
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommersiel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

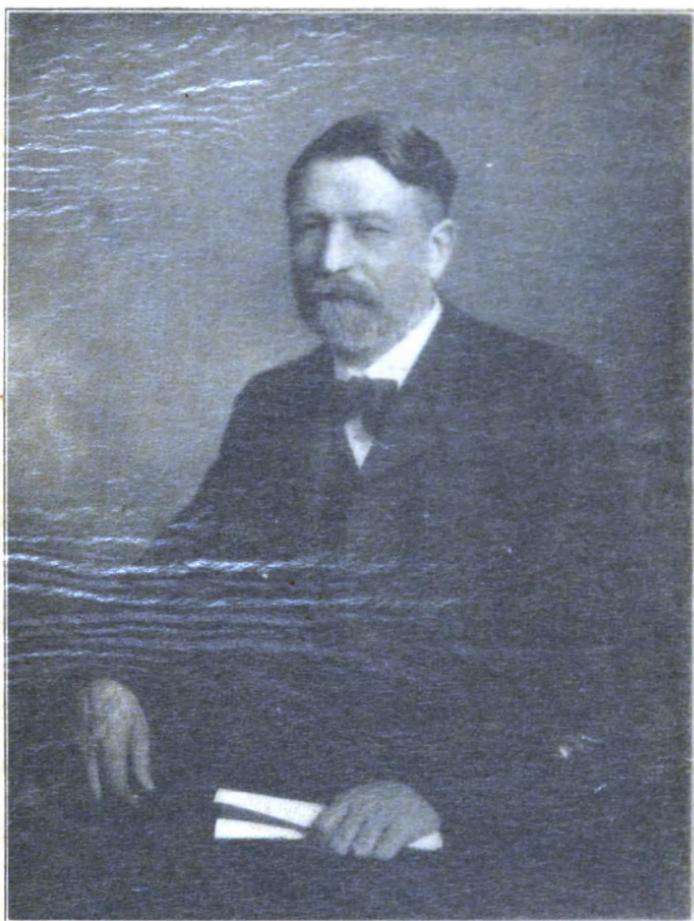
- Anvend kun disse filer til ikke-kommersIELT brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommersIELT formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegnengenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google- "vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

THE LIBRARY

Georg Brandt

Sverdrup, Georg, 1848-1907.

Professor Georg Sverdrups
≡
Samlede Skrifter i Udvalg:

Udgivne ved
Andreas Helland.

første Bind:

Bibelske og kirkehistoriske Skisser
og Afhandlinger.

Minneapolis, Minn.
Trækirken's Boghandels Forlag.
1909.

I Hovedkommisjon for Norge og Danmark hos
H. Aschehoug & Co's Forlag, (W. Nygaard)
Kristiania. Kjøbenhavn.

OMWL
BX
8055

.1.3 Profesor Georg Sverdrup:

SIX
1421

v. 1 Bibelske og kirkehistoriske
Skisser og Afhandlinger.

Udgivne ved
Andreas Helland.

Med en Indledning af Wilhelm Pettersen.

Minneapolis, Minn.
Trifirkens Boghandels Forlag.
1900.

**Entered according to Act of Congress, A. D. 1909
By
The Free Church Book Concern,
In the office of the Librarian of Congress, at Washington, D. C.**

Forord.

Det er idag to Aar, siden Professor Georg Sverdrup gik ind til sin Herres Glæde. Hans arbeidsdag i dette Land strakte sig over et Tidssrum af 33 Aar. I hele denne Tid arbejdede han flittig og utrættelig med Mund og Pen for Menighedens Leven og givelse og Frigjørelse. Han havde i disse Aar strevet en overmaade lang Række af Indlæg i de forskellige kristelige og kirkelige Spørsgsmål, som bevægede Sindene.

Følelsen af det tunge Tak og det bitre Savn fandt hos mange lidt efter lidt sit Udttryk i dette Ønske: Høvde han endda haft Tid til at gjennemføre og udgive i samlet Form et Udbalg af, hvad han havde offentliggjort i Aarenes Løb, og ligeledes at bearbeide og udgive sine theologiske Forelæsninger! — Men dertil fik han ikke Tid. Han gik nedlæsset med Arbeide, følte sig en Dag mere end almindelig upasselig, og den næste Morgen valede Sørgeflaget over den Skole, han i en Menneskealder havde sjænket sine bedste Kræfter.

Da afdødes Søn, Professor George Sverdrup, jr., anmodede mig om at tage Skridt til at samle og eventuelt udgive et mest mulig komplet Udbalg af den hedengangne Faders Skrifter, troede jeg det ikke ret at undslaa mig, sjænt jeg allerede da følte noget af det dermed forbundne Ansvar og anede de Vanskeligheder, det vilde medføre.

Det voldte allerede sine Vanskeligheder at finde Materialet. En stor Del af, hvad Professor Sverdrup strev, fremkom nemlig i Form af Afhandlinger og Artikler i vores religiøse Blad. Men det er kun meget faa, som har Interesse og Omtanke nok til at bevare Bladene fra Aar til Aar. Der findes dog en og anden, som har opbevaret disse gamle Blad, og det er gjennem disse, det har lykkedes mig at finde — saavigt mig bekjendt — alt det som nogensinde har været offentliggjort fra Professor Sverdrups Haand. Til alle dem, som paa denne Maade har hørt dette Arbeide saa værdifulde Tjenester, bringer jeg herigjennem min hjertelige Tak.

Det foreløbige Resultat af det saaledes indsamlede Materiale forelig-

ger her som det første Bind af et Verf, hvis Størrelse endnu ikke er endelig bestemt, men som ialfald tentes at skulle omfatte mindst fem Bind.

Hvad Udgivelsen angaar, da er det ret at gjøre opmærksom paa, at der ingen Forandringer er foretaget undtagen rent orthografiske og sproglige. Jeg har nemlig troet det ret saavidt muligt at benytte den Sprogform, som før de aller sidste radikale Forandringer i næst Rechtskrivning var almindelig, og som ogsaa Forfatteren benyttede i de sidste Aar før sin Død. Saaledes er alle Verbernes Flertalsformer slæsset osv. Hvad Citater fra det gamle Testamente angaar, da har jeg fulgt den nu i mange Aar benyttede, saafaldte „nye Oversættelse“, medens Forfatteren i Syttiaarene sees at have benyttet den Oversættelse, der da var den næste, nemlig den saafaldte „Prøveoversættelse“.

Derimod anser jeg det ikke for raadeligt, at der i et Arbeide som dette foretages principielle Forandringer, hvad der jo heller ikke har foreligget nogenomhelst Grund til i nærværende Bind. Der kan blive Spørgsmål om, enten en Afhandling skal optages eller ikke; men der kan ikke blive Tale om at ændre en Mands Ord, naar man ikke længere har nogen Anledning til at finde ud, hvorledes han i Tilselde selv vilde ændret dem.

Hvorvidt de indledende Bemerkninger, der ledsager hvert Afsnit, og de som Noter under Teksten tilspøede Anmerkninger er af noget Værd, vil det være den velvillige Lesers Tag at bedømme. Det har været mig om at gjøre om muligt at veilede; og jeg har prøvet at undgaa Farer for at vildslede. De Noter under Teksten, der ikke er merket — Udgiveren, er af Forfatteren selv.

De mange, sævel mine Kollegaer ved Augsburg Seminarium som andre, der ved Raad og Vinl og ved den Interesse, de har udvist for dette Arbeide, har hdet mig værdifuld Hjælp og Tilstyndelse, bringer jeg herigjennem min bedste Tak. Særlig fortjener Professor Wilhelm Pettersen Tak for den Venlighed, han har vist ved at skrive en Indledning til Verket, samt Professor J. H. Blegen for de mange og værdifulde Vinl, han Gang paa Gang har hdet mig.

Det Billede af Professor Sverdrup, som ledsager dette Bind, er hans sidste og blev taget nogle faa Uger før hans Død. Hans Navnetræk er et fac-Simile af hans Understift på et af de Diplomaer, som han undertegnede Dagen før sin Død.

Jeg kan kun ønske, at denne Samling af Professor Georg Sverdrups Skrifter i Udvælg maad finde en saa velvillig Modtagelse, at vor højt aagede og dybt savnede Lærer og vort Folks og vor Kirkes trofaste Ven derigjennem fremdeles maad faa tale til os og den Slekt, som kommer efter os.

Paa bedre Vis kunde vi maaſte vanskelig hædre Professor Georg Sverdrups Minde.

Augsburg Seminarium, Minneapolis, Minn., den 3die Mai 1909.

Andreas Helland.

Indhold.

Indledning. Af Professor Wilhelm Pettersen	XI—XVI
Første Afsnit.	
1. David og Jonatan	1—5
2. Profeten Samuel	6—35
Israels i Dommertiden	8
Samuels Fødsel	10
Hannahs Lovsang	15
Dommen over Elis Hus	19
Befrielsen fra Filisterne	25
Kongedømmet i Israels	28
Saul og David	30
3. Profeten Jeremias	36—57
Israels Folk paa Jeremias's Tid	39
Profetens Liv	43
Jeremias's Bog	51
Andet Afsnit.	
1. Frikirken i Historien	60—69
2. Kirken og de kirkelige Samfund	70—146
Den apostoliske Tid	87
Bispedømmet	97
Bævedømmet	103
Selskaberne og Reformationen	117
Reformationskirkerne	130
3. Menigheden i Katakomberne	147—166
Den evige Stad	147
Den romerske Menighed	149
Menighedens retslige Stilling i Rom	151
Lov og Ret om Gravpladse i Rom	155
Katakomberne	161
Liv i Katakomberne	163

4. Minder fra Norge	167—218
Bækelsen ved Hauge	168
Hersleb og Stenersen	171
Den vaagnende Missionshans	177
Kampen for Religionsfriheden	179
Lærebogssagen	183
Den Lammerske Bevægelse	185
Den Johnsonske Bækelse	193
„Johnsons Disciple“	198
Den kirkelige Reformbevægelse	201
Peter Hærens Virksomhed	212
5. Den norsk lutherske Kirke i Amerika	219—228
6. Den lutherske Frikirke	229—232

Tredie Afsnit.

1. Den 25de Juni 1530	234—239
2. Den augsburgske Konfessions Apologi om Retfærdiggjørelsen	240—254
3. Retfærdiggjørelse af Tro og Verdensret- færdiggjørelse	255—278
Hvad der strides om	257
Synodens Lære om Retfærdiggjørelsen	262
Konferencens Lære om Retfærdiggjørelsen	268
Samfundsforstjellen	276
4. Guds Ord og den rene Lære	279—291
5. Den norske Synode og den norske Børne- lærdom	292—310

Fjerde Afsnit.

1. Søndagen og dens Helligholdelse	311—357
Sabbaten	313
Loven i den nye Walt	325
Kristus og Sabbaten	329
Den kristne Menighed og Sabbaten	333
En ny Dag	335
Reformationen og Søndagen	343
Søndagen og det tredie Bud	347
Søndagens Helligholdelse	352
2. Commonstolen	358—384
Commonstolen og Kristendommen	365
Luther og Folkeskolen	372
Den amerikanste Folkeskole	377

Indledning.

Af Wilhelm Pettersen.

Mit første Forsøg paa at skildre Professor Georg Sverdrups Liv*) blev skrevet under stor Indsydelse af det netop sidste Tab ved hans pludselige Død og uden anden Forberedelse end den Stemning, hvori dette naturlig satte mig, og uden andet Materiale at arbeide med end de Oplysninger, jeg enten selv sad inde med, eller som jeg med Lethed kunde skaffe tilveie. Det var et baade beskedent og usfuldkomment, men ikke destomindre oprigtigt og velment Forsøg paa at hylde den Mand, hvem Augsburg og Fricken uden Betenkning sætter i første Række blandt den norske lutheriske Kirkes større Mand og sine, helstøtte Personligheder.

En Kirkens Arbeider, ja, en hvilkensomhelst Mandens Mand, han være i hvilken Stilling som helst, hvis han ellers udretter noget som duer, har i levende Live to Banskeligheder at kjæmpe med. Den ene er, at hans Person, hans Karakter, hans Begavelse, hans Mandstrening og Livssyn blir og ifølge Sagens Natur maa bli miskjendt og misforstaet, forvrængt og uretfærdig bedømt af dem, der tilfældigvis er hans Modstandere. Bisæ Ting hos en Modstander kan jo altid anerkjendes; men det er næsten altid det rent formelle eller fænomenale, det som træder frem paa Overfladen, saasom Mod og Tapperhed, Paagaenhet og Uforværdethed i selve Kampen, Dygtighed og Udholdenhed i at føre den, sterk Vilje og Energi, og hvad det

*) Professor Georg Sverdrup. En biografisk Skitse.

nu heder alt det, som i det udvortes giver Kampen dens rent scenemdale Karakter. Til samme Side af Misforstaelse og mangelfuld Vedømmelse hører selvfølgelig ogsaa Venners, Tilhængeres og Undreres Overvurdering af Personen og dens eiendommelige Vegaelse. Der er altid Krudtrøg i Kamp, og den skjuler ofte visse væsentlige Træk hos de kæmpende. Der er altid mere eller mindre af aandelig Ophidselse, der gjør, at Synet blir sjævt og Dommen uretfærdig.

Den anden Vankelighed er, at det som i Virkeligheden er det betydeligste, det væsentlige og karakteristiske ved Personen, skjules eller træder i Baggrunden for det, som vedkommende just i Øieblifikket har mest Brug for. Professor Sverdrup led saa meget som nogen af den lutheriske Kirkes stridende Mænd af begge disse Vankeligheder ved en nøktern Forstaelse og derpaa bygget sund og retfærdig Vedømmelse af hans Person.

Nærværende korte Indledning til Professor Sverdrups samlede Skrifter i Udgivelse er et Svar paa en Anmodning om at skrive en saadan, stillet til mig af Verkets Udgiver, Professor Andreas Helland, der selv i de indledende Bemerkninger til de enkelte Afsnit har rørt ved flere Punkter, som hører med til en Biografi, og hvis klare og forstaelsesfulde Syn paa Professor Sverdrups Person og Arbeide i betydelig Mon vil hjælpe den uhildede Læser til en sjøn som Opfatning af hans Liv og den Gjerning, han viet dette.

Verkets Udgivelse vil forsørigt tjene det dobbelte Formaal, først at opfriske Mindet om den Mand, hvem den lutheriske Kirke i Amerika skylder saa meget, dernæst at bevare for Menigheden i en mere tilgængelig og helstøbt Form de Skrifter, hvori han lagde ned de Grundansuelser, hvorpaa hele hans kirkelige og folkelige Arbeide hviledede.

Af de i mit første biografiske Forsøg nævnte Grunde er det endnu for tidlig at skrive en Biografi over Professor Sverdrup, der kan stille hans Liv og hans Arbeide ind i den rette historiske Sammenhæng og lægge derpaa det rette historiske Maal.

Hensigten med denne korte Indledning er kun at akcentuere det væsentlige i Professor Sverdrups Arbeide, især som dette træder frem i Dagen i hans efterladte Skrifter, der i og for sig danner det smukkeste og varigste Minde om ham.

En historisk Personlighed kan sees fra forskellige Sider. Den kan sees i Lyset af de Forhold og Omgivelser, der udvortes betinger dens Fremtræden i Tiden. Eller den kan sees i Lyset af dens gennem Evner og Uddannelse anerkendte Skikthed for en bestemt Livsgjerning. Endelig kan den ogsaa sees i Lyset af de gjorte Bestræbelser for at naa et besti Maal, for at løse en vis Opgave.

Disse tre Led til sammen vil udgjøre den hele, fulde Fremstilling af Personligheden, set fra historisk Synspunkt, samtidig med at der herved vil kastes Lys over det Tidskompleks af Mandsstrømninger og Arbeide, hvorpaa det skildrede Liv saavel i Forbigaaende som varigt øver Indflydelse.

Ser vi da, om det kun er paa Titlerne af de skriftlige Arbejder, som her foreligger fra Professor Sverdrups Land og Haand, saa faar vi straks Indtrykket af, at vi staar ligeoverfor en Mand, der kun befattet sig med solide saabel principielle som praktiske Spørgsmål og Opgaver. Hans Land søgte ned i og ind til det, der virket som bevegende Kraft i Kirkens og Menneskeslegtens Liv, eller ogsaa til det der som historisk Resultat aabenbaret sig for hans aandelige Klarhavn som bestemmende Factor i Livsudviklingen, og fra hvis Erfordelse han aldrig beg tilbage, eller ogsaa til det, der stod lysende og løftig, med Forjættelsens fulde Indhold, for hans Land som et Ideal.

Herved tror jeg at have antydet, hvad der var hans rige Mands væsentlige Karaktermerke. Han kunde aldrig hvile i selve den ydre Hjendsgjerning; men fra denne, som det for Tanken givne Stof, søgte han tilbage til selve Væsenet, til Principet, og i denne utrættelige Søgen for at finde ikke alene Tingens sande Sammenhæng, men ogsaa dens logiske Udvikling fra et i Livet fast grundet Princip, aabenbaret sig hans hele videnskabelige Retning, der i alt væsentligt var den dialektiske, d. v. s. Sokrates's i Platons Skrifter fremstillede Metode. Hvor han beundrede det skarpe, rammede, ironiske i den sokratiske Tænkning, det paa et uhilstet, fordomsfrist Livshn byggede, ved sind Dømmekraft erkendte Sandhedsindhold!

Rigt udrustet som han var af Naturen og udviklet ved Studiet af den græske Filosofi, som han paa en helt original Maade tilegnet sig, var han dermed stillet som faa til at løse historiske Smudser og faste Lys over det historiske Liv, hans Land sympatisk gennemlevede og i

rigeste Maal optog i sig. Saaledes sikte hans Fremstilling Liv og Farve, idet han selv levede med i alt det han skildrede. En mere ligelig Fordeling af subjektiv og objektiv Opfatning og Fremstilling vil det være vanskelig at finde.

Men var han nokternt videnskabelig i sin Sandhedssøgen, og var han i Besiddelse af en sjeldent Fremstillingsevne, saa var han desforuden altfor meget af en kjæmpende Natur til at slaa sig til Ro i en rent formel Sandhedserkjendelse eller en ørkesløs dogmatisk Forstaaen af indvundne Resultater. Han arbeidet ikke bare i e d Sandheden; men Sandheden arbeidet i ham, og saaledes vokste han ifølge hele sit Temperament ud over Former og Fakta, indtil han stod frit fluende udover hele den aandelige Slagmark, hvor han som Feltherre førte sit tungeste Skjts frem der, hvor han saa, Stillingen mest krevede det. Menneskene misforstaar let en saadan Mand. Og blir han sat ind i, hvad der i Almindelighed kaldes „smaa“ Forhold, hvor der maa kjæmpes mod indgroede Fordomme, hvor Menneskernes hornerte Anstuelser og Egeninteresser gjør saavel Venner som Fiender, saavel Tilhængere som Modstandere feige og onde og vakkende, saa udfordres der en sjeldent Karakterstyrke, en næsten ub毀elig Vilje for ikke at vige af fra den Vej, der engang er opfattet som den ene rigtige. Denne Stillingens Vanskelighed led Professor Sverdrup under i samme Mon som mange andre af dem, der af Naturen er udrustet med sjeldne Evner og af Gud er kaldt til at føre Personlighedens Kamp for Sandhed og Ret mod Massefeighed og Klasserondskab, mod Indifferentisme og Egeninteresse.

Og skulde der føges et klart, umisforstaabeligt Bidnesbyrd om, med hvilken Landens Intensitet han opfattet denne Kampstilling, og tillige med hvilken Tankens Klarhed og Skarphed han forstod at fremstille sin Opfatning, saa kunde det vel neppe findes bedre end i følgende lille Stykke, der blev fundet blandt hans Papirer og enten har været et Udkast til en Tale eller en Disposition til en Længere Artikel. Nogen Kommentar er aldeles oversflødig. Kun er det temmelig sandsynligt, at han har skrevet dette i en forholdsvis ung Alder. Derom bidner baade Stil og Haandskrift.

„Alle Mand paa Vagt, drag Sverdene af Skeden, lad Lanterne blinke i Solen, staar paa Skjoldene, at Vaabenghet kan høres vind om Land. Tiden er kommen, Lusten er svanger med Torden; lad

Tordenen rulle i Skyen og Lægnene slaa med Glimt paa Glimt i Nat-tens Malm. Verdens Kræfter røres; lad Himmelens Kræfter røre sig i os. Guds Kirke er i Fare; lad vaabenklædte Mænd verne om den. Mod Lægnen bruger vi slegne Sverd, mod Lægnen bærer vi blinkende Hjelme, mod Lægnen tager vi blanke Skjolde. Men Lægnen er ikke udenfor Guds Kirke, men indenfor dens Mure. Derfor vaagn op, du Kristensjæl, hvor du end findes; derfor vaagn op, du Zions Bæg-ter, og stå i Basunen, at den kan give klar Lyd. Lægnen er denne, at Kristus er død; thi se, han lever. Lægnen er denne, at Kristendom-men er ren Lære og Forstandens Forstand og Tankens Klarhed; thi se, den er Kjærligheds Liv og Kjærligheds Daarstab. Lægnen er denne, at Kirken er en Indretning til at herske over Menneskene; thi se, den er Friheden Hjem og Samfund af frigjorte. Lægnen er denne, at Kirken maa bruge Verdens Falskhed og Svig for at være lystig som en Slange; thi se, den er Sandheds og Enfolds hellige Bidne. Lægnen er denne, at Verden er Kirkens farligste Fiende; thi se, den er Guds Kjærligheds Gjenstand. Lægnen er denne, at Kirken er ren; thi se, den er fuld af Raaddenhed og Stank. Lægnen er denne, at Kristendommen er Verdens Had; thi se, den er Verdens Kjærlig-hed. Lægnen er denne, at Kirken maa frygte for Verden; thi se, Ver-den er overbundet. Lægnen er denne, at Kirken maa se udad for at finde sin Uben; thi se, dens Fiende er midt i den. Lad Judas findes, han øver sin Gjerning iblandt os; lad os kjende ham som den han er. Lad os møde ham som Kristus fordum; jeg er den, J søger."

„Sandheden tro i Kjærlighed“ var maafe saameget som noget Udtryk for Professor Sverdrups hele Aandsretning.

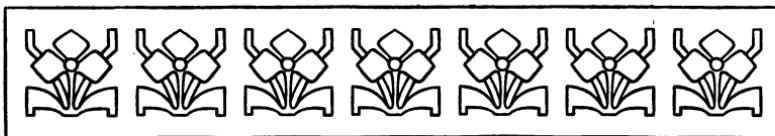
For en saadan Mand var der knap nok Plads i Norge i Shitti-aarene. Men med den Aandens Elasticitet, der var ham egen, gjorde han sig snart fortrolig med Tanken paa at arbeide blandt sit Folk udenfor Norge. Det er ikke her Meningen at stildre det dybt uover-ensstemmende i Sverdrups Opfatning af Kristenliv og kirkeligt Ar-beide med det i Norge paa den Tid herskende. Det har han selv stildret paa en mesterlig Maade i „Minder fra Norge“, et Skrift der altid maa danne Udgangspunktet for en fyldigere historisk Frem-stilling af de Grunde, der bragte Østdal og Sverdrup til Amerika. Om Berettigelsen af denne Opfatning og om Vægtigheden af disse Grunde vidner den kirkelige Udvikling i Norge høit nof.

Tilbage staar kun i forte Troet at karakterisere den Stilling, hvori Professor Sverdrup maatte komme, naar han saaledes løsrev sig fra Moderjorden og „valgte heller at lide ondt med Guds Folk“ end at have en behagelig Stilling i en Statskirke, hvor han efter sit kirkelige Syn ikke kunde finde sig hjemme.

Denne Stilling var enestaaende for de to Mænd, hvis Navne i den norsk amerikanske Kirkehistorie er saa fast sammenhlyngt, at det kun rent formelt gaar an at skille dem ad. Ligeoversor det begyndende kirkelige Liv i det nye Land stod disse to Mænd speidende efter en Mulighed for at komme bort fra de gammeldagse, rent institutionsmaessige Opfatninger. Og de kastet sig begge med Ungdommens brændende Æver og drivende Kraft ind i Arbeidet for at bygge — kan vi ikke ligesaa godt sige grunde — Kirken paa Menigheden.

Dette Ord, som tilligemed Friheden og Landen er blevet saa forfaerdig mi:tydet, kaster Lys over alt det Arbeide, er Nøglen til Forstaelsen af alle de Anskuelser, der hører Navnet Augsburg Seminarium. Det var en Kamp til alle Sider, disse to Mænd optog og førte. At de skulde blive betragtet som Urostiftere, som farlige Mænd, var jo noget, enhver maatte vente, der kjender en Smule til lignende historiske Foretelser. Og de prøvet da heller ikke paa nogen Maade at høje Dækning for de Skud, der fra saa mange og forsfjellige Hold blev rettet mod dem. Det tjente forresten kun til at henlede Opmerksomheden saa meget sterkere paa dem. Men det er vel ikke nu for tidlig og forhaabentlig heller ikke for sent at sige, at disse to Mænd, hvad der end kan siges om dem, repræsenteret et kirkeligt Syn og et kirkeligt Arbeide, som Historien har funktioneret.

Det er her tilstrækkeligt at pege paa de foreliggende Skrifter af Professor Sverdrup, der saa klart som det kan sildres af noget Mennekske, indeholder to Ting: Utilfredsheden med og Utilstrækkeligheden af de gamle Shnsmaader og de nedarvede Former, og Hævdelsen af en fri og levende Menighed som det eneste baade bibelsk og historisk set rette Grundlag for Opbyggelsen af et sandt Gudsrigs paa Jorden. For dette arbeidet og stred Professor Sverdrup, for dette led og døde han, og ingen skal fratauge ham æren for at have teindt et Lys i Kirken, som der endnu den Dag idag er mange, der ser paa med Glæde og Tak.

Første Afsnit.

[De tre følgende bibelske Skrifter vil give, om end vistnok kun en svag Forestilling om, hvorfor Professor Sverdrups Forelesninger over det gamle Testamente i saa høi Grad fængslede hans Tilhørere. Det ødle, poetiske Sprog, den helt igjennem bibelske Tone, den hellige Erefrigt for Herrens Vidnesbyrd gjennem hans Førrelser med sit Høft var saa fremtrædende Karaktertræk ved denne Gren af hans Undervisning, at den paa en eindomelig Maade greb Tilhørerne og holdt dem fast. Naar han med sit klare, af Guds Aand sjærpede Blit ind i Gudsordets Hemmeligheder oplod Skriften for sine Elever, blev mangt et Hjerte brændende. — Udg.]

I. David og Jonatan.

[Kilde: Åbantals-Skrift for Den norske Lutherske Kirke i Amerika. Redigeret af Prof. Sverdrup og Østebø. 3die Årgang. 1877. Side 44 — 48. — Udg.]

„**A**g efterdi Uretfærdigheden bliver mangfoldig, skal Kjærligheden blive hold i mange.“ Tiden synes at være der, da dette Ord fuldbyrdes. Forunderlig mægtig rører sig Egenværighedens Uretfærdighed, og det synes, som om smaalig Forfængelighed og sonderslidende Misundelse er blevne raadende ikke alene i denne Verdens Politik, men ogsaa blandt dem, som falder sig med hans Navn, som gift i Døden for sine Venner. Endog i Guds Kirke synes der ikke at blæse den milde Søndenvind, som bringer Blomsterne til at dusfe i Guds Have, men en hold, sjærende Vintersno, som bringer de sjønneste Planter til at visne og de ødlestte Skud til at dø. Dersor vil vi tage frem det lifligste Billede af Benners Kjærlighed, som

Sverdrup, Skrifter i Udbalg I. 3

vi kjender, og vi vil opvarme vores egne Hjørter derved. Thi tog du end det koldeste, du vidste, tog du Dødens kolde Havntag, hvori Menneskehjertet stanser og Blodet stivner, saa er dog Hjærligheden sterk som Døden. Og hvor Hjærlighedens Rue brænder, der er det til ingen Nutte, at vinden blæser og Vandene strømmer over; thi hvert koldt vindpust skal kun bringe Flammen til at blusse saameget friskere paa Urnen, og de mange Vande kan ikke undslukke Hjærligheden. I Trængselen vokser den, i Mørket lyser den, i Kolden er den desto mere varm; jo større Kamp, des større Mod; jo flere Hindringer, des herligere Udgang.

En ung, rødkindet Mand, deiligt af Fine og smuk af Udseende var David, Isajs Søn, fra Betlehem. Bag de melkende Faar gik han paa Judas Græsgange; over dets Bjerge og i dets Dale ledte han sin Hjord; hans Spil og Sang lød over de grønne Enge og ved de rislende Bække. Sin Harpe havde han lært at stemme ved Elvenes Brusen og i Skovenes Stilhed, og Herrens Pris havde han lært at synde, medens han gif ensom paa Marken, hvor Abraham, Isak og Jakob havde teltet med sine Hjorder i Tro og Forventning paa Herrens Forjattelse om, at Landet skulle gives dem og deres Børn til evig Tid. Den herlige Forjattelsens Arb, som var givet Judas Stamme, var blevet Hjærdedrengens Lyft, og ved den var han blevet forvisset om, at Filisternes Goliat ikke var at frygte for Guds Folk, men at Herren vilde give sit Folk Seier over alle dets Fiender, naar det dristig forlod sig paa ham. — Saa kom en Dag Profeten Samuel ned for efter Herrens Besaling at salve en af Isajs Sønner til Konge over sit Folk; thi Saul var forkastet fra Herrens Ansigt. Og Isai førte frem sine Sønner, en for en for Herrens Profet. Og Profeten sagde, da han saa Eliab: „Væselig, her er Herrens Salvede.“ Men Herren sagde: „Se ikke paa hans Udseende og paa hans høje Bekst; thi jeg har forkastet ham; thi Mennesket ser paa Xinene, men Gud ser paa Hjertet.“ Og Isai førte frem sine syv Sønner, men ingen af dem var udvalgt af Gud. Da maatte David, som vogtede Smaakvæget, komme. Og Herren sagde til Samuel: „Staa op og salb ham, thi denne er det.“ Og Samuel salvede ham, og Herrens Aand kom over David fra den Døg.

Men over Saul var en ond Aand; og David blev hentet til Saul,

og hans liflige Spil var en Bederkvægelse og Lide for den syge og sønderrevne Mands Hjerte, og den onde Land veg fra ham ved Davids Spil. Men Saul var forkastet af Herren, og David var udvalgt i hans Sted.

Paa denne Tid drog Filisterne op mod Israels, og Saul kjæmpe mod dem. Og Saul havde en Søn, hvis Navn var Jonatan, og han var en Helt i Krigen, og Seier fulgte ham mod Filisterne, fordi ogsaa han havde sat sit Hjerte til Herren, og i Israels Guds Navn slog han Israels Fiender. Blandt Israels Helte var Jonatan Blomsten, en Pryd for Israel, en Glæde og Lyst for Guds Folk. Han var Kongens Søn, og Folket glædede sig til den Dag, han skulle sidde paa sin Fadersrone.

Da kom Filisternes store Kæmpe, den vældige Goliat, og stillede sig frem til Etekamp. Og han haanede Israels Slagrækker, og han spottede deres Gud, og der var ingen, som vovede at møde ham. Frygt og Rædsel var over hele den israelitiske Hær; men David var ikke blandt dem, han gif hjemme paa Betlehems Marker og vogtede sin Faders Hjord. Men ogsaa han vilde se Filisterkæmpen og gif til Hæren; Herrens Land kom over ham; med en Slynge i Haanden og glatte Stene fra Bækken i sin Hårdetaske gif han mod Kæmpen i Guds Navn. Og mod Kæmpen med Sverd og Spyd satte han Herren til sit Skjold og Værge, og Filisteren faldt for den foragtede Hårdedreng af Israel.

Da blev der Jubel i Israel, da sang Folket Døtre med Fryd Davids Pris. Men en sort Helvedtanke sneg sig ind i Sauls Hjerte, Misundelse greb ham og bittert Had mod David, fordi Herren havde udvalgt ham og givet ham Troens Kraft, der var den rette Kongepryd i Herrens Folk. Men Jonatans Hjerte aabnede sig mod den ukjendte Hårdedreng, hans Hælestind frydede sig ved Hæltedaaden, hans Tro blev styrket ved Davids Troesmod, han kjendte Herrens udvalgte og elskede ham. Og som Vandbække, der mødes i Dalen, let og stille glider sammen og kaster sig i hinandens Fabn uden at kunne andet, saaledes bandt sig Hjerte til Hjerte og Sjæl til Sjæl, da Jonatan og David fandt hinanden paa Seierens Dag.

Sauls Had og Skinshge bragte fra den Dag Trængsel og Nød over David. Det var Herrens Videlsesskole, hvori den udvalgte Konge skulde bereedes til at blive en ret Styrer af Folk og Land. Taget

fra Kongens Hof, truet med Døden, forfulgt fra Sted til Sted som et vildt Dyr, havde han ikke længer noget Hjem, noget Hvilested uden i Herrens Tro og Jonatans Benslab. Jonatan skjermede ham mod Faren, Jonatan advarede ham mod Faderens Grujomhed, Jonatan gik til ham i Skoven og styrkede hans Haand med Gud. Jonatan forsvarede ham for sin Fader, saaledes at Saul endog i sit Raseri kastede sit Spyd efter sin egen Søn.

Var der noget at vinde for Jonatan ved denne Trofslab mod sin forfulgte Ven? Evertom, det synes, som om der var alt at tage. Der var mange Bande, som oversyddede denne Kjærlighed og vilde slukke den ud, ja, forvandle den til Sauls Fiendslab. Der var Fri-stelse paa alle Sider for Jonatan til at give op; men i alt blev har besunderen tro.

Saul, hans Fader, var forkastet af Herren, og David var udvalgt i hans Sted. David skulde faa Jonatans Arv; Sønnen skulde tage alt ved Faderens Synd. Misundelse og saaret Fortængelighed maatte vel samle Galde i Jonatans Hjerte; men hans Vennerind bliver roligt ved denne Tanke: David skal være den første i Riget, og jeg skal staar ved hans Side.

Jonatan var Israels Øyst, nu skulde en Hjrdedreng gaa foran ham. Han, som havde gaaet foran i Israels Krigs, skulde vige for den, som havde gaaet bag de melfende Haar. Det synes en bitter Tanke, men Jonatan fandt No i Fortrøstningen til, at Herren ud-vælger den, hvem han vil betro sit Folk.

Daglig gif det nedover med Sauls Rige, daglig maatte Jonatan se Trofslaben mod Saul vige for den voksende Sympathi med David. Davids Edelmod kastede en sterk Skygge over Sauls troløse Færd. Jonatan kjendte, hvorledes det skar gjennem Hjertet at se Faderen overvældet af Skam; dog i alt dette seirede han.

Og David, som blev jaget og forfulgt, som ikke blev agtet værdig til at have en Hule i det Land, hvor Saul havde sin Trone, hans Sjæl var vel ogsaa fristet til at have haade Fader og Søn. Han maatte vel frygte, hvad Jonatan vilde gjøre, naar Saul var død. Han maatte vel tænke, at det var bedre, at hele Saulsætten var udryddet, hvis han skulde faa Fred paa Israels Trone. Der var Fri-stelse, naar han faa Jonatan øret og sig selv foragtet, der var Fri-stelse, naar han træf ham alene paa Marken, alene i Skoven. Maatte

han ikke tænke: „Denne er Urvingen; hvis han er borte, saa er Kampen over ved Sauls Død. Men i alt dette seirede David.

Saa kom den sidste Kamp. Filisterne angreb Israel; Saul og Jonatan gif mod dem. Alene gif Vennen med sin forblindeste Fader. Han kjæmpede for den forkastede, selv havde han intet at vinde der ved. For Davids Land kjæmpede Sauls Søn, for Sauls Seier kjæmpede Davids Ven. Men David var ikke ved hans Side. Slagtmelen voksede, og Striden blev haard, Jonatan faldt i den ulige Kamp. Men Davids Klagesang bar Jonatans Navn indtil denne Dag: Hjertens bedrøvet er jeg over dig, min Broder Jonatan! Du var mig saare dhrebar, højperligere var mig din Kjærlighed end Kvinders Kjærlighed.

Hvorfor kjæmpede Jonatan, hvorfor led David? For Israels Haab, som var dem større end egen Ere. Saa knytte Herren Hjertet sammen i ubrødeligt Vensteb og klippefast Tro for Herrens Folk og dets Haab!

2. Profeten Samuel.

Hilde: Kvartal-Skrift. 7de Margang. 1881. Side 142—174. *Ge-
parataftryk*, „Vingaardsmanden“'s Forlag. 1903. — Udg. I.

Guds Folk er i een Henseende forskjelligt fra alle andre Folkeslag paa Jorden. Det er et udvalgt Folk, et Folk til Ein dom for Gud. Andre Henseender er der ingen Forskjel mellem Israels og de andre Folk. Der er den samme Menneskenatur, den samme Syndelyst, de samme Behov, den samme Kamp for Tilværelsen og Livet hos alle Folk, Israels ikke undtaget. „Ikke fordi I var mangfoldigere end alle Folkene, fandt Herren Behag i eder, saa han udvalgte eder; thi I er det mindste blandt Folkene“ (5 Mos. 7, 7), siger Moses, ved hvem Herren havde sagt: „Saa skal du da vide, at Herren, din Gud, ikke for din Retfærdigheds Skyld giver dig dette gode Land til Eie; thi et haardnakket Folk er du.“ (5 Mos. 9, 6).

Af Naturen er Israels ligt Hedningerne; ved Udvælgelsen derimod er det løstet op af Folkenes Række, og det blev sandt, hvad Eliam sagde, da han saa Israels Leir ligge udbredt foran sig: „Se et Folk, som bor for sig selv, og blandt Hedningefolkene regner det sig ikke.“ (4 Mos. 23, 9).

Udvælgelsen gjorde Israels enligt blandt Folkene, og dets Liv og Historie er enestaaende i Verdenshistorien. Thi Udvælgelsen gav Israels et særegent Kald i Verden og et særegent Bund fra Gud. Israels alene fik det særegne Kald at blive en Belsignalje for alle Folk, og Israels alene fik det særegne Kald, at Guds Ord blev det betroet.

Medenſ alle de andre Folk begjærede Verden og dens Goder og prøvede at rive til sig og røve fra hinanden, saa var Israels ved Udbælgelsen falset til at elſſe Verden; og saa langt fra at røve noget fra Verden eller rive til sig noget fra den fattige Menneskeslegt, ſkulde Israels Folk meget mere i Trængsel og Nød og Smerte bære paa en kostelig Skat, ſom det altid ſkulde være viliig til at dele med alle: Guds Ord. Med en rig Gave til Verden gik Israels ſin tunge Gang og led for Folkene, medens Folkene tumlede ſig i Verdens Lyft og højſte Fortabelſe af ſin Synd.

Men i Guds Ords Lys ſkulde Israels under ſin tunge Vandring ſe Maalet klart og straalende foran ſig; og medens Hedningerne famlede om i Mørket, ſtadig frugtende den ubivſe Fremtid, medens de ſøgte Spaamænd og Sandſigere og Dødningemanere og Drømmethdere og Drakler for at faa nogen Klarhed over de tilkommende Ting, ſaa ſkulde Israels have Profetiens Lys brændende og ſtinnende paa et mørkt Sted. Som Bileam havde sagt: „I fin Tid ſiges det til Jakob og Israels, hvad Gud gjør.“ (4 Mos. 23, 23).

Det er Udbælgelsens Herlighed, at Israels kan vandre i Ordets Lys. Og deri bliver Israels og alt Guds Folks Historie forskjellig fra al anden Historie, at den ikke alene har ſit Maal — thi det har al Historie — men at Maal er klart og tydeligt ſat op foran Folket, ſaa at det ganske Folk kan opløſte ſit Blit med Sikkerhed og Ro mod det evige Rige, ſom Herren vil berede, og ved Profetiens Lys er Veien til Maalet klart aſtuffet, ſaa at det ikke behøver at fare vild.

Men mod Ordets Lys reifer ſig Forstandens Evil og Klogſkab, og mod Kaldets tunge Pligt reifer ſig Kjødets Lyft. Og hele Israels Historie bliver opfyldt af en uafladelig Kamp mellem Kjødet og Manden, mellem Fornuften og Troen, ſaa at der neppe gives mere ſønderrevet og stormslagen Historie paa Jordens end Guds Folks. Gud har ſat Kaldet og Haabet, og han opbækker uafbrudt Mænd og Kvinder i Israels, ſom løfter dets Herlighed og dets Ansvar høit for et fordærvet og forvendt Folk; og efter og efter ſvarer den store Mengde i Israels: Vi vil ikke vandre paa Herrens Bei! Og ſaa kommer der voldſomme Vrydninger og hjertefjærende Kampe mellem Guds herlige Kald og Folkets Kjødelige Natur.

Der er store Mænd i Israels ſom i ethvert andet Folk; der er Høvdinger og Vannersørere; der er Folkeledere og Folketalere. Men

isandhed stor i Guds Folk er kun den Mand eller Kvinde, som følger Nandens Kald og giver sig helt hen til Malet, som Gud har sat for sit Folk. „En Mand, i hvem der er Nand“ (4 Mos. 27, 18), er den eneste, som er stiftet til at være Leder og Hyrde i Israels Folk, han alene er den Mand, „som kan gaa ud for deres Ansigt og gaa ind for deres Ansigt og som kan føre dem ud og som kan føre dem ind“ (4 Mos. 27, 17). Der vil Herrens Nand til for at se Israels Maal og følge dets Kald; og kun den, som selv fulgte Nandens Vej, kan gaa foran Folket paa dets Vej til det af Gud satte Maal.

Store Evner og herlige Gaver gjør vel en Mand fremragende i Israels Folk som i alle Folk, selv om Gaverne tages i Kjødets og Verdens Ejendomme; men stor er dog i Sandhed kun den, som lagde de store og herlige Gaver red for Herren og sagde: „Her er jeg, Herre, send mig!“ og som derpaa gifte med Nandens Kraft og Nandens Lys foran Guds Folk og viste dem, hvor Herrens Vej var.

En saadan aandsbaaren Leder i Guds Folk er Samuels. Han er en af de faa Mænd i Historien, som har været Redskab til et helt Folks Hornelse, og som uden Blodsudgrydelse og Voldshandlinger har funnet samle det adspredte og forene det skilte. Ved hans Fod-fæl var Israels splittet og oprevet; før sin Død saa han Folket enigt og sterkt som ingen sinde siden Josuas Død. Og trods saa store Ting var udrettet og saa meget forandret, kunde Samuel endda kræve og faa af sit Folk et helt og fuldt Bidnesbyrd for Retfærd og Ustykke i sin hele offentlige Færd.

Det turde være værd at følge hans Livs Kamp og Arbeide for sit dyrebare Folk. Guds Nand har bevaret de vigtigste Træk af den store Mands Liv til et Bidnesbyrd for de seneste Slegter.

Israel i Dommertiden.

Fet Folk, der fundt og kraftigt vokser sin Vest, er der to Kræfter, der ofte synes at drage hver sin Vej, men som først naar de forenes, bliver til sand Belsignelse for Folket; det er Friheden og Enheden. Israel havde været drevet sammen i Nød og Fortvilelse under Egyptens kvalfulde Trældom. Moses havde udført det elendige Folk til Frihed, og hans sterke Haand og overlegne Kraft havde bevaret det af Slaveri og Undertrykelse fordærvede Folk fra

igjen at splittes og adspredes og saaledes gaa under. Josva havde taget Styrret over Israels med uforfaerdet Mod og havde ført det gennem Kamp og Nød, gjennem Seier og Triumph ind i det forjættede Land.

Men de to megtige Hovedinger, som Gud havde opreist for Israels, var borte. Der var ingen til at tage deres Plads. Israels maatte prøve at gaa uden den Ledelse, som i dets Barndom havde været saa saare fornøden, og som Herren havde givet det i saa rigeligt Maal. Israels, som havde været holdt sammen ved de kraftige Styreres overlegne Land og ved den Nød og Fare, i hvilken det var stedt, havde havt en Lid af Enhed og Sammen slutning. Det havde været som et Barn under sine megtige Ledere, visstnok frit, men dog i mange Maader umyndigt. Efter de store Mænds Død skulde Israels prøve at staa paa egne Ben; og med Lovens og Guds stjernesten som sammenknyttende Baand skulde Folket bevare i Frihed, hvad det havde faaet som uforstyrrelt Gave.

Israels havde Kraft nok til at bevare sin Selvstændighed, havde det bare Tro nok. Israels Styrke laa i dets Udvælgelse, og Udvælgelsen kunde kun blive en Livskraft ved Troen. Svigte Troen, saa blev Udvælgelsen kun et knusende Ansvær istedetfor en frelsende Kraft.

Men Israels bevaredes ikke Troen; da Nøden var borte, da Krængelsen var over, da gode Dage fulgte paa Kampens tunge Lider, da lagde Israels sig til Hvile, det blev fedt og kaad, og i Følelsen af sin Frihed og Lykke vendte det sig bort fra Herren, som havde frelst det, og den Gud, som havde haaret det paa Ørnevinger.

Israels søgte Frihed, ikke i Gud men i Verden. Til Kananiternes væmmelige Guder og usedelige og grusomme Afgudsdyrkelse droges de med uimodstaelig Lyst. Og idet Israels sank ned i Kananiternes Laster og Afguderi, tabte det den Kraft, hvorved det holdtes oppe og knyttedes sammen. Følgen blev Krældom og Øpløsning.

Det sterke, ungdomsfriske Folk, som under Josva var draget ind i Kana'an, blev fanget og befincaret af Kananiternes Bellhyst og Verdensliv. Det foragtede sin Udvælgelse, det slap sit høje Maal af Sigte, saa mistede det haade sin Frihed og sin Enhed. De fremmede Folk sikret et let Bytte, og de enkelte Stammer skilles fra hinanden indbyrdes. Broderfæbets Baand, som var den ene Land, var borte, fordi Ver-

dens Mangfoldighed adspredte de Sind, som kun kunde være forenede i Gud.

Men Herren havde ikke forladt sit Folk. Tumlede det sig end som en forloren Søn i Verdens Lyst, saa lod Herren det dog ogsaa smage Bitterheden af Verdens Trældom; og i Nød og Elendighed raabte Israel til Herren og fik ny Erfaring for hans Trofasthed og Naade, naar Herren opvakte Frelsere for sit Folk, som i Aands Kraft førte Folket til Seier og Frihed. Dommerne og deres Virksomhed er Bidnesbryd om, at Herren blev trofast, hvor Israel var utro. Udvælelsen og Pakten med Fædrene holdt, hvor Israel svigtede.

Men trods Dommernes Gjerning og Herrens Aands Virke gif det nedover med Israel. Og den sidste Dommer, Samson, stod ganske alene mod Guds Folks Fiender. Ja, ikke nok dermed. Forfærdede og forsræmte over Filisternes Hevnlyst, som var optændt ved Samsons Dristighed, vilde Judas Mænd endog binde sin Førkjæmper og selv overgive ham i Fiendernes Bold. Saa lavt var Folket sunket ved Verdens Lyst og Trældom. Og Samson selv, som var saa stor og begavet, faldt saa dybt, at Sorg og Skam hestet ved hans Navn og hans Historie for bestandig. Den besnærede Samson, sovende med Hovedet i Dalilas Skjød, medens hans Hovedhaar, der var Merke paa hans Udvælgelse, afklippedes, saa at han magtsljaalen og hjælpeløs gaves i Filisternes Bold — det er et Villedes af det israelitiske Folk i denne Tid. Som Samson foragtede det Udvælelsen for Verdens Lyst og sank kraftesløst i sine Fienders Haand.

Men Samson havde Kraft til at dø for sit Folk; alene, forstukt, forstødt og foragtet, nedtrampet og mishandlet havde han ikke glemt sit Folk; i hans Dødsstund var hans Tanke og hans Sjæl hos det dhrebare, udvalgte Israel. Men der er Haab for det Folk, hvis Sønnergaard i Døden for det. Og Israel havde endnu en Fremtid foran sig. Men det kunde ikke naa den uden ved Herrens Aand; derfor sendte Herren dem Bækkeljsens Røst ved Samuels Mund.

Samuels fødsel.

Folkelibet i Dommernes Tid var paa mange Maader bildt og raat. Underligt og alvorligt havde Herren formonet sit Folk ved Moses' og Josvas Mund, at det ikke maatte forbinde sig med de ka-

nanitiske Folk. Neppe er der noget Folk i Verden, som hastigere har ilet mod Undergang ved Sedernes Fordærvelse end netop de kananitiske Folk. Sodoma og Gomorra faldt som det første rystante Elsemempel paa Herrens Dom over sedelig Fordærvelse og unaturlig Vellyst. Men den frugtelige Dom stansede ikke Bedersthængeligheden. De grusomme og listige Kananiter forenede Verdens Lyst med Verdens Sklogskab, og deres Vher, som udmerkede sig ved Rigdom og Velvære, blev ogsaa Lastens og Udsvævelsens Hjem, hvorfra Ugudeligheden freg mod Himmelnen om Havn. Den guddommelige Barmhjertighed maatte vel raabe Advarselens Ord til det unge Israels, som drog ind i et saa fordærvet Land, hvor endog Afgudernes Templer var blevne Usedelighedens Bolig.

Men de alvorlige Formaninger bar ikke den ønskelige Frugt. Det varede ikke længe, før vi finder Sodomas Synden i Israels Vher. Den israelitiske og den kananitiske Ungdom fandt Behag i hinandens Selskab. Hvad der havde sat Aldskillelse mellem de gamle Slegter i de to Folk og holdt dem affondret fra hverandre, havde ikke den samme Bethydning og den samme Virkning for den oppvoksende Ungdom. De unge Mænd i Israels tog sig kananitiske Hustruer, og Israels Østre blev hortgistede til Kananiterne. Det vilde, fridige Verdensliv syntes at ville sluge alt og alle.

Gud havde dog bevaret sine. Bar end Fordærvelsen stor og almindelig, saa var dog Troens Gnist ikke udlukket og Bidneshyrdets Røst ikke forstummet, og Israels gudfrygtige Folkeliv var ikke ganske ophørt. Endnu var der ikke bare store og udvalgte Herrensa Redskaber, men ogsaa her og der smaa og ukendte Sjæle, som trofast bevarede Israels Tro og levede af Forjættelsernes liflige Haab. Der var Naomi, hvis Tro endog drog Hedningekbinden med til Guds Folk og hans Forjættelers Sandhed. Ruth forlod Moab, sit Land og sit Folk, sin Slegt og sine Guder; og der var endda en Mand som Elkana og hans Hus, der varetog Herrrens Bud og Skifte og aarlig-aars drog op til Helligdommen for at lade sig seer af Gud i Silo, hvor Tabernaklet var opreist siden Josvas Dage.

Elkana havde to Hustruer, og denne ulykkelige Krænkelse af Guds Orden, som var og er saa almindelig blandt Østens Folk, bragte de sedvanlige usalige Folger ogsaa i Elkanas Hus. Skinsyge og Bitterhed, Sorg og Laerer har fulgt Flerkoneriet alle Steder og gjør

det den Dag idag. Kvinderne har mangen Gang haarde Naar og kummerfuldt Liv blandt os, som roser os af, at vi har løstet dem op af Undertrykkelse og Trældom. Naar en Gang de undertryktes og plagedes Nøst skal høres i Netscærd og Sandhed, da skal det vise sig, at mangen svag og nedbrudt Kvinde har baaret mere Hjerteve endog blandt os, end mangen en har funnet tænke sig. Men hvad en oganden Kvinde lider blandt os, det bliver almindeligt og dagligdags, hvor Flerkoneriet raader. Hanna, Samuels Moder, fik ogsaa prøve det i fuldt Maal. Hun havde ikke Børn, mens den anden Hustru glædede sig ved Sønner og Østre.

Hannas Skjebne var tung og pinlig; men Herren havde gjort det saa for Hanna, fordi han vilde aabenbare sin Hærlighed og høit op-høie den fornødrede og bitterlig bedrøvede Kvinde. „Den ufrugtbare skulde bo i Huset som en glad Barnemoder“ (Salm. 113, 9). Og der skulde være mere Velsignelse af den ene Søn, som blev hende givet i hendes Sorg og Bønner, end over mange Sønner og Østre, over hvem der havde været Jubel og Fryd. Hjertet lærer først i Nød og Sorg den store Hemmelighed at hengive sig ganske til Gud; og kun det Liv, som er indviet ved Sorg, er i stand til at bære den fulde Glædes Høst for sig selv og for Guds Folk.

Hanna havde lært at finde Trost i Sorgen og Hjælp i Nøden. Til Gud gik hun med sin Bedrøvlelse, og for ham udøste hun sit Hjerte i hans Helligdom. Israels Ærkepræst, Eli, var Bidne til hendes Bøn i den kvalfulde Time. Han var en agtværdig og hyggelig Mand. Roligt og uden Kamp har vist hans indre Liv været. Fra Barndommen bestemt til at være Herrens Ærkepræst og Guds Folks aandelige Leder, har han vel ogsaa fra Barndommen af været vant til Guds Ord og Guds Tempel. Det var for Eli saa tilviant, saa dagligdags, saa almindeligt. Det faldt jo af sig selv, at han skulde være godfrygtig, ialfald i det høre. Og funde han end ikke undgaa mange alvorlige Tanker og gribende Stunder, saa syntes dog Alboret og Livskampen ikke at have grebet hele hans Sjæl.

Saaledes gaar det saa mange, som er blevne Prester og Guds Ejendomme af udvortes Hensyn, for Familiens Skyld, for Ørens og Anseelgens Skyld, eller endog for Levebrødets Skyld. Deres Hjerter føler vel ofte Ansvarret og Alboret; men det gaar ofte over med et Suf og et lidet Stik i Samvittigheden, og nogen hel og fuld Hen-

givelse til Gud i Bod og Tro bliver der ofte intet af. Saadanne Prester kjender nok Guds Ord, men ikke Guds Aand; og de indre aandelige Rørelser og Kampen, Sjælenøden og Syndeangsten, Aandens Glæde og Gudslibets Fryd er dem ukjendte Ting; de regner det for Sværmeri eller Galstak eller ialsfald Sygelighed.

Saa gif det ogsaa med Eli. Han saa Hanna hensunken i Øen; hendes bitre Bedrøvelse knugede hende ned, og hendes Smerte var for stor til, at hun kunde finde Ord for den. Men Eli forstod ikke, hvad der rørte sig i dette forpine Hjerte, og hans affustumpe aandelige Sans anede ikke Nødens og Vønnens Hemmelighed. For ham var det usædligt, hvad der egentlig feilede Kvinden, hvis bitterlig bedrøvede og haardt krænkede Sind afmalede sig paa hendes Aasyn, og hvis Læber bevægede sig efter hendes Hjertes Tanker, uden at der kom noget hørligt Ord over dem. Eli holdt hende for at være drukken, omtrent som de der blev Bidner til Aandens Udghydelse over Apostlerne mente, at de var „fulde af sød Vin“. Det er den aandelige Sløvhed, den hjerteløse Ligegyldighed for andres Nød eller Fryd, den materialistiske Uduelighed til at forstaa Aandens Væsen, som deri giver sig tilsjende. Elis embedsmæssige Fromhed kjendte ikke til saa sænderrivende Aandsvirkninger, som de Hanna erfarede i sin Sjæl.

Men Hanna havde bedet som et Menneske kjæmper for sit Liv, og hun havde lovet Herren den Søn, hun havde udbedret sig. Der var fuldt Alvor i hendes Sjæl; og naar hun bad om en Søn, saa var det ikke med Egenkjærlighedens Lyst til at have ham for sig selv, men med den egte Kjærligheds Willighed til at ofre ham til Gud og hans Folk. Hun havde vundet No i Kampen, hun havde seiret over sig selv og sin oprørte Sindsstemning, hun havde trængt frem til Herrens Hjerte og fundet Vønhørelse, og hun kunde roligt svare Eli paa hans haarde og næsten haanende Ord.

Hun sagde Eli, hvad der havde været skjult for ham. Ikke Vin eller sterk Drik gjorde hende saa underlig og ubegribelig for Menneskene; men Hjertenød og Sjæleangst, som havde oppladt hendes Væsen for Gud, havde gjort hendes Optreden til en Hemmelighed for Mennesker. Hun havde bedet, ikke som den beder, der vil vise Gud en Dyrkelse, men som den beder, der striger af det dybe til Herren.

Det slog Eli et Sieblit. Saa meget vidste jo den gamle, at saaledes var den Øvn, som brød gjennem alle Hindringer og trængte op til den levende Gud, Israels mægtige Fader. Saa havde jo Jakob kjæmpet i Natten ved Zabbok. Saa havde Moses stredet paa Bjerget for det troløse Folk og dets Udbælgelse. Eli forstod, at han stod ligeoverfor en af Herrens udvalgte, og hans Svar var hjertestyrkende for Hanna: „Gak hen i Fred! og Israels Gud skal give dig hvad du har begjæret af ham.“ (1 Sam. 1, 17).

Trøstet og lettet gif Hanna til sit Hjem. Mødet med Herren i Helligdommen havde givet hende nyt Mod til at tage fat paa det daglige Livs stille Kamp og det huſlige Strævs Møie og Besvær. I den store Kamp og den bitre Sorg var Hjertet styrket for de mindre Sorger og Bekymringer, som hun havde at gjennemgaa.

Herren opfylde Hannas Øvn. Hun fik en Søn og kaldte hans Navn Samuel, det betyder: „Øvnhørt af Gud“; thi, sagde hun, af Herren har jeg begjæret ham.

Sønnens Navn er denne Gang fuld Sandhed. Ved Øvn var han givet; og i Øvn skulde hans Livs Kraft være. Det er Hemmeligheden i Guds Folks Liv, at Gud hører Øvnner. Det er Udttryk for Guds Faderhjerte mod sine Børn. Og det er Troens egentlige Merke mod al VanTro og Materialisme, at den beder til den levende, personlige Gud og bliver bønhørt. Derom stod den store Kamp i Samuels Dage, som den ogsaa gjentager sig nu, efterat 3000 Åar er henrundne.

Guds levende Personlighed og Troens scirende Magt ligger aller kørtest og klarest udtrykt i det Ord: Gud hører Øvnner. Og derom skulde alt i Samuels Liv dreie sig, at vidne for Israel om den levende, almægtige Gud, den barmhjertige og naadige Fader, som Israel holdt paa at ombætte med døde Afguder, og om den eiendommelige Troes Kraft, som skulde være Israels Kjendetegn og verdensoverbindende Styrke.

Samuel er derfor Navnet, som betegner Guds kjæmperen ligeoverfor Afguderiets og Materialismens forførende Kræfter. Samuel er Navnet, som betegner Troens Kjæmpe ligeoverfor Vantroens Kulde og Overtroens Mørke.

Hannas Lovsang.

Samuel skulde være Herren helliget, en Nasiræer fra Buggen til Graven. Det var Nasiræernes Bethydning, at de i et levende Billedede vidnede for Israel om dets Kald og Stilling. Hvad hele Israel var, Herrens Ejendomsfolk, det skulde Nasiræerne bære Vidnesbyrd om for Folket. — Samuel skulde ogsaa være i Herrens Helligdom alle sit Livs Dage. Hanna skulde ikke beholde ham hjemme, men hos Herren skulde hans Hjem være; han tilhørte den Gud, som havde hørt hans Moders Bøn. I Helligdommen skulde han vokse op, for at hans Sjæl fra Barndommen af skulde leve med Gud, at han saaledes kunde rustes og beredes til sin Gjerning i Israel.

Hanna holdt ham derfor hos sig, indtil han blev afvant. Men Løftet til Gud laa paa hende og maatte opfyldes. Mangen Gang har vel hendes Die hvilet med taareblandet Glæde ved Gutten paa hendes Fang, som hun skulde give tilbage til Herren. Og underlige tanker har strømmet om den fromme Kvindes Sjæl, mens hun sad længtede efter bedre Tider for Guds Folk og tænkte, om Herren vilde lade den lille vokse op til et udvalgt Redskab for sin Aands Gjerning i Folket. Tankerne gif vel tilbage til Sara, den ufrugtbare, som blev Israels Moder; til Rebekka, der havde maattet raabe til Herren som hun selv og var blevet Jakobs Moder. Og for Hanna steg der op et Haab, som Herrens Aand gjorde til glad Forvisning i hendes Hjerte, at hendes Søn skulde blive et Middel i Herrens Haand til at bringe en ny Tid over Guds Folk. Det adspredte skulde samles, det fortrykte skulde befries, og Herrens salvede skulde give Folket den Fred og Frihed, som det suffede efter.

Saa gif Tiden, og Moderhjertet udvidedes mere og mere ved Tanken paa, at Offeret hun skulde bringe, skulde tifold lønnes ved den store Gjerning, som Herren vilde sætte hendes Søn til at udføre for sit Folk. Den Moder, som først har lært at se Folkets Nød og Herrens velsignede Frelse, hun ofrer med Glæde sit Hjæreste Barn, om dets Liv og Virke langt fra Hjemmet kunde bære velsignede Frugter for det hele Folk. Det skulde vel blive tomt i Hytten, naar den lille Samuel ikke længere sprang smilende om derinde; men Moderen tænkte paa, hvorledes der ved hendes Smerte kunde tændes et Lys, hvis vælgjærende Skin kunde falde ind i saa mange flere Hjarter

og Huse i Israel, og hun blev tro imod sin Gud og det Øøste, hun havde givet.

Dagen kom, da Samuel maatte gaa med til Silo. Aandens Lys og Styrke fulgte Hanna, og hun gif med Fryd den Bei, som hun vist saa ofte havde tænkt sig saa smertelig og tung. Til Silo, til Helligdommen, til Eli gif det lille Følge, og den mindste i Følget skulde blive den største i Guds Folk. Med dyb og inderlig Bevægelse traadte Hanna frem for Eli, og nu fis Eli vide, hvad Hanna havde bedet og lovet den Dag, han havde talt saa haardt og koldt til hende. Der stod Samuel, sjænket af Herren; nu skulde han sjænkes tilbage.

Men Hanna bad igjen, ikke en Smertens Vøn som hin Sorgens Dag, men en Lovsangens og Glædens Vøn, saadan som Kun een Kvinde efter hende har sunget. En Lovsang lagde Herrens Aand paa Hannas Læber, som skulde klinge tilbage med usigelig Fryd fra Jesu Moders Mund:

Glad er mit Hjerte i Herren,
Højt er mit Horn i Herren,
Opladt er min Mund mod mine Fiender;
Thi jeg glæder mig i din Frælse.

Ingen er hellig som Herren,
Thi ingen er der foruden dig,
Ingen klippe er der som vor Gud.

Taler ille mange høje Ord,
Frækhed udgaa ei af eders Mund;
Thi alvidende Gud er Herren,
Og al Gjerning veies af ham.

Hæltes Vue brydes,
Og snublende omgjordes med Styrke.

Mætte hæres for Brød,
Og hungrike er ille længere.
Ja, den ufrugtbare føder syb,
Og barnerig Moder henvisner.

Herren døder og gjør levende,
Fører ned i Graben og opreiser deraf.

Herren gjør fattig og rig,
Han nedslaar og opøsier tillige.

Han opløftet af Støvet den ringe,
Ophøjter af Starnet den usle,
For at sætte dem hos Fyrster
Og stjænke dem Erensrone.
Chi Herrens er Jorderigs Viller,
Og han satte Jorderig paa dem.

Sine frommes Trin bevarer han,
Og ugudelige knuses i Mørke;
Chi ei ved Magt er Mennesket sterkt.

Herren — hans Modstandere knuses,
Over dem ruller Torden i Himmelten.
Herren skal dømme Jordens Ender,
Han skal give sin Konge Kraft,
Opløste sin salvedes Horn.

Det er ikke længere et saaret Kvindehjertes flagende Graad; det er en Moders Jubel, en troende Kvindes Tak for Bønhørelse, en Abrahams Datters Glæde over Israels Haab. Guds Folks Længsel efter Bederkvægelsens Tid har samlet sig i Hannas Sjæl, og i egte profetisk Land har hun i Samuels Hødsel seet Varsel om en ny Tid for Israel.

En ny Tids Frembrud, en Reformation, en Revolution, om man saa vil, beholder Hanna i sin Sang. Som den første grønne Spire om Vaaren varsler om tusinder, som kommer efter; som det første Blad hører Vidneshyrd om de mægtige Kræfter, der snart skal klæde hele Skoven i ny Dragt, saaledes ser Hanna i Samuels Hødsel og Varndom et Varsel om, at Herrens Land rører sig kraftig i Herrens Folk og vil virke en Fornhelse af hele dets Folkeliv. Der er Vaar i Landet og Vaarlib i Folket. Samuel er det første Bud om, hvad der skal komme. Vi har seet Sneen smelte om Vaaren, og mens den før laa kold og haard over Græsspirerne, saa synker den nu ned og giver Nødderne Væske og Saft, saa at den maa hjælpe frem det Græs, som den før holdt nede.

Saaledes er Herrens Lands Virke i Israel. Hvad der hidtil har været øverst og ligget tungt og trækkende over Israels Liv, det skal nedkastes og bortskaffes; men det som hidtil har været nedtrykt og trælbundet, det vil Herren løfte op og frigjøre, saa at det med sine, unge, friske Liv skal blive en Belsignelse for Folket. Hanna ser

i Aalanden, hvorledes de sterke og rige, de mæchte og høvmodige, de frække og pralende, som hidtil har været Guds Folks Førere og Undertrykkere, nu vil faa sin Dom og blive skudt til side for at give Blads for det ringe og fattige Folk, som fornøjel og gjenfødt ved Herrens Aand vil gaa foran i Kampen og føre den til sejrig Udgang. Og den mægtige Bevægelse, som Herren vil bringe i de døde Ven, vil ikke stanse, før den omdamner Israels til et Kongedømme. Hvad Folke allede lange har drømt om en Konge som kan samle Folket til Enhed og verne om dets Uafhængighed, vil nu snart komme; og salvet med Herrens Aand vil han forstaa Israels høje Kald og lede Folket frem paa dets afstukne Vane.

Det er altid Herrens Maade. Naar Menneskenes Stræben efter Høihed og Magt ender med indre Hulhed og Aandløshed, naar Aalanden er veget bort fra dem, som er de øverste, og kun det høre Skin er tilbage, mens Folket gisper i Dødsval efter en Smule Vederkøegelse for sønderrevne Hjerter, da er det Herrens Time til med forbarmende Hjærlighed at sende Aalandens friske Pust over de syge og dødsdroette Hjerter. Da sender han Vækkelse i Folket; og medens de aandløse Stormænd med kold Foragt vender sig bort fra Aalandens Bud, tænder Herrens Sild Lys rundt om i Folkehjerterne. Det agtes for Sværmeri og Daarskab, og det hades og forsøges, det spottes og udlees; men det vokser lige fuldt sin stille Bekst. Herrens Time er nær; og den kommer med knusende Dom over de lystige Unsigtter og de jublende Fester og de mægtige Undertrykkere; den kommer ogsaa med stille Fred og evig Gre for dem, som har lært at bie paa Herren.

Mange Gange har Herren gjennem stort og smaaaabenharet sig paa denne Maade, men ingeninde med tydeligere Haand, end da han sendte sin Søn til Verden. At den ringe Mand fra Nazaret med sine fattige Galilæere stulde oprøre Verden fra den ene Ende til den anden, undergrave det vældige romerske Rige og bygge sin Menighed over dets Ruiner, det er den største og herligste Abenbarelse af den Guds Lov: Herren nedslaar og opøsier tillige. Mægtigere Rige har aldrig været reist end det romerske; og større Elendighed og Jammer end Galilæas fattige, forpinte, spedalske Folk har neppe nogen seet. Men fra det usle Galilæa udgik det Ord, som omstyrtede Riget og opbyggede Menigheden.

Men en lignende Gjerning stulde Samuel være Redskab til. Æs-

raels Folk skulde opleve en aandelig Bækfelse, som skulde forandre baade dets indre og ydre Forhold. Usselt som Israels var, skulde det blive endda ringere. Hvad der var blevet dets Stolthed og Forsængelighed, skulde det miste; men i dets yderste Nød skulde Herren berede det Frelse ved Samuels Øvn. Og Israels, som var nedtrampet og knust under sine Fiender, skulde reise sig i sin Guds Kraft og slaa Fienderne tilbage Slag paa Slag. Som en Løve skulde Hælten af Juda træde frem mod Guds Folks Fiender, og bestjæmmede skulde de vige tilbage.

Saa var Hannas Lyse Haab og Tro, da hun bragte det tunge Øfser at lade Samuel blive tilbage ved Helligdommen, medens hun selv drog enlig tilbage. Bar der flere Mødre som Hanna, saa var der ogsaa flere Sønner som Samuel.

Chi en Moders Øvn formaar meget; og Samuel, som var viet til sit Liv med Laarer og Jubel, skulde ikke bestjæmme det Haab, som var knyttet til ham. Lidet forstod han endnu af Livets Sorg og Livets Glæde; men der er Drømme i Barnehjerterne, som ingen forstaar, og der er Stunder, som gjør uudslættelige Indtryk paa de smaa. Slig Stund har det vel været for den lille Gut, da hans Moders hellige Begeistring lyste imod ham og da han saa hende saa glad og inderlig bevæget. Han har vel staet igjen med barnlig Sorg og Frygt, han har vel ogsaa glemt sin Barnesorg i Herrens Helligdom, hvor han blev ene tilbage.

Dommen over Elis Hus.

Samuel var ved Hannas Lovsang viet til at være Reformator i Israels. Men en Reformation har sin Forberedelse gjennem lange Tiders Misbrug og Vandløshed. Naar Tomheden og Kulheden i det bestaaende naar en vis Grænse, og naar Fordærvelsen gaar saa vidt, at den raaber til Himmelom om Hevn, da kommer Herrrens Dag med knusende Dom over det gamle. Men Reformation er ikke bare Dom over den herstende Fordærvelse, det er ogsaa Frelse og Forløsning for det, som har ligget sukkende og længtende efter Herrrens Lys og Vandens Liv. Derfor har en Reformation ikke alene sin negative Forberedelse ved gammel Raaddenhed og strigende Uret; men den har ogsaa sin positive Forberedelse i et Folk ved de undertrykte og forkuede Hjerters Raab om Frelse, Længsel efter Forløsning,

Haab om Ihjere og bedre Tider. Dom og Frelse, Nedrivelse og Opbyggelse følges ad i Herrens Husholdning med sit Folk; og det skulde ikke være anderledes denne Gang.

Samuel havde allerede i sit Hjem seet noget af de gode Kræfter i det israelitiske Folkeli. Der maa have været Fred og Glæde i hans Moders stille Færd; og den Vønshøjelse, hun havde erfaret, maa vel have syldt hendes hele Liv med Taksigelse og lagt Fromheden egte Præg over hele hendes Væsen. En Lovsang som Hannas opvælder ikke fra et usandt og urent Hjerte og flyder ikke over letsindige Læber. Hjertets sjulte Menneske i en sagtmodig og stille Aands usørfrænkelige Væsen har sikkert været denne Kvindes Prydelse. Og Samuel har uden at vide det været haaret paa Vønnens Arme af den Moder, som i ham haabede at se Herrens Redskab til Folkets Opvækelse.

Det er saameget grueligere efter denne Tanke paa Samuels Hjem at gaa over til Betragtningen af den Ugudelighed, som Samuel skulde blive kjendt med i Herrens Hellrigdom. Derfra skulde jo Hellighedens Lys og Hjærlighedens Liv strømme ud over det lille Folk, som kun ved sin aandelige Styrke kunde haabe at hevde sin Stilling ligeoverfor de mægtige Hedningefolk, som omgav det paa alle Sider. Fra Helligdommen skulde Herrens Sandhed og Herrens Aand udgaa til alle spredte Lemmer af Menigheden og binde dem sammen til et levende Legeme. De blodige Offere skulde være Forsoningens og Forligelsens Tegn for det synlige Folk, medens Prestens Bessignelse skulde følge dem tilbage til deres daglige Gjerning og legge Herrens Kraft i deres Virke. Der, mente vel Hanna, maatte den lille Samuel ret vokse op i rene og hellige Omgivelser, hvor Barnehjertets Fromhed og Uskyld ikke blev forstyrret af de mange Forfærelser, som et raat Folkeli førte med sig.

Men det stod ikke saa vel til i Herrens Helligdom. Vanæret og sjændet var Guds Hus ved dem, som var Herrens Prester og som efter sit Kald burde være Folkets Lys. Den gamle Eli havde selv været en nogenlunde usstraffelig Mand i sin Omgjengelse. Men blotteret for Aandens Kraft og blind for Herrens Hellighed og Folkets Nød, havde han ikke magtet at sætte en Dømming for den stedse voksende Fordærvelse blandt Presterne. Hans egne Sønner blev Repræsentanter for Raaddenheden i dens værste Skifkelse.

Det er sørgetligt at sige; men det er ikke desto mindre sandt, at Elis Sønner ikke er de eneste Prestesønner og de eneste Prester i sit Slags. Det er forfærdeligt for ethvert Hus og ethvert Menneske at være uden Guds Land og uden redelig Gudsfrigt; men det er, om muligt, dobbelt forfærdeligt for et Prestehus og en Prest. Thi hvor det hellige Kald at være Herrrens Ejener daglig fornegtes og daglig frænkes i en vanhellig Land, der lægger der sig efterhvert et saa tykt og tæt Fordærvelsens Dække over Hjerte og Sjæl, at det tilslut bliver en Umulighed for Ordets tweeggede Sverd at trænge ind og holde Dom over Hjertets Tanker og Raad. Hvor det hellige Kald kun bruges som et Middel til Binding, der bliver den aandelige Raahed tilsidst til en uguadelig Frækhed, som trods er al aandelig Paa-virkning. Det er temmelig velfjendt ogsaa i vort Folks aandelige Erfaring, at Herrrens Dom ikke har sparet gudløse og aandstomme Prestehus for Elis frugtelige Dom at se sin egen Svaghed og Slaphed straffet med Sønnernes Letfærdighed og Ugudelighed. Og det raaber et alvorligt og kraftigt Varslo til alle, som er Herrrens Ejencere, om at være det i Land og Sandhed, at ikke Dommen hastig skal begynde fra Herrrens Hus.

Elis Sønners Synd, Bellenvnet og Bellhyt, var saa meget affskueligere, som Herrrens Offere blev forhaanet og Herrrens Helligdom stjændet derved. Deres Faders Grettessættelse lod de haant om, og den Skam og Smerte, som de voldte den gamle, var dem lige gyldig. Alle Hensyn og al Ret maatte vige for deres raa og frække Begjær efter sanselig Nytelse. Og Skriften lægger til det tunge, forfærdelige Ord: „De hørte ikke sin Faders Røst; thi Herren havde Lyft til at lade dem dø.“ Det er en af den guddommelige Retfærdes Hemmeligheder, at hvor Herrrens Time er kommen til Dom, der lader han Synden blive til Forhærdelse. Synd føder af sig Synd, den ene Synd saa at sige fremvinger den anden, det ene Led i Kæden griber ind i det andet og drager Synderen først langsomt, saa hurtigere, tilsidst ustanselig ned i Fortabelsens Afgrund.

Men Samuels barnlige Sind blev usfordæret af den Ryggesløshed, som omgav ham. Han tiltog i Alder og Velbehag baade for Herren og for Mennesker.

Over Elis Hus nærmede Dommen sig. Herren lod ham ikke uden Varsel. En Profet bebudede Eli, at Herrrens Brede vilde komme over

ham og hans Slegt. Havde Prestedømmet vanceret Herren, saa vilde han lade Skam og Vandere komme over Prestedømmet. Hvad han havde sat højest i Israels Folk og gjort til de egentlige Værere af hele Israels aandelige Liv, vilde han nedstyrte i den dybeste Foragt og Elendighed. Elis Slegts skulde ikke dø bort; men en trofast Prest skulde tage hans Plads, og de yngelige Esterkommere af Elis Hus skulde tigge og træghe ham om et Presteembede, at de kunde saa et Stykke Brød at spise. Elis Sønner havde omdannet Herrens hellige Presteembede til et Middel til Bellevnet og Belyst, saa skulde til Gjengæld Elis Esterkommere saa erfare hele Bitterheden af at maatte tigge om et Presteembede for Levebrødets Skyld. Eli selv skulde opleve Tegnet paa denne yngelige Fremtid; hans to Sønner skulde dø paa een Dag.

Eftersom Samuel voksede til, har vel den oprivende Modsetning mellem, hvad Presterne var og hvad de skulde være, fremstillet sig i skært og grelt Lys for hans barnlige Sind. Der er intet, som et Barn har skarpere Øje for end for Hylseri og Usandhed. Ingen er mere enfoldig end et trofylldt og gudfrigigt Barn; og som det klæreste Speil bedst viser hver Plet og Rynke i et Mennesekantsigt, saa er en Barnesjæl, jo renere og ædlere, des mere ømtaalig for enhver Uredelighed hos sine Omgivelser. Samuel saa vel med stedse dybere Forståelse Vanhelligelsen af Herrens Helligdom. Saalidt beredes han for Herrens første Åabenbarelse; thi den skulde være et nyt Varsel om Dom over Elis Hus.

Tre Gange raabte Herren paa Samuel, før Samuel efter Elis Bud svarede: „Tal, Herr, din Tjenest hører!“ Men det kom fra Dybet af den unges Hjerte, og det blev som et stadtigt og uafbrudt Raab fra Samuels inderste Sjæl gjennem hele hans følgende Liv. Trofast og enfoldig som han var, blev det hans Livils alvorlige Straßen at være aaben og opladt for Herrens Røst, at lægge sit Øre til hans Mund, at lytte til hans Tale ved Dag og ved Nat, at han kunde blive for sit Folk en Herrens Røst, raabende i Ørkenen. Som Johannes den Døber gif forud for Messias, saa gif Samuel med Vækkelsens Raab forud for Davids og Salomos Regjering.

Samuels første Syn var et Domsord over Elis Hus. Det var saaledes, Herren først vilde aabenbare sig i denne Lid. Med dømmende Retsfærd vilde han slaa ned, hvad der var sat i høi Stilling i

hans Folk; thi hans Ere frankedes ved Presternes Ugudelighed, og Folket førtes paa forsærdelige Afveie af dem, som skulde være dets Ledere. Men ingen kunde vel have anet, paa hvilken underlig Maade Herren vilde fuldbyrde sit Raad.

Samuel steg fra Dag til Dag i Folkets Anerkjendelse. Hans profetiske Røst udrettede dette, som ingen Dommer eller Helt havde funnet udrette siden Josvas Død. Han samlede hele Israels Folk fra Dan til Be'ersba om sin profetiske Røst. Det er hans første, store og betydningsfulde Virksomhed i Israel. Splittet og sønderrevet som Israel var, Samuels Røst blev dog hørt gjennem det hele Folk. Det var noget aldeles nyt i de Dage, at hele Israel var samlet ved et aandeligt Middel og omkring en Herrens Profet. Men endnu manglede det meget i, at Israel var helt gjennemtrængt af Herrens Land.

Det var dog et umaadeligt Omslag. Det var vel ikke længe siden, at Samson stod alene mod Filisterne, ja, at endog hans egne Landsmænd vilde overgive ham bunden til hans Dødsfiender. Nu samlede hele Israel sig paa Samuels Ord til Kamp mod Undertrykkerne.

Det kom til Slag paa den gamle Valplads, hvor Herren siden vilde forherlige sig ved at høre Samuels Bøn. Men denne Gang havde Samuel samlet Folket for at lade den Dom bryde ind, som skulde danne Begyndelsen til Israels Tornhelse. Israel blev slagen med stort Tab, og nu skulde det aabenbare sig, hvor langt Elis og hans Sønners Prestedømme havde ledet Folket bort fra en levende Gudsærkjendelse.

Thi ikke i Bod og Bøn, men i hedensk Overtrø høgte Israel sin Guds Hjælp. Ikke til den levende Gud tog de sin Tilflugt men til Pakten Ark, som de mente skulde hjælpe ved sin udbortes Nærvarrelse. Den var sat i Israel til Tegn og til Paktesvidneshyrd. Den gjemte Lovens hellige Lawler, sjulte under Maadestolen, hvor Blodet sonede for Israels Synd. Den var derfor et levende Vidne om, at Herrens Herlighed kun ved Forsoningens Hemmelighed kunde bo i et syndigt Folks Midte, og at sønderknuste og sønderbrudte Hjerter alene var Herren velbehagelige Offere. Men dette udbortes Paktes-tegn sikrede ikke et ubofærdigt og overtroisst Folk Herrens Velbehag.

Ingeninde har Israels aandløse Stolen paa de udbortes Tegn paa Udvælgelsen aabenbaret sig tydeligere og krassere end ved denne

Leilighed, og det er umuligt at tænke sig en frygteligere Dom over deres hedeniske Overtro, end den som rammede dem. Elis og hans Sønners Prestedømme havde, selv aandløst, hykkels og hult, vænnet Folket til at betragte Herrens Paktestegn med aandløse og vanhellige Hjerter. De betragtede Herren som en Afgud, der afhængig af sit Folk og sin Helligdom maatte hjælpe, hvor hans Folk med udvortes Rørigtighed overholdt Skikkene og Ceremonierne. Og Israels var kommen saa langt bort fra Gudsdyrkelsen i Land og Sandhed, at det mente, at naar Paktesarken var med, saa var Herren med. Omment som mange af de navnkristne, som mener, at udvortes Skifte og visse Ceremonier og visse Vordomme og lignende udvortes Væsen skal hjælpe dem, mens den rette aandelige Gudsfrigt og levende Hengivelse til Gud er en ukjendt Sag for deres Hjerter.

Israels hentede Paktesarken fra Silo. Med Jubel og Fryd blev den modtagen; med Frygt og Nedsel hørte Filisterne om dens Komme. Israels Gud havde saa mægtig aabenbaret sig i Israels Udgang af Egypten, at Mindet derom endnu levede rundt om i Hedengefølene; og Filisterne frygtede den hemmelighedsfulde Magt, som før havde været saa forfærdelig for det mægtige Egypten.

Men Herren vilde holde Dom. Den hedeniske Overtro, den afgudiske Stolen paa det udvortes Paktestegn, det aandsforladte Prestedømme og det vanhellige Elis Hus skulle saa sin fortjente Løn. Veien skulle banes for den aandelige Gudserkjendelse, som ved Samuels vækkende Ord skulle falde som livskraftig Sæd i Folkehjerterne og fremloffe de øde Frugter, som ligger for os i Davids Salmer. Fra den raaeste Udsvartshed til den dybeste Underlighed gik Veien kun gjennem en frygtelig Herrens Dom.

Paktenes Ark blev tagen af Filisterne. Det var et knusende Slag over Israels hule Bogstavvæsen. Deres Tillid og Styrke var borte. Elis Sønner faldt. Eli selv tabte sit Liv, gjennemrystet af den forfærdelige Ulhukke.

Den merkelige Doms Dag endte med en hjerteffjærende Begivenhed, som samlede i sig som i et Speilbillede alle Træk i Israels Elen-dighed. Pinehas's Hustru blev greben af forfærdelige Hødselsveer ved Ulhukkesbudet, som kom fra Slagmarken. Hun udaandede under Kvalerne og kaldte sin Søns Navn Skabod; thi, sagde hun, bortvegen er Herligheden fra Israel, thi Guds Ark er tagen. Den i Hødsels-

veer øende Avinde, som synes alt er tabt, giver dog en Søn Livet i sin Dødstund. Saa synker det gamle Israel, den gamle Eid i Ørden, da Pekkesarken og Prestedømmet paa een Dag fastes i Støvet; men et nyt Israel og en ny Eid staar for Øren; thi Herren lever, og Samuel er hans aandsbaarne Redskab. Endnu er den nye Eid kun som et nyfødt Barn, ja, som et utidigt Foster for Menneskenes Nine; men i sin Eid skal det sees, at Frelse og Forløsning spirer af Dommen.

Befrielsen fra Filisterne.

Herren dømmer sit Folk; men han beskjæmmer ikke sit Navn. De seiersstolte Filister drog hjem med Pekkesarken: de troede, at de havde beseiret baade Israels Folk og dets Gud. Imens sad Israel sorgende og underkuet, med Graad i Hjertet og tungt Nag paa sin Nakke. Det saa ud, som om alt var tabt, Friheden, Landet, Helligdommen, Gudstjenesten, Pekkesarken, Udvælgelsen. Fortidens store Minder var beskjæmmede af den hukelige Nutid. Fremtidshaabet var bortveget. Den herlige Frelse fra Egyptens Trældom var forlængst forbi, og en ny Undertrykkelse af de smaalige og stinsyge Filister var Israels Lod. Lovens hellige Tabler, som var Bantet paa Guds Bark paa Sinai og som borgede saa sikret for Israels Fremtid, var i Fiendernes Bold. Var Herrens Ord blevet Løgn og Forhættelserne til Hædrene et tomt Mundsvær?

Saa funde det ikke være. Herrens Sanddruhed og Trofasthed, hans Navns Ere og hans Kjærligheds Alvor funde ikke gaa under, og Filisterne funde ikke triumfere over Herrens Navn. Medens Israel ved Samuels Virksomhed lærtte at kjende Herren i Land og Sandhed og samlede den aandelige Styrke, som snart skulde afrygte det udvortes Nag, skulde Filisterne erfare, at det er farligt at forgrive sig paa Herrens Folk og hans Ejendom.

Dommen var begyndt fra Israel, den skulde snart slaa ned over Filisterne. Pekkesarken, som de havde haaret hjem med Stolthed og Triumph, blev snart deres Skæf og Forsærdelse. De satte den ind i Dagons Tempel, og Gudebilledet styrtede ned; de flyttede den fra Stad til Stad, og Sygdom og Glendighed fulgte med. Som Herren i sin Eid ved Legn og Undere lod det babyloniske Verdensrige vide, at Herren ikke var afmægtig, omend hans Folk var bortført i

Landsflygtighed, saa lod Herren ogsaa Undere sse i Gilisternes Byer, for at ikke Hædningerne skulde hovmøde sig og tænke, at deres Guder var større end Israels Gud. Herren vilde jo ikke bare Israels Frelse; han vilde, at Israel skulle være hans Ejener til alle Folks Besig-nelse. Saa var det lige nødvendigt, at Hædningerne kjendte hans Magt, som at Israel kjendte hans Forbarmelse.

Gilisterne vidste ingen anden Raad end at sende Paktesarken tilbage. Frygt og Rædsel havde betaget dem, og de maatte prøve at faa Israels Guds Vrede afvendt fra sit Land. Det overvundne Israel var ved sin Guds Kraft mægtigere end de seierige Gilister. Saa sendtes Paktesarken paa underlig Vis hjem igjen; men til den vanhelligede Helligdom i Silo kom den aldrig mere. Paktesarken ful ikke noget Hus, før David flyttede den ind i det nye Tabernakel, han opreste i Zion, og derfra førtes den endelig til Templet, som Salomo byggede.

Midlertid arbeidede Samuel i det frække og forkuede Israel. Med Haab mod Haab har han vel maattet stride i de lange 20 Aar, som hengif, før han efter kunde samle Israel til Kamp mod Undertrykkerne. Men Herrens Land stod ham bi, og hans Bønner og Raab mødte ikke døve Øren. Det elendige Israel, det arme vild-ledte Folk, var dog endnu altid Herrens udvalgte, og Forættelsens Lys var ikke udsultet.

Skriften tier om denne Samuels Virksamhed; men af Resultaterne tør vi dømme om den; thi et Folk reiser sig ikke af Vaand og Slavelænker, uden at sterke aandelige Kræfter fornyer dets Hjerte og Sind. Og Skriften vidner, at efter de 20 Aars Forløb gif hele Israel sukkende efter Herren. Sandelig, Samuel maa ikke have været uwirksom, og hans Gjerning kan ikke have været ufrugtbar. Og hvad der var udrettet i det sjulte og stille, skulde snart herligens aabenbares.

Det var en vældig Modsætning mellem hin Dag, da Israel trodsig og hovmodig tog Paktesarken med sig i Striden og behandlesede Herren som en Afgud, og denne Dag 20 Aar senere, da Israel sonderknæt og bødsærdig bortskaffede sine Afguder paa Samuels Ord. Og vel maa Samuel have glædet sig i Landen paa denne største Dag i hans Liv, da han sammenkalde Israel til Mispa, der at møde sin Gud. Med Anger i Hjertet og Syndsbekjendelse paa Læberne

samlede det nyvakte Folk sig om sin Vorbeder Samuel. En saadan Dag oplever ikke et Folk mange Gange. Guds Folk oplevede igjen en Mandens Vækkelse, og Enhed og Frihed var Mandens Frugter for Folket.

De oplevede en Frelse, som mindede om den herlige Ungdomstid, da Herren udførte dem af Troldommens Hus. Filisterne, opføræmte og forbitrede over, at det undertvungne Israel vovede at samle sig igjen, drog op for at slaa det formydede Folk og knuse dets fremspirende Haab. De skjonte nok Faren, om de end ikke anede de dybe og skjulte aandelige Præster, som nu forbandt Israel med Herren og forenede dem til et uovervindeligt Broderskab.

Israel saa sine gamle Fiender komme. Hovmod og Stolthed var borte; de bidste jo nu bedre end nogensinde, hvor ubærelige de var til Herrens Frelse. Men Israel kjendte sine rette Vaaben, og det lød fra tusinde Munde til Samuel: „*E i ikke for os og a f l a d ikke at raabe til Herren vor Gud, at han ma a frelse os fra Filisternes Haand!*“ Et Folk i Nød, et Folk i Bod og Tro saa Samuel rundt om sig, og hans Hjerte hævede sig i inderlig Bon for det elskede Israel, og Herren hørte ham.

Seier og Triumf var Herrens Svar. Herren stred for sit Folk, og Israel rystdede det fremmede Aag af sin Nakke. Samuel sik se, hvorledes det aandsvakte Folk, som havde fastet sine Afguder bort, nu sik Friheden som en herlig Gave paa Kampens Dag.

S a m u e l s B ø n havde været Israels Vaaben; og vi merker det etter, at derom gjaldt det fremfor alt, at Herren blev kjendt som den, der hører Bønner. De døde Afguder og den døde Tro paa Baktesarken var borte; den levende, personlige Gud, som lader sig finde af bodfærdige og sønderknuste Hjerter, aabenbarede sig herlig paa Frelsens Dag. Samuel havde været Middel til at vække den levende Gudserkjendelse og den levende Gudsfrugt i Modscætning til Afguderi og død Overtro; han havde seet den levende Tro bære Frihedens skjonne Frugt for Folket; vel kunde han opreise Merkestenen Ebenezer og sige: „*G i d t i l h a r H e r r e n h j u l p e t!*“ En lifsligere Dag har ingen Profet seet i sit Folk.

Kongedømmet i Israel.

Samuel havde samlet Israel til en levende Enhed ved sit profetiske Ord ved den vækkende Røst, som mindede om Skaldet og Udøvelgelsen. Samuels Ørn havde givet Israel Frihed og Seier. Samuel stiftede Ret for Israel og dømte med ubeslittelig Redelighed. Alt gif godt, og Israel oplevede en sjøn og vederkvægende Tid, som de vel endnu ikke havde havt den nogensinde, siden de drog ind i det forjættede Land.

Men Samuel blev gammel. Han satte sine Sønner til Dommere i Israel; men hans Sønner vandrede ikke paa hans Veie. Da Sønnerne kom ud paa egen Haand, bukkede de under for Dommernes sedvanlige Fristelse, de bøede Retten efter Gevinst og Gave. Det maatte være haardt for den gamle Samuel saaledes at se sine Sønner vige fra Retfærds og Redeligheds Vej.

Folket saa med Engstelse Fremtiden imøde. Saa nys var de komme ud af den sønderrevne Dommertid, saa frist var Mindet om deres Trængsel og Elendighed, at de gruede ved Tanken paa, at ved Samuels Død skulde det begynde forfra igjen. Det kunde ikke gaa an; noget maatte der gjøres for at afvende en Gjentagelse af Dommertidens Lidelsser og Storme. Og Samuels Virksomhed havde baaret saa megen og sjøn Frugt, at den ikke kunde gaa tabt. Det Samhold og den Endrægtighed, som Samuels Liv havde fremkaldt, maatte bevares. Der var begyndt en folkelig Udvikling, hvis Maal allerede Hanna havde seet, og den kunde ikke stanse.

Folket kom til Samuel og begjæreden en Konge. De agtede ham som en Fader, de vilde og kunde ikke gaa ham forbi. Men deres Begjør var ikke efter Samuels Ønske. Deres Ord: „Giv os en Konge til at dømme os, ligesom alle Hedeninge folken“ behagede ikke Guds Profet. Der laa en verdslig Land og en Missforstaelse af Guds Folks Herlighed deri. Den gamle Profet havde saa gjerne villet, at Guds Folk skulde spares for de bitre Erfaringer, som Kongedømmet skulde bringe det; han havde saa gjerne ønsket, at Guds Folk skulle svare til sit Skald og i Landens Frihed bevare sin Enhed, uden at Kongedømmets Evang skulde binde det sammen. Herren skulde være dets Konge og Helligdommen dets Centrum og Herrens Lov dets Rettesnor og Regel og Landen dets

indre sammenhæftende Kraft. Han forstod, at Folket vilde have et synligt og sanseligt Hoved, som de kunde se op til, og han forstod, at det var et Skridt ned fra den Høide, hvorpaa Mose-loven havde villet sætte Folket. Det faldt tungt over ham, at hans Virksomhed skulde bære saadan Frugt, at Folket skulle begjære et sanseligt, jordisk Kongedømme, naar han havde gjort alt, hvad der stod i hans Magt for at lære dem, at Herren var deres Konge.

Men Samuel handlede ikke rasft og ubesindigt i denne Sag; han saa jo, at det var kommet til et Vendepunkt i Israels Historie, og at Afgjørelsen denne Gang vilde blive af gjennemgribende Bethydning for hele Fremtiden. „O g S a m u e l b a d t i l H e r r e n.“ Det var Herren, som her maatte svare, hans Vilje kom det an paa. Bilde han tilstede, at Folkets kjødelige Krang til en jordisk Konge og et synligt Hoved blev tilfredsstillet, saa maatte vel Samuel finde sig deri. Og havde Herren Tid til at bie endnu i tusinde Aar, før Aandens Rige med den usynlige Konge oprettedes paa Jorden, saa maatte vel Samuel finde sig i at se Forjættelsens Haab langt borte og hilse den med tillidsfuld Forventning.

Og saaledes gif det. Herren havde sitrre Medlidenhed med Israels Skrøbelighed end Samuel. Al menneskelig Utaalmodighed efter straks at se Aandens Samfund oprettet er borte fra ham, som vidste saa vel, at endnu var ikke Tiden kommen, men sikkert og roligt vilde Tidens Fylde oprinde, da Himmeriges Rige med sin guddommelige Herrscher skulde oprettes paa Jorden. Mens Herren biede, skulde Folket saa sin Vilje og lære, at kunde end det jordiske Kongedømme gjøre meget godt, den rette Form for Guds Folks Liv var det dog ikke. Og denne nye Skuffelse skulde berede Israel for Aandens Rige, som Herren i sin Tid vilde oprette.

Derfor sik Samuel det Svar, at Folkets Vilje skulle ske. Thi vel var deres Begjær en Misforstaelse af deres aandelige Kald og en Forkastelse af Herren, som var deres rette Konge; men Folket var ikke kommet længere i aandelig Forstand, og de maatte lære af smertelig Erfaring, siden de ikke vilde lade sig belære af Ordet. Og Herren vilde tage ogsaa denne Uforstand i sin Ejendom og lade rig aandalig Lærdom tilflyde Folket haade gjennem Kongedømmets herlige Begyndelse under David og Salomo og dets dybe Kald og Nedvædigelse under deres Efterfølgere.

Men Folket skulde ikke være i Uvidenhed om, hvad Ulykke det førte over sig. Folket tænkte kun paa den Fasihed og Enhed, den Ro og Orden, som Kongedømmet skulde give. De kendte jo den faste og som det syntes uroffelige Ro, som Egypten roste sig af ved sin berømte Forsatning; de tænkte sig at næa den samme Fordel ved sit Kongedømme. Samuel skulde oplyse Folket om Skyggesiderne ved Kongedømmet, om hvad den udvortes Enhed medførte for et Tab af folkelig Frihed. Israel havde jo nu en halv patriarchalsk Forsatning med den mest udstrakte Frihed; de vilde faa andet at føle, naar Kongemagten skulde binde og twinge dem sammen.

Samuel stildrede for Folket „Kongens Bis“. Med skarpe, isinesfaldende Træk visste han, hvorledes Folkets Ret og Frihed og ophøjede Uafhængighed vilde blive krænket og forkvaltet ved Kongedømmet. Det var en Røst, som prøvede at værge Folkets Frihed mod Folket selv. Men det nyttede ikke. Folket havde ikke Øre for Kongemagtens myiske Skyggesider; de faa kun tilbage til den Hammer, de havde oplevet i Dommertiden, og de faa hen til denne nye Plan som til en Frelse fra alt ondt. De vilde og maatte have en jordisk Konge, og de fik ham. Herren lod Folkets Vilje se; thi kun saaledes kunde de komme i den tunge Skole, som de behøvede for at forstaa, at Guds Rige ikke er af denne Verden, og dets Konge ikke Magtens og Trældommens Redstaf, men Fredens og Frihedens Formidler.

Saaledes opstaar Kongedømmet i Israel ved Folkeviljen; men Folkets jordiske Lyst fører sin egen Straf med sig ved Frihedens Formindskelse og Verdens Trældom over Guds fribaarne Folk. Derfor lader Herren Folkeviljen se; thi hvad Folket begjører som sit egentlige Maal, det vilde Herren gjøre til et Middel til Eught og Beredelse for Mandens Rige.

Saul og David.

Mandig havde Samuel prøvet at stanse Folkets Begjær om at faa en Konge. Han havde jo seet, at det var et Forsøg paa at fanse-liggjøre Guds Folk, som maatte berøve det den Frihed, som dets høje aandelige Kald berettigede det til. Og det syntes ham sørgetligt, at det Folk, som netop var ført ud af Overtroens Baand og et korrupt Prestestabs Vold, nu skulde føres ind i en ny Trældom ved sin egen Uforstand. Han havde haabet, at den aandelige Friheds Dag skulde

oprinde ved det profetiske Ord. Men Folket var ikke førdigt til at gjennemføre dette aandelige Samfundsbegreb, og Herrens Tid var endnu ikke kommet.

Og ligesaa mandig som Samuel havde sat sig imod Folkets Ønse, da han første Gang hørte det, ligesaa bestemt og alvorlig gif han nu tilverks med Gjennemførelsen af Folkeønsket, da han forstod, at saaledes vilde Herren føre sit Folk ind i en ny Periode af dets Udvikling for derigennem at berede det for den Tidens Hylde, som Samuel troede allerede var forhaanden. Den gamle Profet trak sig ikke tilbage misfornøjet og knurrende; men frist og kraftig greb han ind i de Begivenheder, som han helst havde ønsket aldrig havde indtruffet.

Saul salvedes til Konge. Af den ringe Benjamins Stamme, af den mindste Slegt i Benjamin, selv en ukjendt og ringe Mand, blev han af Samuel kjendt og erkjendt som den, Herren havde udset til Fyrste over sit Folk. Det var i Oberensstemmelse med Herrens underlige Regel, at hvad der er ringe og uanseeligt for Mennesker, har Herren udvalgt. Samuel talte længe og alvorligt med den unge Mand, som hidtil ikke synes at have haft nogen Alvorstanke i sin Sjæl. Salvensens høitidelige Stund blev en Afgjørelse i Sauls Liv; Gud forandrede hans Hjerte, og Herrens Vand kom over ham ved Mødet med Profeterne. Saul syntes at skulle blive ret en Konge efter Guds Hjerte.

Samuel kaldte sammen Israel; han foreholdt dem atter, at de havde forkastet den usynlige Konge, som havde frelst og hjulpet saa kraftig før. Det medførte dog ingen Forandring i Folkets Beslutning, og Lodkastningen afgjorde, hvem der skulle være Konge over Guds Folk. Saul blev truffet.

Endnu var der ingen, som ret vidste, hvad der boede i ham. Han skulle snart faa Lejlighed til at vise det. Og Samuel biede, indtil Saul saaledes var aabenbaret og kjendt for Folket, med at nedlægge sit Dommerembede. Ammoniterkongen Nahas haanede en af Israels Stæder, og Saul samlede med Ræskhed, Klogskab og Mod Israels stridsdygtige Mænd, og inden 7 Dage havde han en Hær i Marken paa 330,000 Mand, mere end nok til at gjøre Nahas's barbariske Trusel til intet.

Saul havde aabenbaret sine kongelige Gaver og sin ridderlige

Natur; hele Israel hyldede ham. Samuel kunde trægt nedlægge sit Dommerembede og tage Farvel med Folket som Dommer. Faa er de, der som Samuel har havt Magten og frivilligt har veget for nyere Tider og yngre Mænd. Sjeldent er saadant Maadehold blandt Menneskene; thi det sedvanlige er, at endog duelige og frijindede Mænd i sin Alderdom taber Evnen til at følge med Tiden og med vissen Land bliver staende ved, hvad de kunne i sin længst forsvundne Ungdom og kun har Bebreidelser tilbage for den Samtid, som vokser fra dem. Ikke saa med Samuel. Smertede det ham end at se Kongedømmet oprettet i Israel, saa bød dog Retfærdighed og Sandhed at trække sig tilbage fra en Stilling, hvor han kun kunde være til Hindrer for den nye Regjerings Myndighed og Anseelse.

Samuel vilde tale til Folket en sidste Gang. To Ting vilde han udrette ved sin Tale nu: Han vilde faa Opgjør med sit Folk, faa tage Afsked med det som en tro Ejener med sin Herre; ingen Misforstaelse skulde være imellem dem, og ingen skjult Bebreidelse skulde blive tilbage i nogens Hjerte til at forbitre den gamle Folkestyrers Alderdom. I Retfærd vilde han stilles med Fred fra den Plads, han havde holdt med saa megen Hæder.

Det andet, han tilsigtede, var at bringe Folket til Erkjendelse af, at det var Synd, at de havde begjæret en Konge, at det var et Fal af Herrens høje Fal, og at Bod og Sønderknuselse for Herren var Betingelsen for, at Kongedømmet kunde blive dem til Velsignelse. Han vilde høie sit Folks Hjerte og Sind, saa at Kongedømmet, som var begjæret i syndig Verdensaand, kunde blive dem til Velsignelse derved, at de modtog det i gudfrygtig Land og med sønderknuste og angergivne Hjarter. Det var jo ikke Kongedømmet selv, som var syndigt; det var Israel, som syndede ved at forlange et jordisk Kongedømme, naar det havde Herren selv til Konge og Frelser. Og om Israel kunde se sit Fal og saa begynde fra nyt igjen at kjæmpe sig op de steile Højder til det aandelige Gudssamfund, saa var alt vundet, som for Tiden kunde vindes.

Det var Samuels største Kamp og største Seier. Hans mægtige Ord og hans forfærdende Undergjerning slog Folket med Angst og Frygt, med Graad og Smerte. Samuel høiede de stolte Sind ved at vise, at Israels Styrke hidtil havde været deres Nødraab til den levende Gud. I Egyptens Trældom, i de atter og atter tilbage-

vendende Grasfald og Underfuelse i Dommertiden var det Nød og Bøn, som havde lært Israel at finde Frelse hos Herren, og saa vilde det blive fremdeles. Kongedømmet vilde ikke forandre Sagen. Og den fordærvelige Hovmodstanke, at nu skulde de kunne hjælpe sig uden Gud, den maatte de opgive, ellers vilde det blive en ny Forhandelse over dem, at de havde en Konge i sin Midte.

Da saa det overraskende Under, Torden og Regn i Hvedehøstens Tid, ledsgagede Samuels rhystende Tale, da blev det formeget for Folket. Havde de virkelig forspillet hele sin Fremtid? Den Tanke slog som Lyn ned i deres Sjæl. Og til Samuel vendte de sig i Bod og Bøn: „Bud for dine Ejendomme til Herren, din Gud, og lad os ikke dø! Thi vi har føjet ondt til alle vores Synder ved at begjøre os en Konge.“ Og Samuel kunde saa tale Trøstens Ord: „Frygt ikke! til det engstede Folk. Trossab og Lydhed skal endnu være Israels Bei til Frelse; thi Herren forlader ikke sit Folk.“

Derved var Samuels Maal naaet. Folket gif med gudfrugtigt Sind og bøjet Hjerte ind i den nye Tid, som med Kongedømmet skulde oprinde for dem.

Men Samuels Arbeide var ikke tilende. Israel havde faaet en Konge, og Israel havde bævet for Herrens Ord og modtaget Kongen i redelig Gudsfrugt; men Kongen selv blev ikke længe Herren lydig. Det var gaaet for rasft med Sauls Ophøjelse; der var ikke tilsvarende Lyhde i hans Sjæl. Hans Lykke berusede ham, og istedetfor den enfoldige Bøielse under Herrens Ord begyndte han at handle egenraadigt og gienstridigt. Det kunde ikke gaa. Det kraftige naturlige Sind, som ved Naadens Land kunde blevet saa stor en Besignelse for Folket, blev ustyrligt og hensynsløst ved Lyffen. Samuel maatte gaa den tunge Gang til Saul og forkynde ham, at Herren havde forkastet ham! „Mon Herren har Behag i Brændoffere og Slagtoffere, saaledes som i Lydhed mod Herrens Røst? Se, Lydhed er bedre end Slagtoffer, Hørsmhed bedre end Fedmen af Bædere; thi Gjenstridighed er Troldomshynd, og Trodsighed er Afguder og Afgrundshyrkelse; efterdi du har forkastet Herrens Ord, har han forkastet dig, saa du ikke skal være Konge.“

Det var den endelige og uroffelige Beslutning, og trods alle Sauls Bønner blev det ved dette Ord. Samuel drog hjem, tungfindig og bedrøvet og saa ikke Saul mere før sin Dødsdag. Det har

været et haardt Slag for Profeten, som saa gjerne havde seet Folket sparet for de nye Prøvelser og Trængsler, som nu var uundgaaelige. Men Herren vilde ikke, det skulde gaa saa let. Der var en stor og herlig Fremtid ivente for Israel; men ingenfinde fædtes en stor Tid uden i store Trængsler. Det første Forsøg med Kongedømmet mislykkedes, og saa sørget det at se et Folks glade Forventninger saa hastig skuffede, saa laa dog i denne Skuffelse en gavnlig Lærdom for Folket; det skulde saa en dybere Indsigts i den Hemmelighed, at Guds Folks Vei til Herligheden er en Korssets og Cornernes Vei. Vaade Israel og Saul havde steget for let og snart op paa Højderne, og de havde mistet en alvorlig Erfjendelse af Herrens Sag, idet de kun tænkte paa sin egen Ere.

Herren maatte udvælge en ny Mand til Konge, en Mand som i en tung Videlsernes Skole kunde lære sit Hjerte og sin Gud bedre at kjende end Saul, en Mand som hværet under Korset kunde gibe Israels høje Kald uden at opbleves og hovmøde sig, en Mand som ved Herrens Vand kunde gaa foran Israels Folk og føre det fremad paa dets Vei til det forættede Maal at blive en Belsignelse for alle Folk. Samuel skulde salve David til at blive Konge efter Saul. Og etter var det den ringe, som blev ophøjet, og den foragtede, som blev taget til Ere. Og aldrig har der været nogen jordisk Konge, som er blevet som David en Trøster for de elendige, en liflig Sanger for de sørgende, en Belsignelse for Folkene til de seneste Tider og de fjernehede Lande. Sandelig, en Konge for Forjættelsens Folk og i Forjættelsens Vand var den lille David af Isaacs Hus fra Betlehem. Og havde Samuel kun gjort dette ene, i Vandens Klarsyn at gaa til Betlehem og salve den store Digterkonge, hvis Sange skulde gjenlyde i Tusinders og Millions Hjerter, Samuel skulde regnes for en af de største i Guds Folks Historie. Og det har visseleg trods al Sorg, som Samuel led i sine sidste Dage for den arme vanvittige og forhærdede Sauls Skyld, været ham en usigelig Trøst, at David var Herrens udvalgte, og store Løfter fulgte ham om lydere og bedre Dage for Israel.

Det var Samuels sidste Gjerning. Han skulde esterlade dette store Fremtidsløfte til Folket og pege fremad mod lykkeligere Tider. Selv skulde han ikke opleve dem. Han døde, før endnu Kampen og Striden i Israel var tilende. Han skulde ikke med sit jordiske Øje se

de stjønne Frugter af sit Arbeide og sin Udsæd, saaledes som de herligt udfoldede sig under David og Salomo. Men saa meget vil Historien med Billighed sige ved hans Grav: Hvad Samuel saaede med Graad, det høstede Israels med Fryderaab under de to store og herlige Konger. Den aandelige Vækelse ved Samuels Virke var den Grundvold, paa hvilken Davids Rige byggedes, og den Kilde, af hvilken hans Salmedigtning øste sit egentlige Liv. Aandeligt Liv i Modsatning til død Gudsdyrkelse og overtroisk Stolen paa Helligdommen og et korrupt Presteskab var Samuels Livstanke; det var alle Profeters Livstanke, thi det er Herrens Aands Gjerning til enhver Tid. Og Samuel er efter Moses den første og største Profet i Israel.

Endnu engang lyder Samuels Røst i Nat og Mørke fra Dødens Rige og Gravens Land til den forhærdede Saul. Eller var det ikke Samuels Røst, som lod hin forfærdelige Nat i Endor, da Sauls Forbitrelse slog om i Fortvilelse og haablös Rædsel? Ingen ved det; thi Dødens Hemmelighed har ingen dødelig udgrundet. Vedre at lytte til de levende profetiske Røster, end at gruble over de uløselige Gaader, som Dødsriget frembyder for os. Vedre at følge det Kald, som vækker os op til levende Tro og kraftigt Virke for Herrens Sag og hans Folk. Vedre at efterfølge Samuels Eksempel i Kamp og Bon for Aandens Liv og Aandens Frihed.

3. Profeten Jeremias.

[Kilde: Åbantaal-Skrift. 3die Aargang. 1877. Side 113—137. —Udg. 1.]

Profeterne i den gamle Pakt er Israels Folks store og herlige Fortrin, grundet i, at Israel var Guds Folk. Thi det er Guds Folks Fortrin, at Guds Ord er dem betroet; men Profeternes Eindommelighed, det som gjør, at de kaldes Profeter, er netop dette, at **H**errens Ord stede til dem, og de forkyndte det til Folket. Mange lærde Beskrivelser kan der gives af, hvad en Profet er, men der er ingen ensfoldigere end denne: „En Profet vil jeg opreiße dem af deres Brødres Midte, ligesom dig, og jeg vil lægge mine Ord i hans Mund, og han skal tale til dem alt det, jeg vil hylde ham“ (5 Møs. 18, 18). Guds forunderlige Frelsesraad med sit Folk og med Verden, det er Guds Tanke; og fordi Herrens Tanke er høiere end Menneskenes Tanke, dersor maa deaabenhæres i Herrens Ord. Der kan være mange dybe Mennesketanke og mange høje Menneskeplaner, men det som det naturlige Menneske ikke fatter, det er, at Livets Vejgaard igjennem Døden haade for den enkelte og for Folket. Det er Herren alene, som har tænkt, det er Herren alene, som har forkyndt, og det er Herren alene, som har fuldbragt sit Folks Frelse ved at slaa Hyrden og adsprede Faarene, ved at knuse til Døden Livets Ærste. — Det er denne Frelsesvej, som Profeterne skal forkynde Folket. Folket tror den ikke, og dets Forhærdelse bliver et af Midlerne i Herrens Haand, hvorved hans Plan fuldbyrdes. — Folket tror den, og Folkets Tro bliver et andet Middel til Herrens Viljes Fremme; thi

Hvad Raad han vælger gjøre,
Det staar som fjeld saa fast,
Og det skal han udføre,
Om Jord og Himmel brast.

Guds Frelsesraad er fuldbragt i Israel, hvis hele Tidværelse peger hen mod ett Maal, Jesus Kristus, i hvem Frelsesraadet fuldkommes i Tidens Fylde. Og efter som Israels Folk nærmede sig til Tidens Fylde, forberedtes det ved Herrens mangehaande Øjrer til rettelig at annamme Frelseren, eller forskyde ham og give ham Forbryderdøden, saa som Kjærligheden havde besluttet og Kjærligheden alene kunde fuldbringe. Han er den sande Israel, han er Sæden, Abrahams Sæd, som ikke er mange, men een, Kristus. Og efterhvert som Folket nærmede sig mod Tidens Fylde, saa fulgte Herrens Ord det ved Profeternes Mund og forklarede Folket, hvor langt det var kommet, og hvad det næste Trin vilde være i Forberedelsen, for at de, som ikke troede, kunde synde sin Forhærdelses Maal, og de, som troede, kunde bevares i Tididen og naa sin Troes Maal. Saaledes er det profetiske Ord Lyset og Sandheden paa Folkets Vej og peger paa Maaleet, til samme Tid som det kraeftigt og virksomt leder Folket frem mod Maaleet.

Ethvert Folk har sit Kald i Guds Husholdning. Folket kan foragte sit Kald, og det fortabes; men selv ved sin Fortabelse maa det tjene Herrens Raad. Folket kan agte sit Kald og vandre det værdigt; da frelses det, og idet det frelses, tjener det frivillig Herrens Raad. Men efterdi baade den som fortabes, og den som frelses, maa tjene Herren, saa er det ingen Fortjeneste for dig, om du med alle Kræfter opfylder Herrens Krab. Du har intet at rose dig af, men du maa takke Herren for alt; thi du er kun en unhyttig Ejener, fordi du gjorde, hvad du skulde. Israels Folk havde ogsaa sit Kald. Det var at være et helligt Folk, et udvalgt Folk, et Folk til Ejendom, i hvis Midte Herren skulde bo, at han kunde være dem en Gud, og de ham et Folk. Men Israel havde herved de samme twende Farer, som der er for hver den, som Gud har skabt. Den ene er at være utro i sit Kald, ikke at agte det høit og helligt som den hellige, fra hvem det kom; det andet er at rose sig af sit Kald eller sin Troskab i sit Kald og deraf ville gjøre sig en Fortjeneste. Imod disse to Farer maa Profeterne vidne og kjæmpe. Høit løfter Profeten Folkets Kald

og dets Maal. Æ sterke, vældige Ord taler han til det stakkels ubestemte, vaklende, haltende Folk om Herrens store Kald, som han gav det, den store, herlige Fremtid, som han beredte det. Og med lyndende Ord fulde af guddommelig Vrede nedslaaer han Folkets stolte Indbildung om, at det allerede er Herrens Folk, fordi det er kaldet dertil. Med ubøigelig Sandhedsiver gjentager han atter og atter Advarselen om, at Folket ikke maa gaa Glip af sin herlige Fremtid ved den daarlige Indbildung, at det allerede har naaet Maalset og nu kan begynde at nyde sin Fred. Og fordi det altid er saa, at mange er kaldede, men saa udvalgte, og dog den ophoede Frelser vil drage alle til sig, derfor er Profeterne fulde af de venligste Lovkelsjer og Dragelser og de skarpeste Trusler og Straffeforkyndelser; thi saa dyb som Herrens Varmhjertighed er, saa høi er hans Retfærdighed, og vil Synderen ikke nedskænke sig i den ene, saa skal han visseleg styrtes ned og knuses af den anden.

Det er altsaa tre Ting, i hvilke Profeternes Gjerning samler sig. Det er Nabenbarelzen af Guds Frelsesraad, den endelige, evige Udfrielse fra Syndetrældommen. Dernest er det Folkets Forberedelse til at modtage den kommende Frelser. Tilsidst er det tidlig og ideelig at minde Folket om dets Kald og atter og atter at raabe: „Vender om, vender om!“ til alle frasaldne og gjenstridige Øvrn.

„Og vi har det profetiske Ord mere stadsæt, og Æ gjør vel i at give Agt derpaa som paa et Lys, der skinner paa et mørkt Sted, indtil Dagen fremstraaler, og Morgenstjernen oprinder i eders Hjerter.“ (2 Petr. 1, 19). Saaledes formaner Apostelen Peter os. Og den kristne Menighed burde visseleg langt flittigere følge denne Formanning, og bruge til sin Opbyggelse det profetiske Ord. Thi det er Abrahams Forjættelse, som nu er kommen og daglig kommer til alle Folk; det er Israels Haab, som nu fuldbyrdes fra Dag til Dag. Der er endnu et Kristi Komme i Hjerterne, for hvilket de bereedes ved Herrens Ord; det er endnu nødvendigt at raabe: „Ølser eder nyt Agerland, og saa ikke længer ved Torne,“ og der er endnu et helligt Kald, som udgaar til alle forlorne Sønner og Østre i den ganse Menneskehed: „Vender om til mig, saa vil jeg vende om til eder!“ Men det profetiske Ord er meget torsønt iblandt os, og vi har derved tabt megen Kraft og Frimodighed; vi har derved glemt det store og herlige Maal, som Guds Ord har sat for os: „Æ skal være mig et

Folk, og jeg vil være eder en Gud.“ Vi er blevne lunkne og sendrægtige til at udbrede Guds Ord, fordi vi har glemt Kaldet, at Herren vil, at ved os skal Rigets Evangelium forkyndes i alle Lande og alle Sprog. Vi har glemt, at „i de sidste Dage skal Herrens Hus ses Bjerg være grundfæstet paa Bjergenes Top, og ophøjet skal det være over Høiene, og alle Hedningefolk skal strømme hen til det.“ For om muligt at tilskynde en oganden til flittigere at bruge dette balsignede Ord og derved vinde Trøst og Frimodighed i disse onde Dage, da Menigheden synes af skulle gaa tilgrunde, fordi Øpperstestifterne og Herodes og Pilatus efter har forenet sig imod den; for om muligt at styrke Menigheden i dens Fortrøstning til en endelig Seier over alle dens Fiender; for om muligt at raabe et „Vend om!“ ind i den raadnende Kristenhed, vil vi forsøge at give et lidet Indblit i Profeten Jeremias's Liv og hans Bog, og vi tror, at om nogen vilde lade sig bevæge til at læse og betragte denne Nedbrydelsens og Sønderknuselsens Profet, saa skulde han erfare, at hvor Herrens Ord knuser og saarer, der opreiser og læger det ogsaa.

Israels Folk paa Jeremias's Tid.

Den sjønne Vinstof, som Herren havde plantet i Landet, som flød med Melk og Honning, var i denne Tid allerede færgelig tilredt. I Davids og Salomos fejerrige og fredelige Tid havde den skudt sine Rødder dybt og bredt sig vidt ud, til Havet havde den udstrakt sine Grene og til Floden sine Skud. Men nu var dens Mure nedrevne, hver som gik forbi, brød Kviste af den. Dens Krone og Stamme var spaltet i twende, og den ene Del var afhugget og slængt langt bort hinsides Eufrat. Israels Rige var ikke mere, og Juda Rige, som endnu stod igjen, var som Vinstoffen, der ikke bærer Druer; ikke er der Glæde og ikke er der Gavn i den, ikke giver den Vin og ikke duer dens Bed. Juda Rige stod kun og ventede paa, at Øksen, som havde afhugget Israels Rige, skulde løftes anden Gang og falde dræbende over den gulnende Ranke.

Israels Rige havde aldrig haft nogen bedre Fremtid ivente, fra den Dag da det sagde: „Hvad Del har vi i David? vi har ikke Lod i Isaacs Sonl til dine Telte, Israel! se nu til dit Hus, David!“ Det havde dermed folgt Førstefødselsretten, det havde regnet sig selv

blandt Hedningefolkene og saaledes frivillig valgt Hedningefolkenes Del, som er Døden ved Verdensrigernes Magt. Juda Rige derimod havde bedre Forjættelser og bedre Haab; thi Davids Hus havde Forjættelsen om at bestaae i v i n d e l i g, og Herrens Tempel havde Forjættelsen, at det skulde blive et Vedehus for alle Folk. Og Herrens Ord boede i Juda og var Evighedskraft og Fornhelseskilde for det lille trætte Folk, som fra Judas Dale stuede op til Jerusalem, den høitbhæggede Stad paa Bjergene, omkring hvilken Herren var Mur og Vold, den forunderlige Stad, i hvilken Folkene skulde fødes paanh. Men alt i Juda beroede paa dette ene — paa Troen. „Dersom I ikke tror, skal I ikke bestaa.“ Visstelig kunde Israels Vanter ikke gjøre Guds Trofasthed til intet; men hvis Israel ikke vilde tro, ikke drak af Kilden, som gav Kræfter til evigt Liv, saa maatte S o n d e r k n u s e l s e n s Straffedom gaa over F o r h æ r d e l s e n s Folk. Og saaledes gif det netop. Juda Rige satte en stiv Nakke og et haardt Hjerte mod Herrens Ord, derfor blev Herrens Ord til en Hammer, der sønderlaaer Klipper. Forhærdelse og Ødelæggelse følger hinanden som Død og Raaddenhed.

Der er et Sted i Guds Ord, som fremstiller for os denne uafvendelige Sammenhæng mellem Forhærdelsen og Fordærvelsen, det er det 6te Kapitel af Profeten Ejaias. Profeten faar i Kong Ussias's Dødsaar denne Besaling: „Gak hen og sig til dette Folk: Hører og hører, men forstaar ikke, og ser og ser, men sfjønner ikke! Gjør dette Folks Hjerte forstokket og gjør dets Øren tunghøre, og klin dets Øine til, for at det ikke skal se med sine Øine og ikke høre med sine Øren, og dets Hjerte forstaa og omvende sig, saa det bliver lægt.“ Og Profeten spurgte: „Hvor længe, Herre?“ Og han sagde: „Indtil Stæderne er ødelagte, uden Beboere, og Husene uden Mennesker, og Landet er ødelagt og blevet til en Ørken. Og Herren skal drive Menneskene langt bort, og Tomheden bliver stor i Landet.“ Fra denne Stund af er voksende Forhærdelse og stadigt nærmere og nærmere røkkende Dom Israels Historie. Men den voksende Forhærdelse er, at Herrens Ord lyder tidligt og ideligt og ikke bliver paaagtet; den fremrykkende Dom er, at Verdensrigernes Robfugle samles tættere og tættere over det stinkende Nadsel, Juda Rige.

Herren lod begge Dele se. Han sendte sine Profeter tidlig og ideligt til et gjenstridigt Folk, og efter som Ugudeligheden tiltog, op-

reiste han de mægtige Verdensriger, hans Vredes Rås over Folkene, og især over det udbalte Folk.

Profeten Esaias levede efter Ussias's Død under tre Konger, Jo-tham, Ahas og Ezebias, og i denne Tid hændte to forunderlige Ting, som med raske Skridt bragte Israels Folk henimod Maal. Det ene er, at Ahas ikke vil tro paa Herrens Ord og Herrens Hjælp mod Israels Rige og Syrien, som havde angrebet ham (Ez. 7); men derimod sluttede han Forbund med det asyriske Verdensrige, som kom og ødelagde Israels Rige og oversvømmede Juda, indtil det gik lige til Halsen. Det andet er, at Ezebias troede paa Herrens Hjælp og Ord mod Asyrrerne og freltes i Nøden, medens han straks efter nærmede sig saaledes til Babylon med Vensteb, at Herren forhndte, at Babel skulde blive Strafferedskabet over Juda.

Efter Ezebias fulgte Sønnen Manasse, som i 55 Åar regjerede over Juda og i denne lange Regjeringstid bragte Judas Syd til Fuldendelse, saaledes at Folket, gjennemshret af den ovenfra begunstigede Afgudsdyrkelse, blev aldeles fordærvet og ikke mere kunde rennes uden ved Dom. Men Herrens Missundhed var dog ikke forbi; thi kunde end Judas Folk ikke frelses, saa kunde dog Judas Rest endnu rives som en Brand ud af Floden. Derfor udgik der endnu efter Manasses Død raabende Røster til Folket og efter Amons ugudelige Regjering kom der endnu en Vækfælse under Kong Josias.

Han var otte Åar gammel, da han blev Konge, og da han var seksten Åar gammel, begyndte han at føge Herren. Han ombendte sig til Gud, og efterat hans Hjerte var blevet fast i Gudsfrugt, begyndte han tyve Åar gammel en Reformation i sit Rige, en Renselse fra Afgudsdyrkelse. Han nedrev alle Afguds billeder og omstyrrede deres Altere og forbød deres Dyrkelse i Riget. Året efter blev Jeremias kaldet til Profet, og hans vældige Vækfællessprediken understøttede Kongens Reformation. Der hengik sekst Åar, og en anden merkelig Førelse forsterkede endnu Raabet: „Baagn op!“ til det sobende Folk. Lovbogen blev nemlig fundet af Presten Hilkias. Den blev bragt til Kongen, læst for ham, og den fylde ham med den dybeste Rædsel, fordi Folket var saa langt fra Lovens Maal. Da sammenkaldte han alt Folket og sluttede en Pakt med det, at det fra nu af skulde holde Herrens Lov. Og Jeremias gik rundt i Jerusalem og alle Judas Stæder og udraabte efter Herrens Befaling: „Hører denne Pakts

Ord og gjør derefter" (Jer. 11, 6). Og derefter holdt Josias Paaske med det hele Folk, en Paaske saadan som den endnu aldrig havde været fra Dommernes Tage. Det var en forunderlig Besøgelsens Tid for Juda Rige i Josias's Tage, og Herren raabte til sit Folk med loffende Røst: „Render om, enhver fra sin onde Vej!“ Men Folket vilde ikke. De sagde: „Forgjæves! thi efter vores egne Lanke vil vi vandre, og gjøre enhver efter sit onde Hjertes Stivhed.“

Og medens alt i Josias's Tid syntes at falde Folket til Omvendelse og løkke det til Herren, saa var det, som om efter hans Død alt forenede sig til at drive Folket ustanselig frem mod dets Forhærderlæses og Fordævelsес Maal. Det kom uguadelige Konger, der var egenretsfærdige Prester og falske Profeter. Og medens Kongerne vendte sig fra Herren og søgte Hjælp hos Verdensmagterne, saa raabte Presterne paa Herrens Tempel, og Profeterne raabte: Fred, Fred og ingen Fare, indtil det arme Folk, som var solgt til Undergang,sov og blundede sødeligt i Prestetrældom og Kongetrældom uden at betænke, at det sov bort sin Ret og sit Kald. Det lufkede Øinene for Faren, indtil pludselig Ødelæggelsen stod over det, som Beerne over den frugtsommelige.

Saaledes stod det til i det indre. Det udhulede Prester, Profeter og Konger Folks Marv, indtil det var som dødt Kjød uden Hjerte, uden Mod, uden Tro, en raadden Masse, hvis væmmelige Stank opsteg og kaldte paa Fienderne. Og de kom, de kom med Hast og uimodstaaelige. Juda havde løbet til Egypten for at saa Hjælp mod Assur, til Assur for at saa Hjælp mod Egypten, til Babylon for at saa Støtte mod dem begge. Nu kom de over Juda, som de foragtede alle sammen. Asshrien havde allerede under Ezebias og Manasse oversvømmet Juda Land, fordi det foragtede Siloas sagterindende Bande (Ez. 8, 6—8). Egypten blev det Redskab, som bragte Døden over den sidste Konge af Davids Tro, Josias, i det knusende Slag ved Megiddo; og Babel bragte Ødelæggelsens og Bortsrelrelsens Dom til det dybeste Dyb, den hellige Stad blev en Grushob, medens Templet gik op i Uner.

I midlertid lagdes i det fjerne Østen Grundvolden til det Rige, som skulle sprænge Israels Vaand og styrte det høvmodige Babel. De haardsøre, krigerske Persere beredte sig til sit Seierstog imod de af Udsævelser og Bellhjæft fortærede Babels Judbyggere.

Profetens Liv.

Jeremias var født i den lille Landsby Anatot, som ligger omtrænt fire engelske Mil nordenfor Jerusalem, i Benjamins Stamme. Af prestelig Byrd havde han vel allerede fra Ungdommen af rig Anledning til at høre Guds Ord og ialfald efter Bogstaven lære at kjende Gud og hans Gjerninger i Israel og blive fortrolig med Tempeltjenesten. Han havde ogsaa den bedste Anledning til at iagttagte, baade hvorledes Herrens Tempel og hans Prester blev foragtede og forhaanede under Manasse, og hvorledes Presterne, da Josias begyndte sin Reformation, rev til sig Magt og Fordel af Josias's Verk, som en Slags Erstatning for, hvad Manasses Afguderি havde frastaget dem. Vi kjender ellers intet til hans Liv, førend han blev kaldet til Profet. Denne alt afgjørende Begivenhed i hans Liv, som gjorde ham til en Trengslernes og Videllernes Mand lige fra den Tid, da hans Landsmænd i Anatot vilde slaa ham ihjel (Jer. 11, 21), indtil han sad grædende mellem Jerusalems Ruiner, dette Herrens tunge Kald kom til ham i Josias's trettende Åar. Reformationen, som var begyndt i Josias's tolvte Åar, da Kongen selv var blevet vækt, havde vel været en Forberedelse ogsaa for Jeremias til hans Kald. Han skulde fra nu af blive den egentlige Bækkelsespredikant i Juda. Thi Kongebud og Love kunde vistnok bringe i stand en høre Overensstemmelse med Loven; men Guds Ord alene kunde gjenføde Hjerterne. Og medens Kongen havde det forholdsvis lette Arbeide at knuse Afgudsbilleder og gjenoprette Tempeltjenesten i dens Renhed, saa fil Jeremias det besværlige og smertelige Arbeide at vidne for Folket og Presterne og Hjerterne, at dersom ikke deres Hjerter sanderknustes af Guds Ord, saa var Templet dem kun en ny Afgud og Egenretsfærdigheden kun et værre Frafald end noget andet. Og saameget tyngre blev Profetens Gjerning, fordi han talte til døve Øren og daglig saa et elsket Folk nærmere sig sin Undergang ved midt i sin Ugudelighed at stole paa den store høre Forandring, som var foregaaet ved Josias's Reformation.

Der er to Ting i Profeten Jeremias's Kaldelse, som vi lægger Merke til. Det ene er, at han sattes til Profet for Folken (Jer. 1, 5). Ingenting er mere overraskende end dette. Thi til Søderne var jo Guds Ord givet, til dem skulde jo efter Guds For-

jættelse Profeterne sendes; men her sættes Jeremias til Profet for Folkene, der betegner baade Jøder og Hedninger uden Forskjel.

Der er kun een anden Profet i det gamle Testamente, som ikke er sendt til Jøderne, og hans Sendelse er ogsaa saare underbar; men den hjælper til at kaste lys over Jeremias's Kald. Det er Profeten Jonas, som sendes til Nineve, og saa nødigt han vil, dog til sidst maa komme dit.

Jonas blev sendt til den store Stad, som var Herrens Strafferedskab over Israels Rige, med denne korte Prædiken: „Endnu firti Dage, saa skal Nineve blive omstyrket“ (Jon. 3, 4). Men Nineve omvendte sig i Sæk og Uske, og Gud forbarmede sig over Verdens-staden og lod den staa endnu en lidet Tid. Det var det første store Tegn, som Herren satte for sit Folk, hvorved han vidnede for dem, at der ikke er Forskjel mellem Jøde og Hedning; thi alle har synet. Derfor er den ene ligesaabel under Guds Dom som den anden. Men da Nineviterne omvendte sig, da satte Gud sit Barmhjertighedstegn og pegede mod den Hemmelighed, som er aabenbaret i Kristus, at Gud har indesluttet alle under Synd, for at han kunde forbarme sig over alle. Og der er ikke Forskjel paa Jøde og Græker; men uden Loven er Guds Retfærdighed ved Jesu Kristi Tro aabenbaret for alle og over alle, som tror.

Men jo mere Jødefolket ved sin Synd og Gjenstridighed satte sig selv lige med Hedningerne, desto bestemmere vidnede Herren for dem, at de, som var lige i Synd, skulde blive lige i Straf. Desio klarere lød ogsaa Vidnesbyrdet om, at de, som var blevne lige i Sønderknuselse under Guds Dom, de skulde blive lige i Opreisningen ved Guds Raade, om de paakaldte Herren paa sin Nøds Dag. Derfor bliver Jeremias, som saaatsige maa gaa følgende bag sit Folks Ligbaare, allerede i selve sin Kaldelse sat til Profet over Folkene og over Rigerne (Jer. 1, 10).

I nærmeste Forbindelse med, at Jeremias saaledes bliver Folkenes og Rigernes Profet, staar den anden merkelige Sag i Jeremias's Kaldelse. Han bliver nemlig sat over Folkene og Rigerne til at oprykke og til at nedrive og til at ødelægge og til at nedbryde, til at bryge og til at plaante. Det er først og fremst fire sterke og mægtige Ord om Nedbrydelse, som betegner Profetens Gjerning, og dernæst to lilsige Vægedominens Ord, som ud-

trykker hans Øpbryggelsesarbeide. Thi Grunden til, at Folkene og Rigerne (deri ogsaa indbefattet Israels Folk) er under Jeremias's profetiske Haand, ligger deri, at de nu har fyldt sine Synders Maal og derfor alle skal drifte Bredeskallen, som Profeten rækker dem fra Gud. Men da er det jo aller nærmest Ødelæggelse, som staar for Døren. Gud kan ikke komme med sit Rige og sit Folk uden der, hvor de andre Riger og Folk er knuste og nedbrudte; og Gud kan ikke komme med Lægedom og Liv, hvor der ikke er Sygdom og Død. Han ihjelslaar for at levendegjøre. Men efterdi Gud ikke vil nogen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve, derfor bliver ingen Profet kaldet udelukkende til at nedbryde, men endog for Jeremias, som fik den tyngste Gjerning af alle Profeter, endog for ham blev der lagt til, at han skulde brygge og plante. Men som han maatte varse Dom og Undergang baade for Jerusalem og Babel, saaledes fik han ogsaa vidne om Noade og Opreisning baade for Israel og dets Fiender, naar Herren havde knust deres Hjerter.

Herved var Profeten Jeremias viet til at være en Bodsprædiant, en Bredens Profet. Men han var ogsaa viet til at være en Videlsernes Mand, en Modsigelernes Mand. Thi han, som skulde nedslaa alt, hvorpaa Israel forlod sig, og fratauge det al Ros, saa at det blev fattigt som et Hedningefolk, har maattet øje alle deres Had og Forfælgelse, som mente sig at være noget. Men i al sin Videlse og i al Forfælgelse skulde han have en fast Tilflugt, en Redningsborg i Nøden, Herren, Israels Gud. Derfor fik han paa sin Kaldellessdag med sig det kippetfaaede Ord, som ikke kunde svige: „Og jeg, se, jeg gjør dig idag til en fast Stad og til en Færnipple og til en Kobbermur mod det hele Land, mod Judas Konger, mod dets Fyrster, mod dets Prester og mod Landets Folk. Og de skal stride imod dig, men ikke faa Overhaand over dig; thi jeg er med dig, siger Herren, til at redder dig.“ (Jer. 1, 18. 19).

Saa gik Profeten ud i sit Kald, skræbelig, blød og frugtagtig efter Kjødet, men sterk i Herrens Kraft. Han skulde nedbryde Folk og Riger ved sit Ord. Han skulde forhylde dem Guds knusende Domme og være Bidne til deres Fuldbryrdelse, men især skulde han nedbryde de mægtige Bolverker, som hans eget Folk havde sat imellem sig og sin Gud ved sit eget Hjertes Stivhed og Villid til falske og smigrende Ord. Vi har allerede sagt, at Israel under Josias's Regjering

havde en merkelig Besøgelsestid, og Profeten var ivrigt virksom i denne Tid. Den første falske Trøstegrund, mod hvilken han løftede Ordets Hammer, var Judas Tillid til, at det havde overlevet Israels Rige, som var faldet for Assyriens Magt. Juda troede, at det var sikrere end Søsteren Israels; men Profeten river bort den bedrageriske Trøst og siger, at Juda Rige har fordoblet sin Synd, thi Juda saa sin Søsters Skjebne, men endda onvendte hun sig ikke. Det var at saare Judas Stolthed paa det ømmeste; thi Juda havde indbildt sig, at Israels Rige var faldet, fordi det havde angrebet Juda, og allermindst havde Juda tænkt, at dets Skyld var endda større end dets Søsters. Og Folket blev forbirret imod Profeten, som talte saa dristigt et Ord, og de vilde ikke høre paa den Mand, som kaldte dem til Omvendelse.

Presterne havde vundet meget ved Josias's Reformation i det høre. Deres Stilling var beskyttet og ceret, Tempeltjenesten var gjenoprettet; men Hjerterne var lidet bødede; thi saa vidner Jeremias om dem: „**P**rofeterne profeterer Øsgn, og **P**resterne hersker efter deres Anvisning, og mit Folk vil gjerne have det saaledes“ (Jer. 5, 31). Dette korte Udsagnaabner for os et dybt Indblik i, hvorledes det stod til. Profeterne forkyndte Fred! Fred! og lægte Israels Østres Brøst paa letfærdigt Bis; thi der var ingen Fred, men Guds Vredesdom. Og Presterne benyttede sig af Profeternes letfærdige FredsforkynELSE. De stadsfæstede Profeternes falske Profeti med det løgnagtige Ord: **H**errens **T**empel, **H**errens **T**empel, **H**errens **T**empel er dette (Jer. 7, 4). Som om de vilde sige til Folket: Saalænge Templet er i vor Midte, kan vi ikke gaa tilgrunde; gjører eders Gaver store og eders Offere mange, og det skal gaa eder vel. Da reiste Profeten sig i brændende Ridkærhed og stillede sig efter Herrens Ord i hans Huses Port og udraabte for hele Juda: Forlader eder ikke paa de løgnagtige Ord. Mit Hus har jeg gjort til en Røverkule, og se! som Silo, hvor jeg boede, det som nu er øde og forladt, saa skal mit Hus blive. Og Presterne, hvis Hjerter Stolthed var Templet, blev Jeremias's Fiender fra den Dag; thi han havde nedrevet deres Befæstning. Og de vilde ikke høre paa Herrens Kald: Omvender eder!

Ikke bedre gif det med de falske Profeter. Deres Stoltheds Bol-

verk var deres letfærdige Raab: Fred! Fred! De gav sig ud for at forlynde Guds Sandhed; da kom den af Gud sendte Sandheds Profet, og uden Skaansel rev han Masken af deres hykkelske Ansigt og vidnede for dem Herrens Ord: Hører ikke paa de Profeter, som profeterer for eder, de gjør eder forstengelige; de taler sit eget Hjertes Syn, ikke af Herrens Mund (Jer. 23, 16). „Se, jeg kommer over dem, som profeterer I ø g n a g t i g e Drømme, siger Herren, og som fortæller dem og fører mit Folk vild ved sine L ø g n e og ved sin L e t f æ r d i g h e d; og jeg har ikke sendt dem og ikke givet dem Be-faling, og Gavn gjør de ikke dette Folk, siger Herren“ (Jer. 23, 32). Da sank et bittert Had imod Jeremias i Profeternes Hjerte, fordi deres Højhed var n e d b r u d t. Og de vilde ikke høre Guds Raab: Omvender eder!

Saalenge imidlertid Kong Josias levede, var Jeremias forholdsvis sikret mod sine Fienders Ondskab. Men Josias faldt i Slaget ved Megiddo, og efter at Joakas havde regjeret i tre Maaneder og efter Jeremias's Spaadom var blevet bortført til Egypten for at dø der, saa kommer Jojakims elleveaarige Regjering, i hvilken Tid ogsaa Kongen blev Profetens Fiende. Thi i hans fjerde Åar holdt Profeten den vældige Tale, som er nedstrevet i hans Bogs 25de Kapitel. Nebukadnezar var i det samme Åar blevet Konge i Babel, og Profeten forlyndte ligeud, at fordi Israel nu i 23 Åar havde hørt Herrens Raab gjennem ham tidlig og idelig, men ikke villct omvende sig, derfor skulde Nebukadnezar komme, og Juda og alle de omliggende Folk skulde tjene Babels Konge i sytti Åar. Da skulde Fryds Røst og Glædes Røst, Brudgoms Røst og Bruds Røst, Møllens Lyd og Kampens Lys forsvinde fra Juda, og Landet blive en Ørken og dets Stæder Ruiner. Da skulde hverken Herrens Tempel gavne dem, som stolede paa, at de var Herrens udvalgte Folk; ei heller skulde Forbund med fremmede Fyrster gavne dem, som holdt Kjød for sin Arm; men alle Støtter skulde briste; thi Herrens Time var kommen. Hans Baerer med Bredesvin var fuldt, og Profeten skulde nu tage det og bringe det hen til alle de Folk, over hvilke Dommen kom. Men Jerusalem skulde drifte først; thi med sin egen Stad vilde Herren begynde. — Saaledes blev Juda lige med Hedningerne. Treogtyve Åars Forhærdelse havde fyldt Maalet. Men da reiste ogsaa Forbitrelsen sig mod Jeremias. Presterne og Profeterne og Folket greb

ham og sagde: Denne Mand er skyldig til Døden, thi han har profeteret mod denne Stad (Jer. 26, 11). Men denne Gang reddede Fyrsterne ham. Og endnu i det samme Aar nedskrev Jeremias alle sine Spaadomme i en Bog, og den blev bragt til Kong Jojakim, og han læste den, og da tre—fire Blade var oplæste, tog Kongen i sit Raeseri en Penneknav og skar den istykker og kastede den paailden og brændte den. Og han gav Besaling til at gribe Jeremias og hans tro Skriver Baruch; men Herren skjulte dem. Og Jeremias, som havde nedrevet baade Kongens kjødelige Politik og hans kjødelige Stolen paa Forjættelsen om Davids evige Rige, Jeremias kunde nu ogsaa celle Kongerne blandt sine Fiender.

Hvad har ikke hans trofaste Hjerte lidt under dette! Han saa sit Folk Dag for Dag nærme sig sin Undergang; han saa sin Guds Kjærighed, som uafbrudt loftede til Omvendelse og Frelse, haanet og foragtet; han selv blev forfulgt og saa sit Liv hver Dag truet af Folk og Prester, Profeter og Konger. — Og hans Sjæl buffede under i Tristelsen, saa at han forbandede den Dag, paa hvilken han blev født. Men endda maatte han gaa med Herrens Bredesbud; thi vilde Israel ikke lade sig knuse ved Herrens Ord, saa maatte det knuses ved Herrens Dom. Og den var nær; Jeremias skulde opleve den.

Den sidste Konge før Vortførelsen til Babylon er den svage og troløse Zedekias. Det var Nebukadnezar, Babels Konge, som efterat have bortført Jojakim og de bedste af Folket med ham, havde sat Zedekias til Konge over de tilbageblevne i Jerusalem. Zedekias havde svoret Babels Konge Huldkab og Trosskab, og Juda Rige var statsklydigt til Verdensriget. Jeremias vidnede for Folket den samme Sandhed, som Frelseren siden fremholdt for Israel, da det var statsklydigt til den romerske Keiser: „Saa giver Keiseren, hvad Keiserens er, og Gud, hvad Guds er.“ Men til ingen Nytte. Zedekias forlod sig på politisk Klogskab og holdt Kjød for sin Arm. Han sluttede Forbund med flere andre Småkonger, der ligesom han var statsklydige til Babel, og i Tilled til Egyptens Hjælp brød han og hans Forbundsæller sin Trossabsæd til Nebukadnezar, negtede at betale sin Tribut og satte sig i Forsvarsstilling mod den fremrykkende Babels Kjøn. Og Jeremias taug ikke til Uretten. Som en Herrens Profet havde han vidnet for Folket før Opstanden og sagt: Ejener Babels Konge,

saa skal **I** leve (Jer. 27, 17). Og efter Opstanden, da Babels Konge og al hans Hær kom for at stride mod Jerusalem, da Isd hans Ord: Saa siger Herren: Se, jeg giver denne Stad i Babels Konges Haand, og han skal opbrænde den med **Ild** (Jer. 34, 2). Men Israel vilde ikke høre. Folket forførdedes en lidens Stund, da den vældige Hær viste sig foran Jerusalems Mure, og i sin Skræk besluttede de at frigive sine hebraiske Slaver og Slavinder for dermed at formilde Herrrens Brede og forsøge sine Stridsmænds Tal. Men det var kun en Frygtens Gjerning, ikke Troens; og dersor, da Nebukadnezar for en lidens Stund brød op fra Jerusalem for at møde den ægyptiske Hær, som virkelig var draget ud imod ham, saa tog de jødiske Herrer sit Ord tilbage og berøvede atter sine Slaver Friheden. Da optændtes Herrrens Brede imod dem og han sendte Jeremias til at sige: **I** har udraabt Frihed for eders Ejendomme og har taget Friheden tilbage; dersor vil jeg udraabe Frihed for Sverdet og for Hungeren og for Pesten til at rase iblandt eder. Og jeg vil føre Babyloniernes Hær tilbage til denne Stad, og de skal stride imod den, og de skal indtage den og opbrænde den med **Ild**; og Judas Stæder vil jeg gjøre til en Ørf, uden Beboere (Jer. 34).

Og Nebukadnezars Hær kom for ikke mere at forlade Jerusalem, indtil det var blevet til en Grushob. Men dersom Forbitrelsen mod Jeremias havde været stor, medens han bebudede Straffedommen, saa blev den dobbelt voldsom, da Dommen kom. Det er Forhærdelsens rædselsfulde Hemmelighed, at jo klarere Sandheden straaler den i **Dinene**, desto fastere lukker den **Viet** for den. Jo tyngre Herrrens Haand bliver over den, desto stivere reiser den sin Nakke mod den Haand, som slaar den. Og da Jeremias talede til det beleirede Folk om, at der var Frelse i den ydmigende **Bei** at overgive sig til Babels Konge, da kunde han ikke længere taales, han maatte sættes i Fængsel. Og som om det ikke var nok, at han var indelukket, vilde Fyrsterne endnu tage hans **Liv** ved at kaste ham i en tom Brønd, hvor han nedfunket i Dvnd skulle finde Døden ved Hunger. Men Herren havde lovet at redde ham af hans Fienders Haand, og Ebed Melek udvirkeede hos Kongen Tilladelse til at frelse ham af Brønden. Dog i Fængsel maatte han sidde indtil den Dag, da Jerusalem blev indtaget.

Forunderlige er Herrrens Veie. Der i Fængslet, hvor Jeremias

syntes for menneskelige Øine ret hensængt i Mørket, der lod Herren sit Lys opgaa for ham og viste ham Israels herlige Fremtid. Fra Fængslerne pleier at udgaa de vildeste Trusler mod Folket, Forbandelser mod Gud og Mennesker; men fra dette Fængsel udgaar de livsaligste Forjættelser i deilige Bække, som endnu fryder Guds Stad. Jeremias, som i Fængslet ventede paa Fuldbrydelsen af den Ødeleggelse, han havde bebudet, fulgte netop der ogsaa høgge og plantede. I Fængslet fulgte Jeremias Besaling til at kjøbe en Ager, som laa nedtrampet under Kaldæernes Fodder, et Stykke Land i Jerusalems Nærhed, til et Tegn paa, at naar Kaldæerne havde ødelagt alt, saa vilde Herren gjenoprette alt; bag Øden vilde Herren give Liv. Efter denne snyttiaarige Vinter skulde frembryde en herlig Baar. — I Fængslet fulgte Jeremias Herrens Ord, at Herren vilde samle sit Folk fra alle de Lande, hvor han havde adspredt dem, og føre dem tilbage til dette Sted og lade dem bo træggelig. Og de skulde være Herrens Folk og han deres Gud. Og de saa ett Hjerte og een Ven. — I Fængslet fulgte Jeremias det herlige Bud: „Se, Dage kommer, figer Herren, da jeg vil opfylde det gode Ord, som jeg har talt om Israels Hus og om Judas Hus. I de Dage og paa den Tid vil jeg lade fremspire for David en retfærdig Spire, og han skal øve Ret og Retfærdighed i Landet. I de Dage skal Juda frelses, og Jerusalem bo træggelig, og dette er, hvad man skal kalde det: Herren, vor Retfærdigheid.“ — Saaledes byggede og plantede Jeremias et Folk og et Rige, som skulde bestaa evindelig, midt imellem Ruinerne af faldne Riger og sørderknuste Folk. Og i Fængslet, hvor de trange Mure spæredde til alle Sider, oplodes Profetens Øie til at se indtil de sidste Dage og Jordens fjerneste Enden, til Riget, som ved Evangeliet kommer til alle Folk.

Fængslet havde saaledes i aandelig Henseende været en hvilens Tid for Profeten fra hans Kamp med det haarde og gjenstridige Folk. Men han var endnu ikke færdig. Hans Fængsel blev vel sprængt ved Kaldæerne, og der blev tilbuddt ham Liv og Frihed med dem, som bortsørtes til Babel. Men Jeremias valgte at blive tilbage i det ødelagte Juda og virke blandt de elendige Resten af Folket, om dog en Sjæl kunde frelses. Herren havde sendt de bortsørte en anden veldig Profet til Oppækelse og Trøst, Profeten Ezeziel. Jeremias blev hos det i Juda adspregte Folk, over hvilket Babels Konge satte Ge-

dalja til Øpsynsmænd. Men heller ikke nu fik han leve i No. Nogle Røvere anførte af Ismael slog Gedalja ihjel, og Folket flygtede i Rødsel til Egypten og tvang Jeremias til at følge. Ogsaa der vedblev han at vidne for dem om, at Herrens Straf vilde ramme dem for deres Vantro og Afgudsdyrkelse. Hans Død er ukjendt, men en gammel Fortælling siger, at han blev stenet af sine egne Landsmænd. — Saaledes er den Mands Liv, som fik det tyngste profetiske Kald, og saa Jerusalems sidste Dage før Landflygtigheden. Ingen Profet er saaledes som han Fortalte paa den lidende Frelser, som maatte forkynde for det anden Gang forhærdede Israel, at Jerusalem og Templet skulle legges øde, indtil der ikke fandtes Sten paa Sten i det, fordi det ikke kjendte sin Besøgelsesstid. Men ud fra denne Guds Mands Liv er der en raabende Røst til alle dem, som er satte til Vægtere paa Zions Mure: Vliv tro i Herrens Gjerning og staar mandig paa din Vagt; thi Herren vil kræve sit Folks Blod af de utro Vægteres Haand. Og der er et Opvækfelsens Raab til alle døde kristne: Forkader eder ikke paa løgnagtige Ord! Hverken paa Prester, som raaber: „Herrens Tempel, Herrens Tempel er dette,” eller paa Profeter, som raaber: „Fred! Fred! og ingen Fare.“ Vend om! Vend om! Staar paa Veiene og spørger efter de gamle Stier, hvilken Veien er til det gode, og vandrer paa den, saa skal I finde hvile for eders Sjæl. Se, Veien, Jesus Kristus, er aabenbaret os; Gud give, at ingen maatte forhærde sig og sige: Vi vil ikke vandre paa den. Thi Herrens Dom er nær til at aabenbares, og fra Guds Hus skal den begynde.

Jeremias's Bog.

Der fortelles i det gamle Testamente om mange Profeter, som levede og virkede i Israel, men som ikke har efterladt nogen striftlig Optegnelse af det Landens Vidnesbyrd, som Herren sendte dem til at frembrere for Israel. Der er den store Omvendelsesprofet, Elias, han som kjæmpede mod den ugudelige Konge, den afgudiske Dronning, mod Ba'als Prester og Profeter; han som bad, at det ikke maatte regne, og det regnede ikke i tre Aar og seks Maaneder, og han bad atter, og Himmelten gav Regn og Jorden gav sin Frugt; han som sammen med Moses mødte Frelseren paa Forklarelsens Bjerg —

hvor vilde vi ikke gjerne have havt hans Bodsprædikener nedstrevne til et Vidnesbyrd for os! Der er Elisa, Troens Mand, med det utrættelige Arbeide for sit Folk; der er Johannes den Døber, den største af dem, som er født af Kvinder, hans Røst, som raaber i Ørkenen: Vereder Herrens Bei! Hvilkens Glæde vilde det ikke været at have havt en Bog fra deres Haand, hvor de selv havde nedtegnet, hvad Landen havde givet dem at vidne for Israel! Men Herren har villet det anderledes. Der er andre Profeter, hvem han gav både at tale og skrive, Mænd hvem han selv aabenbaredes, hvad der skulle ske i de sidste Tider, og hvem han bød at nedtegne, hvad der aabenbaredes dem, til Fremtidshaab for Guds Børn i den gamle Welt, til Formaning og Styrkelse i Troen for os, som lever i de sidste Dage, i Opfaldelsens lislige Tider.

De skrivende Profeter findes alle i en bestemt Tid af Israels Folks Historie. Og denne Tid er især den, i hvilken Israel mere og mere forhærdede sit Hjerte mod Guds Ord, og saaledes Profeternes Forkydelse ikke straks fulde bære den velsignede Omvendelsens Frugt i det stakkels Folk. Dersor ful Profeterne Besaling til at nedtegne Prædikenen, at det Ord, som i Profetens Dage kun syntes at bære Forhærdelsens Frugt, skulle i Herrens velbehagelige Tidme ogsaa bære en rig Vækstens og Sønderknuselsens Frugt, hvor det paanh blev læst. Til samme Tid lod Gud ogsaa i Hedningeverdenen de mægtige Verdensriger opstaa til Strafferedskaber over det forstokkede Israel; og Profeterne forudforkydte baade deres Seire og deres Fald til et Vidnesbyrd for Hedningerne i Tidens Hylde, at det var Herren, som gav sit Folk i deres Haand, og at det ikke var deres megen Styrke og stolte Magt, som overvant Israel og Israels Gud. Guds Umagt og Alvidenhed skulle i de profetiske Skrifter lyse Hedningerne imøde, naar Herren ved sin Sons Evangelium lod Maadens Straaler sinne ind i Hedningeverdenens Mørke. — Saaledes er det, at netop i Israels mørkeste Tid og Verdensrigernes stolteste Dage lod Herren sit gode Ord rigeligt nedtegnes af de hellige Profeter, for at hans Trofasthed og Sanddruhed skulle desto helligere fremtræde for Jøde først og for Græker, naar Retserdighedens Sol oprændt for begge paa Kristi Opstandelses Morgen. Da skulle Hjerterne blive bændende i Disciplene, naar Kristus og hans Helligaand oplod Skriften for dem.

Ogsaa Profeten Jeremias skulde skrive i en Bog, hvad Herren lod ham se. Hvorfor han skulde gjøre det, har Herren selv forklaret i Jer. 30, 1—3; 30, 24 og 36, 2. 3. Det er, fordi Herren endnu vil samle alle sine Trusler og Forjættelser til sit Folk i en Bog, om de da maa ske vilde høre paa dem. Det er, fordi han i de sidste Dage vil vende sit Folks Israels Gangenslab om og føre dem tilbage til det Land, som han gav deres Fædre; da skal de erkjende hans Trofasthed. Det er, fordi Israel nu er forhærdet og ikke forstaaer Herrens gode Raad og hans Fredstanker med dem; men i de sidste Tider, naar Herren har udøst sin brændende Brede over sit Folk og over de stolte Hedninger, naar han har fuldbyrdet sit Hjertes Tanker, da skal de forstaa det.

Vi har allerede seet, at de to store Ting i Jeremias's Kaldelse er, at han er sat over Folkene og Rigerne, og at han er sat først til en Nedbrudelsens Profet og dernæst til en Opbyggelsens Profet. Vi maa dersor vente i hans Bog at finde Spaadomme mod Israel og Spaadomme mod Hedningerne, og at disse Spaadomme maa indeholde først og fremst Domsforkyndelse og dernæst Forjættelse om Frelse.

Det er ogsaa i Virkeligheden saa, at ligesom Profetens Liv var behersket af den guddommelige Kaldelse, saaledes er ogsaa hans Bog bestemt deraf og ordnet efter dens Indhold. Over Søder og Hedninger er han sat, og hans Spaadomsbog lægger frem sanddrue Ord for dem begge. Sønderknuselse og Opreisning skulde hans Gjerning være, og hans Bog er en vældig Hammer til at slaa og kvegende Olje og Vin i de dybe Saar.

Profetens Bog er delt i to Hoveddele, efter Ordenen: Søde først og saa Hedninger. Den første Hoveddel bestaar af de første 45 Kapitler og henbender sig fornemmelig til Israel. Den anden Hoveddel er Kap. 46—51, hvor Profeten vender sig til Hedningerne, hvortil Kap. 52 er et Tillæg, der paanh. fortæller om Jerusalems Ødelæggelse, som var en saa roedselfuld og alvorlig Sag i Jeremias's hele Spaadom og Liv.

Israels Del af Bogen, Kap. 1—45, er imidlertid saa omfattende, at vi til Veiledning for troende og nidkjære Bibellæsere endnu vil hidsette nogle saa bemerkninger om den, som vi haaber vil hjælpe en og anden i hans Arbeide med det dyrebare Gudsord. Desværre

er kun altfor saa ret inderligt fortrolige med sin Bibelbog, og selv de, som ved Guds Raade har fundet Liv og Salighed i Ordet, er kun altfor ofte vant til at læse Bibelen, som om den kun var en Samling af løsrevne Vers, der ikke havde ret megen Sammenhæng med hinanden. Døsto vigtigere er det, ved Guds Raads Hjælp at forsøge at oplade Skrifterne, om kanſe nogen vilde lade sig lede alt længere ind paa de grønne Enge og finde Vederkvægelse paanly af Hvilens Vand, af Flodens Bække, som glæder Guds Stad.

Der er tre Aſſnit i Israels Del af Vogen, Kap. 1—29, 30—33 og 34—45. Profetens første Kaldsgjerning var at oprylke og nedrive, ødelægge og nedbryde ved sit mægtige profetiske Ord. Han skulle ſlaa væk alle falſfe Støtter, som Israel forlod ſig paa, han skulle nedrive for dem alt, hvorpaa de byggede i kſødelig Sikkerhed, baade deres trygge Stolen paa Udvælgelsen og deres Presters forſængelige Raab paa Herrens Tempel, baade Profeternes Krig: Fred! Fred! og ingen Fare! og Kongernes kſødelige Villid til Davids Forjættelſe. Han skulle ved Ordet ſøge at høie Folkets Hjerte i Sønderknuselſe for Herren, om de dog vilde omvende ſig. Men vilde dette ikke lykkes, da skulle han i sit Ord bebude dem, at Folket skulle oprykkes af sit Land og flyttes hen til sine Fiender i Trældom, at Landet skulle ødelægges, indtil det var en Ørken, at Templet skulle nedbrydes og opbrændes med Ild, at Kongen skulle neddrives fra Davids Trone og ikke have nogen Søn, der kunde tage Riget i Arb. Denne profetiske Nedbrydelse ved Ordet lægger Jeremias frem for os i det førſte Aſſnit af Israels Bog, Kap. 1—29, ſom vi kan kalde N e d b r y d e l ſ e n s V o g.

I disſe førſte 29 Kapitler fortælles førſt Profetens Kaldelſe i Kap. 1. Derpaa begynder den store Række af ſønderknusende Vodsprædikener, hvor Kun her og der et Forjættelſens Glimt ſkinner frem mellem de tunge, mørke Uveirſkher. Juda straffes i Kap. 2, fordi det har ombyttet Herren med Aſguderne, fordi det har forladt Kilden med levende Vand og udhugget sig ſprukne Brønde, ſom ikke holder Vand. Kap. 3—6 er en veldig Prædiken mod Judas Stolthed, ſom ophøjede ſig over ſin Søster, Israels Rige. Juda har ſeet Israels Riges Fraſald og Straſ, dog har det ikke omvendt ſig, derfor ſkal dets Straſ blive tyngre. Preſter og Profeter og Fyrſter, ſom har beſtyrket Folket i dets Søvn paa Aſgrundens Rand, ſkal være ganſte

hjælpelse paa Hjemsgøldens Dag, og det hele Folk skal faldes forfæstet Sølv, thi Herren har forfæstet dem (6, 30). Saa følger i Kap. 7—10 den store Tempeltale, som den faldes efter 7, 2 og 4. Den egenretfærdige Stolen paa Templet er ganske forgjøves, og fordi den kun gjør Folgets Hjerte haardt, derfor skal saadan Dom komme over Folket, at „Døden skal foretrækkes for Livet af hele den Rest, som bliver tilovers af denne onde Slegt“ (8, 3). Derpaa følger Tale paa Tale, hvori Israels formanes til Gud og trues med Undergang snart ved Ord, snart ved symboliske Handlinger. Israels stilles lige med Hedningerne i Straf, og Profeten faar ikke Lov at bede for dem, og altid haardere lyder Dommen, indtil Profeten i Kap. 19 faar Befaling til at gaa hen, kysse en Lerkruske, tage den med sig ned i den ved Afguderis besmitede Hinnoms Søns Dal og der sørderbryde den for Folgets Øine til et Tegn paa, at saaledes skal ogsaa Israels Folk sørderbrydes og blive ganske umygtigt som et knust Bottekaar, fordi det har forhårdet sin Nakkede. — I Kap. 20—24 vendor Nedbrydelsen sig mere mod enkelte fremtrædende Personer. I Kap. 20 udtales Dommen over Basdur, som mishandlede Profeten, i Kap. 21 og 22 mod de daarlige Konger, i Kap. 23 mod de slette Hyrder og fornemmelig de falske Profeter; men her fremstinner ogsaa et herligt Lys midt i Mørket i Forjættelsen om den gode Hyrde, Davids retfærdige Spire. I Kap. 24 retter Dommen sig mod de tilbageblevne i Jerusalem efter Jojakins Bortførelse, de daarlige Figener, som ikke kan ædes. — I Kap. 25 er Forhærrelsens Maal fuldt; der bebudes den syttiaarige Landflygtighed. Og i Kap. 26 viser Profeten, at Herrens Tempel ikke vil skjærme Israels mod den; thi det skal selv nedbrydes. Heller ikke kan Zedekias's Forbund med de hedenske Hyrster stanse Dommen (Kap. 27 og 28). Endelig skal ikke de, som allerede er bortførte, haabe paa nogen snar Hjemkomst fra Babel, derfor sender Profeten dem Brev om, at de skal med Taalmodighed give sig tilfreds i det fremmede Land, indtil Herrens Time slår til at føre dem tilbage (Kap. 29). — I denne Nedbrydelsens Bog er Kap. 1—24 fornemmelig Gudsprædiken, medens 25—29 er en bestemt Forklyndelse af en Dom, som er uafvendelig, og hvis Tid og Stund allerede aabenbares, idet til samme Tid de sidste Trøstegrunde, som det synkende Folk hængede sig til, rives bort uden nogen Skaansel.

Profetens Kaldelse havde sat ham ogsaa til at bygge og plante, og i hans Bog følger paa Nedbrydelsens og Sønderknuselsens tunge Taler en saare deiligt Ø p b y g g e l s e n s B o g. Det er det andet Afsnit i Israels Del, Kap. 30—33. Profeten bebuder en stor Trængselstid over Jakob, dog skal han frelses fra den. Den er saa smertelig, den lille Stund, thi det er en Fødselstid, og der fødes Herren et Folk (Kap. 30). Det Folk som fødes, er Israels og Judas Stammer, som Herren samler, og naar han har samlet dem, opretter han med dem en ny Pakt, Syndssorladelsens og Gjenfødelsens Pakt, saa at det gamle Folk er forbiganget, og se, der er et nyt Folk, født af Gud (Kap. 31). Et sikkert Tegn paa denne Herrens overvættes Maade faar Profeten i Fængslet. Han skal midt under denne Beleiring, som ender med Jerusalems Fall og Landets Ødelæggelse, kjøbe sig en Ager, som om der var den dybeste Fred i Landet; derved vil Herren vise hen til den megen Fred, som skal være i Landet, naar han samler de adspredte til et Folk og giver dem ett Hjerte og een Vei (Kap. 32). Det Folk, som samles og fødes, skal være et Folk i Glæde og Salighed, en utallig Skare af Konger og Prester for Gud (Kap. 33).

Endelig er Kap. 34—45 det tredie Afsnit i Israels Del. Dets Hensigt og Indhold er at vise, hvorledes Herren opfylder sin Ejener Jeremias's Ord. Jerusalem faldt, Templet blev nedbrændt, Folket blev bortført, Landet en Ørken. Denne Del er derfor mest Fortælling med korte profetiske Udsagn indblandede i Fortællingen. Men ikke alene er dette Afsnit Dommens Bog over det forstokkede Folk, det er ogsaa Jeremias's Lidelsers Bog. Der berettes os her meget nøiagtigt om, hvorledes det Folk, som rammedes af Herrens Straf, i sin Forbitrelse vendte sig mod Herrens Sendebud og mishandlede ham paa mange Maader, saaat han ret blev et forbillede paa den lidende Frelser, som led, en retsærdig for de uretsærdige. Saaledes er disse Kapitler satte her for at vise, at Gud lader sig ikke spotte. Sine Trusler opfylder han, og endog over dem, som er hans Profeter og Sendebud, fører han Trængselens lutrende Gld, at de maa udgaa som Guld, prøvet i Glden og være til Lov og Prism og Gre i Jesu Kristi Tilkommelse. Vide med sit Folk maatte den trofaste Profet; men Gud samlede hans Zaarer og Skrig og lod dem blive til en Glædens Høst, da hans Tid kom til at trøste sit Folk, til

at give det dobbelt af sin Haand for alle dets Synder, til at samle alle dets adspredte og gjøre den enliges Børn flere end hendes, som havde Manden. Jeremias var den, som mere end nogen anden Profet i den gamle Paft fik saa med Graad; nu er Tiden kommen, da ghilden Grøde af Taaresæden samles i Laden. Herren give af sin Raade, at vi alle maatte være af det Guds nye Folk med ett Hjerte og een Vei! For os er alt dette skrevet, for os er al denne Kamp ført; lad os da flittig betragte ogsaa denne Videlsernes Mand og hans Dagverk i Herrrens Binggaard, at vi maatte styrkes derved til at blive tro i det lidet, som er os betroet.

Andet Afsnit.

[De ses i dette Afsnit optagne Stikke og Afhandlinger antyder Forudsætningerne for en Side af Professor Sverdrups store Arbeide i vor Kirke, idet de giver et Indblik i hans klare og sterk fremtrædende historiske Syn. Han havde lært af Fortiden at bedømme Nutiden og af dem begge at læse Tegnene paa Fremtid.

I det første Stikke, „Fritirklen i Historien“, paapeger han, at det saa langt fra er noget at trøste sig med, at vi her i Amerika har Fritirkle og ikke Statskirke, at meget mere Historien slart viser, at heller ikke Fritirklen kan undslip Guds Dom eller undgaa at blive fordrivet i sin Rod, medmindre den er villig til at lade sig styre og lede af Guds Land.

Det andet Stikke, „Kirken og de kirkelige Samfund“, er en mesterlig Fremstilling af det Emne, det behandler. Det paapeges baade hvad „Kirken“ er, hvorfor der nødvendigvis maatte danne sig en Clerhed af „kirkelige Samfund“, og hvori disses Ret til at eksistere bestaaer. „Den norske Synode“ s sterke Tilbøjeligheder til at anse sig selv for „Kirken“ og de andre norsk lutheriske Kirkесamfund i dette Land som Selter eller Partier, danner den Baggrund, hvormod denne Afhandling naturlig vil maatte sees.

Det tredie Stikke, „Menigheden i Katakomberne“, giver et fljsnt Billede af den kristne Menighed og dens Haar under Forfølgelsestiden. Det vidner om, hvilken uovervindelig Kraft Menigheden besad, saalænge den bevarede Landen og Troskaben mod sit Kalb og sin Frelser. Stikket indeholder desuden mange sørdeles interessante og værdifulde Ophjsninger om den kristne Menigheds retslige Stilling indenfor det hedense romerske Statssamfund.

Det fjerde Stikke, „Minder fra Norge“, har ikke for været offentlig gjort. Det er et Brudstikk af en Bog og blev stribet af Forfatteren under et Ophold i Norge Sommeren 1886. En Indholdsfortegnelse, som fandtes sammen med Manuscriptet, viser, at det havde været Forfatterens Hensigt ogsaa at omtale Bibeloversættelsen, Salmebogssagen, Dialonissesagen, Indremissionen og Sjømandsmissionen, foruden de Emner, som han har be-

handlet. Det er mig bekjendt, at han ialfald en Gang senere (1889) og saa samlede Materiale og gjorde Forberedelser til at fuldføre dette Arbeide; men andre Ting lagde altid saa sterkt Beslag paa hans Tid og Kræfter, at dette stedse maatte udsættes.

Der er naturligvis foregaaet flere Forandringer paa det kirkelige Omraade i Norge siden 1886, baade hvad det hele Folk og hvad enkelte Mænd angaar. Dette maat nødvendigvis tages med i Betragtning ved Læsningen af denne ellers saa overmaade interessante Skisse. Saaledes er Forsatterens Karakteristik af Bisshop Heuch fuldstændig rigtig og meget treffende for det Tidspunkt, det her gjælder. Men Heuch blev paa sine gamle Dage en ganske anden Mand. Den hederlig højtirkelige Kristianiaprest og Redaktør af „Lutherst Ugeskrift“ blev siden en af de mest lavtirkelige Bisshoper, som Norge nogensinde har haft. Men seet fra det Tidspunkt, da disse „Minder fra Norge“ er skrevne, giver de et særdeles treffende Billede af den kirkelige Situation i vort Fædreland ved Midten af Ottiaarene, saavel som en forstaaelsesfuld Fremstilling af Udbillingen i det Tidrum, der behandles.

„Minder fra Norge“ danner ogsaa et vigtigt Bidrag til Forstaaelsen af Professor Sverdrups egen aandelige Livsbudvilling. Naar vi har gjen nemlaest disse Blad, aner vi noget af den Brydning, han selv i sin Ungdom maa have gjennemgaet, og hvorved han ogsaa staalsattes til med aandeligt klarhæn at vælge Menigheden Vei og trofast at følge den indtil sin Dødsdag.

Som en — om end visstnok særdeles sammentraengt — Parallel til „Minder fra Norge“ tilføies saa det femte Stylle, „Den norsk lutherst Kirke i Amerika“. I korteist mulige Form og med særligt Henblik paa Arbeidet for Hedningsemisionen har Forsatteren her givet de franske Lutheranere et Billede af vort Folks kirkelige Stilling i dette Land. Stylket blev nemlig strevet for det franske Lutherst Kirkeblad „Le Temoinnage“ og derfra i Oversættelse optaget i det norske Blad „Vestlandsporten“, som ledsgagede det med følgende Redaktionsnotits: „Denne interessante Skildring har Professor Sverdrup strevet efter Opfordring for de franske Lutheraneres Blad „Temoignage“, hvorfra Titlen er oversat for „Vestlandsporten“. Som læserne vil erføre, er det den norsk lutherst Kirkes Historie i Amerika, han her opruller for os i korte Træk, og det er ikke noget Indlæg i den Strid, som føres deroover; denne anthdes fun og det paa en Maade, der forhaabentlig ikke vil støde til nogen Kant. — Ned.“

Det sidste Stylle i dette Afsnit, „Den lutherst Frikirke“, blev strevet af Forsatteren fort før hans Død. Derom har „Frikirkens“ daværende Formand, Pastor E. C. Gynild, givet mig Tilladelse til at oplyse følgende: Pastor Gynild blev tidlig om Vaaren 1907 af Censusbureauet i Washington, D. C., anmeldet om i Egenstab af Formand at indberette angaaende „Den lutherst Frikirke“. Han led dengang af en langvarig Sygdom, der i maanedsvise gjorde ham omkrent helt udhægtig til Arbeide, hvorfor han anmeldede Professor Sverdrup om at skrive den Del af nævnte Indberetning,

der skalde behandle den principielle Side af „Frifirken“ og dens Arbeide. Denne efterkom med vanlig Beredvillighed Anmodningen, og det er denne Indberetning, som her foreligger paa norst, dog ikke i Oversættelse, men fra Forfatterens egen Haand, da han havde skrevet den baade paa engelsk og norst. Den vil have en forsøgt Interesse derveb, at det er Professor Sverdrups sidste Ord om, hvad efter hans Opfatning „Frifirken“ er og skal være. I saa Henseende kan denne lille Skisse siges at danne hans Testamente. — Udg.]

I. Frifirken i Historien.

[**Kilde:** Et Manuscript, der efter Haandskriften at dømme tilhører de aller første Aar efter Forfatterens Ankomst til Amerika. Det er rimeligtvis Manuscript til en Tale; ialfald har jeg ikke funnet finde noget Spor af, at det nogensinde har været offentliggjort før. Se forsvigt Anmerkingen, Side 58. — Udg.]

FOveralt inden Kristenheden er der i disse dage, da Verdens Frihedssudvikling har vist Veien til Selvstyre, et levende Spørgsmaal efter den frie Kirke. Naar der raabes paa den fra alle Hold, ligemeget fra konsernative som fra liberale, ligemeget af Monarkister som Republikanere, ligemeget af dem, som ivrigt befjender Kristentro, som af dem, der ivrigt fornegter Kristendommen, saa fører dette med Nødvendighed til den Tanke, at dette Navn, „den frie Kirke“, medfører mange forskellige Forestillinger. Straaks maa vi tro, at nogle, som ønsker Frifirke, vil deri have en Erstatning for Absolutismen, som er en tabt Sag paa det politiske Omraade, medens andre deri vil søge den samme Frihed som i Staten, og nogle saa kanske søger Kirkens sande Bel, uanseet hvorhen dette maatte føre dem.

Dersom Frifirken altsaa ikke har nogen bestemt Bethydning endnu, men kun bethyder den Kirke, som er uafhængig af Staten, og som forresten enhver for sig tænker sig som han vil, saa er det aabenbart, at det vil være saare betimeligt her i Amerika, hvor der intet andet Slags Kirke findes end Frifirke, at forsøge at gjøre sig rede for, hvad dette har at bethyde.

Smidlertid er Kirken ikke fra igaar, og Amerika ikke det eneste Sted, hvor der har været Frifirke, og det er derfor billigt for os først

at faste et ganfse kort Blif bag os for at se, hvorledes Frikirken har været før vore Dage, og hvortil den har udviklet sig, forat vi om muligt kan lære at tage os iagt for Farerne og benytte os af Fordelene i den Tingenes Tilstand, hvori vi er satte.

Det er en uomtvistelig Kjendsgjerning, at dersom man ved Frikirke forstaar den Kirke, som er uafhængig af Staten, saa har der været og er der fremdeles en stor og kraftig kristen Kirke, der fortjener dette Navn; det er den katholske. At denne Kirke til forskellige Tider saare meget har blandet sig op i Statssager, gjør her intet til Sagen, da dette ikke har været begrundet i Afsænighed af Staten, men i en Overhøihed over Staten, som den netop har haft som Frikirke. I den senere Tid har da ogsaa denne Overhøihed over Staten paa mange Maader maattet opgives.

Det kan derfor ikke være nogen Evil underkastet, at en alvorlig Undersøgelse af Frikirkens historiske Udvikling, dens Farer og Fordele, maa begynde med den katholske Kirke, fordi vi der har den langvarigste Erfaring og den tydeligste Skrift at læse. Det er der strevet med stenhaarde Trek, hvorledes en Frikirke arbeider under Verdens Indflydelse, og hvad vi har at vente os af den, om den begynder paa samme Maade. Thi hvor meget man end i vore Dage i fanatisk Protestantisme vil udelukke den af Kirkernes Tal, saa faar vi aldrig glemme, at den har været Kirken i en Forstand som ingen anden. Og vi logger til, at den sterke Æver for at negte den katholske Kirke dens Ret, er for en stor Del grundet i Ønsket om, at ingen Lærdom eller Adbarsel skal hentes fra dens sørgeelige Historie. Man talder Papen Antikrist og alle katholske Besiræbelser ufristelige, for at ingen skal falde paa at se efter, om ikke Antikristendom og hierarkiske Tendenser ogsaa findes blandt os selv. Vi staar i Amerika paa en lignende Maade, som den katholske Kirke i sin Tid stod i Romerriget, og ingen maa undres, om der er Fare for at gaa samme Vej nu som dengang, efterdi Veien altid er bred til Catholicisme, men saare trang til en virkelig fri kristen Kirke.

Den katholske Kirke har ikke altid været, hvad den er idag. Den har lidt og kjæmpet, den har arbeidet og svedet, den har haft Blodvidner og Baalvidner, førend den kom saa langt, at den selv gav „Kjætterne“ deres Blodvidner og deres Helte paa Baalet. Fra Apostlernes Dage og ned til os har den en eneste sammenhængende Hi-

istorie, som aldrig synes brudt eller bøjet, saa at vi med Gru spørger os selv, om det virkelig er saa, at Frifirken ikke har nogen anden Bei at gaa, og vi drives til den omhyggeligste Undersøgelse af, hvorvidt dette for fuldt Alvor er Kirkeveien, eller om det kanske turde være en Afvei.

Det er umuligt her i nogle Ord at gjennemgaa hele denne lange Udvikling. Vi har her kun i Korthed at paavise de Farer, som den katholske Frifirke bukkede under for, for at enhver kan dømme, hvor nær disse Farer ligger enhver Frifirke.

Der er et Maal, som staar for enhver Frifirke, som har en Gnist af Kristendom i sig, det er Guds Rige. Himmeriges Rige paa Jordnen med sin evige Fulddelelse i Himmelten, det er Kristi Gjernings Niemed, og dettes Konge er han, ligesom han er den anden Adam, eller den førstefødte af den nye Menneskeslegt, den levende Grundvold for det evige Zion. Aldrig har dette Maal lyst klarere for noget Kirkesamfund end for de første fattige kristnemidt iblandt Hedningerne. Intetsteds har Malet tegnet sig af i saa rene og lyse Farver som for de kristne i Romas Katakomber. Der, i disse Gravhævelvinger under den store Verdensstad, hvor et Verdensriges Pragt og Fordærvelse brusede over dem i al sin Storhed og Bederstighed, var Mørket et Lys omkring dem, naar deres Hjerter oplyste des til Troen paa den evige Herlighed, hvori deres Lidelser og Trængsler skulde glemmes til evig Tid. Der merkede de den nye Verdens Kroester røre sig i dem, og de saa i Haabet Keiserriget synke i Grus for Herren, som er nær. Det var den frie Kirke, som iført Herrens fulde Rustning styrkede sig til Kampen, medens Martyrs Lig stedtes til Hvile med Scierssange, og deres Gravsteder merkedes med Erens Krans og Scierens Palme af dem, som haabede at saa efterfølge baade deres Tro og deres Død. Den Kirke, som ikke er gjennemtrængt af denne uroffelige Forvisning om, at Guds Rige i evig Herlighed er dens Maal, den har aldrig fortjent Navn af Kristi Brud.

Det er dette sterke Landens Liv og denne verdensovervindende Tro paa Frelseren og hans Gjerning, som er det kristelige Fundament, hvorpaa Romerkirken hviler. Og ingen Frifirke kan hvile paa noget andet. Den maa have fast Grund paa Klippen, den evige, dersom den skal vove at tro paa sit evige Kald og sit evige Liv. Men

naar Begyndelsen var saa god, hvorledes er da Enden blevet saa, som vi ser den for vore Øine?

Keiserriget i Rom var hedensk. Det var til den Grad sammenflettet med Hedenstabet, at da Keiser Konstantin i det fjerde Jahrhundreder efter Kristus troede det nødvendigt at give sit Rige en ny Landskraft ved at tage Kristendommen under sin Beskyttelse og forsøge paa at gjøre den til Statsreligion, fandt han det tillige politisk logt at give sit Rige en ny Hovedstad i Konstantinopel. Den nye aandelige Centralmagt, som Kristendommen skulle blive, krævede et nyt materielt Centrum. Fra Konstantinopel af skulle Romerriget omdannes i kristelig Form, og Kristendommen tage den samme stats-tjenende Stilling, som Hedenstabet før havde haft.

Det var vel ikke uden Glæde, at alle kristne hørte om Keiseren, som var blevet kristen. Alle saa vel deri en ny Seier for Kristendommen, og mange kristne saa vel endog med Glæde paa den nye Magt, som nu Kristendommen fik, da den havde Despotiets sterke Arm at støtte sig til; og vi maa for at være Sandheden tro tillægge, at nogle kristne med Zver gab sit Bisfal til Konstantins Bestræbelser for at omdanne Frikirken til Statskirke. De mange og kraftige Kjætterer, som just nu dukkede frem, skulle Statskirken afværge. Derved fremkom den eiendommelige Kirkeform, som efter Konstantinopels gamle Navn hedder Byzantinisime. Det er Navnet for det Kirkestyre, hvori Keiseren er al Magts Indehaver i Kirken, fordi han er det i Staten, og hvor Kirkens Tro og Lære bestemmes efter Keiserns eller Hoffets Lune, eller i bedste Fald efter politisk Kløgskab. Dette Kirkestyre havde den Tiltrækning, at Kirken derved straks blev et Rige, der rigtignok var det samme som Keiserriget, men dog har Navn af Guds Rige. Det havde den Tiltrækning for Kjødet, at Kirken straks fik Magt over sine Fiender og kunde forfølge Forsøgerne og undertvinge Kjætterne. Men det havde den Fordærvelse i sig, at Riget ikke længer i Sandhed var Guds Rige, at Kirken havde faaet verdslig Magt og verdslige Interesser, at Kirken ikke længer var sig selv og sin egen Styrer. Og det havde den Fordærvelse med sig for Folket, at Samvittighederne ikke længer var fri, men at Keiserns Tro var Lov og Regel for Folket. Deraf fulgte den Sulhed og det Gyldneri, som fortærede det græske Rige og gjorde det til, hvad det nu er, et Hjem for Barbari og Blodsudghdelse, for Troldom og

Raahed. Og disse Farer og denne Ødeleggelse fulgte med, naar Keiseren var orthodoks, retroende; og det vil være Byzantinismens Forbandelse overalt, at den ødelægger baade Kirke og Folk, baade Land og Rige, den være saa orthodoks, som den være vil. Men for Kirken kom i Byzantinišmen endnu en anden Fare til. Hvis nemlig Keiseren var kjættersk, hvad da? Da skulle hele Kirken eller hele Folket (Byzantinišmen gjør ingen Forskjel derpaa) stille Tro og omvende sig til Keiseren. Det var en Fare, som man kanſte havde glemt i sin første Begeistring, men som de byzantinske Keisere snart skulle gjøre tilstrækkelig indlysende for alle, som havde alvorlig Tanke for Kirken.

Det var uden Tvil Konstantins Mening, at Byzantinismen eller den mest udviklede Statskirkeform nu skulle afløse Kirkefriheden over hele hans Rige. Han havde ikke den fjernehed Idé om, at dette kunde være imod Kristendommen; det var tvertimod hans Overbevisning, at det var et Guds Skald til ham at gjøre saa. Men det lykkedes ham ikke, og hans Sønners Begunstigelse af Kjætterne fremkaldte en levende Opposition. Og det kan ikke undre os, om Rom og dets Bisshop med Zver stod paa Oppositionens Side. Delingen af Konstantins Rige paaflyndede Udviklingen. Rom vedblev at have en fri Kirke, kun med en fort Afbrydelse.

Rom følte sig uvilkaarlig tilsidesat fra den Dag af, Konstantin flyttede Hovedstaden til Konstantinopel, og de romerske kristne delte af mange Grunde Misfornøjelsen, som gif igjennem Verdensstaden. Men efterhvert som det blev dem klart, at ikke Keiseren vilde tjene Kirken, men at Kirken skulle tjene ham, synes ogsaa nhe tanker at være baagnede, ialfald hos den romerske Bisshop. Det var jo sien-hnligt, at Kirken var bleven et Rige, men til samme Tid var en politisk Styrer bleven Herre i Riget. Den frie Kirke forstod, at dette var Etældom. Den misundte den græske Kirke Despotiets Magt, men den prisede sig selv lykkelig, fordi den ingen Despot havde over sig. Det kristne byzantinske Rige blev Frikirkens Forfærelse, idet den begyndte at danne sine Forestillinger om Guds Rige efter dette, kun med den Forskjel, at ikke en Keiser, men en Bisshop burde være Gudsrigets Hoved.

Skulde nu Frikirken altsaa have denne Stilling, at den lig den græske Kirke skulde blive et kirkeligt Despoti, en kirkelig Enevolds-

magt, hvor det kom an paa at have Verden og Folkene under sig, saa var det tillige en afgjort Sag, at Romerbispen maatte være den kirkelige Keiser i Riget. Og der manglede ikke paa gode Grunde for Frifirken til at strebe efter Magten over Folket og for den romerske Bisop til at fremholde sin Overhøihed over Kirken.

Det var Kætteriernes Tid, og det var klart, at Keisermagten var ganske uhyggtig til at bevare den rene Lære; thi Keiseren kunde selv blive Kætter. Kirken var nødt til under de mange Lærdomsveir at lægge den hørste Begt paa Lærens Renhed; men hvordan skulde den kunne bevares? Den gamle Verdens hedenske Ideer havde fulgt den hedenske Befolning ind i Kirken, og disse hedenske Ideer havde en stor aandelig Magt over Sindene, saalænge endnu Studiet af de hedenske Skrifter var aabent for alle. Den frie Kirke var aabenbart truet ikke alene med at besmittes af Branglære, men ligefrem med at opløses i et nyt Hedenstaf. Naar den græske Kirke var saa heldig at have en orthodoks Keiser, saa kunde hans Magt holde en udvortes Rettroenhed vedlige. Men i Vesten, hvor der snart ingen Keiser var, og hvor man havde lært, at det var farligt at have en Keiser, som kunde blive Kætter, hvor man med Bevidsthed stod Keisermagten inden Kirken imod, hvorledes skulde man der afværge den truende Fare? Hvorledes skulde Folket bevares for Faren? Hvorledes skulde Guds Rige eller Kirken bevare sig ren, og hvorledes skulde Kirken bevares i Enighed?

Ulykkeligtvis var man kommen til den Foragt for Mennesker og den Tillid til Magten, at man heller ikke i Vesten kunde tænke sig, at der var noget andet Middel til at bevare Lærens Renhed og Enhed end Magten. Men det var langtfra, at man var sig dette klart bevidst eller tænkte nærmest paa udvortes Bold. Evertom; den frie Kirke følte, at dens Fare var Hedenstabet Vandsfrihed, og den vilde sætte Vandsmagt derimod. Det er et aandeligt Gudsrigt, som er Katholicismens Maal, hvor alle Verdens Folk hdmagt bører sig under Kirkens Vandsmagt. Et Lærearistokrati var det første Trin paa den sibrige Bane.

Ligeoverfor den hedenske Kulturverden og dens naturlige Sandhedssøgen med Forstandens anstrengte Arbeide satte Kirken med Autoritetens Vælde Guds aabenbarede Sandhed. Enhver Frifirke maa gjøre dette; thi den ved, paa hvem den tror. Men den stansede ikke

dermed. Den uddannede efterhaanden den rene Lære, som var, ikke Guds aabenbarede Sandhed, men Kirkens Erkjendelse af den aabenbarede Sandhed. Det var denne Kirkens rene Lære, som den frie Kirke havde den mest naturlige Fristelse til at give Guds Ords Autoritet mod Kjætterne. Den bukkede under for Fristelsen. Og naar Kirken omgjørde si n rene Lære med tilstrækkelige Forhandelser, og naar den med sine Bisshoper samlede sig endrægtigt derom, og naar den ikke undlod at tage hele Oldtidens menneskelige Lærdom og Spidsindighed til Hjælp for at forsøre den rene Lære, som endnu indeholdt nok af den guddommelige Sandhed til at være imod For-nusten, saa var derved Lærenes Magt over den gamle Kulturverden etableret. Men Læren selv var derved utsat for den samme Fare, som er Orthodoksiens bestandige Grundstade. Man tager den menneskelige Forstand tilhjælp for at forsøre Læren, for at tydeliggjøre og forklare Læren, tilslut endog for at bevise Læren. Man tager en fremmed Hjælp, og den arbeider sig lidt efter lidt ind i selve Læren, som maa undergaa smaa og langsomme Forandringer for at passe til For-nustbeviserne. Det er faaledes den katholske Frikirke for at hævde sig selv, for at bevare Guds Sandhed, forat hindre Heden-stabets Indflydelse, bøiede af fra Sandhedens enfoldige Vej til den Vej, som fører — — — *)

Og dette banede Vejen til, hvad man nødvendigvis maatte have i den Frikirke, som ønskede meget Folk og stor Magt over dem, nemlig et Kirkehoved, som i enhver Retning var Sthrer og Leder.

Romerbisshopen havde nu fra gammel Tid et godt Ord for ren Lære. Det sagdes om den romerske Menighed og dens Bisshop, at den havde en apostolisk Tradition eller Overlevering, saa ren og uforfalsket som ingen anden. Tid kunde man gaa og faa Sandheden at vide, derfra kunde man høre det apostoliske Bidnesbyrd, derfra taltes det Iøsende Ord i Tidens mange indvirkede Spørgsmaal. Intet Under, om den Værdighed, Romerbisshopen havde, den urokkelige Fasthed, hvormed han holdt frem den rene Lære, blev sammenlignet med det uværdige Høftryberi hos den græske Patriark og hans Baklen i Lære,

*) Her mangler desværre et Blad i Manuscriptet. Jeg har dog ikke af den Grund troet at burde lade det ubehyttet. Læserne vil med nogen-lunde Lethed kunne slutte sig til Indholdet af de manglende Linjer, der ikke i nogen væsentlig Grad forstyrre Tanlegangen i det følgende. — Ndg.

eftersom Keiseren angab Tonen. Romerbispen vandt ved Sammenligningen. Han blev betragtet som Klippen, mod hvilken Verdens urolige Vandे forgjæves brød sig, og som Klippeapostelen Peters aandelige Efterfølger. Til ham sac man op, og Roms Stemme fik afgjørende Vegt i Lærens Udbvikling.

Frifirken havde gjort et stort Skridt fremad mod sin Fordærvelse, da den rene Lære var blevet Magt, og Rom var blevet Lærecentrum. Det var paa engang Romerrigets Tradition og Kampen mod Romerrigets Hedenstalb, som havde fremkaldt Stillingen. Men Frifirken, som havde tabt sin rene kirkelige Karakter ved at blive Massekirke i det romerste Rige, skulle snart løffes endnu længere bort fra den trange Vej ved at optage i massevis de nye barbariske Folk, som ved denne Tid strømmede ind over Riget.

„Hvor Aadslet er, skal Ørnene forsamles“, lød over det gamle Rige. Nye, friske og livskraftige Folkeslag banede sig blodige Veie frem til de Lande, hvor den gamle Verden havde udfoldet sin Kraft og bortslets sit Liv. De tog den sterkes Borg og uddelte hans Lov. Kirken fik en ny Missionssmark i dem. Frifirken vil jo Verdens Omvendelse; er den blevet halv katholisk, saa vil den Verdens Underkastelse. Alle Folk skal høje Kne for Kristus, dette er Frifirkens usvigeligt visse Haab; alle Folk skal høje sig for Kirkens Magt, det er Catholicismens aldrig opgivne Stræben, hvorefter den jager med Begejærlighedens Uro. Da Barbarernes Indvandring begyndte, var Rom endnu langtfra ikke blevet katholisk; inden de nye Folkeslag var traadte over til Kristendommen, var det blevet sig fuldt bevidst i sin Stræben efter Catholicitet.

Det var aabenbart, at ligesom hele den gamle Verden var kristnet, saa maatte ogsaa den nye Verdens Elementer kristnes. Kirken havde lært, at dette gik snarest med Keisermagt. Og saa mange herlige og opløftende Billeder af sand kristelig Mission, som Kirkens Virksomhed blandt Barbererne end frembyder, saa er dog væsentlig disse Folks Overgang til Kristendommen bevirket ved Magt og Evang af en ny Keiser, Karl den store. Deres politiske Undertvingelse og deres Daab i Masse var een og den samme Ting. Og Kirken stod efter ligesom ved Konstantins Overgang til Kristendommen ligeoverfor store hedenske Masser, som bar kristligt Navn. De hørte Kirken til i det ydre, de hørte den ikke til med Hjertet.

Men Forholdet her var dog meget anderledes. De hedeniske Mæs-
ser, som fulgte Konstantin, havde hele den gamle hedeniske Kultur i
sig, og de var mægtige til at føre en Kamp inden Kirken, der havde
til Følge en kraftig Udfoldelse af kirkelige Kræfter til Forsvar for den
rene Lære. Derimod de hedeniske Folk, som med Sverdet over sit
Hoved havde knælet for at modtage Daaben, som havde tabt sin Fri-
hed og sin Religion paa samme Tid, de laa mere viljeløse i Kirkens
Haand. De gjorde naturlig Modstand, som Kjødet altid gjør; men
det var væsentlig en raa Modstand i Lust og Ugudelighed, som, fordi
den krænkede Samvittigheden, gjorde Folkene saameget bøeligere paa
andre Felter og til andre Tider under Kirkens Magt.

Her var en ny Fare, som truede Frifirken. Hvad skulde den
gjøre med alle disse nye Medlemmer? De kunde selv intet gjøre, de
var jo ligesaa hjælpeløse som uvidende. Kirken kunde enten arbeide
for at lade Ordets Lys skinne for dem, at de kunde opvækkes til selv-
stændige og selvvirksomme Lemmer af Kirken, eller den kunde lade
dem ligge hjælpeløse og benytte sig af deres Usseldom til at lægge
dem under sig, idet den altid foregav, at den var mægtig til at frelse
dem. Kirken stræbte virkelig, som det sjømmede sig den frie Kirke,
i sine ødlestede Stunder og gjennem sine bedste Kræfter at opdrage
disse Folk til Mands Modenhed; men desværre, den blev træt før
Tiden, og den daarlige Begyndelse, som Omvendelse med Sverd var,
fik en endnu fordærveligere Fortsættelse.

Frifirken er nemlig paa en særegen Maade fristet, fordi den er
Kirke, til at glemme, at „Rigets Børn“ skal løftes udenfor i det heder-
ste Mørke. Og dobbelt loffede Indbildningen om den frelsende Kirke
der, hvor en Skare af uvidende Hedninger, som man behagede sig i
at sammenligne med Børn, laa undertbungne og bøiede for Kirkens
Gud. At tage dem alle i sin Favn, at løfte dem ind i Himmelten, at
bede dem ind hos Gud, og fra Gud meddele dem Raade, det var
Kirkens glade Seierstanke. Der var ingen anden Raad, Læren om
den saliggjørende Kirke maatte næsten med Magt trænge sig ind paa
Romerkirken. Og dersom vi ret vil gaa tilbunds i hele det romerske
Frifirkensystem, hvor Guds Rige var forraadt for Magt, saa finder
vi, at det er to kæmpesterke Uretrens Spirer, som straks i Begyndel-
sen blev nedlagt i den, og som siden bestandig — holdt ilive af Herske-
lystens og Verdenskærlighedens onde Land — har vølset sig frem

gjennem den hele Udvikling og givet den det Præg, vi saa vel kjenner. Det ene er den rene Læres Autoritet, ligeoversor hvilken ingen Kritik er tilladt, ikke engang Guds hellige Aands Dom i Guds eget Ord, saasnart nemlig Romerbispen har givet Læren sin Sanktion. Det andet er Kirkens saliggjørende Magt, saa at alle, som kun af Kirken og i Lydighed mod Kirken modtager Maade, de frelses, enten de lever i Gud eller ikke.

Jal den katholiske Kirkes Færd er det disse Grundideer, som har gjort sig gjeldende. Og mon de ligger langt fra nogen Frifirke? Eller er det ikke saa, at Frifirken tilstræber Guds Rige, og følger ikke deraf, at den maa stræbe efter at omfatte alle Mennesker? Er det ikke saa, at Frifirken har Sandheden, og maa den da ikke med Myndighed hevde Sandheden? Er det ikke saa, at Menneskene ikke kan frelses uden ved Maademidlerne, som Kirken har, og maa da ikke Kirken søge at række Maademidlerne, hvor den kan, og deraf vente Menneskenes Frelse? Ingen Kristen tør svare med andet end et vel overbevist Ja til disse Spørgsmaal. Men sæt nu ind en af Verdens Høyste optændt Kjærlighed til Magt og til Herredømme over Verden, og alle disse Ting vil i Kraft af den forsøreriske Aand forbandles til sin Modstætning, medens de bevarer sit gode Skin.

Vi kjender denne ene Frifirke, som har faaet udvikle sig saavidt uafhængigt, som det overhovedet er muligt i Verden. Vi kjender i Virkeligheden ingen anden. Men dette Eksempel er lidet glædeligt; thi det synes at vise med Bestemthed, at Frifirken maa ende med en fuldstændig Tilintetgørelse af Kristendommen, saaledes som Tilfældet er med Katholicismen. Thi ingen kjender sit Hjertes Skrøbelighed, og dersom Begjør efter at blive stor kan lede til saadanne Resultater, hvor findes da den Frifirke, som ikke efter alt, hvad vi kan se, har og maa have dette Begjør? Men Sagen er den, at der ligger en Afgrundskløft mellem Begjør og Kjærlighed, og kun den sidste maa lede Kirken, ikke det første, om den skal gaa paa Veien til det kristne Samfund.

2. Kirken og de kirkelige Samfund.

[Kilde: Kvartal-Skrift. 1ste Aargang. 1875. Side 20—42; 70—82; 145—153; 2den Aargang. 1876. Side 6—21; 51—65; 110—128. Se Anmerkningen, Side 58. — Udg. I.]

„Men nu er der vel mange Lemmer, men ett
Legeme.“ 1 Kor. 12, 20.

Aet er en Guds Sandhed aabenbaret i Kristus, at Menigheden ikke er Kristi Menighed, om ikke Kristus er dens Hoved, og Menigheden er ikke Kristi Menighed, om den ikke er Kristi Legeme. Og hvor lidet end denne Sandhed er erkjendt, og hvor lidet Spor vi end ser til, at Kirken med Livets fulde Alvor søger at fremstille Kristi Legeme i Verden, saa hører det dog til de Ting, hvorom alle har Kunde, at Kirken er Kristi Legeme, og hver enkelt Menighed med Kristi Ord og Kristi Daab, med hans Nadver, er en Fremstilling af Kristi Legeme. Og ingen, hvem Aanden har lært at kalde Kristus Herre, er ubidende om, at han er Kristi Legemes Lem; thi han har fornemmet og erfaret, hvorledes Kristi Liv er hans, gjennemstrømmer ham formedelst den ene Aand, ved hvilken vi alle er døbte til at være ett Legeme. Men ligesaa lidt som nogen kristen er ubidende om, at vi saaledes alle er Lemmer paa Kristi Legeme, ligesaa lidt er det ham en fremmed eller ny Ting, at ikke alle Lemmer har den samme Gjerning. Ingen er vel saa ganske uden Forstand paa Kristi Legemes Form og paa Aandens forskjellige Raadgaver i Menigheden, at han skulde tænke, at alle Menighedens Lemmer nødvendigvis maa have den samme Gjerning i Menigheden. Ingen er vel saa enfoldig, at

han siger: fordi du ikke er Preest i Menigheden, derfor hører du ikke til Kristi Legeme; fordi du ikke er Lærer, derfor er du ingen Kristen; fordi du ikke er Menighedsstyrer, derfor har du ingen Del i Kristus. Ganske vist er vi saagodthom alle enige om, at saadan Tale er Galsslab. Men der er en anden Tale, som rigtignok ikke kommer til os med Gudsordets Enfoldighed og Ringhed, men med megen Klogslab og menneskelig Vælde, og som allerede derfor burde være os mistænkelig; der er en anden Tale, som er ligesaa bagvendt, men som ikke er ligesaa usfadelig. Det er ogsaa en Tale om Kristi Legeme, om Kristi Kirke, som er falsk i sin Nod, og som derfor har haaret de bitreste Frugter i Kirkens Historie og bører dem den Dag idag. Og nu lyder den rundt om os, og den forbirrer Samvittighederne og vækker Strid og Ufred, hvor der skulde være Fordragelighed og Hjærlighed. Derfor maa vi betragte den vel og nøje, derfor maa vi se den i Ordets og Historiens Lys og dømme den derefter. Det er denne gamle Tale, vi figter til, at ligesom Kristi Legeme er ett, saaledes er Kirken ogsaa een; af alle de mange kirkelige Samfund er der kun ett, som er i Sandhed Kristi Legeme, hans ene rette Brud. Derfor paastaar det ene Kirkesamfund mod det andet: Fordi du ikke er som jeg, derfor er du ikke Kristi Legeme; fordi du ikke hører mig til, derfor hører du ikke Kristus til. Derfor høres det her i Amerika saa tidt iblandt os: Fordi du er et andet Samfund end vi, derfor kan du ikke være Kristi Kirke. Og dersom ikke dette Spørgsmaal netop idag stod os saa ganske nær og med saa megen Nødvendighed krævede Svar, saa skulde vi ikke her behandle det; thi Tiden er ligesaa kostbar som alvorlig, og ingen Kristen kan i disse Dage have Tid til umyttige og spidsfindige Spørgsmaal, som det er Kristnes Pligt til enhver Tid at fly og undgaa.

Det er noget, som synes saa umaadelig klart dette, at iblandt de mange Kirkesamfund, som falder sig med Kristi Navn, maa der dog være ett, som er det eneste rette, ett Samfund maa dog være Kristi virkelige Kirke og hans virkelige Legeme. Men hvad der synes saa overordentlig klart, er dog saare langt fra at være sandt. Thi man har glemt, at Legemet er ikke ett Lem, men mange. Eller skulde man vel kunne sige: Ett Lem maa dog være det virkelige, rette Legeme, eller vil man ikke straks forstaa, at dette er aldeles bagvendt Snaf? Eller skulde Gud, som indenfor den enkelte Menighed er mægtig til at give hver sin Gave og dermed stille hver enkelt paa sin Plads, ikke til den

hele kristne Kirke have mange og rige Gaver at uddele, som nødvendiggjør, at forskellige Samfund optager hver sin Gjerning, hver sit Arbeide i Verden? Derfor skal vi ikke lade os blænde af denne Tales forførende klarhed, men med sikkert Øje fæste Bliffet paa den og undersøge, ikke dens Skin, men dens Kraft.

Der er en Grundsandhed, som maa staa fast som Udgangspunkt for al Betragtning af Kirken, der vil være kristelig; det er den, som vi har sat i Begyndelsen af denne Afhandling: at Kirken er Kristi Legeme, og Kristus er Legemets Hoved. Enhver Tale om Kirken, som ikke peger tilbage dertil, maa nødvendigvis blive falsf, fordi den har falske Forudsætninger. Og det er i Forglemmelsen og Tilføidesættelsen af denne Sandhed, vi søger Grunden til al den Forvirring og al den Uklarhed, som i vores Dage hersker i dette Spørgsmaal. Derfor tror vi, at det er befeiligt nu at forsøge paa at holde frem, hvad der ligger i hin Grundsandhed, i hint omfattende Princip, til Overveielse for dem, som endnu trods Partistridens Egenkærlighed og dens Blindhed dog har bevaret en lidet Rest af den Enfoldighed, som er nødvendig til at erfjende Sandheden i dens Renhed.

Det har været Kirkens Bekjendelse gjennem alle Tider og i alle dens Splittelser og paa alle Steder, hvor den er kommen hen ved Herrens Styrke, at Kirken er een. Og det er vel indlysende, at der som den er Kristi Legeme, saa kan der ingen Twil være om, at den er en Enhed. Og det er heller ikke derom Striden dreier sig; thi alle Parter tilsæmmer med een Mund, at Kristus er ikke delt og hans Legeme ligesaa lidt. Men naar vi gaar et Skridt længere, saa har vi straks en Sværmb af Modsigelser mod den enfoldige Sandhed. Thi spørger vi efter, hvori denne Enhed bestaar, faar vi en Mangfoldighed af Svar, som ved sin indbyrdes Uenighed kun viser, at her møder et hvert af de kirkelige Samfund op med sin Partiinteresse og vil tiltræne sig, hvad der er den hele Kirkes, det nemlig at være Legemet, at være Bruden. Vi finder en Række af synlige Ting opstillede som det, hvori Enheden egentlig bestaar; og enhver af disse synlige Ting er Særfjende for et enkelt Kirkесamfund og stilles frem, for at det skal blive indlysende, at just dette enkelte Kirkesamfund har den rette Enhed, er virkelig Kristi Legeme. Og hermed er da ganske nær forbundet den Slutning, at alle de andre Samfund ikke har Met til at eksistere ved Siden af Legemet, men maa skynde sig med at opgive sin Selvstæn-

dighed og blive Dele af det ene Samfund, som, fordi det er Legemet, har Eneret til at bestaa. Vi møder her aller først den katholske Kirke, hvis Paastand om at være Kristi sande Legeme og have den rette Enhed, vel forekommer mange at være saa plump og paatagelig falsf, at det synes at være lidet værd at undersøge den. Og dog er den i Virkeligheden den eneste, som har noget Skin af Sandhed, som den kan smylle sig med. Og lykkes det os at vise dens Falskhed, saa vil Arbeidet med andre Paastande om Kristi Kirkes Enhed falde let. Den katholske Kirke fastholder med urokkelig Bestemthed, at Kirkens Enhed er netop dens Enhed med Hovedet, Kristus, og den har i denne sin Paastand den soleklareste Ret. Men denne Enhed med Kirkens usynlige Hoved er formidlet gjennem Kristi synlige Statholder paa Jorden, som han selv har indsat og bygget sin Kirke paa. Og dersor er Enheden blev en synlig Enhed. Det er den useilbare Pave, som i Virkeligheden er Kirkens Enhed, og hele det synlige Samfund, som anerkjender ham og modtager al Sandhed og alle Guds Naadegaver fra ham, er netop Kristi Legeme. Og ethvert andet Samfund er udenfor Legemet, fordi det er uden Forbindelse med Legemets jordiske Hoved, Useilbarheden i Rom. Hele denne Række af Paastande vilde være aldeles uimodsigelig, dersom der ikke var begaet et Brud paa Forudsætningen, der var rigtig nok. Kirkens Enhed er dens Enhed med Kristus; men Spørsgsmaalet er, hvorledes det kan være sikkert, at den useilbare Pave staar i nogensomhelst Forbindelse med Kristus, og dernæst, hvorledes en udvortes Forbindelse, en kirkelig Enhed med Paven kan sættes i virkelig Legemsenhed med den usynlige Kristus. Feilen her ligger deri, at man gjør til en udvortes King, hvad der i sig maa være usynligt og indvortes. Selv om Paven nofsaa meget var Kristi Statholder paa Jorden, han kunde dog aldrig være Legemets Enhed; thi det maatte da ialfald være ganske sikkert, at han hørte med til Legemet. Men nu ved vi jo alle, at hverken Pavestol eller Pavekrone kan sikre nogen, at han er et Lem paa Kristi Legeme, endlige at han skulde være et Vicehoved for dette. Saaledes kan det ikke nytte, om Paven er nofsaa meget useilbar; thi ingen Useilbarhed kan sikre ham, at han har nogen Del i Kristus. Men dersom det ikke engang om Paven selv er aldeles usvigelig sikkert, at han har Del i Kristus, saa er det endnu mindre sikkert, om de som har Del i Paven, har Del i Kristus. Og saaledes bliver det ganske umuligt, at det

ydre Samfund, som staar i Afsaengighed af Paven, kan være Kristi virkelige Legeme og hans rette Brud; thi ingen kan paastaa, at dette Samfund gjennem Paven har nogen Livsvenhed med Kristus. Vi ser saaledes, at den Paastand, at en enkelt Mand er Kirkens Enhed, er en aabenbar Feittagelse, et Brud paa den rigtige Grundsaetning, hvormed al Erfjendelse af Kirkens Enhed staar og falder. Men ikke mindre falskt er det at gjøre en Stand, eller rettere Enheden af en Stand, f. Eks. Bispedømmet, Episkopatet, til Kirkens Enhed; thi tog man end alle Verdens Bisper sammen, saa kunde dog intet godtgjøre, at deres Land var Kristi Land, og at der var nogensomhelst Forbindelse mellem dem og Hovedet, Kristus. Det er atter den samme Feil som før; thi man vil atter gjøre det usynlige til en vis Grad synligt.

Intet Menneske er saaledes Kirkens Enhed, og heller ingen menneskelig Stand, være sig salvede Biskoper eller viede Prester. Ingen saadan binder Kristi Legeme sammen, og ingen er udelukket fra Kristi Legeme, om han er udenfor Samfundet med Paven eller udenfor Forbindelsen med de høie Biskoper og Prester. Men vi møder andre Paastande om Kirkens Enhed, der skal hevde enkelte Kirkesamfunds Ret til at være Kristi Legeme. Man siger, det er den groveste af alle Bildfarelser, at Paven er Kirkens Enhed og Hoved, det er den største af alle Løgne, at Kristi Legeme er der og fun der, hvor han er den ene raadende. Men, lægger man til, Kristi Legeme er derfor ikke usynligt, saa at man ikke skulde vide, hvor det er og ikke er. Forfatningen, den rette, sunde Kirkeorden med Kirketugtens kraftige Udsøvelse, det er i Sandhed Kristi Legemes Ejendetegn. Bring alle kristne til at anerkjende dette, og Kristi Legemes Enhed vil være der og bestaa i Forfatningens Enhed. Lad saa hver Menighed lære, som den vil, og bruge Sakramenterne, som den vil, Enheden vil være der, og vi har Kristi Legeme i dets rette Form. Men vi holder atter fast ved vor i Guds Ord vel grundede Saetning, hvorefter vi bedømmer alt; og vi siger atter: Forfatningen er ikke Kristi Legemes Enhed; thi der er ingen Forfatning i Verden, hvor megen Kirketugt der end er forbundet dermed, der sikrer den Menighed, som har den, anerkjender den og bruger den, nogen Plads paa Kristi Legeme som et Lem derpaa.

Med disse Forsøg paa at finde Kristi Legemes Enhed og saaledes danne et enkelt Kirkesamfund, hvortil alle andre maa slutte sig, om

der skal blive een Hjord og een Hyrde, er man saaledes kommen ganiske tilkort. Og da Mennescene aldrig bliver trætte af at opbygge sine egne Hjerters Paafund ved Siden af Guds Ords enfoldige Sandhed, og aldrig bliver færdige med at udidenke sig Midler, hvorved de kan tiltrive sig Kristi Ære, saa maa det ikke undre os, om altid nye For-søg fremkommer inden Kirken paa at fremstille et enkelt Kirkesamfund som det eneste rette, der bører Kristi Kirkes rette Legn paa sig, og som alene har den rette Kirkens Enhed, hvortil alle andre maa komme, om de skal have Del i Kristus. Den rene Lære synes i den sidste Tid at skulle gjøres til Kirkens rette Enhed, og det har visselig i mange Øren en meget god Klang, naar der forklarer dem, at et Kirkesam-fund, som ikke har den rene Lære, umulig kan have nogen Forbin-delse med Hovedet, Kristus; thi naar den rene Lære er i Verden, givet af Gud, saa er det jo klart, at alle de som ikke anerkjender den, de negter Guds Sandhed og hengiver sig til Løgnen. Men hvorledes skulde saadanne Løgnens Mennesker have Del i den evige Sandhed, Kristus? Det lyder som en sød og velbehagelig Musik for deres Øren, som mener sig at have den rene Lære, og det stiger op som Virak i deres Næse, naar det heder: vi som har den rene Lære, vi er Kristi Brud, vi er hans Legeme. Til os, som har Lyset, maa hver den kom-me, som ikke vil fortabes i Mørket. Men hvor vekslende end denne Tale er, saa er den dog hul som en lydende Malm og en flingende Bjelde. Og der er en Forførelsens Magt i den goede Vin, som saaledes istjænkes for Menighederne. Thi hvor denne Tale om den rene Lære lyder, og hvor det siges, at den rene Lære er det rette Kjendeteogn paa Kristi Brud, der beruses Mennescene af Hovmod, og der dysses de i Sovn af Træghed, og de sover paa den Æude; som saaledes lægges under deres Hoved. Og dersom det skulde være Sandhed, at Kristi Kirke er der og kun der, hvor den rene Lære er, saa maatte dette vel prædikes og Faren maatte taales, og Sjælene maatte fortabes, fordi de tog Sandheden forsængelig; men nu er det en stor Vildfarelse og en forfærdelig Løgn, at Kristi Legemes Enhed og Kristi Kirkes ene-ste rette Kjendeteogn er den rene Lære. Thi om et Kirkesamfund havde en Lære, ren som Fariseernes paa Mose Stol, ren som alle Dogmati-keres sharpsindige Systemer, det gav dog ingen Sikkerhed for, at der var nogensomhelst Forbindelse mellem et saadant Kirkesamfund og Kirkens eneste Hoved, Kristus. Den rene Lære forslaar ligesaa daar-

ligt som den rene Forfatning eller den rene Kirketugt eller den ufeilbare Pave til at være Kristi Legemes Enhed og til at fremstille et Kirkesamfund som det eneste rette. Overalt mangler det samme, der er ingen Sikkerhed for, at det, der udgives for at være Foreningsbaandet mellem Kirken og den himmelfarne Kristus, virkelig kan iftandbringe en saadan Forening. Det synlige Kirkesamfund og den usynlige Kristus bliver altid staaende uden Forbindelse, saasmart Baandet skal være synligt. Thi det synlige Foreningsbaand kan vel forene det synlige Kirkesamfund til en udvortes Enhed; men det kan aldrig forene det synlige med det usynlige. Og ethvert saadant synligt Merke er vel stiftet til at give et Kirkesamfund høje Tanker om sig selv og bringe det til at forlyste sig i sin egen Storhed; men det er aldeles usiftet til at bringe Kristus den tilbørslige Gre.

Vi vises saaledes tilbage til Guds Ord, naar vi vil søge Kirkens sande Enhed, Kristi Legemes Enhed. Og vi har den Fortrøstning, at vi ikke skal søge forgjæves; thi ligesom Guds Ord har vist sig moegtigt til at forstyrre Anslag og al Hsihed, som opløster sig mod Guds Kunstdstab, saa er det ogsaa moegtigt til at veilede os til al Sandhed. Guds Ord er ikke alene sat til oprykke og nedrive, til at ødelægge og nedbryde, men ogsaa til at bygge og plante. Det har været nødvendigt at aadvise de vildfarende Beie, hvorpaa Menneskepaafund har villet føre Guds Kirke, for at der kan være Rum for en alvorlig Undersøgelse af Guds Ords ufordærvede Sandhed. Kristi Legeme er ett, og det har kun ett Hoved, Kristus. Men da er Kirkens Enhed et Legemes Enhed og kan derfor kun være Enhed i Liv. Det er dette, som er Kristi Legemes sammenhæftende Baand og dets samlende Enhed, at Kristi Liv strømmer igjennem det og gjennemtrænger alle de enkelte Lemmer. Hvor Kristi Liv findes, det være sig blandt Jøder eller Græker, inden det ene Kirkesamfund eller det andet, der findes Kristi Legeme. Det er paa denne Maade, ethvert Legeme er en nøiagtig sammenhørende Enhed, og det er ganske paa samme Maade, ogsaa Kristi Legeme danner en fuldkommen Enhed, og det er paa denne Maade, og kun paa den, at Kirken er een. Overalt, hvor den findes, der er det samme Liv, og naar der spørges om, hvad der adskiller dette Legeme fra alle andre Legemer, da er det ikke dette, at der er noget andet Enhedsbaand end Livets, men det er dette, at det Liv, som her pulserer i hvert eneste Lem, er Kristi Liv. Og dersom vi vil

gaa længere i Undersøgelsen af Kirkens Enhed, da først det kan ved en dybere Indtrængen i dens eiendommelige Liv og i dettes nødvendige Elementer. Og vi kan sikkertlig erkjende, at dersom det er det ene og samme Liv, som saaledes sig selv ligt forener Kristi Kirke, da er det sikkert, at dette Liv som ethvert andet tager sin Begyndelse med en Fødsel; thi kan Fødsel frembringer Liv, og dersom Livet skal være det samme, saa maa ogsaa Fødselen være den samme. Og det er noget, hvorom vel alle kristne er enige, at der kan være en Fødsel, hvorved Mennesker, fødte af Kjød, kan blive delagtige i Kristi Liv, det er Fødselen af Vand og Land, Daaben med den ene Land til ett Legeme. Saaledes kommer det for os, som har erkjendt, at Kristi Legemes Enhed er Enhed i Liv, til at blive en uomtvistelig Sandhed, at Kirkens Enhed først og fremst bliver en Enhed i Daab med een Land. Her staar det første Hjendetegn paa Kristi Kirke, og der kan intet andet sættes foran dette; thi Livets Enhed kan ikke være foran Livet selv, men Livet kan ikke være foran Fødselen. Men vi kan gaa videre i Bestemmelsen af Kirkens Enhed; thi det Liv, som saaledes er født, det har sit eget eiendommelige Væsen, som findes igjen overalt. Ligesom det samme Blod strømmer igjennem enhver Nare og findes i ethvert Lem paa det menneskelige Legeme, saaledes har ogsaa Kristi Liv i syndige Mennesker overalt det samme Grundvæsen, det er Kroen, som er dette Livs eiendommelige Væsen, Sandhedens frigjørende Erfjendelse og Kjærighedens levendegjørende Magt. Det er dette, som er det andet i Kirkens Livsenhed, Enheden i een Tro. Vi har saaledes bundet en ny Bestemmelse af, hvori Kirkens Enhed bestaar. Vi ser, at det er Kristi Livs ene Fødsel og dets ene Væsen, som bliver den virkelige Livsenhed, det samfundsdannende i Kirken. Men som Kristi Liv har een Kilde, som Indgangen i Himmeriges Rige er een, Fødselen af Vand og Land i Daaben, og ligesom Kristi Liv har et fælles Væsen, og Rigets Ørn har en fælles Vorgerret, Kroen, saaledes bier ogsaa Kristi Liv paa een Fulddelsse overalt, hvor det findes, og Himmeriges Rige gaar fremad mod det Herlighedens Maal, hvori alle dets Ørn, det være sig fra øst eller vest, fra nær eller fjern, skal blive delagtige. Kirken har een Fremtid, og Kristi Legeme har een fuld og evig Forening med sit Hoved i Vente, og derfor er alle de, som har Kristi Liv i denne Verden, forenede ved det ene og samme Haab. Saaledes vinder vi frem til at stjønne, hvor-

for Guds Ord taler om Kirkens Enhed ikke som en fælles Underkastelse under en Pave, ikke som en fælles Sammenslutning om en Forfatning, ikke som en fælles Overenskomst om den rene Lære, men som Enhed i Daab med een Land, Enhed i Tro paa een Frelser, i Haab om een Hærlighed, og vi sammenfatter alt, naar vi figer: **E n h e d i K r i s t i L i v.** Hvor Kristi Liv findes, der er hans Legeme og intet andet Sted. Hovedet er ikke Hoved for noget andet Legeme end det, som er gjennemstrømmet af dets eget Liv. Saaledes vil det ikke længer undre os, at vi har negtet og maa negte, at et enkelt bestemt, ydre Kirkesamfund alene kan gjøre Krab paa at være Kristi sande Legeme og hans rette Brud; thi det kan ingen bevise eller endog paa staar, at kun indenfor et enkelt Kirkesamfund findes saadanne, som er delagtige i Kristi Liv. Og endnu mindre skal nogen kunne pege paa et enkelt Kirkesamfund, hvor alle Medlemmer uden Undtagelse er syldte af Kristi Land og delagtige i hans Liv. Det har rigtignok været vovet af den katholske Kirke at vidne om sig selv, at den er den ene saliggjørende, og endnu mere, at den, som er Lem af denne Kirke, er sikker paa at have Del i Kristus; men denne Paafstand er allerede dømt, og det turde være overflødigd paanh at gjentage Historiens Vidnesbryd; og enhver Lutherisk kristen ved, hvad han skal tænke om hver den, som vover at give sig selv et lignende Vidnesbryd. Vi har erfjendt, at Kristi Legemes eneste rette Merke er Kristi Liv, og dersom nogen er saaledes begavet, at han kan afgjøre, hvor Kristi Liv findes, han vil og kunnen pege paa Kristi Legeme; men enhver vil visseelig være nødt til at indrømme, at Kristi Liv kan findes overalt, i enhvert Kirkesamfund eller udenfor alle ordnede Kirkesamfund, hvor Kristi Evangelium i Ord og Sakrament gjør sin Gjerning.

Saaledes er der trods al Splittelse een Kirke, ett Legeme, fordi der er Landens Enhed hos alle dem, som er delagtige i det ene Liv. Men fordi Kirkens Enhed er Livets og Landens, derfor er den ikke knyttet til noget enkelt Samfund af dem, der kan faldes med Kristi Navn. Thi Landen bløser, hvor den vil, og Livet spirer, hvor den gode Sæd annammes i troende Hjerter. Og netop derfor er Kirkens Enhed ikke en synlig Ting som et udvortes Kirkesamfund, som enhver kan tage og føle paa, men det er en usynlig Hærlighed, som kun Troens Øie ser. Derfor bekjender vi ogsaa, at vi tror, at Kirken er een; men Troen er en Visshed om det, som ikke sees og ikke for-

staas. De som tror, de kjender Kristus, at han ikke er delt, og hans Legeme ikke er delt, og de kan formedelst det Liv, som er i dem, bevare Aandens Enhed i Fredens Vaand trods al Strid mellem Samfund og Samfund. Hvorsomhelst de merker Kristi Liv i Aand og Sandhed, der kjender de en Broder eller Søster, og i deres enstemmige Bekjendelse om Guds store Gjerninger mod dem, der han frelste deres Sjæl fra Mørket, deres Liv fra Døden, er alt andet glemt, og al Modsigelse ophøvet i en salig Vished om en Enhed, som er mægtigere end al Splittelse, Enhed med Herren, som er Hoved over alle Ting.

Herkert (2) Linne

Men medens saaledes Kirkens Enhed, som er Kristi eget Liv, er usynlig, og medens vi med alle Fædrene bekjender vor Tro, at Kirken er een, saa viser vor daglige Erfaring, at der er mange Kirker; og det kunde saaledes synes, som vor Tro kun er en synlig Indbildung, en Daarsstab, som al Virkelighed frøver, at vi lader fare. Men det er en altfor raff Slutning. De mange Kirkesamfunds Forskjelligheder, den brogede Brimmel af Kirker, som ligger for vore Øine, kan ikke paa nogen Maade gjøre Kirkens eller Kristi Legemes Enhed til intet. Ligesaalidt som det er givet i Menneskers Magt at dele Kristus, ligesaalidt staar det i Menneskers Magt at opnøeve hans Legemes Enhed. Mennesker kan danne mange Kirker, men Legemet bliver kun ett. Og det er i Virkeligheden saa langt fra, at de mange kirkelige Samfund, om de med Alvor forstaar sin Stilling, op løser Legemets Enhed og svækker Legemets Fasthed, at de meget mere i Herrens Førelse med hans frelste Folk kun tjener til at gjøre Legemet sterkere. Hvor det staar uroffelig fast, at Legemet er kun ett, og i Aand og Sandhed ett, gjennemstrømmet af det ene og samme Liv, der vækker det ingen Frygt og ingen Evil, om dette Legeme udfolder sig i mange Lemmer, og hvert Lem behersket af det samme Liv udvikler sig til større og større Kraft. Den Kraft, som det enkelte Samfund udfolder, er ikke Legemet til Skade, men meget mere vil Legemets Bekjendelse kun da blive kraftig, naar hvert Samfund faar udvifte med Friheds sin iboende Styrke. Kirkens Deling i forskellige kirkelige Samfund er grundet i en forskellig Opgave, et forskelligt Kalb, som er givet af Herren. Og Herren har sat de mange forskellige Opgaver, for at Legemet skal vokse til større og større Modenhed. — Det er viselig saa, at Kristi Legeme i sin Helhed har en fælles Opgave, den nemlig at trønge altid dybere og dybere ind i Kristi Erkjendelse og

der ved dygtiggiøres til alt mere og mere at vorde ham lig, men fordi Kristi Erfjendelse er uendelig rig og en uudtømmelig Fylde, som først Evigheden kan give fuldt og helt, derfor er det paa Jorden givet os at erkjende stykkevis, og ingen kan rose sig som den, der har erkjent alt. Derfor vil det aldrig kunne være anderledes, end at den ene griber en Del af Kristi Kundskab, den anden en anden Del, og naar hver med al Styrke og alt Alvor nedænker sig i det, som er blevet hans, saa lidder ingenlunde Legemets Best i derved, men det trives meget mere. Thi Summen er dette, at Kristi Erfjendelse tiltager og formeres, og Kristi Liv vinder i Kraft. Saaledes er det ingen Skade for Kristi Legeme deri, at Kristi Erfjendelses Rigdom ved de mange Samfunds Arbeide mere og mere kommer til Klarhed, men det er en Binding, naar dette store Arbeide deles, fordi derved mere Arbeide bliver udført. Men det, som gjør Kristi Legeme Skade og nedbryder Guds Kirke paa Jorden, det er dette, at det ene Samfund ikke vil indrømme Berettigelsen af det andet Samfunds Arbeide. Da forstyrres Guds Gjerning, saavidt det er givet i Menneskers Magt at forstyrre den; thi naar den ene siger til den anden: du har ingen Ret til at bestaa, da begynder Trætte og Liv, da forstyrres Mandens Enhed, fordi Fredens Baand brydes.

Men dersom det tør ansees som erkjent, at vi alle erkjender stykkevis, og at for den ene maa en Gren af Kristi Erfjendelse fremtræde som Hovedsag, medens den anden ikke ser andet, end at det som han har erkjent, er Hovedsagen, da er det vel ligesaa sikkert, at den ene faar sin Del af Arbeidet, og den anden sin, fordi det er en guddommelig Orden, at den ene er mest stikket for dette Arbeide, den anden for hint. Arbeidet deles, fordi det er uendelig stort; men hver faar sin Del af Arbeidet, fordi han er den, som er dueligt til denne Gjerning. Ligesom i Folkeverdenen hvert Folk har sin særskilte Opgave, fordi det er dygtigt i en særegen Rettning, saaledes vil det ogsaa være indenfor Kirken, at ethvert Samfund har sin særskilte Opgave, fordi det har et særeget Anlæg i en eiendommelig Rettning. Og vi kommer derfor til det Resultat, at Kirkens Deling i forskellige Kirkesamfund har en dobbelt Berettigelse, der for os kan fremstilles som paa den ene Side en guddommelig, paa den anden Side en menneskelig, hvorvel vi i en anden Forstand godt kan erkjende, at alt her er guddommeligt. Den ene Side er denne, at Kirken er Kristi Legeme og kun kan vokse

ved hvert Lem's Udvikling af sin eiendommelige Kraft. Det er nødvendigt for et Legeme, at det ikke er udelukkende Øie, men ligesaa vel Øre; det er nødvendigt ikke alene at have en sikker Haand, men ogsaa en fast Hod, og der er saaledes i selve Legemets Væsen en Nødvendighed for, at det har mange Lemmer. Og det er denne Side, vi falder den guddommelige; thi det er en Orden, sat af Gud, at Legemet først da er i sin rette Best, naar hvert Lem udviller sig frit. Men paa den anden Side er Kirken i Verden, den bestaar af en Mangfoldighed af Mennesker med forskjellige Anlæg og forskjellige Gaver, og hver af disse skal aagre med sit Pund og bringe det tilbage med Renter, og derfor er der en menneskelig Berettigelse for Kirkens Deling i flere Samfund med hver sin Opgave, for at den enes Gaver kan komme til sin rigeste anvendelse ligesaabel som den andens.

Man vil naturligvis her indvende, at denne Tankegang enten ikke fører langt nok, eller at den fører altfor langt. Man vil paa den ene Side sige, at de forskjellige Opgaver, som svarer til de eiendommelige Anlæg, kan fortællelig finde Plads indenfor det samme Kirkesamfund og maa finde Plads der, efterdi ethvert Kirkesamfund bestaar af en Mangfoldighed af Individer, hver med sine forskjellige Anlæg. Og saaledes kræver de forskjellige Opgaver ikke forskjellige Samfund. Man vil paa den anden Side sige, at dersom det er rigtigt, at enhver ny Opgave og ethvert nyt Anlæg kræver et nyt Kirkesamfund, saa kan man ikke stanse, førend man er kommen til, at ethvert Menneske staar for sig alene. Først da stanser Kravet af den Sætning, at Kirkens Deling er begrundet i Forskjel i Opgave og Anlæg. Men begge Påstande er ikke nødvendige Følger af vort Princip, eller rettere, begge disse Følgeslutninger vil med Nødvendighed tilbagevises af Tingenes egen Udvikling. Thi hvad det første angaaer, at et enkelt Kirkesamfund kan rumme indenfor sig alle forskjellige Opgaver og tilfredsstille alle Anlæg, saa er det til en vis Grad sandt og netop saa meget nærmere det rette, som dette enkelte Kirkesamfund nærmer sig Kristi Kirkes sande Væsen. Men i Virkeligheden vil ethvert Kirkesamfund, hvor altomfattende det end i sin Begyndelse synes at være, uundgaaeligt under sin videre Udvikling mere og mere drages ind i Ensidighed. Og jo længere det lader, desto utsaaleligere vil Indsneveningen af Opgaven blive, og desto mindre Plads vil der blive for Arbeidet for de øvrige Opgaver. Og Udviklingen vil efter alt, hvad

Historien endnu har oppvist, ende med et Brud indenfor Kirkesamfendet, og man har netop den Deling, som man tenkte sig at skulle kunne undgaa. Vort Princip, som kræver, at de forskjellige Opgaver kan begrunde forskjellige Samfund, er paa engang grundet i Nødvendigheden af, at alle Sider af det kristelige Liv udbifles til den størst mulige Klærhed, og Umuligheden af, at dette kan ske inden et enesie Samfund, en Umulighed, som Historien har godt gjort ikke engang, men mange Gange, en Umulighed, som rigtignok ikke vilde være der, om ikke Synden spillede en Rolle ogsaa i Kirkens Udbivling til Ensidighed. Og hvad nu den anden Side af Baastanden angaar, at vort Princip bører for langt, indtil det opløser Kirken i Individér, idet hvert Menneske maa være Kirkesamfund for sig, idet han har sin særegne Opgave og sine særegne Anlæg, saa er det ganske rigtigt, at enhver Kristen for sig er Lem paa Kristi Legeme og efter sine særegne Anlæg har sin særegne Opgave. Men man har, dersom man vil drage den Slutning: altsaa er hver et Kirkesamfund for sig, sprunget over, at Kirkens Væsen med Nødvendighed er Samfund, og at det dersor er en falso Slutning, at fordi Kirken efter Opgave og Anlæg deler sig i Samfund, dersor maa den dele sig i Individér. Man glemmer da, at en kirkelig Opgave til sin Gjennemførelse netop kræver et Samfund, og dersom en Opgave viser sig ikke at være samfunds dannende, saa viser den sig derved ikke at være nogen kirkelig Opgave. Vort Princip fører med Nødvendighed til Kirkens Deling i kirkelige Samfund, men det kan ikke føre videre; thi Arbeidet, som skal gjøres, er Samfundsarbeide og kan umulig udføres af Individér.

Vi har seet, hvori Kirkens Enhed bestaaar, og vi har seet, hvad der kræver de mange kirkelige Samfund; men vor Opgave er ikke dermed fast. Thi her kommer endnu et meget vigtigt Spørgsmaal, som egentlig er det mest brændende i Nutiden. Naar selve Kirkens Best og dens Udbivling kræver en Deling i flere Kirkesamfund, saa er det af den største Vigtighed at vide, om en h v e r Deling af Kirken saaledes er til Kirkens Gavn, og om elkhvert Kirkesamfund uden videre har Ret til at bestaa. Vi vil begynde med det sidste Spørgsmaal og efter det Grundlag, som vi nu har forsøgt at lægge, forsøge en Besvarelse af det Spørgsmaal, hvorpaa et Kirkesamfunds Ret til at eksistere beror. Det har fra gammel Tid af været en Baastand af den katholske Kirke mod de protestantiske Kirkesamfund, at de ikke

havde Ret til at bestaa, fordi de var grundede paa Lov fra den katholske Kirke, og det er en meget almindelig Baastand igjen i vores Dage af det ene Samfund mod det andet, at det har ikke Ret til at eksistere. Der tales altid lydeligt om Lov af det ene Samfund fra det andet, og der raabes paa Netskrænkelse, fordi Udviklingen fører det med sig, at der opstaar nye Kirkesamfund. Dersom tror vi, at en rolig Drøftelse af dette Spørgsmaal, uafhængig af Partilidenstaberne, er paa sin rette Plads og kommer paa sin rette Tid. Og om vi ikke har taget ganske feil i vor foregaaende Udvikling, saa vil det ses, at vi maa komme til den Slutning, at et Kirkesamfunds Ret til at bestaa selvstændigt beror paa dets egen Levekraft. „Er Gjerningen af Gud“, siger Gamaliel, „kan I ikke forstyrre den.“ Men vi har seet, at et Kirkesamfund kun da bører dette Navn med Rettet og kun da kan have Levekraft, naar det er et Lem paa Kristi Legeme. Delagtigheden i Kristus, Enheden med ham, er den første Betingelse og Grundbetingelsen for ethvert Kirkesamfunds Bestaaen. Men for at et Samfund skal have Ret til at bestaa ved Siden af andre, skal have Ret til at være et selvstændigt Lem paa Legemet, da maa det have sin søregne Opgave, sin eiendommelige Virksomhed. Det er derom der vil blive Spørgsmaal, og ethvert Samfund, som ikke er i stand til at esterweise sin søregne Opgave i den kirkelige Udvikling, det mangler Grundbetingelsen for at være selvstændigt. Men hvor et Kirkesamfund kan esterweise, at det har en Gjerning at gjøre, som vilde forsømmes, om det ikke var, at det har en Side af Kristi Erfjendelse at fremholde og en Gren af Kristi Liv at udfolde, som ikke finder Plads indenfor de allerede bestaaende Kirkesamfund, der har det sin Ret til at bestaa, og der har de allerede bestaaende Samfund den Pligt at anerkjende dets Ret, om de ikke vil befindes som de, der strider imod Gud. Kun saaledes kan de protestantiske Kirkesamfund forsvare sin Ret til at bestaa ved Siden af den katholske Kirke, og kun saaledes kan i Nutiden ethvert Kirkesamfund hævde sin Ret som selvstændigt. Og kun under denne Forudsætning kan det gjøres til Pligt for et Samfund at anerkjende et andet ved Siden af sig. Og først naar de mange Samfund respekterer hverandres Arbeide og anerkjender hverandre gjensidigt som dem, der er satte af Gud til at arbeide i een Aand fremad mod ett Maal, som er over dem alle og større end dem alle, først da vil Kirken i sin Helhed, Kristi Legeme, gaa

fremad med Kraft og gjøre sin Gjerning med Liv. Men hvor et enkelt Kirkesamfund sætter sig paa Dommersædet, og hvor det kræver for sig Eneret til at være Kristi Kirke og Eneret til at bestaa, hvor det i vanvittigt Hovmod raner til sig den Øre alene at være Kristi Legeme og med Bespottelse af Guds frelsende Magt kalder sig selv ene saiggjørende og overgiver de øvrige Samfund til evig Fortabelse og udslynger Bannet over dem, som Gud har merket med Kristi Merke tegn og delagtigjort i sit eget Liv, der har et saadant Kirkesamfund stemplet sig selv med Antikristens Tegn, han som er Guds Fiende, men dog sidder paa Tronen i Guds Menighed. Det er ikke Kirkens Deling i mange Samfund, som nedbrører Guds Gjerning iblandt os, men det er Partishge og Stræben efter egen Øre og egen Magt, som er Kirken til Fornedrelse, Guds Øre til Forringelse og Guds Gjerning til Hinder.

Men nu reiser sig nye Spørgsmaal, som synes ganske at skulle fuldkaste alt, hvad vi tidligere har erkjendt. Dersom det forholder sig saa, at ikke et Kirkesamfund alene har Ret til at kalde sig Kristi Legeme, dersom der er mange Kirkesamfund, som kan gjøre Vaastand paa at være kristelige, er dette da saaledes at forstaa, at alle Samfund er lige gode, bliver det fuldstændig ligegeyldigt, til hvilket Samfund jeg hører, og er al den Strid, som føres mellem Kirke og Kirke, en ren Ugudelighed? Er det ren Ugudelighed, naar den Lutheriske Kirke kjæmper mod den katholske, og den reformerte Kirke kjæmper mod den lutheriske? Skal vi for Fremtiden være fuldkommen rolige og lade hvert Kirkesamfund arbeide for sig og ikke gjøre nogen Anstrengelse for at hevde vor Bekjendelse og holde frem, hvilke Fortrinn vi har fremfor andre Samfund? Vi svarer med et bestemt Nei paa alle disse Spørgsmaal. Der er intet i vor tidligere Udvikling, som giver dem nogen Støtte, og vi skal vide, at Ligegeyldigheden ingen Ret har indenfor Guds Kirke, og at Kampen mellem Kirkesamfundene er ligesaa nødvendig til Guds Kirkes Tribsel og Fremskridt paa Sandhedserkjendelsens Vej, som det er nødvendigt, at det ene Samfund, saalangt Sandheden tillader det, anerkjender det andets Ret til at eksistere. Dersom det nemlig er saa, at Kirkens Deling beror paa Opgavernes Forfjellighed, dersom hvert Samfund griber en Side af Kristi Erkjendelse, hvad der ikke er forfjelligt fra en eiendommelig Side af den Hylde af Kristi Kundskab, som er nedlagt i den hellige

Skrift, og dersom hvert Samfund har den Gjerning at fremstille en Gren af Kristi Liv, saa er det paa Forhaand sikkert, at der mellem de forstjellige Samfund vil være en høi Grad af Forskjel, eftersom det gives dem at nærme sig det centrale i Kristi Erfjendelse. Historien vil ogsaa paa det klareste godtgjøre dette for os; og vi skal senere lade den tale. Der vil være en klar og bestemt Forskjel mellem Samfundene, eftersom de i den hellige Skrifts overbaettes Rigdom formaar at tildegne sig det, som er Gudsordets altbeherende og altgjennemtrængende Grundsandhed, eller om de kun giber en Side af denne Grundsandhed, som staar nærmere eller fjernere i Sammenhæng med den. Det ene Samfund kan trænge dybere ind i Sandheden end det andet, og det er dette, som gjør det til en Foragt for alt Alvor og til en Bespottelse af Sandheden at tænke, at alle Samfund er lige gode, og at det er en ligeegyldig Sag, om jeg hører til det ene eller til det andet. Det er sandt, at ethvert Samfund med Kristi Ord og Sakramenter og med sin eiendommelige Opgave at kjempe for, har Ret til at bestaa; men det er en aabenbar Feiltagelse, om man deraf vil slutte: Altsaa er det ene ligesaa godt som det andet. Og der gives tilfælde, hvor det bliver en aabenbar Fornegtelse af Sandheden at forlade et Samfund, som har en dybere Erfjendelse af Kristi frelsende Sandhed, for at hengive sig til et andet, der i denne Henseende er mindre fremstredet. Men saalænge en kristen i sit Hjertes Oprigtighed og fuldt forvisset i sit eget Sind staar i et kirkeligt Samfund, det være et meget eller lidet vildfarende Samfund, saa længe har ingen Ret til at fradømme ham Delagtighed i Kristi Frelse og den evige Salighed, hvor haard end Dommen maatte lyde over det Samfund, hvortil han hører. Derved har vi ikke udjevnet den Forskjel, som findes mellem Samfundene, men vi har kun gjort det muligt, at Forskjellen kan blive anerkjendt i sit rette Værd. Thi Forskjellen er ikke denne, at det ene kirkelige Samfund alene er Kristi Kirke og det andet er helt og holdent udenfor Kristi Legeme, men Forskjellen er denne, at det ene kan have grebet dybere i Kristi Erfjendelse end det andet.

Og det er denne Opfattelse af Forholdet, som alene gjør Kampen mulig og gjør den ikke alene berettiget, men ganse nødvendig. Det er ikke Udryddelseskrig, som skal føres Samfund og Samfund imellem inden Kirken, men det er Kamp for at hevde hver sin Side af Sandheden. Og her tager vi et nyt Moment med, som vi tidligere til

en vis Grad har kunnet sætte ud af Betragtning, det er Synden indenfor Kirken. Naar et Kirkesamfund har fattet en enkelt Side af Kristi Sandhed, da bliver det snart en Umulighed for det at erkjende, at det ikke har grebet alt. Modscætningen til de øvrige Samfund og Zveren for sin egen Sag driver det til en Overburdering af sin egen Øpgave, og drevet stedse længere og længere fra en god Beghyndelse ud i den Ensidighed, som laa der allerede fra Udgangspunktet af, snedres det mere og mere ind, og det kan ikke være anderledes, end at Skjævheden aabenbares mere og mere, indtil den Skjævhed, som laa i Udgangspunktet, bliver mere fremtrædende end den Sandhed, som laa deri. Og om ikke en føregen Udvitling leder det enkelte Kirkesamfund ind paa en ny Bane, saa er der en høi Grad af Fare for, at det Løb, som begyndte godt, vil ende med gruelige Bildsfærser og med en antifristelig Retnings Aabenbarelse. Men det er under denne Udvitling, som et hvilketomhøst Samfund er utsat for, at Kampen kommer til sin fuldeste Ret. Det er under denne Gang, at det ene Samfund hevder sin Erkjendelse af Sandheden ligeoverfor det andet. Den Ensidighed, hvormed enhver fastholder sit og maa fastholde sit, bringer hver Side af Sandheden frem i dens skarpeste Lys, og de højest Vaaben svinges med øvede Hænder, og Sandheden lider ikke; thi dens Lys skinner kun saameget klarere, jo freidigere dens forsæellige Momenter fremholdes, og Kjærligheden lider ikke, thi Kampen er i Herrens altledende Haand Midlet til, at Antikristens Gjerning stanses og hindres, hvor endnu Kjærligheden til Sandheden er større end Partisjen og Lusten til egen Ære, og den er Midlet til, at Antikristens Gjerning bliver aabenbar endog for de ensfoldigste der, hvor allerede Kjærligheden til Sandhed er blevne svagere end Begjærigheden efter Magt. Saaledes er det ingen Ugadelighed, naar der føres Kamp paa Sandheden Grund, det er et nødvendigt Middel til Kirkens Fremvækst i Sandhedens Erkjendelse, og vi skal ikke ønske end sige bedre, at Kampen, saalenge den føres saaledes, maa ophøre, medens Kirken endnu er paa Jordene og Erkjendelsen er stykkevis. Stilner Kampen, saa er det Merke paa, at Alboret i Sandhedserkjendelsen tager af; men udarter Kampen til Bitterhed og Trætte, til Udryddelseskrig af Samfund mod Samfund, saa er det Merke paa, at Alboret er svundet for Partilidenstab og kjøblig Begjærighed. Men midt imellem begge disse Øveligheder ligger Kjær-

lighedens trange Vej, som saare faa finder, den at agte Sandheden høiere end alt og ikke at opgive endog et Haarsbred af den erkjendte Sandhed, om endog tilshneladende den ganske Verden kunde vindes derved, og paa den anden Side ikke at fastholde et Haarsbred af en erkjendt Vildfarelse, om saa al egen Ære maatte tabes ved at lade Vildfarelseen fare.

Som Kirkens Deling i mange Samfund ikke ophæver dens Enhed, som er Livets Enhed med Herren, saaledes ophæver Anerkjendelsen af de enkelte Samfunds Ret til at bestaa, ikke det ene Samfunds Fortrin fremfor det andet, og den fælles Sandhedsgrund ophæver ikke den gjensidige Kamp*).

Den apostoliske Tid.

„Himmeriges Rige er nær“, saaledes lød Budskabet til det Folk, som sad i Mørke og Dødsstygges Land, da Kristi Prædiken første Gang hørtes i Hedningernes Galilæa. For at grundlægge Himmeriges Rige var han kommen, paa hvil Skulder Fyrstendømmet var, og derfor var det, at Svaret lød fra Nathanaels Læber: „Du er Guds Søn, du er Israels Konge.“ Kongen var kommen, men Riget var der endnu ikke. Derfor var Kongens Prædiken: „Om vi ender eder, thi Himmeriges Rige er nær.“ Omvendelsens Prædiken skulde samle Borgere til Himmeriges Rige. Kongen maatte være Profet. Og ligesom alle Profeterne og alle Seerne havde havt denne Gjerning at bidne fra Herren og sige: „Bender om fra eders onde Veie“ (2 Kong. 17, 12), saa skulde ogsaa denne kongelige Profet begynde sin Gjerning med det samme Bidnesbryd fra Herren, hvormed den Engel, som var sendt for hans Aslyn, havde optraadt blandt Israels Folk. Og det staar som en uroffelig Bille og Merkesten dette, at Kongens første Prædiken er: „Omvender eder, thi Himmeriges Rige er nær,“ til et uomstødeligt Bidnesbryd om, at det Rige, som han er kommen for at grundlægge, det er ikke et Rige af denne Verden, hvor Magten twinger og Æren lokker, men et Sandhedens Rige, hvortil Omvendelsens tunge Vej er Indgangen. Derfor er

*) Det følgende har Forfatteren selv betegnet som „historisk Delhæftning“. — Udg.

denne Konge født og kommen til Verden for at vidne om Sandheden, og derfor er kun de hans Riges Borgere, som er af Sandheden; thi disse hører hans Røst. Derfor kommer Guds Rige ikke saa, at I kan pege paa det og sige: Se her! eller se der! thi se, Guds Rige er indeni eder. Og da der ingen Indgang er i dette Rige uden Omvendelsens, og da der ingen Omvendelse er, uden at Mennesket forlader alle Ting og følger Kristus, dersor er Profetens Prædiken denne: Salige er de fattige i Landen; thi Himmeriges Rige er deres. Saaledes grundlægges et Rige af dem, som hører Sandhedsvidnet, et Rige af dem, som tror Sønnen og i ham har det evige Liv. Kristus bliver den, i hvem en lidet Skare finder sit et og alt, finder Livet, fordi han har det evige Livs Ord. Der er en levende Forening mellem Kristus med Landens og Livets Ord og dem, som har Livet i ham, en Forening, hvorved disse er rene formedelst det Ord, som han taler til dem. Allerede er Kristus deres Liv, thi han er Vintræet og de er Grenene. Samfundet er der allerede, Riget er et Rige af nye Mennesker, fødte af Gud; en ny Fødsel og et nyt Broderskab, en ny Slekt; det gamle er forbiganget, se, alt er blevet nyt. Riget er grundlagt, men det er endnu ikke fuldendt; thi Livet er skjult, men det skal aabenbares. Men dersom Riget var grundlagt ikke ved Satans Magt, som kunde have lagt alle Verdens Riger og deres Herrighed for Kristi Fødder, men ved Kristi Ninghed, der han ikke holdt det for et Nød at være Gud lig, saa var det ikke mindre sandt, at dette Rige skulde udbrede sig over den ganske Verden, og Davidssønnen herske fra Hav til Hav, fra Floden til Jordens Ender. Men var Rigets Grundlæggelse en profetisk Gjerning ved Sandhedskongens levende Ord, da var ogsaa Rigets Udbredelse Profetiens Verk ved de hastende Fredsbud. Ikke med Sverd skulde Christi Disciple hugge sig en sejrende Vei gjennem Verden, men med Herrens Prædiken og Herrens Daab skulde de gaa ud til alle Folk og gjøre dem til Christi Disciple. Og i sit Ord og i sin Daab var Kristus med dem, og han, som havde forladt Verden med sin synlige Skikkelse, han var levende tilstede paa ethvert Sted, hvor hans Ord prædikedes, hans Daab udførtes, hans Legeme og Blod uddeltes; og han s Liv, som Verden havde dræbt og tænkt at udrydde af sig, rølte sig efter paa ethvert Sted, hvor hans Sendebud kom hen.

Saaledes var altsaa Kristus, saalænge han vandrede med sine

paa Jorden, det nye Samfunds levende Enhed. Han er Hovedet, og de som følger ham, er Lemmerne, Samfundet optræder allerede som et Legeme. Og naar han udsender sine Apostoler til at være Sendebud i sit Sted, da giver han ikke dem Magt til at samle om sig et Rige, da sætter han ikke dem til Konger eller Hervitere, da forbyder han dem endog at kalde sig Rabbi og at kalde sig Beiledere; thi han selv alene er Beilederen, og Gud alene er Faderen; men de som tror, er alle Brødre, og de Sendebud, han udsender, er saa langt fra at være en øverste Regjering, der skal samle om sig som Enhed et Rige af sine Ejendomme, at han meget mere paalægger dem at være alles Ejendomme. Og netop deraf, fordi de er alles Ejendomme med Kristi Ord og Kristi Daab, netop deraf bliver de Kirkens levende Grundbold, medens Kristus er Hovedhjørnestenen. Og fordi Peter er det Aandens udvalgte Nedskab, som fyldt af den Helligaand griber Ordet paa Pinsefesten og forlynder, at den korsfæstede Jesus er den ophøiede Davidsøn, som nu udsender sin Aand over alle, og fordi hans Ord og Omvendelsesprædiken var rigelig Frugt, saa at den Dag tre tusinde lagdes til Menigheden, deraf var han den Klippe, hvorpaa Menigheden brydede en byggedes, en Menighed, som Helvedes Porte ikke kunde faa Overhaand over. Men ikke havde Peter samlet en Menighed om sig; det var Omvendelse, Daab til Syndernes Forladelse og den Helligaands Gave, som var det sammenhæftende Baand, som forenede disse Mennesker til en Menighed. Det var ikke dem, som anerkjendte Peters Herredømme og hans Hervermagt, som lagdes til Menigheden, men de som blev frelste; og det er etter en Kjendsgjerning, som ikke kan negtes, at ikke Peter var denne første Menigheds levende Enhed, men det var Apostlernes Undervisning og Samfundet og Brødsbrydelsen og Bønnerne, med andre Ord, det var Kristus i Apostlernes Ord og i hans Legemes og Blods Sakrament, som forenede dem, som ved Daaben var iførte Kristus, og det var i Samfundet og i Bønnerne, at dette Kristi Liv i dem aabenbaredes sig som deres Liv i Kristus. Saaledes er Kristus trods sin Ophøiesse Menighedens Hoved, og ingen Apostel, ikke engang Peter, og ingen Samling af Apostle tager hans Plads. Men een Forandring er foregaat, og vi skal merke den vel, fordi den er af gjennemgribende Betydning for al senere Historie og for al Betragtning af Kirken fra hin Dag af. Kristus er ikke synlig uden i sit Ord, i sin Daab og i sin Nadver. Og disse er fra

nu af Livskilderne, som bringer Kristi Liv til at strømme gjennem Menighederne.

En Menighed er grundet i Jerusalem, og dens Liv er Brodersamfundets med ett Hjerte og een Sjæl. Og det er ikke en tom Lyd og et hult Navn dennegang. Landen fra Herren er levende i Hjerterne, og Broderkærigheden finder sin Nabebarelse deri, at de havde alt tilfælles, og ingen sagde, at noget af hans Gods var hans eget. Saalangt har vi alle med os. Der er neppe nogen evangelisk Kristen, som negter, at det var den opstandne Kristus, som var denne Menigheds Liv og Enhed, og at hans Land var Sandhedens og Frihedens Land ikke alene over Apostlerne, men over alle. Man indrømmer billigt, at alle denne Menigheds Lemmer var Brødre, naar det gjælder Lighed i Tro, Lighed i Kjærlighed, Lighed i Opstrelse. Men havde der allerede iblandt Herrrens tolv Apostle, som fulgte ham, været en. Trætte om, hvem der var den første i Himmeriges Rige, da kan det ikke undre os, om vi i vores Dage er saare tilbørlige til at reise den samme Trætte, og derfor er det heller ikke paafaldende, om mange har forsøgt at godtgjøre, at om der i den første Menighed i Jerusalem var Lighed i Kjærlighed, saa var der Ullighed i Magt. Men ligesom det for os staar fast, at Kristus er denne Menigheds levende Enhed, ikke Apostlerne, saaledes viser ogsaa Guds Ord os, at heller ikke i udvortes Forstand, heller ikke hvor der er Spørgsmaal om Magt og Regjering, optræder Apostlerne som høieste Mhyndighed i Menigheden. Ikke hos Apostlerne ligger al Magt indesluttet, saaledes at de hersker med uindstræknet Mhyndighed og uddeler Embeder til hvem de vil, men hos Menigheden ligger al Afgjørelse, fordi den er Kristi Regeme. Men just fordi den er Kristi Regeme, har den sin Magt kun i sin Enhed med Kristus, og derfor er heller ikke Menigheden Herre over Kristi Ord og hans Sakramenter og kan ikke uddale Gaver til nogen, men kan kun modtage de Gaver, som Herren giver den.

Den første Menighed har fornemmelig ved to Anledninger vist, at ikke Apostlerne var en høieste Regjeringsmagt, der i det ydre dannede Menighedens Enhed, men den hele Menighed var selv sin egen Regjering. Og det er saa langt fra, at Apostlerne paa nogen Maade vil tiltage sig alles Magt, at de meget mere viser Menigheden den rette Vej, hvorpaa den selv skal udøve Magten. Den første af disse

merkelige Begivenheder, som vidner om, hvor langt det er fra Apostlernes Tanke, at de skulde være en Centralmagt, hvorfra al anden Magt havde sit Udspring, ligge endnu forud for Pinsefesten; det er Valget af en Apostel til at overtage Judas's Embede, efterdi denne er gaaet hen til sit eget Sted. Ikke engang sin egen lille Kreds af de tolv Vidner om Jesu Opstandelse tror Apostlerne sig kaldet til selv at udfylde. Peter staar op midt i Discipelsskaren, bestaaende af henved hundrede og tyve Personer, og med Brodernavnet tiltaler han dem og giver der ved Vidnesbyrd om, at han er blevet sin Mesters Ord tro: „J er alle Brødre.“ Og efter hans Opsordring fremstiller de forsamlede to Mænd, og Loddet gjør Udslaget mellem de saaledes valgte. Her er ingen Tale om, hvem der skulde „indsætte“ en Apostel, her er ingen Trætte om, hvem der har Magten og saaledes kan give Magten. Det falder ganske naturligt mellem Brødre, at de alle har Del i den alvorlige Handling og dens Ansvar, men paa samme Tid falder det ogsaa af sig selv, efterdi det er en kristen Menighed, som vælger, at de søger den, „Gud har udvalgt“. Menigheden modtager, som vi ovenfor har paapeget, en Guds Gave ved sit eget Valg. Saaledes var straks ved en kjendsgjerning Apostlernes Stilling til Menigheden fastlaaet, snart skulde en ny Begivenhed stadsfeste, hvad der saaledes var begyndt. Den daglige Uddeling til Menighedens fattige bliver for vidtløftigt Arbeide for Apostlerne, som derved hindres i sit Vidneskald. De falder Disciplene sammen, der vælges nye Fattigforstandere. Atter er det en Selvfølge, at alle er delagtige i Valget, medens det atter er en afgjort Sag, at der maa vælges saadanne, som „har godt Vidnesbyrd og er fulde af den Helligaand og Wisdom“, for at der atter kan aflægges et Vidnesbyrd om, at det er Herrens Gave, som Menigheden med Tak modtager. Apostlerne overdrager disse Mænd den Uddeling, som tidligere havde paahvilet dem selv. Og heller ikke her optræder Apostlerne som Centralmagten, der ved sin Myndighed indsætter Fattigforstanderne; men de beder for de menighedsvalgte Mænd og lægger Hænderne paa dem, ikke for at give dem en ny Magt, men for at nedbedre over dem Herrens Raadegave. Thi ikke en Ordination i vor Betydning af Ordet er Haandspaalæggelsen i den apostoliske Kirke, hvad der med klarheds fremgaar af Ap. Gj. 8, 17, hvor Haandspaalæggelsen ledsager Ønnen over alle de døbte, om at de maatte faa den Helligaand —

af Ap. Gj. 13, 3, hvor Menigheden i Antiochia beder med Haandspaa-læggelse for Paulus og Barnabas, som udsendes til Missionsgjerningen, efterat de allerede længe har prædiket Ordet — og af 1 Tim. 4, 14 og 2 Tim. 1, 6, hvorefter det ialtfald er meget sandsynligt, at Timoteus to Gange har modtaget Haandspaalæggelse, uden at der nogen Gang tales om, at han ved denne modtog nogen Embedsmagt. Paa samme Maade opfatter vi ogsaa Haandspaalæggelsen her, hvor der tales om Fattigforssterne, som en speciel Henbendelse af Forbønnen paa de enkelte.

Saaledes er altsaa Apostlerne hverken Livsenheden eller Magtenheden i denne første Menighed, som var den hele kristne Kirke i dens Begyndelse, og deraf den Grundvold, hvortil vi ser hen som til et levende Vidnesbyrd om, hvad der med Rette hører Kirkenavn. Det var Kristus i Ord og Sakrament, som var Livets Enhed og dets eneste Kilde, det var han s Aland, som gjorde den til et Samfund og til et Legeme. Og det er ham, som i høieste Forstand ogsaa er Magtenheden; thi han er den, som uddeles sine Gaver til Menigheden og derved sætter nogle til Apostler, andre til Profeter, andre til Lærere. Men det er den hele Menighed og ikke nogen enkelt Person eller enkelte Personer, som har Myndighed til at vælge, hvem Gud har valdet. Saaledes er den første Begyndelse til Kirken. Og vi skal se, hvorledes den blev disse Grundsatninger tro, da den ikke længer var en Menighed, men blev mange Menigheder paa mange Steder og dog bestandig en Menighed.

„J skal være mine Vidner baade i Jerusalem og i hele Judea og Samaria og indtil Jordens Ende.“ Dette var det hellige Skald, som var givet Apostlerne; og deres Længsel efter Rigets Øpprettelse for Israel skulle ikke tilfredsstilles paa nogen kjødelig Maade, men den skulle blive en stille Kraft i deres Gjerte, som skulle drive dem til at prædike Rigets Evangelium for alle Folk, for at Enden kunde komme med Hærlighedens Nabebarelse. Og Herren selv maatte paa mange Maader etter og etter pege for dem paa denne Gjerning, for at de dog skulle forstaa, at han, som var udsendt til de fortalte Jaar af Israels Hus, han var af Gud sat til Hedningernes lys og Frelse indtil Jordens Ender. (Ez. 49, 6). Og fremfor nogen anden opvalte Herren sig et udvalgt Redskab til at bære hans Navn frem for Hedninger og Konger og Israels Børn, der han ombendte Forfæ-

geren Saulus til at være Evangeliets Tjener. Med uroffeligt Mod og med en twingende Overbevisning om et Kald fra Herren gif disse Sandhedsvidner ud, og paa ethvert Sted, hvor de kom, samlede Ordet og Daaben en liden Skare om dem, og det var disse smaa Samfund, som med Ordet og Sakramenterne i sin Midte fil Navn af Menighed. Det bliver derfor Spørgsmaalet, hvad der nu bandt disse Menigheder sammen til en Enhed, om der altsaa i denne første Tid, som ligger saa klart for os i Apostlernes Gjerninger og Apostlernes Breve, fandtes nogen kristen Kirke, eller om der kun fandtes løstrevne Menigheder. Paa ethvert Sted, hvor Evangeliet havde fundet troende Hjertter, der var Guds Menighed, saaledes som vi til Oversflod kan se det af ethvert Brevs Begyndelsesord, hvor der skrives til de kaldte hellige i Rom, til Guds Menighed i Korinth, til Menighederne i Galatien, til Thessalonikernes Menighed. Og Menigheden i Korinth var ikke bygget paa nogen anden Menighed, ikke heller paa noget Menneske, men selvstaendig og uafhaengig var den bygget paa den Grundbold, som er den eneste, der kan lægges for nogen Menighed, Jesu Kristus den levende Hjørnesten i Zion. Det er, fordi den er bygget paa denne Grundbold, at den er Guds Hus og hans Aands Tempel, og det er, fordi den er Kristi Eiendom og Kristus er Guds, at den ikke maa rose sig af Mennesker. „*Chi alle Ling er eders, være sig Paulus eller Apollos eller Kefas eller Verden eller Liv eller Død eller det nærværende eller det tilkommende, alle Ling er eders*“ (1 Kor. 3, 21—22). Umiddelbart til Kristus føres Menigheden; der er ingen, som staar imellem, saa at noget Menneske skulde være Menighedens Herre eller Menigheden noget Menneskes Parti; men Kristus er dens Liv og dens Herre, og der er ellers ingen, som har nogen Magt eller Myndighed over den. Chi vel er Paulus dens Fader i Kristus Jesus ved Evangeliet (1 Kor. 4, 15); men det er langtfra, at han der ved skulde være Menighedens Herre. Chi om han, som ved sit Bidnessbyrd havde lagt Grundvolden Kristus, var deres Fader, saa var han dog ligefuldtil deres Broder, og han tiltaler dem, der ligesom han selv var født af Gud, med Brodernavn (1 Kor. 3, 1); og for at ingen skal være i Evil om, hvor lidet han enten har eller altraar Magt over dem, som er kaldte til Frihed i Kristus, da skriver han til dem: „*Chi vi prædiker ikke os selv, men Kristus Jesus som Herre, os derimod som eders Tjenere for Jesu Skyld*“ (2 Kor. 4, 5). Det er altsaa ikke an-

derledes med Menigheden i Korinth end med Menigheden i Jerusalem; Kristi Liv er dens Enhed, og hans Land uddeler de mange og rige Maadegaver, og der er en ligesaa umiddelbar Forbindelse mellem denne Menighed og Kristus, som mellem den første Menighed og Kristus. Det er aabenbart, at det Vidnesbyrd om Kristus, hvormed Apostlerne gif ud til alle Folk, det er ikke Liv formede af Apostlerne, men det har Livets Kraft i sig selv, og deraf er Kristi Evangelium, ikke nogen Apostel, mægtig til at gjøre Sjælene salige.

Og som i det indre Liv saaledes i det ydre. Der er ingen Fællesregering i Jerusalem, som sætter Embedsmænd rundt om i Menighederne eller foreskriver nogen Menighed dens Forfatning og Orden. Det fremgaar af Ap. Gj. 14, 23, hvorefter Paulus og Barnabas besikkede Eldste i hver Menighed, og af Tit. 1, 5, hvorefter Titus skulde indsætte Eldste i hver By paa Kreta, at der ingen fælles Styrelse var, som kunde udsende Eldste til Menighederne, men at disse maatte tages indenfor hver Menighed. Og det er allerede i og for sig ganske naturligt, at denne Beskikkelse og Indsættelse skede paa samme Maade som Diakonernes i Jerusalem, og det er desuden udtrykkelig bevidnet af en af Apostlernes Disciple, Clemens af Rom(*), at denne Indsættelse skede med den hele Menigheds Bisald. Og den første kristne Kirkes frie Valg, som vedligeholdt sig lang Tid, efter at Hierarkiet allerede havde antaget en meget udviklet Form, kan neppe have hvilet paa noget andet end de ældste Menigheders Praksis.

Men dersom det saaledes maa sættes som en afgjort Hjendsgjerning, at enhver af de Menigheder, som ved Kristi Ord og hans Sakramenter var stiftede i den store Hedningeverden som smaa Øer i et umaadeligt Hav, var hver for sig umiddelbart bygget paa Kristus som Grundboden og dannede selvstændige og uafhængige Samfund med fuld Ret over sig selv, fordi Ordet og Sakramenterne er de synlige Bærere af Kristi Liv, hvorfomhelst de findes, saa skal vi straks se, at netop det samme som bevirke, at hver Menighed var selvstændig og uden Forpligtelse til at se sig om enten tilhøire eller tilhørefre, naar den ordnede sine egne Ting, netop dette var det, som forbundt dem inderlig og nære til et virkelig Landens Samfund i Kristi Legeme. De

*) Bislop i Rom; forfattede omkr. 95 eft. Kr. en Formaningsskriftelse fra Menigheden i Rom til Menigheden i Korinth, der synes at have været opretbet af indre Stridigheder. — Udg.

mange Menigheder er i en Forstand ikke mange, men kun een. Thi naar Paulus (Ap. Øj. 20, 28) formaner de Aeldste i Efesus, at de skal bogte Guds Menighed, som han har forhvervet sig med sit Blod, da er det vel neppe kun Menigheden i Efesus, som saaledes er Guds Ejendomsfolk, men det er den hele kristne Menighed, hvor den end findes. Og det er i Virkeligheden saa, at dersom Kristus er levende tilstede i Ord og Sakrament, og hver Menighed kun derfor er en kristen Menighed, fordi den er bleven delagtig i dette Kristi Liv, saa er jo Kristus alles Hoved og enhver Menighed et Lem paa hans Legeme, en levende Sten i det nye Guds Tempel. Ordet, Daaben og Nadveren er ligesom de tre Baand, der knytter de enkelte Menigheder sammen, netop fordi de er de tre Midler, hvorved Kristi Liv kan meddeles til den faldne Verden, og derfor forplante den nye Menneskeslekt, hvis levendegjørende Land er Kristus. Det nye Testamente aflagger Vidnesbyrd om, at disse tre er det levende Enhedsbaand mellem alle kristne og alle Menigheder, og det fjender ikke noget andet. Det er om Ørdelets Virkning Apostelen Paulus taler, naar han siger, at Kristus, som er vor Fred, kom og forkyndte i Evangeliet Fred for eder, som var langt borte, og for dem, som var nær; thi ved ham har vi begge Adgang i een Land til Faderen, saa Is ikke mere er fremmede og Udlændinger, men de helliges Medborgere og Guds Husfolk, opbyggede paa Apostlernes og Profeternes Grundbold, idet Jesus Kristus er Hovedhjørnestenen, i hvem den helle Bygning bliver sammenføjet og vokser til et helligt Tempel i Herren, i hvem ogsaa Is bliver medopbyggede til en Guds Bolig i Landen (Ef. 2, 17—22). Saaledes sætter Fredens Evangelium baade Jøder og Græker i Samfund med Kristus, og derfor faier det alle sammen til et Guds Hus, til Kristi Legemes Tempel. Og hvad der her tillægges Fredens Evangelium, det sigeres atten om Daab og Nadver. „Thi ved een Land er vi ogsaa alle døbte til at være ett Legeme, hvad enten vi er Jøder eller Græker, Troelle eller fri; og vi har allefaaet at drifke til een Land“ (1 Kor. 12, 13), og atten: „Efterdi der er ett Brød, er vi mange ett Legeme; thi vi er alle delagtige i det ene Brød“ (1 Kor. 10, 17). Saaledes er der ingen Fare for, at Menighedernes Selvstændighed tilintetgør Kirkens Enhed; thi det samme som giver Friheden, giver ogsaa Enheden, Kristus er baade hver Menigheds Grundbold og den

hele Menigheds Grundbold, Hovedet over alle Ting i Menigheden. Og ligesom ingen Deling af den første Familie i mange Familier funde opførte Menneskeslegtens Enhed, ligesaalidt kan den nysskabte Menneskeslegt i Kristus ved at deles i mange Menigheder tage sin Enhed i Herren. Livet er Kristi Liv, og Enheden er dersor ikke mekanisk og udvortes, men organisk og indvortes. Og paa den mest slaaende Maade er dette udtalt af en af de første Kirkelærere, naar han siger: „*G o r K r i s t u s e r, d e r e r d e n a l m i n d e l i g e K i r k e.*“ Det indeholder det eneste fuldgyldige og uomtvistelige Merke paa den kristne Kirke.

Vi har saaledes seet, at den første kristne Kirke er Menigheder og dog en Menighed. Guds Rige skulde ikke oprettes anderledes, saa-icke endnu Guds Langmodighed hier paa Menneskenes Omvendelse. I Gaderens egen Tid skal Riget komme i Herlighed. Men uwilaarlig spørger vi, naar vi betragter dette Ullede: Var der da ikke nogen udvortes Enhed mellem disse mange Menigheder, som var adspredte i saa stor en Udstrekning fra Jerusalem til Rom? Var der ikke noget Kirkesamfund i den Forstand, hvori vi bruger Ordet? Vi maa svare nei, og det varede endnu Narhundreder, førend der dannede sig fuldt ud, hvad vi kalder et Kirkesamfund. Men Udviklingen af Kirkesamfundet, som er den naturlige Frugt af Læreudviklingen indenfra og Angrebene udenfra, har sine Nødder allerede i den apostoliske Tid og maatte med Nødvendighed komme. Vi har en Anthydning af den Bei, som Kirken maatte slaa ind paa, i Menighedsforsamlingen i Jerusalem i Ap. Gj. 15, som netop er bevirket ved et Lærespørgsmaal, og i Aposillernes Virksomhed ved Reiser og Breve, som paa saa mangfoldige Maader var bestemte ved Lærekamp paa den ene Side og Angreb af Verdensmagten paa den anden. Men noget regelmæssig ordnet Samfund af flere Menigheder til gjenfidig Hjælp, til Fremstridt i Sandhedserkjendelse og til Forsvar mod Angreb har vi endnu ikke. Det var den første Tid givet at fremstille Kristi Kirke i dens umiddelbare Enhed, Enhed i Ord og Daab og Nadver, Enhed i Kristi Liv. Det var forbeholdt Kirkens senere Udvikling at fremstille Samlingen til Kirkesamfund og Delingen i Kirkesamfund, fordi disse nemlig hører væsentlig med til Kirkens fremadskridende Arbeide for Sandhedens Ertkjendelse.

Bispedømmet.

Kirken i den apostoliske Tid har fremstillet sig for os som Menigheder, uafhængige af hinanden og forenede ved det samme Liv, ved det samme Ord, den ene Daab, den ene Nadver. En Menighed og dog mange Menigheder. Landens Enhed i dem, som var fødte af Gud. Smaa Menigheder adspredte rundt omkring i et mægtigt og enhedsstærkt Rige, det romerske Kejerdømme, som havde fastet overende og afløst de foregaaende Verdensriger. Vi ejender disse Verdensrigers Natur og Væsen fra deres Kamp mod Guds udvalgte Folk, Israel. Det ene havde reist sig efter det andet, det ene havde ødelagt det andet; men det var den samme Stræben, den samme Land, som havde levet i dem alle. Verdensrigernes store Grundtanke er paa det aller tydeligste afmalet for os i hin forunderlig anfængelige Fortælling fra Menneskeslegtenes Barndom om Taarnbygningen i Babel. „Belan“, sagde Menneskene, „lad os bygge en Stad og et Taarn med sin Top i Himmelten, og lad os gjøre os et Navn, at vi ikke skal adspredes over hele Jordens Overflade“ (1 Mof. 11, 4). Det var Menneskeslegtenes Enhedstanke, som fandt sit første raa Udtryk i den himmelstræbende Taarnbygning. Og det var den faldne Menneskeslegts Trods imod Herren, som vilde danne sig en fast Borg, der skulle bestjerme Menneskenes Børn mod Adspredelsens Svaghed og gjøre Mennesket til sin egen Gud. Jordens Magt skulle være Menneskenes Frelse. Den samme Stad, hvori Babelstaarnets vældige Ruiner endnu findes, blev Hovedstaden i det første af Verdensrigerne, hvis inderste Tanke var denne at samle al Menneskeslegtenes Magt til en Enhed og saaledes ved alle de samlede Menneskelæfter at danne en Guddomsmagt paa Jorden, uafhængig af Himmelens Gud. Gud havde givet Menneskene deres mangfoldige Kræfter og deres rige Evner, Menneskene tager i Verdensrigerne sine Kræfter til Nøv for at gjøre sig Gud lig. Men denne Magtens Enhed kunde ikke være andet end Urettens og Trældommens Enhed. Folkeslag maatte undertvinges, og Folkenes Ret maatte trampes under Fodder; over blodige Valpladse og brændende Bjer gif Verdensmagtens Tog imod dens Guddomstrone. Mænds Liv og Kvinders Ære faldt som Offer for Verdensguden. Over de straalende Triumftog fløi Dødens Ravne, og i deres brusende Musik blandede sig de døendes Jammer,

og over raadnende Lig var deres Bei. Folkene gjæpede dødsmatte under Verdensmagtens Aag. Frihed var uforenlig med denne Enhed, og hvert Folk, som endnu havde sin egen Fyrste og sin egen Gud, var et Maal for Verdensfyrstens Ergjerrighed, en Braad i hans Samwittighed, en Dom over hans Gjerning. Thi saalænge ikke alt havde hviet sig for ham i Lydighed og Tilbedelse, saa var han endnu ikke Gud paa Jorden. Thi saaledes sagde han i sit Hjerte: „Til Himmelten vil jeg stige op, over Guds Stjerner reise min Trone, og jeg vil sidde paa Forsamlingens Bjerg i det yderste Norden. Jeg vil stige op over Skernes Toppe, jeg vil være den Høieste i lig“ (Ej. 14, 13, 14). Babelstaarnets Tanke er atter virksom i Verdensriget.

Det kunde ikke være anderledes, end at Herrens udvalgte Folk, som forlod sig paa Herren, maatte være et brændende og svivende Salt i denne Verden, som saaledes stræbte efter at blive sin egen Gud. Israel og Jerusalem, som glædede sig ved Siloas sagterindende Vand, maatte blive en Anstødssten og en Forargelsens Klippe for de vældige Riger, hvis Styrke var jordisk, og som frydede sig ved den mægtige Eufrat og den frugtbare Nil. Babels Konge maatte angribe Jerusalem, fordi dette Folk, som boede enligt og ikke regnedes blandt Hedninger, var et levende Vidne mod Verdensrigets stjaalne Guddomshærlighed. Men Verdensmagten mod Guds Magt maatte blive for svag, og Dommen, som faldt tung over det grønne Træ, Israels Folk, maatte være en fortærrendeild for det tørre Træ. Babel maatte falde i Grus. Det som var opstået indtil Himmelten, maatte nedstyrtes indtil Hælvede.

Babel faldt; men Menneskeslegtens fortvilede Kamp for at reise Babelstaarnet opstørte ikke. Nye Verdensriger kom op. Og naar et nyt Folk og en ny Fyrste og en ny Stad atter tog Verdensherredømmet, saa var det den ene og samme Land, som drev dem, den samme Tanke, som besjælede dem. Tiderne vekslede og Personerne vekslede; men Menneskesleget ophørte ikke at være kjæd, og Vantroens Land vedblev at være mægtig i dem. Derfor, da Kristientroen samlede smaa Menigheder i den hedenske Verden, da stod de adsprede lige-overfor et Verdensrige, som var mægtigt i sin Enhed, mægtigere end noget af de tidligere. Ingenfinde var Verdensriget kommen til en klarere Udfoldelse, ingenfinde var det blevet sig klarere bevidst end i

Romerriget. Det romerske Folk havde naturlige Anlæg, som gjorde det mere stikket end noget andet Folk til at være Verdens Herrer. Med ubørlig Viljekraft og med et praktisk Anlæg for Organisation, med ubetvigeligt Mod og senesterk Seighed, med glødende Vegeisstring for Rom og med usigelig Foragt for Blodagtigheden var det lige sterkt i Nederlag som i Seier. Intet Nederlag knækkede dets Tillid, og enhver Seier blev benyttet til at rykke et Skridt nærmere det store Maal, at lægge Verden for Roms Hæder. Og da Verden bøiede sig for Rom, og Rom knælede for sin Keiser, da var Verdensrigets Tanke fuldendt; Babelstaarnet havde sin Top i Himmelten. Som Traade i et umadeligt Fangnet strakte den romerske Organisation sig ud over Lande og Folk. Paa hvert Torv stod den romerske „Tolder“ og hævede Afgift af hvert Korn, som blev solgt, af hver Bare, som blev fåsbt; paa det samme Torv stod Keiserens Billedstøtte for at modtage Tilbedelse af alle Folk. Betegnende er det, at Keiser Augustus tillod, at der byggedes Templer til hans Ære i Provinsbherne paa Betingelse af, at Rom tilbades sammen med Keiseren. Det er Udtrykket for, at Keiserdyrkelsen er det romerske Riges Selvforgudelse. Det er Babelstanken, at være den Høieste lig, som aldrig søger sin Realisation. Menneskelugtens Enhed i synlig Form er Keiserguden.

Ligeoverfor denne altoflugende Enhed staar de adspredte Menigheder. En kæmpende og seirende Hær mod Ondskabens Magter. Der kan ingen se deres Hoved, ingen forstaa, hvorfor den Jord, som Verdensriget har besudlet med Blod og overstænket med Skjøndsel, overalt ligesom ved et Trylleslag foder af sig denne unge Skare. Men Verdensriget føler, at den er der, den føler Kristendommen som en Samvittighedens Dom i sit raadne Liv, og instinktmæssig gjør Verdensmagten Menigheden til Gjenstand for sit glødende Hæd. Der bliver Kamp paa Liv og Død mellem Romerriget og Guds Folk. Romerriget er sterkt ved sin Enhed, Menighederne synes svage og lette at beseire, fordi de er adspredte. Men Menigheden har sin Jane, som den trofast følger, det er Korsfanen med Indskriften: „Bed dette ssal du seire.“ Og endnu vaier ikke dette Banner over romerske Regioner med blinkende Vaaben og glitrende Skjold, saadan som det senere skalde gjøre. Endnu er Kortstegnet kun synligt i Marthrernes Videlse, i Mennesker spiddede paa Væle og oversmørte med Beg, oplysende, medens de brænder, Keiserens glimrende Haver. Men det

er saaledes, den forsmerkede Skare er uoverbindelig. Romerrigets Trældomsmagt, som var erhvervet med saa uendelig meget Blod, blev ikke sterkere, fordi endnu mere uskyldigt Blod freg fra den Jord, som drak det. Hver Død i Jesu Navn var et Frihedens Vidnesbyrd mod Tyranniet; thi det var et Tegn paa, at ingen Verdensmagt var sterk nok til at tvinge et Menneskes Sambittighed eller dets Tro. Derfor er hver Død i Jesu Navn en Seier for Menigheden, ikke et Nederlag. Det er Kristendommens frigjørende Magt, som seirer i Mennesket og seirer over Keiseren. Thi Keiseren har udtsamt al sin Magt, naar han har slaet Mennesket ihjel; men han har intet vundet af, hvad han tilstræbte. Derfor er der Nederlag paa Nederlag for Verdensmagten, saalænge Kristi Menighed bører Korstegnet i sine blødende Marthyrer. Uoverbindeligt er det Folk, som ikke kan dø, saalænge Lidelse er dets Vaaben.

Keiserdømmets Enhed var i Virkeligheden brudt ved de kristne Menigheders Stiftelse; thi disse kunde ikke vidne med de underkuede Jøder, som foragtede sin Førstefødselsret: Vi har ingen Konge uden Keiseren. De maatte negle Keiseren den Ere, som tilkom Herren i Himmelten. Men idet Staten gjorde de voldsomste Anstrengelser for at bevare sin Enhed og udrydde de kristne, saa kunde det ikke være anderledes, end at denne Udryddelseskrig maatte bidrage kraftigt til at øge Samfundsbevidstheden blandt de forfulgte. En Herr, een Modstander, een Kamp, een Lidelse, een Seier. Ligeoverfor det hedenske Rige begyndte Menigheden at blive sig bevidst som Guds Rige.

Altter ligesom i Israels Dage staar Guds Folk som en Enheds Ligeoverfor den hedenske Verden, og Tomme for Tomme arbeider Kristendommen sig frem gjennem det hedenske Rige. Rigets Evangelium prædikes overalt i Keiserriget, og det bliver for hver Dag tydeligere, at her er en Kamp mellem to Riger, Verdensriget og Gudsriget. Da bliver hver Menighed en lidens Krigersfare, og Hedningerne spurgte uvilkaarligt: „Hvem staar i Menighedens Spidse? Lad os faa ham fat, saa vil Menigheden falde; lad os slaa Hjorden, saa skal Faarene nok adspredes!“ Og ligesaa naturligt maatte Menigheden tænke: „Bor Bisshop (Prest) vil Hedningerne slaa ihjel, lad os samle os om ham! Lad dem dræbe os, heller end at de skal tage ham fra os.“ Hedningerne vilde tage Bisshopen for derved

at borttage Menighedens Styrke og Enhed; saa blev Frugten, at Menigheden jagedes tættere og tættere sammen om Bislopene og virkelig i ham fandt sin Styrke, i ham saa sin synlige Enhed, sit synlige Hoved. Hedningerne betragtede Bislopene som Menighedens et og alt, det skulde snart blive den almindelige Betragtning ogsaa indenfor Menighederne. Allerede *J g n a t i u s**) fremstiller Menighedens Enhed som synlig og usynlig. Det usynlige Hoved er Kristus, det synlige Hoved er Bislopene. Bislopene har derfor ogsaa al Magt i Menigheden.

Men ikke alene hver Menighed for sig var en lidet Trop af Krigere mod Hedenkabet; men den hele Kirke, alle Menigheder tilsammen, var Guds Rige ligeoverfor Verdensriget. Da spurgtes der snart efter dette baade fra Fiender og fra kristne: Hvor er Gudsrigets synlige Enhed? Og en anden Strid end den med Hedenkabets raa Magt og Bold skulde snart gjøre et bestemt Svar paa dette Spørgsmaal nødvendigt.

Det romerske Verdensriget, gjennemraaddent som det var, fortærede sin sidste Kraft i en fanatisk Forfølgelse af de kristne. Det romerske Hedenkab og den fariskeiske *Jø d e d o m* maatte ogsaa forsøge sine hærste Kræfter for at kvæle Kristendommens Sandhed, som efter sin guddommelige Art var lig Surdeigen, som ikke kunde andet end gjennemshre Folkeverdenen. Det stod ikke længer til at negte, at en ny Sandhed med sin frigjørende Magt banede sig Bei, og Spørgsmaalet for Fienden blev, hvorledes kan den stanses i sit Løb? Da begyndte Jødedom og Hedenkdom med lige stor Før at blande sin gamle Religion med den nye. De tænkte at stjæle dens Liv og Kraft og anvende det som en ny Livskraft for sig selv. Underlige Blandingar fremkom, og Klinten voksende saa frodig, at det en lidet Stund saa ud, som om Ageren ingen Hvede bar. Ukruddet sjæld en rækere Bekst end den ødle Plante, som det tænkte at kvæle. Og ikke nok med, at saaledes alleflags Branglære trængte sig ind i og bredte sig ud over Menighederne; men inden Kristenheden selv

*) Bislop i Antiochia. Blev paa Keiser Trajans Befaling fængslet, transporteret til Rom og led der Martyrdøden ved at lastes for de vilde Øvr (115 eft. Kr.). Paa sin Reise til Rom stred han ialt syv breve til kristne Menigheder for at styrke og opmunstre dem under Forfølgelsen. — Udg.

reiste sig de alvorligste Lærestridigheder. Fienden tænkte, dersom Riget bliver spillet med sig selv, hvorledes kan det da blive bestandigt? Og han udsaaede Tvedragtens Sæd rigeligen. Da blev Farren større, da kom de svare Ulve, som allerede Paulus havde bebudet. Menighederne sønderreves af Lærestrid, og Branglære paa Branglære opstod inden Kristenheden. Hvad raa Forsølgelse, hvad Blod og Brand havde været magtesløse til, det skulde nu Løgnen og Sandhedsfordrejelsen forsøge. Hjætterne skulde blive Kirkens værste og farligste Fiender. Det var en ny Kamp, som maatte udstaaes; det var en ny Seier, som maatte vindes. Og Sandheden viste sig sterk nok. Men atter viiste ogsaa Skræbeligheden sig.

Thi nu reiste sig det nye Spørgsmaal: Hvor er den retlærende Kirke at finde, hvor er den rene Lære, efterdi saa mange Lærdoms Veir blæser? Og nu kom Svaret, som det syntes, med tvingende Kraft. Dersom man allerede tidlig var kommen saa langt, at Bisshopen var Menighedens synlige Enhed, saa var det en klar og bestemt Slutning deraf, at saa var alle Bisshoper til sammen den hele Kirkes synlige Enhed. Og dette Svar blev lagt saa meget nærmere, fordi disse Lærestridigheder havde foranlediget Afholdelsen af store almindelige Kirkeforsamlinger, hvor fornemmelig Bisshoperne mødte frem til Afgjørelse af Lærestørtsmaal; og naturlig maatte disse store Forsamlinger gjøre det Indtryk, at der var den egentlige Kirke samlet. Saaledes blev Enheden af de retroende Bisshoper Kirkens Enhed. Og da ingen kan frelses udenfor Kirken, og da Kirken er bleven ensbetændende med dem, som er samlede rundt de retroende Bisshoper, saa er det en klar Sag, at ingen kan frelses uden at være under Bisshoperne. Saaledes er der fundet en ny Enhed for Menigheden, og en ny Enhed for Kirken.

Bisshopen er Menighedens Enhed, Bisshoperne i sine Forsamlinger er Kirkens Enhed. Det er et dybt Fal af fra den første Kirkes Enhed i Guds Liv, saaledes som dette staves af hans Ord, hans Daab, hans Nadver; og Faldet viser sig saa meget dybere, jo mere udvortes den i sig ganske rigtige Sætning: „Udenfor Kirken ingen Frelse“, blev opfattet. Og intet Under, om de mange, som var blevne erklærede for Hjættere ved de almindelige Kirkeforsamlinger, og som tillige var udelukkede fra Saligheden, fordi de ikke hørte de retroende Bisshoper til, ved denne Fordommelse bragtes til den mest forbitrede Modstand

og den vildeste Fanatismus. Og værft af alt var det, at naar Saligheden blev afhængig af Bispperne, efterdi disse var Kirkens rette Enhed, saa blev derved naturlig Bislopernes Magt næsten ubegrænset; thi enhver Ulydighed mod Bislop kunde lede til, at denne udelukkede den ulydige fra sit Samfund; men dermed var han tillige udelukket fra Kirken, fra Saligheden.

Det var Begyndelsen til det store katholske System. Men det manglede endnu sin Aflutning. Thi naturligt frembød sig det Spørgsmaal: Hvem er Enheden i Bispedømmet, efterdi disse er mange? Og den store Forsvarer af Episkopatet som det, der dannede Kirkens Enhed, Ch p r i a n*), havde allerede peget paa R o m e r b i s k o p e n. Pavedømmet kunde ikke lade længe vente paa sig.

Pavedømmet.

Kristi Kirke er Guds Rige. Det var den quoddommelige Sandhed, som Førsølgernes Ondskab og Martyrernes Standhaftighed havde bragt frem for de troendes Sine med uimodsigelig Klarhed „Og i disse Kongers Dage vil Himmelens Gud oprette et Rige, som i al Evighed ikke skal ødelægges, og dets Herredømme ikke overlades til noget andet Folk; det skal knuse og gjøre Ende paa alle hine Riger, men selv skal det bestaa evindeligt“ (Dan. 2, 44). Denne hellige Spaadom, der havde lyst for Israels Folk, medens det laa under Verdensrigernes Lag, begyndte at træde frem med Opfyldelsens Anstuelighed, eftersom det blev klarere og klarere, at det romerske Kejserlige ikke var maegtigt til at dræbe det Gudsliv, som var født i det, og som indunder Glansen og Purpuret og Guldkronen vakte den onde Samvittighed med dens pinende Bebreidelse for Brøde. Romerriget viste sig under de lysstraaler, som Kristendommen sendte ind i det, mere og mere som Ladselet, der, raaddent i sig selv, snart samler om sig de fultne Gribbe.

Det var en ganske naturlig Frugt af denne Bevidsthed om Daniels Spaadoms Opfyldelse, at Bevidstheden om Kirkens Enhed blev saa sterkt fremtrædende just i denne Tid. Thi et Rige maa have sin Konge, og et Rige maa have sin Enhed. Og det var ikke mindre na-

*) Bislop i Kartago i Nordafrika. Døde som Martyr under Keiser Valerian (258 eft. Kr.). — Udg.

turligt, at Kirken blev sig bevidst sin Seier over Verdensriget, efterhvert som den mægtige Vigning, Sten for Sten, Stykke for Stykke, faldt sammen og smuldrede hen. Dersom derfor Kirken umiddelbart efter dens Grundlæggelse stod som adspredte Menigheder ligeoverfor det ene Rige, den ene Stat, saa staar Kirken nu, da Bispedømmet har naaet sin Blomst, som det ene Rige ligeoverfor et splittet, sørderrevet, i enkelte Smaadeler opløst Verdenssamfund.

Men desværre, Kirkens Seier over Romerriget var ikke saa fuldstændig, som den selv drømte om. Thi vel blev dette Rige udvortes knust og fastet overende, men den Babelstanke, som havde været det store, drivende og levende Princip deri, var ikke død. Medens Vægterne paa Zions Mure slumrede ind i Bispestole og paa bløde Hænder i de „kristne“ Keiseres Paladser, medens de drømte en behagelig Drøm om allerede at have overvundet Verden, saa var Kirkens Fiende vaa-gen og Ondskabens aandelige Hær paasærde for at sætte Babelstan-ken som Menneskeslegtens store “perpetuum mobile” igang igjen, — denne Gang indenfor Guds Kirke.

Allerede Bispedømmets Udbvikling har vist os, hvorledes gradvis Kirkens Enhed opfattedes udvortes og sanselig; endnu mere maatte nu hele Guds Rige lide den Bespottelse at forstaaes kjødeligt istedetfor aandeligt. Og den synlige Enhed, som Bispedømmet havde arbeidet henimod, fuldkommes i Pavedømmet. Hemmelig og stille, under det fagreste Skin sniger den fordærvelige Land sig ind paa det hellige Sted.

Onde Tider er tunge, men gode er mere farlige. Det er denne Sandhed, som Verdens Erfaring med sin ironiske Spot over sin egen Svaghed har udtrykt i Ordssproget: „Der skal en bred Ryg til at bære gode Dage.“ Det er den samme Fare, som Guds Ord med sin uendelige Kjærlighed til Synedere har givet Vaaben imod, naar det figer: „Vaager og beder, at I ikke skal falde i Fristelse. Vogter eder selv, at ikke eders Hjerte besværes med Fraadseri og Drukken-skab og med Sorg for Næring.“ Det var ikke lykkedes Satan at lægge Babelstanken i den foragtede Galilæers Hjerte, da han oprullede alle Verdens Riger og deres Herlighed for hans Syn; det havde ikke intet at løkke de forfulgte kristne til at sætte Magt mod Magt og Bold mod Tyranni; det skulde lykkes bedre med dem, som allerede sad ved Keisertronens Fødder og nød Keisermagtens Naade. Fra Rom's

Capitolium eller Konstantinopels velsynstige Paladser tog Herredømmet over Verden sig bedre ud end fra Ørkenens Bjerg, og Modstandsraften var mere svækket efter en Tid i Bellevnet end ved 40 Dages Faste i Ørkenen.

Kristus er den anden Adam, og Guds Folk er den nye Menneskeslekt. Da den første Menneskeslekt havde foragtet det Guds billede, hvori den var skabt, funde den ikke andet end stræbe efter at gjøre sig selv Gud lig og bygge et Babelstaarn for ikke at adspredes. Menneskeslechten skulde blive ett, ikke ved Liv, men ved Magt. Det var for trang en Bei tilbage til Paradisherligheden, som Forjættelsen havde peget paa, og det var for længe at vente for den utealmodige Menneskehed; saa gik Menneskene sin egen Bei til Riget, som de alle begjører, og de sik sin Daarligheds Løn, som det burde sig, paa sig selv. Den nye Menneskeslekt, Guds Folk, fandt ogsaa Kristi Bei for trang og for lang. De vilde gjøre Veien bredere og med een Gang rykke frem til Maalset, de vilde straks vandre i Beskuelse og spare sig den misførmelige Vandring i Tro. Saal begyndte de sin Babelsbygning, saa blev Kristi Kirke et højdeligt Rige, saa sik man en synlig Enhed i Baben.

Det er mod denne Fordreielse af Guds Frelsesvei, jeg efter Ebne har stræbt at fremholde, at Guds Rige er aandeligt og dets Enhed, dets Konge, er Kristus, den himmelfarne, med Liv og Land. Det er denne enfoldige Guds Ords Sandhed, som nedslaar al Babelsstolthed, og det er denne Tro, som overvinder Verden, uden at give Seierherrerne i Hovmodsdjævelens Bold. Det var denne Sandhed, som Pavedømmet lidt efter lidt bragte i Forglemmelse; det var for den Luther optraadte. Det er den, som altid er Øsøerne en Forargelse, fordi de har taget Guds Forjættelser om „Riget for Israel“ forængeligt; og de forbitrede Angreb paa min Afhandling*) synes at fremgaa

*) Her sigtes vistnok ganstæ særlig til en Redaktionsartikel i det i Norge udgivne Blad „Luthers Kirketidende“, III Række, No. 19, 1875. Nævnte Artikel var et bittert og særdeles iltert Angreb paa „Avaratskrift“, og især paa Professor Sverdrups Afhandling om „Kirken og de kirkelige Samfund“, hvoraf foresten fun en Del dengang var offentliggjort. Professor Sverdrups Svar findes i „Avaratskrift“ for 1875, Side 162—186 og vil blive offentliggjort i et senere Bind af nærværende Verf.—Udg.

af Forargelsen over, at ikke engang den lutheriske Kirke i Kraft af sin „rene Lære“ skal være Enearving til Rigets Forjættelser. Det er ialfald vist, at det er en meget mageligere Ting baade at være under Paven og at anerkjende eller tilstemme den „rene Lære“, end at vandre i den levende Tro, og derfor er det intet Under, om Troesordet er en Forargelse nu som før. Men Historien faar man lade staa, og den vidner, at Gud er trofast i sine Forjættelser, og at intet Menneskes Vantro kan gjøre hans Trofasthed til intet; men hverken kan Pave eller ren Lære give et Menneske Del og Lod i Guds Riges Hellighed, det kan Troen alene.

Der var Smitte i de romerske Keiserboliger, og da Kirken flyttede ind i dem, blev den grebet af Sygdommen. Men det vilde være en mærkelig Feiltagelse, som kun Uvidenhed og Partisind kunde forklare, dersom man tænker sig Pavedømmet allerede fra Begyndelsen af som det Pavedømme, der eksisterede paa Luthers Tid. Vi kan nu, da Historien har fastet sit aabenbarende Lys over Udbviklingen, se, at Spiren til Fordærvelsen blev tidlig nedlagt; men det tog lang Tid, førend denne onde Rod bar sine for alle synlige Frugter.

Det er ovenfor godtgiort, at Herrens Styrelse maatte føre Kirken til Bevidstheden om sin Enhed, just til samme Tid som Romerriget mere og mere opløstes; og med Bispedømmets kraftfulde Stilling netop da var det ikke mere end menneskeligt, at man vendte sit Blik til Romerbispen som til det rette Overhoved over det ene aandelige Rige. Verden var vant til at beherskes derfra. Og enhver upartisk Læser maa indrømme, at hvor meget end Verdenstanken allerede var trængt ind i Kirken, saa har den kristne Verden ikke mange mere kirkelige Stormænd at opnå end dem, som sad paa „Peters Stol“ i Tiden nærmest efter Romerrigets Fal. Fordi saaledes den katolske Kirke i Begyndelsen overmaade meget nærmede sig til at være tro i sit Kald, det at fremstille Kristi Kirke som et enhedssterkt Nandens Rige, derfor manglede der heller ikke meget i, at denne første Tid af Pavedømmets Udbvikling fremviste Romerbispen som det aandelige Centrum i den hele Kristenhed. Der var virkelig en ganske kort Periode, da man kan sige, at hele Kristenheten var samlet om det kristne Rom som sit Centrum. Men det var kun et kort Dagsstier, der forsvandt, før den bebudede Dag oprandt. Thi Evighedens Dag oprinder ikke inden Historiens timelige Grænser.

Det Utroffabens Frø, som indeholdtes deri, at Paven begyndte at paaстaa, at han var Kirkens Enhed og Hoved, og at Forbindelsen med Kristus var afhængig af Forbindelsen med ham, stulde bære sine bitre Frugter. Salomos Regjering, glimrende og fredelig, maatte udsaa Ebedragtskæd i Guds Folk, fordi den gjorde Folket sanseligt og vakte dets Begjaer efter jordiss Herlighed; og den maatte falde ned over sig Guds Dom i Rigets Deling, fordi Jordfeind maa virke Awind. Pengemagtens Bekst i de gamle Keiserpaladser maatte nægtigen forandre Sind og Retning inden hele Kristenheten, især naar vi tænker paa, hvorledes Masseomvendelserne i Keiserdømmets sidste Dage havde samlet hele den hedenske Verden inden Kirkens hellige Mure. Og om de mange Keiserslaver havde faaet Daab og hvide Daabsklaeder, saa havde de langtfra alle faaet Kristi Sind. Og det gik som i Israel, at Jordfeindet igjen splittede den Enhed, som Herren havde givet sin Kirke, men som Kirken havde forvendt til kjædelig Magt.

Den ene Kirke deltes i to kirkelige Samfund. Vi har fra nu af den romerske og den græske Kirke. Vi kan ikke negte, at Skhilden for Bruddet ligger lige meget hos den ene som hos den anden. Thi ingen vil vel finde den græske Kirkes Keisertrældom bedre end den romerske Kirkes Herredømme over Konger og Keisere. Men hvis der findes nogen saa fri for Lutheromani,*) at han tør tro, at der var nogen Kirke før Luther, saa vil vi spørge en saadan, om han tror sig til at afgjøre, hvilket af disse to Samfund var „Kirken“? Eller er vi ikke her nødt til at indrømme, at der var to kirkelige Samfund med hver sine Gaver og hver sin Virkekreds? Saa megen Tilbøielighed Reformationstiden end havde til at give den græske Kirke Fortrinnet, har dog den senere Lutheriske Theologi snarere været tilbøielig til at betragte den romerske Kirke som en mere egte Fortætlje af den apostoliske. Vi lader dette Spørgsmaal staa ubesvaret, idet vi desto bestemmere hevder, at ingen har Lov til at negte enten den ene eller den anden Kirkenavn.

Det var imidlertid langtfra, at nogen af de kjæmpende Parter indtog dette Standpunkt. Begge var besjælede af den samme Kjædsfians og de samme tanker om Kristi Riges synlige Enhed. Den græ-

*) Lutherdyrkelse, ensidig og dermed urettig Fremhævelse af alt som er Lutherst. — Udg.

ſke Kirke betonede ſkarpt ſin „rene Lære“ eftær Fædrenes Overlevering; den romerske Kirke, ſom havde et ſundere Blif paa Kirkens Fremadſtriden i Sandhedſerkjendelſe, hevdede ſin Rettronenhed, men lagde endda mere Vegt paa Papens Ret til Overhøiheden over alle Biskoper. Og gjensidigt banlyste de hinanden; thi de var uroffelige i den Forviſning, at enhver af dem var den ſande Kirke, en fanatisk Indbildung, ſom Pavekirken ikke har opgivet indtil den Dag idag, hvorfor den regelmæſſig lyſer alle andre Kirkesamfund i Van, — en Konſekvenſe i Handlemaade, hvortil jeg tror, at „Wisconsinen“*) endnu ikke er kommen fuldtud.

Uførſtyrret ſfred altsaa den katholske Kirke, ſom den romerske Kirke fremdeles kaldte ſig, fremad paa ſin falsoe Vei. Thi den var jo fremdeles den ene Kirke, eftersdi den græſke ingen Kirke var i Kraft af Bannet. Og den Uret, ſom den havde gjort den græſke Kirke ved at negte dens Ret til at eksistere, hevnede ſig paa den ſelv i en forſøget Begjærlighed efter Magt. Fra nu af ſtyrter den affſted ſom forbliindet af Lidenſtab.

I den merkelige Historie, ſom følger efter Kirkens Deling, hvori Romerkirkens antikristelige Retningaabnbarer alt mere og mere, indtil den dømmes ved Reformationen, er der een Ting, ſom vi vil fremhæve, fordi det er et Advarſelens Ord for vore egne Dage. Det er de Midler, ſom en næsten dæmoniſk Aløgt vidste at benytte for at ſamle Magten i Pavens Haand, paa det at den Tro ſkulde gjennemtrænge alle, at Saligheden er afhængig af ham.

Der er tre store Løftſtaenger, ved Hjælp af hvilke Pavetronen hæves opad, og de synes gjennem lang Tid at virke med en Sikkerhed og Ro, ſom om det var en quiddommelig Lov, der bevægede det hele. Og da diſſe tre Løftſtaenger laa over Folkenes Nakke, ſaa er det klart, at medens de løftede Paven opad, trykkede de Folkene og Menigheden ned. Og ſaa gradvis var denne Ophøjelſe og Undertrykkelse, og med ſaa bløde Hænder ſtryedes Maskineriet, at ingen blev ſig riktig klart bevidſt, hvorledes han knugedes ned Tomme for

*) Et i Skitaarene ofte brugt Udtryk for den for Den norske Synoden eiendommelige orthodokſiſtſke Lære og kirkelige Syn. Selve Betegnelsen kommer af, at Synoden ogsaa gik under Navnet „Wisconsinynoden“. — Udg.

Tomme i Slavedoms og Ubidenheds Mørke. Dog lød der fra de underkuede fra Tid til anden Fammerskrig og Nødraab, som Herren i Himmelten hørte og ihukom paa Frelsens Dag.

Det var Guds Rige, Paven vilde fremstille. Og det var sig selv som Hoved, han vilde stille øverst. Det var den *saliggjørende Kirke*, han vilde uddanne og have under sine Fødder, paa samme Tid som han begjærede Herredømmet over Verden; thi Verdensherredømmet tilkom Guds Rige. Altsaa paa engang Himmerige og Jorderige, Herredømme over Sjælene og Herredømme over Legeme og Gods. Tanken svimler næsten ved det himmelstræbende Maal. Derfor var Midlerne: 1. *Guds Ord* som aandelig Magt til at herske over Sjælene. 2. *Jordisk Eiendom og raa Baa*hen magt til at herske over Fyrster og Folk med. 3. *Hierarkiet* som den mesterlige Organisation af det altomfattende Rige. Det er de to *Sværd* i Haanden paa en øvet Hær, som kaldte sig selv *Kirken*.

Det synes utroligt, at en saa rædsom Helvedtanke skulle have sneget sig ind i Guds Kirke. Og det skulle ikke undre os, om nogen ligefrem vilde benegte, at Pavekirken endog i sit Hjertes hemmeligste Bræn nærede en saadan Plan. Vi tror derfor, førend vi gaar over til at betragte, hvorledes Kirken brugte sine Midler, at burde paavise, at den virkelig sigtede saa højt, ikke med Hjertets bedrageriske Tanker og Raad, men med Ligefrem Bevidsthed, udtaalt af Pavens egne „Buller“. Vi afftriver derfor her en Oversættelse af en pavelig Bulle fra Bonifacius VIII (1294—1303). Den lyder saaledes*):

„Gud har sat os, endog vi ei har fortjent det, over Konger og Kongeriger; os paalagde han den apostoliske Troeldoms Lag til at oprykke, sønderbryde, forstyrre og fordærve, til at bygge og plante (Jer. 1, 10) under hans Navn og Ord. Derfor skal al Verden høre, hvad Herren vor Gud taler i os. Der staar skrevet: Gud skabte to store Lys, det større Lys til at regjere om Dagen, og det mindre Lys til at regjere om Natten (1 Mos. 1, 16); thi der er to Magter til at skifte og ordne Ret, den aandelige og den verdslige.

*) Oversættelsen er af Dr. Rudelbach i hans „Kristelig Biografi“, Side 6.

Den aandelige Magt har Paven, den verdslige har Keiseren og de øvrige Konger; dog, da hin til alle Tider har haft Ret til at fjende og dømme over Synd, og Spørgsmaalet altsaa bliver, hvem den verdslige Magt med Retten tilkommer, saa følger det, at ingen med Retten kan gjøre Krav paa den uden Kristi og Peters Statholder. Hvo der mener anderledes, han støder an mod vor Troesartikel: „som skal komme at dømme levende og døde“, saavel som mod den anden: „de helliges Samfund“. Derfor, hvad Gud har sammenføjet, det skal Mennesket ikke adskille. Den „ene, hellige Kirke“ maa have ett Legeme og ett Hoved, ei to Hoveder som et uformet Uhyre. Og dette Kirkens eneste, rette Hoved, Kristi Statholder, har, som Evangeliet lærer os, to Sverd, det aandelige og det verdslige. Thi da Apostlerne sagde: „Se her,“ nemlig i Kirken, „er to Sverd“, da svarede han ikke: Det er for meget, men: „Det er nok“ (Luk. 22, 28). Begge disse Sverd, det aandelige og det haandgrabelige, er i Kirken, det ene til at drages for Kirken, det andet til at bruges af Kirken. Men det ene Sverd maa nødvendig underordnes det andet; thi, som Apostelen siger, „der er ingen Ørvighed uden af Gud, men hvor der er Ørvighed, der er den forordnet af Gud“ (Rom. 13, 1), hvad den aldrig vilde være, hvis ei som sagt, det ene Sverd stod under det andet. Derfor, hvis den verdslige Magt skeier ud, maa den dømmes af den aandelige Magt; er det derimod den høieste Magt, der misbruges, da kan den kun dømmes af Gud, alt eftersom jo Apostelen vidner: „Det aandelige Menneske dømmer alt, men han selv dømmes af ingen“ (Kor. 2, 15). Hvo der altsaa modstørreder denne Magt, han modstætter sig Guds Ordning, det være da, at han paa manifæst*) Vis vil dømme om to Principer. Des aar sag dømmer, fastsætter og udtales vi, at intet Menneske kan blive salig, medmindre han erkjender denne Kristi Statholders Magt.“

*) Manikærne taldes en af Perseren Mani († 276 eft. Kr.) stiftet Sejt, hvis Religion var en Blanding af løsrevne kristelige Sandheder og perfist Hedenstab. Manikæsmens Hovedstykke var Læren om, at der fra Evighed af havde eksisteret to Riger, Lysets og Mørkets. De løkkede mange kristne — deriblandt ogsaa for en Tid Kirkesaderen Augustin — til sig ved at love sine Tilhængere fuldt Lys over alle Tilværelsens Hemmeligheder. — Udg.

Dette kraftige Sprog, som Paven saaledes førte, var ingenlunde aldeles løs Snak. Dengang havde de tre Midler allerede virket længe, og allerede længe med Bevidsthed været benyttede til Magtens Fremme istedetfor til Sandhedens.

Naar vi nu først undersøger, hvorledes det første Middel, Guds Ord, dets Udlæggelse og den dermed følgende Øvereudvikling blev benyttet, saa synes vi os med at gjøre opmærksom paa, at dersom nogen tænker eller paastaa, at den katholske Kirke aldrig har prædiket Ordet uden for derved at vinde Magt, da er det en grov Feiltagelse, eller da er Lysten til at hæve sig selv paa andres Bekostning og ssjule en ond Samvittighed Nar sagen dertil. Evertom, den katholske Kirkes varme Æver for Ordets Udbredelse blandt Hedningerne og den alvorlige kristelige Opfrelse, som mange af dens Missionærer viste i det tunge Kald, som mange Gange var lagt paa dem, kan ikke andet end vække den største Glæde og den varmeste Beundring i ethvert Kristen hjerte. Dersom noget Kirkesamfund har været Frelseren lydig, naar han bød at prædike Ordet for al Skabningen, saa har den katholske Kirke været det, fornemmelig i den første Tid efter Romerbispens Anerkjendelse som Pave.

Men netop den udstrakte Missionsvirksomhed blandt Europas nye Folk og disse Folks Overgang i Masse til Kristendommen indeholdt en eiendommelig Fristelse til at misbruge Landens Sverd, som er Guds Ord. Og vi figer trægt: Lad den, som kunde modstå en saadan Fristelse, kaste den første Sten. Vi harmes over Misbrugen, men vi dømmer med Skaansel om Personerne, en Skaansel, som vi ikke nu vilde være berettiget til hverken at vise os selv eller andre, om vi henfalder til den samme Misbrug, efterat Erfaringen har vist, hvor glat og ssjrig Magtens Vej er.

Vi maa nemlig her erindre, at da den katholske Kirke mødte disse Folkeslag, stod den med hele Kristendommens og den gamle Verdenskulturs Landsmagt ligeoverfor Barbariet. Folkene gab sig ganske over til Kirkens Ledelse næsten i enhver Retning. Er der nogen, som undres over, at Kirken ledede dem? Og det laa saa forsærdelig nær at falde i Fristelsen til at lede dem til Trældom under Kirken istedetfor til Frihed i Kristus. Thi enhver kan forstaa, at det var let at tænke, at det ene just var det nødvendige Middel til at naa det andet. Først Daab med Ild og Sverd, saa ubetinget Underfa-

stelje under Guds Ord, saaledes som Geistligheden forstod det og udlagde det, og saa, om det var muligt, virkelig Kristendom.

Dertil kommer endnu den Omstændighed, at Bibelen var paa Latin, Kirkefædrene paa Latin, hele Theologien paa Latin. Menigheden eller Lægfolket, som det dengang bestandig hed, forstod ingenting deraf. Det var da venteligt, at Kirken, som dengang altid betød Geistligheden, fulgte maatte faa Eneret til at fortolke Guds Ord. Den alene havde Midler og Udgang dertil. De theologiske Stridigheder, som naturligvis førtes ogsaa da, gifte paa Latin, og „Kirken“ behøvede ikke at lade „Lægfolket“ vide noget derom, den kunde altid ligeoverfor Lægfolket fremvise en uforstyrret Enighed, en Enighed, som ved latinske Citater af Kirkefædrene tillige funde bevises at have bestaaet fra Apostlernes Dage af og uforandret at have været den rene Lære. Alt dette syntes endog de ødelæste Mænd, der følte varmest for Folket, en rigtig og værdig Fremgangsmaade. De anede lidet, hvad der maatte komme deraf. Geistligheden saa snart sin egen Interesse i den tilshyneladende Enighed og Latinens hemmelighedsfulde Klang og Guds Ords forunderlige Magt over Sindene. Og deraf fulgte som naturlig Frugt, at i Guds Ord og Kirkefædrenes Skrifter søgte man frem saadan Lærdommene, som just var stikkede til at bringe Mennesker i Frygtens Trældom, saa at Geistligheden kunde herfør med dette Aandsmittdel, som om det var Gud selv, som paalagde et saadant Regimenter. Dersor blev der lært om Skjærtsild, dersor blev der lært om Kirkebod og Sjælebod, dersor blev der lært om gode Gjerninger. Og for at „Kirken“ paa den anden Side kunde fremtræde som frelsende og saliggjørende, blev der lært om Messeoffer og Helgener og Relikvier og Kristestolens Magt og om de mange Sakramenter, som „Kirken“ havde, hvorved den gradvis kunde læge Menneskernes Syndehygdom.

Denne forunderlige Udvilting havde begyndt med Folkenes Be-gjør efter Guds Ords Sandhed og Lys, som ødelættænklende Mænd havde haabet at tilfredsstille ved Kirkens Mellemkomst; den endte med systematisk at holde Folkene nede i Uvidenhed, fordi en saadan Kirke krævede et vanndigt Folk.

S Spidsen for Geistligheden eller Kirken stod Paven. Han besaß Magt fra Gud til at dømme i alle Lærespørgsmål; alt Geistlighedens Arbeide var dersor altid styrret af ham og ledet af ham; og den, som

ffjender den hensynsløse Vergjerrighed, hvormed selv de bedre Paver arbeidede, vil forstaa, at Pavemagten ligesaalidt skchede at bruge Presters og Munkes enfoldige Fromhed og kristelige Æver for Sjælens Frelse, som at befjene sig af Presters og Munkes væmmeligste Raahed og sletteste Videnskaber til at fremme det Maal: at binde Samvittigheder og Menigheder i Guds Ord efter Pavens Udlæggelse og Fædrenes Overlevering.

Det vilde høre for langt her at paavise, hvorledes det, som kaldtes den rene Lære, mere og mere fjernede sig fra Guds Ord, medens det dog bestandig udlededes derfra; det er her nok at vide, at det store katholske Lærestystem, hvorpaa saa mange Mennesker har arbeidet, nogle med spidsfindig Menneskeforstand og nogle med dybt kristeligt Alvor, nogle med grundigt Studium af Guds Ord og nogle med al Kirkepolitikens Slangelist, at dette store System arbeidedes frem under bestandig vaagent Øie fra Pavetronen, og at Pavens Stadfæstelse var det egentlige Rettroenhedens Segl. Det kom derhen, at Spotterne paa Luthers Tid sagde, at „den Helligaand kom med Posten fra Rom til Conciliet i Trient.“

Det er umuligt at se denne Pavemagtens Unvendelse af Guds Ord og Folkets Ubidenhed, Geistlighedens overvældende Enighed og Latinens merkelige Virking uden at pege paa den lurenende Fiende for Guds Kirke bag „Wisconsinismens“ hemmelige Prestekonferenser, dens tæsluttede Enighed, dens rene Lære, dens uendelige Citter og dens Frugt i Vandkundighed blandt det norske Folk. Antikristendom har før været Enden; anden Gang vender den onde Mand tilbage med syv andre Mander værre end den selv, naar Huset er phnytet og fejet. Hvo som staar, se til, at han ikke falder.

Der er et merkelig gammelt Sagn i den katholske Kirke. Der fortælles nemlig, at Konstantin den store gav den romerske Kirke en hel Provins i Italien til Ødel og Eje, som siden blev kaldet Kirkestaten. I samme Stund, heder det videre, hørtes en Røst, som sagde: „Idag har Kirken faaet Gift.“ Sikkert er det, at det andet store Magtmiddel for Pavemagten, hvorved Antikristendommen skulde volfe sig sterk, var jordisk Gods og Ejendom, en uhyre Pengemagt og en politisk Sandflydelse af den største Bethydning.

Kirken forstod tidligt, at det var en Nødvendighed at komme ud

af den apostoliske Fattigdom, hvis den skulde blive en Stormagt i Verden. At den klogeligen bevarede Fattigdommens Skin, kan hvert Menneske forstaa, som vil grib i sin egen Varm og prøve sit Kjøds Tilbørlighed. Og det var med en forbausende Smidighed, den katolske Kirke vidste at rive til sig Eiendomme. Konstantin den store foregik sine Undersætter med det mest glimrende Eksempel. Den katolske Kirke har tilskrevet ham større Gaver end han virkelig ydede; men der er mere end nof tilbage. Han bestemte tillige, at Kirken skulde have Ret til at modtage Testamenter, og det viste sig snart, at den som har henlevet sine Dage i Rigdommens Bellyster, er paa Dødsleiet overmaade villig til at ofre sine jordiske Skatte, dersom en saa let Opoefrelse kan være nogen Forsoning for Ryggesløshed og nogen Vandbraabe for en brændende Samvittighedskval. Den katolske Kirke fik mange „rige Lig“. Og desværre, Farisæernes afstelige Brøde at opøde Enters Huse og tage faderløses Arv blev gjentaget efter en gruopvækkende Maalestof.

Lægger man til denne umaadelige Dygtighed i Eiendomssamling den Bestemmelse, at Kirkens Eiendom var skattefri, saa forstaar man, at Kirken bliver Stat i Staten. Hvad Kirken fik, toges ligefrem bort fra al Andel i de fælles Børder og forringede ligesaa meget Statens Væreevne, som det forøgede Kirkens. Derved blev Kirken en uendelig rig Grundeier, som uden at bære Skatter kunde lege med Keisere og Konger, fordi disse bestandig var i Pengenød, medens Kirken havde Overflod. Kirken kunde kjøbe sig frem der, hvor Van og Interdikt ikke kunde hjælpe. Og dersom Penge ikke kunde kjøbe Hyster, saa kunde de ialsfald kjøbe Soldater, og Pavens Nøglebanner har været over anseelige Krigshære, naar det behøvedes.

Det nyttet ikke at negte, at Kirken viste sig udhygtig til at bære jordisk Rigdom. Det er sikkert, at intet Kirkesamfund taaler det. Thi det er et Magtens Middel, som er for fristende i dens Haand, som har det. Den katolske Kirke besidder ved sine store Grundeierdomme i ethvert Land, ved sine Peterspenge fra England, ved sin Af-ladshandel og ved sine andre udstrakte Handelsforetagender, en Rigdom, som vistnok i en umaadelig Grad anvendtes til Kirkebygninger og Paladser, men som tillige gjorde Paven til en Verdenshersker. Og der er ingen, som ved, om de Keisere som høiede sin Ryg for ham, dreves dertil ved Landens Sverd eller ved Magtens Sverd. Vist

er det, at begge Sverd blinkede over dens Hoved, som modsatte sig Kirken.

Det er saaledes Djævelen arbeider inden Guds Kirke. Pavens Pengemagt, som var suget ud af Folkenes yndelige Fortjeneste, hvorfølgsaa Fyrsterne skulle beriges, var en lignende Løftestang som Pavens Brug af Guds Ord. Ogsaa her havde det begyndt med Folkenes Offerbillighed, det endte med blodig Udsugelse. Fromme og nidskjære Mænd havde begyndt et Arbeide, som endte med den ugodeligt Begjærighed. „Fykkernes Synder“ i de romerske Pengekister er et Reformationens Legn.

Overalt, hvor Katholicismen har strakt sine Arme, har de to Jernhænder, der greb Folkene, været sthrede af det samme Hoved. Vi kan ikke godt tale om Menighed inden den katholske Kirke, thi den kendte ikke dette Ord. Den kendte kun Lægfolket og Kirken. Men ved Kirken forstodtes i Virkeligheden intet andet end Geistligheden. Og denne var saaledes fastsluttet om Paven, at ingen kan skjelne mellem Kirken og Paven. Paven var overalt i Kirken, og Grunden dertil er det Mesterskab, hvormed *Hierarkiet* var organiseret.

Det er en Kjendsgjerning, som ingen Spidsfindighed indtil denne Dag har funnet bortforklare eller skjule, at de første kristne Menigheder valgte sine Bisshoper, og at denne Menighedens Valgfrihed i Rom endog vakte republikanske Minder hos det hedeniske Folk. Og overalt fulgte denne Skif med Kristendommen. Da den pavelige Overhøjhed begyndte at gjøre sig gjeldende, blev det naturlig et vigtigt Spørgsmaal, hvorledes den forholdt sig til Menighedernes Valgret. Det kostede Aarhundreders snedige Politik og endog det mest oprørende Bedrageri at faa dette Forhold ordnet, faa at Paven fik alt, hvad han begjærede, nemlig i Virkeligheden al Magt.

Der var ingen Tale om, at Paven kunde besætte Bispeembederne ligefrem. Saa gik man til de romerske Keiseres Politik; man beholdt i Skinnet Frihedens Former for at kunne tage sig saameget bedre betalt i Udsætelsen af den virkelige Magt. At dette ikke kunde gaa for sig uden Kamp, maatte man imidlertid vente sig. Paven havde i sin Haand at føre Kampen der, hvor han ønskede den.

Hvert af de kristne Lande fik sin Erkebislop, der ligesom dannede en aandelig Fyrste for Landet. Under dem stod de øvrige Bisshoper. Her faa Pavemagten sine farligste Medbeilere, men ogsaa Midlerne

til at beseire dem. Her valgtes Kamppladsen saaledes, at Spørgsmaalet blev dette, om de lavere Bisshoper stod umiddelbart under Paven, eller om Erkebisshopen var deres egentlige og eneste Øvrighed. Og her funde Pavemagten være vis paa tro Bundsforvandte i Bisshoperne mod Erkebisshopen; thi en Øvrighed i Rom var i Regelen behageligere end en streng Herre paa nært Hold. Erkebisshopen maatte falde for den forenede Fiende og indordne sig under Paven paa den ene Side og give Slip paa det selvstændige Herredømme over Bisshoperne paa den anden. Saaledes ryddedes en Hindring af Veien for Pavens uindskräckede Magt, og en hel Samling af falske Love og Dokumenter*) blev udgivet for at bevise, at dette Forhold havde bestaaet siden Apostlernes Dage.

Men om Bisshoperne var gjort uskadelige, ja til et fortræffeligt Led i Enevoldssystemet, saa stod Bisshoperne igjen; Paven brugte samme Fremfærd. Han forenede sig med den lavere Geistlighed mod Bisshoperne og bragte dem saaledes til Lydighed.

Nu stod Valget tilbage. Det var fra at være Folkevalg blevet til et Hrystevalg og Adelsmandsvalg paa Grund af Folkenes underkuede tilstand. Der kom Paven i rette Tid med sine Forderinger. Hrysterne valgte af politiske eller egennytte Grunde. Udsvævende Sønner uden Arv (paa Grund af Odelsstiftsen) funde passende forsørger med de rige Bispedømmer. Derved var Kirken ikke tjent. Paven vandt taalelig let blandt alvorlige Folk Stemning for sin Paastand, at saadanne Valg var ukirkelige. At føre Valget tilbage til Folket var umuligt; for at forbedre Sagerne lidt maatte man gaa den Bei, at Paven skulle stadfæste Bispevalget. Det kostede en Kamp med Konger og Adel, men det var en Kamp for Kirkens sande Bel; Paven maatte seire, og han seirede.

Den saakaldte lavere Geistlighed, det vil sige nedenfor Bisshoperne, var for en stor Del kommen til, efterat Bisshoperne var blevne magt-

*) De saakaldte „Psevdo-Isidoriske Detretaler“, en Samling af paavelige Breve og Forordninger, der fremkom omkr. 860 eft. Kr., men paastodes at være samlede af Bisshop Isidor af Sevilla († 636). En hel Del af disse Forordninger var enten Forfalsninger eller endog simpelthen Opdigtselser. Blandt disse hører den ovenfor paa Side 113 nævnte „Konstantins Gave“. — Udg.

syge, og dersor var de ikke folkevalgte. De blev alle indsatte af Bisshopen og var aldeles afhængige af ham.

Endnu var ikke alt efter Paven's Hoved. Han følte sig endnu ikke sikker for, at Bisshoperne jo kunde gjøre sig uafhængige. Dersor lagdes to Institutioner til i det vældige System. Først de pavelige Udsendinge, som ingen Bisshop vidste sig trug for. De kom og gif uden at sende Bud foran sig. De var paaførde paa de mest ubente Steder og til de mest ubente Tider. De var Paven's Forsøg paa at være allestedsnærerende. Dernæst Munkene, som Paven tog i sin Tjeneste. De stod ikke under nogen Bisshop. De gif lige til Folket og lige til Paven. De talte Folkets Sprog og delte des Nød. De var en Magt, som naar det behøvedes, kunde trodse alle en Bisshops Forsøg paa at blive uafhængig af Paven.

Saaledes gif Verket fremad, en uhyre Prestestat udover Riger og Folk. Et antikristeligt Rige, og dog var Guds Kirke derinde. Det skulde vise sig, hvor sterk den antikristelige Retning var, da Reformationen kom. Thi dersom der manglede noget i den pavelige Magt, fulde før, saa er det bleven lagt til siden den Tid.

Hele Middelalderen byggede paa store, mægtige Kirkehægninger i ethvert Bispedømme. Enhver af disse Bygninger med sine høje Hvelvinger og himmelstræbende Spir er ligesom et Billede af det pavelige Kirkesamfund. Og ligesom de fleste af disse Bygninger blev staende med usuldendte Laarne, fordi Reformationen kom, førend Syndsforsladelsen havde bragt ind Benge nok, og først vores Dage igjen har begyndt at reise Spirene paa de ørværdige Kirker, saaledes har ogsaa først vores Dage maattet være Bidne til, at Paveshystemet har faaet sin Fuldendelse — ved P a v e n s U f e i l b a r h e d.

Sekterne og Reformationen.

Den katolske Kirkes Udvikling har godt gjort for os, at en kristen Kirke kan ende i Antikristendom. Synden er virksom indenfor Kirken, og dens Indslydelse vil altid være dette sataniske Arbeide at forvende Guds Sandhed til Øsgn. Hvad Gud har gibet af Maade til Menneskenes Frelse, vil Djævelen strebe at forvende til Menneskenes Fordærvelse. Det er saaledes Guds Rige, som er aandeligt, i Pave-

dømmet er blevet forbundt til kjødeligt, og med alt skin af at være frelsende bliver sjælefordærrende.

Dernæst har vi seet, at det netop er eiendommeligt for Kirken som for den enkelte, at dens Fortabelse bestaaer i at vende sit Hjerte og Sind til det synlige istedetfor det usynlige; thi det synlige er forkrænkeligt og forgjængeligt, men det usynlige er evigt. Og naar Kirkens Enhed bliver en synlig Enhed, naar Hovedet bliver Kjød og ikke Aand, da indtræder det, som kaldes Antikristendom, fordi det paa en Gang er Fornegelse af Kristus og Herredømme i hans Navn over Guds Folk.

Endelig har denne Historie vist, at naar et Kirkesamfund udarter ved Syndens Magt, saa er det netop det, som fra Begyndelsen af var det bedste, ja selve Guds Kald, som ved Synden tages forfængeligt og bliver forbundt til „Ødelægelsens Vedersthgælighed“. Ligesom Israels Folk tog sin Udbælgelse forfængelig og derfor i Sovmod foragtede den Frelse, som Gud havde beredt dem, saaledes tog ogsaa den kristne Kirke det Kald at være Guds Rige forfængeligt under Pavedømmet og kom til den samme Bespottelse som Jøderne. Derfor er denne Fristelse saa uendelig farlig for ethvert Kirkesamfund, idet den altid kan skjule sig bag et Gudskald, bag Herrens Ord, som altid har maattet dække Kirkesamfundenes kjødelige Sind.

Vi, som er Lutheranere, bekjender med Grimodighed og god Samvittighed, at vi er Reformationens Børn. Men Reformationen var og maa altid være en Opposition mod Pavedømmet. Men den lutheriske Reformation er ikke indtraadt i Historien uden at være forberedt. Reformationen har sine Forløbere, sin Forberedelse gjennem en Opposition mod den katholske Kirke, som er omtrent saa gammel som Pavedømmet. Dersom vi nu erkjender Reformationen som berettiget, saa nødes vi ogsaa til at erkjende dens historiske Forberedelse som berettiget. Reformationen er den modne Frugt af en lang Udvikling, og det gaar umulig an at tage Frugten og forkaste Udviklingen. Men det er at anerkjende *Sællerne's* Ret; thi saa kaldte Kirken den Opposition, som den kjæmpede mod igjennem hele Middelalderen. — Paa den anden Side staar det heller ikke til at negte, at Luther var et Barn af den katholske Kirke, og at den selv havde givet ham Midlerne til Kamp mod dens Misbrug; at det var den katholske Kirke, som gab Luther Bibelen ihænde, og at det var i

et katholsk Kloster, han førtes til Erfjendelse baade af Synd og Maade. Af den romerske Kirke er Reformationen fremgaat; det gaar derfor ikke an at negte hins Berettigelse uden med det samme at negte Reformationens Berettigelse. Vi kommer altsaa til det Resultat, at derjom vi mener det alvorligt med, at vi staar paa Reformationens Grund, saa maa vi erkjende, at den katholske Kirke havde sin Ret til at eksistere, ialfald indtil Reformationen, og at Sekterne havde sin Ret til at eksistere, ialfald indtil Reformationen.

Med denne forunderlige Indrømmelse af begge Parters Ret til at eksistere forholder det sig saaledes: Den katholske Kirke havde tidlig vist, at den stræbte mod Oprættelsen af et fjsødeligt Rige, at den elstede Magt. Den havde altsaa, ved Siden af sin Sandhed og sit guddommelige Kald, en Uret i sig selv. Strafs kom Oppositionen, og Oppositionen havde Ret, saalangt som Kirken havde Uret. Sekterne paa sin Side havde Uret i at forkaste meget af Kirkens Sandhed og fordomme alt, fordi noget var skjæbt. Eftersom den antikristelige Retning i Kirken voksede, steg i samme Forhold Berettigelsen af Kampen imod Kirken, indtil Dagen kom, da Reformationen ved Herrrens Førelse til Maadehold nok til at beholde Kirkens Sandhed og forkaste dens Bildsfarelse uden at gjøre sig skyldig i de tidlige Sekters Fanatisme. Naturligvis undgik den ikke derfor Sekternavnet.

Den katholske Kirke har mod alle „Sekterne“ og ikke mindst mod os Lutheranere beraabt sig paa det bestaaende en des Ret. Derfor som denne Ret var fuldgod, saa er Reformationen dømt. Men saa rigtigt som det er, at det bestaaende har en vis Ret, saa tror vi det dog aldeles urigtigt for dem, som ejender Syndens Fordærvelse i Verden, at ville hevde det bestaaendes Ret uden videre. Thi intet som er af Mennesker eller ved Mennesker, er ubersært af Syndens Besmittelse. Det er kun Guds Søn, Ordet, i hvem Verdens Fyrste ingen Del har. Derfor, dersom det er berettiget at tale om det bestaaendes Ret, saa er det ikke mindre nødvendigt at tale om det bestaaendes Uret.

Vi tror, at et historisk Tilbageblif paa de Sekter og paa de Mænd, som i næsten uafbrudt nælde danner Oppositionen mod den katholske Kirke og altid klarere og klarere fremholder den evangeliske Sandhed, som Kirken mere og mere fornegtede, vil tjene som Velhønsing

af den Sandhed, at intet enkelt Kirkesamfund er Kirken, og af den for alle S a n d h e d e n s Venner trøstelige Forjættelse, at Hælvedes Porte ikke skal faa Overmagt over Kristi Kirke, hvor meget end Antikrist sidder paa Tronen i det enkelte Kirkesamfund. Et Kirkesamfund kan paa mange og forskellige Maader tæbe sin Livskraft og sit forjættelsesrige Samfund med Livets Kilde og Hovedet, Kristus, men Gud beholder sin Ret til at flytte sin Øyseftage og lade sit Livsens Ord lyde paa et andet Sted og for andre Mennesker.

Det er noksom bekjendt, at efter som den kristne Kirke sik flere og flere Medlemmer, og den hedenske Verden blev mindre ivrig i sin Forfølgelse, saa blev de kristne ogsaa mere lunke i sin Kjærlighed og mere verdslige i sin Vandl. Og hvis efter langvarig Fred Forfølgelsens Ild brød ud, saa var deres Aantal stort, som bœvede tilbage for Martyrdøden og heller valgte Verdens forsængelige Glæde end Guds Børns Trængsel. Og da Kristendommen blev Statsreligion i Romerriget, saa kom det ligefrem hedenske Liv ret til Kraft indenfor Kirken. Dette kunde ikke gaa hen uden Modstand, og de misforståede „gik ud“ af den besmittede Kirke, istedetfor med Kjærligheds Aand at dæmpe sin Misnug og være desto kraftigere Salt i Verden. Den første Sejt med dette Særkjende er Donatisterne.*)

Den katholske Kirke stod endnu i sin Ungdoms Kraft. Rigelig gav Herren den af sin Aand og sit Liv. Hvor meget end Lunkenhed viste sig hos mange, saa var dog Ordets kraftige Forkyndelse og usørskrede Sandhedsvidners Arbeide endnu som lislige Regnskure over en Græsmark. Ørkenen grønnedes, og Blomsterne duftede. Sandhedsfyldte var i Kirkens Forkyndelse og Livsalvor hos dens Bidner. Ambrosius og Augustin staar for alle Tider som Mønstre for Hjorden. — En Sejt, som „gik ud“ af en saadan Kirke for at fremvise et rent Samfund uden Verdens Besmittelse, havde en sorgelig Fremtid. Derfor er Donatisterne fremfor alle andre en Sejt i Ordets egentligste Forstand. Og den selvfortærende Que, som kaldes Partiaand og Sejtsfanatisme, udbrcendte hos dem Marv og Ben, indtil de sank sammen i sin egen Kulhed.

Det er sandt, at Donatisterne havde Ret, naar de paastod, at den første Kjærlighed var astaget og den oprindelige Midkjærhed fjølnet

*.) Navnet paa en Sejt i det fjerde Aarhundrede. Dens Stifter var Donatus, Bislop i Karthago. — Udg.

inden Kirken; det er sandt, at Tugten inden Menighederne var slappet, og at Forholdet til Hedenstabet var blevet mere ligegeyldigt. Det er ogsaa en sorgelig og beskjæmmende Kjendsgjerning, at keiserlig Magt og Soldaters Raahed kom Kirken til Hjælp mod Donatisterne og saaledes gav dem Marthriets Glans og Videlsens Styrke. Men deres forsærdelige Uret kan ikke derved forsvares. De paastod, at de alene var den sande Kirke, at de alene havde Kristi Liv, at de alene var Fortætelsen af den apostoliske Menighed. Hele den øvrige Kirke var Verden, dens Daab var ughldig; selv døbte de om igjen, de foragtede og forhaanede dens Nadver. Kom de i Befiddelse af en katholiske Kirkebygning, saa vaskede de Gulvet, strabede Væggene, brændte Alteret, smelte om Sølvkarrene. Naar Kristus kom igjen, vilde han kun hos dem finde troende. Hædets Bitterhed og Hævnens Æld var sterkere i dem end deres Æver for Livets Renhed. Da Keisermagten drev dem ud af deres Hjemsteder, trak de sig tilbage mellem Fjeldene og greb til Sverdet for at nære sig derved. Tilsidst blev de ligefremme Røverbander, som herjede, hvor de kom frem, og i Sektkanismens Banvid blev Røverens Død dem en Marthyrdød. Og saa langt kom de, at Selvmord agtedes for en Gudsdyrkelse. I tre Aarhundreder vedligeholdt deres Sværmeri sig, indtil deres Tomhed og indre Sønderrivelse gjorde dem modne til Muhammedanernes Sverd. — Saaledes endte dette merkelige Parti, en Advarsel for alle, som istedetfor at rense sig selv, roser sig af at være Kristi ene og rene Brud og uden Kjærlighed hengiver sig til sit Kjøds Hovmod. Og dog var der fra Begyndelsen af ogsaa hos dem en berettiget Opposition mod Kirkens Verdslıghed, men deres Uret drev dem selv usædligt mod Fordævelsen og herøvede Kirken et gavnligt Salt.

Den katholiske Kirke havde med fuldstændig Seier gaaet ud af Kampen mod Donatisterne; men den havde tillige lært at bruge Magt og Bold i Kirkens Tjeneste. Men dette betyder, at der allerede er en stor Afstand mellem denne Kirke og Kristi Folk; thi dette havde ikke saaledes lært Kristus at kjende. Intet Under, om Kirken, som havde faaet en saa farlig Erfaring, snart sank dybere og dybere.

Vi maa vente at finde den næste reformatoriske „Sekt“ af en langt ødtere og sundere Karakter end Donatisterne; thi hvor Kirkens Fordævelse bliver stor, bliver Kampen saameget mere berettiget. Vi rykker fremad i Tid, vi staar midt i Middelalderen. Den Kræft-

skade, som fortærede Kirken, var Nøglen mellem Lægfolk og Geistlighed, det førstes Uvidenhed, den sidstes latinske Skolasitik; det førstes Overtro, den sidstes VanTro; det førstes Naahed, den sidstes Usedelighed. Folket var isandhed adspredt som Haar uden Hårde. Da opvakte Herren en Mand, som hukedes over det uvidende Folk. Det var Petrus Baldus fra Lyon*), som levede i den sidste Halvdel af det 12te Jahrhundre.

Det var med Baldus som det senere var med Luther: Det var Bibelen, som drog ham ind til Gud og som tændte Kjærligheden til Folket i hans Hjerte. Men det var ingen let Sag for en Lægmand at faa en Bibel i de Dage. Thi for det første var der ikke mange Bibler, eftersom de maatte affrives; og dernæst, om man med uhøre Bekostning kunde faa en skrevne Bibel, saa var den paa Latin, og det var nu engang Geistlighedens Priviliegium at kunne læse dette Sprog. Men Baldus havde Venner blandt Stadens Prester, han var rig, og han var ivrig for at kjende Herrrens Sandhed. Han fik det nye Testamente oversat for sig paa Folks Sprog. Det var et merkeligt Arbeide; thi det var første Gang, det franske Folk læste Evangeliet i sit eget Sprog. Det havde været apostolisk Sed at tale om Guds store Gjerninger i alle Tungemaal under Himmelten, den katholske Kirke havde troet at burde have et Verdenssprog, der ved sin Enhed kunde bidrage sit til den nye Babelsbhgning. Men Herrnen vilde anden Gang forvirre Babelsbhgernes Sprog, og Petrus Baldus's Oversættelse af det nye Testamente er et af Legnene paa den Dom, som skulle ramme den katholske Kirkes Tyranni over det uvidende Folk, hvortil Latinen var et saa forunderligt Middel.

Baldus studerede sit dyrebare Testamente og fandt sin Sjæls Libderi. Da forstod han for Alvor Folks Elendighed, som uden Livets Ord levede i den sørgetligste Overtro, vis paa en Fred, som Prester tilraabte det. Han gav sit Gods til de fattige, han begyndte selv at prædike, han vandt nogle Venner, han stiftede en liden Forening til at forhylde Evangeliet for Folket. To og to vandrede disse omkring

*) En rig kjøbmand, der havde erhvervet sin Rigdom ved det at Kirken fordæmte Lager. Omkr. 1173 blev han valgt, og særlig greben af Frelserens Ord til den rige Yngling (Matth. 19, 21) forlod han alt for sammen med en Skare af ligesindede („De fattige fra Lyon“) at drage ud for at forhylde Guds Rige. — Udg.

efter Evangeliets Ord, uden Stav og Taske, med Sandaler paa Fødderne. Her som altid viste Herrens Ord sig som Livets og Gjenfødelsens Sæd; og hvor det bænkundige Folk hørte Sandhedens Bud til dem, var der altid nogle, som baagnede op og med Glede annammeude Ordet. — Det var ikke opkommet i Valdus's eller hans Venners Hjerte, at deres Arbeide var Kirken imod. Men de fik andet at føle. Bisshopen forbød dem at prædike, Paven negtede at stadsfæste deres Forening, et Concil satte dem i Van. Da aabnedes deres Dine til at se, hvor langt Kirken havde forvildet sig bort fra Evangeliets ensfoldige Vej. De maatte vidne mod Kirken, og Kirken førte Udrydelseskrig mod dem. Det sydlige Frankrig og de omliggende Lande blev Skueplads for oprørende Myrderier, og Hjætterbaal brændte med grufuldt Lys i de mørke Dale istedetfor Evangeliets Hjærlighedsild. Jorgjæves høgte en senere Pave at rette paa Sagen ved at hyde Forlig og gjøre Baldenserne til en Munkeorden; deres Erfaring om Kirkens Fordærvelse var for dyb, og deres Erkjendelse for alvorlig til, at de kunde indlade sig paa noget Kompromis. — Visselig har disse Baldenser mangen Gang overdrevet sin Opposition, visselig var der ofte Sværmeri i deres Kamp mod Kirken; men ingen Protestant tør negte deres Ret til at eksistere; og Gud selv har vedkjendt sig dem og trods al indre Skræbelighed og al Kirkens overvældende Magt bevaret dem indtil denne Dag og ledet dem fremad i Sandhedserfjendelse, saa at vi tør sige, at de nu er et glædeligt Frelsens Tegn, fornemmelig i det af Pavedømmet og Prestevældet udmattede og demoraliserede Italien, hvor ellers aabenbar Gudsornegelse er blevet almindelig i alle Klasser. Paa samme Tid er der neppe nogen billig Læser af Kirkehistorie, som tør negte, at den katholske Kirke trods Fordærvelse dog havde et stille Guds Folk i sin Midte og dermed den Velsignelse i sig, som endnu bevarede den. Visselig, dersom Herren ikke havde levet den en lidet Rest, som Sodoma havde den været, Gomorra havde den været lig. Men Herrens Rest var der, og vi skal se Livshtringer endda.

Mørkere blev Natten og tyngre blev Trældommen; men som Dagen har sin Morgenstjerne og sin Morgenrøde, saa er det just i Kirkens mørkeste Dage, at vi bliver var et dobbelt Merke paa, at Herrens Time til at give nye Tider nærmer sig. Der er to aandelige Ørrelser i Middelalderens sidste Dage, som begge maatte mødes i Refor-

mationen og der samles til en vældig Bevægelse, som endelig skalde sprænge Kirkebaandene. Den ene af disse Nørelser er en underlig stille og dyb Vækelse gjennem Folket fornemmelig i Tyskland, idet Sjælene, som hungrede efter Livets Ord og tørstede efter Siloas sagterindende Bande, og som ingen Lise fandt i Kirkens Kolde Templer og de latinske Messer og de duftende Nøgelser, her og der begyndte at oplives og opbygges ved enkelte af Herren udvalgte Redskaber, som talte Herrens Ord ud af levende Erfaring. — Den anden af disse førreformatoriske Beskræbelser udgaar fra enkelte Mænd, som gennem Skrifstudium og lerd Gransning af Kirkesædrene ofte med dyb kristelig Erfaring erkendte Kirkens Bildsarelse og sik Mod og Raade til at vidne imod den og sedvanligvis høste Marthrdødens Øsn.

Folket lever ikke af store Kirker, af kolde Stenhvælvinger og af endnu koldere Menneskevisdom. Intet syndeængstet Hjerte finder Hvile i Kirkens gode Gjerninger og i den Lægedom for Sjælesaar, som kan kjøbes for Penge. Et Menneskehjerte er en forunderlig Ting, det elsker at bedrage og at bedrages, det vil gjerne høre Raabet: Fred! Fred! og ingen Fare! Men alligevel er dets Saar ulægelsigt, dets Savn ubodeligt, saalænge det ikke finder tilbage til Gud og finder Hvile for sin Sjæl i Kristus, Guds levende Kjærlighed og Sandhed. Det er derfor ganske venteligt, at naar Folket i Middelalderens sidste Tid stødtes bort fra Kirken ved dens Kulde og med Foragt vendte sig fra den for dens Usedelighed, og med underlig Skuffelse hørte sine Penge klinge i Kirkens Rister, men ikke merkede nogen Fred at senke sig i deres Sjæl derved, — det er ganske venteligt, at Folket da med sin Nød, med sin Angst, med sit Savn og sin Smerte søger andetsteds hen for at finde enten Forglemmelse af sin Glendighed eller Trøst og Hjælp mod den. Deraf kommer denne Tids vilde Udsævelser og Raahed paa den ene Side og dens stille Fromhed paa den anden. Hvor Folkets Trang mødtes af Verdens Tilskæller, greb den disse med feberagtig Utaalmodighed og skaffede sig selv en ny Kilde til Glendighed og Synd ved en frænket Samvittigheds Nødraab, som etter skalde overdøves. Men hvor Folkets Jammer mødtes af Guds Ord, og Evangeliet sik læge de Sjælesaar, som Kirkens Mishandling og forargelige Eksempler havde gjort dybere og bitrere, der frembragtes stundom, naar Savnet stilledes, og naar alle de andre nagende Spørgsmaal sik samlet sig i det ene: Hvorledes

skal min Sjæl blive frelst, en dyb, hjertelig Tillegnelse af Guds Naade, en kraftig Stræben efter at leve i Guds Vensteb, skulde det end vorde Verdens Fiendsstab, og en sterk Fær for at bringe andre vanskægtende den samme Trøst.

Baldenserne var i denne Tid Værerne af Ordet til Folket, og gjennem dem forplantedes til Tyskland en levende Kristendom, som samlede sig i de saakaldte G u d s v e n n e r s*) Forening. Gudsvennerne optraadte aldrig som Selskab, forsøgte heller aldrig at danne noget Kirkesamfund, saaledes som Baldenserne blev nødte til. Deres Tanke var kun denne i den onde og trange Tid, hvori de levede, da Kirken var mere til Forargelse end til Opbyggelse, at slutte sig sammen for ved fælles Bøn og Forbøn, Kjærlighedsøvelse, Brevveksling eller Samtale at styrke hverandre i Troen og opflamme hverandres Naadegaver og opmunstre hverandre paa Trængselens og Korsets Vej. De holdt sig meget stille og skjult; det er, som om de manglede den Trimodighed, som var Paulus's og Luthers Naadegave; men desto mere maa deres Arbeide paafjønnes som et Tegn paa, at Herrens Tid nærmede sig, og som et af de kraftigste Vidnesbyrd om Reformationens historiske Ret. Ganske kunde ikke disse Gudsvenner undgaa Kirkens stinshge Øie, som lured med desto større Fær paa ethvert Tegn til Kjætteri og ethvert Spor af aandeligt Liv, jo mere død den selv var bleven, jo mere den havde at frugte „Sælterne“, fordi den følte sin egen Afmagt til at føde Sjælene.

Den Mand, som er Gudsvennernes egentlige Repræsentant, maatte lide Kjætterdød paa Vaaret. Det var N i k o l a u s a f B a s e l t). Han reiste utrættelig omkring, havde Venner overalt, en Mand erfaren i Kristi Efterfølgelse og vel kjendt med alle de Christelser, som stiller sig i veien for den, som isandhed vil vandre Livets trange Vej.

*) „Et stort, frivilligt Brodersstab, der fjernt fra alt Selskabet fremstalde en sund religiøs Vækkelse over hele Sydtyskland.“ (J. G. Kurtz). Bevægelsen opkom i det 14de Aarhundrede. — Udg.

†) En af de mest fremragende blandt „Gudsvennerne“, over hvis Liv og Historie der hviler megen Dunkelhed. Medens han for det meste synes at have levet affondret fra Verden, skal han en og anden Gang have traadt offentlig frem med sin ildfulde Bodsprædiken, og skal specielt have været Midlet til Johan Taulers Vækkelse. Han blev dømt som Kjætter og døde paa Vaaret mellem 1393 og 1397. — Udg.

Selv var han Lægmand, men som kaldet af Gud til at være hans Vidne var hans Vidnesbyrd bælsignet Frugt ogsaa blandt saadanne, som i Kraft af sin Theologi og sin Prestevielse troede at maatte se ned paa ham. En aandelig Søn, som skulle blive til stor Bælsignelse for Guds Folk, havde han i den berømte Prest i Straßburg, Jo h a n C a u l e r*), som allerede i længere Tid havde været en anseet Prædikant, da han ved Nikolaus af Basel blev ført til en virkelig Erkjendelse af Synd og Naade og begyndte at prædike den levende Kristendom med saadant Alvor, at hans egne Standsæller forbød ham Prædikestolen og kaldte ham gal. — Af den samme Rød som Nikolaus af Basel og Johan Cauler er ogsaa andre nidsjære og levende Herrrens Vidner, ligesom denne Bevægelse har frembragt Skrifter, som den Dag idag læses til Opbyggelse og Bestyrkelse i Troen af Tusinder paa Tusinder. Blandt disse Bøger er ogsaa de blandt os kjendte: „Den thyske Theologi“ og Thomas a Kempis: „Om Kriftstifts Efterfølgelelse“†).

Naar den katholske Kirke ogsaa her greb til Forfølgelse og Baal, saa viser dette kun, at den var bleven en afgjort Modstander af Vækkelse og aandeligt Liv. Ligesom Valdemarsernes Kjætteri væsentlig bestod deri, at de, som var Lægfolk, læste Bibelen, hvilket Kirken eller Geistligheden i Regelen forsømte, saa synes Gudsvennernes Brøde væsentlig at bestaa deri, at de levede stille og gudfrygtigt, hvilket Kirken, det vil sige Geistligheden, var saare langt fra i de Dage. Men naar det var kommen saa langt med det som kaldtes Kirken, kunde det ikke være længe, førend Dommen maatte komme. Jeg tror, at hvor meget end denne Retning har været negtet Ret til at eksistere af Kirken, saa havde den lige meget Livets og Sandhedens Ret i sig.

Bed Siden af denne „Kjætterske“ Folk e b e v ø g e l s e og tildeles uafhængig af den staar enkelte Mænd af reformatorisk Aand,

*) Dominikanermunk. En af de mest fremragende blandt de thyske Mæstere, og en af de største Prædikanter, som nogensinde har levet. († 1361). — Udg.

†) „Den thyske Theologi“ er forfattet af en „Gudsben“ i Frankfurt, hvis Navn er uifjendt. Thomas a Kempis tilhørte „Brødrene af Fælleslivet“ i Holland, en Forening af lignende Art som „Gudsvennerne“ i Thysland. († 1471). — Udg.

for hvem den katholske Læres grove Afsigelse fra den bibelske Sandhed var Hovedsagen. De blev af Kirken stempled med Kjætternavn og givne Marthyrkronen, medens Reformationen har kaldt dem sine Forløbere og Profeter. Historien dømmer retfærdigere end et enkelt Kirkesamfunds Partiiver. Det følles ved en Wicliff i England, en Huss i Bøhmen, en Savonarola*) i Italien er dette, at de alle ved den hellige Skrifts Studium var komne til den Overbevisning, at den katholske Kirke var veget af fra Sandhedens Bei, og de forsøgte selv efter Evne at sætte en sundere Lærdomsform istedetfor den gamle overleverede. Men de fik ikke Kraft til at gjen-nemføre en virkelig Reformation, fordi Tiden endnu ikke var kom-men, og deres egen evangeliske Erkjendelse ikke var modnet til den Grad af Alarhed og Livsstylde, som er nødvendig til en Reformation. Men blev der ikke givet dem det større, saa var det dog stort i en mørk Tid usorfærdet at bære frem den Sandhedserkjendelse, hvortil de var komne, ligeoverfor den mægtige Kirke, som ikke længer havde nogen Erkjendelse af Sandheden, men som det ser ud kun en udenadlært Dogmatik overleveret fra Fædrene. Det var stort at lide Øden for et frimodigt Vidnesbyrd, som flere af dem maatte; det var større at have vælt en Gjæring, som ikke kunde stanses, indtil den nye Vin sprængte de gamle Læderflaster; det var først at bevare sig selv i Kjærlighedens Ædmighed indtil det sidste. Men vi, som høster Frugten af deres Liv og Død, deres Kamp og Seier i Reformationen, vi pligter at prise Herrens Naade for alt og med Glæde erkjende, at end ikke i Middelalderens sidste mørke Tid havde Helvedes Porte faaet Overhaand over Guds Kirke, og dermed indrømme, at den katholske Kirke, som først rede saadanne Sønner, og som i hjel slo og saa-danne Sønner, var paa engang livskraftig ved Herrrens Ord og Land, som ikke var taget fra den, og til samme Tid fra falden og gjenstridig, omrent lig det jødiske Folk, der ihjelslog Profeterne og stenede Her-rens Sendebud.

Det er underligt, hvorledes Herren fører sit Folk. I den katholske

*) Tre af de mest fremragende blandt de saakaldte Reformationens Forløbere. Wicliff levede og virkede i England († 1384). Huss virkede i Bøhmen og døde som Marthyr paa Valet (1415). Savonarola virkede i Norditalien og maatte ligeledes besegle sit Vidnesbyrd med Marthrydøden paa Valet (1498). —Udg.

Kirke var Herrens Ord og Sakramenter. De var der som overalt mægtig til at virke Liv af døde. Den katholiske Kirke roste sig af disse Gaver og trodsede paa dem; men naar Livet vakte noget Sted, naar en Bevægelse begyndte, naar nogen vidnede om, hvad Gud havde udrettet hos ham, da var Kirken paafærde med Baal og Sverd for at udrydde saadant Sværmeri af sig. Da forstaar vi, at Herrens Ord maa blive en Dom over et saadant Kirkесamfund, at det maa blive et Sprængstof, som, naar dets Tid kommer, vil bryde ud med Magt, slaa ud i Lue og koste tilside og nedbryde det Samfund, som paa engang med skinsyg Iver vaager over Ordet for at beholde det, men til samme Tid vil gjøre det til et dødt Vogstas og lægge det i Baand og Spænder, saa snart det viser sig at være levende. Saaledes har Herren sin Udvei gjennem al Trængsel og ved at udføre sit Ord og sit Folk paa sin Friheds Dag, og jo haardere Trykket er, desto snarere kommer Hjælpen fra oven. Ved Herrens Ord, som var Mørkerkens Ros, skulde den blive besejret; thi dyrebar i Herrens Øine er hans frommes Øjd, og den blodige Sæd skulde spire til en Befst, som ikke kunde kvæles.

Reformationen kom. Den var Ordets og Vandens Gjerning til at bringe Liv i de døde Ven. Den kom, mægtig til at danne et nyt Samfund, den brød frem paa mange Steder paa en Gang, idet Guds Ord forkyndt i Enfoldighed, fordi det var erkjendt i levende Erfaring, greb Hjerterne med Magt. Herren havde lange forberedt Gjerningen, og Reformatoreernes Ord var som en Gnist i Tønder, som en liden Sld, der antænder en stor Skov. Over hele den romerske Kirke gik den med Løbeildens Hastighed. Ikke allestedts lige kraftig, ikke allestedts lige klar, ikke allestedts lige aandelig og ødel, men overalt Bevægelse i Vanderne, overalt Gjæring i Folket. Det var en ny Lære, det er sandt, men det var først og fremst nyt Liv. Kirken, som var bleven Livets Modstander, blev Reformationens Modstander. Her og der kvaltes Bevægelsen, her og der lededes den paa Afveie; men Gud være lovet, den blev ogsaa mangesteds bevaret i sin Renhed og sin Kraft. Den katholiske Kirke, som i Narhundreder havde vœnet sig til at betragte Læren som det væsentlige i Kirken, og som følte sig saa uendelig tryg i Besiddelsen af den rene Lære, som den med utrolig Dygtighed beviste baade af den hellige Skrift og af Fædrenes Overlevering, tænkte med Lethed at skulle knuse Bevægelsen ved

Skrig paa Branglære og ved Læredisputatser. Men Reformationens Ret og Styrke laa deri, at den ikke angreb den romerske Lære længere, end den i Livets Kamp havde erkjendt dens Falskhed. Hvad der fremstod med Livets Ret og Livets Sandhed, kunde gammel Skolastik og Citater fra Fædrene og kløgtig Skriftfortolkning ikke rokke. Den levende Erfjendelse af Guds Frelse formede sig i Bekjendelse. Hvad Hjertet havde oplevet, derom vidnede Munden; og naar dette kom i Strid med Kirkelæren, og Kirken støtte Bidnerne ud som Kjætttere, saa blev den selv Skyld i en Splittelse, som Reformationen vilde undgaaet for enhver Pris, Sandheden ubeskaaret, fordi Reformationen gjerne vilde have omfattet den hele Kirke fra øverst til nederst. Den katholske Kirke har altid opfattet denne Bevægelse som en Lærefrid, og vi rødmer ved at tilstaa, at mange Protestantter har betragtet den paa samme Maade. Men Sagen er den, at den var en aandelig Vækfælse, der gifte igjennem Kirken, og som naturlig maatte fremkalde Lærefrid, fordi den levende Erfaring af, hvorledes Synderen finder Fred med Gud, maatte bære Vidnesbyrdets Frugt og omfatte mangfoldige af de vrangle Lærdome, som den katholske Kirke havde udviklet, for at Sjælene ikke skulde komme til Fred med Gud, men altid være i Usfred, paa det at Samvittighedens Angst skulde jage dem ind under Kirkens Thranni.

Naar nu den katholske Kirke fastholdt sin vrangle Lære, som Gud havde dømt i sine troendes Erfaring ved sit Ord og sin Land, og naar den katholske Kirke i Kraft af denne sin Branglære forståinte og banlyste Reformationskirkerne og deres Lære, saa er det den selv, som er bleven kjættersk. Thi det er ikke ved Menneskepaafund og ved nye dogmatiske Paafstande, Luther er bleven Reformator; men det er, fordi det Guds Ord, som selve den katholske Kirke var bygget paa, og som den selv havde opbevaret, havde virket i ham en levende Kristendom og givet ham et reformatorisk Kald. Fra denne Livsstrøm og den deraf føgte Kristendomsbekjendelse, den deraf udviklede Lære, udfondrede den katholske Kirke sig, ja satte alle sine Kjæfster i Bevægelse for at udrydde den af Jorden. Dermed har den katholske Kirke udelukket sig selv saavidt muligt fra Indflydelsen af det Salt, som Reformationensbevægelsen var. Derfor stiller Historien snarere det Spørgsmaal, om den katholske Kirke har Ret til Kirkenavn efter Reformationen, end det ombendte.

Reformationskirvens Ret til at bestaa og Ret til at være Kirke heror altsaa først og fremst derpaa, at den er en ved Guds Ord vakt Bevægelse inden Kirken, og dernæst derpaa, om det Bund, som den derved sat, er blevet med Troskab benyttet, saaledes at den kristelige Erfjendelse, som derved var bundet, paa alle Hæder er blevet anvendt i Overensstemmelse med Guds Ord; om den store Livssandhed, hvorpaa Reformationen hviler, *M e t f c r d i g g j s r e l s e n a f T r o e n a l e n e*, er blevet det store Livsprincip i Kirken baade i Liv og Organisation, i Kultus og Lære. Om den katholske Kirke har Ret til Kirkenavn, er her mindre betydningsfuldt. Den lutheriske Kirke har dog saa langt fra tænkt paa saadan Negtelse, at den meget mere har erkendt, at den store reformatoriske Bevægelse dog ikke ganske uden Virkning er gaaet Romerkirken forbi, hvorvel den nu som i Reformationens Dage ser Antikristis Merke paa dens Bande. Men dette staar ved denne Deling urokkelig fast, at et Kirkesamfund kan udvile i sig og udenfor sig en Opposition, hvis Ret stiger i Forhold til Kirkesamfundets Uret. Og naar det kommer derhen, at det bestaaende Kirkesamfund kalder Livet af Gud og hans Ord Sværmeri og stræber at udrydde dette Liv, da sprænger Herren selv Vaandene og fører sit Folk ud til Frihed. At ikke alle kjender Herrens Førelse, og at Herren saaledes endnu kan have en Rest tilbage i Trældomskirken, en skræbelig Rest, men dog et Salt, det er ogsaa bevist. Thi uden saadan Rest kunde Romerkirken ikke bestaa indtil denne Dag.

Reformationskirkerne.

Gud være Lov, som ei tilled,
Vi blev i Snaren fangnel
Som fuglen flyver himlen mod,
Saa ere vi undgangne.
Se, Snaren bræst, og vi er fri!
Vor Herres Navn det staar os bi,
Du himlens, Jordens Slæbel!

(Sal. 124).

Saaledes sang Luther og de som stod med ham, da den katholske Kirkes Tyranni over Sjælene var brustet ved Evangeliets frigjørende Prædiken. De havde en sterk Følelse af, at Herren efter højligt havde aabenbaret sig for sit Folk, og Reformationen, Opvækelsen,

Befrielsen var dem som en Udgang af Egyptens Trældom, som en Hjemkomst fra Babels Fængenslab. Og de tog ikke feil; det var Herren, som udførte sit Folk. Thi Gud er os en Gud til idelig Frelse, og hos den Herre Herre er Udgange fra Døden. Ikke bare engang, men Gang paa Gang fører Herren sit Folk ud af Nød og Død til Frelse og Liv, fordi Herrens Ord er den evigt opvældende Kilde til Liv. Og saalænge ikke Forhærdelsen har grebet Hjerterne, og Ordet for alle er blevet en Dødens Lugt til Død, saa længe er der altid en saadan Fornhelse af Guds Kirke, stundom stille og ubemerket som en dyb Understrøm, stundom vældig og verdensrystende som ved Reformationen. De som hier efter Herren, fornyer sin Kræft, hæver Bingerne som Ørne. Hvad Verden har jaget efter og drømt om, en evig Ungdomskraft og en Styrkedrik, som gav evigt Liv, det har Gud virkelig givet sin Kirke; men han har givet det, ikke som Verden giver, til den trætte og til den, som ingen Kræfter har, til den, som erkjender med Paulus: Din Raade er mig nok. Derfor er Reformationen en Åabenbarelse af Guds Kraft og en Stadfsætelse af, at hans Ord er det evige Livs Ord. Naar han udsender sin Aand, da fornyes Jordens Skikkelse.

Saaledes er Reformationen, naar vi skuier tilbage paa den i dens Helhed, en stor aandelig Frigjørelse, en Fornhelse af Guds Folk; dog ikke saa, at dermed absolut skulde negtes, at den katholske Kirke ogsaa har nogen Del i Kristus og hans Forjættelser. Betragter vi imidlertid denne Bevægelse noget nærmere, saa finder vi, at den reformatoriske Opvækfelse ikke endte med et eneste nyt Kirkesamfund, et eneste fornyet Guds Folk, der med enig Styrke kunde staa lige-overfor det store, gamle Samfund, som kaldte sig Guds Rige; men der indtraadte Deling inden selve Reformationskirken. Det var, som om Babelsbhygningen i Rom skulde straffes med den samme Dom som den gamle Babelsbhygning. Fordi Folkene havde stræbt at bygge et falskt Guds Rige med en falsk Enhed i Pavnen, saa maatte Gud straffe dem ved en Søndersplittelse, som varer indtil denne Dag, og hvorunder visselig Kirken lidet, men som efter Herrens Raad dog tillige har lagt uoverstigelige Hindringer i Veien for Oprættelsen af en ny Babelsmagt inden de protestantiske Samfund. Sprogforvirringen ved Babelstaarnet har lagt Grunden til Menneskeslegtens Deling i Folk, og derved straffet Verden, som stræber efter Verdensri-

get, men tillige bevaret Menneskene fra en tidlig Tortabelse og Dom i Gudsfornegtelse. Kirkesplittelsen ved Reformationen har lagt Grunden til en tilshneladende varig Deling af Kirken i kirkelige Samfund, hvorved Kirken er blevet straffet, fordi Antikristendom var traadt istedetfor levende Tro, men hvorved Kirken tillige er blevet bevaret fra at komme under en fortidlig Dom for at sætte sig selv i Guds og Kristi Sted. Der er endnu levnet Kirken en ny Periode, en ny Tidsalder, i hvilken den kan vokse og forstremmes og samle Mennesker til Gud, men i hvilken den ved Udspreddelsen er hindret fra at danne et fjødeligt Rige. At derved ingenlunde Antikrist er blevet en Umulighed, vil den sidste Tid vise.

Dersom vi nu tør gaa ud fra, at den store Begivenhed i Kirkehistorien, som vi kalder Reformationen, er en Abenbaring ikke alene til Frelse men ogsaa til Dom, saaledes som i Virkeligheden enhver Gudsabenbaring i den faldne Slegt er, saa maa vi drives til den Slutning, at vi, som er Reformationens Børn, ikke alene har Marsag til Glæde og Jubel over denne Herrens Abenbarelse, men at vi ogsaa har Marsag til at ydmige os under Herrens straffende Haand, at ikke noget værre skal times os. Vi har Marsag til Jubel og Seiersang, naar vi ser, hvorledes Herren har ført os ud af Trældom til Frihed, hvorledes Herren har bestjæmmet Djævelens Stolthed og knust hans Vælde i Kirkens Sjælethranni, hvorledes Herren har fornyet Jordens Skikkelse og efter beredt sig et Folk. Men vi har Grund til dyb Bestjæmmelse og til at nedbøies af Blusel, naar vi betoeker, at det var Guds Kirke, som blev saaledes straffet, at det var den Stad, som var kaldet med Herrens Navn, som Herrrens Dom begyndte med, og at denne Straf medførte Søndersplittelsen af Herrrens Folk, Ophævelsen af den Enhed, som dog syntes saa aldeles nødvendig. Vi har handlet ilde med vores Førsædre og havt os ugudelig, derfor er vi sønderrevet i Partier, og det ene Samfund staar op imod det andet.

Nu er det imidlertid aabenbart, at dersom vi har Grund til at juble over Befrielsen, saa ligger deri en Fristelse til Hovmod og Foragt for den overvundne. Og naar vi med Rette ser et Bredens Tegn over den katholiske Kirkes gudløse Enhedsstræben i Søndersplittelsen, saa ligger det nær derover at forsage. Vor Opgave bliver dersom den at forsøge paa at vise, at Herrrens Udsærelse af Gangenslab til

Frihed ingen Grund er for os til at hengive os til Sikkerhed og Sorgløshed, og at Herrens straffende Haand over hans Kirke ikke giver os nogen Ret til at fortvile eller blive modløse, men vel al Opsordring til at søge ogsaa deri at erkjende hans vise Raad til hans Kirkes Fremme.

Da Israel var forfæstet og Hedningerne antagne, da Paulus funde juble af Fryd over, at det Evangelium, som Israel stødte fra sig, havde vist sig som Guds Kraft til Salighed for Hedningerne, da er det saare langt fra, at Paulus vil, at nogen Hovmod og Sikkerhed skal faa Plads i Hedningernes Hjerte, som om de nu funde trodse paa sin Udvælgelse og foragte det elendige jødiske Folk. Evertimod tilraaber han de kristne af Hedningerne: „De er afbrudte ved sin Vanstro, men du staar ved Troen; vær ikke hovmodig, men frugt!“ Dersom Hedningerne begik den samme Synd som Israel, mener Paulus, dersom de istedetfor i Aandens Fattigdom at tro paa Gud vilde begynde at stole paa noget andet end hans Maade alene, dersom de vilde forlade sin Tilbedelse af Stok og Sten for at tilbede sig selv i sin Egenretfærdighed og i sin Stolen paa, at Guds Ord var deres, saa vilde de, idet de tog Israels Synd, ogsaa blive Arvinger til Israels Straf. Hedningerne vilde da ikke efter Guds Vilje og Paulus's Prædiken blive et nyt aandeligt Israel, Arving til alle Guds Forjættelser, fordi de var Abrahams Aftkom ved Troen; men de vilde fun blive et nyt fjødeligt Israel, underlagt den Dom, som gaar over dem, der hører Guds Ord og ikke gjør derefter. Der er i denne Hedningernes Stilling til Israel i den apostoliske Tid adskillig Velsrelse for vor Stilling ligeoverfor den gamle katholske Kirke.

Det er nemlig en Umulighed for os at negte, at vi har modtaget Guds Ord og, som Luther siger, alle gode, kristelige Ting fra den katholske Kirke. Det er ligedan, som Hedningerne havde modtaget alt fra Jøderne; thi Saliggjørselsen kommer fra dem. Dog er det os en-Umulighed at opgive, at vi har erkjent Sandheden dybere og inderligere end den katholske Kirke, at Herren har givet os en Indsigt i Kristendommen, som den gamle Kirke manglede, at vi er vendt tilbage til den apostoliske Lære og den apostoliske Tro, netop som Hedningerne var vendt om til Abrahams Tro, som Israel havde forladt. Og netop som Israel havde hengivet sig til døde Gjerninger, medens Hedningerne kom til Troens Retfærdighed uden Gjer-

ninger, saaledes er det ogsaa blevet vor Gud og Det fra Gud efter at erkjende, at Gud retfærdiggør den som er af Jesu Tro, uden Gjerninger, i Modsatning til den katholske Lære om Gjerningernes Nødvendighed. Kunde det desvagtet være muligt for Gedningerne i Apostlernes Dage at misbruge selv denne Erkjendelse af Troen og Kristendommen til kjødelig Ros og ugudeligt Hovmod, saa faar det nok ikke forage nogen, om Reformationskirken ikke er bleven uden sin Fare.

Der har været og er fremdeles mange Tegn til, at Reformationskirkerne har haft en særegen Tilbørlighed til at træmpe den katholske Kirke under sine Fødder for at ophsie sig selv. Det har været Skif, og er det endnu, at raabe høit om den katholske Kirkes falske Lære, om dens Sjælethranni, om dens Forsømmelse af Guds Ord, og det er ganske sandt, at det maa gjøres. Men dersom det ikke fører, for at vi skal frygte for at falde i den samme Synd og komme under den samme Dom; dersom det fører, for at vi, som det heder, skal tafke Gud, fordi vi har det saameget bedre, og vi saa glemmer, at vi kanskje har det saameget værre, fordi vi har thynge Ansvar, da er der ikke lidet Lighed mellem denne Tak til Gud for vores Fortrin og Fariseerens Bøn i Templet: Jeg takker dig, Gud, at jeg ikke er — som denne Tolder!

Dersom der nu i denne Bralen ligeoverfor den katholske Kirke, dersom der i denne Udsjeldens af en falden Broder, som har arbeidet mere end nogen, kun var Hovmod og Stolthed hos nogle opblæste Theologer, saa var Farens endda ikke saa overhængende for hele den lutherske Kirke. Men Jakob siger, at hvo som støder an i ett Bud, er blevet skyldig i alle. Og i Virkeligheden har denne Selvshyge inden den lutherske Kirke vist sig nægtig til at gjennemshyre den hele Kirke og har engang bragt den saa nær Døden, at om ikke Herren havde forbarmet sig over den og paanh udført den af Trældom, saa var den gaaet ganske tilgrunde. Derved forholder det sig saaledes: Den lutherske Reformation havde revet Masken af det romerske Prestevælde og havde aabenbaret al den Løgn og Raaddenhed, som skjulte sig bagensfor de hellige Miner. Herrens Sandhed stræede etter ren og klar, og den lyste i de ensfoldiges Hjerter til Liv og Salighed. Syndere vederkvægedes af Herrens Raade og vandt Sjælefred i Troen paa Frelseren. Den lutherske Kirke stod ved Troen. Men

ester den førstie Maadetid, da den lutheriske Kirke fik Lærestrid haade med Fiender udenfor og indenfor, blev det lidt efter lidt almindeligt at rose sig af den rene Lære, at lægge saadan Vegt paa den, som om alt var godt og vel, naar kun Læren var ren. Den grund-falske Betragtning sneg sig ind, at den lutheriske Kirke stod ved den rene Lære, ikke ved Troen, saaledes som Paulus læerte. Derved blev den kongelige Lære om Retfærdiggjørelsen af Troen alene, som Luther havde prist som den Artikel, hvormed Kirken staar og falder, til et dødbringende Bogstav istedetfor en livgivende Sandhed. Thi man sagde det vel, men man gjorde det ikke. Hvad Luther havde ment, var dette, at Retfærdiggjørelsen af Troen er saavel den enkeltes som Kirkens Frelse, dersom virkelig denne Retfærdiggjørelse opleves i Sønderknuselsens Smerte. Den Afvei, som man kom ind paa, bestod derimod deri, at man indbildte sig, at man havde Frelsen, at man var Guds-elsfelige Børn, naar man kun kunde forklare, forsvare og af Guds Ord bevise den rene Lære om Retfærdiggjørelsen. Derved blev Guds Ord, den hellige Skrift, et Rustkammer, hvorfra man hentede Vaaben ikke til at kjempe mod Ondskabens aandelige Hær under Himmelens, men til at opføre Fugtekunster med paa theologiske Lærestole og paa Menighedens Prædikestole. Og Menighederne svede ind legemligt og aandeligt, medens Presten øvede sin vanhellige Disputerkunst paa det hellige Sted. Naar kun den rene Lære fik sin Ere, og Presten sin Ziende, saa spurgte man lidet efter noget andet. Dette er Bogstavtjeneste istedetfor Landens Ejendomme.

Saa langt kom den lutheriske Kirke i den ortodoxistiske Tidsalder, at den kun kunde frelses gjennem Nationalismens Vandflod. Men forinden skulde den endnu gjøre en anden ligesaa sjællig Erfaring i Pietismen. Naar nemlig Orthodoksien havde bragt Kirken til det Aftald fra Gud, at den mente at staa ved Læren, medens ingen kan staa eller nogensinde har staact ved noget andet end Troen, saa stræbte alvorlige, troende Mænd med Kraft at fremholde just dette, at den lutheriske kristne frelses kun paa samme Maade som alle andre kristne, nemlig ved den levende Tro. Paa Dommens Dag vil der ikke spørges efter dette, om du har hørt til den retrorende Kirke, men om du har troet paa Jesus Kristus og ved denne Tro lært Kjærlighed til Gud og Mennesker. Nu roste Orthodokserne sig ogsaa af Troen, ja af den rette Tro; men som vi har

feet, funde Pietisterne med fuld Ret paastaa, at det kun var en Bogstavtro, en Tro i Hovedet, ikke i Hjertet. Deraf kærebede Pietisterne med Rette, at Troen skulde være levende, og at den maatte aabenbare sig i Forsagelse. Derved kom de imidlertid paa en Afvei, som ogsaa ligger saa nær for den lutheriske Kirke, den nemlig, at naar du kun tror og bliver retfærdiggjort, saa er dette langt vigtigere end al Lære og Lærestrid, hvorfor det kan være det samme med Læren. Og en anden Afvei slog Pietisterne ogsaa ind paa, nemlig at Troen maa kunne ses i Forsagelse af dette og hint og i Beslittelse paa alt det, som er nyttigt. Det unyttige, det som kun er til Øyst, det maa en kristen ikke besatte sig med. Derved blev Livet en smaalig Streben efter udvortes Gudsfrugt, ofte forbundet med en høi Grad af indre Begjærlighed, som da gjerne gav sig Lust i Gjerrighed.

Da nu altsaa Orthodoksien havde gjort Troesindholdet til en Fornuftsag, og Pietismen havde gjort Livet til en Nyttighedsstreben, saa kom Frugten af begge disse i Nationalismen. Den tog det magelige og kjødelige i begge Retninger og vandt en let Seier over det aandelige i dem. Fra Orthodoksien tog den den Anstuelse, at Kristendommen er Hovedets Sag, at Læren gribes med Fornusten, og deraf drog Nationalismen den Slutning, at det som ikke kan gribes med Fornusten, det er ikke kristelig Lære. Kun det, min naturlige Forstand kan fatte, er det som jeg skal tro; kun det jeg kan klargjøre mig i den hellige Skrift, er Skriftens Mening. Kun det som er klar t, er sand t. Derved var hele Kristendommen forkastet, fordi den er uforknustig. Fra Pietismen derimod beholdt Nationalismen Hængen til det nyttige. Det var jo tillige fornuftigt. All Selvopofrelse var kun Sværmeri, al Lidelse for Troen var kun Daarstab; thi det var jo det samme, hvad man troede, naar man kun blev frelst ved sin Tro. Og Nationalismen tog den gamle Sats, at enhver bliver salig ved sin Tro, og satte den øverst blandt sine Troeslærdomme, idet den derved mente, at det er ligegyldigt, om man tror det ene eller det andet. Det nyttige blev altsaa for Nationalismen dette at vandre stikkeltig i Verden, at astaa fra al højere og ødlere Handlemaade, fort sagt fra al Kjærlighed for at leve i Egoisme. Saa prædikede Presterne om Nyffen af at dyrke Poteter og om det fornuftige i at være dydig, indtil den lutheriske Kirke

Iaa i et Mørke næsten ligesaa stort som den katholiske Kirke før Reformationen.

Er det længe siden? spørger kanske en og anden med Forundring. Nei, det er ganske kort Tid siden. Og udover Norges Land og blandt Nordmændene i Amerika er der Frugter nok at se endda den Dag idag af Nationalismen. Noget har rettet paa sig, meget ligger endnu nede. Herren alene kan frelse os ud af Nøden.

Dette er den lutherske Kirkes Udvilting. Var det den herlige Frugt, som Luther ventede sig? Det er Frugten af Hovmod og Selvhæghe. Det er Frugten af det forsærdelige Selvbedrag, at den lutherske Kirke har nok i den rensede Kirkelære, og at det er en Guds-dyrkelse at have Bogstavens udbortes Bæsen. Det er dette, som har holdt paa at dræbe vor Kirke, og som vil blive dens Dødsdom, om den ikke ombender sig. Det er ikke, fordi det er en Ulykke at have den rene Lære; det er, fordi Gud har givet os den rene Lære, og vi har ikke troet den med Hjertet, men kun phytet os dermed som med laante Ejere. Det er, fordi Herren har sendt sine Bidner tidlig og idelig til os, men vi har ikke ombendt os efter deres Ord. Derfor raaber vi med Apostelen Paulus: Var ikke hovmodig, men frugt! Og ved Herrens Raade vil vi ikke blive trætte af dette Raab, saa-længe vi vandrer hernede; thi det nærmer sig til Dommen, og den hvem meget er betroet, af ham skal fordres meget. Og saavist som der er betroet den lutherske Kirke mest, saa skal der ogsaa fordres mest af den.

Heri ligger Grunden til vor Kamp mod „Wisconsinismen“. Det er vor lutherske Kirkes Dødsfiende, som etter er paafærde. Der er Død og Fordærvelse paa alle dens Veie. Nylig har vi seet, at man i Missourishnoden ligefrem bekjender, at en egte luthersk Menighed sætter Læren over Livet. Det er det samme som at sige, at en egte luthersk Menighed sætter sin egen Forstand over Kristus og hans Ord; thi Kristus er Livet, og ingen anden eller intet andet er Livet, og hvo som sætter noget over ham, han agter sig selv klogere end Gud. Men det er Veien til Nationalisme og Død, det er Veien til den lutherske Kirkes Undergang. Nylig har vi seet, at man i den norske Synode roser sig af, at „Guds Ord prædikes rent efter vore Bekjendelsesskrifter.“ Altcaa den lutherske Bekjendelse først og Guds Ord dernæst. Det er at opphøie sig selv og i en forsærdelig Selvhæghe at ile

sin Fordærvelse imøde. Tegter vi mod en Skygge, eller har ikke den lutheriske Kirkes Historie talt tydeligt nok? Sandelig, Faren er Ødens Fare, det er Herrens Dom, som truer med at komme, fordi vi hører og hører Herrens Ord og aldrig giver Ngt derpaa.

At rose mig er mig sandelig ikke gavnligt, siger Apostelen; og Selvros og Troden paa ren Lære er visselig ikke den lutheriske Kirke gavnligt. Det er ikke den Lærdom, som Betragtningen af vor Kirkes Historie vil give os, at vi nu paanh stulde slaa ind paa den brede, selvbehagelige Vej, som desværre den lutheriske Kirke har tabt saa meget paa; men Lærdommen er denne: Vender om til Luthers Tro i Hdmighed for Herren, og den lutheriske Kirke skal endnu blomstre som en Herrens Have. Vor Stilling ligeoverfor den arme katholske Kirke skal ikke være den fornemme Foragt og den raske Fordømmen, men det skal være Frygt og Rædsel for at gaa paa dens forbendte Veje. Og naar den lutheriske Kirke har været paa den farlige Vej, at den har dyset Menighederne i Søvn med den falske Trøst, at den Lutheriske Kirke var Guds sande Israel uden at spørge efter Tro og Liv, saa er dette juft den katholske Fordærvelse i en lidt forandret Form. Sandheden er denne, at Guds rette Israel er deres Forsamling, som staar ved Troen; og den lutheriske Kirke har kun dette Fortron, at den kjender Troens Vej bedre end noget andet Kirkesamfund; desto større skal dens Dom blive, om den mindre vandrer Troens Vej.

Det er med Smerte, en sand Lutheraner maa se denne den lutheriske Kirkes Udvikling paa Fordærvelsens Vej. Det er med Beffjæmmelse, vi maa tenke paa, hvorledes Frihedsfangen, som Luther kvad, er blevet forandret fra en hdmig Lovprisning af Herrens Maade til en hovmodig Selvros, som udelukker Herrens Maadesgjerninger fra vore Hjerter. Det er gaaet næsten ligesom med Israels Folk, som Herren udførte af Babylons Fængenskab. Da de kom hjem af Hedningelandet, da prisede ogsaa de Herren med Glæde for Frelsen; men da Herren sendte dem Sønnen, da havde allerede Lovfangen for Herren forandret sig til raadden Fariseisme, og de korsfæstede Herlighedens Herre. — S Sandhed, vi har ingen anden Trøst end denne: Vor Gud er os en Gud til idelig Frelse, og hos den Herre Herre er Udgange fra Døden.

Vi har herigjennem seet, hvor langt det er fra, at Herren har villet føre os til en bred Sikkerhedsvei, fordi han førte os ud af den

Katholske Kirkes Mennesketrældom. Det er Troens Frithed, Herren har villet føre os til. — Vi vender os til Betragtningen af den Kirkens Søndersplitelse, som blev en følge af Reformationen.

Saa lange det er Vinter, og der ligger Is over Vandene og Sne over Markerne, saa lange alt er stivnet af Kulde, er Landsfabet ensartet og uden synderlig Forskjel. Alt har den samme hvide Overflade, og ingen ser det, som slumrer under det umaadelige Ligsvøb. Ingen kan se de mangfoldige forskjellige Sædarter, som ligger saa stille under Sneen og bier paa den kommende Baar. Men en Dag brister Isen, og i tusinde Bække flygter Sneen bort af Markerne. Solen sender varme Straaler og fremtryller ligesom Liv af den blotte Mark. Og da, naar Baaren kommer med Liv af døde, naar alt det, som sov, vaagner op, da giver Engene et andet Billeder end i den ufrugtbare Vinter. Det er ikke længere den stive Ensartethed, men i broget Brimmel trænger den ene Plante den anden. De kappes om at række op i Lyset og Varmen for at udfolde i uudsigelig Pragt de forskjelligste Blomster. Det er Livets Mangfoldighed, som seirer over Dødens Ensformighed.

Det var saaledes, det gif til i Kirken, da Reformationens Vaardag brød frem. I lange Tider havde Dødens Sto ruget over de mange Folk, som slumrede i Dvale under den katholske Kirkes Ly og Læ. Men Folkene havde hvilet ud til en Arbeidsdag, medens Kirken var bleven træt, der hvor den sad mellem Dødningeben. Guds Ord prædiket paa Folnets Sprøg vækkede de sovende, og en forunderlig Rørelse gif igjennem Folkeverdenen. Den ene efter den anden sikte Dinene op; den ene sikte een Skjævhed i den katholske Kirke, den anden en anden. Den ene efter den anden begyndte at ransage Herrrens Ord med Tro og Bon, og Herrrens Land veiledede hver til Sandhedserkjendelse efter hans Troes Maal. Da brast Ensformighedens Vaand, da viste Livet sig paa de mest forskjellige Maader. Her stod Luther i Thysland med Landens Kraft og Herrrens Vælde, en Troens Kjempe med Retfærdigheds Pantser, usaarlig af Mennesker, fordi han havde fundet Herrrens Fred. Mod Trældom og Frygt og Sjæleangst i Folkehjerterne, mod Tyranni og Sjælerov og Undertrykkelse af Herrrens Hjord i Kirkemagten kæmpede han en Guds Kamp med Evangeliets Ord: Den retfærdige af Troen skal leve, hvad hjalp det, om Kirkens Vanstraale slyngedes mod ham? Hvad

hjælp det, om Keiserens Brede truede med at knuse ham? Ikke han, men Herrens Ord var derfor lige mægtigt haade til at nedbryde og til at opbygge. Om den kjæmpende Ridder samlede sig en lidet Skare, den voksende Dag for Dag, den øgedes som et Sneskred i Vaarflommen; thi for hvert Slag, som rettedes mod den blanke Rustning, havde han klædt ham i, sprang der Gnister af Staale, og Lysstraaler stjød sig frem, som slog Fienderne med Blindhed, men tændte Livets Lys paa saa mangt et mørkt Sted. Der faldt drøie Hug og tunge Slag; men jo sterkere Braget blev, desto videre lod Vaabenighed om Lande, og hvad der for Fienderne lod som Dødsstønnen og Bredesalarm, det kom med Landens Stilhed og Kraft over saarede Hjerter, som Kirken havde trampet paa, saa at hvor en Kjæmpe blegnede for Sverdet eller sank i Usse paa Baulet, der steg tusinde frem igjen af Folkedybet. Det var en ustanselig Bevægelse, og det var ligesaa unhyttigt at ville oprykke Lutheranerne som at forsøge paa at rykke Græsspirer op paa en Vaardag. —

Hjist stod Calvin i Schweiz: Landens Sverd, som er Guds Ord, svang han med Herrens uforfærdede Mod. Den katolske Kirkes Løgn og Laft revsede han med den Kjælhed, som er Sandhedens. Han havde grebet med al sin Sjæls Styrke dette, at Herrens Ord er den levende Sandhed, og hvad der ikke vilde bøie sig deraf, enten det var Kirkens Lære, eller det var Skolernes Lærdom, eller det var Folkets Raahed, det skaanede han aldrig. Bibelen først og Bibelen sidst var hans Tanke. Og der hvor Folket havde sukket efter Lys og længtes efter Sandhed, der vakkedes en Bevægelse ved denne vældige og strenge Kjæmpe mod Løgnen og Hulheden, som man forgjæves forsøgte at kvæle i Blod eller udrense med Ild. Hvad Frankrig og Skotland og Nederlandene, som fornemmelig grebes af denne Bevægelse, har gjennemgaet af blodige Trængsler, er det umuligt at giengive med Ord; men det er strevet i Herrens Bog og skal engang føres frem. Men hvad Dødens Lidelse og Baalets Kvaler bærer for Frugt for et Folk, derom vidner disse Landes Historie rigeligt. Ogsaa den lutherske Kirke har havt sine Marthyrer; men det er for intet at regne mod den Skare af Blodbidner, som den reformerte Kirke tæller. Thi den reformerte Kirke har aldrig havt saadan Lykke ved Fyrsternes Hoffer, som (desværre, maa vi sige) den

Lutheriske sit. I Folket har den staet dybt sine Rødder, og i frie Menigheder har den havt sin forunderlige Styrke.

Og ved Siden af Luther og Calvin finder vi i Reformationstiden og efter den en Mangfoldighed af Maend med mere eller mindre ren Kristendomserfjendelse, prædikende og samlende Menigheder eller Tilhængere omkring sig. Nogle lod sig belære af dem, som var komne længere end de i Marhed, og deres Arbeide kom den ene eller anden af Reformationskirkerne tilgode. Andre satte sig fast i en Ensidighed og dannede Partier, der fristede en længere eller kortere Tilværrelse.

Hvad skal vi nu sige? Skal vi negte Herrens Gjerning og sige, Gud har opreist Luther, men Gud har ikke opreist Calvin? Skal vi sige, at naar Sjæle kom til Fred ved Luthers Prædiken, saa var det Guds Gjerning; men naar hungrige Hjerter fandt Bederkøegelse i Herrens Ord, saaledes som det forkyndtes af Calvin eller Knox, saa var det Bedrag? — Det være langt fra os. Herren har oppaalt haade den ene og den anden af sine Reddsfaber. Og hvo er den, som tør negte, at naar Jorden er fuld af Guds Kundssab, naar Herrens Ord lyder paa alle Tungemaal under Himlen, og Bibelen er oversat for alle Folk, at den reformerte Kirke da har havt sin Del i Gjerningen saa fuldt som nogen anden? Hvo er den, som tør sige til den reformerte Kirke: Du har ingen Ret til at være til? — Vi tager os ingen saadan Myndighed. Vi tror, at Herren bedst har vidst at føre sin Kirke, og naar det har behaget ham at opreise ikke alene Luther, men ogsaa Calvin, saa er det ikke, for at den ene skulde støde den anden ud af Arbeidet, men for at Herrens Gjerning skulde fremmes ved begge. Men dersom nogen mener, at han ved det bedre, at det var et daarligt Styre, da Herren tillod begge at arbeide og to Reformationskirker at blive til ved Siden af hinanden, da er en saadan Visdom ikke vor. Vi siger, det var Herrens Straf over en falsk Enhedsstræben i den katholske Kirke, naar Herrens Folk blev saaledes delt; men vi bøier os enfoldigt under Dommen og takker Herren, fordi ogsaa dette har udbredt hans Rige.

Men er det da ligemeget, om jeg er Lutheraner eller reformert? Er begge af Gud og Gud i begge, hvorfor da spørge efter Forskjellen? Jo, det er ganz nødvendigt at spørge efter Forskjellen. Thi dersom det er en Straf fra Gud, at vi er delte, saa er det en Shyd,

som har foraarsaget Skilsmissen. Men er det en Synd, som har foraarsaget Skilsmissen, saa er det farligt at leve i den. Da bliver det Alvor, at vi maa spørge os selv, om vi med god Samvittighed er der vi er, og stræber efter at vokse i Sandhedserkjendelse, om vi alle kunde naa til Troens Enhed, som er Kristi Kirkes Maal. Dersom altsaa er der ingen Plads for Ligegyldighed; en indtrængende Prævelse af os selv og en ivrig Kappestrød med alle om at trænge stedse dybere ind i Herrens Ord, det er vor Gjerning. Og naar vi i Prævelsens Alvor har lært at agte den lutheriske Kirke høiest, fordi den er trengt dybest ind i Herrens Erfkjendelse, saa forårger vi os ikke over andre, som endnu ikke har naact saa langt, men vi rækker dem med Glæde Haanden med Broderskabets Oprigtighed for at vise dem den Bei, hvorpaa Herren har ført os. Og vi kan ikke negte, at den Kamp, som Kirken har maattet føre om Læren, har været en af Øsftesterne til at føre ogsaa den lutheriske Kirke fremad i Klarhed.

Men dersom nogen spørger, hvilken af disse to, enten den lutheriske Kirke eller den reformerte, er Kirken, da er Svaret klart nok givet i hele den Historie, som ligger for os. Ingen af disse to er Kirken, thi Kirken er saalangt, som Herrens Ord lyder og hans Sakramenter forvaltes, og Kirken er i et sønderknust og sønderbrudt Hjerte. Kirken er fra Hav til Hav, fra Floden indtil Jordens End, og Kirken er, hvor to eller tre er forsamlede i Jesu Navn. Dersom ingen enkelt Kirkeafdeling rose sig af at være Kirken; thi Herrens faste Grundvold staar og har dette Segl: „Herren kjender sine.“ Han har ikke givet os at se, hvor dette Merke er sat. Salig er den, som har det; thi hans Navn er skrevet i Livsens Bog. Men den Kirke, som purest og renest prædiker Herrens Ord, den som med det underligste Kjendskab til Frelsens Bei kan lede Sjælene til Freden med Gud og bevare dem i Freden, det er den lutheriske Kirke. Og det er sikkert, at hvor meget der end er Strid mellem Lutheranere og Katholiker og reformerte, saa staar den Sandhedserkjendelse, som den lutheriske Kirke har vundet, som en lysende Sol paa Himmelten, og stille, men sikkert arbeider dens Lys sig fremad gjennem alle Kirkesamfund. Og medens Tidens Vantro lidt efter lidt undergraver alt det, som Menneskeklægt har lagt til Guds Ord baade i den ene Kirke og i den anden, saa bliver Guds Ord selv uskønkeligt som Guld, der lutres i Ilden. Og den Kirke, som urokkeligt holder

sig dertil, trods alle Fristelser og alle Forstandens Tvilsmaal, den bliver bestandig gjennem alle Verdens Omvæltninger.

Skulde vi imidlertid spørge os selv, om da den reformerte Kirke ikke har noget at lære os, saa vilde det visselig være en Daarfskab at negte dette. Ligesom vi saa, at den katholske Kirke havde den Gjerning at fremstille Kirken som Guds Rige, og den lutherske Kirke den Opgave at fremstille Kirken som Samfundet af de retsædiggjorte ved Troen, saaledes har den reformerte Kirke det Kald at fremstille Kirken som Enheden af de frie Menigheder om Herrens Ord. Dersom nu den lutherske Kirke ved Begivenheder, som den ikke raader for, drives derhen, at den kommer til at staa i samme uafhængige Forhold til Staten, som den reformerte Kirke frit har valgt; dersom den bliver paa samme Maade en Menighedskirke, som den reformerte allerede længe har været, saaledes som Tilfældet er her i Amerika, mon da ikke de frie Menigheders Kirke kan lære den lutherske Kirke noget? Sikkertlig kan da ikke vor Søsterkirkes mange og tunge Erfaringer blive os ligegyldige. Det vilde være ubesindigt uden videre at oversøre Institutioner fra den ene til den anden; men det vilde være Selvklogskab at tænke, at der ingen Lærdom var at hente hos dem, som har prøvet disse Ting før os.

Resultatet af vor Undersøgelse er derfor dette, at den Sønderlemmelse af Kirken, som vi er Bidner till, er visselig en Sorg for et-hvert Kristen hjerte; men hvad Mennesker har forsyldt ved sin Ugrundelighed og sin Selvklogskab, det ved Gud at vende til det gode. Dersom vi med Trofskab vandrer paa den os foresatte Vej og ikke sparar nogen Møje for at virkeligjøre vort Kald, saa vil Herrens Dag give os et herligt Møde i Mands Modenhed.

Vi drager vort Øje ind fra de store Kirkeafdelinger og samler vor Betragtning om vores egne Kirkesamfund i Amerika. Vi kan nemlig ikke her forfølge de mange Partier, som f. Eks. findes inden den reformerte Kirke, hvor Methodister og Baptister, hvor Episkopaler og Puritanere brydes med hinanden. Vi optager kun i Beskedenhed Spørgsmaalet om vor egen lille Plads i Kirken. Der findes for menneskelige Øine intet ubetydeligere og for Vantroen intet latterligere end det, som faldes den norsk amerikanske Kirkestrid. Det er sandt, det er smaaat, og det er sandt, det har sin latterlige Side; men

det er ikke destomindre vor Livsgjerning det gjelder, og vi flammer os ikke derover. Herren har dog sin Gjerning deri.

Her iblandt os er nu den lutherske Kirke delt. Dette kan nu paa Forhaand ingenlunde forarge os; thi dersom Kristi Kirke i sin Helhed er delt, kan det da undre os, om den Bevægelse, som er vakt inden Kirken ved Luther, atter kan dele sig? Men hvad er nu Grunden til denne Deling? Det er aabenbart, at naar den norsk Lutherske Kirke allerede straks fra første Stund i Amerika blev delt, og det med saadan dyb Aløst, at det ene Samfund sagde om det andet, at „hvør Gud bygger sin Kirke, der bygger Djævelen sit Kapel ved Siden af,” saa kan Grunden hertil kun søges i Norge, ikke i Amerika. Det, som viser sig saa tidligt, kan ikke være udsprunget paa den nye Jordbund. Det viser sig her, fordi det faar Anledning dertil. Den Modscætning, som ganske naturligt fandtes i Norge, var paa det religiøse Felt en lignende som den, der saa sterkt gjorde sig gjeldende i Politiken just paa den Tid. I Politiken var det Embedsstand og Bondestand, som dengang brødes; i Kirken var det tildels Prest mod Menighed og Menighed mod Prest; tildels Kristentro mod død Prædiken. Det var denne Modscætning, som med saa stor Styrke gjorde sig gjeldende mellem den norske Synode og Ellingianerne, og som udartede til et saa fanatisk Had, fordi de foaledannede Prester i Synoden behandlede Elling Gjelsen og hans Prester med en udsægt Foragt.

Herover i Amerika kom det til en større Klarhed i Partidannelsen. Thi det gif saaledes for sig, at der i Synoden snart med Kraft arbeidedes mod det Maal at samle alle norske i Amerika i Menigheder og af disse at opbygge et Samfund, der saa meget som muligt i enhver Henseende lignede Statskirken, kun med den Forskjel, at Kirkeraadet traadte istedetfor Kirkedepartementet, og Paastanden om Enebefidelse af den rene Lære blev det Skræmsel, som skulde holde Menighederne indenfor dets Raaderum, hvortil man savnede Statens kraftige Hjælp. Det første Spørgsmaal her blev altsaa om at samle Folket, det andet om at opdrage Folket i den kirkelige Stil, som var nødvendig for et saadant Samfund. Det er derfor eiendommeligt for disse Menigheder, at de omfattede hele Settlementerne, idet Folket i Masse blev organiseret til Menighed, hvad der jo i en Forstand var gammel norsk Stil.

I Modscætning til denne Menighedsdannelse, som saaledes straks

hadde et katholisk Tilsnit, staar Elling Eielsens Virksomhed. Denne Mand synes aldrig at have tænkt synderlig paa Menighedsdannelses. Dersom der er nogen Plan i hans Arbeide, saa er det denne, at han vilde samle til et Slags Samfund de stille i Landet. Han vilde udstille de troendes Samfund af Verden, og det var ham lige meget, om disse enkelte, som han holdt for Guds Børn, dannede nogen Menighed eller ikke, naar han kun kunde besøge deres Huse, bede med dem og opbygges med dem, hver Gang han paa sine uafsladelige Reiser kom dem forbi. Han affskedte derfor af inderste Hjerte Shnodens Fremfærd, han foragtede dens Menigheder og søgte bestandig, hvor han saa noget Livstegn i dem, at drage de valte ud af dem og ind til sine egne smaa Kredse, de troende. Han var i Amerika Repræsentant for den mest yderliggaaende Form af Individualismen. En høi Grad af Dømmeslyge maatte være Resultatet af denne Tænke-maade; og naturlig maatte Dommen især falde tungt over de stole-lærtre Prester i lange Kjoler, som stod ham imod. Var der nogen troende, saa maatte han jo være med de troende, det vil sige i Eielsens smaa Husmenigheder. Maar en altsaa ikke var at finde der, saa maatte deraf sluttet, at han ingen troende kunde være. Her har vi Modsætningerne klare og skarpe. Verden og den lille Blok stod mod hinanden efter Eielsens Mening. Kirken og Sværmerne stod mod hinanden efter Shnodens Mening.

Var nu denne Adskillesse uberettiget, og var det urigtigt, at der var to Samfund? Vi mener nei, i en Forstand. Thi disse to Samfund, der begge lader under saa betenkelige Skrøbeligheder, der snart skalde være sin Frugt i Læren, disse to Samfund er to samlende Forsøg paa at finde Frikirke's Form. Det var nødvendigt, at disse Modsætninger traadte ud fra hinanden med en saa gabende Kløft, for at det kunde blive klart, hvorledes en Frikirke har de forfærdeligste Banseligheder at brydes med. At Skjævhederne fremtraadte saa skarpt og saa snart, det var endnu bedre skiftet til at bane Veien for en sundere Opsattelse af Menighedens Væsen, og saaledes dels lede disse modsatte Samfund selv til et større Maadehold, dels give Tanke og Maal for det tredie Samfund, som snart skalde komme, nemlig Konferensen.

Denne sidste blev mere styrket, end den styrke selv ind mellem de to gamle. Og dens Bei er affstukket ved de to Yderligheder. Vi skal

ikke opholde os ved, hvad den har gjort, det er os nok at have paavist, at der var aabnet Rum for den, og at den er der til at fylde Rummet. Dens Historie er endnu for ny og frisk til at kunne skrives. Men dens Maal er afaalet; det er frie Menigheder, samlede paa organisk Maade ved Ordets Preædiken, sammenbundne ved en føelles Gjerning for Guds Riges Udbredelse og Bevarelse blandt os.

Og nu spørger vi til Slutning: Har Konferensen Ret til at bestaa? Og vi svarer med Historiens Vished, med Guds Styrelsес faste Overbevisning: Ja. Gud har selv givet den Plads og Kald, den har hans Bud og Besaling til at arbeide. Er den da Kirken? Nei, ikke den er Kirken, og ikke Synoden er Kirken, ei heller Ellingerianerne er Kirken; men de er alle Tjenere i Herrens Kirke paa Jordene, og deres Arbeide skal, forsaavidt det har været til Opbyggelse, ogsaa bære sin Frugt i de frelsedes Samfund, den triumferende Kirke.

Vi slutter denne Betragtning her. Vi har ofte været misforstaet, og vi kunde have meget at tilføje derom; men for dem, som elsker Sandhed, tror vi, at muligens ogsaa her kunde være en oganden Veiledning til Sandhedserkendelse.

Det store Spørgsmaal, hvad Kirken er, og de mange forbillede Forholde, hvori de kirkelige Samfund staar til hinanden, vil endnu kræve megen og lang Kamp, fornemmelig i Amerika. I denne Kamp vil ogsaa Konferensen tage sin Plads, og dersom det turde haabes, at disse Linjer har givet nogen Ledetraad til en rolig og kristelig Betragtning af denne vanskelige Sag, saa vilde dermed alt være opnaaet, som vi har tilfigtet.

3. Menigheden i Katakomberne.

[Kilde: *Kvartal-Skrift.* 6te Aargang. 1880. Side 26—48. Se Anmerkningen, Side 58. — Udg.]

Den evige Stad.

Herdenshistorien har ofte kaldt Rom „den evige Stad“. Rom har setet Aarhundreder veksle og Kartusinder omstiftes uden selv at gaa under. Fra en lidet Begyndelse steg det op til Verdensherredømmet; og sjønt det romerske Verdensriget faldt, saa overlevede Rom dets Undergang. Rom har setet Folk efter Folk drage gjennem sine Gader; det har setet Riger opstaar og Riger falde. Det har løftet sit Hoved i hovmodig Triumf, naar Verdenserobrere har Folkenes Gods hen for dets God; selv har det ogsaa stundom maattet bøie sin stolte Nakke for fremmede Grobrere. Men Rom er ikke falden, naar det snublede; og det er ikke bleven liggende, naar det blev nedkastet. Endnu er Rom regnet blandt Vherne, og dets Stolthed er ikke brudt og dets Skjønhed ikke veget fra det. Verdenshistorien ser det med ørhødig Beundring, og naar den ser, hvorledes de andre Verdensbher er sunkne i Ruiner, hvorledes Babylon og Nineve er blevne Grushobe, saa drømmer den om Rom's evige Ungdom og om en Kraft, som aldrig celdes. Den urgamle Stad er endnu fuld af Ungdomsliv, og Frihedstanker hølger etter gjennem dens myldrende Folkesværm. Aldrig saa Historien en Stad som denne, der to Gange har setet Verden for sine Fødder, og som end i sin graa

Alderdom skyder grønnende Skud og lever sin Ungdom for anden Gang.

Men for en kristelig Betragtning af Historien er Rom's Herlighed kun det falske Gulds bedaarende Glimmer; og Rom's Aarhundreder og Kartusinder er kun sorte Timer i Herrens Verdensdag. Og hvad mere er, Rom's Kraft til Selvforhengelse, som forekommer den verdslige Betragter saa forunderlig og ophøjet, den synker for den kristelige Betragtning ned til at være et Vaan eller et Stan fra Guds Menigheds Liv. Det gamle hedeniske Rom, Keisernes Stad med Af-gudstemplernes Pragt, er faldet, og paa dets Ruiner er bygget det kristne Rom med sine tusinde Kirkespir og sine pavelige Paladser. Saal stor er Kristendommens Magt i Historien, at den endog i sin mest forbendte Stikkelse har været i stand til at gjøre Rom anden Gang til Verdens Hærskerinde.

Derfor er det kun menneskelig Forfængelighed at kalde Rom „den evige Stad“. Om Rom, efterat have suget Verdenslystens og Verdensgjistens Væger ud indtil sidste Draabe, endnu var i stand til at vækkes op til nyt Liv ved Kristendommen, saa viser det ikke Rom's Magt, men Kristendommens. Og dersom vi af Rom's Historie kan høste noget sandt Udbytte, saa maa det meget heller være dette, at Guds Kraft er mægtig til at overvinde Verdens Forkrænkelighed.

Der er „en evig Stad“ ogsaa for Troens Øie; det er det Jerusalem heroventil, som er vores alles Moder. Guds Menighed er Staden, som er bygget paa Bjerget, og hvis Mure er grundlagte paa Klippen. Den staar ikke alene gjennem Verdens vekslende Tider, men selv naar Verdens Tid er ude, og Døden har revet til sig den sidste Rest af det syge Verdensliv, saa staar Guds Menighed lige ung som Herrens Brud. Da oplader „den evige Stad“ sine Porte for Guds fattige og foragtede Børn, og de huses i dens evige Boliger i uforstyrret Fred og ubiværlig Herlighed.

Der er imidlertid neppe i Menneskeslegtenes Historie nogen merkeligere Omvoeltning end det hedeniske Rom's Obergang til det kristne Rom. Guds evige Liv, som var givet i Sønnen, Jesus Kristus, trænger sig ind i Verdensstadens Død; og blandt Verdensstadens Ruiner bygges paa aandeligt Bis Guds Stad, idet der ved Kristi Evangelium samles en Guds Menighed af de dødstrætte Hedninger, hvis Sjæle ikke kunde mødes af Verdenslivets Tomhed og Hulshed. In-

tætstedts viser Kristendommen sig saa lig Sædefornet, som falder i Jordens og dør og bærer megen Frugt, som netop i Rom. Thi det er i egentligste Forstand af de kristne Marthrers Grave, at den romerske Menighed vokser frem. Den romerske Menighed maa stige ned i Graven for at gaa frem til Livet. Tætstedts hjæmper Hedenstabet saa haardnakket for Livet og synes saa vis paa sin Seier over Kristendommen. Men jo mere Hedenstabet raser, des mere forbløder det sig; og jo mere Menigheden lidet, desto mere vokser dens Kraft, indtil det ender med Hedenstabets Undergang i Selvudmattelse og Menighedens Fremtræden paa Verdenskuepladsen for fra Rom af at tage et nyt Ulsprang i sit Seierstog gjennem Landene.

Det er et lidet Træ af denne Overgangstid, som vi i det følgende vil prøve at ssildre. ~~R o m s K a t a k o m b e r~~ er nemlig ikke noget andet end de kristnes Begravelsespladse udenom Byens Mure. Men disse Grave var en Lid lang Menighedens Tilflugtssted, og de har derfor Bethydning ikke alene som de afstådes Hbilested, men ogsaa som de levendes Skjulested den lille Stund, da Krængselens Ild gift over den romerske Menighed. Det er ikke saa sørdeles meget, vi ved om Menigheden i Katakomberne; men det lille, som er blevet os overleveret, og som vi kan læse os til paa de flere tusinde Gravskrifter, som er fundne, er af gribende Interesse for alle, som elsker den lidende og hjæmpende Menighed i dens Korsdragt.

Den romerske Menighed.

Den romerske Menigheds Grundlæggelse hører til en af de aller første Begivenheder i den kristne Kirkes Historie; men trods de aller grundigste Undersøgelser skjuler denne Begivenhed sig i et for os uigjennemtrængeligt Mørke. Vi ved ikke, hvorledes eller af hvem Menigheden blev stiftet. Det gift med Evangeliets Udbredelse i de Dage, som med Blomsterfrøet, der bæres af Binden og spirer og slaar Rødder paa de mest ubevante Steder. Ingen ved, hvor Frøet er fastet hen, førend Baarsolen løkker Spirerne frem af Jordens; og naar Blomsten udholder sig ved Sommerens Varme, saa kan alle vide, at Frøet har været der. Saaledes har troende Mænd, drevne af Guds Land, Evangeliets Sæd omkring til de forskellige Steder inden det romerske Rige, og vi ved intet derom, førend vi ser Menigheder i

blomstrende tilstand midt i de hedeniske Verdensbher. Det gaar, som sagt er ved Profeten: „Landen fra det høje udøses over os, og Ørkenen bliver til frugtbar Mark (Ez. 32, 15). „Ørkenen og det tørre Land skal glæde sig, og den øde Mark skal juble og blomstre som en Lilje. Den skal blomstre og juble, ja, juble og synge med Fryd; Libanons Hærighed er given den, Carmels og Sarons Pragt; de skal se Herrens Hærighed, vor Guds Pragt“ (Ez. 35, 1. 2). Og vel maatte den Israels Rest, Herrens Zion, som havde ombendt sig til sin Gud og modtaget Landens Forjættelse, udbryde og sige: „Hvo har født mig disse? Jeg var jo barnløs og usfrugtbar, landflugtig og forskudt. Og hvo har opfostret disse? Se, jeg var jo enlig tilbage. Hvor var disse?“ (Ez. 49, 21). Thi i Hedningelandene tændte Landen Lys paa Lys ved Evangeliets Budskab, og Menigheden i Jerusalem fik Bud efter Bud tilbage om Evangeliets Frugt blandt Hedningerne og de adspredte Jøder.

Saaledes er det ogsaa med Menigheden i Rom. Vel ved vi, at der var Romere blandt dem, som i Jerusalem blev Vidner til Vinseunderet (Ap. 2, 10), og at Hovedsmanden Kornelius hørte til den „italienske Rode“; men vi hører intet om, at disse bragte Evangeliet til Rom. Det første vi ved med Vished om Menigheden i Rom er, at Paulus skriver sit Brev til den, og da bevidner han allerede, at Romernes Tro omtales i hele Verden (Rom. 1, 8). Siden kom Paulus derhen som Fange, dog med saamegen Frihed, at han kunde prædike Evangeliet. Der led Paulus Martyrdøden ligesom ogsaa Peter.

I Brevet til Filippenserne, som Paulus skrev fra Rom, sender han Hilsen fra Brødrene og alle hellige og „mest de af Keiserens Hus“ (Fil. 4, 22). Man har troet deri at finde et Vidnesbyrd om, at Kristendommen havde tilhængere endog i den keiserlige Familie paa Paulus's Tid. Der er ikke noget usandsynligt deri. Saa aandsforladt var Hedenstabet, og saa tomt var det hedeniske Liv, at Evangeliets levende Strøm havde en Magt over Hjerterne, som vi umuligt kan gøre os nogen ret Forestilling om nu, da alles Sind fra Barnsben er bleven vant med Prædiken om den forsæftede. Saa meget ved vi med Sikkerhed, at et Snes Nar efter Paulus's Død, under Keiser Vespasian og hans Søn og Efterfølger Titus, som ødelagde Jerusalem, var flere af denne Familie kristne og blev dels dræbte

og dels forbiste for Troens Skyld. Og Tertullian skriver i det andet Aarhundrede efter Kristus i sit Forsvarsforskrift for de kristne: „Vi er fun fra igaar, men vi er allesteds, i eders Byer og lige ind i eders Senat og i eders Keiseres Palads.“ Dette viser, at Menigheden i Rom har omfattet alle Klaeser og Samfundslag, fra de fattigste til de rigeste, fra Slaven til Keiserens nærmeste. Det er langt fra os heri at søge nogen Øre for Evangeliet. Dets Øre er af Gud, og det tager ikke Øre af noget Menneske. Dets Øre blandt Mennesker bestaar deri, at det er Frelse og Liv for de fortalte og elendige paa Jordens. Men det er af Betydning at merke sig denne Kjendsgjerning for at kunne forstaa, hvorledes den romerske Menighed midt under de haardeste Forfølgelser kunde faa Gravsteder i enkelte Kil-fælde midt i Rigmænds og Stormænds Lysihaver og Marker. Vi skulle være ude af Stand til at forstaa dette, om vi ikke erindrede, at Evangeliet fandt arbejdende og besværede Sjæle ligesaabel blandt rige og mægtige som blandt fattige og Trælle.

Den romerske Menighed sik tidlig sin Bloddaab. Apostlerne Paulus og Peter var ikke alene om at lide Døden for Evangeliets Skyld. Meget mere maatte Menigheden udstaa Forfølgelse efter Forfølgelse. Det var jo rimeligt, at dersom de romerske Keisere stundom gjennemsgætte hele sit Rige for at finde kristne, hvis blod de kunde udgyde, saa søgte de ialfald at holde Keiserstaden fri fra denne farlige Seft. Det var disse Forfølgelser, som drev Menigheden ned i Katakomberne, i Gravene; og det var disse Forfølgelser, som tvang de kristne til at bygge Katakomberne saa, at de ogsaa kunde tjene til Samlingsplads for Menigheden under dens Gudstjenester. Det er derfor her paa sin Plads at tale lidt om Forfølgelserne, og om hvorfor just Gravkamrene blev Menighedens naturlige Fristed.

Menighedens retslige Stilling i Rom.

Det er almindelig bekjendt, at den keiserlige Regering i Romer- riget i Begyndelsen ansaa de kristne som en jødisk Seft og behandlede dem derefter. Den første Beretning, vi har om den romerske Øvrigheds Opræden ligeoverfor de kristne, findes i det 18de Kapitel af Apostlernes Gjerninger. Paulus blev i Korinth anlagt for den romerske Landshøvding Gallion, som sthrede Provinzen Maia. Men

Gallion sendte baade Anklagerne og den anklagede bort med den Bemerkning, at Spørgsmaal om en Lære og Navne og den jødiske Lov vedkomm ikke ham. (Ap. Gj. 18, 15). Claudius Lysias skrev til Felix, at Jødernes Klage mod Paulus „angik nogle Spørgsmaal i deres Lov“ (Ap. Gj. 23, 24). Og Festus forklarede for Kong Agrippa, at Klagen mod Paulus bestod i, at Jøderne „havde nogle Twistigheder med ham om sin egen Gudsdyrkelse og om en Jesus, som var død, men om hvem Paulus sagde, at han lever“ (Ap. Gj. 25, 19). En hedensk Forfatter, Svetonius, siger om Jødernes Fordrivelse fra Rom under Keiser Claudius (Ap. Gj. 18, 2), at „Keiseren uddrev Jøderne fra Rom, fordi de bestandig var urolige, idet Kristus oprørte dem.“ Den hedenske Forfatter har aabenbart hørt af Jøderne den samme Beskyldning, som Jøderne i Jerusalem fremførte mod Jesus for Pilatus: „Han oprører Folket“ (Luk. 23, 5). Og det er tillige tydeligt, at Romerne betragtede de kristne som Jøder og endog holdt Jøderne ansvarlige for den Uro i Folket, som de anklagede Jesus for at have stiftet. Det kan heller ikke undre os. De kristne vilde selv være det rette og sande Israel; Hedningerne saa, at de dyrkede Israels Gud, de paaberaabte sig det gamle Testamente, de fremstillede sin Religion som den rette Opførsel af de jødiske Spaadomme. Den store Forskjel mellem Jødedom og den kristelige Religion syntes for Hedningerne kun at være en spidsfindig Ordtrig, som de romerske Øbrighedspersoner fandt det under sin Værdighed at skjække nogen Opmerksomhed. De var selv for det meste hedenske Fritænkere, og andre Folks religiøse Overbevisning var dem temmelig ligegyldig.

Kristendommen nød en Tid Fordel af denne Forveksling af Jøder og kristne, idet den kristne Menighed fil godt af den Beskyttelse, som de romerske Love saa velvilligt ydede næsten alle de forskellige Religioner inden Romerriget og blandt dem ogsaa Jødedommen. Fra Julius Cæsars Tid var den jødiske Religion anerkjendt af det romerske Rige som tilladt. Det vil sige, Jøderne havde fri Religionsøvelse overalt, ligesom deres nationale Særegenheder blev tolererede. Siden blev Jødernes lovlige Religionsfrihed aldrig krænket eller ophævet ved Lov. Naar de undertiden, som under Keiser Claudius, blev forulempede, saa var det ikke af religiøse, men af politiske Hensyn, og saadanne Forholdsregler var aldrig af nogen længere Va-

righed. Da Paulus kom til Rom for at faa sin Sag paafjendt af Keiseren, kunde han i al Frihed samle Jøderne om sig og prædike Evangeliet for dem.

Vi merker os her endnu en anden Omstændighed. Jøderne øvede i denne Tid, da de var adspredte overalt i de romerske Byer, dels som frie, dels som Slaver, en ikke ringe Missionsvirksomhed. Den romerske Lov lagde ingen Hindringer i veien herfor. De to Klasser af jødiske Proselyter, hvorfra den ene kaldtes Retsfærdighedens, den anden Portens Proselyter, nød den samme Beskyttelse og religiøse Frihed som Jøderne selv. Retsfærdighedens Proselyter gif ganske over til Jødedommen og iagttog den hele ceremonielle Lov. Portens Proselyter derimod forpligtede sig kun til at afholde sig fra Usguds-dyrkelsen, det kvalte og Blodet. De blev ikke omstaarne og bevarede alle sine nationale Særegenheder. Menighedsmediet i Jerusalem havde raadet de kristne af Hedningerne til at følge den samme Regel. Derved blev det næsten umuligt for Hedningerne at opdage nogen Forskjel mellem Portens Proselyter og de kristne, især da de ikke havde synnerlig Opsordring til at befatte sig med dette Spørøgsmaal.

Denne Forveksling, som bragte de kristne under Lovens Beskyttelse, kunde ikke være ret længe. Jødernes Håd gjorde dem til de kristnes Anklagere. Som de havde bragt Jesus for Pilatus, saa bragte de hans troende for de romerske Keisere. Overalt i det romerske Riget er det Jøderne, som først henvender den romerske Øbrigheds Opmerksamhed paa de kristnes særegne Religion, deres Tro paa Kristus og deres Forestillinger om Guds Riget. Den mistænksomme keiselige Regierung saa en Fare baade for Statsreligionen og Riget i saadanne Lærdomme. I ethvert Fald, naar det først blev klart, at her var en ny Religion, saa maatte Regieringen tage en bestemt Holdning ligeoverfor den. En Religion kunde ikke taales i Rom, uden at den var udtrykkelig anerkjendt ved Lov. Enten maatte Kristendommen lovlig anerkjendes, eller ogsaa havde den ingen Ret til at være til og maatte udryddes paa den ene eller den anden Maade.

Netop i den Tid, da Forskjellen mellem Jøder og kristne begyndte at blive aabenbar for Hedningerne, indtraf Rom's Brand under Keiser Nero. Keiseren kom i Forlegenhed med at finde Brandstifterne og stjød Skylden paa de kristne, som naturligvis ikke havde synnerlig

Sympathi hos nogen udenfor deres eget Samfund. Snarere var de forhadte af det hedenske Folk, i hvil Sambittighed deres Omgjengelse var en Braad. Den første Forfølgelse begyndte, og Rom's Politik mod de kristne var afgjort. Siden var det ikke saadan Forbrydelser, de kristne forfulgtes for; men de var Gjenstand for Forfølgelse for Religionens Skyld. Opmerksomheden var henbendt paa dem; deres Fiender tillod ikke Øvrigheden at glemme dem, og naar deres Religion ikke var lovlig, saa var der ingen anden Udvei end at rydde dem af Beien.

De kristne stod altsaa ikke alene udenfor Lovens Beskyttelse, men Loven var dem imod. De havde ikke Ret til at være til i det romerske Rige. Og til Overslod blev der udstedt førststille Love imod dem, som erklærede dem for Forbrydere, fordi de ikke troede paa nogen Gud. Saaledes var Kristendommens retslige Stilling lige til Konstantins Tid. Vistnok rasede ikke Forfølgelsen altid lige heftigt, men aldrig havde de kristne nogen ved Lov sikret Religionsfrihed eller nogen Beskyttelse af Loven. Enkelte Keisere og Øvrighedspersoner lod Lovene sove; men det var kun ved Efterladenhed fra Øvrighedens Side, at de kristne saaledes nød Rolighed for længere eller kortere Tid. Selvfølgelig kunde de til enhver Tid blive ført for Retten af sine Uvenner, og engang overbeviste om at være kristne, hvad de oprigtige blandt dem aldrig søgte at sjule, maatte de blive dømte til Døden.

Dette Forhold var dog ingenlunde i alle Tilfælde behageligt for vedkommende Øvrighed. En Rigmand, en nær Slegting af Dommeren, en Ven af Keiseren osv. var for Eksempel bleven kristen. Hans Uvenner bragte ham for Domstolen, han bekjendte sin Tro, han maatte lidet Døden. Da de kristne tiltog i Antal og vandt Tilhængere næsten i enhver større Slegt i Riget, blev det næsten utaaleligt. Statsklogskab og Menneskelighed tilslagde Nødvendigheden af nogen Forsigtighed. Men det kom aldrig dertil, at Kristendommen blev anerkjendt som lovlig. Man greb til den Udvei at erklære det for en Forbrydelse at angive de kristne for Retten. En latterlig Fremgangsmaade; thi var de kristne Forbrydere, hvorledes kunde det da være en Forbrydelse at anklage eller melde dem? Det var ogsaa kunen halv Forholdsregel, som ofte blev brudt. Selv med den bedste Vilje kunde en romersk Keiser ikke beskytte en kristen Undersaat, saalænge Kristendommen ikke var blandt de anerkjendte Religioner. Der for-

tælles saaledes en merkelig Begivenhed, der indtraf under Keiser Commodus, hvis Regjering var saa sørdeles mild imod de kristne. En romersk Senator, Appolinus, blev anklaget for at være en kristen. Anklageren havde forbrudt sig ved at anklage ham, og han blev dømt til at blive radbrækket levende. Men Anklagen stod ved Magt, Processen maatte gaa sin Gang, og Appolinus maatte forsvarer sig i Senatet. Loven sagde, at dersom nogen var anklaget for at være en kristen, og han ikke vilde affverge sin Religion, fulde han straffes. Appolinus var standhaftig, og Senatet maatte dømme ham til Døden.

Lovens Sverd var saaledes fra Neros Tid udstrakt over de kristnes Hoved. Stundom undlod man at bruge Rettens Vei imod dem; men altid var de truede ikke alene af en forbittret Pøbel, men af den bestaaende Øvrighed. Deres retslige Forhold blev endnu mere usikker derved, at Tilbedelsen af Keiserens Billedstøtte blev fordret som Tegn paa Arbhædighed og Lydhed af alle Undersaatter. Naar de kristne ikke vilde brænde Røgelse foran disse Billeder, kunde de anklages for Majestætsforbrydelse. Dertil kom endnu, at Folkets Gad opdigtede mange andre Forbrydelser, som de kristne skulde være skyldige i; og ialfald kunde man altid gribe til den Anklage, at de kristne var et „hemmeligt Selstab“, som arbeidede paa at omstyrte Samfundsordenen. Saaledes var de kristnes Stilling i aller egentligste Forstand retsløs. De betragtedes som Romerrigets Fiender, og al Lovens Strenghed kunde anvendes imod dem.

Lov og Ret om Gravpladse i Rom.

Det romerske Riges Love negtede altsaa de kristne al Beskyttelse for deres Religion og Gudsdyrkelse. De kristne kunde ikke engang tolereres efter Loven. De havde ikke Lov at være til. Underledes med deres Grave. Hvor meget end den kristne Menighed var udstydt af det hedenske Statssamfund, saa var deres Grave og Gravpladse lige meget beskyttede af Loven. Det er først henimod Slutningen af det tredie Aarhundrede efter Kristus, da Kampen mellem Hedenstaben og Kristendom naaede sin største Højde, at der blev taget førstfilte Forholdsregler for ogsaa at sælægge de kristnes Grabsteder.

Gjennem hele den hedenske Oldtid gaar der et Drag af den dy-

beste Ærbødighed for de afdøde og deres Hvilested. Í Althen maatte den, som skulde beklæde de høieste Embeder i Staten, kunne vise, at han omhyggelig havde bevaret og prydet sin Faders Grav. Í Rom blev ethvert Gravsted omgivet med særegne Rettigheder, fordi det blev betragtet som helliget ved det Legeme, som der var nedlagt. Et saadant Stykke Jord kunde ikke sælges, ikke tages for Gjæld, ikke gives bort ved Testamente, det blev den Families Ejendom, som der begrov sine Døde, om Familien ellers blev noksaa fattig. Selvfølgelig blev enhver Krænkelse af Gravstedets Hellighed betragtet som en grob Forbrydelse i Lovens Øine. De, som paa nogen Maade forstyrrede en Grav, blev dømte enten til Slavearbeide eller Landsforvisning.

Denne Gravstedernes Ukrænkelighed var fuldkommen uafhængig af de levendes borgerlige Stilling eller religiøse Overbevisning. Det var det hedeniske Samfunds Hyldest til „Straffens Konge“, Øden. Alle Lig blev behandlede med den samme Ærbødighed. Selvfølgelig kom disse Lobe og denne Betragtning ogsaa de kristne tilgode. Deres Grabe var ligesaa vel under Lovenes Beskyttelse som deres Forstørgeres. Loven beskyttede de kristne Familiers Gravsteder mod al Forstyrrelse og Vanhelligelse. En særegen Embedsmænd, den saakaldte *Opprørsteprest*, som stod i Spidsen for hele den hedeniske Statskultus, førte Overopshn med Gravene; han havde at paase, at Gravmonumenterne blev urørte, og ingen Forandring kunde foretages med Gravstederne uden hans Tilladelse. Hvor meget end hans Embede var hedensk i alleregentligste Forstand, kunde de kristne dog ikke have det ringeste imod at underkaste sig hans retslige Myn-dighed over Gravstederne, da denne væsentlig var en Politimyndig-hed, bestemt til at bevare Gravene urørte og uforstyrrede.

Enhver kristen Familie havde saaledes sine døde i Fred i Graven, og vi lægger til, at Marthrernes Lig og Grabe var ikke undtagne fra den sedvanlige Regel. Enhver sedvanlig Forbryders Lig var under den samme Beskyttelse; og den Omstændighed, at de kristne Marthrers eneste Forbrydelse var deres Religion, gav ikke Anledning til nogen Undtagelse. Den romerske Lov om de henrettede Forbrydere tilstede, at deres Lig skulde udleveres til dem, som bad derom. Og vi finder, at Pilatus handlede efter denne Regel, da han gav Josef af Arimatæa Tilladelse til at nedtage og begrave Jesu Legeme.

Denne hørdeles henshsfulde Lov gjaldt altsaa ogsaa de kristne Marthrers Lig. Kun under ganske særegne Omstændigheder gjorde man en Undtagelse fra Regelen. Saaledes finder vi, at man stundom negtede at udlevere Marthrernes Legemer, fordi man frygtede, at den kristne Menigheds Fver og Begeistring skulde vokse derved, at den samledes om deres Grave. Men det var sjeldent, at der øvedes saadan Strenghed; sedvanligvis fik Marthrernes Lig begraves i Fred i en af Menighedslemmernes Haver eller paa et Landsted.

Det var sedvanligt, at hver romersk Familie af nogen Betydning havde sin Familiebegravelse paa sit eget Landgods. Og denne Skif blev bibeholdt af de kristne Familier. Rømerne brændte ofte sine døde og opbevarede Asken i Urner; de kristne derimod brugte bestandig den Skif at begrave de døde, som ogsaa Jøderne altid havde gjort. En kristen Families Grabsted blev dog langtfra udelukkende anvendt for Familiens Medlemmer. Det var aabent, saalangt Rummet tillod, for Menighedens hensøvede. Og vi finder derfor, at adskillige meget udstrakte Katakomber har sin Oprindelse fra Familiegravsteder. Dette har sin naturlige Forklaring deraf, at Lovene tillod en Familie at affætte endog en temmelig stor Gravplads til sit Brug og bringe hele dette Jordstykke under Lovens Beskyttelse. Familiebegravelserne var meget forskellige i Udstrekning. De kunde være ganske smaa, men de kunde ogsaa udgjøre et betydeligt Jordstykke. De var sedvanligvis merkede med en Stenstøtte, hvorpaa deres Udstrekning var angivet; og der opbevares en saadan Sten, hvorefter en enkelt Gravplads havde en Udstrekning af 1,800 Hød i Længde og 500 Hød i Bredde. Det vil let indsees, at et saadant Stykke Land kunde give Plads for et meget stort Antal Grave, især naar disse blev indrettet som Katakomberne med flere Grave over hinanden. Vi vil senere beskrive denne merkelige Indretning.

Det vil dog være klart, at hverken kunde altid de rigere kristne Familiers Grabsteder være rummelige nok, ikke heller var det i fuld Overensstemmelse med den kristne Menigheds Væsen og Værdighed saaledes at være afhængig af enkelte Medlemmers Godgjørenhed. Vi ved, at der var en storartet Opfrelse og en uudtømmelig Hjælpshed hos de første kristne, og at de uden Hensyn til egen Fordel tog sig af de fattige og hjælpeløse, Slaver og vænstre. Det kan derfor ikke være Evil underlaastet, at de kristne Rigsmænds Gravsteder

beredvilligt aabnedes for de ringeste og fattigste i Menigheden. Men det ligger i Menighedens Væsen, at den søger at ordne sig menighedsmæssigt i enhver Henseende og stræber at kunne møde Kravene ved følles Anstrengelse, ikke ved at paakalde den enkelte Mands Hjælp. Denne Land rører sig fra Beghyndelsen af i den kristne Kirke; og vi finder den især virksom i Fattighjælp og Sygepleie. Spørgsmålet bliver derfor, om ikke Menigheden ogsaa søgte at faa følles Gravplads, og om en Menighed virkelig kunde gaa ind under dømme Gravplads, og om en Menighed virkelig kunde faa Ejendomsret til en Kirkegaard i det hedeniske Rom.

Vi maa da se lidt nærmere paa den romerske Lovgivning med Hensyn til Korporationer eller Foreninger af en hvilken som helst Natur og undersøge, hvorvidt Menigheden kunde gaa ind under disse Love, og om den virkelig benyttede sig af dem.

Der var i Rom en stor Mængde Foreninger af forskellig Natur. Hedenkabet havde ingen Menigheder; men der eksisterede alligevel en Mangfoldighed af religiøse Foreninger. Dels dannede Presterne og Tempeltjenerne osv. Foreninger indbyrdes, dels dannede flere hedske Familier Foreninger om en vis Gudsdyrkelse. Religiøse Foreninger med strenge Regler for Optagelse og hemmelige Ceremonier var meget almindelige. En anden Art af Foreninger var saadanne, som havde Haandverkeres eller Forretningsmændenes Fordel isigte. De hvarede omrent til vore Laug. Der var Foreninger af Murerne, af Snedkere, af Tjekere, af Smede, af Vinhandlere osv. Ogsaa adskillige andre Arter af Foreninger fandtes i Rom, dels med dels uden religiøs Karakter. Blev en Forening rig og megtig, var det sedvanligt, at den understøttede sine Medlemmer, idet Indtægterne af Foreningens Kapital til visse Tider blev fordelt mellem Medlemmerne. Mange Foreninger havde sin egen Læge, som skulle bistaa Medlemmerne i Sygdomstilfælde. Fra Beghyndelsen af synes disse Foreninger ikke at have haft noget med Begravelserne at gjøre; men fra Julius Cæsars Tid blev det en Hovedsag for de fleste af dem at støtte Gravplads for sine Medlemmer, og mange af Foreningerne vedtjendte sig ikke noget andet Formaal end dette. Foreningerne havde altsaa Ret til at eie Gravplads, og deres Frihed strakte sig saa langt, at de kunde holde saa store Gravpladse, at de ikke alene var tilstrækkelige for Foreningens Medlemmer, men ogsaa for deres Familie og Æjendinger.

I den ældre Tid af den romerske Historie var Foreningsretten aldeles uindskräfket; men eftersom den republikanske Land svandt, og Foreningerne tiltog i Magt, blev de ofte mistænkte som statsfarlige, og Foreningsretten blev paa mange Maader indskräfket. I Keisertiden blev Foreningerne forbudte; ialfald kunde ingen organisere sig til et Selskab uden med Keiserens eller Senatets Tilladelser. Der blev dog gjort en Undtagelse med Foreninger af Fattigfolk, som holdt Møde en gang om Maanedene for at betale hver sit lille Bidrag til gjensidig Hjælp til Begravelse. Disse behøvede ingen særligt Tilladelser for at organisere sig; Loven tilstod dem uden videre saadan Frihed.

Disse Begravelsesselskabers Frihed kom de kristne Menigheder til gode. Hvor let Menigheden kunde gaa ind under Loven om disse Foreninger af fattige, vil man forstaa, naar man leser, hvad Ter-tu-llia-n skriver i sit Forbarskrift for de kristne: „Enhver af os hører hver Maaned paa en bestemt Dag en lidet Gave, om han saa vil, og hans Formuesomstændigheder tillader det; thi der er ingen Tvang, alt er frivilligt hos os. Det samlede Beløb af disse Gaver danner et fælles Fond, som man anvender til velgjørende Øsiemed; det tjener ikke til at holde Gilder og Drifkelag eller til at skaffe udsvævende Forlystelser, men det anvendes til at underholde og b-e-gra ve de fattige.“

Et næitere Kjendskab til disse Begravelsesforeningers Regler og Stikke gjør det endnu lettere at indse, at de kristne Menigheder kunde for Loven blive betragtede i det samme Lys. Foreningerne krævede maanedlige Bidrag; de betalte Omkostningerne ved Begravelsen; de holdt aarlige Fester for alle sine Medlemmer; de havde Ret til at modtage Gaver ved Testamenter saavel i Penge som i Landeiendom. Det var særdeles almindeligt, at den, som betenkte saadanne Foreninger med Gaver, krævede, at hans Dødsdag skulde høritideligholdes med en festlig Sammenkomst hvert Aar, for at hans Minde skulde bevares fra Forglemmelse.

Disse romerske og hedeniske Stikke kunde, naar de blev opfattet og anvendt i en ny Land, meget vel hjæle Menigheden. For Loven kunde Menigheden blive anerkjendt som en Begravelsesforening. Den kunde faa Ret til at eie Land, den kunde faa Lov til at holde maanedlige Møder, den kunde samle Bidrag af sine Medlemmer; den kunde

komme sammen til Fest og Kjærlighedsmaaltid paa de Dage, da dens Marthrer havde lidt Døden for Kroens Skyld. De hedenske Foreninger havde Lov til paa selve Gravpladsen at træffe de nødvendige Foranstaltninger for Afholdelsen af sine Fester, og den kristne Menighed byggede sig ved Indgangen til Katakomberne en Forsamlingssal, hvor den kunde holde sine Møder. Det Navn, under hvilket en saadan kristen Menighed blev „inkorporeret“ og fik Korporationsret for den romerske Lov, synes at have været „Brødrenes Menighed“, hvad der naturlig ikke havde nogen paafaldende Betydning for de hedenske Romere.

Historien giver mange Beviser for, at de kristne Menigheder virkelig benyttede sig af denne Adgang til at organisere sig som Begravelsesforeninger og derigennem faa retslig Anerkjendelse i denne Henseende. Det blev ganske almindeligt, og selve de keiserlige Bud, som gjorde Menigheden til Gjenstand for Forfølgelse, indeholdt ofte udtrykkelige Bestemmelser om, at man ikke skulde paa nogen Maade krænke deres Grave og ikke trænge ind i deres Katakomber. Men derved havde altsaa Menigheden et Tilflugtssted, som ofte blev en Redning fra den løsslupne Pøbels Raseri mod de kristne. Det hedenske Folk forlangte desfor, at det ikke skulde være tilladt de kristne at have sine Gravpladse i Fred; men saa sterk var Agtelsen for de bestaaende Love om Begravelsessiftene, at det tog lang Tid, før nogen Keiser bovede at forbyde de kristne at samle sig i sine Gravkamre. Og naar dette stede, saa var det ikke, fordi Menigheden ikke fremdeles kunde være en Begravelsesforening, men fordi den anvendte sine Katakomber til deri at samles til kristen Gudstjeneste.

Der var nemlig en Udbet for Forfølgelsen. Loven om de fattiges Begravelsesforeninger bestemte, at de var tilladte, forudsat at der ikke stiftedes en anden Art af Foreninger med et af Staten ikke anerkjendt Formaal under dette Navn. Nu kunde det altid paastaaes om den kristne Menighed, at den ikke alene var en Begravelsesforening, men tillige havde et religiøst Formaal; og saaledes kom den igjen udenfor Loven. Dette stede ogsaa under adskillige Kristenfølgelser i Rom, og de kristne havde da ikke lovlig Frihed til at begrave sine døde paa sine Kirkegaarde. Men det var ikke lange Tidsrum, dette varede; og naar Forfølgelsen stansede, fik de kristne igjen den frie Brug af sine Gravpladse.

Menigheden i Rom havde i Grunden kun en eneste Rettighed efter Loven, det var Retten til at begrave sine døde. Men saa havde den ogsaa Magt til at lide Døden for Jesu Navn. Intet Under, at Menigheden maatte føge et Fristed i Gravene og Katakomberne. Men som Jesu cabne Grav er Kristenhedens Bugge, saa blev ogsaa Menigheden i Katakomberne den livskraftige Begyndelse til en ny Tid i Kirkens og Verdens Historie.

Katakomberne.

Naar man har kældt de romerske Katakomber det „underjordiske Rom“, saa maa det ikke forstaaes derhen, at Katakomberne skulde være underjordiske Gange gravede under selve Byen Rom. Indenfor Roms Mure maatte ikke noget Lig begravdes, og alle de kristne Gravpladse befinder sig udenfor Murene. Katakomberne er lange underjordiske Gange og Kamre udhulede under smaa Høje og Bakker udenfor Byen. Heller ikke danner Katakomberne et sammenhængende Net af underjordiske Gange, saa at man kunde gjennemvandre dem alle uden at stige op paa Jordens Overflade. Man har nu fundet ikke mindre end 26 forskjellige større og 20 mindre Katakomber.*)

Ikke desto mindre har disse Gravhælvinger en uhyre Udstrekning. Det Rum, som de optager paa hvert Sted i Glademaal paa Overfladen, er ikke meget stort; men dels er de et saa fuldstændigt Net af Gange, som krydser hinanden, at de allerede derved faar en meget betydelig Længde, om de udstræktes i en enkelt Retning; dels er Gangene gravet under hinanden i flere Etager, saa at de under et lidet Stykke Land kan faa en næsten utrolig Længde. Man har prøvet at regne ud, hvor stor den samlede Længde af disse Gange vilde være, og man er kommen til det forbaufende Resultat, at det maatte være over 500 engelske Mil.

Gangene i Katakomberne har en Bredde af $2\frac{1}{2}$ til 4 Fod, Høden er forskjellig, eftersom Jordbunden gav Anledning til at grave. Paa begge Sider af disse Gange er der gravet Rum for Ligene i selve Væggene. Der kunde være Plads for 4 a 5 Lig over hinanden i hver

*) De sidste 25 Aars ihærdige Arbeide med Udgravnningerne i Roms nærmeste Omegn har endnu større Resultater at opvise. Men Læseren vil være opmærksom paa, at dette er skrevet i Året 1880. — Udg.

Væg. Ligene blev sat ind fra Gangen, og Uabningen blev luffet med en Stenplade, sedvanligvis forsynet med en Inskription. Det hele kom altsaa til at ligne en lang Række Hylde, hvorpaa Ligene blev lagt, dog saa, at der var luffet for hvert Lig med en tætluttende Stenplade. Naar man tænker sig dette Arrangement fortsat i milesvis og i hundredevis af Mile, saa kan man forstaa, at det maatte give Plads for en næsten utallig Mængde Lig. Man har beregnet Antallet af de saaledes begravne til omkring halvsjerde Million.

Katakomberne er dog ikke alene saadanne ensformige Gange. Paa forskjellige Steder henigjennem Gangene er der Øraabninger i Gangenes Vægge. Træder man ind i en af disse Uabninger, kommer man ind i et lidet firkantet Grabkammer, hvis Vægge er indrettet til at modtage Lig netop paa samme Maade som Gangene selv. Det er rimeligvis en Familiebegravelse. Ligeledes udvider Gangene sig fra Tid til anden og danner et Slags Sal, ofte forsynet med en Uabning i Midten, som gaar helt op i fri Luft og giver Lys til det underjordiske Rum. Det har været et Samlingssted for Menigheden, og ofte befinder vi os her i Nærheden af en af de mere berømte Martyrs Graver.

Der har blandt de lærde været ført lange Stridigheder om Katakombernes Oprindelse, det vil sige om, hvorfor man fra først af begyndte at grave disse Gange i Stenen. Længe var den Menighed næsten eneraadende, at Katakomberne egentlig var Stenbrud, hvorfra der var hentet Bygningsmaterialer til Romas mangfoldige Byggearbeider. Senere Undersøgelser har imidlertid godtgjort med fuldkommen Sikkerhed, at Katakomberne ikke er Stenbrud, men fra Begyndelsen af bestemte til at være Grabpladse. Der er et Bevis herfor, som straks vil være afgjørende for tænkende Lædere; det er, at Gangene i Katakomberne er saa smale. Der er nok af underjordiske Stenbrud i Romas Nærhed; men i Stenbruddene tog man ud saa meget Sten paa samme Sted, som muligt; med andre Ord, man gjorde Gangene saa brede, som det kunde gaa an, uden at de styrtede sammen. I Katakomberne gjorde man Gangene saa smale som muligt, saa at der netop var tilstrækkelig Plads til at bære Ligene til deres Plads. Der er mange andre Beviser for, at Katakomberne ikke kan have været andet end kristne Grabpladse lige fra Begyndelsen af; men det vilde føre os for langt at meddele dem her; det, som allerede er anført, er

tilstørreligt til at godtgjøre, at de ialsfald ikke har været Stenbrud, og da er det ikke let at indse, at de nogensinde kan have haft noget andet Formaal end det, hvortil vi finder dem benyttede.

Sæde to første Aarhundreder nød den romerske Menighed selv midt under Forfølgelserne en fuld Begravelsesfrihed. Katakomberne forblev uforstyrrede, og de blev udgravede og tildels udsmykede i Fred. Det var først i det tredie Aarhundrede, at Forfølgelserne endog trænede Gravenes Fred; og fra denne Tid undergik Katakomberne adskillige Forandringer med det Formaal at holde dem saa hemmelige som muligt; man aabnede nye Indgange, ledede Gange ud i de forbiklæde Stenbrud, og sågte saa meget som mulig at sikre sig mod, at Forfølgerne skulle bryde ind og forstyrre de dyrebare Gravsteder.

Da Kirken fra Konstantins Tid fik Fred, begyndte man tildels at have Kirkegaard under aaben Himmel; men endnu i 300 Aar blev dog Katakomberne benyttet som Gravplads. Ved Udløbet af denne Periode, da Rom's Omegn ofte blev plundret af fremmede Folk, begyndte Paverne at flytte de mest anseede Marthrers Ven fra Katakomberne ind i Helgenstrin i de romerske Kirker. Lidt efter lidt blev det forsømt at holde Katakomberne vedlige; de blev sjeldnere besøgte, og til sidst glemte man ganske endog deres Indgange, og Katakomberne laa øde i Aarhundreder; stundom blev de endog et Skjulested for italienske Røvere. Først efter Reformationen vaagnede Zveren for en videnskabelig Undersøgelse af dem; og det er i vort Aarhundrede, at den store italienske Lærde, d e R o s s i, har foretaget saa vidtrækkende Arbeider i det „underjordiske Rom“, at man egentlig er kommet til et tilsvareligt Resultat.

Liv i Katakomberne.

Menigheden var fra Aandens Udghedelse gjennemtrængt af den levende Bevidsthed om, at den ved Ordet og Daaben (Matt. 28, 19) skulle gjennemtrenge Verden og bevæge Folkene til at høje sig i hellig Tilbedelse for den opstandne Jesus. Og hvad Jesus havde sagt, at alt er muligt for dem som tror, og at hans troende Disciple skulle gjøre større Gjerninger, end han havde gjort, thi han gif til Faderen (Joh. 14, 12), det blev nægtigen opfyldt i den Missionsvirksomhed, som Menigheden udfoldede i den første Tid. Evangeliet viste sig som

en Kraft nægtig til at vække Liv af døde og sterk nok til at overvinde Verdenslivets underste Grundkraft, Egenkærigheden, og alle de sanselige Lyster og Laster, som Begjærigheden har født af sig i de mangfoldigte Former. Verden, som vred sig i Fortvilelse og skjændselfuld Trældom under Lysterne, saa med Forfærdelse og Forundring Menighedens Tro og Frihed.

Jødefolket havde forsætset Jesus i sin Forbitrelse over, at han sagde dem Sandheden og selv var Lyset. Verden prøvede at udrydde af sig den kristne Menighed, fordi den var et levende Vidne om ham, som Gud havde opreist fra de døde og sat til levendes og dødes Dommer. Da Forsølgelserne i det romerske Rige brød Isus imod de kristne, var det ikke alene, fordi den romerske Stat holdt dem for farlige for det hedske Keiserrige. Det var heller ikke alene af den Grund, at de blev anset for Majestætsforbrydere, fordi de ikke vilde ofre Høgelse for Keiserens Billedstøtte; men det var meget mere, fordi Verden hadde dem, fordi de var en Dom over Verdenslivet.

I Verdensstaden Rom var Forsølgelsen haardest, og Menigheden blev sterk i Troen i samme Forhold, som Forsølgelsen tiltog i Bitterhed. Gjennem alt Verdensliv går Rædselen for Døden og Begjærigheden efter at nyde Livet som den ledende Traad; for al sand Kristentro er derimod det jordiske Liv kun en lidens Stund af Trængsel, en Lidelse, som er stakket og let, men bag hvilken Troen ser den evige Saligheds Herlighed, som langt overstraaler al Jordelivets Jammer. Derfor blev for Menigheden den Betragtning ret levende, at Dødsdagen er bedre end Fødselsdagen, og at det er „ved Døden, vi Livet begynder.“ Naar derfor Hedningerne med bitter Sorg og trøsteløs Fortvilelse, eller med ligegeyldig Sløvhed og kold Resignation samledes ved sine afdødes Baare, saa samledes Menigheden med Seiersalmer og levende Haab straalende ud af taarefyldte Øine, om sine hensovedes Grabe. Katakomberne var opfyldte af en troende Skare, som frydede sig i Forvisningen om, at den Frelser, som havde beseiret Dødens Magt, han var den rette Verdensovervinder.

Derfor blev det „underjordiske Rom“ sterkere end den straalende Keiserstad. Og Menigheden i Katakomberne følte, at Seieren tilhørte den. Medens de hedske Forsølgere i Keiserpaladserne holdt sine udføvende Hester, samledes Menigheden i Gravklamrene og lovede og takkede Gud, fordi han efter havde taget en af Troens Kjæmper gjen-

nem en forsmædelig Død ind til Seierens evige Glæde. Medens Folket i Theatrene med affindig Jubel saa de kristne Marthrer sønderbives af vilde Øhr, opsendtes der i Menighedens Forsamling i Katakomberne brændende Bønner til Herren, at han vilde give sine Bidner Troens Fred i Dødens Kamp. Medens Hedningernes Laster skreg mod Himlen om Hævn og lutrende Dom, saa skjultes i Jordens Dyb Kristentroens lutrede Guld, som skulle bestaa i Ildprøven. Medens dyrlige Begjærligheder fortærede Romerfolket Livskraft, udfoldede Menighedens Gudslib sig i de stjønneste Øyder og fremstillede et nyt Folk med Evighedens Kræfter i sig.

Gravene i Katakomberne var Vidnesbyrd om dette Menighedens evige Livshaab. De kristne prydede sine Grabe med Seierens og Livets Symboler. Væggene i Katakomberne blev prydede med Malerier af den bibelske Historie; og de Gjenstande, som Kunsten valgte at fremstille, var høst saadanne, som betegnede Livets Seier over Døden og Troens underfulde Frelsermagt i Verdens Hjælpeløshed og Fattigdom. Noahs Frelse i Arken, der betegnede Menighedens Frelse i Verdensdommen, Profeten Jonas's Legn, som var Forbilledet for Kristi Opstandelse, Moses, som slaat Klippen, saa at den giver Vand i Ørkenen, hvorved betegnedes Landens og Ordets Livstrøm i den kristne Menighed, Bespisningen i Ørkenen med syv Brød og fem smaa Fisser — saadanne var de Billeder, som prydede den kristne Menigheds Gravkamre. Desuden finder vi en Mangfoldighed af symboliske Legn, Palmen, Duen, Fisken, Hrden osv., som giver os et Indblik i de tanker, som rørte sig i den kristne Menigheds Hjerter, naar de samledes ved sine hensovedes Grabe om Herrens Ord og Sakramenter.

Det maa have været stille og høitideligt dernede i Katakomberne mangen en Gang, naar Menigheden samledes der, langt borte fra Verdens Larm og Forfølgelsernes Raseri; naar Menigheden om Natten har hentet en af sine Marthrers blodige Legeme og haaret det hen til Gravhævelingen og der har istemt Seierssangen, medens ingen af de forsamlede kunde vide, hvem der vilde være den næste, ved hvis Lig de saaledes skulle samles. Det har vel været med Bemod og dæmpt Sorg, men ogsaa med en forunderlig Kjærligheds Glæd i Hjertene, at de har staet om Baaren og lovet hinanden og sin Frelser, at de vilde holde ud indtil Enden som den Broder, der nu laa

livløs og lemleste iblandt dem. Stundom hændte det, at de maatte besiegle Troen med sit Blod i samme Stund; thi flere Gange brød romerske Soldater ind og dræbte saa mange de knude af den forsørlede Menighed. Historien ved ogsaa at fortælle om det forsværdelige, at en saadan Førfæstning i Katakomberne blev opdaget og indmuret levende i Gravkammeret og led den kvalfulde Hungersdød derinde.

Saaledes er den romerske Menigheds Barndom. Seerrig i Trængsel og Død voksende dens brændende Æver efter at bringe Gedningeverdenen Evangeliet om den opstandne. Og den romerske Menighed blev, da den steg op af Katakombernes Dunkelhed, Arnestedet for en kristelig Missionssvirkdom, som med alle dens Feilgreb dog er et af de stjønneste Træk i den katholske Kirkes Historie.

4. Minder fra Norge.

[Kilde: Brudstykke af et Manuscript, forfattet under et Ophold i Norge Sommeren 1886. Se Anmerkningen, Side 58—59. — Udg.]

Aaret 1848, som i hele Europa var et saa merkeligt Tidspunkt, kan viistnok med nogen Ret betegnes som et Vendepunkt og saa i det norske Folks Udvikling. Rigtignok var Norge dengang i ikke liden Grad et Land, der laa for sig selv, og Bølgelagene fra de store europæiske Kulturstromninger banede sig først langsomt Bei op til det fattige Klippeiland. To Ting bidrog maectig til at sinke fremmede Indflydelsers Indtrængen i Landet; først Landets affondrede Beliggenhed, som endnu ikke var overvundet ved moderne Kommunikationsmidler; og dernæst den almindelige Mangel paa Folkeoplysning. Egentlige Folkeblade udgaves endnu ikke, simpelthen af den Grund, at der var for saa, som kunde læse.

Men alligevel er der en hemmelighedsfuld Sammenhæng mellem Folkenes Udvikling; og der var jo ogsaa i Norge mange af Landets studerende Ungdom, som med Æver fulgte det gjørende Europas Frihedskamp og med hele sit Hjerte indsigede de tanker om Folkets Frihed og Ret til Selvstyre, som dengang prøvede at finde Bei til praktisk Gjennemførelse.

Tænker man nærmere over Sagen, vil man let indse, at det er naturligt nok, at der omkring 1850 maatte blive en anden Tid i Norge. Thi just ved Narhundredets Midte kom jo de Mænd frem til Modenhed og til Delagtighed i Landets offentlige Liv, som var født i den Tid, da Norge vandt sin politiske Frihed. Disse unge Mænd var helt og holdent opdragne og udbviklede under de Forholde,

som fremkom efter 1814. De havde — for at bruge et Ord, som nu er blevet meget spottet — med Modersmelken indsuget Friheds-lærlighed og Folkesind. Og skulde der have manglet noget i Begeistringen for Norges Folkefrihed i et og andet trængt og fattigt Hjem i Landet, saa havde disse unge Mænd faaet denne Mangel kraftig afhjulpet ved de Digtter, som i denne Tid sang saa høihøjt om Norges Fjelde og Fjorde, om Norges Frihed og Folk. Fremmerst blandt dem var Henrik Wergeland, som i mange unge Mænds Hjerte tændte en Begeistring, som ikke mere sluktes.

Enhver vil forstaa, at en ny Tid maatte begynde, naar denne nye Slegts sikre Indflydelse i Stat, Kirke, Skole, Handel og alle de forskjellige Grene af det nationale Liv.

Undres kan vi derfor ikke, om vi finder, at der kan sættes et Afsnit i Norges Historie omkring 1850. Og det er rimeligt nok, at ogsaa den kristelige og kirkelige Udvikling i Norge tog en ganske kendetegnende Vending omkring denne Tid.

Vækelsen ved Hauge.

Gud, som styrer Folkene efter sine vise Raad, gav det norske Folk en seregen Førelse. Samtidig med de Trængsler, som gif foran Folkefrihedens Fødsel i Norge, falder Hans Nielsen Hauges velsignede Virksomhed. I de tunge Aar, som Norge gjennemlevede i Begyndelsen af dette Jahrhundrede, vandrede dette udvalgte Rødstab omkring i Landet og udstørrede under megen Modsigelse og Forsørgelse Livets Sæd i Folkets Hjarter. Og, Herren være lovet, mangesteds faldt Sæden i god Jord og vokste op og bar velsignet Frugt. Det er visseleg let at „bygge Profeternes Grabe“, mens det er saare tungt at bøie sig helt og oprigtigt under deres alvorlige Ord. Og det er derfor ikke altid let at forudsie den Ros, som nu fra mange Hånd øses ogsaa over Hauge og Hauges Venner; men Frygten for at falde under denne Dom maa dog ikke afholde os fra at prise Herren, som saa til vort Folk i dets Nød og kjendtes ved det og opreiste i dets Midte en Mand, om hvem det med Sandhed kan siges som om Peter og Johannes: „Der de saa deres Frimodighed og havde faaet at vide, at de var ulærde Mænd og Lægefolt, forundrede de sig; og de kjendte dem, at de havde været med Jesus“ (Ap. Gj. 4, 13).

Hauge gjorde Alvor af det Guds Ord, at man maa adlyde Gud mere end Menneskene; og trods menneskelige Love, og trods de borgelige og kirkelige Embedsmænd, som prøvede at bruge disse Love til at hindre Kristi Vidneshyrd blandt Folket, gif Hauge sin trængselsfulde Gang igjennem vort Folk til Belsignelse for Lufsinder, ja til lislig Grøde for mange Slegter.

Den Sæd, som saaledes blev udstrøet i Narhundredets Begyndelse, varke altsaa en sterk aandelig Bevægelse i Folket. Det er ikke her Stedet til at omtale, hvorledes Hauges praktiske Hevdelse af Samvittighedens Frihed ligeoverfor alle Menneskebud og hans smertelige Lidelser for Samvittighedens og Religionens Skyt blev et Friheden's Sædekorn i hele vor folkelige Udblikning. Men nævnes bør det dog, naar man nu i vores Dage vil frarøve Kristendommen al Bethydning for Folkefriheden og haane den som et Trældomsaaag, der bør aftrjstes snarest muligt. Historien vidner dog lige fuldt, at Kristi Evangelium, som gav Samvittigheden dens Frihed ligeoverfor alle Menneskebud, er i Virkeligheden den Grundfilde, hvorfra hele Frihedsudviklingen i Menneskesleget har sin Oprindelse. Saaledes er det ogsaa tilfældet i det norske Folk. Hauges Bækkelse blev, som enhver egte kristelig Bækkelse, en mægtig Kraft til at „styrte de mægtige fra deres Troner og opøjse de ringe“, til at „oprise den ringe af Støvet og opøjse den fattige af Skarnet“. Ikke alene varke Hauges personlige Lidelser en kraftig Følelse af Forfølgelsens Uretfærdighed; men mange af Hauges Venner er i Sandhed blevne løftede frem ved Bækkelsns Magt og Landens Kraft til at være blandt Landets fremmerste i de forsfjelligste Retninger.

Den Bevægelse, som var varket ved Hauge, havde dette tilfælles med al sand Kristendom, at den ikke var saaledes knyttet til hans Person, at den stansede eller endog aftog i Styrke ved hans Død. Den havde Livskraft i sig ved Guds Ord og Land, saa at den forplantedes og voksfede, efterat selve dette Herrrens Vidne forlængst var lagt i Graven.

Mye Vidner var varket ved Hauges Virksomhed; de tog Ejerningen op, hvor Hauge slap, og der kan nævnes en hel Række af Navne paa Mænd, som virkede som Bækkelsesprædikanter og som Ledere blandt de varke efter Hauge. Mest kjendie er Jens Jønsgaard fra Øier, Anders Haave fra Søndfjord, John Houg-

v a l d s t a d og flere andre. Og for at det ogsaa denne Gang skulde blive sandt, hvad Herren siger: „J skal være mine Vidner indtil Jordens Ende,” saa førte han det saa, at fra denne Kreds af Vidner fremgik tanken om at danne et norsk Hedningemissions-selskab, saa at Sæden, som udstrøedes i Norges Dale, nu bærer Frugt langtude blandt Afrikas forvildede Hedningefolk. Underlig er Kraften i Kristi Evangelium, den Guds Kraft til Salighed for hver den som tror.

Denne sterke aandelige Bevægelse i det norske Folk var altsaa helt igjennem en Lægmandsbevægelse. Kun saa Prester gav den Bisald eller Øpmuntring; de aller fleste af den norske Geistlighed saa i Bevægelsen et mere eller mindre farligt Sværmeri.

Blev disse vakte end ikke i egentligste Forstand forfulgte som Hauge selv, saa blev de dog kun altfor ofte spottede og foragtede og dybt krenkede af dem, som burde været deres aandelige Veiledere. Sålt gjør altid ondt, og især blandt norske Folk. Vort Folk har varmt Hjerte og sterk Kresshølelse, og der lagdes ofte dyb Bitterhed ned i Hjertebunden, naar aandelig Nød og Sjælens helligste Nørelser behandles med kold Foragt og fornem Overlegenhed.

Der fortelles mange Eksempler paa slig uvittig og ukristelig Førde. En Mand i en af vores dybeste Fjorde, hvor Naturen alle-rede gjorde Folket tungfindigt og forsiktig, var blevet valt til Be-kymring for sin Sjæls Frelse. S sin Nød tog han Mod til sig og reiste til Presten. Han fandt ham, mens han stod og pudsede sit Gevær efter en Jagttur. Manden forklarede sin Tilstand for Presten, som lukkede paa Døren til Dagligstuen og raabte ud til sin kone: „Mor, giv denne Mand noget Medicin for Magen; han er ikke friss idag.” Et saadant Ord er nok til at sætte ondt i en norsk Mand for hans Levetid, og mangen Gang nok til at sætte ondt i Mis-tanke i en hel Menighed mod alt, som heder Prest. Hastedes der mange saadanne Tidselfrø i den norske Almues Hjerte, saa kan det ikke undre os, om der i Tiden fra 1814 til 1850 ikke groede nogen sterk Tilled mellem den norske Menighed og den norske Prestestand.

Derfor maa dog ingen tænke, at der ikke i denne Tid blev nogen Forandring inden den norske Geistlighed. Det er kun Meningen at sige, at der var en hel Del Overiggere fra Nationalismens Dage, som blev siddende i Embederne og som gjorde umaadelig Skade ved

den Maade, hvorpaa de optraadte mod det vakte Folk. Der hersede en gjensidig Mistanke og en gjensidig Afståengelse, som ikke kunde overvinde paa kort Tid. Sky og bange trak det vakte Lægfolk sig sammen for sig selv; det frygtede mere end noget andet den Øpholdselse, som ofte slog det imøde fra Kirkens Mænd.

Derfor varede det længe, før der blev nogen Forstaaelse mellem det vakte Folk og de mere alvorlige, aandsdrevne Prester, som nu begyndte at udgaa fra Norges nye Universitet. Fædrenes Synner hjemføgtes paa Børnene, og de stygge Minder fra Fortiden stod endnu stængende paa mange Steder mellem Prest og Menighed. Dersom det derfor i det hele er saa, at man i denne Tid finder en sterk Mistanke og stor Afstand mellem Almuen og Embedsmændene, saa er dette ikke mindst tilfælde paa Kirkens Omraade.

Men, som allerede antydet, der kom en ny Slags Prester ud fra det nye norske Universitet. Og det er nødvendigt for at forstaa Udviklingen efter 1850 at tale nogle saa Ord om denne Forandring inden den norske Prestestand.

Hersleb og Stenersen.

Den staar i Forbindelse med Oprættelsen af Norges Universitet i 1811. Hersleb og Stenersen, de to første theologiske Professorer ved den unge Højskole, var nemlig Mænd, som ganske havde brudt med Nationalismens Landløshed, og som søgte — omend mangen Gang famlende — at komme tilbage til en bibelsk og luthersk Theologi. Begge disse Mænd havde saaet sin theologiske Uddannelse ved Københavns Universitet. De havde begge modtaget sterke Indtryk af N. F. S. Grundtvig, som var omtrent jævnlidende med dem.

De som kun har hørt Grundtvigs Navn i Forbindelse med den barnagtige Anskuelse om „det levende Ord“, som siden er blevet kaldt „Grundtvigianisme“, har vanskelig for at kunne gjøre sig nogen ret Forestilling om, hvilken Betydning Grundtvigs første Opræden havde for den danske Kirke. Efterat Nationalismen i lange Tider havde været saagodtsom eneraadende i Skolen og i Kirken, traadte Grundtvig frem med en glødende Begejstring for den gamle Kristendom og den lutherske Reformation. Varm og frisk gift han los-

paa Nationalisternes hule og tørre Opfattelse af Kristendommen og af Menneskelivet; og som en bred Profet steg han op paa Preædikestolen og spurgte med Landens Alvorssæt: „Hvi er Herrens Ord forsvundet fra Herrernes Hus?“ Det skalb gjen-nem hele den danske Geistlighed, da dette Spørgsmaal klang ud over Landet; og i mange unges Hjarter valte denne Grimodighed og Kraft en underlig Begeistring og en mægtig Sympathi.

Blandt Grundtvigs Venner var ogsaa de to nye norske Profesorer, S. B. Hersleb og S. J. Stenersen. Grundtvig holdt inderlig af Hersleb og opkaldte endog sin næstældste Søn efter denne Ungdomsven. Da Hersleb drog til Norge for at blive Lærer ved Universitetet, sendte Grundtvig det Ønske med til Norges Højskole: „Gud syilde den med sin Hærlighed og lade den vorde hans Navn et Hus!“

Herslebs Venstab med Grundtvig bragte ham en Smule Ubehagelighed i Norge. Provst Nikolai Wergeland, Fader til Digteren Henrik Wergeland, skrev nemlig en Bog om „Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge fra 995 til 1814“. I dette Skrift udtalte Provsten, at man i Danmark „udlækkede Spottegloser over det ydmigede Norge“ og ansørte som Eksempel „den Ramse, Fantasten Grundtvig tillod sig i sit Kvad til Dannerkongen 1812.“ Og da nu Hersleb optraadte med et Forsvar for Grundtvig, gav Wergeland ham det Ord igjen, at „I (Hersleb og Stenersen) er Venner og Forsvarere og maaske Disciple af Grundtvig og andre, som I synes at elsker mere end eders Fødeland.“ Hertil svarede Hersleb, at han behøvede ikke at forsvara Grundtvig; „men en fjær Pligt er det mig, ved denne Lejlighed offentlig at sige, at jeg i flere Aar og paa det fortroligste har kjendt Grundtvig, og at jeg inderligens elsker og oprigtigen høiagter ham for hans udmerkede Gudsfrigt, hans varme, fjærlige Hjerte, hans strenge Rettskaffenhed og hans herlige Land, at jeg skylder ham uendelig meget, og at jeg, saalænge Hjertet staar, vil have ham fjær som en Broder.“

Man vil heraf se, at Hersleb stod i et nært Forhold til Grundtvig; men dette maa ikke forstaaes derhen, at Hersleb i nogen Forstand var, hvad man nu forstaar ved en „Grundtvigianer“. De føregne Afstuelser om „det levende Ord“, som Grundtvig senere gjorde gjældende, og hvori en Del umodne Theologer og Skolelærere fulgte

ham, vandt aldrig Herslebs Bifald. Men i Kampen mod Rationalismen og i Begeistringen for det guddommelige Ord og Kirkens Historie og fornemmelig den lutherske Reformation stod Hersleb med fuldt Hjerte paa Grundtvigs Side.

Ogsaa Stenersen, der var noget yngre end Hersleb og Grundtvig, var paavirket af Grundtvig og i Særdeleshed tiltalt af hans Syn paa Historien. Han erklærede sig ogsaa offentlig for hans Ven og Tilhænger, og Bisshop P a v e l s klager over hans „overdrevne Grundtvigianisme, Intolerance, Ensidighed og besynderlige Anskuelser.“

Hersleb var, da han i 1813 blev Lærer i Theologi ved Universitetet i Kristiania, ikke fuldt 30 Aar gammel (født i 1784 i Alstahoug Prestegjeld paa Helgeland). Stenersen var, da han i 1814 blev Universitetslærer, omtrent 25 Aar gammel (født 1789 paa Mo i Telemark). Omtrent i 21 Aar virkede disse Mænd sammen som Prestelærere, indtil Døden faldte dem begge bort. Den yngste, Stenersen, døde først, nemlig den 17de April 1835 i en Alder af noget over 45 Aar. Hersleb døde den 12te September 1836.

Man maa, for at kunne være nogenlunde retfærdig mod disse Mænd, erindre, at de havde hele sin theologiske Uddannelse fra Danmark, og at deres Opbevft falder i den mørkeste Tid, som den lutherske Kirke har oplevet siden Reformationen. Tager man dette i Betragtning, saa maa man heller undres over det Lys og den Klarhed, som er at finde i disse Mænds Virke i Tale og Skrift, end klage over de Mangler, som klæber ved dem.

En af deres aller første og dygtigste Disciple var den bekjendte Pastor W. A. W e g e l s. Han skriver om dem: „Deres Eftermæle vil være venligt; det vil med sandheden Røst forlynde, at i de første Aar-tier efter Oprættelsen af Norges Højskole stod, midt i en vantrø og højt bevoget Tid, to Venner ved hinandens Side som Prestelærere ved Skolen og bidnede redeligt om den gamle, enfoldige, af Verden forskastede Kristendom som Øvhets og Livets, Visdommens og Retfærdighedens, Kraftens og Frihedens guddommelige Kilde; og Herren var med dem, og deres Virksomhed blev af ham balsignet og bidrog kraftigen til at danne ham Redskaber til hans Navns ForkynELSE blandt Norges Fjelde.“

Heraf vil man forstaa, at der med disse to Mænds Virke maatte

følge en betydelig Forandring inden Prestekabets. Det var ikke længere Nationalister, som kom fra Universitetet ud blandt Folket. Men paa den anden Side kan man aldeles ikke undres paa, at Herslebs og Stenersens Disciple ikke straks fandt fuld Tillid hos det vakte Folk.

Før det første maa man nemlig merke sig, at en hel Del af de tidligste theologiske Kandidater fra Norges Universitet langtfra har faaet Vidnesbyrd om nogen personlig Kristendom. Hvad man end vil mene om Herslebs og Stenersens eget personlige Liv i Gud, saa var den Virkning, som udgik fra dem paa den studerende Ungdom, ikke i egentlig Forstand en saadan, som tilsigtede en personlig Omvendelse til Gud. De vakte Erbødighed for Guds Ord og den Lutheriske Kirkes Historie og Lære; de vakte Interesse for en videnskabelig Skolen med Theologien; de vakte Begeistring for Kristendommens Sandhed og Hellighed. Men den hele Opsatning af Forholdet mellem theologiske Professorer og Studenter var ikke dengang saadan, at man kunde vente nogen egentlig personlig Paavirkning i kristelig Forstand.

Studenterlivet var i denne Tid idetheletaget temmelig letsindigt og tildels endog vildt og støiende. Og de theologiske Studenter dannede ikke altid en Undtagelse fra Regelen. Efter gammel tysk og dansk Skit havde Studenterne i Kristiania paa denne Tid en „akademisk Frihed“, som ofte udartede til en betydelig Letsindighed. Maar da Rygterne fra Studenterverdenen spredtes ud over Landet, og de strenge Haugianere sik høre, at Studenterne ofte var hele Mestere i Drif, Dans og Spil, saa kan man ikke undres over, at deres Mistanke mod Prestekabet snarere tiltog end aftog; og det var ingenlunde let endog for de alvorlige, kristne Prester af Herslebs og Stenersens Skole at overvinde Mistænkelsigheden og erobre sig en fuld, hjertelig Tillid hos det vakte Lægfolk.

Endelig var der en betydelig Forskjel mellem den Opsatning af Kristendommen, som fulgte med den grundtvigske Bevægelse, og den, som fulgte med Hauges Vækkelse. Disse to Slags Syn paa det kristelige Liv er omrent saa forskjellige som Danmarks Sletter og Norges Fjelde. Men som ingen negter, at den samme Skaberhaand frembragte saa store Modsetninger i Naturen, saa vilde det være ubilligt at dømme, at den sande Hjertets Kristendom kun var at finde hos det vakte Lægfolk og ikke hos Mænd som Hersleb, Ste-

nersen og Werels. — Saa stor var endog Ligheden i det væsentlige mellem disse to kristelige Retninger, at man fra det gamle rationalistiske Hold betragtede Hersleb, Stenersen, Werels og Meningsfæller som „*mystiske Sværmerere og Haugianere*“.*)

Medens altsaa begge Retninger maa betegnes som alvorlige og kristelige, saa var dog Forskjellen saa stor, at de havde overmaade vanskeligt for at faa nogen ret Fortrolighed til hinanden. Fornemmelig var de to Retningers Opfatning af de saakaldte „*uuflydige For-nøielser*“ saa forskellige og modstridende, at der uafbrudt i Livet gaves og toges Forargelse. Og om man end maa erkjende Werels som en from og oprigtig kristen, saa ved dog alle, at han gjennem sin lange Virksomhed i den norske Kirkes Tjeneste fra 1819 til 1866 aldrig opnaaede nogen almindelig Tillid hos det vakte Lægfolk. Enkelte Gange var det, som om en Forsoning skulde komme i stand, men saa indtraadte der altid en eller anden Begivenhed, som gjorde, at ny Misstanke vakte, og Afstanden blev snarere større end mindre.

Naar nu, som ovenfor sagt, Werels maa ansees som en af de ypperste Repræsentanter for Gudsfrøgt og Fromhed, slig som den fandtes i den Hersleb-Stenersenske Skole, og han ikke kunde naa frem til Lægfolkets Tillid, saa er det selvagt, at de mindre hjertevarme Disciple af samme Retning aldrig vandt frem til det norske Kirkefolks Hjerte.

Hertil kommer endnu en anden Betragtning, som ikke maa lades ud af Sigte. Den norske Grundlov af 1814 havde lovet de norske Bønder saa meget; men i Virkeligheden fik de fra først af svært lidet. Det er ikke her Stedet at udvikle dette Forhold nærmere; men man tager neppe feil, naar man figer, at Bønderne, naar de tænkte over Stillingen, følte sig skuffede. Embedsmændene vedblev mangesteds at regjere paa gammel enevældig Vis, og det kom temmelig snart til en betydelig Spænding mellem Embedsmændene og Bønderne. Af denne Skuffelse og Spænding fødtes mangesteds endog stor Bitterhed, og da Presterne var longelige Embedsmænd, saa blev det ofte saa, at Presterne fik dele den Misnøje, som gjorde sig gjældende mod det hele Embedsverk.

Man kan altsaa sige som almindeligt Resultat af disse Betragt-

*.) R. T. Nissen, De nordiske Kirkers Historie, Side 558.

ninger, at der vel ved Herslebs og Stenersens Virke fremkaldtes en ny Retning inden Presteskabet, en stor og glædelig Forandring til det bedre; men nogen Forsoning mellem Presteskabet og det troende Lægfolk kom ikke i stand. Det trængtes saa saart efter Uretfærdighederne mod Hans Nilsen Hauge og hans Venner; men det kom ikke saa snart eller saa let, som man kunde ønsket. Åløsten var for dyb, Mistanken for gjennemgaaende. Det var Presteskabet, som havde gjort Uret, og det var ikke villigt til at gjøre saadan Tilnærmedse til det troende Lægfolk, som var baade rigtig og nødvendig.

Da Hersleb og Stenersen døde (1835 og 1836), kom i deres Sted som theologiske Lævere ved Universitetet Mænd, som vistnok tilhørte samme Retning, men ikke næede op til samme Høide som de to tidlige Professorer. Professorerne Dietrichson, Kehler og Kaarlin var ikke i stand til at øve nogen synnerlig Indflydelse paa de theologiske Studenter. Theologerne læste i Almindelighed til Eksamens omrent som Jurister og Medicinere. Om noget indre Kald fra Gud til at være Jesu Kristi Vidner og Sjælehyrder for hans dyrekjøbte Menighed var der lidet Tale. Desuden var Sindene i Studenterverdenen i denne Tid meget adsprede ved andre Interesser. Det var den Tid, som Digteren Welhaven kaldte „Norges Dæmring“, men som kanskje rettere kunde kaldes Norges Opvagningen. Striden mellem den danske og norske Retning i Literatur, Kunst og Politik var saa stormende og larmende, og den studerende Ungdom rystedes og oprørtes saa sterkt deraf, at de theologiske Studenter ikke fik tilstrækkelig Ro til noget dybere theologisk Studium og til en inderlig Hengivelse til sit guddommelige Kald. Henrik Wergeland og Johan Sebastian Welhaven var Ledere for de to literære og æsthetiske Partier, og den Indflydelse, som disse to Mænd havde paa Ungdommen, overveiede langt den Indflydelse, som de stille og beskedne theologiske Professorer øvede paa sine theologiske Studenter. Havde den studerende Ungdom nogen højere Interesse end at faa Eksamens og et hyggeligt Hjem paa en norsk Prestegaard, saa var det snarere folkelige, nationale og literære Interesser, som besjælede dem, end kristelige og theologiske.

De Theologer fra denne Tid, som havde noget dybere kristeligt Livssyn, var fremdeles paavirkede af Grundtvig og Werels; og ude blandt Folket blev de derfor fremdeles betragtede med mistænkelige

Sine. I Amerika kommer denne Modsætning derfor straks tillyne i Kampen mellem Elling Eielsen og hans Venner paa den ene Side og „Statspresterne“ paa den anden.

Hvor dybt de folkelige Interesser greb Theologerne i denne Tid, kan man ikke se, naar man erindrer, hvorledes Ørgen Moe arbeidede for at samle Folkeeventyr og M. B. Vandstad for at samle norske Folkeviser. Saa fortjentlige end disse Arbeider var i sit Slags, saa var de dog langtfra tilskifte til at give det vakte Lægfolk nogen Tillid til vedkommendes alvorlige Kristendom.

Den vaagnende Missionsfans.

Der var altsaa endnu ingen synnerlig Tilnærmedelse i Landsretning mellem Presterne og Lægfolkets. Det gik fremdeles sin sjæve Gang. Men i Stilhed forberedes dog ved denne Tid Vetingelserne for store Forandringer til det bedre. Blandt Theologerne blev selve de folkelige Interesser, som var vakte, en Bro over til større Fortrolighed med Lægfolkets Lænkesæt paa det religiøse og kirkelige Felt. Og Herren beredte sig Redskaber blandt Theologerne, som ganske anderledes end de tidligere Theologer var grebne af Kristendommens Alvor og Enfold, og hvis Kirke derfor skulle blive langt mere i Harmoni med den gamle Vækkelse. Samtidig hermed sjød den gamle Vækkelse saaledes frem i Missionshagen, at der hos mange af de alvorlige Theologer og Prester voktes en Opmerksomhed og Agtelse for deres Kraft og Sandhed som ingeninde før.

Det er omkring 1840, at disse Bevægelses, som vistnok ubevidst tilstræber et Møde og en Forening, begynder at spores.

Vi henregner hertil fornemmelig Missionsselskabets Stiftelse i 1842, Schreuders Udfendelse i 1843, Arbeidet for Konventikelpakatens Ophævelse, Dissenterloven og flere andre mindre Sager.

Vi maa derfor her korteligt omtale disse Ting, fordi det er nødvendigt for at forstaa den kirkelige og kristelige Bevægelse i Norge efter 1850, som egentlig vil være Gjenstand for nærværende lille Skrift.

Paa Stavangerkanten havde den haugianske Vækkelse, fornemmelig ledet af John Hougvaldstad, holdt sig sundere og friskere end paa flere andre Steder. Det var denne Bevægelse, som, tildels ansporet

af andre Krefter (Pastor Kielland og Fru Kielland), frembragte det norske Missionsselskab. Fra først af var det en Missionsforening i Stavanger, som efter at have bestaaet i længere tid indbød til et Føllesmøde af Missionsvenner, og deraf fulgte Oprettelserne af „*Det norske Missionsselskab*“, hvilis Stiftelsesdag er den 8de August 1842.

Til samme tid, som saaledes den norske Vækkelse begyndte at erkjende sit verdensomfattende Kalb, drev Herrens Land *Jan Schreuder* (født 1817 i Sogndal i Sogn*) til at opre fig for Missionsgjerningen. Længe og stille beredtes Schreuder til denne Gjerning, og da han i 1841 blev theologisk Kandidat, var han ogsaa rede til at sige: *Her er jeg, send mig!*

Fra Begyndelsen af var der ingen Forbindelse mellem Schreuder og Missionsvennerne i Stavanger og det nystiftede Missionsselskab. Til at understøtte Schreuder dannedes først en Komite i Kristiania bestaaende af Pastor Wegels og de theologiske Professorer, og denne Komite indsamlede over 2,450 Spd. til Schreuders Mission. Men efter længere Betænkeligheder og Forhandlinger blev det ordnet saa, at Schreuder skulle være det norske Missionsselskabs Missionær. Dog var dette første Skridt til Samarbeide mellem det vakte Lægfolk og de alvorlige Theologer endnu saa uklart og Forholdet saa lidet fortrøgt, at Schreuder i Grunden aldrig forstod det saa, at han skulle staa i det norske Missionsselskabs Tjeneste, men snarere havde den Forestilling, at det norske Missionsselskab væsentlig skulle tjene ham ved at indsamle de nødvendige Midler til hans Gjernings Fremme. Det var derfor ikke saa underligt, om det senere kom til et Brud mellem disse to, som paa en saa lidet organisk Maade var bragte til Samarbeidet).

Man maa saaledes vogte sig vel for at tænke, at der allerede ved denne Begivenhed, saa betydningsfuld som den er, skulle være ind-

*) Theologisk Kandidat 1841. Tilladt ordineret som Missionssprest 1842. Indviet som Bisstop ved den norske Mission i Zulu 1866. Døde 1882. — Udg.

†) Her sigtes til det Brud mellem Schreuder og „*Det norske Missionsselskab*“, der kom i 1873, og som ledede til, at Missionsarbeidet i Zulu blev delt mellem dette Missionsselskab og „*Den norske Kirkes Mission ved Schreuder*“. — Udg.

traadt en fuld Forsoning og Forening mellem det vakte Lægfolk og de kristelige Theologer i Norge. Der var fremdeles en dyb Kløft, og der viser sig snart Spor af Modsætningen.

Det var den 1ste Juli 1843, Schreuder sammen med en Medhjælper, Thomsen, gif ombord i det Skib, som skulle føre ham bort fra Fædrelandet til England, hvorfra han vilde gaa til København.

Kampen for Religionsfriheden.

I midlertid hjæmmedes ogsaa en anden Kamp, som satte ikke liden Bevægelse i de alvorligere Gemhtter i Norge.

Det var Kampen om Religionsfriheden i almindelig Forstand og den særegne Frihed tilinden den lutherske Statskirke at holde „gudelige Gjæsteligheder“, som det kaldtes.

Det ene Spørgsmaal løstes ved Dissensterloven af 16de Juli 1845 og Loven om Jøders Adgang til Riget af 24de September 1848. Det andet Spørgsmaal løstes ved Loven af 27de Juli 1842, som ophøvede den saakaldte Konventikelplakat af 13de Januar 1741.

Begge disse Sager blev tildels behandlet og overvejet samtidig, ligesom der jo ogsaa er et nært Slegtskab imellem dem. Thi i Virkeligheden gjælder det Spørgsmalet om Frihed til at arbeide for Guds Riges Sag efter bedste Overbevisning i eller udenfor Statskirken. Denne Frihed var nemlig ikke tilstede i Norge, trods dets frifindede Forfatning.

I denne Forbindelse maa dog meddeles en Oplysning, som langtfra er saa almindelig bekjendt, som den burde være. Grundlovens Paragraf 2, som handler om „Statens offentlige Religion“, lød nemlig fra Begyndelsen af ikke saaledes, som den nu staar at læse i Kongeriget Norges Grundlov. Den oprindelige Form for Paragraf 2, saaledes som den oprindelig blev vedtaget af Rigsforsamlingen paa Eidsvold, lød nemlig: „Den evang.-luth. Religion forbliver Statens offentlige Religion. Alle kristelige Religioner ses tilstede fri Religionsøvelse; dog er Jøder og Jesuiter fremdeles udelukkede fra Riget. Munkeordener maa ikke taaes. Landets Indbyggere, som befjender sig til Statens offentlige Religion, er forpligtede til at opdrage deres Børn i sam-

me." Denne Paragraf, som var redigeret af Stiftsamtmænd V. & X. Christie, blev vedtaget med 94 Stemmer af 111. Men da Grundloven i sin Helshed blev opført og endelig vedtaget, var Paragraf 2 paa en ubegribelig Maade bleven forandret, saa at hele Sætningen om fri Religionsøvelse for alle kristelige Sekter var ganske udeladt. Og ingen af Eidsvoldsmændene var opmerksomme herpaa, før det var forsent. Og Grundlovens Paragraf 2 lød i denne nye Form saaledes: „Den evang.-luth. Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvanere, der befjender sig til den, er forpligtede til at opdrage deres Børn i samme. Jesuiter og Munkeordener maa ikke taaes. Jøder er fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget."

Da der altsaa i denne Grundlovsparagraf intet stod om Sekternes Ret til fri Religionsøvelse, og ingen ny Lov var givet om dem, saa blev altsaa de gamle danske Love om disse Sager staende, og efter disse Love for man frem imod dem. Nogen maatte lide for Religionsfrihedens Sag i det frie Norge. Og underlig nok blev det de stilfærdige, fredelige Købmande, som maatte høre de Videlsser, som var nødvendige, for at Frihedens Sag skulde fremmes.

I Kristiania og Stavanger blev Købmanderne ilagt Mulkter til Fattigkassen, fordi de havde begravet sine døde i aaben Mark. Og da Kirkestyrelsen var betænkt paa at give kongelig Tilladelse til Købmanderne i Stavanger at indrette sig efter sin religiøse Overbevisning, fraraadede Bisshop Sørensen i Kristianssand, at saadan Tilladelse skulde gives, fordi „Bakundigheden derved vilde faa Nøring, idet mange rimeligtvis ved at gaa over til Købmanderne vilde føge at unddragte sig Konfirmationen". Og dog var disse frygtelige Købmander, mod hvilke man reiste Netsforfølgelse, kun en Haandfuld; i Stavanger 6 Mænd og 5 Kvinder.

Som allerede antydet blev denne Skamplet paa Norges Frihed astvættet ved Dissenterloven af 1845, hvorved der tilstodes kristelige Sekter i alt væsentligt fri Religionsøvelse i Norge.

Denne Dissenterlov var neppe godt lift af det vakte Lægfolk. Det var snarere frisindede Theologer og Jurister, som arbeidede for den og drev den igennem. Tornemmelig tilkommer der Sogneprest Laurup, siden Bisshop i Kristiania, megen Ære for, at Loven gifte igennem. Som Formand i Storthingets Kirkelomite arbeidede han

tappert for Lovens Antagelse mod flere af Komiteens egne Medlemmer.

Anderledes med Konventikelplakatens Ophævelse. Det var Lægfolket, som drev denne Sag igjennem.

Denne Konventikelplakat af 13de Januar 1741 er blevet saa merkelig i den norske Kirkes Historie, fordi det var i Kraft af den, at Hans Nilsen Hauge blev arresteret, holdt i tiarigt Fangenslab og sluttelig dømt til at betale 1.000 Rigsdaler i Bøder og Sagsomkostninger, efterat Underretten først havde dømt ham til to Aars Fæstningsarbeide (Slaveri) og Sagens Omkostninger.

Denne samme Lov, under hvilken Hauge var blevet domsældt i 1813, truede altsaa fremdeles alle Lægprædikanter i Norge efter hans Tid. Men saa meget havde dog Hauges Videlser for Guds Sag udrettet, at man efter hans Tid var meget ubwillig til at bringe Loven i Anvendelse mod hans Efterfølgere. Loven var ogsaa noget tørlig; thi den forbød ikke bent ud „gudelige Forsamlinger“, men indstrænkede dem til at skulle bestaa af „nogle faa“ og gjorde dem ganske afhængige af Presternes Godthøfke.

Mod denne ugodelige Lov reiste det norske Kirkefolk sig med Kraft og forlangte dens ubetingede Ophævelse. Men Regjeringen og en hel Del af Presterne vilde vel have den gamle Lov ophævet, men kun paa Vetingelse af, at en ny Lov om gudelige Forsamlinger sattes istedet.

To Gange, i 1836 og 1839, besluttede Norges Storthing, at Konventikelplakaten skulde ophæves ubetinget. Begge Gange satte Konungen sit Veto imod. For saa at bringe Sagen i nyt Spor og afvende et totalt Nederlag greb Regjeringen til sin sedvanlige Middel at ned sætte en kongelig Kommission til at udarbeide en ny Lov om „gudelige Forsamlinger“. Denne Kommission bestod af Professor i Theologi J. F. Dietrichson, Sørenskriver Sørensen (død som Statsraad 1853) og Pastor W. A. Wegeli. Og denne Kommission udarbeidede virkelig en ny Lov om gudelige Forsamlinger og Lægprædikanternes Virksomhed, som blev forelagt Storthinget den 7de Mars 1842. Men det var forsent. Fem Dage tidligere havde allerede den bekjendte Ole G. Ueland, som vistnok var sterkt grebet og fremstupt af den haugianske Bækkelse, indbragt Forslag om Konventikelplakatens ubetingede Ophævelse. Dette Forslag, som og-

saa blev anbefalet af Kirtetkomiteens Formand, Pastor J. L. Arup, gif igjennem. Det var tredie Gang, og dermed var altsaa den berygtede Forordning af 13de Januar 1741 død og begraven. Ubis- nelig Hæder følger Uelands Minde deraf.

Som allerede bemerket foiedes saa Dissenterloven til i 1845, og der var saaledes gjort en lidet Begyndelse til Frihed for kristelig Rørelse og Virksomhed baade i og udenfor Statskirken. Men saa lidet var dengang Religionsfriheden's Princip erljejd af Prestersta- bet, at endog alvorlige og gudfrugtige Prester misbilligede begge disse Storthingets Handlinger. Saaledes meddeler den danske Prest Mau et Brev fra den bekjendte Bisshop A. Gislesen i Tromsø (født 1801, død 1861), hvori det heder:

„J Henseende til Religionsfriheden's Verømmelse kan jeg ikke en- gang følge Dem, Ejere Hr. Broder! Det er da vor Dissenterlov, jeg nærmest sigter til. Jeg kan aldrig finde det kristeligt at indbyde alssens fremmede Religionsbekjendere og Sekterere til at forvirre vo^rt uvidende Folk og at opmunstre vo^re egne van- kundige Landsmænd til at opkaste sig til Stiftere af nye Sekter og Kirkesamfund. Jeg har set, at det er ganske andre Kræf- ter i Menneskene, som er bleven løsladte ved Dissenterloven end Samvittigheden, hvis Frihed visselig kan hevdes uden den Religi- onsfrihed, vi nu har i Norge. Det eneste jeg stoler paa, er at Gud styrer det saaledes, at den uforstandige og ubetimelige Lov gjør saa lidet Skade som muligt, og at ikke Vækkelsen, som er fra Gud, aldeles stanses og taber sin Belsignelse ved Udskielserne, som Loven indbyder til.“(*)

Det er næsten utroligt, at en norsk Bisshop kan have skrevet saa i 1860; men saa tænkte vel flere endog af de alvorligste blandt Presterne. Og man merker jo altfor tydeligt, at naar der tales om „vore egne vankundige Landsmænd“, saa menes ikke bare Dissentere og Sekterere; men Udtrykket slaar jo ligesaa meget efter lutherske Logepredikanter, som ikke har gjennemgaat det reglementerede theo- logiske Kursus ved Kristiania Universitet.

Vi merker os altsaa, at hvorvel der ved denne Tid for det første gaar en langt folkeligere Strømning gjennem hele vor Embedsstand,

*) Mau, Bewels' Liv og Kirken, Side 209.

og for det andet paa visse kirkelige Felter sker en Tilnærmedelse mellem Theologerne og Lægfolkets, saa er der dog endnu meget, som stiller. Dels er nemlig de studerte Folks nationale Begeistring endnu Lægfolkets Anstødssten, dels er der fremdeles en Mistillid mod Lægfolkets frie Virksomhed. Man fornemmer, at en Del af Geistligheden har god Lust til ved nye Midler at stanse den frie Virksomhed, som Loven ikke længer forbryder.

Men om nogen ikke var opmærksom herpaa, saa kom Modstætningen mellem de to Landsretninger inden den norske Kirke ved denne Tid til Aabenbarelse paa den aller sharpest Maade i Lærebogssagen.

Lærebogsagen.

Hermed forholder det sig saaledes, at der allerede i Nationalismens Dage og efter dens Tid reiste sig en Opposition mod P. Sartorophs Udtog af Pontoppidans Fortclarinng. Sartoroph, der døde 1803 som Sogneprest i Nikolai Kirke i København, havde allerede i 1771 udgivet dette i mange Retninger fortræffelige Arbeide. Det blev lidt efter lidt indført i de aller fleste Skoler i Norge. Men nje theologiske Shnsmaader gjorde sig gjeldende blandt de studerte Folk; Sproget hos Sartoroph begyndte at blive forældet, og man begyndte fra visse Hold at ræbe paa en Forandring. Allerede i 1828 udstedte det norske Kirkedepartement en Opsordring til dem af de norske Prester, som dertil maatte føle Evne og Kald, enten at omarbeide Udtoget eller forsatte en ny Lærebog til Brug i Almueskolerne og ved Konfirmationsundervisningen. I den Anledning skrev Wegels i 1831: „At det Sartorophske Udtog kunde trænge til en Omarbejdelse, vil i det mindste ikke jeg negte; men Bogen er bleven Folket kjær, og en hjerteligere, aandrigere og i det hele taget ensoldigere kristelig Forklaring af Luthers Katekismus (der jo vist hør lægges til Grund for enhver til Børneundervisningen i Religion bestemt Lærebog) leverer ingen i vo're Dage.“

I midlertid indkom der efter ovennævnte Opsordring fra Departementet ni Udkast til en ny Lærebog i Religion. De blev prøvede, men ingen af dem blev godkjendt. Regjeringen nedsatte derfor en Kommission, bestaaende af Professorerne Reijser og Laurin og Pastor Wegels til at udarbeide en ny Udgave af Pont-

o p p i d a n s F o r k l a r i n g. Det var fornemmelig Maurin og Wexels, som udførte dette Arbeide, og Resultatet blev, at i 1842 udkom en o m a r b e i d e t Forklaring og en g j e n n e m s e e t Udgave af Sætorphs Udtog. Og i 1843 bestemte Regjeringen, at efter 5 Aar, altsaa fra 1848, skulde det kun være tilladt at benytte en af disse to Vøger ved Religionsundervisningen.

Og saa brød Stormen løs, saa man ret fik se, hvilke sterke Modsetninger den norske Kirke har i sit Skjød. Den o m a r b e i d e d e Forklaring bar sterkt Merke af den grundtvigske Surdeig, som var det valte Folk saa modbydelig. Og naar nu denne Anskuelse kom frem med Krab paa at være den eneberettigede ved Børnenes Religionsundervisning, saa reiste der sig en ligesaa naturlig som berettiget Modstand derimod. Bistnok brugte man overdrevne Udtryk, naar man sagde, at Forfatterne af den omarbeidede Forklaring var „falsfe Profeter, der bedrager Sjælene med Salighedshaab, indtil de vaagner i Helvede“; men i Sagen selv var Kampen mod den omarbeidede Forklaring i Virkeligheden en Kamp for alvorlig Kristen-dom og Omvendelsens Nødvendighed. Thi hvad det valte Folk havde imod Bogen, var, at den: 1). i Læren om Gjensædelsen og Kirken gav Rum for den Betragtningsmaade, at alle døbte var gjensædte og derfor gode og rette Kirkemedlemmer, som ikke mere havde Gjensædelse behov; 2). lært en Evangelieprædiken for de afdøde, hvorted disse kunde ombende sig; og 3). strøg bort Pontoppidans Dom over „Dans, Spil, Komedier, Krogang og saadant, som alt er Synd i sig selv“; endelig var 4). i den tredie Troesartikel kun sat „en hellig, almindelig Kirke“ istedetfor Pontoppidans: „en hellig, almindelig, kristelig Kirke at være,“ eller Luthers: „en hellig, kristelig Kirke.“

Det nytter ikke at negte, at naar alle disse fire Punkter tages til sammen, saa faar man det Findtryk, at den ensoldige kristelige Sandhed var lempet derhen, at den ikke skulde staa i altfor sjærende Modsetning til det hele statskirkelige Væsen. Den twungne Daab bragte Folk ind i Kirken, og de letfindigste verdslige Hornselselser kunde ikke være Bidnesbyrd om, at man var saldt ud af Daabens Maade og Gjensædelsens Stand.

Denne haarde Kamp havde for det første den priselige Frugt, at der ikke blev noget af den taabelige Tvangsregel, som Regjeringen havde fastsat i 1843, at om fem Aar skulde kun den „omarbeidede“

og den „gjennemsete“ Forklaring findes i Brug i Norge. For det andet bragte den det helt og fuldt op i Dagen, at det ikke var det norske Kirkefolks Mening at lade Børnelærdommen blive forfusset af Theologerne. Lægfolkets Standpunkt var kommet frem paa en Maade, som tydelig lod forstaa, at der ikke vilde blive Fred og Samarbeide i den norske Kirke, uden at den grundtvigianiserende Retning blandt Theologerne trængtes tilbage*).

Med denne Strid nærmer vi os altsaa henover mod 1850. De Kræfter, som skulde bidrage til bedre Forstaelse mellem Lægfolket og Presterne, var allerede modnet i Herrens Skole, og de traadte frem med en Bestemthed og Ungdomsfrisshed, som lovede store Ting. Samtidig traadte Folket frem med Krav, som fandt Støtte hos adskillige frisindede Theologer, og en rask og kraftig kirkelig Udvikling syntes at forestaa.

Den Kammeriske Bevægelse.

Bed Universitetet var der kommet to nye Lærere, C a r l P a u l C a s p a r i, født i Dessau i Thysland af jødiske Forældre Aar 1814 og døbt som vosen i 1838, udnævnt til Lærer i Theologi i 1848, og G i s l e C h r i s t i a n J o h n s o n, født 1822, theologisk Kandidat i 1845 og udnævnt til Lærer i Theologi i 1849†). Begge disse mænd var af ganse forskellige Grunde aldeles uafhængige af den grundtvigiske Retning, som hidtil havde haft en saa betydelig Indflydelse blandt de mere alvorlige Theologer. Caspari var jo uddannet i Thysland og hørte til den gamle Hengstenbergs Skole. H e n g s t e n b e r g var i de fleste Retninger en Modstætning til den store Theolog Schleiermacher, til hvem de danske Theologer Grundtvig og Martensen hver paa sin Kant stod i nært Forhold. Og saaledes var der paa Forhaand en let forstaelig Modstætning mellem den nye tyske Professor ved Kristiania Universitet, C. P. Caspari, og den Hersleb-Stenersenske og Wegelske Retning, der kan betrættes som en Affødning af Schleiermacher gjennem Grundtvig,

*) Det var Forfatterens Hensigt, om nærværende Skrift var bleven fuldført, at fortsætte Fremstillingen af „Lærebogssagen“s videre Udvilting i den norske Kirke. Dette fremgaar af Oplysninger, som han sees at have indhentet i 1889. — Udg.

†) Caspari døde i 1892, Johnson i 1894. — Udg.

tildels ogsaa paavirket af R u d e l b a c h og Martensen. Gaspari blev indført i norske Kirkeforholde væsentlig af sin yngre Ven og Medlærer Gisle Johnson, og det er saaledes let forklarligt, at han snart kom i et afgjort Modsætningsforhold til Wesleyianerne. Gisle Johnson, som var født i Kristianssand, var en Mand, som i Stilhed var ført til en levende Kristendom, og som i den Tid, han modnedes til en mandig Arbeider i Herrens Gingaard, paavirkedes sterkt af den besynderlige danske Forfatter, S ø r e n K i e r k e g a a r d, hvis Skrifter har havt en saa mægtig vækkende Indflydelse paa mange norske Theologer, deriblandt ogsaa Professor F r e d r i k P e t e r s e n. Gisle Johnson havde saaledes kun saare lidet aandeligt Slegtskab med de ældre kristelige Theologer fra det norske Universitet. Han havde ikke mange Venner iblandt sine samtidige og var dersor kun lidet kjendt, da han i 1849 blev Lærer i Theologi. Kun saa meget vidste man om ham, at han var en udpræget, alvorlig Kristen, eller som det hyppig kaldtes i de Dage, en „P i e t i s t“.

Med disse to Mænd begyndte en ganske ny Tid ved det norske Universitet. Thi fra nu af øvede de theologiske Lærere en bestemt personlig Indflydelse paa de theologiske studerende. Det var ikke alene en Skole for theologisk Lærdom; men der var ogsaa fra Lærernes Side et bestemt Arbeide paa at føre de studerende til personlig Kristendom og levende Troessamfund med Frelseren.

Men før endnu disse theologiske Læreres Indflydelse funde merkes gjennem de Prester, som udgik fra Universitetet, var der allerede begyndt den kraftigste kristelige V e k k e l s e, som Norge nogensinde har været rystet af. Den er hyppig blevet kaldt den Johnsonske Vækfelse, fordi Johnson blev en af de ledende Kræfter i Bevægelsen; men Stødet til Bevægelsen kom fra en anden Kant og fra en meget ældre Mand.

Det var G u s t a v A d o l f L a m m e r s (født 1802, theologisk Kandidat 1825, død 1878). Den Bevægelse, som ved ham vakte i Skien, maa betragtes som det første Stød til den velfigurerede aandelige Bevægelse, som i Femtiaarene gif over Norge. Men Bevægelsen i Skien har en saa særegen og i visse Maader sørgetlig Karakter, at det er nødvendigt her i al Korthed at meddele dens Historie.

G. A. Lammers blev i 1848 Sogneprest i Skien i en Alder af

46 Åar. Han havde tidligere været Prest ved Hospital i Trondhjem 1827—1835 og Sogneprest i Bamble 1835—1845. Han var en uklär og gjørende Mand med en vældig Begavelse som Taler, et imponerende Ødre og en fast uimodstaaelig Begeistring, naar han kom i Lande. Der høres ikke om nogen Vækelse som Frugt af hans Virksamhed, før han kom til Skien. Her optraadte han som en glødende Vækelsesprædikant. Med ryttende Alvor angreb han den statskirkeelige Vanekristendom og troede at finde en af dennes fornemste Rødder i Brugen af Barnebed for alle Børn, i almindelig Absolusion og Nadver for alle Statskirkens Medlemmer.

Hans kraftige Vidnesbyrd vakte en Bevægelse, der i enhver Henseende var Præget af en sand og sterk kristelig Vækelse. De ældre og modne kristne, som fandtes i Skien, tildels fra Hauges Vækelse, sluttede sig dersor med inderlig Glæde til Bevægelsen, der kom som frisk Dugg over deres egne ofte halvt tørre Hjerter. Og der var i Sandhed god Grund til Glæde. En Forfatter i „Lutherss Kirketidende“ for 1864 skriver om Tilstanden i Skien i denne første Tid: „Og hvem skulde ikke ogsaa glæde sig? Før Dødens Slum og Søvn, nu et friskt og bevæget Liv; før Verdens Triumferen med dens Sang og Lysthed; nu forstummer denne, og man synger for Herren og fryder sig i ham. Hvilkens kristen skulde ikke glæde sig, naar han saa, hvorledes Folket i store Skarer samlede sig overalt, hvor Guds Ord var at høre? Hvo skulde ikke glæde sig, naar han hørte Vidnesbyrdet aflægges af Herrens Ejener med en Glæde og Kraft, saa man syntes Stenene maatte røres; naar man hørte, hvorledes det med Trimodighed og Klærhed blev vidnet for den enkelte: „Du er Manden,“ saa mangen Synder gifte sig selv og erkjendte: „Seg er Manden“ og ombendte sig til Herren sin Gud? Jo, ganske vist, denne Tid havde meget glædeligt ved sig for hver den, der elskede Guds Riges Fremgang, og mange er vist de, der ikke uden Vemod kan tilbagekalde sig den i Grindringen.“

Vækelsen i Skien fik en saa overmaade stor Bethydning for hele den norske Kirke, fordi den ytrede sig paa en saa afgjort fremtrædende Maade. Dels valte det Opsigt, at den allerede fra Begyndelsen stod i den sharpeste Modsetning til Grundtvigianisme, Wesleyanismus og „Statskirkekristendom“, idet den ikke frygtede saa meget for noget som for en falsk Stolen paa Daabben. Det var næsten,

som man nævnte noget ondt, naar man talte om Daaben, og Lammers udalte engang senere, at Barnedaaben var „en af de vedvarende Hovedaarsager til Kirkens Fordærvelse.“

Men kanske endnu mere vakte Bevægelsen lige fra først af stor Opsigt ved den udbortes Maade, hvorpaa de vakte Verdensforsagelse viste sig. „Naar Talen var om Forsagelse, ivrede man fornemmelig mod de saakaldte uskyldige Fornsielser, Dans, Kortspil, Skuespil o. s. v. Naar nogen kom til Alvor, blev vakt, maatte en saadan straks uden videre affjære de Slegtslags- og Venksabsbaand, hvormed han var bunden her i Livet, hvis man ikke i et og alt delte vedkommendes kristelige Anstuelser. I sin Bedømmelse af andres kristelige Standpunkt gif man derfor ogsaa meget ud fra det ydre; navnlig blev der lagt en ensidig Vegt paa Klædedragten. Apostelens Ord, at Kvindens Prydelse ikke skal være Guldsmykker eller Haarfletninger, blev højet derhen, at det var absolut Shnd at bære Guld og at flette sit Haar. Man havde derfor ogsaa Eksempel paa, at en af Lammers's ivrigste Tilhængere har sit Haar i Ruller istedetfor i Fletringer.“*) Høppig blev da ogsaa Gulbringe og Guldbroscher gibne bort til Missionen.

Det var selvørligt, at naar de vakte saaledes i det ydre skilte sig fra andre, saa blev de gjort til Gjenstand for bitre Angreb og megen Spot. Avisen rasede og spottede. Men Verdens Gud var en ny Glæde for de vakte, og deres Æver blev saa meget større. Ved alt dette vakte Bevægelsen i Skien den aller største Opmerksamhed, og dermed kunde den blive i stand til at give hele den norske Kirke en overmaade gavnlig Spore.

Indenfor de vakte Kreds havde man visse Stikord, som er karakteristiske for Retningen. Man talte beständig om „Forvisning“ og „Bindesbrydete“. Naar nogen blev grebet af Bækkelsen, saa spurgte man ham gjerne: „Hvor langt er du nu kommen? Har du faaet Forvisningen?“ Ved denne „Forvisning“ forstod man en salig Fornemmelse af at være benaadet, en absolut Visshed om sin Maadestand. De som ikke turde være saa visse i sin Sag, led ofte meget under dette; thi de turde ikke tro, naar de ikke kunde føle. Og paa den anden Side blev ofte de, som saa snart fil

*) „Lutherst Kirketidende“, Kristiania. 1864.

„Forvisningen“, ikke meget grundige i sin Gnydserkjendelse og sin Tro paa Kristus; deres „Forvisning“ var dem nok.

„Vidne“ var ogsaa et fremtrædende Stikord. Og „vidne“ bestod i, at man gik lige løs paa den enkelte og sagde til ham: „Du er ikke ombendt, du har ikke Livet i Gud.“ Og det merkelige er, at de som dømte saa afgjørende om et andet Menneskes Sjælstilstand, beviste sin Ret dertil af de Ord: „J har Salvelse af den Hellige og ved a lt.“ (1 Joh. 2, 20).

Denne skarpe og alvorlige Skilsmissé mellem Guds Børn og Verdens Børn, mellem ombendte og uombendte, er denne Bevægelses Styrke og dens Svaghed. Det var denne skarpe Skilsmissé, som vakte Opsigt, det var den, som tiltrak nogle og bortførte andre saa kraftigt og bestemt. Men det var ogsaa den, som bragte Bevægelsen ud i Separatismen.

Vi kunde gjerne stanse her med Schildringen af Bevægelsen i Skien, fordi det var denne gode og gribende Begyndelse, som gav den sin velsignede Bethydning for hele den norske Kirke. Men udentwil vil det af forskjellige Grunde interessere mange at følge den Lammerske Bevægelse ned igjennem Tiden; og vi vil derfor ligesaa gjerne fortætte med een Gang, sjønt det er mindre glædeligt at fortælle Enden end Begyndelsen.

Sagen er den, at Statskirke og Verkellese passer overmaade ilde sammen. Og Lammers befandt sig med sin vakte Skare i en overmaade pinlig Stilling. Han ivrede mod at stole paa Daaben, endnu mere mod at forlade sig paa Absolution og Altergang; han stjelnede paa det sharpesti mellem Guds Børn og Verdens Børn; men som Preest i Statskirken maatte han jo baade døbe alle Børn og i mange tilfælde absolvere verdslige Mennesker og meddele dem Nadveren, uagtet han vel forstod, at de tog en falsk Trøst deraf. Dette pinte ham saa meget, at det blev uudholdeligt. Selv siger han, at han fandt sig „mere og mere besværet i Samvittigheden og lidende af Uro og Twil under en Stilling som Preest i Statskirken. Hele denne vor Kirkes Sammenætning og Forfatning, samt Forvaltningen af Sakramenterne i den saabelsom de forskjellige kirkeelige Handlinger, saaledes som den paabyder dem, forekom ham uforenlig med Sandheden og Guds Ord og i Modsigelse med sig selv, naar der stulde være Tale om kristelig Tugt og Skit.“

I denne fortvilede Stilling grib Lammers først til en besynderlig halv og haltende Forholdsregel. Han bad Regjeringen om at faa en Personelkapellan, som kunde udføre de kirkelige Handlinger, som han selv ikke kunde udføre med god Samvittighed. Tornemmelig gjaldt dette Absolutionen. Saa forvirret kan en Mandes Begreber blive. — Kirkestatsraad var paa denne Tid H. Riddervold, en Mand som tøede sig svært langt, naar det gjaldt om at bevare Statskirken; og i fuld Overensstemmelse hermed gif han ind paa den samvittighedsvalte Lammers's samvittighedsløse Begjæring. Den Mand, som paa en saa besynderlig Maade blev Kapellan hos Lammers, var Mads Fær Wefring (født 1819, theologisk Kandidat 1852, for Tiden Sogneprest til Vor Frue Kirke i Trondhjem*), som før denne Tid havde været Aftoldsagent, en alvorlig og nidkær Mand. Det var i Aaret 1855, han blev sendt til Skien. Men man kunde jo forudse, at dette ikke kunde hjælpe Lammers i Længden. Det var ikke bare en enfelt Ting i Statskirken, som plagede Lammers; det var i Virkeligheden den Modsetning, som er mellem Kristendommen og Statskirkebæsenet, som var hans egentlige Kviide. Under saadanne Forholde kommer det altid til Overdrivelser og Skjævheder; og Lammers var langtfra fri for saadanne. Han drømte om en Menighed af bare omvendte og troende Mennesker, en Menighed, der skulle være hellig ved Medlemernes Hellighed i stedet for ved den Helligaands Virke i Maademidlerne. Og i sin udlare og lidende Tilstand blev han ledet alt længere ud i Sværmeri af nogle Damer, som efter et glad og lystigt Verdensliv pludselig var blevne balte ved Lammers og nu var fuldkommen støbte i hans Form. Hos disse Damer fandt Lammers et „Bethania“. Did gif han med sine Sorger, sine Spørøgsmaal og sine Tbil; og disse ivrige og tildels forsynede Damer blev hans Ledere. De drev ham ræft fremad mod det afgjørende Skridt: Utdrædelse af Statskirken.

Lammers inleverede sin Aftledsansøgning og holdt sin Aftledsprædiken i Skiens Kirke 5te Søndag efter Trefoldighed 1856.

Det var den 22de Juni; og mange troede, at Lammers nu vilde holde sig rolig en Stund. Men saa blev ikke Tilfældet. De samme Kvinder, som havde ledet ham før, sit nu dannet „den frie ap-

*.) Døde i 1894. — Udg.

stolisse Menighed" i Skien, som allerede blev organiseret den 4de Juli 1856, og for denne blev Lammers Vorstander. Nu begyndte en forsærdelig Sønderskjærelsens og Splittelsens Tid. De udtraadte vilde have alle Lammers's Venner med sig, og naar de ikke vilde følge med, saa maatte de høre, at „de syndede mod den Hellig-aand“, at de var kun halve kristne, at de aldrig kunde faa det rigtig godt, før de kom over til de udtraadte.

Men der var een Ting, som holdt igjen og gjorde hele Udtredelsen mislykket, det var **Barnedaaben**. De udtraadte forfastede den, og deri var deres Ulykke. De alvorligste troende samlede sig om **Wefring**; og Lægprædikanterne **Jens Sonsgaard** fra Gudbrandsdalen og **Silveland** fra Stavanger gjorde Besøg i Skien og hjalp meget til at begrænse Udtredelsen. Ved denne Tid blev ogsaa **Grimelund** (siden Bisshop i Throndhjem, entlediget 1888*) Prest i **Gjerpen** og blev en vigtig Støtte for Wefring.

Trimenighedens Menighedsorden blev fra Begyndelsen vedtaget af 10 Mænd og 28 Kvinder. I deres Midte var idel Jubel og Fryd over, at de var friede fra „Babels“ Baand og komme ud af „Satans Synagoge“. Men de var paa en indre Modsigelse, som snart maatte blive deres Ulykke. De forkastede Barnedaaben og dermed altsaa sin egen Daab; skulde de nu døbes om igjen, eller skulde de ikke? Her var Kilden til deres Overgang til **Gjendøbere**.

Ved denne Tid begyndte Udtredelsesr og ogsaa paa andre Kanter af Landet, i Kristiania, Drammen og især i **Tromsø**.

Til Tromsø foretog Lammers en Reise i 1857 og var omtrent et Aar borte fra den unge og ubesættede Menighed i Skien. Under hans Fravær blev **Søren Lust**, en forhenværende Skolelærer fra Gjerpen, Menighedens Vorstander. Han var en uklar og svermerisk Mand, som prædikede forvirret og forvirrende. Ved Siden af ham prædikede ogsaa meget en Lægmand, **Braastad**, fra Nordland (nu i Amerika). Lammers kom tilbage, saa hvor galt det var iwi og skred til at faa Søren Luste udstødt af Menigheden.

Dette kunde ikke gaa af uden Uro og Splittelse. Daabsoppgørsmaalet kom op igjen, og om en Tid forlangte toogtlyve Medlemmer af Lammers's Menighed Gjendaab. Lammers vilde ikke gaa ind her-

*) Døde i 1896. — Udg.

paa, og de blev udstødte; blandt dem var de Damer, som havde ledet Lammers til Udtredelse.

Disse udstødte gif hen og døbte hverandre i *Vør sesøen* ved Skien og ordnede sig som en „*Kristelig Dissentermenighed*”, og Søren Luste blev en af dens Eldste.

Ta blev Lammers hænge. Sværmeriet bragte ham i Tivil om hans eget Standpunkt, og i 1860 nedlagde han Forstanderembedbet i sin egen Menighed og trak sig ganske tilbage fra det hele Stel. Han var efter den Tid kun et Vrag af, hvad han havde været.

Med hans Menighed gif det daalrigt. Til Forstander valgtes *Gjørsen*, som tidligere havde været Postmester i Skien, men som havde maattet nedlægge sit Embede, fordi han med Lammers traadte ud af Statskirken. Denne Opfrelse havde siden stor Bethydning i Forhandlingerne om Religionsfrihed for norske Embedsmænd. Gjørsen var en ædel og opofrende Mand, men han var ustillet til at prædike, og han gif derfor *Gudre Johannezen* fra Tromsø til at hjælpe sig. Denne Mand er siden død i Amerika og blev der tilstrækkelig kjendt som en baade uklar og forvirrende Mand. Det gif ikke med den Lammerske Frimenighed paa den Maade. Mange som havde fulgt Lammers ud af Statskirken, fulgte ham ind igjen. Nogle blev Methodister, andre Baptister; de fleste gif med i Søren Lustes Gjendøbermenighed.

Gjendøbermenigheden blev mere og mere sværmerisk. Nogle af dem paastod, at med dem var det tusindaarige Rige begyndt og Opstandelsen fra de døde allerede stæet. De biede paa, at Lammers skulde komme tilbage til dem, og da skulde en Hærlighedsperiode begynne for dem.

Saaledes bar det bort i Natten med en Del af det Folk, som havde sluttet sig til Lammers. Det er ørgeligt at se; og mange og store sjælelige og aandelige Videlser fulgte med disse Sønderribelser, baade for dem som gif ud, og for dem som blev tilbage i Statskirken. Men ingen saadan Videlse er uden sin Bethydning og sin Frugt. Det var i inderste Grund en Brydning mellem det stive Statskirkevæsen og et nyvalgt Kristenliv, og det var et Varsko til den norske Kirke om at tage sig vel ivare, at den ikke ved seig Fastholden af den statskirkelige Form skulde tvinge det kristelige Liv til at føge Ly og Hjem udenfor dens Bægge.

Ogsaa i andre Maader ser vi Tegn til, at Vækelsen skulde faa Betydning. Den er nemlig den aandelige Forsoning mellem Lægfolket og Presterne. Og naar det i Skien gif faa galt med de udtraadte, og naar Presterne Befring og Grimelund fandt Støtte og Hjælp af Lægmændene Jonsgaard og Sifveland, faa bragte det mange til den Overbevisning, at det paa den ene Side var farligt at opgive al theologisk Dannelse, og at det paa den anden Side var en stor Hjælp og Betryggelse, naar Prester og Lægfolt kunde staar hinanden bi i broderligt Forbund.

Den Johnsonske Vækelse.

Samtidig med Lammers's første Optreden i Skien og den Vækelse, som dermed fulgte, begyndte ogsaa Professor Johnson sit Arbeide ved Universitetet i Kristiania. Han fik snart en ganse usedvanlig Indflydelse paa de theologiske Studenter. Istedetfor de nationale og literære Interesser, som synes at have været overveiende blandt Studenterne i den nærmest foregaaende Periode, blev det nu for mange en Hovedsag at spørge efter det ene fornødne og at søge Herren, medens de forberedte sig til at være Hørder og Lærere i Menighederne. Johnsons Forelæsninger virkede allerede betydelig vækkende. Desuden begyndte han og Professor Caspari at samle de theologiske studerende omkring sig til smaa Møder om Lørdags Aftenrne, ved hvilke de Andagter, som lededes af Professoren, ofte virkede mægtig dragende paa de unges Sind. Det nye ved Sagen, at en Professor holdt Øvn sammen med Studenterne, den særegne Stemning, som herskede, idet ældre Brødre og Søstre i Herren her mødtes med dem, som forberedte sig til Prestegjerningen, alt bidrog til at gjøre disse Lørdagsaftener hos Professorerne overmaade betydningsfulde for de unge Theologer og derigjennem for hele den norske Kirke.

Endelig optraadte ogsaa Johnson som Vækelsespredikant. Dels holdt han Bibelleæsninger i Kristiania, til hvilke samlede sig en Mængde Mennesker; dels gjorde han ogsaa Reiser i Ferierne, paa hvilke han vanligvis talte til Opbyggelse, hvor han kom.

Denne Johnsons Optreden, der kom som Svar paa de mange urolige Spørgsmål, som vakte ved Bevægelsen i Skien, havde overmaade velsignelighedsrige Følger. Det gav et Stød gjennem hele

Landet, og fornemmelig greb det med Magt en hel Del af de theologiske Studenter. Som det sedvanlig gaar, hængte de med næsten sværmerisk Begeistring ved den Mand, ved hvis Vidnesbyrd de var blevne valte, og af hvis Vønner de var blevne baarne. Man maa derfor ikke undres paa, at mange af de theologiske Kandidater talte efter Johnson, bad efter Johnson og sukkede efter Johnson. De som har et bitte lidet Begreb om, hvad en „Vækfelse“ er, vil ikke tale om nogen „Ulundhed“ for den Sags Skyld. Det er uundgaaeligt, at det gaar saaledes i Begyndelsen.

Men denne Bevægelse i Kristiania valte, som det altid gaar med en alvorlig kristelig Vækfelse, en høi Grad af Hæd og Bitterhed. For det første antog Vækfelsen i alt væsentligt samme Karakter som i Skien. Der var en sharp udbortes Grænse mellem de valte og dem, som ikke var grebne af Bevægelsen. De verdslige Fornøjelser dømtes paa det strengeste; man gav øgt paa Miner og Klædedragt. Og jo mere man saaledes i det udbortes sjælnede mellem Guds Børn og Verdens Børn, desto bitrere blev Sindene. Mangen Gang hændte det vel ogsaa, at ældre kristne, som ikke uden videre lod sig henribe af den nye Bevægelse, men snarere stod lidt kritisk ligeoverfor den, og som ikke kunde dele de valtes Anskuelser om alle Biting, blev dømte som Verdens Børn eller ialtfald som lunke kristne. Dette gjorde ikke bare godt.

Endelig er der dette særskilte ved den Johnsonske Vækfelse, at da den fornemmelig greb Theologerne, saa fremkom der ubilaarligt en Modsetning mellem „Johnson Disciple“ og de „Ældre Prester“. Og ganske naturligt blev de „ældre Prester“ i de Johnsonske Vennekredse ikke altid omtalte med Øgtelse og Hensynsfuldhed. Man trak ofte paa Skuldrene og sukkede, naar Talen var om de „ældre Prester“. Verden pusiede gjerne til denne Ild; og det hændte, at verdslige Mennesker fastede det i Næsen paa gudfrygtige Prester af den ældre Skole, at Johnson skulde have sagt til Folk, som gjerne ønskede en kristelig Prest, at en saadan maatte man vel helst føge blandt „de yngre“. Om Johnson nogensinde har sagt noget saadant, er ganske usigt; men det fortaltes almindeligt, og det viser, hvorledes Forholdet blev opfattet og forstået af ondskaabsfulde Mennesker, som glæddede sig ved at faa Anledning til at sætte kristne op imod kristne.

Denne Modsætning mellem ældre og yngre Prester er forresten ikke aldeles uberettiget. Der var virkelig en stor Forstjel, som ikke kan forties, naar man skal fremstille, hvorledes den kirkelige Udvikling i Norge har strect hø til at forsone den gamle Modsætning mellem Prester og Lægfolk og frembringe et sandt Forhold mellem Prest og Menighed.

Chi de ældre Prester, blandt hvilke der var ikke faa gudfrygtige og fromme Mænd, holdt sig idetheletaget temmelig fjernt fra Lægfolket. De var i Opdragelse, Livsvaner og Livssyn i saa mange Maader forskjellige fra det valte Lægfolk, at der ikke skede nogen snyderlig Tilnærmedse imellem disse to Parter. Underledes med de yngre; de opfattede det som sin Pligt og sit Kald at sætte sig i Forbindelse med de kristelige Kræfter i Menighederne og styrke dem og styrkes af dem. Der indtraadte en Forandring i den Stivhed, hvormed de ældre Prester omgives Almuen. Selvfølgelig var denne Forandring ikke bare en Frugt af den Johnsonske Bækkelse. Man maa tage med i Betragtning de forandrede Tider. Langsomt og jevnt forbandt jo den gamle Betragtning af Embedsmændenes faderlige Regimenter over Almuen. Og lidt efter lidt begyndte jo alle at forstaa, at et Folk ikke skal deles op i Kaster og Klæsser af Scender, men leve et Liv sammen i Tanke, Tale og Handling. Og denne dæmrende Bevidsthed øvede ubillaarlig sin Indflydelse paa det kirkelige Omraade ogsaa. Termed er det ingenlunde sagt, at Johnsons Disciple som almindelig Regel var udprægede Folnets Mænd i dette Ords ødeste og bedste Bethydning; meget mere viser det sig i den senere Udvikling, at dette ofte fattedes hos dem; men dels bragte altsaa deres alvorlige Kristendom dem i Berørelse med det valte Folk; dels kan ingen unddrage sig Tidsaandens Indflydelse.

Saaledes blev altsaa den Johnsonske Bækkelse bittert hadet mangeteds. Og mange og besynderlige var de Betragtninger, som gjorde sig gjældende inden de to Leire, i hvilke denne Bevægelse delte fast hele Norge. Blandt de „yngre Prester“ og deres Venner fortaltes jevnlig de besynderligste Prestehistorier om de „ældre Prester“, og de blev almindeligvis troet, enten de nu var sande eller ikke. Men ikke mindre anstillesdes paa den anden Side de forunderligste Betragtninger over „Hængehovederne“, som man gjerne kaldte de valte. Ofte løs man bent ud paa dem, og endnu oftere begik man den op-

rørende Uretfærdighed, som saa ofte gjentager sig, at man tog et enestaaende Eksempel paa Gylderi eller Uredelighed eller Smagløshed, og saa gjorde man hele Vækkelsen ansvarlig for saadanne Udveksler. Omrent som om man vilde dømme hele Norge at være et usælt Land, fordi man fandt en Bedrager blandt dets Handelsmænd! Et Legeme er ikke helt raaddent, fordi om en Finger er syg.

Men skal man sige sandt, saa faar man bekjende, at denne Vækelse i Femtiaarene var en herlig Besøgelsestid for Norge, og at den gif som en fris og skarp Luftning over Landet. Og den Spaltning, som den frembragte, er saa langt fra at være usund, at den meget mere maatte til for at give hele Folket en Bevidsthed om, at Kristendommen er en Landsmagt af en helt anden Art end alle menneskelige Landsbevægelser; man kan ikke naturligt udvikle sig til at blive en kristen. Kristendommen kommer ikke gradvis og af sig selv ind i et Menneskes Sjæl; men den kommer med et evighedstungt „Enten — Eller“ til Menneskehjertet og kræver et Valg, en Afgjørelse for eller imod. Enten helt med Jesus, eller helt mod ham. Enten gammelt Liv i Shynden med evig Fortabelse til Maal, eller nyt Liv i Gud med Livsens Krone til Maal. Enten godt paayh eller evig fortapt.

Denne alvorlige Erfjendelse af det ene fornødne er Hovedsagen i den Johnsonske Vækelse. Og, Gud være lovet, dens Frugt i Norges Landsliv har været denne, at der er paa den ene Side en klar og bevidst Kristendom og paa den anden Side en ligesaa klar og bevidst Modstand mod Kristendommen. Og er der end netop nu for Dileblikket en beklagelig Forvirring i Grønselinjerne, fordi tildels politiske Interesser har oversløjet og trængt til side alle andre, saa vil det dog snart vise sig igjen, at den alvorlige Kristendomsopfatning endnu ikke paa langt nær er udvistet i det norske Folks Hjerte. Det var et Stormbeir gjennem det norske Folk, hvis Merker længe vil spores. Der fandtes næsten ikke en Familie blandt Landets „dannede“, som ikke paa en eller anden Maade var oprevet af Vækelsen. Ofte var det i høi Grad rørende at se, hvorledes de to Sider, i hvilke Familierne deltes, gjensidig begræd hinanden. „Du er død for Verden,“ lød det fra den ene Side; „du er død for Gud,“ lød det med Taarer fra den anden. Ingen som har feet det, kan nogensinde glemme det.

Paa de merkeligste Veie spredtes ofte Bevægelsen ud over Landet. Theologerne skrev Breve til sine Forældre, sine Søskende, sine forlovede, sine Venner og bekjendte. I Ferierne kom de hjem, holdt Øpbhyggelser, bad og formanede. Unge Damer bragte Bevægelsen med sig, naar de reiste i Besøg til sine Veninder. Badesterne var ofte om Sommeren Arnesteder for Bevægelsen, hvorfra den atter spredtes i „de tusind Hjem“. Kort, paa de forskelligste Maader fær denne Bevægelse gjennem hele det norske Samfund.

Professor Johnson selv var i denne Tid underlig at være sammen med. Han var overmaade taus og indessluttet. Kun sjeldent førte han en Samtale med nogen, uden det enten var med en fortrolig Ven om theologiske Gjenstande, eller det var med et Menneks, som i Sjælensø høgte hans Veileitung. Men naar han enten ude eller hjemme holdt en lidet Øpbhyggelse, saa var der en forunderlig blød og beveget Stemning over ham, som uimodstaaelig meddelte sig til de tilstedevarende og ofte gav dem Indtryk, som aldrig udvisedes. Han tog gjerne en af Salmerne for sig og gjennemgik den derpaa enten i Betragtning eller Bøn Stykke for Stykke og lagde med særegen Inderskønhed alle de tilstedevarende paa Guds og Frelserens Hjerte. Mange har paa saadan Maade faaet det første Stød til en grundig Omwendelse.

Det maa ogsaa bemerkes, at uagtet der som ovenfor nævnt blev en betenklig Modsætning mellem gamle og unge Prester, saa var det dog ogsaa ofte tilfælde, at de ældre Prester modtog nye Impulser fra denne Vækkelse. Dels var det gudfrugtige Prester, som fuldte ny Hjælp og Varme, dels var det ogsaa gamle Prester, som blev vakte. Stundom var det Sønner, stundom Døtre, som blev Redskaber til at fremkalde saadanne glædelige Resultater. Stundom førte Herren det paa andre Maader, gjennem kirkelige Mødet o. s. v. Mange af de gamle, hyggelige norske Prestegaarde, hvor der før havde været et helt verdsligt, stundom rent ugudeligt Liv, blev i denne Tid gjennembævede af Suk og Bønner, gjennemstrømmede af aandelig Sang. Mange tunge Kampe udkämpedes inden de Vægge, som før saa ofte havde gjenlydt af Leg og Lydstighed, stundom af Dans og Spil.

Saaledes var det norske Folks sjønne Besøgsestid denne Gang.

„Johnsons Disciple.“

Bender vi os nu til „Johnsons Disciple“, saa finder vi ogsaa virkelig, at der er en Række af Mænd, der maa betegnes med dette Navn, som i Sandhed hører til Norges dygtigste, alvorligste og nidkjaereste Prester. Mange af dem har dels i videre, dels i snevrere Kredse øvet en bælsignet Virksomhed for Guds Rige blandt det norske Folk.

Det er ikke muligt at opregne dem alle; men nogle Navne bør her nævnes eksemplvis; Mænd som P. Blessing (født 1829, theologisk Kandidat 1852, død 1882), som fra 1855 til 1864 var Sekretær for det norske Missionsfælleskab og i denne bevegede Tid ledede Missionsarbeidet paa en saa rolig, stille og findig Maade, at det vakte baade Lægfolkets og Presters ubetingede Tillid. Og sjønt det i denne Tid gik ribende fort med Dannelsen af Missionsforeninger hele Landet over, saa var der dog ingen Brydning at merke blandt Missionsvennerne. Da han siden blev Prest i Drammen, samlede hans hjertelige og omhyggeligt udarbeidede Prædikener altid en stor Tilhørerskare. H. Greve (født 1820, theologisk Kandidat 1852, død 1876 som residerende Kapellan til Vorstkirklen i Bergen) var en Mand, som i mange Henseender lignede Blessing. Alvorlig, kraftig og findig fulgte der altid en velgjørende Indflydelse med hans hele Personlighed. M. J. Wefring er allerede omtalt i Forbindelse med den Lammeriske Bevægelse. Ole Elias Holck (født 1831, theologisk Kandidat 1853, nu Skoledirektør i Hamar Stift*) og Ole Grønns (født 1829, theologisk Kandidat 1853, nu Skoleinspektør ved Bergens Almueskoler*) maa nævnes sammen, baade fordi de i lange Tider var uadfillelige Venner i Bergen og havde betydelig Indflydelse paa det kirkelige og kristelige Liv i denne merkelige By, og fordi de begge var uvillige til at indtræde i prestelig Virksomhed i Statskirken, fordi de fandt, at hele dens Organisation og Maade at være paa var i Strid med Kristendommens Land og Væsen. Dette er særlig at bemerke, fordi det viser os, at det ikke bare var i Skien den kristelige Vækfælse og Statskirkevæsenet ikke funde forliges. Hele Vækfælsen i Jemtiaa-

*) Er nu død for flere Aar siden. — Udg.

rene var i Modsigelse med Statskirken's Masserchristendom og dens Betragtning af alle Landets Borgere som „gode kristne“.

J. S. Schiøn*) delte tildels Anstuelser med Holck og Grægens om Statskirken's Uforsvarlighed. Og det var ham en daglig Samvittighedskval at være Preest i Statskirken, naar han tænkte paa, hvor lidet den svarede til det Villede af Kirken, som Guds Ord giver os. Men han troede det rettere at finde sig i Ufuldkommenshederne end ganste at lade Prestegjerningen være. Som Personelkapellan i Valestrand 1859—1868 hos Sogneprest H. U. Sværdrup øvede denne Mand en betydelig Indflydelse paa det kristelige Liv i Sogn.

Man kan fortsætte paa denne Maade og nævne en hel Række af Mænd, som endnu lever i Norge, og som væsentlig paa-virkede af Professor Johnson har øvet en betydelig kristelig Indflydelse i Kirken. Mænd som K. M. Breien, nu Sogneprest til Stokke, M. N. L. Eckhoff, nu Sogneprest til Ulvik, L. B. F. Fabritius, nu Sogneprest til Johannes Menighed i Kristiania, H. A. Øyster, død i 1882 som Sogneprest til Barbo, T. h. Chr. Berntoft, død i Kristiania 1885, E. F. Eckhoff, nu Sogneprest til Johannes Menighed i Bergen, J. F. Greve, nu Sogneprest til Sogndal i Sogn, N. J. J. Laache, nu Bisshop i Trondhjems Stift†), J. C. H. Storjohann, nu Preest ved Strafanstalten i Kristiania, J. S. Smitt, nu Bisshop i Kristiansfands Stift‡), H. A. K. Arnesen, nu Sogneprest i Kongsvberg.

Man kunde længe fortsætte denne Række, og den vilde dog ikke blive tør eller ensformig, fordi den for mange vilde fremkalde dyrebare Minder fra deres førstie Vækkelæstid. Det var en underlig beboegte Tid med store Brydninger og Kampe paa de Steder, hvor disse Mænd optraadte med sin ungdommelige Lever for Herrens Sag, for Sjælenes Frelse. Det store Hovedspørøgsmaal om det ene for-nødne blev ved disse Mænds Virke lagt nær ind til mange Hjerter i vort Folk.

Derved fremkom en sterk Tilnærmede mellem de yngre Prester

*) Født 1830, theologist Kandidat 1854, Probst i Nordre-Jarlsberg Probsti 1887, døde i 1908. — Udg.

†) Døde i 1892. — Udg.

‡) Døde i 1889. — Udg.

og det varke Lægsolk. Det saa for en Tid ud til, at det virkelig skulde komme til en fuld Harmoni og et velsignet Samarbeide. Dette skede dog ikke.

Der manglede i hele denne Bevægelse det rette Syn paa Menigheden. Bevægelsen var altfor sterkt paavirket af den ulykkelige Søren Kierkegaard, der visstnok paa sit Vis var en skarp Vækkelsesmand, men som fuldstændig gif forbi den anden store Hoveddag i Kristendommen, Menigheden eller Jesu Kristi Legeme. Medens han med rystende Alvor fremholdt Nødvendigheden af at bryde med Banekristendommen og Massekristendommen og være kristen hver for sig, saa havde han aabenbart ikke noget Begreb om, at Kristendommen dog ogsaa er Samfund om Ordet og Sakramenterne, og at de kristne ogsaa er kristne tilsammen ved den inderlige Forening med Hovedet, Kristus.

Denne umaadelige Mangel i hele Søren Kierkegaards Tankegang gjenfindes i større og mindre Grad i hele denne Vækelse fra Temtiaarene. Og Følgen var denne, at disse unge og nidkjære Mænd i høi Grad opfattede sig selv som Kristendommens Repræsentanter i de døde Statskirkenemigheder. De var som et Slags Missionærer, og Menighederne betragtedes halvt eller endog helt som Missionsmarker. Menighedsfolket var væsentlig et Stof, som skulde paavirkes; det var „Verden“, som skulde kristianiseres ved Presternes Indflydelse. Denne kolossale Misforståelse var en uundgaaelig Følge af Statskirkens Princip, at alle Landets Borgere ogsaa skulde være Menighedslemmer. Men man funde med Billighed have ventet, at Presterne i Landens Kraft og Æhrighed havde kjæmpet imod dette afskelige og ugudelige Væsen; men istedet deraf finder vi, at en hel Del af disse Prester efter nogen Tids Virksomhed kom til den Opfatning, at det var ganske heldigt at have den statskirkelige Ebangs-mur omkring Folket, saa funde Presterne indenfor dette Hegn paavirke det i kristelig Retning og ud af den store Masse samle enkelte om sig som de troende. Dermed slap Presterne fra den store Besværlighed at være den frie Menigheds Ejendomme og at være saa at sige omgivet af Menigheden paa alle Sider. Det var dem behageligt i Kraft af sin kongelige Udnævnelse at staa udenfor og over Menigheden og saa enten nedlade sig til nogle enkelte i den eller løfte nogle enkelte op til sig, eftersom de selv fandt det behageligt.

Det er ingenlunde sikkert, at dette var eller den Dag idag er bevidst for en hel Del af disse Mænd; de ledes ikke af en klar Overbevisning om, at det er en Behagelighed for Kjød og Blod at have det saaledes. Evertom, de ser med Frygt det raa og uguadelige Liv i en hel Del af Massemenighederne, og de skrämmes ved Tanken paa, at denne „store Hob“ skulde raade i Kirken. Deraf føres de wilkaarlig til den Slutning, at der ingen anden Frelse er for Kristendommen, end at Presterne holder den oppe; de tør ikke betro Kristi Sag til Menighedernes Omsorg. De nærer derfor i stor Udstrekning den fuldkommen falske Opsatning, at Kristi Sag er træggest i Presternes Hænder. Det har derfor nu vist sig, at med Hensyn til Kirkens Ordning, saa ønsker nu en hel Del af Johnsons Disciple gansse aabenbart en Ordning, hvorved Kirken bliver i alt væsentligt styret af Presterne. De tror, at det er træggest. De synes at have glemt, hvad Kirkelitteraturen saa aabenbart lerer os, at Kirken paa den Maade faar en magthg og selvhg Prestestand, som ofte hensalder til fuldstændig Gudløshed, og saa i Kraft af sin Lærerstilling faar en gansse umaaeligt Indflydelse til det onde inden Kirken. Det er nemlig langtfra sikkert, at Presterne altid vil vedblive at være gudsdygtige, som Tilsældet var med Johnsons Disciple.

Det har imidlertid taget lang Tid, før dette er blevet fuldt klart. I Begyndelsen var en hel Del af de yngre Theologer af Johnsons Skole ivrige „R e f o r m e n n e r“, som det kaldtes. Nogle faa af dem var endog saa nærmest at regne for Fr i k i r k e m æ n d.

Det vil derfor her være paa sin rette Blads at gaa over til en Fremstilling af

Den kirkelige Reformbevægelse

i Norge fra 1850 af. Den har sin Rød i den haugianiske Bevægelse, og den har nu endelig i Jakob Sverdrup*) faaet en Repræsentant i Kongens Raad. Og medens den i Begyndelsen fandt Støtte af en hel Del af de yngre Prester, saa har den nu, da det er kommet frem til Spørsgsmaalet om Menighedernes Magt, de aller fleste Prester imod sig.

*) Født 1845, theologisk Kandidat 1869, Statsråd 1884, Sogneprest til Korskirken i Bergen 1890, Kirleminister 1895, døde i 1899 efter at være blevet udnevnt til Bisshop i Bergens Stift. — Udg.

Bed den kirkelige Reformbevægelse i Norge forstaa man nemlig Arbeidet for ad Lovgivningens Vei at give Kirken en friere Ordning, som mere kunde stemme med dens eget indre Væsen, og det i en dobbelt Henseende. Vaade vilde mange opnæve de Evangelsbestemmelser, som holdt Fritænkere og ligeightholdige Verdensmennesker inde i Menighederne som Medlemmer af dem, og man vilde give Menighederne et bitte lidet Gran af Indflydelse paa deres egen Sag. Der er altsaa to Ting, som i Norge sammenfattes under Venævnelsen „kirkelige Reformer“. For det første er det alt, som vedkommer Religionsfriheden. For det andet er det alt, som tilsigter Menighedsfriheden. En Ting er det nemlig, at Folk hverken twinges eller loffes ind i Menigheden; en helt anden Ting er det, at Menigheden faar en lidet Smule Selvstyre.

Arbeidet for disse kirkelige Reformer skriver sig fornemmelig fra 1850. Bistnok er Dissenterloven af 1845 et af de vigtigste Skridt i Retning af fuld Religionsfrihed, som nogensinde er taget i Norge. Men alligevel regnes den ikke med til de kirkelige Reformer. Den tilsigtede nemlig ikke at befri Statskirken fra twungne Medlemmer, men den tilsigtede udelukkende at gjøre Retsfærdighed mod dem, som ikke var Lutheranere.

Reformbevægelsen i egentlig Forstand kan altsaa ikke dateres længere tilbage end til 1850. Det første Stød til den kommer fra Vestlandet. Den har sine Rødder i den samme aandelige Bevægelse, som fremkalde det norske Missionssejlab og som gennem D. G. Ueland drev paa Konventikelplatens Øphævelse i Tirtiaarene.

Det var nemlig det frisindede Stavanger Amt, som gift i Spidsen. Stavanger Amtsformannsforbund, som udentvil i stor Udstrekning lededes af Ueland, indsendte nemlig til Stortinget i 1851 et Andragende om, at Kirkens Forfatning maatte blive taget under Overbevælje. Og den Tanke, som laa under, var, at Kirken burde faa en lignende Ordning som det borgerlige Samfund, nemlig at Menighederne burde have en Repræsentation, som svarede til Formandsfaberne i det borgerlige Liv. Det var den Tids Tendens at formindsk Centralisationen i det hele Regjeringsvæsen og give de

lokale Myndigheder en større Magt, hvor saadanne fandtes, og fåabe lokale Myndigheder, hvor man ikke havde dem.

Dette Andragende fra Stavanger Amtsformandskab kom frem til et Storthing, som havde adskillige Medlemmer, der var gjennemtrængte af de samme tanker. Fornemmelig var der paa dette Storthing fremmødt en Mand, som forenede i høi Grad et dybt kristeligt Alvor med et frisindet Blif paa det borgerlige og kirkelige Liv. Det var Repræsentanten fra Nordre Bergenhus Amt, Sogneprest H. U. Sverdrup*), som siden i en lang Tid deltog i det offentlige Liv og øvede en velgjørende Indflydelse i mange Retninger.

Resultatet af Storthingets Overbevælse af Sagen blev en Henbendelse til Regjeringen om at tage Kirkens Stilling og Forfatning under Overbevælse og at forelægge Resultaterne deraf for næste Storthing (1854). Særskilt anmodedes Regjeringen om at afgive Bevæltning, om det vilde være hensigtsmæssigt at sammenkalde en større Kirkeforsamling, for at den kunde overveie Kirkens Tårn og Trang, og om dette ansaaes hensigtsmæssigt, da at udtales sig om, hvorledes denne Kirkeforsamling burde sammensættes.

Den Kirkestatsraad, som fil dette Andragende fra Storthinget, var Hans Riddervold, der indtog denne betydningsfulde Stilling i 24 Aar, fra 1848 til 1872. Riddervold var født i 1795 og blev theologisk Kandidat i 1819. Efterat han havde været Præst paa forskellige Steder, blev han i 1843 Bisshop i Chrondhjem, og fra denne Stilling faldtes han i 1848 til at tage Seede i Kongens Raad. Allerede fra 1827 havde han været Storthingsrepræsentant til hvert Storthing undtagen det vigtige Storthing i 1845. Og fra 1830 valgtes han til Storthingspræsident, hver Gang han fremmødte. I 1848, da han blev Statsraad, var han første Repræsentant fra Chrondhjem.

Man kunde have ventet, at en Mand med saa lang Erfaring i det offentlige Liv havde lært, at det er rigtigt at lytte noget lidet til Folkets Røst; men Statsraad Riddervold syntes gjennem hele sin lange Statsraadstid at gaa ud fra det modsatte Begreb om en Statsmands Pligt og Kald. Talfald kan man ikke finde noget Spor af Hensyn til de friere og alvorligere Anskuelser om Kirkens og Me-

*) Født 1813, theologisk Kandidat 1837, Sogneprest til Valestrand 1849, entlediget 1883, døde i 1891. — Udg.

nighedens Ret, som i denne Tid rørte sig i det norske Folk. Det ser ud, som om alt hans Styre gif ud paa at hale ud Tiden, indtil den aandelige Frihedsbevægelse havde brudt sin Kraft mod de statskirkeelige Mure og Gjærder.

I Overensstemmelse hermed var derfor ogsaa Kirkestyrelsens Svar paa Storthingets Henvendelse: Tiden var ikke kommet til no-gen Forandring; Begreberne var ikke klare, og Meningerne var saa forskjellige; skyndte man sig i saadanne Sager, saa fil man kun en-sidige og umodne Beslutninger; man havde endnu kun Nede paa Manglerne ved det bestaaende, men man var ikke klar over, hvorledes der skulle sættes noget bedre i Stedet. Kirkestyrelsen kunde derfor heller ikke tilraade Sammenkaldelsen af et Kirkemøde af Prester og Lægfolk; Presterne maatte være hjemme og passe sine Embeder, og Lægfolket — ja, Lægfolket sagde man ikke noget om; men det havde man nok ikke nogen Brug for.

Derved bragtes Sagen til No for en Tid. Af Regjeringen var der for det første intet andet end „Beto“ at vente.

Men den religiøse Bevægelse vokste, og Storthinget var langtfra uden Tanke for Menighedens Ret. Fra to Sider viste der sig Trang til Forandring i den bestaaende Lovgivning. Den sterke religiøse Vækelse vilde, tildels under Indflydelse af Søren Kierregaard, afsætte alle Evangelsbud, som holdt Folk inde i Statskirken, enten de var troende eller Fritcenere; og paa den anden Side vilde man gjerne, at Menigheden, efterhvert som den vakte op af Vanekrisisdom og Massekristendom, ogsaa skulle faa en Organisation, gjennem hvilken den kunde arbeide for Guds Rige.

Der blev saaledes gjentagende fremsat Forslag for Storthinget om Oprettelse af Menighedsraad i hver Menighed og om Ophævelse af den bestaaende Religionstwang. Men dels lykkedes det ikke at faa disse Forslag antagne af Storthinget, dels mødtes de af Regjeringsens eller Kongens Beto, om de gif igjennem i Storthinget.

Men saa sterk vokste den offentlige Opinion sig efterhaanden, at Regjeringen til sidst maatte gjøre noget. Den greb til den sedvanlige Udvei at nedskætte en kongelig Kommission til at tage Kirkens Forfatning under nærmere Overveielse. Ved kongelig Resolution af 27de Januar 1859 nedfattes en Kommission af ni Med-

lemmer, der skulle afgive Vetenkning og fremlægge Forslag til Lov om følgende Gjenstande:

1. Egteskabs Indgaaelse og Opløsning, navnlig fra skiltes Adgang til at inddræde i nyt Egteskab.
2. Skriftemaal og Absolution i Forhold til Alterens Sakramente.
3. Konfirmationen.
4. Menighedsraad.
5. Troesbekjendelsens Form i Alterbogen og Lærebøgerne.
6. Geistliges Aftledigelse.
7. Forandringer i Dissenterloven.

Desuden funde Kirkedepartementet ogsaa forelægge Kommissionen andre Spørsgsmål til Overveielse, eftersom det ansaaes tjenligt, saaledes f.eks. Spørsgsmålet om Forandringer i Presteeden, som enkelte Kandidater havde fundet anstændelig.

Kommisionens ni Medlemmer var: Bisshop Chr. Høiesteretsdommer U. A. Motzfeldt, Provst H. D. Folkestad (nu Bisshop i Hamar*), Provst P. F. Vasøe i Raade, Kriminaldommer C. Hansen, Sogneprest O. Berg i Levanger, Tredieprest J. J. Landberg ved Trefoldighedskirken i Kristiania, Gaardbrugerne C. Svansø fra Bergens Stift og N. Gjelstad fra Kristiania Stift. Østrend Kommisionen blev færdig med hele sit Arbeide, da to af Medlemmerne, Motzfeldt og Berg, og Landberg Svansø og Gjelstad udtraadte af Kommisionen.

Der var knapt nok nogen af disse Mænd, som nød ret megen Tillid blandt det vakte Folk, medmindre det skulle være de to Gaardbrugere Svansø og Gjelstad. Men dels funde disses Indflydelse ikke blive synnerlig stor, dels blev den ulykkelige Gjelstad efter en Tid Anledning til den største Sorg og Skjændsel for det kristelige Lægfolk ved den Forbrydelse, som han begik (Vekselsorfalskning).

Denne saakaldte „store Kirkemission“ afsluttede sit Arbeide først i 1868. Men eftersom Tiden stred frem, og den religiøse Bevægelse blev mindre kraftig og paagaaende, blev den Mening mere og mere udbredt, at Statsraad Riddervold havde nedsat denne Kirkekommission ligesaa meget for at udhale Sagen og be-

*) Døde i 1889. — Udg.

grave den, som for noget andet Formaal. Og at denne Mening ikke var ganske uretførelig, fremgaar af det endelige Udfald.

Kirkekommisionen udarbeidede virkelig en hel Række af Lovforslag og til sidst et Udkast til en hel ny Kirkeforfatning i n g, ifølge hvilken Kirken skulde faa sin egen Repræsentation ved Siden af Storthinget i et Kirkemøde, der skulde bestaa af 44 Medlemmer, 22 Geistlige og 22 Lægfolk. Men efter alle disse Overveielser og alle disse Udgifter fandt Ridderbold ikke at kunne forelægge Storthinget et enestie af alle Kirkekommisionens Lovforslag. Han tog uden videre og lagde til side hele Kommisionens Arbeide og fremsatte derpaa for Storthinget i 1869 et Forslag, som gif ud paa, at nu skulde der sammenfaldes et forberedende Kirkemøde, som skulde udtales sig om de Sager, som Kirkekommisionen i 9 lange Aar havde arbeidet med. Efter Statsraad Ridderbolds Forslag skulde dette Kirkemøde bestaa af 22 geistlige Medlemmer (de 6 Bisshoper, 2 theologiske Professorer og 14 Prester valgte af Presterne) og 22 læge Medlemmer, der skulle vælges ved indirekte Valg. Til Storthingets store Forargelse satte Ridderbold ind i sin Begrundelse af dette Forslag, at det kunde ikke antages, at Storthinget vilde handle imod et saadant Kirkemødes Udtalelser; og derpaa strandede det hele. Thi uagtet frisindede Mænd som H. U. Sverdrup og andre indbragte Forslag om, at Kirkemødet skulle være ganske anderledes sammenfat end af Ridderbold foreslaaet, fornemmelig faa, at Lægfolket skulle faa flere Repræsentanter, saa lykkes det dog ikke at faa ryddet af Beien den Anstødssten, som laa i Ridderbolds ovenfor anførte Bemerkning om, hvad Storthinget vilde tage i Magt ved et saadant Kirkemødes Sammenkaldelse. Debatterne i Storthinget hørtes med den mest levende Spænding. Alle kirkelig interesserede følte nemlig, at man nu havde hørt længe nok, og at nu var det paa høi Tid, at der blev gjort noget, om det var aldrig faa lidet. Men det endte med, at Storthinget negtede at bevilge Penge til et saadant Kirkemøde. Dette Resultat skyldtes i ikke siden Grad Søhan Sverdrup, som optraadte mod Bevilgningen, fordi et saadant Kirkemøde efter hans Mening ikke vilde føre til andet end en unsødig og skadelig Spænding mellem Kirkemødet og Storthinget, hvorved Sagnernes Afgjørelse snarere vilde hemmes end fremmes.

Herved endte altsaa Regjeringens Arbeide med de kirkelige Re-

former. Den trak sig tilbage fra det hele og gjorde intet mere. Den havde faaet et Ufslag af Storthinget og dermed syntes den vel, at Ansvaret var taget fra dens Skuldre. Nu kunde Folket og Menighederne have det saa godt; den toede sine Hænder og bekymrede sig ikke mere om Sagen.

Men nu begyndte de frivillige Møders og den private Agitationens Tid. Kirkefolket havde biet med Taalmodighed, og det følte sig virkelig stoffet over, at man efter 20 Aars Overbevælje, Snak, Diskussion, Forhaabning og Forventning nu kom til det Resultat, at der intet var at gjøre, Sagerne fik gaa sin egen skjæve Gang, som de bedst kunde.

Man arbeidede fornemmelig paa to Maader, ved Udbredelse af Skrifter og Traktater og ved Afholdelse af Møder. Fornemmelig blev Bergen et af Brændpunkterne for denne Bevægelse. En af de mest fremtrædende Mænd i Arbeidet og Agitationen var nemlig Skoleinspektør Ole Jørgens; sammen med ham stod Ole Holck og Ole Bolland. Snart blev ogsaa døværende Folkehøjskolelærer Jakob Svendrup en af de mest indflydelsesrige Mænd i Bevægelsen. Denne Mand, som med kristeligt Alvor og frisindede Anskuelser forbundt en ganske sjeldent folkelig Beltalenhed, var som staadt til at være de kirkelige Reformers Talsmand blandt Folket.

Man holdt først en Række af Stiftsmøder, der behandlede de kirkelige Reformsager, og derpaa et større Landsmøde i 1873. Men naar undtages Stiftsmøderne i Bergen, som jevnlig var folkelige og frisindede, saa viste det sig allerede paa Stiftsmøderne og endnu mere paa Landsmødet, at der var dem, som fulgte med denne frivillige Bevægelse mere for at dæmpe den end for at fremskynde den. Det blev efterhaanden klart, at en hel Del af Theologerne og Presterne vilde gaa med paa saadanne Reformer, som paa nogen Maade forsøgte deres Magt og Indflydelse og lettede deres Ansvar; men naar det kom til selve Kjernepunktet i Sagen, Menighedenes Selvstyre og deres Indflydelse paa Kirkens Sag, saa trak de sig ganske forsiktig og sky til side.

Det tager ofte Tid, førend saadanne Ting fremtræder med fuld Klærhed, især naar der, som her var tilfælde, ikke var nogen synlig beregnet Plan paa nogen af Siderne. Man kom sammen med betydelig gjensidig Tillid. Den Tro var almindelig, at de fleste af

de vakte og troende Prester ogsaa var frisindede og nærede bibelske Anstuelser om Menighedens Ret og Frihed, om Lægfolkets Bidnepligt og saa videre. Der herskede idetheletaget omkring 1870 et godt Forhold mellem de yngre Prester og det vakte Lægfolk. Det var en Tid, da der syntes at skulle blive et almindeligt Samarbeide af alle kristne Købster i Folket for Religionsfrihedens og Menighedsfrihedens Sag. Men det blev ikke tilfældet. Inden man var kommet til Ende med de frivillige kirkelige Møder, var Tildelen mellem Lægfolket og Presterne betydelig formindsket igjen. Man fik en Fornemmelse af, at den større Del af Presterne var imod at lægge den egentlige Magt i kirkelige Sager i Menighedernes Hænder, hvor den dog hører hjemme. Det Punkt, hvor denne Modsetning mellem Prester og Lægfolk vaktedes og visste sig, var fornemmelig i Spørgsmaalet om Menighedernes Ret til selv at vælge sine egne Prester. Dels prøvede man derfor helt at undgaa dette Spørgsmaal, dels forplumrede man det saa meget som muligt for den almindelige Mand ved en hel Mængde uvedkommende Tale om Forfjellen paa Lokalmennigheden og Kirkens Fallessthrelse osv. osv. Men hvordan det nu end gif til, saa meget er aldeles tydeligt, at der allerede fra 1869 til 1873 lagdes Grundvolden til de Modsetninger, som endnu findes indenfor den norske Kirke. Og med stor Forbauselse finder man, at en hel Del af de Theologer, der begyndte som temmelig frisindede og tildels radikale Mænd, nu har sviget rundt, indtil de er imod saa godtsom en hvilkensomhelst Forandring i det bestaaende, undtagen forsaavidt som en saadan Forandring kan medføre forøget Magt for Presterne.

De Mænd, som især har den mere end tvilsomme Ere at have ledet denne merkelige Svingning inden den norske Prestestand, er Professor B u g g e (født 1838, theologisk Kandidat 1862, theologisk Professor 1870*) og Pastor H e u c h (født 1838, theologisk Kandidat 1861, nu Sogneprest til Uranienborg Menighed i Kristiania†). Begge er meget mere end almindelig begavede Mænd, med betydelig Arbeidskraft og Virkelyst. Og ved aarelangt og seigt Arbeide, som væsentlig har gaaet ud paa at tiltale de daarlige Tilbøjeligheder hos

*) Udnævnt til Bisshop i Kristiania Stift 1893, døde i 1896. — Udg.

†) Udnævnt til Bisshop i Kristianshads Stift 1889, døde i 1904. — Udg.

Prestestanden og opvække Presternes Magtbegjær, har det lykkedes dem at opnåa meget stor Indflydelse inden den norske Geistlighed; men samtidig har de ogsaa i høi Grad fjernet Geistlighed og Læg-folk fra hinanden og vælt en gjensidig Mistanke, som sent vil kunne overvindes igjen. Det gode og glædelige Forhold af gjensidig Til-lid og Forstaelse, som var fremkaldt ved Johnsons Venkelse, er efter væsentlig forstyrret, og en ny Spænding er fremkaldt, som sætter Presterne alene og i Virkeligheden stader baade deres Virksomhed og deres Agtelse.

Især er det Spørgsmålene om „Lægmannsbyriffet“ og „Prestevabagtet“, hvori denne Modsætning er kommet tilhyne. Disse Spørgsmål, som saa nær vedrører den enkelte kristens Kirkesfrihed og Menighedens Selvstyre, har været behandlet i de to kirkelige Partiers Blad. Heuchs Organ er „Luthersk Ugeskrift“; det frisindede Parti med Jakob Sverdrup i Spidsen udgav i sin Tid „Ny Lutherisk Kirketidende“. Gjennem disse Blad kom saaledes Partistillingen altid skarpere frem, indtil at der nu snart er ligesaa skarp Partistilling inden Kirken, som der for en Tid tilbage var inden Staten i Norge.

Nu nærmer det sig imidlertid sterkt fremover mod en mere afgjørende Brydning i den kirkelige Reformbevægelse. Jakob Sverdrup, som i Kongens Raad repræsenterer de kirkelige Reformtanker, har nemlig baade som Storthingsmand og som Statsraad arbeidet for, at Menighederne skal faa noget lidet af den Magt og Ret, som Skriften hjemler dem. Og til den Ende har han foreslaaet, at Menighederne faar en Repræsentation i Menighedsraad, og at de faar en Smule Indflydelse paa Prestevalget.

Det er et Forsøg paa at finde en Løsning af det Spørgsmål, som har plaget den norske Kirke siden dette Aarhundredes Begyndelse: Hvorledes skal der blive grei og klar og sund Forstaelse mellem Lægfolk og Prester i Norge? Det er deri den norske Kirkes største Ulhøje har ligget og fremdeles ligger, at der ikke er fortroligt Samarbeide mellem Lægfolk og Prester, hvilket med andre Ord i Grunden vil sige, at der ikke er nogen Menighed. Der er kun spredte Arbeidere her og der, men der er ikke nogen Arbeidets Organisation.

Men nu finder man den ørgelige Kjendsgjerning, at de aller fleste af Presterne stiller sig afgjort imod denne store Tanke, at Me-

nigheden skal faa Delagtighed i Prestevalget. De vil ikke, at Arbejdet for Guds Rige skal blive en Menigheds sag, som den udfører gjenem sin dertil valgte Prest; men de vil, at det væsentlig skal være en Prestesag, saa at altsaa Presten egentlig er en Missionær (for nærværende sendt af Kongen) til at påvirke og kristianisere de arme Menigheder.

Naar det nu altsaa kommer til en Afgjørelse af Jakob Sverdrups Forslag, saa afgjøres derved et Principi spørsgsmål af første Rang: *E r K r i s t e n d o m m e n e n P r e s t e s a g , e l l e r e r d e n e n M e n i g h e d s s a g ?*

Men det fortvilede er, at denne Sag i Norge skal afgjøres af Politikerne, hvoraf en hel Del er aabenbare eller hemmelige Fritænkerne. Og det latterlige er, at saagodtsom alle de fritænkeriske Politikere baade af Høire og Venstre vil staa paa samme Side som en større Del af Presterne; de vil høgst have Kristendommens Sag til en Prestesag, fordi de meget vel forstaar, at da er den svagest, da er den mindst af en Kraft i Folkelivet. Mægtig og sterk bliver den, naar den faar være i Overensstemmelse med sig selv, det vil sige, naar den faar være en Menigheds sag.

Men saa meget har H e u c h forvirret Presterne gjennem „Uthørst Ugeskrift“, at de ikke kan se, at de har Fritænkernes Støtte, fordi Fritænkerne gjerne vil have Presternes kristelige Indflydelse reduceret til et Minimum; og Fritænkerne ved, at i vores Dage er en Sag ruineret, naar den kan fremstilles som en Standsinteresse, en Kasteinteresse. Kan man altsaa faa Kristendommen til at være en Sag, som er en prestelig Standsinteresse, saa er det mest gjort til at vende Folks Hjerte fra den.

Saa besynderlig og saa sorgelig er Stillingen i Norge, at den Johnsonske Vækelses Repræsentanter, som fra Begyndelsen af var saa nidskære for Kristendommens Sag, at de ikke turde betro den i Menighedens Haand, nu kommer til i visse Sager at staa sammen med fritænkeriske Politikere, som er saa ivrige for at faa ødelagt Kristendommen, at de ikke for nogen pris vil have dens Sag lagt i Menighedens Haand. Presterne tænker, at de er Kristendommens bedste Værn; Fritænkerne ved meget godt, at kan Kristendommen fremstilles som en Prestesag, saa er den derved i aller høieste Grad mistænkeliggjort.

Vylkes det nu de fritænkerse Politikere og de faa prestelige Politikere i Norge at dræbe Jakob Sverdrups Forslag om Menighedernes Ret og Frihed, saa vil det i Virkeligheden sige, at hele det lange, seige og smertelige Arbeide, som har været gjort i Norge fra Hans Nilssen Hauges Dage af for at faa Forstaelse og Samarbeide mellem Lægfolk og Prester, strander paa Presternes statskirkeelige Tænkesæt og deres Uwillighed til at opgive det aller mindste af sin statskirkeelige Overhøihed over Menighederne.

Sker dette, saa gaar den norske Kirke ind i en sørgeelig Afskræftsesperiode. Thi for det første har vi allerede sagt, at vil man svække en Sag i vores Dage, saa skal man faa den fremstillet som en Standsinteresse; og for det andet er ikke Presterne som en Regel sterke nok til at undbære den Støtte og den Kritik, som de har i Samarbeidet med sin Menighed. Om kortere eller længere Tid bliver de dels magthøje, dels selvshøje, dels dogne, dels ligebyldige, naar de op holdes ved Lovens Evang og maa savne Samlivet og Samlidelsen med Menigheden*).

Men desværre, der er hos alle Mennesker, og ikke mindre hos Prester end hos andre, en Tilbøjelighed til at overvurdere sin egen eller sin Stands Bethydning og kræve for sig selv eller sin Stand alene, hvad der i Virkeligheden tilkommer alle. Monopolsystemet er ikke alene en stor og mægtig Folkefiende indenfor Handelsverdenen og Forretningslivet, men i det sociale og aandelige Liv ligesaabel. Og den er der saa meget farligere, som den rører ved større og vigtigere Interesser end de rent materiellet†).

*) Som bekjendt blev Jakob Sverdrups i Storthinget fremsatte Forslag om „Menighedsraad og Prestevalg“ nedstemt, og alle som har noget Fjendstab til den derpaa følgende kirkelige Udbilling i Norge, kan kun beundre det klarhø, hvormed Forfatteren af nærværende Skrift har paapaget den uundgæelige Følge af dette Slag i Ansigtet paa den norske Menigheds dyrebare Ønsker og hellige Ret. — Udg.

†) Forfatteren sees her at have villet omtale: „Foreningsarbeidet som Frugter af Vaekelsen“, og herunder at nævne „Lutherstiftelsen“, Diaconisessagen, Indremissionen o. a. Som man vil se, har han kun tulfet at omtale den Del af dette Arbeide, der nærmest er knyttet til Peter Hærem's Person. — Udg.

Peter Hærem's Virksomhed.

„Den norske Lutherstiftelse“, der stiftedes i 1866 som en Efter-ligning paa norsk Grund af „Fosterlandsstiftelsen“ i Sverige, synes fra Begyndelsen af at have været et Forsøg paa at øve et Slags For-mynderskab over den frie Lægmandsvirksomhed. Den vandt dog ikke paa nogen Maade frem til saadan Mynhdighed. De frit omreisende Læg-mænd, som ud af Kristenhjertets Træng vidnede om Synd og Maade, var ikke villige til at træde i Lutherstiftelsens Ejendom som Bibelbud. Og deri gjorde de fuldkommen ret. At forlade sin frie og uafhængige Virksomhed for at gaa ind under en Bestyrrelse i Kristiania, hvor ved deres Virke paa forskellige Maader vilde indsnebres, kunde ikke være nogen Fordel for Arbeidet. Lutherstiftelsen blev derfor væsentlig kun en kristelig Forlagsforening, der trækker og udbreder sund kristelig Literatur blandt Folket. Og i denne Retning udfolder den unegtelig en overmaade velsignet Virksomhed. Hornemmelig var den befjendte P. L. Hærem, der fra 1870 til 1878 var Lutherstiftelsens Sekretær, en Mand som ledede hele Stiftelsens Arbeide i en saa frisindet og folkelig Mand, at den ikke kunde øve noget Tryk paa den frie Lægmandsvirksomhed.

Hærem selv var udgaet fra den haugianiske Kreds i Stavanger. Hans Forældre var først paavirkede af Haugianerne og siden ganske nær knyttet til Herrnhuterne, som paa denne Tid havde en Leder i Stavanger i Foged Schiøtz, der holdt Forsamlinger i sit Hus. Hans Moder, Ragnhild Hærem, blev Enke om Våren 1841 og sad da igjen med syv Børn. Hun blev ikke alene en Forsørger for sine Børn, men hun blev ogsaa for mange en aandelig Veileder, som øvede en Indflydelse, der endnu vedvarer gennem Mænd og Kvinder, som ser op til Ragnhild Hærem som til en Moder i Israel.

Sønnen, Peter Lorentzen Hærem, var den yngste af de syv Søskende, og var ved Faderens Død kun ni Maaneders gammel. Gennem mange Gjenbordigheder kjæmpede han sig frem til at blive Student. Han havde dengang allerede lært at hjælde Herren i en alvorlig og grundig Ombendelse, og ligefra sine tidligste Studenter-dage var han en kristelig Kraft baade i og udenfor de theologiske Studenters Kreds.

Der er ganske saa Mænd i Norge, som har haft saa mangfoldige kristelige og kirkelige Interesser som Hærem, og som tillige saa uforfærdet har taget fat paa enhver Opgave, som fremstillede sig for hans Blif. Og hans ganske usædvanlige Bennebælhed kom hans Virkelyst tilhjælp, saa at han fandt Sympathi og Understøttelse mangestedts, hvor enhver anden forgjæves vilde have banket paa.

Toruden Hærem's opofrende Virksomhed for Lutherstiftelsen, som han var paa Hjerte og Hænder, og som han hjalp ud af saa mangen Knibe, havde han en hel Del andre kristelige Interesser, for hvilke han arbeidede utrættelig. Forrest i Rækken af disse maa nævnes Jødemissionen, fordi den var inderlig sammenvævet med hans Barndomslib. Hans Moder havde været en trofast Arbeider for Israels Frelse. Og allerede i 1844 var der stiftet en „Forening af Jøsrael Venner“ paa Brødremenighedens Gal i Stavanger. Her pleiede Kvinderne hveranden Mandag i Maanedene at samles til Arbeide for Jødemissionen. Hid fulgte Peter Hærem regelmæssig sin Moder, og her modtog han sterke Indtryk, som siden fulgte ham gjennem hele Livet. Da saa i 1863 den gamle Jødemissionsven, Foged Schistz, døde, og hans Jødemissionsblad blev overdraget til Centralkomiteen i Kristiania, overdroges Redaktionen til Stiftsprovst Jensen og Hærem, som dengang endnu var theologisk Student. Han blev Skjolen i det norske Arbeide for Jødemissionen, som er forholdsvis overmaade betydeligt. Den norske Israelsmission har fornemmelig understøttet de to udmerkede Jødemissionærer i Rusland, Pastor Faltn i Kischenev og Pastor Gurian i Mitau.

Unglingsforeningssagen i Norge er ligeledes baaret frem af Hærem. Han begyndte med nogle unge Læregutter, med hvilke han blev kjendt ved sine Bibellesninger i Pipervitens Aghl i Kristiania Vinteren 1867. Han samlede dem først til Samtalemøder paa sit Børrelse i Underhaugsveien. Men der kom snart saa mange, at Lokalet blev for lidet. Foreningen har nu i Kristiania flere hundrede Medlemmer af alle Samfundsklasser; og en hel Række af lignende Foreninger er stiftet Landet rundt.

Studentenhjemmet i Kristiania er ogsaa Hærem's Verk. Han saa med Begejstring paa den studerende Ungdoms uheldige Vilkaar i Kristiania. Først nedbrød vanligvis Latinsskolerne med deres

gudløse Lærere Gudsfrugt og Moralitet hos de unge. Derefter fistedes de i Kristiania ud i en korrupt Hovedstads Fristelser og i et let-sindigt Studenterlivs Farer. Han vilde saa gjerne samle nogle af de unge i et Hjem, hvor de ikke skulde være saa ubarmhjertigt utsatte for alle Verdenslibets Fristelser, og hvor de kunde være under kristelig Indflydelse. Han haabede, at Studenterhjemmet skulde blive et Arnested for Landets ædleste Ungdom, og hvorfra en gavnlig og vækende Indflydelse skulde udgaa til andre studerende. Ved en storartet Grav fra en engelsk Dame, Mrs. Merrilees, og fra den gamle Hvalfanger, Sven Jonn, fra Tønsberg lykedes det ogsaa at få Studenterhjemmet bygget, og den 13de Februar 1876 indviedes den vætre firestages Bygning. Hærem var indtil sin Død Husfader i dette Hjem og øvede derigennem en betydelig Indflydelse paa mange unge Mænd, som siden er traadt i den norske Kirkes Tjeneste*).

Nævnes kan ogsaa Hærem Indflydelse paa Pressen. Han vurderede Pressens Magt overmaade høit, og han begyndte tidlig at tænke paa at faa ifstand et kristeligt Folkeblad, der kunde behuse alle de sociale og politiske Spørgsmaal fra et kristeligt Synspunkt. Det var hans faste Overbevisning, at Gudsfrugt er Folkenes Lykke, og at den bedste Kristen er den bedste Borger. Og han troede derfor, at det ikke paa nogen Maade var rigtigt for de kristne at drage sig tilbage fra Borgerpligterne og de politiske Spørgsmaal, men at det meget mere netop var deres Indflydelse, som burde være den sterkeste, og deres Æver for Folket Bel paa alle Omraader burde være den varmeste. Han saa tildels, at de kristne i Norge trak sig tilbage fra sin Pligt, han saa, hvorledes de sammenføredes og fortørkedes ved at opgive de folkelige, borgerlige og nationale Interesser. Han var derfor baade for det hele Folks Skyld og for de kristnes egen Skyld ivrig for at faa et Blad ifstand, som kunde tale saa til det kristelige Folk, at de ikke stodtes tilbage fra de folkelige og politiske Spørgsmaal.

Han blev derfor en ledende Mand i Arbeidet for at faa et saadant kristeligt Folkeblad igang, og det skyldes hans ivrige Bestræbelser, at „Fædrelandet“ kom i Hænderne paa et Interessentselskab, som formentlig endnu eier og udgiver det. „Fædrelandet“ var først ud-

*) Peter Hærem døde i 1878. — Udg.

givet af en Carl Anker, men da han ikke kunde holde det gaaende, var det, at Hærem fik dannet et Selskab, som kunde fåsje det. Det fortelles, at dengang vilde ogsaa den bekjendte Lægmand Thor Hattre m fra Drammen gjerne saa sat paa Bladet og styre det i en mere frisindet Retning, end han ventede, at Kristianiathelogerne vilde gjøre. Og Hattrem arbeidede for at danne et andet Interessentselskab, der vilde lede Bladet efter hans Principer. Men Hattrem var ikke saa rask til at samle Penge og bearbeide Mennesker som Hærem. Og da Hærem en Dag saa Hattrem komme hurtig fårende indover Drammensveien til Kristiania, saa bemerkede han med et Smil, at nu kom Hattrem for sent, Bladet var allerede solgt til ham selv. Hattrem reiste saa til Amerika for at blive Prest i „Den norske Synode“; og det fortelles, at han for at blive fåndt med Forholdene tog Skæppen paa Nakken og drog om som „Kramkar“ for at sætte sig ind i Folnets Levevis og Tænkesæt. Han virkede med Kraft og Æver som Prest, indtil han døde efter saa Mars Forløb.

Dette lille Eksempel antyder imidlertid allerede, hvorledes „Fædrelandet“'s Landsretning vilde blive. Naar en Mand som Hattrem ansaaes for at være for vidigaaende Demokrat, saa maatte skynde sig at fåsje Bladet ifra ham, saa kan man jo fåsje, at der ikke var den Bredde i Bladets Standpunkt, som der burde være. Det var fra selve sin aller første Begyndelse henvisst til at blive et Partiblad. Dertil har det da ogsaa mere og mere udviklet sig. Allerede under Københavns Vedelse begyndte det at vise sig, at der sortede paa politisk Frisind, og siden han blev Prest og forlod Redaktionen, er det gaaet endnu værre, indtil Bladet nu er et af de mest udprægede Høireorganer i Landet. Det er nu saa langt fra, at det er et frisindet og folkevenligt Blad paa kristelig Grund, saa som vel Hærem havde tænkt sig det, at det meget mere stiller sig imod alt, som figter til at bringe Prest og Menighed i et ret kristeligt Forhold til hinanden i Samarbeide og Samlidelse.

Det vil heraf være klart, at den Mangel, som fandtes i hele den theologiske Krebs paa den Tid, endog havde sin Indflydelse paa en saa folkelig Mand som P. L. Hærem. Der var en Tilsigtslighed til Standsstorhed og Klassesaand, en Mangel paa Tillid til Lægfolkset, som i mange Maader modvirkede den gode Sag, som dog virkelig en hel Del af Theologerne var hjertelig hengivne. Disse unge og

uerfarne Theologer havde i Dogmatiken fundet den sande Lære, at Mennesket er fordærvet af Naturen. Men det synes, som om de anvendte denne Sats derhen, at altsaa maatte Menneskene styrres af Theologerne; thi Folket, det var Verden, og Verden maatte ikke slippes løs, ellers gik alt galt. Deres Fejl var kun denne, at de glemte tildels at regne sig selv med i Folket. Havde de gjort det for ramme Alvor, saa kanskje de ikke havde været fuldt saa snare til at kalde Folket „Verden“ og „Massen“ og „Hoben“ og lignende sjønne Navne. Vi finder, at disse Theologer i Politiken nærer ligesaa ringe Tanke om Folket, som de i Kirken nærer om Menigheden. Dersor er det ikke paafaldende, at „Fædrelandet“, som var bebudet som et frisindet Folkeblad, endte med at være et fanatisk Bureaukratblad. Det var tilvisse meget mod Hærem's personlige Ønske, og Bladet var aldrig saa desperat, medens han levede, som det blev efter hans Død (1878). Han havde jo endog saaet Navne som D. G. Neeland og H. U. Sværdrup med blandt Indbyderne til at danne Interessentselskabet for „Fædrelandet“'s Udgivelse. De drømte mindst om, at Bladet skulle blive et af de ivrigste til at forsvare „det absolute Veto“. Men bærer ikke Hærem Skylden for denne kolossale Skuffelse, saa er der dog Grund til at lægge Skylden paa Mændene af samme Skole som han.

Det gaar dog ikke altid paa samme Maade. Det viser sig, naar man lægger Merke til en anden Sag, til hvilken Hærem stod omtrent i samme Forhold som til „Fædrelandet“'s Udgivelse. Det er Folkeshøjskolen.

Folkeshøjskolen er fra Begyndelsen en dansk grundtvigianske Tanke. Grundtvig med sin mageløse Begeistring for det danske Folk med dets Historie, Begavelse og Unlæg gav Stødet til Oprettelsen af de danske Folkeshøjskoler, hvis Formaal var at løfte Inglingens Blif op over Madstræv og Bogstavtrædom til et højere og ødlere Livssyn, til Sans for alt sjælt og stort i Folkelivet og Historien.

Denne grundtvigianske Tanke havde fundet Tillætning hos enkelte i Norge. Og med opfrende Begeistring havde Ankner og Arvesen bygget Folkeshøjskolen Sagatun ved Hamar. Men med Kjærligheden til Folkeshøjskolenen havde disse Mænd taget med et Slags Folkesorgudelse, i Kraft af hvilken de betragtede den

gamle norske Gudelære som „et folkeligt Evangelium“, der næsten ligesaa godt som Kristendommen udtrykte de evige Sandheder. Der fulgte dem ogsaa en Foragt for solide Kundskaber og en Tilbørelighed til hule og høittrabende Talemaader, som ikke havde nogen heldig Virkning paa de umodne Disciple.

De alvorlige Theologer saa i disse grundtvigianske Folkehøjskoler baade meget, som var sundt og sandt, og meget, som var sjævt og endog farligt. Hærem var ivrig for, at man skulle oprette Folkehøjskoler, som tog det gode, sande og sjønne i Tanken og bortførte alle de latterlige og fordærvelige Udvekster, som fulgte med.

Der var en ung Mand, som var villig til at gaa ud i dette Arbeide og prøve at sætte norske Folkehøjskoler i kristelig Land paa Siden af de halvhedenske grundtvigianske Skoler. Det var Jakob Sverdrup, nu Kirkeminister. Han var alvorlig som de alvorligste, men han var tillige frisindet som det mest frisindede. Og hans Virke for Norges Ungdom som Folkehøjskolelærer har haft en omfattende Bethdning.

Hærem tog Haand i med og satte dannet en Folkehøjskolekomite, som skulle støtte denne Sag. Komiteens Medlemmer var Professor R. L. Nissen (død som Statsraad), Stiftsprost Tanderup, Sogneprest Jørgen Moe (død som Bisshop i Kristianssand), Professor Giisle Johnsen, Skolebestyrer J. Wær og Grosserer Karl Gulbransen. Med Understøttelse af denne Komite oprettedes Folkehøjskolerne i Sognadal, Skauger ved Drammen og i Romsdalen. Og disse har langtfra ikke haft saadan Bansjebne som den, der har rammet „Fædrelandet“. Det har ikke været muligt at lede dem ned i noget Bagstræveri og Ufolgelighed. Folkehøjskolen i Sognadal, som siden Komiteens Opløsning harres af den udmerkede Folkeven H. M. Dahl, har beholdt en uplettet Agtelse, fordi den tro imod sine tidligste Øøster har bevaret en alvorlig kristelig Land, forenet med en egte Folkelighed. Og merkelig nok er nu Statsraad Jakob Sverdrup den Mand, som „Fædrelandet“ kanst er mest forbirret paa, uagtet vi ser, at fra Begyndelsen af var der en overmaade nær Forbindelse mellem det kristelige Folkeblad og den kristelige Folkehøjskole, saaledes som Hærem havde tenkt dem. Bladet blev ikke tro mod Folket, og saaledes kom Kløften i stand. Sagen er vel den, at Hærem haabede at funne for-

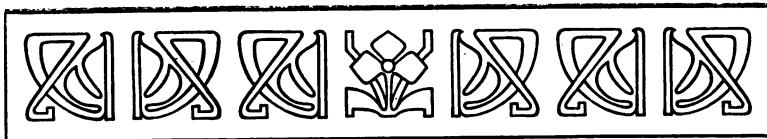
ene Landsretninger og Personligheder, som ikke i Længden kunde trække sammen. Der var ikke hos Kristianiatheologerne den fulde Tillid til Folket, som kræves for at være Folkets Mænd i Ordets bedste Betydning.

Hørem døde, før denne Forskjel og endog Modsetning kom helt frem. Og nu er den Kløft, som han prøvede at lægge Bro over, lige gabende igjen. Endnu er Prest og Menighed, Embedsmænd og Folk paa hver sin Side af Kløften. Der er en Løsning af denne Bansfælighed, det er Menighedernes Prestevalg, som før paavist. Men om det er muligt at opnaa denne inden Statskirken, er endnu ganske uvist.

lige som de her nævnte Institutioner, Lutherstiftelsen, Sjædemissionen, Studenterhjemmet o. a., saaledes maa ogsaa Sømandsmissionen og Diaconiskehuset regnes som Frugter af den Johnsonske Værfelse. Disse to sidstnævnte har udbiklet sig med stor Kraft og er ligesom Hedningemissionselskabet mægtige Bidnesshyrd om, hvad den lutherske Kirke i Norge kunde magte, om den blev en fri Organisation istedet for som nu at være bundet paa alle Sider af de mest nedværdigende Vaand. Den leverer uafbrudt Kraft til store og stjønne Foretagender, som suger Næring af dens Bryst. Selv bliver den der ved afkræftet og udtømt; og alt det Arbeide, som den afgiver Kraft til, bører ingen Frugt tilbage til Kirken selv.

Og det merkelige er, at trods det ene Bevis efter det andet paa, at Folket baade er modent og voksent til frivilligt kristeligt og kirkeligt Arbeide, saa er Presterne som almindelig Regel aldeles ubwillige til at opgive sin falske Stilling som kongelige Embedsmænd, uagtede i Virkeligheden lidet i enhver Henseende under den Følelse af Tryk og Evang, som den kongelige Udnævnelse frembringer hos Folket.

5. Den norske lutherske Kirke i Amerika.

[Kilde: „Vestlandsposten“ for 13de og 16de Mars 1897. Se Anmerkningen, Side 59. — Udg.]

Den norske lutherske Kirke i Amerika omfatter et saa stort Antal af Menigheder og Prester, saa loft forbundne med hinanden indbyrdes, beskjæftigede med saa mange forskjellige Gjøremaal, at det er overmaade vanskeligt at give et klart Overblik over det hele. Dertil kommer, at der udenfor Menighederne er et meget stort Antal af Lutherenere, som har været døbte som Børn i den norske Statskirke i Norge, og som efter sin Ankomst til Amerika ikke er traadt ind i Forbindelse med nogen organiseret Menighed.

De norske Lutherenere, som for Tiden er samlet i Menigheder i de Forenede Stater, teller tilsammen omrent 350,000 Sjæle*). Menighedernes Antal er henimod 2,000, som betjenes af over 650 Prester. En Del af disse Menigheder staar uafhængige af Synodalforbindelse, de fleste er for Tiden grupperet i tre Samfund eller Synoder. Disse tre Samfund bærer Navnene: Hauges Synode, Den norske Synode og Den forenede norske lutherske Kirke.

Hauges Synode er en Fortsættelse af „Den evangelist lutherske Kirke i Amerika“, som organiseredes i 1846, og som i 1875 antog sit nuværende Navn og Grundlov. Denne Organisation omfatter nu 215 Menigheder med ca. 30,000 Sjæle, der betjenes af 80 Prester.

*) De i det følgende opgivne Talsstørrelser passer naturligvis ikke længere, da der i de tolv Aar, siden dette blev frebet, har været en meget betydelig Fremgang, hvad Tallene angaaer. — Udg.

Den norske Synode organiseredes i 1853 og har nu 250 Prester og 675 Menigheder med omtrent 110,000 Sjæle.

Den forenede Kirke organiseredes ved en Kombination af 3 mindre Samfund (Den norske danske Konferentje, Det antimissouriske Broderskab og Den norske Augustanashynode) i 1890; den har 330 Prester med 950 Menigheder og omkring 210,000 Sjæle.

Et kort Overblik over den kirkelige Udvikling siden Begyndelsen af den norske Indvandring til Amerika vil kanse kunne vise, hvad der er Grunden til denne Deling, og ligeledes forklare, hvorledes disse Samfund staar ligeoverfor Arbeidet for Hedningemissionen i sin Almindelighed, og da især ligeoverfor det dhrebare Arbeide, som „Det norske Missionselskab“ i Stavanger med saa synbar Velsignelse har udført paa Madagaskar.

Den norske Lutheriske Kirke i de Forenede Stater er kun fra igaar, sammenlignet med de gamle Kirkesamfund af vor Verkstendelse i Europa. Den lider dersor altfor meget under den unge Alders Feil og Mangler, paa samme Tid som den muligens ogsaa nyder nogle af Ungdommens Fortrin.

Den norske Indvandring til Amerika begyndte egentlig først omtrent Aar 1840. Før denne Tid var det kun nogle enkelte saa Mænd, som bøvede den lange, usikre og besværlige Reise over Verdenshavet og den endda langt besværligere Fortsættelse af Reisen ind gjennem det nye Kontinents næsten uendelige Skove og Stepper. Men fra 1840 af blev Udvandringen fra Norge til Amerika en jævn Strømning, som tiltog i Styrke og Omfang fra Aar til Aar. Den drog med sig efterhvert Mennesker af alle Læg i Samfundet, Personer paa de forskjelligste Oplysningstrin og tildels med meget forskjellige Synsmaader.

Disse norske Indvandrere har i Amerika fundet nhe Hjem i et af de frugtbareste Strøg paa Jorden; den politiske Samfundsordning er ganske efter deres Smag; og den fuldkomne Adskillelse mellem Stat og Kirke har givet dem Anledning til at anvende alle sine Evner og Kræfter i det kirkelige Arbeide aldeles efter sin egen Overbevisning om, hvad der var i Overensstemmelse med Guds Ord og hans hellige Bilje.

Saa Folk paa Jorden er mere religiøse end det norske. Men dets Religiøsitet har tildels været forvælt ved Levninger af Katholicis-

men og ved det Formbørsen, som uundgaaeligt følger med Statskirken's udvortes Evangel. Et af Naturen meget konservativt Folk, har Fædrenes Religion et dybt og fast Tag paa dets Hjerte, og omgivet, som Folket er, af stadig Øudsfare i sit daglige Virke mellem Fjeldene og paa Habet, har det en stadig Øpsordring til at bestjæftige sin Tank med de evige og usynlige Ting og ihukomme den almægtige Haand, som styrer Menneskenes Skjebne.

Ganske særlig har imidlertid det nittende Aarhundrede været en i religiøs Henseende overmaade bevæget Tid for det norske Folk. Det har derfor ogsaa medført kraftige religiøse Vrydninger og Modsatninger indenfor Folket.

I Slutningen af forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette, medens Revolutionen rystede Frankrig og Europa, blev det affides lille Norge gjennemrystet af en religiøs Vækelse, som fremkaldtes ved Lægmanden Hans Nielsen Hauge. Han er blevet kaldt Norges Profet, og der er i Sandhed meget, som minder om Johannes Døberen i denne Mandes Liv og Virke. Han optraadte med Vækelsens Raab og Omvendelsens Prædiken; han fandt Folket paa en Gang lastefuld, ubidende og overtroisk, uden bevidst, levende og aandelig Kristendom, og dog med en ofte blind Tillid til Preist, Kirke og religiøse Former og Jagttagelser.

Hans Nielsen Hauge var fast forvisset om, at han var kaldt af Gud til at bringe et Raab: Vaagn op! til hver Bygd, hver Menighed, ja om muligt til hver eneste norsk Mand og Kvinder. I 8 Aar, 1796—1804 vandrede han utrættelig omkring i Landet, og mange var de, som med Begjærlighed lyttede til det frimodige Bidnessbyrd, gav Ordet Rum i sine Hjerter og blev omvendt til den levende Gud; og det er blevet haade følt og erfjendt i Norge, at disse opvakte og troende Mænd og Kvinder blev et helligt Salt haade i Kirke- og Folkeliv. — Men mange var ogsaa de, som harmedes over den ringe Lægmand, som vovede at barsle dem evig Fordømmelse, om de ikke vendte om fra sin syndige Vej.

Især blev Presterne, som paa den Tid næsten alle var Nationalister, i høj Grad forbitrede mod det troende Bidne, som saa ensdigt prædikede den bibelske Sandhed og Frellessvei og drev paa Nødvendigheden af Omvendelse og Tro; ofte lastede jo Hauge Presterne, fordi de lod Folket sove i Synden og trøstede det med et falskt Raab

om Salighed. Det forekom de rationalistiske Prester, at Hauge førte Folket tilbage til et Mørke, hvorfra den moderne Oplysning netop holdt paa at befri det, og de fattede et inderligt Håd til den Mand, som med Guds Ord's skarpe Sverd forstyrrede den goede Fred, som herskede, hvor Sjælene lod sig nøje med de lovbesalede religiøse Forme uden bevidst Kristendom. — Efter Presternes Tilskyndelse blev Hauge arresteret og fastet i Fængsel, anklaget for at have overtraadt en Lov af 1741, som bestemte visse Indstrækninger for religiøse Forsamlinger. Hauge hensmægtede otte Åar i Fængsel og blev til sidst, uagtet man ikke fandt nogen Skyld hos ham, dømt til at betale en betydelig Pengebud, før han efter, nedbrudt paa Sjæl og Legeme, sattes paa fri God.

Fra den Tid af har der været og er der tildels fremdeles en betydelig Modsætning indenfor den norske Kirke mellem dem, som var denne religiøse Vækkelses Børn, og dem, som var dens Modstandere. Visstnok er nu de fleste ogsaa af den norske Geistlighed med at lægge Kranser paa Martyrprofetens Grab, men ikke destomindre er der fremdeles en betydelig Forkjel og Mod-sætning i Landsretning mellem dem, der i Kristendommen lægger Hovedvegten paa det individuelle og personlige Kristendom, og dem, som betragter Kristendommen mere som en Kirkens og de kirkelige Institutioners Sag.

Den Bevægelse, som vakte ved Hauge, slog især Rødder paa Vestlandet i Norge; og en af dens mange balsignede Frugter er Organisationen af „Det norske Missions-selskab“ i Stavanger i 1842. — Den levende Midfærhed for Sjæles Frelse, som var karakteristisk for alle, som blev grebne af Bevægelsen, kunde ikke stanse ved Norges Grænser. Det blev en uimodståelig Trang for de troende at sende Evangeliet ud til Hedningerne, for at deres Sjæle kunde frelses fra Døden.

Det var næsten udelukkende lœge kristne, som dannede Missions-selskabet, oprettede en Missions-skole og begyndte at udsende Missionærer, først til Sydafrika og senere til Madagaskar. Men lidt efter lidt overvant Missions-sagen den Glævhed og Modstand, som vistes den fra Geistlighedens Side, saa at just nu er den norske Kirke væsentlig enig om at yde Missions-selskabet i Stavanger sin Støtte og Bisstand.

De religiøse Mod-sætninger, som saaledes forefandtes i Norge fra Aarhundredets Begyndelse af, fulgte selvfølgelig med Udvandrersol-

ket til Amerika. Og her sikte disse Mødsætninger saa meget større Anledning til at gjøre sig gældende, som man her ikke befandt sig indenfor Statskirkenes lovsterke Ramme. — I Norge var de forskjellige Landsretninger nødt til at bo under Tag sammen, i Amerika funde hver af dem denne sin egen Organisation eller „Samfund“ og saaledes tage Afstand fra hinanden, saa at den gjensidige Paavirkning gif kun langsomt og sparsomt for sig.

Fra Begyndelsen dannede der sig deraf to fra hinanden meget forskellige kirkelige Partier blandt de norske Lutheranere i de Forenede Stater; den ene Side, som nu har udviklet sig til Gauges Synode, var til at begynde med yderliggaaende lækirkeelig, bestemt imod de statskirkelige Massemenigheder og de statskirkelige Prester, der med den kongelige Embedsmands Myndighed saa ofte havde vist Foragt lige overfor de lœge Kristnes Bestræbelser for sand Kristendom. Man høgte deraf at danne Menigheder af kun saadanne, som var sande troende, og man forkastede enhver Presteuddannelse i Betydning af Skolegang eller Kundskaber og Lærdom. Som Betingelse for at vælges til Prest i en Menighed krævede man kun personlig Kristelig Erfaring og Gave til at tale Guds Ord til Øphygglelse.

Den anden Side — nu Den norske Synode — hevdede kraftig Betydningen af Presteskabet som en Lærerstand, ved Kundskab og Findigt ophøjet over Tilhørerne. Man havde paa denne Side intet imod Massemenigheder; men man fandt ikke i Amerika den verdslige Lovs sterke Arm til at holde Folket sammen under Presterne, og man brugte deraf „den rene Lære“ som et Slags Substitut for den verdslige Lov, idet man paa det skarpeste advarede mod alle, som i mindste Tøddel afvag fra dem selv. Denne Zver for „den rene Lære“ var tildels ialtfald kommen ind blandt de norske Lutheranere ved Beværing med de tyske Lutheranere af den mest yderliggaaende konfessionelle og dogmatiske Retning, de saakaldte Missouriere. Saa stor blev Beundringen og Begeistringen for disse tyske Troesfæller, at den norske Synode fandt det trængest at faa sine Prester uddannet ved den tyske Presteskole i St. Louis, Missouri, hvor den fornemste Lærer var den lærde og energiske Professor Walther. Ved denne Skole siktede den norske Synodes Prester en til Fanatismus grænsende Zver for den gamle lutheriske Dogmatik og idetheleget den Opfatning, at Kristendommen væsentlig er Lære, paa samme Tid som de tabte me-

get af sin Forbindelse med sin egen Nationalitet og med de kristelige Interesser, som besjælede de troende i Hjemlandets Kirke.

Ikke alle norske Lutheranere i Amerika var imidlertid rede til at slutte sig til noget af disse Partier, som hver paa sin Side havde taget saa radikalt Standpunkt.

Der dannedes derfor gjennem adskillige Brydninger og Kampe et tredie Parti, der kan karakteriseres som det moderate eller Centrumspartiet. De organiserede et Samfund, der blev kaldt „Den norske danske Konferens“, stiftet i 1870. De indtog en central Stilling mellem de to Yderligheder. De betonede overmaade sterkt Menigheden og søgte i den at finde Udspringen af Modsatningerne. De vilde ikke bare betone det individuelle Troesliv, men mente, at Kristendommen ogsaa maatte fremtræde samfunds dannende i Menighedens Skifte og Form. Presteembedet betragtede de som en af Menighedens Funktioner, og de betonede sterkt, at Presten ikke fornemmelig var Liturgen, som udførte sakramentale Ceremonier, ei heller Læreren, som underviste de ubidende Tilhørere, men Menighedens Organ til Forkyndelsen af Guds Ord. De krævede derfor en Presteuddannelse, som fremforalt var bibelsk og kristelig, ikke væsentlig humanistisk og klassisk. De forlangte en Presteskole, som ikke løstede Presterne op over og ud af Menigheden ved Hjælp af humanistiske Kunstdabber, men som førte de vordende Prester ind i Menighedens dybe Kilder i Guds evige Raad og dets Aabenbarelse gjennem Profeterne og Apostlerne. De var ivrige for en grundig Indtrængen i Skriften og Kirkehistorien og forlangte aldeles bestemt og utvetydigt Vidnesbyrd om personlig kristelig Erfaring af dem, som vilde blive Guds Ords Forkydere i Menigheden. De var ogsaa udpræget nationale i sit Arbeide og mente, at norske Prester burde uddannes ved norske Presteskoler. Uagtet de optrædte afgjort mod statskirkefølgende Menighedsdannelse og Præfis, vilde de dog, at de norske lutheriske Menigheder i Amerika skulde arbeide i Landens Enhed med det valte Kristenfolk i Norge og da især med dem, som havde samlet sig i og om Det norske Missionsselskab. Deres første Bestrebelse gik derfor ud paa at oprette en norsk lutherisk Presteskole i Amerika. Det lykkedes, og Frugten blev Augsburg Seminarium i Minneapolis, Minn., nu over 26 Aar gammelt, betydelig ældre end de andre norske Presteskoler her i Landet. Den næste store Bestrebelse gik ud paa at

faa igang et kraftigt Missionsarbeide, idet nemlig Kristenodommen opfattedes væsentlig som det ved Evangeliet frembragte Guds Rige paa Jordene.

Fra 1870 arbeider altsaa disse tre „Samfund“ eller Foreninger af Menigheder ved Siden af hinanden, ofte under kraftig gjensidig Konkurrance. Denne Konkurrance, som stundom udartede til bitter Rivalisering, havde sine skadelige Følger for Kristenlivet og Kirkearbejdet. Dog var der ogsaa noget Gavn deraf. De rivaliserende Parter tvang hinanden til at holde sig inden visse Grænser og til at søge at overgaa hinanden i Arbeide for det gode. Alle vilde være orthodokse, og alle vilde virke for Guds Riges Fremme paa bedste Maade. — Det er merkeligt at se den Indflydelse, som Augsburg Seminarium udøvede i denne Kappestrid. Det blev nødvendigt for Hauges Synode at oprette sin egen Presteskole og forandre sin Mening om Presteuddannelsens Betydning. Ligeledes maatte Den norske Synode skille sig fra de tytte Missouriere for Presteskolens Vedkommende og faa sin egen theologiske Uddannelsesanstalt.

Paa denne Maade fortsattes den kirkelige Udvikling, indtil der i Den norske Synode opstod en Strid om Udvælgelsen eller Prædestinationen, hvorved denne Organisation splittedes i to omtrent lige store Dele. Den kalviniserende Fløi beholdt Samfundets Navn og Ejendom, medens den arminianske Fløi traadte ud og blev kendt under Navn af „Det antimissouriske Broderskab“. Denne Splittelse gik for sig i 1887—1888; og efter en Del Forhandlinger og Forberedelser indgik „Det antimissouriske Broderskab“, „Den norske danske Konferense“ og „Den norske Augustanashynode“ (et ganske lidet Samfund) en Forening med hinanden i 1890. Denne Forening fik Navnet „Den forenede Kirke“. Den var i stort Mon en Frugt af de Anskuelser, som Augsburg havde virket for og derfor ogsaa bestemt til at have Augsburg Seminarium til sin Presteskole og høiere Læreanstalt i Almindelighed.

Allerede før denne Forening (1890) havde Augsburg Seminarium og de Prester, som havde sin Uddannelse derfra, oparbeidet en betydelig Interesse for Jøde- og Hædningemissionen. For Jødemissionen organiseredes allerede i 1878 „Zionsforeningen for Israelsmissionen“, som har arbeidet med meget Held og underholdt to Jødemissionærer i Rusland og en i Amerika.

I Hedningemissionen derimod foretrak „Den norske danske Konferentse“ og Augsburg Seminariet at træde i et understøttende Forhold til det norske Missionselskab i Stavanger. Man anerfjendte Selskabets overlegne Dygtighed og mente at udrette mere ved at hjælpe det i dets Arbeide end ved at forsøge en selvstændig Mission blandt Hedningerne. Man samlede ivrig Penge til Hjælp for det norske Missionselskab, og i 1887 udsendte Konferentsen Pastor J. P. Hogstad og i 1889 Pastor E. H. Lou, begge uddannede ved Augsburg Seminariet, til Madagaskar, under en saadan Overenskomst med Missionselskabet i Stavanger, at de skulle staa i Selskabets Tjeneste ganske som dets øvrige Arbeidere; men Konferentsen skulle indsende tilstrækkelig Penge til alle deres Udgifters Dækelse til det norske Missionselskab.

Missionær Hogstad arbeidede da paa St. Dauphin paa Sydostspidsen af Madagaskar, og Missionær Lou paa Stationen Augsburg ved Floden Onilahy omkring 4 Dages Reise ind i Landet fra St. Augustin paa Øens Vestkyst.

Da imidlertid Foreningen i 1890 samlede saa mange Menigheder i en fælles Organisation, ønskede man at faa en selvstændig Hedningemission, drevet af Den forenede Kirke. Der blev derfor gjort Overenskomst med det norske Missionselskab, at de to amerikanske Missionærer, Hogstad og Lou, skulle træde direkte ind i Den forenede Kirkes Tjeneste, og at for Fremtiden skulle det norske Missionselskab arbeide nordenfor en Linje draget fra Vest til Øst tversover Den gjennem St. Augustin; Den forenede Kirke skulle missionere sønderfor denne Linje.

Den forenede Kirke blev desværre snart efter sin Organisation oprettet af Stridigheder, foranlediget ved forskellige Meninger om Presteuddannelsen og Menighedens Stilling i Kirkeorganismen. Denne Strid, som fremdeles vedvarer og sterkt hyskesætter Sindene, har ført til, at Augsburg Seminariet for Tiden staar uafhængigt af Kirkesamfundet og støttes af uafhængige Menigheder, og ligeledes at de to gamle Missionærer, Hogstad og Lou, har hævet sin Forbindelse med Den forenede Kirke og nu danner Augsburgmissionen paa Madagaskar, som opholdes af de samme Menigheder, der ogsaa opholder Augsburg Seminariet. Af disse samme Menigheder udfendtes ogsaa sidste Aar Pastor J. B. Høigaard og Diaconisse Bernille Be-

dersen, som, om Gud vil, afreiser fra Marseille til Madagaskar i Begyndelsen af Februar dette Aar. De vil optage Arbeidet blandt de vilde Kanofiere ved Onilahysfloden omkring Stationen Augsburg.

Augsburg Seminarium, som altsaa er den ældste norske Lutheriske Presteskole i Amerika, har nu 170 Elever, fordelt i et niaarigt Kur-sus, gjennem hvilket unge, troende Mænd beredes til Prestegjerningen hjemme eller til Evangeliets Prædiken blandt Hedningerne.

Mange af Studenterne vil gaa ud som Evangeliets Budbærere til Hedningerne, og særskilt er deres Sind vendt mod Madagaskar, som er blevet saa kjært et Land for alle norske Lutheranere.

Toruden Madagaskarmissionen driver de norske Lutheranere i Amerika ogsaa Hedningemission i Kina, hvor Hauges Synode har 7 Missionærer, og Kinamissionselskabet 4 Missionærer*). — Ligeledes har Den norske Synode 2 Missionærer i Zululand, Sydafrika†).

De norske Lutheranere i Amerika har to Diaconisgehjem, et i Brooklyn, New York, med 11 Søstre, og et i Minneapolis, Minn., med 37 Søstre. Der er ogsaa fem Børnehjem, som opholdes af de norske Lutheranere.

Kaster vi Blifket tilbage paa, hvad der er udrettet i disse 50 Aar af norsk Lutherisk Kirkehistorie i Amerika, saa kan det ikke andet end vække os til Taknemmelighed mod Gud for de vundne Resultater. — Der er ordnet over 2,000 Menigheder, i hvilke Guds Ord regelmæssig forklyndes og Sakramenterne forvaltes efter Lutherisk Be-fjendelse og Orden. Der har været opført over 1,000 større og mindre Kirkebygninger; der er 4 Presteskoler og 4 lærde Skoler, en Mangfoldighed af lavere Skoler af forskellig Art og en betydelig kirkelig Vladliteratur. — Det figer sig selv, at med saa overvældende meget Arbeide hjemme for at lægge Grundbolden, har der forholdsvis været ganske lidet Tid og Kraft at anvende paa Hedningemissionen. Den er ganske og aldeles i sin Begyndelse endda. Bistnok har der været højt store Pengesummer til det norske Missionselskab og til den blomstrende Santhalmision i Indien, som ledes af Nordman-

*) Kinamissionselskabets Ejendom og Mission blev i 1904 overtaget af Den forenede Kirke, og Selskabet dermed opløst. Se Den forenede Kirkes Årsberetning, 1904, Side 173—174. — Udg.

†) I Forbindelse med „Den norske Kirkes Mission ved Schreuder“. Se Side 178, Note. — Udg.

den Skrefsrød og Dansken Børresen; viistnok er der gjort en Begyndelse til at sende Missionærer fra de norske Menigheder i Amerika til Madagaskar, Sydafrika, Kina og Mongoliet; men i Virkeligheden er det kun svage Tilsprang, og vi staar endda kun ved Begyndelsen af en Missionsperiode, som rimeligvis i løbet af nogle faa År vil udfolde en betydelig Styrke og et kraftigt Arbeide.

Hvad vi trænger, er Salvelse af Guds Helligaand, saa vi kan blive gjennemglødede af Begeistring for Guds Rige og Guds Evangeliums Udbredelse over al Jorden.

6. Den lutherske Frikirke.

[Kilde: Et Manuskript (1907). Se Anmerkningen, Side 59—60.
— Udg.]

Den lutherske Frikirke blev organiseret i Minneapolis, Minn., 1897, ved et Møde af norske Lutheranere, der repræsenterede norsk lutherske Menigheder i Illinois, Iowa, Michigan, Wisconsin, Kansas, Minnesota, South Dakota, North Dakota og Washington. Denne nye og eiendommelige Organisation var en Følge af Ribninger inden Den forenede Kirke, der var organiseret i 1890 ved en Sammen slutning af tre ældre, særlige Organisationer af norske Lutheranere. Disse Ribninger opkom i Forbindelse med Spørsgsmalet om Augsburg Seminariums Overdragelse til den nydannede forenede Kirke. Augsburg Seminarium, som er den ældste norske Presteskole i Amerika og som indtil 1890 opholdtes af et Samfund, der kaldtes Den norske danske evangelisk lutherske Konferens, var grundlagt allerede i 1869 med det bestemte Formaal at uddanne Prester, som passede bedre for frie Menigheder i et frit Folk, end Prester som var uddannet enten i de gamle Statskirker i Europa eller blandt de tyske Lutheranere i Amerika, hvorfra de norske lutherske Menigheder i Amerika tidligere havde faaet sine Prester. Paa Grund af dette Formaal og de dermed fremkomne Modstænninger havde Augsburg Seminarium visse Eiendommeligheder, som af dets Stiftere og Venner, der med store Opfrelser havde opholdt Institutionen gjennem dens første Kampe for Tilværelsen, blev anset som væsentlige og nødvendige for det Arbeide, som skulle gjøres.

Seminariet var inkorporeret under Minnesotas Lobe, og dets Bestyrelse laa i Hænderne paa et Board of Trustees, hvis Bligt det var at holde Skolens Ejendom og forsvare Institutionen mod alle Forsøg paa at forandre dens Formaal og Arbeidsmaade. Samtidig med, at Den forenede Kirke forlangte, at Augsburg Seminarium i Henvold til Oberenskomst derom med ovennevnte norsk dansk Lutheriske Konferentse skulle overdrages til den, saa den kunde holde og kontrollere Institutionen i enhver Henseende, blev det ogsaa aabenbart, at der tilsigtedes en saadan Forandring i Skolens Plan, saa den blev noget andet end hvad den oprindelig var. Af den Grund negtede Skolens Board of Trustees at udlevere Ejendommen til den nye Korporation, Den forenede Kirke.

Følgen heraf var, at et betydeligt Antal Prestier og Menigheder dels trædte ud, dels stødtes ud af Den forenede Kirke og besluttede at opholde og forsvare Augsburg Seminarium. Disse blev derfor fra 1893 til 1897 kendte under Navn af Augsburgs Venner og udførte i denne Tid uden anden Organisation end et frivilligt aarligt Møde saadant kirfeligt Arbeide, som sedvanlig drives af organiserede Samfund eller Schnoder. De havde sin Presteskole, sin Hedningemission, sin Diaconisceanstalt, sin Bog- og Bladforretning osv.

Den Forandring, som heri foretages i 1897, da Augsburgs Venner antog Navnet Den Lutheriske Frikirke, var ubetydelig. Det samme Arbeide fortsattes i væsentlig samme Spor. Menighederne staar aldeles frie og uafhængige af hinanden og af Fællessorganisationen. Det Arbeide, som drives, Skole, Mission, Barmhertighedsarbeide og Bog- og Bladforretning, er i Hænderne paa særskilte Boards, der søger finansiel Støtte ved frivillige Bidrag af Menigheder og Individuer, hvorfomhilst de kan finde Sympathi. For at styrke Broderhæften og Samarbejdet holdes der et frit fælles aarligt Møde, hvor alle Medlemmer af Lutheriske Menigheder kan blive stemmeberettigede Deltagere, naar de erklaerer sig i fuld Oberensstemmelse med Den Lutheriske Frikirkes Principer og lover at arbeide for dens Formaal. Desuden afholdes en stor Mængde mindre og større Møder i Aaret paa samme frivillige Karakter, for at fremme Bevægelsen og give den større Omfang og Dybde.

Det Arbeide, som drives paa denne Maade, er altfaa:

1. Skolearbeide, der repræsenteres af Augsburg

Se minarium, Minneapolis, Minn., en Prestesole med 8 Professorer og et tiaarigt Kursus, der deles i tre Afdelinger: en treaarig forberedende Afdeling, en fireaarig Græssafdeling og en treaarig theologisk afdeling. **Bethania College** i Everett, Washington, med 6 Lærere var organiseret i 1904. **Dak Grove Lutheran Academy**, Fargo, North Dakota, organiseredes i 1906 med 4 Lærere.

2. **Frikirkens Indremission** (siden 1893) understøtter mere eller mindre 30 Missionsprester i de norske Nybygger i Minnesota, North Dakota, Wisconsin, Washington, Canada osv.

3. **Hedningemission** siden 1895 paa Madagaskar med tre ordinerede Missionærer, to Diaconisser og omkring 100 indfødte Hjælpere.

4. **Varmhjertighedsarbeide:** Diaconisehjem, Barnehjem og et større Hospital.

De aarlige Bidrag til disse forskjellige Grene af det kirkelige Arbeide udgjør tilsammen omrent 50,000 Dollars.

De som kan betegnes som Tilhængere af Den Lutheriske Frikirkes Principer og Bidragshdere til dens Gjøremaal, kan anslaaes til 30,000 Kommunikanter. Disse opholder udenom obennævnte Arbeide omkring 100 Prester og har omkring 300 Kirkehvænninger.

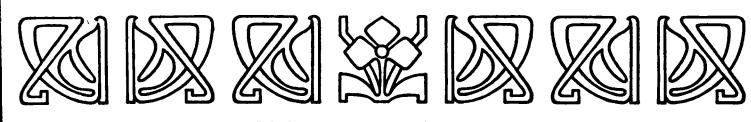
Bekjendelse. Den Lutheriske Frikirke med sin sterke Betingning af den enkelte Menigheds Uafhængighed og Selvstændighed lægger saa meget sterkere Vegt paa det lutheriske Princip for Kirkens Enhed, at den nemlig bestaar i Bekjendelsen af den ene og samme Tro. I Den Lutheriske Frikirke, som gaar ud fra den Forudsætning, at den hellige Skrift er den ene fuldkomne guddommelige Trelsesaabenbaring og derfor den absolute Regel for kristelig Tro, Lære og Liv, fastholder med urokkelig Trofast den lutheriske Bekjendelse, fordi den stemmer med Skriften. Den lægger derfor den største Vegt paa den praktiske kristelige Erfaring baade for alle Menighedslemmer og isærdeleshed for alle Lærere og Prester i Menigheden. Lutherdommen staar for Frikirken som den rette og sunde Forening af den dybeste Indsigt i Trelsens Bei med den inderligste Erfaring af Maadens Kraft til nyt Liv i Menneskehjerterne.

Denne fundamentale Betragtning har Frikirken søgt at give Udtryk baade i sine Principer og sit Arbeide. Den sætter sig som For-

maal at virke for alle norske Lutheriske Menigheders Levendegjørelse og Frigjørelse, og den arbeider for dette Maal ved sin Uddannelse af Prester og ved sin vækkende evangeliske Forkynndelse af Guds Ord i Menighederne og ellers ved alle de Midler, som kan bidrage til dette Resultat. Den lever derfor i det Haab, at jo mere Arbeidet lykkes og flere og flere vindes for dens Principer, desto mere vil Berettigelsen af dens Tilværelse blive anerkjendt, og en sand og fri Forening og Sammenslutning af alle norske lutherske Menigheder i Amerika komme af sig selv.

I denne Bevidsthed om, at Den Lutheriske Frikirke endnu altid er i sin Borden og derfor lever for et Fremtidshaab, ligger Grunden til, at den ikke har antaget en fastere Organisation end som ovenfor paa- vist. Den ønsker ikke, at en Organisations faste Grænser og stive former skal være ivedien for det, som søges opnået ved den livskraftige og levedygtige Bevægelse, som nu går under Navn af Den Lutheriske Frikirke.

Tredie Afsnit.

Hvad Professor Sverdrup udtalte i sin Afhandling om „Kirken og de kirkelige Samfund“, nemlig at den lutheriske Kirke staar ved Troen og ikke ved „den rene Lære“, (se ovenfor, Side 184 fg.), det gif som den øde Traad gjennem alt hans Vidnesbryd baade i Tale og Skrift. Netop derfor saa han ogsaa i den lutheriske Bekjendelse om Metfærdig gjørelse af Troen denne Kirkes Grundbekjendelse. Og dersor betragtede han den 25de Juni 1530 — den Dag, da Lutheranerne fremlagde sin Troesbekjendelse for Keiser Karl den 5te ved Rigsdagen i Augsburg — som en af de vigtigste Mærkede i Reformationens Historie. Men Bekjendelsen var ham dyrebar ganstige væsentlig af den Grund, at den hviler paa Guds Ord og er en klar og grei Fremstilling af Sandheden til Salighed. Thi Guds Ord satte han uendelig høiere end en hvilkenomhelst „ren Lære“, dels fordi denne dog, naar alt kommer til alt, er Menneskevert, og dels fordi den saa let bliver et Middel i Presternes Haand til at føre ufrugtbar Strid og at øge sin Magt over Herrens Hjord, mens Menighederne aandeligt talt hungrer tilhøbe.

Men ved Siden af Bekjendelsen har Menigheden gjennem Reformationen ogsaa faaet en anden dyrebar Stat; det er den Lutheriske Ørnenelærdom. Den peger paa en enfoldig og for alle forstaaelig Maade paa Frelsens Vej. Og fordi det var Professor Sverdrup om at gjøre, at Menigheden skulde leve ved den enfoldige Tro paa Jesus Kristus, dersor hevede han stedse sin Røst til Forsvar for Ørnelærdommen i Modsatning til Presternes dels usforstaaelige, dels saare let misforstaaelige Ubredninger om „den rene Lære“, hvorved Menighederne sovnede ind under den falske Indbildung, at naar kun deres Lærere og Ledere havde og flittig forhandlede om „den rene Lære“, saa var alt i den bedste Orden baade med Menighederne og deres Lærere.

Det er denne Kamp for Menighedernes Levendegjørelse og Frigjørelse ved Guds Ord og Ørnenelærdommen, som ogsaa de i dette Afsnit optagne Afhandlinger bærer Vidnesbryd om. De er tagne med her,

dels fordi de i *Tanlegangen* staar i nær Forbindelse med Fremstillingen i „Kirken og de tickelige Samfund“, dels fordi det historiske Moment er mere eller mindre fremtrædende i dem alle. At der er en indbyrdes Forbindelse mellem *Tanlegangen* i de forskjellige Afhandlinger i dette Affnit, vil forhaabentlig være indlysende. Jeg tør ogsaa tro, at den Rækkefølge, hvori de her er satte, er den naturligste. De historiske Omstændigheder, som har foranlediget dem, vil træde klart frem ved selve Gjennemlæsningen.
— Udg.]

I. Den 25de Juni 1530.

[Kilde: „Lutheraneren og Missionssbladet“, redigeret af Prof. G. Sverdrup. 14de Bind. No. 18. Juli 1880. — Udg.]

Den 25de Juni 1880 er 350-Aarsdagen efter den augsburgske Konfessions Oplæsning paa Rigsdagen i Augsburg for Keiser Karl den 5te og det thysse Riges Repræsentanter. Dagen er en af den kristne Kirkes store Merkedage paa Jorden, et historisk Sieblik, som betegner et Vendepunkt i Guds Riges Udvikling hervede i Verden. Thi fra den 25de Juni 1530 er den katholske Kirkes Enevælde brudt, og et evangelisk Kirkesamfund fremstaat igjen med en Forhelse af det apostoliske Bidnessbryd om Frelse ved Troen paa Jesus Kristus alene. Vi vil forsøge i al Korthed at fremstille Bevædningen af den Begivenhed, som indtraf den 25de Juni 1530.

Den lutherske Reformation, som tog sin aabenbare, for al Verden kjendelige Begyndelse i Aaret 1517, da Luther op slog sine 95 Theser om Aflad og Bod paa Kirkedøren i Wittenberg, havde sin Rod og Kilde i Guds Ord, som havde vælt en levende Tro i Luthers Sjæl. Den lutherske Reformation begynder hverken med Kirkeforsamlingers Beslutninger eller Tyrsters Maadslagninger eller med lærde Mænds Gransninger; men den begynder med en arm Synders Omvendelse og Frelse ved Troen. Ligesom Paulus blev kaldet til Hedenningernes Apostel ved en grundig Omvendelse fra sin fariseiske Fanatismus, saa blev Luther et Guds Redskab til Kirkens Reformation ved en alvorlig Opvækfelse og en sand Omvendelse til Jesus Kristus fra den katholske Egenretfærdighed, under hvilken han trællede. Derfor er Reformationen først og fremst *n y t L i b i G u d*, virket ved hans eget levendegjørende Ord. De som tænker, at den lutherske Re-

formation e g e n t l i g er en Rensning og Forbedring af den k a -
tholiske Kirkes L ø r e , de tager feil, idet de ikke ser den inderste Livsk -
raft i Reformationen, hvorved den blev en F o r n y e l s e a f K i r -
k e n . Sagen er saa simpel og enfoldig som en arm Synders Frelse
fra Synd, D ø d og Satans Rige, men netop derfor ogsaa saa ubegri -
belig og hemmelighedsfuld som et Guds Barns Fødsel ved Ordets
Sæd.

Den katholiske Kirke havde i sin Forkyndelse forladt Guds Ords
Enfold og Sandhed; Israels rene og usorfalskede Kilder var tilstop -
pede, Bibelen var en glemt og lukket Bog. Saa blev Guds Børn saa
og skjulte i Kristenheden, og deres Røst hørtes ikke i Kirken, Herren
alene talte deres Laarer og Sukke. Luther blev paa underligt Bis
ført til den levende Kilde, og hans tørstige Sjæl dræf Bederkægelse
og evigt Liv af Gudsordet. En høg Sjæl blev helbredet, en død blev
levende, en Synder blev retsædiggjort og frelst, og den Kraft, hvor -
med Gud opreiste Kristus fra de døde, viste sig efter virksom i et Men -
nesses Frelse. Saaledes gjør Herren Undere paa Jorden, og saaledes
virker han i Løndom Beghyndelsen til de verdensrystende Begivenhe -
der. Luther blev et B i d n e om det, han havde seet, og en B u d -
b æ r e r om det, han havde hørt; ikke fordi han var den eneste, som
Gud havde givet Livet ved Guds Søns Tro, men fordi han var det
Redskab, Herren havde udvalgt sig, og fordi Herrens Time var kom -
men til at fremføre sin Kirkes Frigjørelse fra Pavedommets Yag.

Luthers B i d n e s b y r d om, hvorledes Gud frelser Syndere
og retsædiggjør dem ved Troen paa Jesus Kristus, var i de Dage
nyt og uhørt. Det valte en uhøre Opmerksomhed, fordi det fremkaldte
haade den gladelte Tilslutning og den bitreste Modsigelse. Aldrig i
Kirkehistorie har der været en saadan Bevægelse. Vækende og
frelsende Iød Evangeliets Budskab, og nyt Liv fødtes i Hjerterne
trindt om, hvor Frelsens Røst hørtes. Men bittert Had reiste sig og -
saa med Helvedmagt i manges Hjerter, fornemmelig blandt de Lærde
og høje Kirke Mænd. En lidet Monk havde voget at rygte Kirke -
murene, og Pavens egen Høihed stod i Fare. Kristenheden, som før
havde slumret i s ß d Endrægtighed paa den katholiske Kirkes Sovepu -
der, var grundigen vækket, og den blev i Vækkelens Stund revet fra
hinanden i to Leire, af hvilke den ene vilde være vaagen, den anden
vilde have No til at sove i Fred. Kristenhedens dødsfløje Enighed

var sprængt, og de to Partier var stift ved en Kløft, som syntes umulig at komme over uden ved et Underverk af den levende Gud. Men en saadan Sønderrivelse syntes lige vederstyggetlig og forargelig for Pave som for Keiser. Den romerske Kirke og det tyske Rige led lige meget ved denne *S p l i t t e l s e*.

Derfor prøvede Keiser og Pave først at knuse den lutherske Reformation, at udrydde den af Verden. Men Følgen blev kun den, at efterdi de lutherske kristne med sin evangeliske Sandhed ikke kunde taales i den katholske Kirke, saa maatte de danne sit eget Samfund; og efterdi dette Samfund ikke kunde taales i det tyske Rige, saa maatte de evangeliske H r s t e r til nogen Grad stille sig uafhængigt af Riget. Fra 1517 af foregaar der en stadig og jevn Udvikling af et e v a n g e l i s k e K i r k e s a m f u n d midt inde i den katholske Kirke, og til samme Tid vokser Modscætningen mellem de evangeliske H r s t e r og det tyske Rige. Paven var forbirret, og Keiseren var fortredelig over al denne Uro; men Gud ordnede det saa, at de mægtiges Arm blev lammet, saa de ikke kunde faa udrydde den Livsspire, som han havde ladet vokse ved Evangeliets Sæd.

Keiserens Stilling var langtfra behagelig, og Paven var meget afhængig af den keiserlige Politif. Tyrkerne truede Tyskland paa den ene Side, og Frankrig plagede det paa den anden. De evangeliske Hyrster og de lutherske kristne, som blev saa haardt truede paa Rigsdagen i Worms i 1521, sikrere nogentunde i Fred. Og jo længere det led, des tydeligere blev det, at det var umuligt at udrydde Reformationen enten med Magt eller List. Endnu i 1529 paa Rigsdagen i S p e i e r troede viistnok Keiseren og de katholske Hyrster, at de turde bruge Trusler mod de evangeliske. Men det var forsent; og det viste sig snart, at Truslerne ikke kunde udføres. Imidlertid udrettedes dog saa meget, at de evangeliske, som hidtil havde arbeidet hver for sig med endrægtig Mand, følte Nødvendigheden af at slutte sig sammen saa meget som mulig om en ydre Bekjendelse, som kunde være deres Merke og Banner.

De evangeliskes Arbeide for Sammenslutning og de truende politiske Forhold gjorde Keiseren mere føielig. Det begyndte at blive klart for de dybere tænkende, at enten maatte man nu opnaa en Forsoning, eller ogsaa var Kristenheten snart delt i to Kirker og Riget kanskje splittet i to krigsførende Partier. Da sammenkalde Keiseren

Rigsdagen i Augsburg 1530. Den var tent at skulle være et Forsoningsforsøg, som man tydelig ser af den keiserlige „Udskrivning“, hvori Keiseren sterkt betoner, at Hensigten var at komme „tilbage til een enfoldig Sandhed og kristelig Enighed, saa at vi herefter kan have og bevare een ren og sand Religion og saaledes, ligesom vi er og strider under den ene Kristus, og saa samdrægtig leve i een kristelig Kirke.“ De evangeliske glædede sig over den venlige Stemning, som saaledes lagdes for Dagen. De beredte sig til at gjøre Regnskab for sin Tro og vidne om den ensoldige Sandhed, som de havde erkjendt som Kirkens faste Grundbold, og paa hvilken Enighed maatte bygges. De vilde fremlægge sin Befjendelse, om hvilken de alle endrægtig kunde samles, og som skulde være deres Forsoningsord til den hele Kristenhed.

Der var altsaa endnu ikke nogen evangelisk Bekjendelse i udtrykkelige Ord og i en bestemt formuleret Skiffelse. Enigheden mellem de evangeliske var hidtil den sjulte Mandens Enhed, som Guds Ørn har indbrydes om Frelsen ved Troen alene. Men under det ovenfor omtalte Arbeide paa Sammen slutning, som var følgen af Rigsdagen i Speier i 1529, var der især af Luther selv gjort flere Udkast til en Befjendelse, om hvilken man kunde enes som Uddtryk for Troens Samfund mellem de evangeliske indbrydes. Disse Udkast blev nu tagne frem igjen og overarbeidede. Rigsdagen kom hastigt paa; Fyrsterne maatte drage afsted til Augsburg. Luther maatte lades tilbage i Koburg, fordi man frygtede for hans Liv, efterdi han var i „Rigets Aft“, det vil sige fredlös i det tyske Rige; Melanchthon drog med til Augsburg, og sammen med andre evangeliske Theologer arbeidede han uafbrudt paa Bekjendelsen, medens man i Augsburg biede paa Keiseren, som var bleven forsinket paa Beien. Da den var færdig, blev den sendt til Luther, som erklærede, at den behagede ham saare vel, og at han intet deri vidste at ændre.

Keiseren kom til Augsburg den 15de Juni; men hans Sind var paa Beien blevet meget forandret. Han kom med ubenvlige Følelser mod de evangeliske; thi katholske Raadgivere havde indbildt ham, at de evangeliske var urolige og umedgjørlige Kjætttere, som ikke kunde taaes, og med hvem intet Forlig kunde indgaaes. Men

trods al Modstand maatte dog de evangeliske høres; Keiseren bestemte, at de forskjellige Meninger skulde offentlig forebringes den 25de Juni. De katholske erklærede da, at de intet havde at fremlægge i Sagen, da de altid havde været de samme; de evangeliske blev fremstillet som et Parti, der havde stiftet Uro i Kirken, og de fik nu prøve at svare for sig. Det saa mørkt ud; men de evangeliske saa trøstig Dagen imøde, da de for Gud og Verden skulde vidne om sin Tro; de var rustede med Guds Kraft og Vandens Frimodighed.

Saa kom Dagen, den 25de Juni 1530. For Keiser og Rige stod et evangelisk Kirkesamfund sammen om sin Bekjendelse. Den katholske Kirke havde selv ved sin modvillige Gjenstridighed bragt det dertil, at det Møde, som skulde bringe Forlig og Forsoning, blev det afgjørende for Kirkesplittelsen. Da den enfoldige evangeliske Tro, om hvilken Menigheder biden om var samlet, paa Rigsdagen i Augsburg blev offentlig bekjendt og fra katholsk Side mødt med bestemt og uigjenfaldelig Modsigelse, da var den Lutheriske Kirke fuldt frembaaret, og den katholske Kirke sank paa den Dag ned fra sin høje Stilling som Kristenhedens samlende Enhed. Papekirken havde negtet en Del af den kristelige Sandhed, og den Lutheriske Kirke havde taget fast Jodfæste paa Apostlernes og Profeternes Grundbold, i hvilken Jesus Kristus selv er Hovedhjørnestenen.

Det var en Dag med Seier i sit Skjød for Guds Menighed. Da den evangeliske Bekjendelse blev op læst for den stolte Forsamling, var det T ro e n s Nøst, som hørtes, og den fandt Gjenflang i Hjerterne fjern og nær. Det var en arm Synder, som havde fundet Fred med Gud, retfærdiggjort ved Troen, hvis Vidnesbyrd om, at Frelsen hører Herren til, lød ud over en sjælesyg og troesfattig Verden. Det var Menighedens Lunge, som efter var løst, efterat den havde været bundet i Aarhundreder af en Kirke, hvis Lære var en Sum af fornuftige Forbilleder fra Troens Enfold. Derfor er Mindet os dyrebart og falder os med manende Kraft til at holde fast ved Bekjendelsen.

Thi i disse tre Ting ligger den Lutheriske Kirkes Styrke: Den levende Tro er Bekjendelsens og Lærrens Moder; Retfærdiggjørelsen af Troen alene er Frelsens salige Bei for hver arm og bødsærdig Synder; Menigheden om Ordet og Sakramenterne er den af Gud selv indsatte Form for Guds Folk paa Jorden. Med disse Sandheder

staar den lutheriske Kirke paa apostolisk Grund, og født og baaren af Ordets guddommelige og usforkrænkelige Sæd har den intet at frygte af den katholske Bebreidelse, at den er et Parti fra i gaaer. Er den født af Ordets evige Sæd, saa har den Evighedens Alder og Evighedens Ungdom. Det er den levende Kristentro, født af Guds Ord, som har givet den lutheriske Kirke dens Tilværelse; det er ogsaa kun ved Troen, den kan forlynges og behaves.

2. Den augsburgske Konfessions Apologi om Retfærdiggjørelsen.

[Kilde: Kvartal-Skrift. 1ste Uargang. 1875. Side 97—116. —Udg.]

Naar der i vore Dage efter har været ført en heftig Kamp om Retfærdiggjørelsen baade mellem lutherske kristne i Amerika og andetsteds, medens dog netop denne Artikel allerede i den lutherske Reformation Dage var erkjendt i hele sin rige Fylde af Trøst og Fred, saa turde det muligens være gavnligt et Øieblif at vende Tancken og endnu mere Hjertet bort fra Nutiden til hin underlig bevægede Tid, der nu ligger i saa velsignet År og Stilhed. Det er ogsaa i vore Dage nødvendigt at ombende Vørnenes Hjerter til deres Fædre; thi det Lys, som i hine Dage tændtes ved Guds Maade, kan ikke ustraffet sættes under Bordet. Af Guds Ords dybe Mine løftede Reformationen en lysende Stat, Retfærdiggjørelsen af Troen alene, og hvor mange forskellige Forsøg der end nuomstunder gjøres for at fordunkle den, saa er det dog et ganse forgjøves Arbeide, omend mange Sjæle derved kan fordærbes. Derfor turde alle oprigtige og sandhedssyggende Sjæle være glæde ved at kunne gaa tilbage til hin Tid, da Herrens Land veiledede sin Kirke netop til Erfjendelsen af denne Sandhed. Det turde være en Lægedom for mange af dem, som er syge for Ordkrig, om de vilde følge med til hin fredsjæle Plet i Kirkens Historie for i stille Alvor at betragte Herrens Gjerning.

Ø uforstyrret År, som det syntes, havde den katholske Kirke øvet sit Herredømme over Samvittighederne, vis paa, at den havde er-

fjendt al Sandhed. Og i sit frække Overmod pressede den de øeng-stede Sambittigheder under de gode Gjerningers Nag. Medens den folgte Aflad for Penge til et forarmet Folk, fortæredeste denne blodige Skat i en Overdaadighed og i en Ryggesløshed, som er næsten uhørt i Menneskeslegtenes Historie. De saa Sandhedsvidner, som løftede sin Røst mod „Kirken“, syntes kun at forsøge dennes Triumf, naar „Æjetternes“ Baal samlede om sig en fanatisk Folkehob, som efter Presternes Tilskydelse gjentog hint gamle Raab i en anden Form: Korsfæst! korsfæst! Intet Under derfor, om den nye Sand-hedserkjendelse, hvortil Luther gennem personlig Erfaring af Guds Ord blev ført ved Herrens Land, valte en uhørt Forbitrelse inden „Kirken“, der nu saa længe havde fjendt Sandheden og paa saa kraftig Maade forsvaret den. Intet Under, om det nye, som i Virkelig-heden var saa gammelt, at det var glemt, blev dømt som Løgn og som aldeles stridende mod Guds Ord. Og intet Under, om Forbitrel-sen og Fordømmelsen steg til blodig Forfølgelse, da det viste sig, at den nye Sandhedserkjendelse var mægtig i sig til at sørderive Sam-vittighedernes Baand og saaledes gjøre det kraftigste Indhug paa „Kirken“ Magt. Og da den gamle Sandhed, som efter var sat paa Lyfestagen, samlede om sig et bekjendende Samfund, da var det ikke mere end naturligt, at „Kirken“ negtede dettes Ret til at eksistere og begyndte en Udryddelseskrig imod det. Paa alle Maader og ved alle Midler troede man sig berettiget til at tilintetgjøre „Æjetterne“. Men hverken Skolastik eller spidssindige Disputatører, hverken Baal eller Sverd funde formaa noget, da Herrens Time var kommen til at føre sin Sandhed frem til at blive Livsmagt i Hjerterne.

Den lutheriske Kirke blev indkaldt for Keiser og Pave til at afslægge Regnskab for sin Tro. Den augsburgske Konfession var Svaret, og ganske naturligt dannede Artikelen om Retfærdiggjørelsen af Troen alene Hjertet i Bekjendelsen, ligesom den personlige Erfaring af Syndsforladelsens Raade var Hemmeligheden i hele Luthers Gjer-ning og hans rette Kaldelse til at være Reformator. Den katholske Kirke saa klart, at her laa Lutheranernes Styrke og dens egen Fare, og fremfor nogen anden Artikel blev denne fordomt. Var den dømt, saa var Luther dømt; var Luther dømt, saa var hele Bevægelsen dømt. Men Luther og hans Venner funde ikke vige fra sin Bekjen-delse; thi hvad de havde oplevet, funde de ikke fornegte, og den Frelse,

Herren havde ladet dem kjende, kunde de ikke tie om, men maatte med Lov og Taf vidne om den, hvad det saa skulde koste. Derfor blev Retfærdiggjørelsen af Troen efter Hovedstykket i „Apologien“, d. v. f. Forsvarsstiftet for den augsburgske Bekjendelse, forfattet af Melanchton.

Vi gjenfinde i Apologien den samme personlige Erfaring, som i al Luthers Tale og Handling møder os med saa megen Styrke. Naar Apologien taler om Retfærdiggjørelsen, saa er det et ensoldigt Kristenhjertes Oplevelse af Syndsforladelsens Raade, som lægges frem for os med den Overbevisningens Vished og den overbevisende Kraft, som er et saadant Vidnesbyrd eiendommeligt. Det er dette, som giver Apologien dens blivende Værde for alle Eider, saalænge kristne vandrer i Jordens elendige Kaar; thi de, som lærer Kristus at kjende som Frelser fra Synd, de vil kjende sin egen Erfaring igjen i dette Billedet, og de vil derved vinde en større Ålighet over sig selv og styrkes ved det Aandens Samfund, som uanseet Tid og Sted findes mellem alle dem, som har Aandens Liv.

Bed Siden af dette, at den evangeliske Lære om Retfærdiggjørelsen af Troen alene i Apologien optræder som en saadan Bekjendelse i dette Ords ødlestede Bethydning, saa har Fremstillingen naturligt ogsaa en anden Eiendommelighed, fordi Apologien er Forsvar mod den katholske Kirkes Angreb. Det er derfor nødvendigt, til fuld Forstaaelse af Apologien og til ret Burdering af dens Værde, at kaste et Blik paa den katholske Kirkes Lære om Retfærdiggjørelsen.

Den katholske Kirke havde faaet en stor Arb, som skulde give den baade dens høje Storhed og dens indre Hulhed. Den var det romerske Keiserriges Arvtager. Den reiste sin Trone i det keiserlige Rom, Verdensstaden med de store Minder om Verdens Erobring og Trældom. Og gjennemtrængt af Overbevisningen om, at Kristi Kirke var Guds Rige, som skulde omstyrte alle Verdensriger og selv hersse fra Jordens ene Ende til den anden, forvekslede den Kristi Kirkes Væsen med de hedenske Rigers Væsen. Ligesom disses Begjør var Magt, og deres inderste Tanke, at Verden skulde kunne røve Guds Herlighed, saaledes bukede ogsaa den katholske Kirke (efter Rudelbachs slaaende Udtryk) under for den tredie store Fristelse, som traadte Frelseren imøde i Ørkenen, da Satan sagde: „Alt dette, alle Verdens Riger og deres Herlighed, vil jeg give dig, om du vil falde

ned og tilbede mig.“ Magt blev Kirkens Maal, Guds Herlighed og Kristi Krone vilde den rane, og den blev saa meget forfærdeligere end Verdenstigerne, som den førte „to Sverd“; haade den raa Kraft, væbnet med Spyd og Sverd, som drev Hedningerne i Massevis til Floderne for at døbes, og endnu værre den aandelige Magt, som ved den skæckligste Misbrug af Guds Ord twang Menneskenes Samvittighed ind under Kirkens Tyranni. Riget blev Magtens Rige istedetfor Sandhedens. Og som denne Forbelsling af Hedenstab og Kristenstom var bleven aldeles gjennemgaardende i Kirkens ydre Fremtræden, saaledes arbeidede den sig ogsaa gradvis ind i det indre. Den gjennemtrængte den hele Lærebhgning, der kun var et af de mange Reb, hvormed Menneskejælene bandtes til Kirkens Magt. Det være langt fra os at tænke, at alle saa dette; det er nok, at Historien har vist det at være saa. Og paa det klareste visste denne forfærdelige Forvending af Sandheden sig i Læren om Retfærdiggjørelsen og den dermed sammenhængende Lære om Boden, hvilke endog til den Grad misbruges, at de blev Kilden til den største Pengefortjeneste, som Romerkirken nogensinde har haft, Afladshandelen. Saa aabenbart at omsette Læren i flingende Mynt har kun denne Kirke formaet.

Det var to Ting, som det gjaldt om for den katholske Kirke, naar den skulle twinge Menneskene til Trældom under Kirken. Det ene var at gjøre Retfærdiggjørelsen og dermed Saligheden afhængig af Menneskets gode Gjerninger, for at saaledes de arme Samvittigheder kunde blive holdt i bestandig Angstelse og Uro og derved drives til uafladelig Trællen under Kirkens Svøbø; det andet var at hindre Sjælenes personlige Møde med Gud og Fræseren, saaledes at de ikke skalde kunne naa frem til Guds Børns Frihed, men altid skalde have Kirken mellem sig og Gud. Og den Lære, som med denne Interesse for Øie udvikledes, var omtrent følgende: Mennesket mangler af Naturen den oprindelige Retfærdighed, som ved Faldet er gaaet tabt. Derimod mangler ikke Mennesket enhver Evne til at gjøre godt. Desom nu Mennesket efter skal naa den oprindelige Retfærdighed, saa maa det begynde med at gjøre saadanne gode Gjerninger, som det endnu har Kraften til. Ved disse Gjerninger erhverver Mennesket sig en Slags Fortjeneste, som Gud efter sin „Billighed“, ikke efter sin strenge Retfærdighed, tager Hensyn til, og for hvis Skyld han ser med Velbehag paa den saaledes arbeidende Synder. Men hermed er

Synderen endnu ikke retfærdig. Derfor træder Naaden til. Men Naaden forvaltes af Kirken i Sakramenterne. Sakramenterne, hvil Cast var syv, indgyder „Naade“, meddeler Naade, enten den som modtager dem, tror eller ikke, og denne Sakramenternes Naade er en Kraft til gode Gjerninger. Den Helligaand gives gjennem Sakramenterne; og Landen virker nu sammen med den naturlige Evne hos Mennesket og frembringer atter gode Gjerninger, som har en anden Slags Fortjenstlighed for Gud end de naturlige gode Gjerninger; de fortjener nemlig Løn af Gud. Imidlertid kan ingen vide, om han har gjort nok af saadanne gode Gjerninger, og derfor maa enhver være ubis om Saligheden. — Men Retsfærdiggjørelsen, som saaledes er et uafladeligt Arbeide fra Menneskets Side, dels ved naturlige Kræfter, dels ved Naadens Kræfter, for at givinde den „oprindelige Retsfærdighed“, er hermed ikke færdig. Den har ogsaa en anden Side. Thi Mennesket begaar Synd, og denne maa udfones, eller som det kaldtes, fyldestgjøres. Dette er nu atter Synderens Gjerning; men det er Kirken, som alene kan lære Mennesket, hvorledes enhver Synd skal fyldestgjøres. Derfor er Skriftestolen med Oprægning af alle enkelte Synder saa nødvendig. Skriftestaderen, som repræsenterer Kirken, kan nemlig forlade alle de Synder, som for ham befjendes; men Synderen maa tillige gjøre Bod for disse, og derfor paalægger Kirken saadanne fyldestgjørende Straffe, som svarer til enhver Synd. Men dersom nogen heller vil betale med Mynt for sine Synder end med Bodsvælser, saa er dette Kirken lige kjært; thi som en Kardinal med den yderste Grad af Gudsbespottelse har sagt: „Gud vil ikke nogen Synders Død, men at han ombender sig og betaler.“ Nu er imidlertid hverken Fortjenestesarbeidet eller Fyldestgjørelsesarbeidet fuldendt paa Jordens; derfor kommer Skjærsilden mellem Døden og Dommen, for at Synderne kan renses fra al Urenhed, førend de træder frem for Guds Dom. Men endog Skjærsilden er under Kirkens Naadighed, og man kan ogsaa betale, for at Kirken skal forte Skjærsildens Pine.

Saaledes var Slavehystemet fuldendt. Skulde nogen slippe ud af disse vældige Lænker, saa maatte det være en ganske særegen Herrens Sthrelse, som rev ham ud. Men det som forbaus er enhver kristen, det er dette, at Kristus ikke er nævnt i hele dette System. Hans Gjerning var nemlig den, at han har forhvervet den Naade, som

hjælper Mennesket til de gode Gjerninger; men ellers er al hans Gjerning og al hans Magt overgivet Kirken. Luther havde i sit Hjertes Enfoldighed prøvet dette System, og han havde højet sin Ryg under Rehabeams Skorpionsvæber, indtil den var blodig af Slagene; men han havde ikke fundet Fred for sin Samvittighed, og istedefor at gyde Valsam i Hjertets Saar havde Kirken kun sørget for uasladelig at holde Saarene aabne, for at den feberagtige Fver i Kirkens Ejendomme kunde holdes vedlige. „Kirken“ drev det samme Spil med ham, som den havde drevet med saa mange andre oprigtige Sjæle; men Gud havde besluttet, at han skulde blive et udvalgt Nedskab til at oprykke og til at nedrive, til at ødelægge og til at nedbryde, til at bygge og til at plante. Papemagt og Kirkemagt skulde oprykkes og nedbrydes, men Guds Menighed skulde plantes og opbygges. Luther skulde erfare, at Fredens Vei er Retsfærdiggjørelsen af Kroen alene, og Samvittighederne skulde frigjøres, og Sandheden Rige skulde efter træde op mod Magtens.

Saaledes var Udgangspunktet for den mægtige Bevægelse, som vi kalder Reformationen, ikke en theoretisk Erfjendelse af den rene Lære om Retsfærdiggjørelsen; men det var simpelthen et Kristenmenneskes Erfaring af sin egen Retsfærdiggjørelse for Gud. Derfor kunde Reformationens egte Børn med saa megen Sikkerhed angribe hele det katholske System i dets Rød og rette Slagene imod det med en ubønshørlig Overbevisning. Trods alle de Vidnesbyrd af den hellige Skrift, som Katholikernes Fortolkningskunst forsynede dem med, og trods alle de Vidnesbyrd af Fædrene, som i saa rigelig Mengde stod til Katholikernes Raadighed, at Apologien selv figer, at om Vidnesbyrdene skulde tælles, saa blev Seieren paa Katholikernes Side, kunde de evangeliske dog ikke føres bort fra den Erfjendelse, som de havde bundet ved Guds Ords levende Gjerning i dem. Apologien afdækker med ubarmhjertig Haand Skjævheden i hele den katholske Lærebogning. Det var Mangel paa alvorlig Syndserfjendelse paa den ene Side, og Mangel paa alvorlig Erfjendelse af Guds Vrede over Synden paa den anden, som var de to raadne Kilder, hvoraf hint glatte og slibrige System udflød. Reformatorerne havde i Livets Alvor erfaret begge Dele, baade Syndens Magt og Guds Dom over den, og de kunde derfor tale om begge Dele som de, der vidste, hvad de talte om.

Skolastikerne, siger Apologien, forringer begge Dele, baade Synden og Straffen, naar de lærer, at Mennesket ved egne Kræfter kan holde Guds Befalinger. Maar de katholske læerte, at Menneskets Retfærdiggjørelse begynder dermed, at det af egne Kræfter begynder at holde Loven, da havde de evangeliske to sterke Svar, som de holdt frem; det første var Synden, det andet Guds Brede. Thi de vidste, at Synden først og fremst var Arbejsnyd, og at denne bestod ikke alene i Mangelen paa den „oprindelige Retfærdighed“; men den bestod fornemmelig i ond Lyst. Og formedelst den onde Lyst, som hersker i Kjødet, er den menneskelige Natur given hen i Trældom og holdes fangen af Djævelen, som bedaarer den ved ugodelige Tanke og Bildfarelser og driver den til alle Slags Synder. Men der som Mennesket saaledes er bundet under Synden og Djævelen, saa er det sikkert, at hvor meget det end kan frembringe en borgerlig Retfærdighed, saa kan det dog umulig være Guds Lov underdanigt. Og endnu skarpere træffer Slaget den fuldstændige Overfladiskhed i Katholikernes Lære, naar Apologien imod Gjerningsretfærdigheden sætter Guds Brede. Thi det er i Virkeligigheden Guds Retfærdighed, som bespottes, naar der tales om, at det naturlige Menneskes gode Gjerninger skulde erhverve dem en „Billigheds Fortjeneste“ for Gud. Det gjaldt om at gjøre Alvor baade af Lovens Krab og af Kristi Frelsergjerning, og saavel det ene som det andet vilde omdannes til en Deg, om ikke Guds Brede over Synden erkjendtes i dens Hellighed og Retfærdighed. Naar derfor de katholske paastod, at Mennesket af egne Kræfter kan holde Loven, saa var det et Svar, som hentede sit Alvor fra personlig Erfaring, naar Apologien fremholder, at Lovens første Fordring er Kjærlighed til Gud; men det er umuligt, at det Hjerte, som i Sandhed føler Guds Brede, kan elske Gud. Naar Loven prædikes, da er det Mennesket saar hjende, at det er skyldigt til den evige Dom. Og saa længe Gud saaledes forfører, og det ser ud, som om han nedkaster os i den evige Død, kan den menneskelige Natur ikke faa Frimodighed til at elske den vrede, dømmende og straffende Gud. Og hvorvel et naturligt, syndesikkert Menneske kan indbilde sig og drømme om, at det elsser Gud over alle Ting, saa er denne Drøm snart forbi, naar Loven begynder at anklage og forførde Samvittigheden, som den bestandig gjør.

Dg ligesom denne Lære om Menneskets fortjensstige Gjerninger er ganske falsf, saaledes er den ogsaa usikkert til at føre Menneskene til Fred med Gud og til Fred i Samvittigheden. Den hele Sag er opdigtet af ørkesløse Mennesker, som ikke hjænder til, hvorledes man faar Syndernes Forladelse, og hvorledes Fortrosteningen til egne Gjerninger går tilgrunde under Guds Dom og Samvittighedens Angst. De trygge Hyltere mener bestandig, at de fortjener Guds Raade ifølge Værdighed, fordi det er naturligt, at Menneskene fortørster sig til egen Retsfærdighed; men de forsøker ikke at Sa-
m-
vittig-
h-e-d-e-r er ubisse og fulde af Evil og gribet saa til en,
faa til en anden Gjerning, ja d-y-n-g-e-r Gjerning paa Gjerning
for at finde Fred. Saadanne mener aldrig, at de har nogen „Værdigheds Fortjeneste“, og falder i Fortvilelse, om de ikke faar høre Evangeliet om Syndernes naadige Forladelse. Thi det er aldeles unhyttigt at stille nogen egen Gjerning op mod Guds Brede. Derfor, om Retsfærdighed er af Lovens Gjerning, da kan intet Menneske blive retsfærdigt, intet Menneske blive frelst; thi Guds Brede bliver over ham. Det er ikke Lovens Gjerning at retsfærdiggjøre; og om nogen lærer, at Mennesket maa fortjene Retsfærdighed ved Lovens Gjerning, da driver han det kun til Vanstro og Fortvilelse.

Den katholiske Kirke hjænde alfor godt denne Virkning af sin Lære paa de forfærdede Samvittigheder, at den drev dem fra Gjerning til Gjerning. Det var netop, hvad den tilsigtede. Thi saadan de forstrækkede Samvittigheders Trældom var, som ovenfor vist, just dens Fryd og dens Vinding. Derved fik den ivrige Arbejdere i Munkehætter, og derved fik den Penge i sine tomme Kister. Men derved havde den ogsaa drevet Luther ned i FortvileSENS Dyb, hvorfra Gud opreste ham, for at han skulde være dygtig til at begynde en alvorlig Kamp mod Trældomsmagten med Hovedet i Rom. Rom havde væbnet sin egen Modstander.

Men naar nu Lovens Prædiken saaledes ikke kan retsfærdiggjøre, men kun aabenbare Guds Brede og forfærde Synderen istedetfor at give ham Fred, er det da Apologiens Mening, at Loven slet ikke skal prædikes, og at Samvittighedens Følelse af Guds Brede kun er en unsdig og falsf Skæl, som aldrig burde findes i en Menneskessjæl?

Det være langtfra. Reformationen havde falsoe Venner*), som for-agtede Loven og kun talte om Troen; men ikke saa de egte Børn. Det var i sit Hjertes Angst og i Sambittighedens Nød, de havde lært at søge sin Frelse i Kristus, og de kunde ikke negte for sig selv, at om de ikke saaledes havde lært at kjende sin Elendighed, saa havde de heller aldrig lært at kjende Kristi Belgjerning. Apologien er derfor ganske sikkert derpaa, at skal Menneskene vorde frelst fra Døden og al Syndens Elendighed, da maa de først lære at kjende denne sin Elendighed; men den største Elendighed er Guds straffende Brede over Synden. Derfor lærer Apologien, at Voden bestaar af to Stykker, Sønderknuselsen og Troen. Og Sønderknuselsen beskrives som Syndens og Dødens Skræl, som Sambittigheden føler, naar den merker, at Gud vredes over Synden, og den sørger over at have syndet. Og for at ingen skal tro, at saadan Skræl og Angst er unsdig og mod Guds Vilje med Menneskene, da siges der, at dette er Guds to vigtigste Gjerninger i Menneskene, at først er det at retfærdiggjøre og levendegjøre de forfædede. Og efterdi al Guds Gjerning øves gjennem hans Ord, saa er ogsaa den hele Skrift delt efter disse to Gjerninger. Den ene Del er Loven, som viser, straffer og fordømmer Synderne, den anden er Evangeliet. Og det er ikke, fordi Herren har Behag i at plage Menneskernes Børn, at han lægger saadan Angst og Skræl for sin Brede i deres Sjæl. Gud forsørger, for at der skal være Rum for Trøst og Levendegjørelse, fordi sorgløse Hjarter og

*) Saaledes Agricola med følgende Satser:

1. Loven er ikke værd at kaldes Guds Ord.
2. Om du er en Glæsige, Hørlærl, Egteskabsbryder, tror du, saa er du paa Salighedens Vej.
3. Om du staar i Synder over Ørene, tror du, saa er du allerede midt i Saligheden.
4. Dekalogen eller de ti Bud hører til paa Raadstuen og ikke paa Prædikestolen.
5. Alle de, som omgaaes med Moses, maa fare til Djævelen. Til Galgen med Moses!
6. Vi skal ikke berede Menneskene til Evangeliet ved Lovens Prædiken. Gud maa gjøre det; hans Gjerning er det.
7. I Evangeliet skal man ikke handle om Lovens Overtrædelse, men om Sønnens Lidelse.

saa danne, som ikke føler Guds Brede, forsmaar Trøsten.

Altsaa for ataabne Hjerterne til at modtage Trøsten er Hølelsen af Guds Brede, virket ved Lovens Prædiken, nødvendig. Fordi det er en saa uendelig Ædmygelse for det naturlige Menneske at tage Trøst af Raaden, derfor er Guds Brede over Synden saa nødvendigt et Led i den evangeliske Lære om Retfærdiggjørelsen af Troen alene. Og den evangeliske Kirke kunde ikke byde Sjælene den Slags Lægemidler mod Syndensøden, som Katholikerne, øvede i aandeligt Kwakhalveri, kændte saa vel, om det end var meget behageligere for Kjød og Blod at høre den katholske Lære om, at Mennesket selv kunde „Fyldestigjøre“ for sine Synder, og at Voden bestod i Valsarter og Gaver og Abe-Maria-Vønner osv. Thi hvem vilde ikke meget heller underlæste sig saadanne „Fyldestigjørelser“ end hine forfærdelige Samvittighedens Nædsser, hvorom David siger: „Øs den s Kædler har om spændt mig.“ Hvem vilde ikke heller i Harniss og Rustning søge hen til Jakobs Tempel og Peters Kirke end udholde hin uudsigeligbold somme Smerte, som selv almindelige Mennescher føler, naar deres Bod er sand? Reformatorerne var altsaa ikke af dem, som tog Himmeriges Riges Nøgler og søgte at lukke sig selv ind og derpaa stenge Døren for andre. Havde de selv været først gjennem det dybe, hvor Vandene trængte dem ind til Sjælen, saa søgte de ogsaa at lede andre den samme Vej, gjennem Fornedrelse til Forløsning, gjennem Ædmygelse til Ophøielse. Og saa langt fra, at de foragtede den Del af Herrens Ord, som afmaler saadan Sjælens Øsielse og Sønderknuselse, agtede de den saare høit. Vods salme er saa ret egentlig Reformationens Indlings-salmer, fordi de udtalte netop den dybe Syndserfjendelse og den alvorlige Hølelse af Guds Brede, som var Reformatørernes egen Livserfaring, og som satte dem i stand til med saa megen Kraft at angribe den katholske Overfladished. Det var nemlig dette Menneskets personlige Møde med Guds Brede i sin Samvittighed, som fra først af bragte Synderen i personligt Forhold til Gud og rev ham ud af den Indbildung, at Kirken eller hans udvortes Tilslutning til Kirken kunde gjøre ham retfærdig og salig.

Saaledes var den katholske Lære grundig rystet, og den tomme Indbildung om Gjerningernes Fortjenestes ganske bortrevet som en

elendig Spindelvæv ved det knusende Alvor, hvormed Apologien fremhæver Menneskets Fordærvelse og Guds Brede. Og det var tillige paavist, hvorledes hvert Menneske maatte lære denne sin Elendighed at hjænde, for at hans Hjerte kunde aabnes for Christen. Der ved bliver nu denne Samvittighedens Angst og Syndens og Dødens Skræf tillige Troens Fødsels smerte. Thi naar al Tillid til egen Fortjeneste forgaar i Følelsen af Guds Brede, saa kommer det Spørgsmaal for Alvor: Hvorledes skal jeg arme, fortalte Synder naa til Guds Retsfærdighed, til Fred med Gud? Og her er den evangeliske Kirke ligesaas alvorlig i sit Svar, som den katholske var letfindig og overfladisk. Naar vi er overbældede af Synden og Døden, tilbyder Forjættelsen os Forløsning uforstyrdt formedelst Kristus, og denne annammes ikke ved Gjerninger, men ved Kroen alene.

Imod Guds Brede kan jeg ikke sætte min egen Gjerning, men alene Kristus; thi han har fyldestgjort for Synden. Hans Død er Fyldestgjørelse for den evige Død, hvormed Loven truer Synderen. Han er Midler og Forsoner. Ingen maa drømme om nogen Retsfærdiggjørelse uden ved Kristi Forsoning. Og denne Forsoningsdød er et Offer, som er fyldestgjørende for den ganske Verdens Synder. Kristi Fortjeneste er Løsepengen, efterdi der maatte være en vis, bestemt Forsoning for vores Synder. Derfor bliver der ikke Tale om nogen fyldestgjørende Gjerning, men kun om Kroen. Loven kunde synes at have skadet, idet den gjorde alle til Syndere; men den Herre Jesus kom og tilgav alle Synden, som ingen kunde undgaa, og udslettede Haandstriften, som var os imod, ved sit Blods Udgådelse. Derfor bliver ingen retsfærdiggjort ved Gjerninger, men kun ved Kroen.

Men nu løftede Racabet sig fra katholsk Side just paa samme Maade som den Dag idag fra Nationalisterne. Denne Lære, raabte de, er forsædlig. Den undergraber al Guds frygt og al Gedelighed; thi Kroen er en historisk Kundskab, Kroen har ogsaa Djævlene, Kroen kan findes sammen med Døds synd. Hvorhen skal denne Tale om Kroen føre, uden til alslags Ugudelighed? — Men Apologien vidste, at den katholske Kirke længe nok havde undergravet Gedeligheden, fordi den ikke havde gjort Alvor af Syndens Fordærvelse og Syndens Dom. Og for at vise, hvor aldeles uretfærdig denne Beskyldning var, saa peger den paa, hvorledes Kroen bliver til. Den

er virket ved Omvendelsen og Syndssforladelsen
 Prædiken; thi den første forsærder Menneskene, overbeviser dem
 alle om, at de er skyldige til den evige Brede og Død, den anden op-
 reiser og trøster, idet den tilbyder Syndernes Forladelse og Retfær-
 diggjørelse for Kristi Skyld. Denne Tro, som opreiser og trøster un-
 der saadan Angst og Bæven, annammer Syndernes Forladelse, ret-
 færdiggjør og levendegjør. Thi saadan Trost er et nyt og aand-
 deligt Liv. Og en saadan Tro, som ikke er en ørkesløs Tanke,
 men som frier fra Døden, føder et nyt Liv i Hjerterne og er den Hel-
 ligaands Gjerning, den kan ikke bestaa sammen med Dødsdynd. Denne
 Tro bliver til i Boden, det er: den undfanges under Sambittighedens
 Forkræffelse, naar den føler Guds Brede over vore Synder og søger
 Syndernes Forladelse og Frelse fra Synd. Derfor kan den ikke
 findes hos dem, der lever efter Kjødet, der forlyster sig ved sine egne
 Begjørigheder og adlyder dem. Derfor er denne Tro paa engang
 retfærdiggjørende og gjensødende. Dette, siger Apologien, er klart
 og indlysende og vil blive forstaet af de gudfrugtige. Og hvorledes
 kan der siges noget klarere eller simpelere om Syndernes Omvendelse,
 eller hvorledes Gjensødelsen gaar til?

Troens Fødsel og Gjensødelse, den Helligaands Meddelelse, er
 saaledes ett for Apologien. Og ligesom det var den alvorlige Erfjen-
 delse af Guds Brede, som reddede de evangeliske fra at falde i Gjern-
 ingernes Snare, saaledes er det etter denne alvorlige Erfjendelse, som
 redder dem fra den anden Fare, nemlig Tro uden Liv, ligesom
 fra den katholske Bildsfarelse om, at Sakramenterne meddeler den Hel-
 ligaand eller meddeler Raade „af gjort Gjerning“, uden at nogen
 god Rørelse finder Sted hos den, som modtager dem. Saa er da
 denne Tro hverken nogen død Kundskab, ei heller kan den bestaa sam-
 men med Dødsdynd; men den Helligaands Gjerning, ved hvilken vi
 frelses fra Døden, ved hvilken de øengstede Sjæle opreises og levende-
 gjøres.

Denne Tro, som saaledes er født under Sambittighedens Angst
 og Bæven, er da heller ikke den sedvanlige menneskelige Mening om,
 at der er en Gud, at der er Straffe for Synd osv.; men det er den særlige
 Tro, hvormed hver enkelt Synder tror, at Synderne forlades
 ham for Kristi Skyld. Vi ser altsaa, at ligesom Sambittigheden, vaakt
 ved Loven, stiller Mennesket alene med Guds Brede, saa er der etter
 i Troen et personligt Møde mellem Sjælen og Gud.

Og endelig havde Katholikerne en overmaade fin Indvending mod Troens Retsfærdighed, den nemlig, at Retsfærdigheden ligger i Biljen, men Troen har sit Sæde i Fornuften. Men efter hjælper den personlige Erfaring de evangeliske, og de svarer med seirende Overbevisning: Ligesom Syndens og Dødens Mædster ikke er blot Tanker i Forstanden, men ogsaa forfærdelige Bevægelser i Sjælen, som flyr for Guds Dom, saaledes er ogsaa Troen ikke blot en Erkjendelse i Forstanden, men ogsaa en Tillid i Biljen, det vil sige, den er at ville og modtage det, som tilbydes i Forståelsen, nemlig Forligelse og Syndernes Forladelse.

Hvad er nu Meningen dermed, at denne Tro retsfærdiggjør? Det vil ikke sige, at den er en saa overmaade god Gjerning, at Gud for dens Skyld overser al Uretsfærdighed og Synd. Heller ikke vil det sige, at fordi denne Tro er Begyndelsen til et nyt Liv, saa regner Gud Begyndelsen, som om Maaleet, den fuldkomne Hellighed, allerede var naaet. Men det betyder dette, at vi bliver forligte med Gud, at vi erholder Syndernes Forladelse, at vi uretfærdige bliver erklæret retsfærdige for Kristi Skyld. Apologien under sørdeles dette Udtryk, at Troen forliger os med Gud. Medens Loven virker Brede, saaledes annammer nemlig Troen Guds Forståelse om, at han vil være os naadig for Kristi Skyld. Saaledes har vi ved Kristus Adgang til Faderen ved Troen. Den Bredestdom, som Loven har lært os at se og kende, den ophæves ved Troen, som gjengiver Hjertet Liv og Fred. Retsfærdiggjørslen er altsaa ikke en Proces, en livslang Udvikling, men den er en sieblæffelig Handling af Gud, idet han forlader Synden for Kristi Skyld, frier Samvittigheden fra Dødens Angst og Skrekk, trøster, opreiser, læger og levendegjør det bedrøvede, nedslagne, sønderknuste og i Dødens Angst bævende Hjerte.

Saaledes var ved denne Fremstilling af den retsfærdiggjørende Tro baade Guds Retsfærdighed og hans Naade kommen til sin Ret. Baade Kristi Fortjeneste og Troens Ædmighed var ufrænket. Baade de sikre Synderes Trang til at opvækkes, og de bedrøvede og øngstede Samvittigheders Hunger efter Naade var gjort fyldest. Der staar kun et Spørgsmaal tilbage, som allerede ovenfor er blevet berørt, det er: Ved hvilket Middele vises Retsfærdiggjørselen? Og Apologien svarer uden al Væktenkning: Ved Ordet og Sakramenterne. Thi vi retsfærdiggjøres ved Troen, men Troen kom-

mer af Hørelsen, men Hørelsen af Guds Ord. Evangeliets Prædiken virker Troen i dem, som annammer Evangeliet. Derfor er det netop det samme for Apologien, enten den siger, at Troen retfærdiggjør, eller at Ordet eller Forjættelsen retfærdiggjør; thi Troen kan ikke være uden Ordet. Det er umuligt, at Samvittigheden i Dødens Angst kan opreises ved noget andet end ved et vist og fast Guds Ord. Derfor formanes Syndere til at tro Aflossningsordet som en Røst fra Himmelten. Men Forjættelsen i Ord og Sakrament gavner intet uden Tro. Naar Katholikene lærte, at Sakramenterne og Aflossningsordet meddeler Raade uden Tro, saa forkastedes dette som en Drøm og Indbildung. Ordet tilbyder Syndernes Forladelse, og Sakramentet er ligesom et Billede af Ordet, idet det holder os Forjættelsen for Øje; men ligesom Forjættelsen er unyttig, saafremt den ikke annames i Troen, saaledes er ogsaa Sakramentet unyttigt, saafremt Troen ikke kommer til, som er i Sandhed overbevist om, at her tilbydes Syndernes Forladelse. Derfor er det de forfærdede Samvittigheder, som er skifte til at modtage Sakramentet.

Naar endelig den katholske Kirke, for at kunne beholde Sjælene i sin Trældom Livet igjennem, paastod, at ingen kunde være vis paa sine Synders Forladelse og sin Retsfærdiggjørsel, saa kunde de evangeliske af sin Erfaring vidne, at Syndesforladelsens Raade er Hjertets faste Klippe. Naar nogen twiler om sine Synders Forladelse, skjønder han Kristus, efterdi han anser sin Synd større og kraftigere end Kristi Død og Forjættelse, da dog Paulus siger, at Raaden er overslødigere end Synden, det er, at Guds Barmhertighed er rigere og kraftigere end vor Synd. Herved bræst Trældomsaaget, som Kirkenmagten havde lagt paa Samvittighederne. Retsfærdiggjørslen af Troen alene for Kristi Skyld blev Frihedens Evangelium, frigjørende fra Syndetrældom og fra Mennesketrældom, et Fredens Ord for forfærdede Samvittigheder, et Glædens Budskab for følgende Sjæle.

Saaledes træder den evangeliske Lære frem i Apologien, grundig i sin Erkjendelse af Synden og i sin Erkjendelse af Raaden. Den nedstaar med Vælde den katholske Lære baade om Gjerninger og om Tro. Hverken døde Gjerninger eller død Tro vil den vide af. Troen er Liv, og paa samme Tid, som den gjennem Kristi Blod trænger

frem til Faderens Hjerte og vinder Barneretten hos ham, saa er den selv den Helligaands Gjerning i Mennesket, gjenførende og dygtig-gjørende Mennesket til gode Gjerninger. Ligesom Kristi Gjerning er Død og Liv, saaledes er Kroen ogsaa Død og Liv med ham, Kors-fæstelse med ham og Opstandelse med ham. Derfor er i Apologien Retfærdiggjørelse og Gjenførelse uafsladelig forbundne med hinanden i uopløselig Enhed; thi hvor meget end Tornusten kan skille disse Ting fra hinanden, saa er een Ting uomstødelig bift, og det er, at i den troendes Erfaring er de uadstillelig forenede. I samme Stund som Barnet finder Faderens aabne Hjerte og modtager hans Kjærlighed, i samme Stund kendes og Kjærlighedens Gld i Barnehjertet.

Den katholske Kirke havde søgt Magt, derfor maatte den føre Mennesket i Trældom. Men det er at holde Menneskene borte fra Kristus, thi han alene frigør. Den katholske Kirke søgte efter Herredømme over den ganske Verden, derfor maatte den gjøre Veien bred for Menneskene; men det er at gjøre Kristus til Syndetjener, thi kun i hans Navn kunde den herske. Den katholske Kirke stræbte efter Guds Magt, derfor maatte den sætte sig i Guds Sted; men det er at holde Kristus borte fra Menneskene; thi han giver ikke sin Øre til nogen anden.

Den evangeliske Kirke søger efter Sandhed, derfor fører den Menneskene til Kristus, som frigør dem; thi han er Sandheden. Den evangeliske Kirke søger Verdens Frelse, derfor peger den paa den trange Vej, som fører til Livet; men Veien er Kristus, thi han er Retfærdighed for hver den, som tror. Den evangeliske Kirke giver Gud Øren og Magten og Riget, derfor aabner den Hjerterne, at Ørens Konge kan drage ind.

De to store kjæmpende, aandelige Magter i Reformationstiden, det er Universalisme og personlig Kristendom, Nationalisme og Tro, Kirkemagt og Kristi Frihed. Kampen er en Verdenskamp, og saa længe Kirken er i Verden, skal denne Kamp ikke ophøre. Thi i Guds Menighed skal Antikrist have sinrone. Derfor se hver til, at han ikke forsøres og arbeider for Magtens Rige med de to Sverd istedetfor Sandhedens Rige med Landens Sverd, som er Guds Ord. Kristus første Satan i Trældom, for at Menneskene skulle vorde fri; enhver vogte sig for at føre Menneskene i Trældom, saa at Satans Magt kan vokse.

3. Retfærdiggjørelse af Tro og Verdens- retfærdiggjørelse.

[Kilde: Åbental-Skrift. 3die Aargang. 1877. Side 180—206. —Udg.]

Han vilde vist begaa en merkelig Feiltagelse, dersom man i den amerikaniske Kirkestrid troede at finde, hvad man i Kirkehistorien pleier at kalde „Lærestridigheder“. Den gjengse Sprogbrug iblandt os, som ofte paa den fortræffeligste Maade træffer Sømmen paa Hovedet, har derfor ogsaa med stor Sikkerhed givet os et andet Navn, nemlig K i r k e s t r i d e n. Folket har nemlig uvisstaaligt havt en Følelse af, at det ikke simpelthen gjaldt Lære mod Lære, men Samfund mod Samfund og Landsretning mod Landsretning.

Det forholder sig ogsaa saaledes, at det ikke i egentligste Forstand er en Lærestrid, som føres. Thi det er ikke derom der spørges, om Den norske Synode er trængt dybere ind i Guds Ord end Fædrene; den har aldrig gjort Fordring paa noget saadant; men Spørgsmaalet er simpelthen dette: Hvilket Samfund er med den største Trossab forblevet ved den Lutherse Børnelærdom? Hvilket Samfund er isandhed paa K a t e l i s m e n s Grund, saa at vi med freidig Tillid kan slutte os dertil, visse paa, at vi ved at bygge paa den Grundbold, som er lagt, virkelig bygger en L u t h e r s k Menighed og et L u t h e r s k Samfund? Hvilket Samfund gaar i Sandhed frem i Eliås's Land og Kraft med et lebende Bidnesbyrd, maegtigt til at omvende Hjerterne og berede Herren et velskikket Folk? Se, det er Spørgsmaalet. Der handles om, hvorvidt Begyndelsen er god, og

Striden bliver hed, fordi hele Fremtiden afhænger deraf. Og Menigheden er med Rette øengstelig, ja skjælver i sit Hjertes inderste, naar den ser hen til det knusende Ansvar, som hviler paa den Slegts, som nu lever og virker, fordi den ved, at naar den er lagt i Graven, saa maa dens Gjerning staa sin Prøve baade for Herrens dømmende Blit og for de Slegter, som efter os skal bygge Guds Kirke.

Det er derfor en ren Barnagtighed at ville betragte Striden som ungødig og forargelig. Man faar ikke undre sig, om vor Tro prøves i Ælden, man faar heller ikke undre sig, om der maa en Æld-prøve til for den Grundbold, hvorpaa et Folk og en Menighed sætter sin Fremtid. Det faar ingen forarge sig over, om enhver som tror at se nogen Skjævhed og Mislighed, figer fra bent ud og ligefrem. Thi det er bedre nu straks at gaa igjennem en fort Smerte end i lange Tider at lide af Skrøbeligheder og Sygelighed, fordi man hører paa en skjult Sygdom, som man ikke vil lade helbrede. De store og mægtige vil gjerne faa det derhen, at fordi vi er smaa og ubetydelige, derfor burde vi ikke tage det saa alvorligt. Men det hjælper ikke; en fattig Mand har ogsaa et Liv, og han kjæmper for sit Liv med samme Alvor som en rig Mand. Saa kjæmper ogsaa vi for vort Liv og for vores dhrebareste Interesser, og det saa meget alvorligere, som det gjælder ikke vort Liv alene, men det gjælder Menighedslivet og Tro-estlivet, som er Guds Liv i os.

Det er altsaa ikke en Lærestrid alene, men en Samfundsstrid; det er Strid om, hvorledes den Lutheriske Frikirke skal bygges blandt os. At imidlertid denne Strid ogsaa paa de mangfoldigste Maader kommer ind paa Lærenes Omraade, er naturligt og uundgaaeligt. Thi den første Vetingelse for Treen og Frelsen, det er Forkyndelsen af Guds Ord. Og det ved vi alle, at Forkyndelsen, Prædikenen, staar i den aller nærmeste Forbindelse med Læren. Men kommer der først Strid om Læren, saa maa den føres tilbage til Katalismen og Forklaringen; thi de er med fuld Ret og al kirkelig Hjemmel Menighedens faste Regel for den Lærdoms Form, som fra Prædikestolene forkyndes.

Denne Lærestrid har nu her hos os efter nogle indledende Stridigheder om Absolutionen og Evangeliet drejet sig om selve Midtpunktet i den Lutheriske Lære, Netsfærdiggjørslen af Tro. I den aller sidste Tid har vi imidlertid set, at der fra Den norske Syno-

des Side har været forsøgt en Vending i Striden, idet man har villet give det Udseende af, at Striden dreiede sig om Forsoningen og dens Almindelighed. Vi har imidlertid aldrig stridt derom; men naar det nu er gaaet op for Synoden, at Striden ikke har dreiet sig om Retfærdiggjørelsen, eller at den kun har dreiet sig om Retfærdiggjørelsen, fordi man var uenig om Forsoningen, saa skylder vi Retfærdigheden at undersøge paanh,

Hvad der strides om.

Det vilde være ganske urigtigt af os, om vi vilde forsøge paa at forrykke det egentlige Stridspunkt og derved give baade os selv og Synoden en falsf Stilling. Men det vilde være endnu værre, om begge Sider skulde drije et Spil med hinanden, saaledes at naar den ene talte om Retfærdiggjørelsen, saa talte den anden om Forsoningen, og medens de i Virkeligheden var enige, holdt de Striden oppe ved at tale om to Ting paa een Gang, for at saaledes Folket alligevel skulde deles mellem to Samfund. Der behøves derfor en samvittighedsfuld Prøvelse af denne Sag; thi vi for vor Del tør sige det med fuld Oprigtighed, at vi agter baade Sagen og vor egen Frelse for høit til, at vi vilde nedlade os til at fegte i Beiret for at opretholde en Partistilling.

Tor nogen Tid siden traf jeg en Mand, som sagde til mig, at han havde udfundet den egentlige Rød til Kirkestriden. „Det var godt,” sagde jeg, „saa kan jeg ogsaa saa vide den.” „Ja,” sagde han, „Grunden er Professorerne. Thi om Samfundene skulde blive ett, saa kunde kun een Skole bestaa, og saa mistede den anden Skoles Professorer sit Levebrød. Presterne har jo alligevel hver sine Menigheder og kan leve lige godt.“ Der findes vel endnu adskillige, som tænker ligedan; men vi giver dem at betænke, at Striden har været ført ikke alene mellem Samfund og Samfund, men at den til samme Tid og uafhængig af Samfundsstriden har været ført af Lægfolk i Den norske Synode mod Presternes Satser, og om vi ikke tager meget feil, saa er dette Tilfælde endnu den Dag idag. Det er Børne-lærdommens Dom over de fremmede Satser og Talemaader; det er den norske Bækkelses Dom over Forstandstheologien, som derigjen-nem er kommet tilshyne.

Det er nu vist alle bekjendt, at Striden om Retsfærdiggjørelsen kom af Striden om Absolutionen, og at Striden om Absolutionen reiste sig ved Den norske Synodes Lære om denne Sag. Der er et korth og skarpt Udtryk for denne Lære, som er blevet kaldt Den norske Synodes „Evangeliesats“. Den var ialtfald i sin Form saa ny og ukjendt for dem, som hidtil havde haft sin Børnelærdom kjaer, at den straks blev mødt med stor og bestemt Modstand. Den gjengives almindeligt saaledes: „I Evangeliet eller Absolutionsordet gives, tilskjences og meddeles Syndernes Forladelse til alle, som hører det, enten de tror eller ikke.“ Enten nu Den norske Synode har ment dette, eller den har ment noget andet og ikke formaaet at udtrykke sig anderledes, saa er det dog fast og vist, at med denne Lære traadte Synoden i Modsætning til AugustanaSynoden og til mange af sin egen Midte, og dermed begyndte Striden. Siden skal Udtrykket „meddele“ være opgivet, da det var misforstaaeligt. Men Den norske Synode bærer alene Skylden for denne Strid.

Nu er det imidlertid en Kjendsgjerning, at i den Lutheriske Kirke har der aldrig været sjælvet mellem Retsfærdiggjørelse og Syndernes Forladelse. Og dersom Reformatorerne skulde særlig pege paa et enkelt Guds Ord, ved hvilket Retsfærdiggjørelsen virkes, saa nævnte de gjerne Absolutionsordet. Det var derfor selvfølgeligt, at da Striden i Amerika først var reist om Absolutionen, saa maatte man komme til en Undersøgelse om, hvad Syndernes Forladelse er, og hvor og naar den gives. Og dersra maatte man komme til Retsfærdiggjørelsen af Tro, som er et og det samme med Syndernes Forladelse efter vor Børnelærdom.

Hvorom dreier nu altsaa Striden sig den hele Tid? Nabebart om intet andet end om Syndernes Forladelse. Den i Folkemunde saakaldte „Evangeliesats“ valte Modstand ved det uhørte Udtryk: „Gives, tilskjences og meddeles til alle, som hører det“; og det som Striden maatte dreie sig om, var naturlig, til hvilke Personer Syndernes Forladelse gives, tilskjences og meddeles. Thi Modstanden kom fra den norske Bøkkelses Leir, som med bestandig, uafviselig Henvisning til Børnelærdommen svarede: Til alle bodfærdige og troende Syndere gives, tilskjences og meddeles Syndernes Forladelse. Det var klart, at her forelaa en Kamp af omfattende Be-

thydning, en Kamp, der ikke var om twilshomme og uafgjorte Værefætninger, men om selve Kristendommens Grundkjerne, om selve Troeslivets Grunderfaring, om Reformationens Grundsandhed. Der funde nemlig ikke strides om andet end det gamle Spørgsmaal, om Syndernes Forladelse er en mekanisk, massfinmæssig Virkning, som ikke er afhængig af andet, end at Presten udtales visse foreskrevne Ord, eller om Syndernes Forladelse er en personlig Handling af den barmhertige Gud med en arm, fortapt Synder, som ikke ved sig noget andet til Frelse end Jesus Kristus.

Da Synoden nu skulde forsvare sin Absolutionslære, gif den sjeblæflig tilbage til den Lære, at Verden er retsfærdiggjort, og at Gud fra sin Side har forladt alle Mennesker deres Synder, og at der derfor kun staar tilbage at bringe Menneskene Kundskab, Budskab derom, og at opfordre dem til at tro dette. Her maatte Striden nødvendigvis dreie sig om, til hvilken Tid Gud forlader et Menneske Synden. Er dette skeet ved Jesu Død, og er dette uden videre en Syndsforladelse over alle Mennesker, hvad er det da, som giver et Menneske Barnekaar hos Gud? Modstanden valtes naturlig til dette Svar, som hentes fra selve den lutheriske Bekjendelse: Gud forlader os Synden da, naar vi tror, og med Syndsforladelsen faar vi Barnekaar hos Gud. Var det om noget nyt, der stredes? Nei langtfra. Det gjælder fremdeles om: Hvilke Personer og til hvilken Tid forlader Gud Synden? Den inderste Kjerner i Spørgsmaalet er dette: Hvorpel des bliver et naturligt, fortapt Menneske et Guds Barn med alle dets salige Rettigheder? Det staar nemlig saa fast som Klippen siden den Lutheriske Reformations Dage, at vi ikke i den kirkelige Sprogbrug kan fåjelne imellem Syndernes Forladelse og Barnekaar hos Gud, og straks der er Uklarhed om det ene, saa er der også saa al Grund til at antage, at der er Uvidenhed om det andet.

Nu er det visselig sandt, at al Guds Maade hviler paa Forsoningen, og det har ingen benegtet. Men det eneste, som har bevirket, at der ved enkelte Lejligheder har været talt om Forsoningen, har været den Omstændighed, at Synodens Lære har denne Besynderlighed, at Syndernes Forladelse efter den hører ind under den anden Troesartikel, medens vi med hele den kristne Kirke befjender, at den hører ind under den tredie. Modstanden mod Synodens Lære har

derfor paa een Gang maattet gaa ud paa at vise, at man ved den tog Syndernes Forladelse bort fra den Blads, hvor den efter Børnelærdommen hører hen, og at man satte den ind paa et Sted, hvor den ikke hører til. Vi maatte baade sige, at Syndernes Forladelse hører under vor tredie Troesartikel, som handler om Landens Virksomhed, der er Forsoningens Frugt, og vi maatte benegte, at den hører under den anden Artikel, som handler om Forsoningen selv. Kun saaledes var det muligt at verne om Børnelærdommens urørt Helligdom. Kun saaledes var det muligt at eftervise den totale Forvirring i Frelsens Orden og Guds Husholdning, som Synodens Lære om Verdensretfærdiggjørelsen maatte medføre.

Men trods det, at Synodens Lære saaledes medfører en Forandrings i Børnelærdommens Fremstilling baade af Forsoningen og af Retfærdiggjørelsen, saa er det egentlige Hovedspørgsmaal dog dette: *Til hvem giver Gud Syndernes Forladelse, og naar gjør han det; og hvem faar Syndernes Forladelse, og naar faar han den?* Med andre Ord: Hvorledes bliver jeg arme, fortalte Synder et Guds Barn? Men det var dette Spørgsmaal, som Reformationens verdensrystende Kamp dreiede sig om; det var dette Spørgsmaal, som sit Svar i Luthers Livserfaring og i det løsende Ord, som han pegede paa i Bibelbogen; det var dette Spørgsmaal, som han udgredede af det Bildrede, hvori det var bragt ved den katholske Kirkes Lærdomme. Det er derfor, vi i Apologien etter og etter hører dette triumferende Spørgsmaal stillet til den katholske Kirke: Lad nogen af Modstanderne sige os, hvordan Gjensædelsen gaar for sig! Det er derfor saa ret egentlig et Katekismusspørgsmaal, hvormi vi er uenige med Den norske Synode, et Spørgsmaal som enhver gjensidt kristen maa vide Svar paa. Og saavidt vi forstaar Sagen, saa er det derom det gjælder, om Gudsforholdet er et levende, personligt Forhold mellem en arm Synder og en barmhjertig Fader, eller om det er et dødt Regnetykke, en logisk Tornuftslutning, som kan opgjøres paa samme mekaniske Maade, som jeg ved at undersøge et Gavebrev eller et Skjøde kan komme paa det rene med, at jeg har facet en Fordiendom eller en Pengesum.

Den hele Tid har ogsaa Striden uafbrudt baade af Den norske Synode og af os været holdt en Strid om Retfærdiggjørelsen. Allerede i 1861 diskuterede og tilstøtte Den norske Synode nogle Satser fra

Missourishynoden, hvor Hovedsagen som forhandledes, netop var dette, om Gud har forladt alle Mennesker deres Synder. „Om Retsfærdiggjørelsen“ er Titelen paa den bekjendte „Traktat No. 4“, som er en Oversættelse af Synodalkonrentsens Forhandlinger i Milwaukee 1872. „Om Retsfærdiggjørelsen“ diskuterede man paa Rock Prairie i 1872 og i Minneapolis i 1875, og siden har det altid været staaende Udtryk, at de to Samfund var uenige om Retsfærdiggjørelsen. Naar det derfor nu i 1877 erklæres, at „den saakaldte Strid om Retsfærdiggjørelsen egentlig har været en Strid om Forsoningen, og at det har været vildledende, at den ikke er blevet kaldt med sit rette Navn,“ saa synes dette ganske forunderligt. Jeg vil her sige det ligefrem, at min Tanke herom er den, at Synoden nu finder, at dens Retsfærdiggjørelseslære har været uholdbar, og at den gjerne vil føre Striden over paa nye Enemerker. Jeg har Grund til at tro dette af den synlige Flid, som Synoden i den senere Tid har gjort sig for at undgaa de anstødelige Udtryk: „gives, skænkes og meddeles“, og af den fuldkomne Caushed, som Synoden har iagttaget ligeoversor Pastor H. U. Sverdrups Brev i anden Aargang af Kvartalskriftet: „Nogle Ord om Synodens Traktat om Retsfærdiggjørelsen.“ Men jeg tror ikke, at Synoden er sig klart bevidst, at det er Feighed at forlade Stillingen paa den Maade. Der skal en alvorlig Overbevisning om sin Uret til for at tilstaa, at man ubesindigt har fremsat Lærdomme, som har sønderrebet Hjerter og Familier, Menigheder og Kirkesamfund, som har bedrøvet de ensoldige og styrket de sovende i deres Vi-geyldighed.

Det som vi altsaa kjæmper for, er Børnelærdommens Fremstilling af, hvorledes Gud giver, og Mennesket faar Syndernes Forladelse, eller hvorledes et Menneske bliver et Guds Barn. Vi kan ikke gaa fra dette Punkt, fordi det maa være Hjernen og Stjernen i den Lutheriske Kristendomsforkyndelse. Ved Prædikenen om Syndernes Forladelse maa Menigheden samles, ved den maa Jesus Kristus blive Grundvolden for os og i os, og paa denne ene Grundvold maa ogsaa det amerikanske Kirkesamfund bygges, ellers staar det aldrig. Skulde det derfor end koste nogen Misie og Smerte, at denne Grundvold nedlegges, saa skulde vi dog agte det for en stor og forunderlig Maade, om Herren vilde hjælpe os kun til dette ene som vise Bygmestere at

grundfæste vor Prædiken og vore Menigheder og vor Stole paa den Guds levende Sandhed, som er Jesus Kristus, Synderes Frelser.

Vi gaar derfor nu over til at fremstille de to Samfunds Lære om Retsfærdiggjørelsen, og da det er nofsom befjendt, at Konferensen „ingen Lære har“, da den kun har den lutheriske Bekjendelse og den norske Kirkes Ørnelærdom, saa begynder vi med

Synodens Lære om Retsfærdiggjørelsen.

Det turde være mig tilladt at forudsigke den Bemerkning, at det hidtil ikke har lykkes nogen Mand af Konferensen at fremstille Synodens Lære saaledes, at han har undgaaet Beskyldningen for at være en Løgner. Jeg kan neppe vente en bedre Skjebne, naar jeg ser hen til den Fremsæd, som fra Synodens Side er brugelig. At Synoden ikke har forstaet vor Fremstilling af den lutheriske Lære om Retsfærdiggjørelse og Absolution og Gang efter Gang har tillagt os Anstuer, som vi aldrig har næret, det er aldeles unegteligt. Og Pastor Muus siger det ligefrem, at „Modstandernes“ Lære om Absolutionen var ham uforstaelig ved Mødet i Alegandria. Nu var der jo Mulighed for, at det kunde gaa mig ligedan. Jeg skal derfor saa meget som mulig bruge Synodens egne Ord. Dersom da ikke jeg forstaar dem, saa tør det haabes, at Synoden forstaar dem. Men isvrigt maa Synodepresterne holde mig og Folket til gode, at vi bekæmper deres Lære saaledes, som vi forstaar den; thi bedre kan vi ikke gjøre, og anderledes tør vi for vor Samvittigheds Skyld ikke gjøre.

Der er ogsaa en anden merkelig Kjendsgjerning, som vi gjør opmerksom paa her, førend vi fremstiller Synodens Lære. Synoden har altid med en forunderlig Bestemthed paafstaat, at den har sin Lære om Retsfærdiggjørelse og Absolution. Den har saa længe talt om „vor Lære“, indtil den har gjennemtrængt Folket med den Bevidsthed, at der er en særige „Wisconsinerlære“ om disse Ting. Nogle har naturligt betragtet dette som et særegent Fortrin og har gjerne tillagt: „Vi har den rene Lære,“ og dermed da forbundet den Mening, at altsaa har ingenanden den rene Lære. Andre har ligesaa naturligt opfattet dette som en særegen Mangel ved Den norske Synode, idet de ubilkaarlig har tænkt, at i den lutheriske Kirke gjelder ikke „min Lære“ og „vor Lære“, men Guds Ords Lære, og at der

turde være adskillig Betænkelighed ved at tillægge Synodepresierne, som kræver Eneret til at lære, den Ufeilbarhed i Udlæggelsen af Guds Ord, som de gjør Krab paa, fordi de følger den naturlige Lænknings Love (Marsberetning 1869). Troligt er det imidlertid, at Den norske Synode med „vor Lære“ ikke har villet mene nogen særegen Lære, forskellig fra den lutherske; men det falder unegtelig haardt at indskränte den lutherske Kirke til Den norske Synode eller Missourierne, og det er dog en Kjendsgjerning, at i vores Dage ialfald er der ikke flere, som hylder disse særegne Lærdomme. Hvorvidt de gamle Lutheranere, som Synoden pleier at beraabe sig paa, vilde hjænde sin Lære igjen i den wisconsinse, kan derfor være saare tvilsomt. Vi hjænder ialfald ikke vor Børnelærdom igjen deri.

Synoden har imidlertid, idet den begyndte fra Absolutionen, lidt efter lidt udviklet et helt System, som vi vil forsøge at gjengive saa kort som muligt.

„Til vor Frelse,“ siger Synoden, „maatte to Ting se: 1) vor Syndsforladelse maatte erhverbes, det har Kristus gjort for os; 2) Gud maatte i Kraft af denne Kristi Fortjeneste tilgive os vores Synoder eller udtrykkelig erklaere sig forsonet; det har han gjort ved at opvække Kristus fra de døde (som skrevet staar: „Han blev opreist til vor Retfærdiggjørelse“) og ved fremdeles at prædike for al Skabningen Syndernes Forladelse. Idet Gud opreiste Kristus fra de døde, erklaerede han sig tilfredsstillet og forsonet, al Verdens Synd for betalt og udslettet og Verden for retfærdig; i Guds Hjerte var altsaa allerede derved al Verdens Synd forladt i Guds Hjerte. Men vi havde dog ikke denne Forladelse, og den kunde ikke komme os til gode, førend vi vidste om den og troede paa den, og dertil behøvedes Ordet. Dersom maatte Gud lade forkynde denne sin Maade for os, og det gjør han ved Evangeliet, som altsaa ikke kan blive noget andet end en Forkydelse af Syndsforladelse d. e. Absolution. Ved Evangeliet træder Gud hen til Synderen og siger: Jeg er forsonet og ikke længer vred, jeg forkynder dig her ved alle dine Synders Forladelse; og dersom Synderen tror det, saa har han det. Dette er altsaa den Magt, som Kristus gav sine Disciple i Mark. 16, 15, hvor han sagde: „Gaar hen i al Verden og prædiker

Evangeliet for al Skabningen." Noget større og bedre kan ikke gives; thi „hvør Syndernes Forladelse er, der er Liv og Salighed,“ Samfund med Gud og alt godt.“

I disse Ord, som vi læser i Synodens Årsberetning for 1861, Side 16 og 17, var egentlig allerede alle Spirerne nedlagte til den Lærebhgning, som siden er fremkommen.

Endnu det samme Åar forklarer udførlig denne Lære om, at Gud fra Evighed har forladt alle Mennesker deres Synder, og at han uddeler denne Gave til alle uden Forskjel i Absolutionen. Derom heder det saaledes: „Udtrykket var ubesantligt, naar vi kun var enige i Sagen, at nemlig fra Guds Side Syndernes Forladelse i Absolutionen eller i Evangeliets Prebiken gives og skjænkes lige virkelig baade til troende og vantro, bødſærdige og ubødſærdige, Judas'er saavel som Petrus og Paulus, k o r t a l d e l e s u b e t i n g e t t i l a l l e, s o m h ø r e r d e n. Paa samme Tid er det lige saa vist, at de ubødſærdige forkaster og forsmaar denne Gave, idet de ikke vil tro Gud, naar han selv giver dem Syndernes Forladelse. Dette gives lige fuldt Syndernes Forladelse; thi Ordet kan ikke feile. Men de forkastede den i Vantro og sik altsaa ingen Brug eller Nutte deraf, ligesom en Fange, som ei vil tro, at han er benaadet, saa virkelig Benaadelsen, naar den forlyndes ham; men hvis han foragter og forkaster denne Naade, bliver han i sit Fængsel og dør da som en Fange, ikke for de Forbrydelsers Skyld, som var Marsag til hans Fængsling, thi alle disse er han benaadet for, men fordi han foragter Benaadelsen. Saaledes ogsaa med Syndere, s o m e i v i l t r o . Alle deres Synder er udslettede i Kristus, fastede i Havets Dyb, naglede til Korsets Træ o g k a n i k k e f l a d e d e m . Dette figer Gud dem i Ordet, giver og meddeler dem denne Benaadning og Udløsning. Men fordi de ikke vil tro det, saa er de fordomme, ikke for Syndernes Skyld i sig selv; thi de er alle udslettede, men fordi de ikke tror. Derfor heder det: Hvo som ikke tror, er fordommt, fordi han ikke troede paa den enbaarne Søns Navn, og den Helligaand skal overbevise Verden om Synd, fordi de ikke tror. V a n t r o er den eneste S y n d , som fordommer.“

I fuld Overensstemmelse hermed figes der da, at den rette Evangelieforklyndelse er denne aldeles ubetingede: „A l V e r d e n s S y n d e r f o r l a d t, s a a o g d i n, h v o d u e n d e r, h v o r

stor Synd du end har; tro det, saa har du det! Vil du ikke tro, saa er du fordømt."

Vi finder her allerede Synodens Svar baade paa Spørgsmaalet: Hvem forlader Gud deres Synder, og naar forlader Gud dem Synden? Det er gjentaget atter og atter, at Gud har forladt alle Mennesker deres Synder, og at denne Syndsforsladelse er skeet ved Jesu Ød, ja, fra Ewighed af. Denne Syndernes Forladelse er ogsaa saaledes virkelig og kraftig, at den opnører alle Menneskers Fordømmelse; men den er dog ikke fuldstændig, der er undtaget een Synd, som alligevel bringer Fordømmelse. Thi Vanstro er den eneste Synd, som fordommer, de andre Synder kan ikke skade dem. Der skal derfor prædikes saaledes: „Fra Guds Side er alle dine Synder forladte; tro det, saa har du det!" Dersom vi altsaa spørger: Hvorledes bliver en saadan „retfærdiggjort" Synder et Guds Barn? saa svares der: Ved at tro, at han er retfærdiggjort fra Guds Side. Da faar han fra sin Side Delagtighed i Retfærdiggjørelsen. Da er hans Vanstro ikke mere tilstede, og saaledes den eneste Synd, som fordommer ham, borte. Det forekommer mig, at efter Synodens Fremstilling maa Kroen siges at være en fortjenstlig Gjerning i alleregentligste Forstand; thi alle Mennesker er retfærdiggjorte fra Guds Side; men fra sin egen Side retfærdiggjør de sig ved Kroen. Men herom maa jeg sige, at dette kan være en Misforstaelse af mig, om det end synes en ganske nødvendig Slutning.

Det var aabenbart, at dette Spørgsmaal: Hvorledes bliver noget Menneske fordomt, naar alle hans Synder er ham forladte, maatte trænge sig frem med stor Kraft. Og det kan vel ikke forundre nogen, end ikke Synoden, at man blev lidet tilfredsstillet ved det Svar, at Vantroen er den eneste Synd, som fordommer. Hertil kommer nu ogsaa, at Guds Ørd taler om Guds Brede over Ugudeligheden paa en saadan Maade, at det ikke vel lod sig forlige med den Udtalelse, at alle andre Synder undtagen Vantroen ikke kunde skade nogen. Tag for Eks. og læs Rom. 1, 18—32, og 2, 1—16, saa tales der om Breden paa en saa eftertrykkelig og sønderknusende Maade, at hvert Hjerte, som ikke er ganske stivnet i Sæthernes Hølesløshed, vel maa have og ffjælve, og aldeles ikke kan tro, at alle disse der opregnede Synder er forladte fra Ewighed af. Synoden selv syntes heller ikke tilfreds med Svaret, og senere Læreudviklinger har deraf medført

nhe Forklaringer af dette vanskelige Spørgsmaal om Guds Brede over Synden. Man tog Absolutionsspørgsmaalet for sig igjen i 1874 paa Aarsmødet i Holden, Goodhue County. Og jeg maa tilstaa, at af al den forvirrede Tale, som er bleven ført, er vel dette Mødes Diskussioner noget af det merkeligste.

Hvorledes er Gud vred paa den Synder, eller den Verden, hvilis Synd han har forladt? Det plagede endnu Synodens System, hvor der ingen Plads var for Brede. Og her fremhættes den merkværdige Lære om, at Gud har to Slags Sind elag lige over for Synderne. Gud har et Sind paa Lovens Grund, et andet Sind ifølge Evangeliet. Efter Lovens Sind siger Gud til Synderen: „Du er fordømt,” efter Evangeliets Sind siger Gud til den samme Person: „Du er retfærdig.” Her vil man altsaa vide den rette Sammenhæng. Det behympede ikke meget disse lærde Folk, at Gud paa denne Maade til en og samme Tid sagde to Ting om den samme Person, hvoraaf den ene fornegtede den anden. Gud er i dette System kun blevet et dogmatisk Begreb, som man regner med, som man vil. Dog er det ikke min Mening, at Synoden virkelig tror, hvad den siger; men den er bragt i Knibe ved sine egne Fornuftslutninger, og saa hjælper den sig ud, som bedst den kan. Men det er Synd og Skam, at intet agtes helligt eller alvordligt i denne Leg med Ord.

Altsaa Guds Brede er kun Guds ene Sind, Syndsførladelsen er Guds andet Sind. Syndsførladelsen forklares nemlig af Professor Schmidt paa Rock Prairie Mødet saaledes: „Synodensforladelsen er det samme som at forlade Synden, at benaade. Denne Synodensforladelse maa være der først som en Handling og siden som en Tilstand. Denne Handling indtraadte først, da Kristus forsønede Verden, og denne Synodensforladelse er siden som en Tilstand i Guds Hjerte.” Vi tror desfor at være i fuld Oberensstemmelse med Synodens System ved at sige, at det dobbelte Sind er: Brede og Syndsførladelse. Og hertil svarer altsaa det dobbelte Ord, Loven og Evangeliet. Dette dobbelte Ord, som til samme Tid bider to modsatte Ting om den samme Person, kommer nu uden nogen somheds Betingelse til alle Mennesker. Der kommer Loven og siger: Du er fortapt, Gud er vred. Der kommer Evangeliet og siger til den samme Person i den samme Stund og uden nogenslags Betingelse: Du er retfærdig for Gud, Gud er ikke vred. Hvad skal saa

Mennesket gjøre? Hvordan skal Mennesket blive frelst? Hvorfledes bliver det et Guds Barn? Jo, svares der, ved Troen. Hvad skal jeg tro? At du er retfærdiggjort, at Gud har retfærdiggjort dig fra Ewighed af. Ja, men Loven, skal jeg da ikke tro den? Er ikke det ene Guds Ord saa godt som det andet? Ja, derom sigeres intet, saa vi kan ikke svare derpaa; men efter synes Troen os her at fremtræde som en ren Menneskehandling, der ved sin Fortjenstlighed bringer Mennesket Syndernes Forladelse. Thi ved Troen stiller, efter Synodens Udryk, Synderen sig paa Evangeliets Grund, han flytter sig saa at sige over fra Lovens Grund til Evangeliets; han har altsaa kun med Guds Evangeliesind at gjøre og bliver saaledes ved Troen fra sin Side, hvad han allerede var fra Guds Side, nemlig retfærdig.

Dersom vi nu korteligt sammenfatter den hele Synodelære, saa bliver den altsaa saaledes:

Gud har ved Jesu Opstandelse (eller fra Ewighed af) retfærdiggjort alle Mennesker uden Forskjel, Hedninger og Føder, vantro og troende.

Gud har ved sit Ord og sine Maademidler givet og skjønket denne Retsfærdighed til alle uden Forskjel, som har hørt dette Ord, enten de tror det eller ikke.

Ordets Prædiken er altsaa besalet af Gud for at bringe Menneskene det Budskab, at fra Guds Side er alle deres Synder forladte i Kristus.

Men, hvad Gud har givet til alle, har dog ikke alle saaet, fordi de ikke har modtaget det i Tro.

Men saamange som har troet, at Gud ved Jesu Opstandelse har tilgivet dem deres Synder, længe før de blev fødte og før de blev troende, disse er ved denne Tro retfærdiggjorte, og Gud lader sin ved Jesu Opstandelse udtalte Dom gjælde over dem.

Derimod bliver Guds Retsfærdiggjørelse ikke gjældende for dem, som i Vantro negter, at de er retfærdiggjorte.

Saaledes gaar altsaa Retsfærdiggjørelsen forud for Troen og gjælder fra først af alle Mennesker. Men siden kan Retsfærdiggjørelsen gribes i Tro, og da bliver den gjældende; ellers den kan forkastes i Vantro, og da bliver den til sidst ughyldig.

Vi tror, at vi i denne korte Summa af Synodens Lære har gjen-

givet den saa ret forstaet, som det er muligt for dem, som ikke har andet at holde sig til end deres egne Udtalelser. Vi har allerede peget paa nogle svage Sider ved Systemet; vi lægger her kun til, at vi ikke kan se det anderledes, end at efter dette bliver Troen følgende logiske Beregning:

Kristus er død for alle, og Gud har dermed tilgivet alle. Jeg er en af dem, altsaa har Gud tilgivet mig for 1800 År siden. Hvorfor da være bange, jeg er jo retfærdig for ham, det har han selv sagt mig ved Absolutionen, som jeg mange Gange har hørt. Saa vær da frimodig, Hjerte, og glæd dig i Gud, du er ren og fri.

Hør vi taget feil? Eller er der nogen, som kan se nogen anden Udgang af denne Tankerække? Vi tror det neppe, og vi går derfor nu over til en ganske korth Fremstilling af Øvrnelærdommens Lære om Retsfærdiggjørelsen, som vi trøstig tør paastaa ogsaa er

Konferentsens Lære om Retsfærdiggjørelsen.

Der er to Ting, som for den troende Bevidsthed staar uroffelig fast, hvor uforenlige de end synes for den fattige Menneskeforstand. Det er, at Jesus Kristus gav sig selv til en Gjenissningsbestaling for alle, og at vi alle var af Naturen Vredens Børn. Faderens Kjærlighed til de fortalte Sønner og Østre, over hvis Ulydighed han vrededes, og over hvis Elendighed han ynfedes, bevægede ham til fra Ewighed af at fatte det herlige Maad til Menneskers Frelse at sende sin Søn i Kjødet, hengive ham i Døden, opreise ham i Alanden og sætte ham ved sin høire Haand til en evig Konge i Herlighedens Rige, altsammen ikke for hans Skyld, men for vor Skyld, os til Frelse og evig Salighed. Det er en barmhjertig og dog retfærdig Fader, fra hvis kjærlighedsfulde Hjerte det hele Frelsesraad udgaar, som imidlertid ikke er endt og affsluttet ved Jesu Kristi Opstandelse, men som faar sin Fuldbindelse ved Alændens Udfendelse for at falde og oplyse, helliggjøre, opholde og herliggjøre alle, som vil lade sig drage af Faderen til Sønnen. Det er nemlig ganske umuligt for det naturlige Menneske, som flyr for Guds Brede og skjuler sig for hans hellige Øje, at tro den guddommelige Maade ved sin egen Kraft. Af min Styrke eller Hornust kan jeg ikke tro paa

Kristus eller komme til Kristus, min Herre; men det er den Hellig-aands Gjerning.

Faderen er altsaa ved Sønnens Død forligt med Verden, og han har fremstillet Sønnen til en blodig Maadestol, saaledes at saa mange som flyr hen til ham og holder sig fast til ham, for dem er der ingen Fordømmelse mere. Alle naturlige Mennesker derimod, som fødes til Verden med et ondt, gjenstridigt Hjerte, som ikke frygter Gud, ikke tror paa ham, ikke elsker ham, disse er alle sammen under Guds Vrede. Men den Helligaands Gjerning er denne ved Maadens Midler, Ordet og Sakramenterne, at bøie og sonderknuse de gjenstridige Menneske-hjarter og i deres Nød og Sammer bøse dem hen til Maadestolen. Og naar de drevne og jagede af Loven og løkkede og styrkede ved Evangeliet faste sig i sin Frelsers Arme, omlutter ham og hans Kors med det Dødens og Livets Alvor, hvormed et Menneske griber til for at redde sit Liv, da, i den Stund, træder Jesus frem for Faderen som Læsmanden, Forbederen, og siger til sin Fader: Se her en fortapt Søn, som er gjenfunnen, med mit Blod har jeg fået ham, med min Land har jeg draget ham til mig; tag ham i dine Arme og gjør ham til dit Barn. I den Stund giver Faderen denne Synder alle hans Synders Forladelse, Retfærdighedens nye Dragt, Ring paa hans Finger og Sko paa Fødderne. Da faar han Barnekaar hos Gud, da glæder Himmelens Engle sig over en Synder, som ombender sig; og medens Engle efter synger om Fred i et Synderhjerte, scenker den Helligaand ved Maadens Ord Vidnesbyrd om Barnekaaret ned i Synderens Hjerte, ved Sønnens Land raaber Synderen Abba, Fader, og Faderens Kjærlighed, udøst i Synderens Hjerte ved den Helligaand, bliver Barnekjærliged og Barneliv derinde.

Denne personlige Handling af Synderen, at han henflyr til Jesus og søger Skul for Verden hos ham, kaldes *T r o e n*. Denne personlige Handling af Faderen, at han tilgiver den Synder, som ikke ved sig nogen Frelser uden Jesus alene, alle hans Synde og skjænker ham Barnekaar og Barneret, gjør ham til Kristi Broder og Medarving, kaldes *R e t f æ r d i g g i ø r e l s e*. Hvad er altsaa Retfærdiggjørelsen? „At Gud af Maade tilregner en hodsærdig og troende Synder Kristi Retfærdighed, frikjender ham fra Synden og dens Straf og anser ham i Kristus, som om han aldrig havde syndet.“ Og hvad er det altsaa, som ved Retfærdiggjørelsen skjækkes den tro-

ende? „Syndernes Forladelse og Barnekaar hos Gud.“ Her har vi Ørnelærdommens Svar paa det Spørsgsmål, hvorom Striden dreier sig: Hvem forlader Gud Synden, og naar forlader han den? Gud forlader de bødfærdige og troende Syndere alle deres Synder da, naar de tror. Gud giver, og Synderen faar Syndernes Forladelse i den samme Stund. Der ligger aldeles ingen Tid imellem. Det er selve Syndernes Forladelse, som gjør et Menneske til Guds Barn, det er en Guds Handling, som saaledes danner Vendepunktet i vort Liv, det er noget nyt, ganske nyt, som Gud gjør, naar han tilgiver Synden, og det er ikke skeet, hverken før vi blev fødte, eller før vi blev troende, men i Troens egen Fødselsstund.

Jeg tror ikke, at det nu er vanskeligt at opdage den store Mod-sætning mellem Ørnelærdommen og Synodelæren. Der er dog en klar og grei Forskjel i Svaret, enten der spørges, hvem eller naar forlader Gud Synden. Der er dog en bestemt Forskjel paa „alle Mennesker“ og „alle bødfærdige og troende Syndere“. Og der er en klar Forskjel mellem „fra Ewighed af“ og „da naar vi tror“. Og disse to forskellige Svar er ogsaa af den mest dybtgaaende Indflydelse paa selve Bestrielsen baade af Troen og Retsfærdiggjørelsen. Bistnok er det kun sjeldent i Synoden's Skrifter at finde nogen Fremstilling af, hvad Troen er, og hvad Retsfærdiggjørelse af Tro er; men saa meget er dog klart, at efter Synodelæren er Troen det, at jeg tror, at jeg er retfærdiggjort for 1800 Åar siden eller fra Ewighed af; og Retsfærdiggjørelsen af Tro er, at Gud lader sin engang udtalte Retsfærdiggjørelsedom gjælde for den enkelte, medens efter Ørnelærdommen Troen er, „at en bødfærdig Sjæl erfjender Jesus Kristus som sin eneste Frelser fra Synd, Død og Satans Rige, tager al sin Tilflugt til ham og hans Fortjeneste, antager sig denne med Begjærlighed og bygger derpaa med fortrolig Tillid.“ Og Retsfærdiggjørelsen er, at Gud i den samme Stund tilgiver Synderen hans Synd. Medens altsaa Synoden stiller Retsfærdiggjørelsen fra Troen, sætter den langt forud for Troen og gjør den ganske ubetinget af Troen, saa sætter Ørnelærdommen Troen foran Retsfærdiggjørelsen i Begrebet, om ikke i Tiden, og forbinde Retsfærdiggjørelsen umiddelbart med Troen, saaledes at den retfærdiggjørende Tro og Guds Retsfærdig-hedserklæring bliver som Øen og Øenhørelse, som Raab fra det dybe

og Svar fra det høie, et personligt Møde mellem Sjælen og Gud, i hvilket alt det gamle bliver forbi og et ganske nyt Forhold indtræder, en Forligelse sker som mellem en Fader og en ulydig Søn, naar Sønnen i Graad søger sin Faders Tilgivelse. Det er dette personlige Forhold mellem Fader og Barn, som Skriften saa alvorligt fremholder; det er dette levende personlige Opgjør med Gud, som ganske savnes i den wisconsiniske Lære om Retsfærdiggjørelsen. Den katholiske Kirke havde i sin Tid spærret Syndere Veien til det personlige Opgjør med Gud ved sin Lære om Prestens Midlergjerning og de gode Gjerningers Fortjenstlighed i Retsfærdiggjørelsen; vi maa med Skam sige, at Wisconsinismen gjør netop det samme ved sin Lære om Verdens Retsfærdiggjørelse. Det hele Opgjør er allerede forlængst skeet, det personlige Ansvar for Synden er bortkaffet, den onde Samvittighed er kun en ond Drøm. En Prest kommer en Dag og figer til Synderen: Gud har forladt dig dine Synder, du har hidtil ikke vidst om det, nu har du hørt det, tro det nu, saa har du det. Saal baagger Manden op af sin Samvittighedsuro og slaar sig ret tiltaals med, hvad han har hørt. Andre vil vel sige, at saa sov Manden ganske ind i Sikkerhed. Det er det personlige Regnskab og Ansvar, som paa den Maade er borte; men hvor det er borte, der er Kristentroen og Kristenslivet borte, thi Kristus er ikke kommen for at hindre Synderes Adgang til Faderen og til det levende Forhold til ham, men han er juist kommen for at aabne Adgangen til Maadens Trone, saa at arme Syndere kan komme dídhen og finde Fred. Det er et saadant personligt Opgjør med Gud, som er Begyndelsen til et stadigt Samvær med ham, et Samfund med ham, hvorfra Synderen var udelukket ved sin Synd. Naar Synden er tilgivet, saa er Hindringen borte, og Fader og Barn lever igjen et saligt Samliv. Det er til dette Opgjør med Gud, Profeten Esaias indbyder, naar han figer: „Kommer dog og lader os gaa irette med hverandre, figer Herren; om eders Synder er som Purpur, skal de blive hvide som Sne; om de er røde som Skar-lagen, skal de blive hvide som Uld.“ Her er Retsfærdiggjørelsen ret bestrevet, og om nogen vil gaa hen og gjøre derefter, saa skal han erfare, at Lærdommen sandelig er af Gud.

Nu ved jeg imidlertid ganske vel, at Synoden har to Indvendinger at gjøre mod denne Lære om Retsfærdiggjørelsen; og da de er af betydelig Vægt, vil vi høre dem og se, hvad der er i dem. Synoden

har saa længe med theologiss Spidsfindighed beskjæftiget sig med denne Sag, at det ikke er mere end billigt, at dens Argumenter bliver bemerkede. Det er to sterke Punkter, som den kraftig fastholder mod Børnelærdommen; det ene er, at Gud har retsfærdiggjort alle Mennesker ved Jesu Opstandelse; det andet, at han har givet og ffjænket denne Retsfærdighed til alle, som har hørt hans Ord. Den gjør derfor følgende to Spørgsmål: 1). Hvorledes kan Gud være vred paa alle naturlige, uomvendte Mennesker, naar han er forsonet med Verden i Kristus? 2). Har ikke Guds Ord til sit Indhold Syndenes Forladelse, og giver og ffjænker ikke Maademidlerne, hvad de tilsiger?

Det første Spørgsmaal er, som vi erindrer, det som drev Synoden til den fortvilede Lære om Guds dobbelte Sindelag, saa vi kan vide, at det maa være vanskeligt. Vi kan imidlertid om denne Sag trøstig sige, at dersom vi ikke vil tro, at Gud er vred, fordi vi ikke forstaar det, saa forandrer det ikke Sagen, om det end hindrer os fra at søge Maaden i Sønnen. Skulde vi ikke magte at løse Hemmelighederne i Guds Væsen, saa har vi ikke andet at gjøre end at bøie os for Ordet, som ogsaa i denne Sag er tydeligt nok for alle dem, som rettelig omgaaes med det. Det vidner klart for os disse to Ting, at Guds Bredeaabnbarer over al Menneskenes Uretsfærdighed, og at der alligevel er Skjul og Skjerm for Breden i Jesu Unders Ly. Og om det er os tilladt ved Landens Lys at kige ind i Hemmeligheden, saa faar vi Lov til at aue Løsningen, som er denne, at Gud vil, at alle skal blive salige og saaledes kun har ett Sind mod Syndere. Men hans retsfærdige Brede over Syndere, somaabnbarer i hans hellige Lov, er i hans Frelsesraad en Tugtemester til Kristus for alle, som lader sig sonderknuse af Lovens Hammer, medens den for de gjenstridige, for hvilke Sønnen ogsaa er død, bliver en fortærrende Gld, som brænder i Evigheders Evighed, uden at der er nogen som slukker. Jeg ved vel, at ogsaa herimod reiser sig vor kjødelige Forust med al Kraft; men vi ved ogsaa, at den ender ikke, førend den har omfattet alt Guds Ord og sat den rene Universalisme istedetfor. Men saa sandt som det er, at Synodens Lære om, at Gud har retsfærdiggjort alle, kommer i den bestemte Modsatning til Guds Ords Udsagn om, at vi af Naturen er Bredens Børn, saa sandt er det ogsaa, at Børnelærdommens Lære om, at Gud retsfærdiggjør

arme, bødsærdige Syndere da, naar de tror, saa langt fra ophever Skriften's Udsagn om Guds Brede, at meget mere Bødsærdigheden, Sønderknuselsen netop er den levende, personlige Følelse af denne Guds Brede. Det er sandt, at Gud ikke er vred, i den Bethydning, at han ikke vil nogen Synders Død; men det er ogsaa sandt, at Gud er vred i den Bethydning, at han fræver af alle Syndere, at de skal fly hen til Korset, til Sønnen for ved ham at frelses fra Breden. Lad saa Tornusten forarge sig, Trelsens Bei er dog lige straalende klar for det ensoldige, frelseggende Hjerte.

Det andet Spørgsmaal derimod, om da Naademidlerne ikke giver og skjænker, hvad de udsiger, har altid været Synoden's største Styrke. Det er imidlertid ogsaa dens største Svaghed, fordi her aabenbarer den rationalistiske Andsretning sig aller tydeligst. Synoden utdaler sig derhen, at Syndforladelsens Skat er nedlagt i Ordet og gjennem dette gives og uddeles til alle, som hører det. Ordet er altid lige virksomt; siger det til en bødsærdig og troende Synder: Dine Synder er dig forladte, saa er de ham forladte; siger det til en gjenværtig Spotter: Dine Synder er dig forladte, saa er de ham forladte. Besynderlig nok har Synoden aldrig paastaaet, at naar Ordet siger til den uguadelige: Ombend dig, saa ombender han sig. Men om Syndforladelsens Ord skal det ialtfald gjælde, ja, det er endog saa saaledes at forståa, at hvad Gud i Naademidlerne fremrækker, det giver han for bestandig. Imod Børnelærdommens Lære om, at Gud forlader bødsærdige og troende Syndere alle deres Synder da, naar de tror, reiser altsaa Synoden den Paastand: Nei, ikke da, naar de tror; men da, naar Menneskene hører Ordet, enten de tror det eller ikke. — Hvad kan det være, som her gjør den store Forskjel? Mon ikke Børnelærdommen har den rette Agtelse for Naademidlerne? Jeg tror ikke, nogen vil paastaa det. Men for det første gaar Synoden langt forbi Børnelærdommen, som altid efter vor Kirkes gamle Sprogbrug siger, at Evangeliet tilbryder Guds Naade i Kristus til alle, og at det giver de bødsærdige og troende denne Naade, mens Synoden siger, at det giver Naaden til alle. Og for det andet kommer det klart frem her, at Synoden ved sin Lære sætter ud af Betragtning den Helligaands Virksomhed eller Saliggjørelsens Orden. Efter Synoden gaar det hele ganske mekanisk for sig; Presten prædiker for en Forsamling af de mest forskjellige Mennesker; han siger i sin

Prædiken: „Menneske, vær glad, dine Synder er dig forladte.“ Det har over alle den ene, samme Virkning, deres Synder er dem forladte; om de ogsaa bliver glade, er derimod et stort Spørgsmål. Efter Børnelærdommen derimod er alting levende og personligt. Den Helligaand virker i og gjennem Ordet og deler det rettelig, eftersom det gjøres behov. Summen af Ordet er Jesus Kristus, Synderes Frelser. Og for den ene bliver den samme forsæstede Jesus til Overbevisning om Synd, for den anden bliver han til Opræisning og Fred. Eller mon ikke han, som er Sandheden, aabenbarer den ene hans Gjerningers Ondskab og den anden Raaden i Blodet, som randt for ham? Eller han, som er Lyset, der er kommet til Verden, mon ikke han faste sjærende Lys over Mørkets stammelige Gjerninger for den ene, medens han selv, det ene, sande Lys opslammer Kroens rygende Lande hos den anden, saa at den brænder med stille, fredeligt Skin? Men det er alt sammen den Helligaands Gjerning, som uddeler til enhver i Besynderlighed, eftersom han vil. Ordets Virkning er ikke en mekanisk Virkning, men en Landens Gjerning, og Landen virker i Saliggjørelsens Orden, som af Børnelærdommen er saa klart fremsat, at jeg ved, at hverken smaa eller store Theologer hidtil har gjort det bedre. Vi nører saaledes ingen Frygt for, at Synodens Indvendinger skal kuldkaste Lutherdommen, om vi end maa sige, at hvis der er Spørgsmål om det rent fornuftmæssige, saa er det meget fornuftigere at gaa Landens Gjerning forbi end at lade sig overbevise af Landen baade om Synd og Raade i den Orden, som Guds Lov og Evangelium selv kræver.

Vi vil nu forsøge at gjøre et lignende Sammendrag af den lutheriske Lære om Retsfærdiggjørelsen, som vi ovenfor har gjort af den wisconsiniske Lære derom. Skriften lører saaledes om denne Sag:

Gud har fra Evighed elset Verden og har i Tidens Hylde sendt sin Søn, der frivillig hengav sig i Døden til en Forsoning for den ganse Verdens Synder, saa at hver den som tror paa ham, ikke skal fortabels, men have et evigt Liv.

Jesus Kristus har ved sin frivillige Lydighed og Videlse forhvervet Frelse og Salighed for alle fortabte Syndere, saaledes at han ved sit Ord indbyder dem alle og siger: Kommer hid til mig, saa skal I finde Hvile for eders Sjæle.

Guds Ord, som er Lov og Evangelium, er mægtigt baade til at

ihjelslaa og lebendegjøre, sønderknuse og læge, virke Bod og Tro, fordi den Helligaand virker i og med Ordet; og Guds Orden er denne, at han nedbøier først for at opreise, oprykker, nedriver, nedbryder og ødelægger for saa at hvigge og plante.

Hver den som ved Aanden har faaet et sønderbrudt og sønderknust Hjerte, og som har lært ved Evangeliets venlige Indbydelse at raabe af det dybe til Herren, hver den som er bleven fattig i Aanden, hver den som i Troen har taget sin Tilflugt til den Herre Kristus og har kaldt paa Herren paa sin Nøds Dag, han er ogsaa af Gud selv i samme Stund bleven retfærdiggjort og dermed gjort til Himmelens Arving. Han har ogsaa i samme Stund faaet Guds Aands Vidnesbyrd, at han er Guds Barn.

Denne Maadestand og Barneret varer i alle Ewigheder for alle, som i Aandens Fattigdom bliver bestandige i Troen indtil Enden; men den ophører, naar Troen tabes og dør.

Derfor fortabes alle, som enten aldrig har søgt Ly for Guds Vrede ved Korset, eller efterat have annammet Maaden igjen er faldne fra og har traadt Guds Søns Blod under Fødder.

Vi kan her med det samme tilføje, at vi baade i Fremstillingen af Synodens Lære og den lutherske Lære har undladt at ansøre Skriftsteder; vi mener, at vor Børnelærdom er saa fast grundet i Guds Ord, at det ikke er vanskeligt for nogen at finde Bevisstederne. Og den Maade, hvorpaa Synoden forklarer den hellige Skrift, er vistnok af den selv erklaaret ufeilbar; men den har hidtil mere tjent til Forvirring end til Opbyggelse. Vi legger ogsaa til, at de gamle Lutheriske Dogmatikere alle uden nogensomhelst Undtagelse er enige derom, at Retfærdiggjørelsen følger efter Troen, at Troen er Retfærdiggjørelsens ene Aarsag, og Retfærdiggjørelsen Troens Virkning. Dersom nogen af de lutherske Fædre har talt om en Verdens Retfærdiggjørelse, saa er det dog saare langt fra, at dette har hos dem haft tilfølge den totale Forvirring i Læren om Troen og Ordet og Retfærdiggjørelsen, som Synoden har ifstandbragt. Med andre Ord, de gamle Fædre har lige godt haft fuldt og greit Svar paa det Spørgsmaal: Hvorledes bliver et stakkels synligt Menneske et benaadt Guds Barn? Men det er dette, som vi savner i Synodelæren, og det er derfor, vi er grundig uenige med den, ikke om Forsoningen, men om Retfærdiggjørelsen.

Samfundsforstjellen.

Det vil formentlig være klart for alle, at med denne dybe Grundforstjel i Opfattelsen af Kristendommens Kjernerne og med denne forstjellige Maade at prædike paa, maa der nødvendigvis blive en sharp Modsætning mellem begge Samfund. Den røber sig paa mange og vidt forstjellige Maader. Det vilde være for langt her at paavise den paa alle Punkter; men der er en Side af Sagen, som vi altid tror, at det er vor Pligt at fremholde, og det er, at Verdensretfærdiggjørelsen, saaledes som den læres af Synoden, er en væsentlig Hindring for Udbviklingen af en fri Menighed iblandt os. Det er nemlig en Umulighed, at Menighedslivet og den enkeltes Liv kan naa sin rette Kraft og Myndighed, hvor der ikke er den rette Betoning af Menneskets personlige Ansvar og den rette, livsfyldige Fremstilling af det alvorfulde Møde med Herren vor Gud, i hvilket en arm Synder kommer sønderknust og tilintetgjort til sin Fader og gaar retfærdiggjort ud. Denne Livsafgjørelse, som kaldes Tro og Retfærdiggjørelse, denne lille Stund af en alt gjennemtrængende Smerte, der vendes til den saligste Fryd og Glæde, den maa vidnes om med Kraft og Bestemthed, at Sjælene virkelig kan komme til ved Aandens Kraft at opleve den. Den er nemlig saa alvorlig denne Retfærdiggjørelsens Time, at den sætter et Menneske ganske alene med Gud, og den som engang har været saaledes alene med Herren i sin Sjælensød, han gaar frigjort og fornhet ud. Han gaar ud som en Israel, som en Gudslykemper, der ikke mere ræddes for noget; thi han har kjæmpet med Gud og saaet Overhaand. Det er saadanne Mænd, som vinder frem til den rette kristelige Uafhængighed, til det livsmodige Mavor, at de isandhed kan være Salt i Verden og Lys i Mørket. Det er saadanne Mænd, som i sit personlige Samfund med den levende Gud har den Livsstingde, som gjør, at de ligebyldige om Verdens Dom og Presternes Satser og Forklaringer gjør sin Gjerning i Herrrens Vingaard og udfolder den Plads, Herren har givet dem. Det er saadanne Mænd, som er Biller i den frie Menighed, som staar, naar Prestemagt og Politik vil høje de rette Stier. Men omend Retfærdiggjørelsen af Tro prædikes ret, saa bliver dog ikke alle saadanne. Det er sandt; men det kan dog ikke undgaaes, at der ved denne Prædiken, som ikke agter nogen Ting uden den forsøgte Frelser, vælkes en

her og en der, eftersom Vanden blæser, hvor den vil. Og selv de mange, som i alle Menigheder gaar mere eller mindre ligegyldige, selv disse modtager dog saadant Indtryk af den levende Kristendoms-forkyndelse, at de af sin egen Samvittigheds Vidnesbyrd kan dømme baade om, hvad der er kristelig Forkyndelse og kristelig Vandel; og Menigheden bliver sikker i sin Handling og rolig i sin Optræden, fordi den har Salt i sig.

Hvor derimod Verdensretsfærdiggjørelsen virkelig bliver prædiket, og hvor derfor Angst og Rædsel for Synden agtes for et yderlig farligt Sværmeri, hvor sovende, sikre, kjsedelige Mennesker hører en sød Prædiken om, at Gud er dem en naadig Fader, som har tilgivet alle deres Synder, hvor der for enhver Pris maa undgaaes kraftige Rørelser og alt, som kunde tjene til, at et Menneske virkelig fil Reude paa sin Tilstand og betenkte, hvem han er, der er en særdeles velsikket Fordbund for Prestemagt og statskirkelig Embedsmændighed. Thi hvor Livet ikke faar sin Frigjørelse i Sønnen, der er det naturlige Menneske altid tilbøelig til Erceldom i den ene eller anden Form; og det gamle Presteaag er nu Folket engang saa vel vant med, at det gjerne bøier sig derunder, naar det med det samme slipper for at høre om Ansvarer og Regnskabet. Det naturlige Menneske er mest af alt bange for at komme frem for Gud og gaa iredt med ham, bange for det personlige Opgjør. Og naar en saadan af Presten bliver forvisset om, at det er Sværmeri at tænke paa sin Synd og sørge over den, at Gud for længe siden har tilgivet ham det altsammen, saa er det ikke at undres over, om han heller vælger at være uden den Frihed, som ikke kan naaes uden gjennem Bedrøvelsen efter Gud. Men hvor det staar saaledes til, og jeg tror, at der er Steder, hvor det staar netop saaledes til, der bliver der aldrig ved den Slags Forkyndelse nogen levende Kristendom og endnu mindre nogen sand Menighed. Men Gud har trods dette Vei for sit Ord alle Steder, og han kan hastig forandre det, som nu synes dødt og koldt.

Vi har imidlertid intet andet at gjøre i denne Sag end at staa uroffelig paa vor Ørnelerdoms Fremstilling af Retsfærdiggjørelsen. Ikke vil vi gaa ind paa at flytte den fra dens Plads i Saliggjørelsens Orden, og ikke vil vi fjendes ved nogen anden Retsfærdiggjørelse end den af Jesu Kristi Kro. Vi agter ved Guds Raade at staa fast mod alle Ørnelerdommens Modstandere, og i dette Punkt

forliges vi aldrig med Synodens nuværende Lære. Saa førgelig som Kirkestriden er, saa er der en Ting, som er ti Gange førgeligere, og det er at ofre Kristi Sandhed for at faa et stort Samfund. Men der ikke i Amerika er dem, som bærer et saadant Brændemerke i sin Samvittighed?

Vi er saare langt fra at tro, at der ikke kan være mange Feil paa vor Side i Striden; men det gjør intet fra eller til med Hensyn til denne Sag. Der spørges ikke her efter saaddanne Ting, hvor det er ret at være eftergivende og föielig, men der spørges om en saadan Sag, hvoraf den norff Lutheriske Kirkes Fremtid i Amerika afhænger. Herren selv grundfæste den paa Klippen, at den maa blive en Stad, hvis Grundvold ikke rofkes.

4. Guds Ord og den rene Lære.

[Kilde: Kvartal-Skrift. 3de Aargang. 1877. Side 30—44. — Udg. I.]

Jden amerikanske Kirkestrid, der er af en saa stor Udstraekning og foires paa saa mange Punkter af den kristelige Læres Felt, maa der nødvendigvis være enkelte store Grundspørgsmaal, hvorom der hersker en grundig Uenighed, og hvorfra al den øvrige Strid har sin Kilde. Bagenfor alle enkelte Spørgsmaal, hvorom der strides, maa der ligge en forssjellig Aandsretning. Og det er da ogsaa noget, som ligger klart i Dagen, at naar den Kongelige Trelleborgs Bei, Retsfærdiggjørselsen af Troen alene, uthdeliggjøres og fortvækles ved et Dobbeltspor, idet man indfører en dobbelt Retsfærdiggjørelse, saa maa Uenigheden stikke dybt, ja, den rører ved den Lutheriske Kirkes egentlige Livsrod. Og ligesom Reformationens ene store Grundprincip paa denne Maade bringes i den yderste Fare, idet Vasunens U klarhed ikke længer kan samle Bekjendernes Hør til Kamp mod Hølvedes Magter, mod Søvnens og Lunkenhedens Aand, som hersker med en Forblindelsens Magt over dyrefjægte Sjæle, saaledes viser ogsaa Striden os tilbage til en Missvisning i Opfattelsen af den anden store reformatoriske Grundsetning, at Guds Ord, den hellige Skrift, er den eneste Troens Kilde og Grund og Lærens Regel og Retten or. Det er jo ogsaa umuligt, at der skalde være Strid om Retsfærdiggjørselsen og ikke være Strid om Skriften; det er umuligt, at Skriftenes Kjerner skalde være omstridt, men Skriften selv skalde være überørt deraf. Der er en Missvisning indenfor den norske amerikanske Kirkes Udblik-

ling ogsaa i den Retning; den har ogsaa her taget et Løb, som maatte være saare lækende for den frie Kirke, men som heller ikke kunde andet end føre til den frie Kirkes Oplossning, om det ikke blev stanset. Dersor er Striden ogsaa her oppe, og vi vil med Guds Kraft forsøge her at staar paa Vagt, at ikke Kirkepolitikens Krogveie og Partifordelenes Tillokkelser skal lede os bort fra vor ensoldige Lutheriske Bekjendelse og vor Kristentroess rette Ankergrund, som er Guds Ord.

Alle de norske Lutheriske Menigheder i dette Land, som har bevaret sin gamle Bekjendelse, og ikke uden i Uforstand eller ved Prestebedrag har ladet sig drage bort fra en i alle Dele Lutherisk Bekjendelse, agter vi for den norske Lutheriske Kirke i dette Land, og vi arbeider for, at Dagen maa oprinde, da Partihygen ikke længere skal adskille, hvad der burde være forenet. Men dertil hører først og fremst, at det bliver klart, hvilken Fordærvelse denne Partiaand allerede har bragt, og hvilken fuldkommen Ødelæggelse den i sine Følger vil bringe over Kirken. Dertil ønsker vi af inderste Hjerte at bidrage vort, og idet vi ikke agter hverken det ene eller det andet Samfunds Fordel høiere end den sande Kirkens Bekst og Bevarelse blandt os, vil vi stræbe at lade Lyset trænge ind i Kroge og Braaer, at Bildsarelsens Øndssab maa blive besejret. Men skal Menigheden isandhed have Udbrytte af saadan Velhåning, saa maa Undersøgelsen samle sig om enkelte Punkter, og disse maa betragtes i al Ensoldighed og alt Allvor, deres Rod maa eftervises og deres yderste Følger maa fremstilles, at enhver kan vælge. Thi hvis Meningen er, at det ene eller andet Samfund ønsker at forlade Lutherdommen og synke ned i Katholicismen, saa hør Folket vide dette og klart bestemme sig dersor, at det ikke skal ledes derhen uden at vide, hvor detgaard.

Det ovenfor antydede Spørgsmaal om den hellige Skrifts Bejdning for Kirken og den enkelte Sjæl agter vi for et Lærepunkt, som i Vigthed staar ved Siden af Læren om Retfærdiggjørelsen af Troen alene, og vi har heri hele den Lutheriske Kirke med os som een Mand. Og det er uomtvisteligt, at hvis her nogen Uklarhed begnyder, saa er Faren overhængende. Vi anser det dersor ikke rigtig at tie, hvor vi ser saadan Forvirring bryde ind blandt vort Folk; thi det er ikke os Faren truer, men det er Jesu Kristi dhrekjøbte Hjord, som man vil føre i en fremmed Trældoms Lag under Menneskers Bud.

Den lutheriske Kirkes Beghyndelse er en kjempende og føgende Sjæls Henslyen til Frelsen i Kristus, saaledes som den er aabenbaret i den hellige Skrift. Og det blev aabenbart dengang, som overalt, hvor en Sjæl finder Frelseren, at Skriften er klar nok for dem, som bruger den rettelig, nemlig for dem som deri søger sin Sjæls Salighed og ikke Tilsfredsstillelse for en unhyttig Myggjerrighed. For Luther var den levende Erfaring af Frelsen et Herrens Vidnesbyrd om hans Ords usvigelige Sandhed, og trods de høje Kirkesædre og den katholske Kirkes store Herrer blev hans Sjæl urofaret i den faste Tro, at den hellige Skrift og den alene er Guds Ord, og at med den kunde han staa mod den ganske Verden, ja, hvad mere er, mod den katholske Kirke. Paa det skrevne Ord trodsede han, og paa dets starpe Prævesten lagde han alle den katholske Kirkes Lærdomme uden at ræddes for det Krig, man løftede mod ham, at han ryfste det, som Fædrene med saa trofast Ridkærhed havde opbygget. Det er derfor fra Luther, den Kirke som har faaet hans Navn, med saa stor Lver holder fast ved disse to simple og enfoldige Grundsandheder, at den hellige Skrift er klar nok for den enfoldige, som omgaaes rettelig med den, og at den hellige Skrift er den eneste Regel og Rettensnor for Tro, Lære og Liv. Derfor lærer den lutheriske Kirke med Troens dybe Indsigts i Frelsens Vej, at hvor Skriften endnu kan aabnes og læses, der er der aaben Udgang til at blive et Guds Barn, om det saa var midt i den katholske Kirkes tykkeste Mørke; men derfor lærer ogsaa den lutheriske Kirke med Troens alvorlige Ridkærhed for Guds Sandhed, at den hellige Skrift skal være den øverste og eneste Dommer over al kirkelig Lære og Forkyndelse, at ikke ved Menneskepaafund Herrrens Raad skal fordubles, Sjæle til Fortabelse.

Men ligesom Luther ikke frygtede for at angribe Kirkens Lære, fordi den stred mod Guds Ord, saa var han heller ikke bange for i Landens Kraft og Præmodighed at befjende sin Tro og saaledes fastslaa i bestemte Udtryk, hvad han havde erkjendt som ren Lære af den hellige Skrift. Det er en undgaaeligt Troens Frugt, at den maa bekjendes med Munden til Saliggjørelse. Og nødvendigvis maatte denne Bekjendelse blive en Modsetning til den katholske Kirkes falske og fordærvelige Lære. Den maatte være et Vidnesbyrd mod den

Ufvigelse fra Guds Ord, hvori den katholske Kirke var skyldig, og et Vidnesbyrd om den Sandhedserkjendelse, hvortil den lutherske Kirke var kommen ved Guds Ord. Og fordi den store Begivenhed, som vi kalder Reformationen, var en Guds Gjerning, som han længe havde forberedt i det skjulte, og som han vilde gjøre til en Udsæd i sin Åger, hvis Besjt og Frugt skulle sees gjennem lange Tider, saa var denne Bekjendelse selv, hvori Reformationen samlede sin Kraft og udtalte sit Princip, et Sædeforn, hvorfaf al senere Lutherisk Kirke i øre er en Udvikling. Og ligesom enhver Sædemand sjæller mellem god Afgrøde og Ukrud i Ågeren efter den Sæd, som er saaet deri, og ligesom ingen Mand, som faar Hvede i Ågeren, regner et Havrestraa for en ret Frugt af sin Udsæd, saaledes prøver vi ogsaa bestandig det, som kalder sig Lutherisk Kirkelære, paa den lutherske Bekjendelse, for at se, om det er lutherisk. Men den lutherske Bekjendelse prøver vi paa Guds Ord for at se, om den er Kristi enfoldige Sandhed. Naar vi altsaa taler om den rene Lære, saa mener vi dermed vor lutherske Bekjendelse, om hvilken den lutherske Kirke figer, at den er et Vidnesbyrd om, hvorledes den hellige Skrift med Hensyn til de omtvistede Artikler er blevet forstaet og udlagt. Det er nemlig den onde Fiendes Bis at sætte Splid i Guds Kirke og ved mangelags Udleggelse af Skriften at forvirre Hjerterne. Derfor befjender Kirken sin af Guds frevne Ord virkede Tro, og den fastfaaer derved, hvad den med Troens Bished har erkjendt som Skriften rette Mening. Derved bliver de rette Udtryk for den kirkeelige Lære bestemte, saaledes f.eks., at naar vor lutherske Bekjendelse figer, at vi retsædiggjøres af Troen alene uden Lovens Gjerninger, saa agtes den for en Fiende af Skriften rette, enfoldige Mening, som vil bruge Retsædiggjørelse i en anden Betydning, tale om en Retsædiggjørelse uden Tro. Og ligesaa ansees den, som ved kunstig Skriftfortolkning vil lære, at vi retsædiggjøres af Gjerninger uden Tro, for en falsk Fortolker af Guds Ord. Bekjendelsen eller den rene Lære er derfor ikke Guds Ord, men de er Troens Frugter af Guds Ord's Rød. Deres Betydning for Kirken er efter Lutherisk Lære derfor ogsaa denne, at de er et fort Udtryk for Kirkens Erfjendelse af Guds Ord i omtvistede Artikler, hvorved twetydig Tale og unsødig Trætte

skal undgaaes. Heraf fremgaar det da, at de kirkelige Bekjendelser har Myndighed, ikke over Guds Ord, ikke heller ved Siden af Guds Ord, men al sin Myndighed har de af Guds Ord i den hellige Skrift.

Kirken har en Vandring for sig mod et Maal, som er Kristi fulde Erfjendelse. Paa denne Vandring er Guds Ord Lys og Lygte. Og ingen kommer et Skridt mod Maalset uden ved Guds Ords Lys. Dersom der da paa Veien reiser sig Splid, idet en mener, at Ordet viser her, en anden mener, at det viser der, da reiser Kirken sin Bekjendelses Merkesten og siger: Her gaar Guds Vej. Og naar hver enkelt troende vandrer fremad paa den samme Vej, og Djævelens Irlys vil lække ham ud af Veien, og Guds Ords Lys er som Stjernen bag Skær for ham, fordi Evilen har lagt Mørke i hans Sjæl, da er Bekjendelsens Merkesten god at finde, og vel den Vandringssmand, som stanser ved denne Sten i sin Sjæls Mørke og holder den fast omstillet, indtil efter Guds Aands Bind blæser Evilens og Forstandens Taage bort, og Stjernen after stinner for ham. Saaledes stod Luther i Natten stille ved dette Ord: „Jeg tror Syndernes Forladelse.“

Men nu træffer det sig ogsaa, at der findes flere Bekjendelser, flere Merkestene ved det samme Vejsjæl, og da gjælder det at se vel efter, om de alle har denne Endskrift: Dette er Guds Ords Vej. Thi der er dem, hvis Fornuft har ledet dem vild paa Veien, og de har kanse ogsaa reist sig en Merkesten for at lække nogen Vandringssmand hen til sig. Og da bliver det klart, at den Vandringssmand, som vil gaa trægt, han faar se tilbage til Skriften, hvorfra hans Vandring Løb begyndte, og fremad til Skriften, som endnu er Lystet foran ham, og saa maa Prøven staa, om Merkestenen staar paa den rette Vej. Staar da Bekjendelsens Merkesten tilhørende eller tilvenstre, da faar hver Vandringssmand sige: Denne Sten har du reist, da din Fornuft lyste for dig, ikke da Guds Ord lyste for dig; og hver og en maa fly den brede Fornuftens Vej. Det er saaledes, Bekjendelserne er Merkestene, opreiste ved Troens Haand paa Kirkens Vej henimod dens Maal, som er Kristi Hyldes voksne Alder. Og paa samme Maade som en Merkesten bestemmer Veien for en Mand, saaledes bestemmer Bekjendelsen Veien for den troende, som stræber fremad mod Kristi Erfjendelse.

Vi bliver kun paa denne Maade vor lutheriske Kirke tro, at vi

med Sikkerhed og No fastholder, at den hellige Skrift er Guds Ord og den alene, og at den kirkelige Bekjendelse eller den rene Lære, ikke er Guds Ord, men Troens Ord ved den hellige Skrifts Lys. Og vi maa paa det alvorligste vidne, at hvor man vil forbanske denne egte Lutheriske Lære, der er der en forsædlig Fare for vor Kirke. Thi dersom den katholiske Lære trænger sig frem, at den hellige Skrift ikke er levende og troesslabende, og at den deraf heller ikke er klar noet til Salighed, men at Kirken er Troens Møder, og Kirkeløren er Guds Ord ved Siden af Skriften, der er der en bred Kongebei for alslags Menneskepaafund, der altid øger Kirkens Magt, men til Gjengjæld forvirrer Gjælene i deres Salighedsdag.

Og her i denne Sag forefinder vi i Den norske Synodes Lære et Dobbeltspor, som er saa bedrøvelig velfisket til at forsøre de ensoldige, at vi vilde være Forrædere mod Kirkeløren Sag og dens Herre, om vi ikke stræbte at kaste et Lys over Forbirringen. Jeg ved ikke, om Den norske Synode med Hensigt stræber at forvælle vores Menigheders Troeserkjendelse i denne Sag; men det ved jeg, at for et Prestevælde er det en vigtig Sag at faa Kirkeløren ophøjet paa Skriftenes Bekostning, for at de ensoldiges Samvittighed skal tvinge dem, og de hovmodiges Fordel skal løkke dem ind under Tyranniet. Og det er Pligt at vidne frimodigt, medens det er Tid; thi denne Sag er af dem, som lettelig kan indsmugles, uden at Menighederne aner Faren, ja saaledes, at de endog ser en stor Stolthed deri, men som, naar de er komne ind, viser sig at være en Raaddenheds Smitte, som er sen og smertelig at udrydde.

Det er allerede længe siden, at der i Den norske Synode begyndte at vise sig en sterk Misvisning med Hensyn til Opfattelsen af den rene Lære. Denne Misvisning bestod fra først af deri, at Den norske Synode med Missourishonden som Forbillede begyndte at anse sig selv som den rette Lutheriske Kirke, fordi den mente sig at være alene om at fastholde den Lutheriske Bekjendelse. Den udelukkede med barnagtig Forfængelighed andre Lutheriske Samfund af den Lutheriske Kirke, fordi de ikke kunde døje Den norske Synodes ulutheriske Lære om Retfærdiggjørelse og Absolution, og den naaede saaledes frem til det gamle, kjære, katholiske Navn: Den rettroende Kirke*).

*) Synodens Årsberetning 1861. Side 5; 1867, Side 27.

De øvrige Samfund sit da nøje sig med at kaldes Partier, og at disse er Kjødets Gjerninger, kan enhver læse i den hellige Skrift; og hvis nogen heri manglede Skriftkundskab, saa forsømte „den retroende Kirke“ hverken i Skrift eller Tale at oplade Skriften for dem om denne Sag. Det urigtige i denne Fremsæd ligger ikke i en Overvurdering af den rene Lære, thi den kan ikke vurderes for høit; men den ligger i, at Den norske Synode gjør sig til Dommer i sin egen Sag og uden videre erklærer, at den og den alene har den rene Lære. Dermed er nemlig allerede det lutherske Princip fuldkastet, at den hellige Skrift er den eneste Rettesnor og Regel for Læren og derfor den eneste Dommer om Lærens Renhed. Derved er ogsaa den lutherske Bekjendelse ganske stillet i Skygge; thi ikke efter den faar man prøve sin Lære, men efter „den retroende Kirke“ faar man høre, dersom man skal faa vide, om man er Lutheraner eller ikke. Men det var endnu kun en svag Uthydning af Taren, og denne Smule Forsængelighed, som i Kirkestridens Hede blev aabenbar, skulde vi langtfra nævne, om den ikke indenfor Synoden havde baaret Frugter, som er faretruende. Uagtet nemlig Synodalkonstitutionen erklærer, at Lære- og Sambittighedsprørgsmaal ikke afgjøres ved Stemmemeflerhed, men kun efter Guds Ord og vor Kirkes symboliske Bøger, saa har dog Synodens Præfis i dette Stykke været adskillig afvigende fra denne Regel. Det var jo naturligt for „den retroende Kirke“, at den i katolske Spor agtede Synodens Dom for ensbetydende med Kirkens Dom, og at den retroende Kirkens Dom var den sande Dom. Ellers vilde jo den retroende Kirke ophøre at være retroende, hvilket maatte være en Umulighed. Saaledes finder vi da, at man i 1861 stemte om Satser angaaende Absolutionen (Aarsb. S. 28), i 1862 om Lægmandsvirksomheden, (Aarsb. S. 20), samme Åar om Søndagen (Aarsb. S. 41), samme Åar, at det var Synd af Pastor A. C. Preus at reise til Norge (Aarsb. S. 47), o. s. v. Og i 1861 sit denne Stemmegivning om den rene Lære en besynderlig Vellydning, da Pastor Muus ikke vilde bøje sig for den. Det henstilleses nemlig til Pastor Muus at tilbagekalde sine Udtryk, da Synoden nu havde erklæret dem for indeholdende falso Lære. Da imidlertid Pastor Muus ikke havde faaet nogen anden Overbevisning, fattede Synoden følgende Beslutning: „Da Pastor Muus ikke har tilbagekaldt eller forkastet de Udtryk, at man skal saavidt mulig

prøve Hjerterne og prøve, om Bekjendelsen er troende, hvilken Lære Synoden har erkjendt for at være mod Guds Ord, saa vil Synoden udsette denne Sags Behandling indtil videre i Haab om, at Pastor Muus ved nöie Overbevielse og Beleverelse senere vil komme til at erkjende sin Vildfarelse." Altsaa, naar Synoden har stemt, saa er Pastor Muus vildfarende, fordi han ikke stemmer med den. Heri er der en saa tydelig Misfjendelse af den rene Læres og Vildfælshens Væsen, at det ikke kan blive meget mere ispinefaldende. Thi Forholdet her er aabenbart dette, at den som ikke er enig med Synodens Opsatning af Guds Ord, han er vildfarende; den som deler Synodens Anstuelser, han er renlærende. Men det kan enhver indse, at hvor saaledes Læren fastsættes ved Synodalbeslutninger, der er der en saare bred Vei aaben til at gjøre „den retroende og renlærende Kirke“ til den egentlige Sandhedens Dommer istedetfor Guds Ord. Og der staar ikke langt igjen da, førend Kirken er ufeilbar.

Vi finder altsaa, at Den norske Synode egentlig forstaar den rene Lære saaledes, at det er, hvad „den retroende Kirke“ fastsætter og bestemmer efter den hellige Skrift, og vi lægger her en sterk Vegt paa dette, at Den norske Synode anser sin Erkjendelse af den hellige Skrift for den rene Lære. Thi dermed er det jo givet, at den hellige Skrift og den rene Lære ikke er det samme, idet den rene Lære gjennem den retroende Kirke afledes af den hellige Skrift. Vi gaar nu videre og undersøger, hvorledes Den norske Synode afleder sin rene Lære af Skriften, og vi har da at vende os til Synodens Regler for den rette Skriftudlæggelse, saaledes som disse er fremlagte, udviflede og tilstemte paa Synodemødet i 1869. Der forklares da ogsaa med stor Bestemthed, at der er en Forstjel mellem den hellige Skrift og den rene Lære, idet det udtrykkelig siges, at mange af de vigtigste kristelige Læresætninger ikke findes i ligefremme Ord i den hellige Skrift,* men de beror paa Slutninger af Skriften; og der spørges derfor, hvorledes disse Slutninger af Skriften skal være for at være rigtige. Og her giver Den norske Synode os ikke alene en let og snar Vei, men tillige en ufeilibar Vei, paa hvilken vi af den hellige Skrift kan aflede den rene Lære eller, som man udtrykker sig, „den Helligaands Mening“. Veien

* Aarsberetning 1869, Side 59.

er nemlig gjennem den naturlige Tænkning. Dersom vi, heder det, følger den naturlige Tænknings Løve i Udlæggelsen af den hellige Skrift, kan vi ikke tage feil.*). Nu har vi altsaa den hele Forklaring baade af, hvad den rene Lære er, og hvorledes man finder den ud, og hvem der har fundet den. Den rene Lære er Den norske Synodes Udlæggelse af den hellige Skrift, hvilken Udlæggelse i Kraft af den naturlige Tænknings Løve er ufeilbar. Vi skylder at tillegge, at Den norske Synode ogsaa ansører andre Regler for den rette Skrifstudlæggelse; men vi har troet at burde holde os til den ufeilbare Regel som den, hvorefter ogsaa de andre Regler maa forstaaes og anvendes. Høremmelig kommer her i Betragtning en Regel, som synes at være af en bedre Art, nemlig at „Skriften udlægger sig selv, da den Helligaand er den eneste sikre og sande Udlægger af Skriften.“†) Men under den videre Udvikling af denne Regel bliver det desværre klart, at vedværdingen lunde tænkes paa det, som Børnelærdommen taler om, nemlig at vi kun da læser Skriften retteligt, naar vi først sørger til Gud om hans *A n d s O p l y s n i g*, nemlig af vores formørkede Hjerte; men ved den Helligaands Udlæggelse tænkes paa, at de dunkle Steder i den hellige Skrift skal bedømmes efter de klarere. Og naar der bliver Spørgsmaal om at udfinde disse klarere Steder, eller, som de ogsaa kaldes, de „soleklare“ Steder, hvorefter alle de andre maa fortolkes i Henhold til Tænkningens Løve, saa staar vi igjen ganse hjælpeløse, idet der ingen Regel gives for klart og dunkelt. Og vi maa af et Eksempel som det fra Slaveristriden i 1861, hvor det figes, at man heller bør holde sig til det klare Sted (1 Tim. 6, 1) end et, som for mange maaske ikke var rigtig klart (Filem. V. 16,‡) slutte, at ved klare Steder forstaaes de for Mængden klare, ved dunkle de for Mængden dunkle Steder. Og vi tror, at herved enten menes de for den menestelige Forstand klare Steder eller ogsaa, hvad der tør komme det virkelige Forhold nærmere, de for mig klare Steder, saaledes at jeg i Virkeligheden kommer til at afgjøre, hvad der er klart eller dunkelt. Saaledes er det ialtfald gaaet os i personligt Samvær med

*.) Aarsberetning 1869, Side 59.

†.) Aarsberetning 1869, Side 32, § 6.

‡.) Aarsberetning 1861, Side 37.

Synodens Mænd, at disse uden videre har faldt et Sted klart og et andet uklart uden videre Begrundelse deraf end, at det er et klart Sted, altsaa maa vi derfra bedømme de andre Steder. Men at dette fører tilbage til den foran anførte Lov, at den menneskelige Lænking er det ufeilbare Middel til at finde Skriftenes Mening, behøver ikke nærmere Bevis.

Efterat vi nu saaledes har forsøgt at udfinde, hvad Den norske Synode forstaar ved den rene Lære, beder vi vores Læsere sammenholde dette med den første Del af vor Afhandling, hvor vi har forsøgt at vise, hvad den lutherske Kirke forstaar ved den rene Lære, og vi tror, at Forskjellen vil være indlysende. Den lutherske Kirke falder sin Bekjendelse den rene Lære, fordi den udtaler den Erfjendelse, hvortil Gud har ført den ved sit Ords Lys i den levende Troes Kamp og Trængsel; Den norske Synode falder sin Udlæggelse af den hellige Skrift den rene Lære, fordi den har fulgt den menneskelige Lænknings Lobe, naar den har sammenstillet Bibelsteder og ladet de klare Steder belyse de dunkle.

Vi har beskylt Den norske Synode for at lægge Dobbeltspor paa Menighedens Vej i dette Stykke ligesom i Natsærdiggjørelseslæren, og vi vil nu vise, hvorledes dette er skeet. I 1875 fandt Synoden, at det var gavnligt at behandle mere indgaaende den høje Betydning af Lærens Renhed og Enhed for det kristelige Liv. Og det indrømmer vi med Glæde, at det var en saare nødvendig Sag for os alle at faa grundig behandlet og ret indprentet; thi der er tilbisse ikke lidet Forvirring i denne Sag. Men fordi man sætter den rene Lære saare højt og agter den som den Guds gode Gave, hvorved han bevarer de Sjæle, der er valte til Liv ved hans Ord og Sakramenter, fra at løkkes ud paa de mange farlige Afveie, som Bildfarelserne frembyder, saa bør man dog visseleg heller ikke sætte den rene Lære saa højt, at man derved kommer til at forbevæle den med Skriften selv. Dette er skeet, naar Den norske Synode ligefrem erkærer, at den rene Lære er Guds Ord.*)

Den lutherske Kirke erkender kun den hellige Skrift for Guds Ord og vil ikke vide af noget andet Guds Ord, og heri bestaar Dobbeltsporet, hvis førgelige Følger for Menigheden og Kirken vi skal forsøge at belyse lidt nærmere.

*.) Årsberetning 1875, Side 38, Sats 4.

Den første store Fare, som ligger i denne Sats, er af samme Natur som den, der bringes ved den dobbelte Retfærdiggjørelse. Menigheden bringes i Uklarhed og ved ikke, hvorhen den skal gaa for at finde Afgjørelse i sine Evilsmaal. Der er den hellige Skrift, som er Guds Ord, og den har Menigheden i sin Haand; men nu har Presten aabenbart det bedste Kjendskab til den rene Lære, de vigtigste kristelige Læresætninger, som kun ved Slutninger afledes af den hellige Skrift; denne rene Lære er ogsaa Guds Ord. Det er aabenbart, at dette ikke kan føre til andet, end at Menighedens Frihed og Sambittighedens Ret kænkes i sin inderste Rod. Thi naar Menigheden som troende Menighed har sin i Guds Ord grundede Sandhedsoverbevisning, og saa Synoden har opstillet en ren Lære som f. Eks. Læren om Verdens Retfærdiggjørelse eller Læren om Absolutionen eller Læren om Lægmandsvirkomheden, hvilke Lærepunkter alle hviler paa nogle overmaade fine logiske Slutninger af Skriften, og denne rene Lære nu kommer i Strid med Menighedens Overbevisning, saa kommer et affælligt Tag paa de ensoldiges Nakke, naar det heder: Denne rene Lære er Guds Ord. Og hvis et Menighedslem hvier sig for denne Lære, mon han da ikke med det samme mangen en Gang ofrer sin kristelige Frihed, fordi han trues af det store Ban, som f. Eks. er lagt paa Konferensen, fordi den ikke vil erkjende den dobbelte Retfærdiggjørelse? Eller, hvis et Menighedslem ikke hvier sig for denne rene Lære, hvis han endog tror at burde forlade Synoden for denne rene Læres Skyld, mon da ikke saadant Menneskebud som dette, at den rene Lære er Guds Ord, er saare velskiftet til at drive en ørlig Sjæl til megen Sambittighedskval? Især naar nu dertil lægges Prestens Forsikring om, at han paa den højerste Dag vil staa op og vidne mod den Sjæl, som forlader den rettroende Kirke. Og hvor langt det drives i Menighederne med Trusler i denne Henseende, det kan vi bedst sejonne, naar vi i Aarsberetningen for 1867, Side 20, læser, at Den norske Synodes Komite, der skulde forhandle med Pastor Pedersen af Augustanashonden, forklarede for Pedersen, at hans første Synd var denne, at han trods Raad hjemmefra gif ind i Augustanashonden og stillede sig alene mod et rettroende Kirkесamfund. Heraf fremgaar det nu atter, at den rene Lære, som saaledes med Guds Ords Myndighed lægges paa Menighederne, er netop Den norske Synodes særegne Lærdomme, ved

hvilke den adskiller sig fra andre lutheriske Samfund, som f. Exs. Augustanaishnoden og Ellingianerne, hvilke da ogsaa konsekvent kaldes „de vildfarende Samfund.“*) I den Grad altsaa udnyttes Satsen om, at den rene Lære er Guds Ord, til at vække Fanatism og vedligeholde Partiaandens Trældom.

Men det er ikke alene for Menighedens Frihed, denne Sats er faretruende, den indeholder ogsaa en stor Krænkelse af den lutheriske Kirke og maa undergrave dens Etsistens. Thi den lutheriske Kirke bekjender trøstig, at den har den rene Lære (nemlig saalangt som Læren er udbviklet i dens Symboler) og den ved, at de øvrige Kirker farer vild i flere eller færre Punkter. Den lutheriske Kirke er altsaa alene om den rene Lære, og hvis nu den rene Lære er Guds Ord, mon man da ikke maa slutte, at den lutheriske Kirke altsaa er alene om Guds Ord? Den lutheriske Kirke alene har Ordet, de andre Kirker har det ikke. Vi vilde da komme til den uundgaaelige Slutning, at den lutheriske Kirke alene er Kirken, der er ingen almindelig Kirke forskjellig fra den lutheriske Kirke. Og vi vilde altsaa negte, at Skriften og Daaben og Nadveren er sande Kjendetegn paa Kirken; vi maatte negte, at de var troesskabende og frelsende undtagen i den lutheriske Kirke. Dette kan dog vel neppe være Den norske Synodes Mening. Eller man kan tænke sig en anden Maade at forklare Sag'en paa. Den norske Synode mener kanskje med sin Sats, at Skriften og den rene Lære er det samme, at der ingen Forskjel er paa disse to Ting, hvilket dog vilde ihjelslaa Synodens tidligere Udsagn om denne Sag. Følgen heraf vilde da være denne, at den rene Lære er der, hvor Skriften er; den Forskjel, som er mellem Kirkesamfundene, er ikke nogen Læreforskjel; det ene Samfund har i denne Henseende ikke noget Fortrin fremfor det andet. Alle har Skriften og dermed den rene Lære. Dermed vilde vi da ganske have foragtet Betydningen af vor lutheriske Bekjendelse; vi havde ingen Grund til at tale mere om ren Lære end nogen anden, og vi vilde ende i den aller videste Unionisme. Dette kan dog vel heller ikke være Den norske Synodes Mening. — I det første Tilfælde, hvis vi erklaerer den rene Lære for Guds Ord og dermed negter, at de øvrige Kirkesamfund har Guds Ord, da opnører vi den kristne Kirke for at sætte den lutheriske Kirke iftedetfor, — i det sidste Tilfælde, hvis Skriften er

*) Aarsberetning 1866, Side 16.

den rene Lære, og saaledes den rene Lære er Guds Ord, da opnæver vi den lutherske Kirke og sætter en bred Union istedetfor. Og hvis vi da alligevel vil fastholde den lutherske Kirke særskilt, saa kan det kun høro paa Partisind.

Men hvis nu intet af dette kan være Meningen, hvad er da Tanken i denne forunderlige Sats? Vi kan ikke afgjøre, om det er Ubetenkonomhed af Synoden at opstille disse Satser og søge at bevise dem af Guds Ord og Fædrenes Bidnesbyrd; men et Faktum er det, at det er et Dobbeltspor i Menighedens Bei, og at det vilde være et farligt Middel til Menighedens fuldkomne Umyndiggørelse og Katholicismens Blomstring iblandt os, hvis virkelig denne Sats fulde faa Indpas iblandt os. Vi lægger kun til, at naar vi stiller Side om Side denne Sætning, at den rene Lære er Guds Ord, og det Raad, at man skal vise Menighederne Luthers Skrifters „væsentlige Forskjel fra og Fortrin for alle andre menneskelige Opbyggelsesskrifter uden Undtagelse“, saa tror vi, at man kan føle en sterk katholicerende Retning deri.

Vi har søgt at være ligefremme i Fremstillingen af denne Sag, og vi tror, at det vilde være gavnligt for den lutherske Kirkes Fremtid iblandt os, om man vovede at se Sagerne saadan, som de virkelig staar. Der er saa saare megen Velsærling i den Udvikling, som Kirken allerede har haft i dette Land, at den som vil aabne Øjnene for de Farer, som findes for Triticirklen, han kan have meget Udbytte af en Undersøgelse deraf. Men aller mest skulde vi ønske, at vort største Kirkesamfund, Den norske Synode, vilde befinde sig, førend Skraaplanet fører den for langt, og vi beder den ialfald ikke med Bitterhed se paa, at vi forsøger at lære af den og advare Folket mod en Fare, som er Synodens egen værste Fiende.

5. Den norske Synode og den norske Børnelærdom.

[Sælde: Årbartal-Skrift. 7de Aargang. 1881. Side 49—68. — Udg.]

Den norske Synode er et saa merkeligt Samfund, at vi som er mindre og yngre, gjør vel i at give Agt paa den. Den har arbeidet saa ihærdigt og saa voldsomt; den har lidt saa tungt, at det er næsten vemodigt at se den i saa ung en Alder gaa saa nedbrudt og oprevet.

Men af den korte Synodehistorie er der ikke lidet at lære; og en alvorlig Betragtning af de indre Aarsager til Synodens nærværende Svaghed og Afmattelse turde have sin Nytte. Thi det er billigt, at vi prøver at vogte os for at gjøre de samme Feiltron, som Synoden har gjort, og forsøger at bygge paa en fastere Grund end den, som nu vækler under Den norske Synode.

Det ligger ganske op i Dagen, hvad der er den ydre Foranledning til, at Synoden nu er saa sorgelig stillet; og naar vi nævner det, saa er det jo kun, hvad alle Mennesker før ved: Det er Maadevalgsstriden, Pastor Muus's Sag*) og Minnesotadistrikts ubesindige Dom om Konferensen.†) Disse Ting har havt og har fremdeles den Virkning, som man maatte vente af en saa sorgelig Udsæd. Gud-

*) Her sigtes til det sorgelige og forargelige Familieforhold mellem Pastor B. J. Muus og hans Hustru og Den norske Synodes Besatning med Sagen. — Udg.

†) Den Dom om Konferensen, som der her hentydes til, lød saaledes — — — fordi Konferensen i de aller vigtigste Stykker har en ganske an-

dommelig Næsfærd har sat det fast som en uundgaaelig Lov: Som et Menneske saar, saa skal han og høste.

Men disse tre Sager havde ikke kunnet have en saa raff og gjen-nemgribende Virkning, om de ikke netop havde angrebet Den norske Synode i dens egentlige Livsaarer og bragt Svækkelse i selve de bæ-rende Grundpiller i Bygningen.

Chi der er to Ting, hvorpaa Den norske Synode med tilsynelæ-dende Kløgt og Visdom har regnet, og den kan vel endnu ikke fatte, at dens Regning ikke skulde være rigtig til Punkt og Prifke. De to Grundpiller er Læren og Presterne. Og menneskelig talt kunde jo det se ud til at være saa gode Kirkefæster, som nogen kunde udtaenke. Men Ulykken er netop den, at det ogsaa kun er menne-skelig talt.

Lærens „Renhed og Enhed“, Presternes sammensluttede Magt, og Lærens og Presternes Samvirken i fanatisk Optreden mod andre Samfund, Modstandere og udenforstaende er nemlig kun altfor men-neskellige Kræfter, ialfald saaledes som Synoden bringer dem i An-vendelse.

Vistnok er der i Synoden baade Raab og Skrig paa, at Lærens Renhed og Enhed er en guddommelig Kraft, som ingen kan modstaa, og som er aldeles betryggende for dem, som befjender sig til den. Men naar det kommer ned til den ligefremme og nøgne Virkelighed, saa er Lærens Renhed og Enhed i Synoden ensbetydende med Læ-ernes Enighed i visse Satser, som de, kanske efter lang Diskussion,

den Tro og Bekjendelse end den, der findes i Guds Ord og i de shmbolske Bøger.“ (Beretning om det 3die ordentlige Synodemøde af Minnesota Distrikts 1880, Side 74). Foranledningen til denne Dom var en Skri-belse fra Pastor P. A. Rasmussen, hvori han opfordrer Synoden til at faa istand et Møde med Konferensen til Udgivning af Stridighederne. Til dette Møde skulde Professorerne C. P. Caspari og Gisle Johnson, samt Bisshop A. Grimmelund og Sogneprest Eben Bruun indbydes. For at gjennemgaa denne Skrivelse nebfattes saa en Komite paa fem Mand, nemlig Presterne Bjørsga, Wetlesen og Hørstad, samt Delegerterne G. Norsving og Ole Jakob-sen. Denne Komite indbragte en Indstilling paa 8 Punkter, hvoraf den ovenfor citerede Dom danner en Del af Punkt 2. Punktet blev enstemmig antaget, efterat det var blevet oplyst i Førfaslingen, at Konferensen brugte H. U. Sverdrups „Udtog“ og en Katekismus, hvor „det vigtige Stylke om Striftemaal“ var udeladt. Saavind mig bekjendt har Den norske Synode aldrig uforbeholdent taget denne uretfærdige Dom tilbage. — Udg.

er komne overens om at staa ved, selv om de undertiden skulde forbinde forskjellige Meninger med Satsernes Udtryk. Og da saaledes Lærens Enhed er bleven afhængig af Lærernes Enighed, saa kan den forstyrres i et Øieblif, naar nogen af Lærerne bliver uenige. Dette er skeet i Naadevalgsstriden; og den ene Grundpille for Synodebygningen er dermed om ikke nedbrudt, saa dog ganske betydelig undergravet og svækket.

Og Presterne har tilvisse sit guddommelige Kald og sin saare betydningsfulde Stilling i Kirken. Og vi ved alle, at der ikke kan være nogen kristelig Kirke uden Ordets Prædiken og Sakramenternes Forvaltning, og selvfolgelig kan der ikke være nogen kristen Kirke uden Prester, det vil sige Personer, hvem Embedet er betroet. Vi kan heller ikke gjøre tilstrækkeligt for, at Presterne skal holdes i ret Agt og Ære iblandt os som Sendebud i Kristi Sted med Forligelsens Ord.

Men der er en gabende Aftand mellem Presternes guddommelige Kald at være Jesu Kristi Vidner og Guds Ljenere i Menigheden, og den Betydning, som Den norske Synode har givet dem i Kirkeorganisationen. Thi i Kirkens Styrke og udvortes Arbeide for sin Besættelse er Prestens Deltagelse ikke guddommelig besalet; og naar han tager Del deri, saa er det ikke guddommelig, men menneskelig Orden. Og naar Presterne i Den norske Synode ikke alene er med i Kirkestyrkelsen og det udadvendte Kirkearbeide, men har taget det næsten altfamnen i sine Hænder, saa har de visinok forsøgt sin Møje og sit Ansvar, men til Gjengjæld svækket og afkræftet sit Samfund. Presterne er et Led i Kirkebygningen, men de er ikke hele Kirken. Bygningen bliver for høi og spinkel til at staa trygt og roligt, naar man lader paa Presterne alene; det bliver som et Kirketaarn alene uden noget Skib til. Og naar saa een af Presterne svigter og bliver en Forargelse istedetfor en Velsignelse, saa gaar det ud over det hele Samfund paa en Maade, som er næsten ødelæggende. Det er dette, som er skeet i Pastor Muus's Sag. Den anden Grundpille i Synodebygningen er ogsaa sterkt undergravet, og Forsøgene paa at fliske paa dens Revner er hidtil sørgefulig mislykket.

„Den rene Synodelære“ har hos Synodepresterne ablet en Fanatisme, som efter Historiens Vidnesbyrd kun findes hos smaa og aandløse Partier. Og hvor meget berettiget der kan være i at hevde sin Overbevisning med Kraft og Myndighed, saa uberettiget er det

at undertjende alle andres Ret til at have og hevde en Overbevisning. Og naar et lidet Parti inden Kirken sætter sig paa Dommer-sædet og fradømmer sine Modstandere baade Lutherdom og Kristen-dom, saa fremkalder det et Smil, som er mere knusende end den sterkeste Dom. Det er dette, som er skeet ved Minnesotadistrikts fa-natiske Dom om Konferensen. Og saa gjerne vi vilde, at Synoden skulde faa beholde sin barnagtige Glæde over at være den „eneSTE og renESTE“, saa ser det ud til, at den ved en saadan Overdrivelse selv har forstyrret sin selv gode Fryd.

Det kunde være at ønske, at Den norske Synodes Mænd havde haft større Bisdom end at lade sit Samfunds Fred forstyrres af saa-danne Smaating som Naadevalgsstriden, Pastor Muus's Sag og Minnesotadistrikts Overiselse. Men naar Synoden ikke har funnet undgaa at rygtes i sine Grundbolde af disse Sager, saa viser det os til-hage til en dybere Mangel, som det tør være gavnligt at undersøge lidt nærmere.

Den sidst afholdte Frikonferense i St. Ansgar giver ganske be-tydningsfulde Vink til en dybere Forståelse af den indre Skade, som tærer paa Marven i Venene. Vi tænker dermed langtfra paa Professor Schmidt og Pastor Rasmussens Obergang til „Modstanderne“; det hør vist betragtes som en naturlig Følge af Naadevalgsstriden. Vi tænker tvertimod paa de Mænds Opræden, som i St. Ansgar stod, hvor de før stod, og hevdede den gamle Synodelære i dens ful-deste Udstrekning. Det er fornemmelig Pastor Koren, understøttet af Formand Preus og Professor Stub, der kan betragtes som den egentlige Repræsentant for Den norske Synodes gamle Standpunkt. Og Korens Udlæggelse i Forbindelse med Muus's Satser giver de Vink, som kan lede os til at se ind til Bunden af Synodens merkelige Udvikling.

Grunden ligger nemlig, saavidt vi kan forstaa, ikke saa meget i, hvad der almindeligvis kaldes *fa l s k Lære* i Ordets kirkehistoriske Bethydning, som den snarere ligger i, hvad vi forortheds Skyld vil kalde *d s d Lære*.

De gamle kendte en Fare for Kristenlivet og Menigheden, som de kaldte „den historiske Tro“, hvorved de mente, at man holdt det for sandt, at Jesus havde været til, at han havde prædiket og gjort Undergjerninger i Palæstina, at han døde og opstod o. s. v.

Men det havde ingen betydning for deres personlige Liv. De kom ikke til Omvendelse og Liv i Gud.

Det forekommer os, at der i Den norske Synodes Landsretning kommer tilhørende en anden tilslutning af Kristienlivet, som man snarere kunde kalde „den dogmatiske Tro“ end den historiske. Dens Væsen er nemlig dette, at den antager og holder for sande visse Lære-sætninger, visse Udlæggelser af den hellige Skrift, visse Sætser og Formler og trøster sig med, at saaledes er det ret og rigtigt. Men denne dogmatiske Tro er ligesaa uwirksom som den historiske Tro til at virke Omvendelse og Liv i Gud.

Hvis der virkelig er nogen Sandhed i denne Tanke, som vi for vor Del længe har næret og jævnlig fejet bekræftet, saa turde den give Møglen til mere end een af de besynderlige Fremtoninger baade i Lære og Liv, som Den norske Synode i sin lange Historie kan opvise.

Vi skal prøve at fremstille, hvad vi mener med denne døde Lære og dogmatiske Tro, som vi tror er Grundskaden i Synodens Landsretning. Og vi beder paa Forhaand vores Læsere at undgaa den Missforståelse, at vi skulde mene eller sige, at den hele Synode med alle sine enkelte Prester og Menighedslemmer ganske var overvældet og gjennemtrængt af denne fordærvelige Landsretning. Vi mener kun, at denne Landsretning har fundet Udtryk i Udtalelser fra de ledende Mænd i Synoden og tildels i de Sætser, som Synoden har opstillet om forskjellige Lære-spørgsmaal. Men vi mener ogsaa saa meget, at det er denne døde Læreretning og Forkvalning af Troesbegrebet, som har valgt den kraftige Opposition imod Synoden, som har samlet sig i Hauges Synode, Augustana-synoden og Konferensen.

Chi det kunde jo ikke undgaaes, at den døde Lære og den dogmatiske Tro paa sine Punkter maatte komme til Sammenstød med den norske Børnelærdom og den norske Bækkelse, og det er fra disse, Modstanden mod Den norske Synode er udgaaet.

Men skulde Grundskaden virkelig ligge der, saa vil det ogsaa lettelig erkjendes, at den høitflyvende Lærediskussion og den politiske Hilsing af Stridsspørgsmaalene ved Sætser, som alle kan tilstemme, om de saa er Katholiker, ikke kan være noget Botemiddel for Skaden. Den norske Synode synes at have glemt, at det ikke her er Tale om en Troette mellem nogle Theologer, som i deres egen jammerlige Maadevalgsstrid; men her er Tale om det vakte Folks Modstand mod

en Landsretning, hvis Virtning det frigører for sit eget og sine Børns Kristensliv. Derfor maa denne Kamp udkjempes i Livet og ikke i et Mundhuggeri; bare at løffe „Modstanderne“ ind i et saadant er en Seier for den døde Læreretning; thi der vinder den ialsfald Skin af Liv.

Vi agter altsaa at lægge frem de Grunde, som bevirger os til at paaafstaa, at det snarere er død Lære end falsk Lære, som feiler Synoden, og snarere dog matisk Tro, den driver paa end levende, sand, personlig Gudsfrigrt. Beviset herfor leverer vi ved at fremstille selve Synodens Opfatning af Frelsen og Frelsens Tillegnelse af den enkelte Synder. Og vi skal se, at der i hele Synodesystemet kun mangler en eneste Ting, men det er til Gjengjeld Hovedsagen: Landen og Livet.

Striden i Aviser og Diskussionsmøder har jo nu dreiet sig om saa mange Punkter og bevæget sig paa saa mange Felte, at det er muligt at samle et helt Billede af Synodens Læreform. Vi har allerede tidligere i Kvartalskriftet givet et kort Sammendrag af Synodens Lære om Retfærdiggjørelsen (Kvartals-Skrift for 1877 Side 194*), og Synoden har ikke, saavidt vi ved, sagt et Ord imod dette Sammendrag, saa vi tør tro, at det er korrekt. Vi vil denne Gang prøve at se Sagen mere i sin Sammenhæng med andre Lærepunkter og undersøge, om der er noget gjennemgaaende Kjendemerke, som findes igjen overalt.

Det egentlige Centrum i Synodelæren er „Verdens Retfærdiggjørelse“. Viistnok holder dette Lærepunkt nu paa at forryffkes fra sin Stilling ved Raadevalgsstriden; men da vi endnu ikke har seet noget Forsøg paa at bringe den nye Lære om Udvælgelsen i Overensstemmelse med Læren om Verdens Retfærdiggjørelse, saa kan vi lade denne nye Strid ud af Betragtning indtil videre. Ogsaa den er imidlertid saa betegnende for den døde Lære, at vi vel senere maa tilbage til den.

„Verdens Retfærdiggjørelse“ er efter Synodens Paastand et skarpt men berettiget Udtryk for Kristi Gjenløsning. Har vi forstaet Synoden rigtig, saa sammenfatter den i dette Udtryk hele Frugten af Jesu Kristi Liv, Lidelse, Død og Opstandelse. Jesus Kristus var

*) Se ovenfor, Side 267. — Udg.

Berdens Stedfortræder, han vandt ved sin Død og Opstandelse Retfærdighed, Liv og Salighed for den ganske Verden, og Gud erlærede ved Kristi Opstandelse den hele Verden for retfærdig, ren og fri fra Synden. Det er Berdens Retfærdiggjørelse, det er Frelsen.

Dette Lærestykke virker naturligt baade paa Læren om Gud og paa Læren om Mennesket. Baade Guds Maade og Menneskets Tro kommer i et særeget Lys ved „Berdens Retfærdiggjørelse“.

Gud har nemlig forladt hele Verden dens Synd ved Kristi Opstandelse, og siden er Syndsforladelsen „en Tilstand i Guds Hjerte“. Gud har givet og giver fremdeles uafbrudt alle Mennesker deres Synders Forladelse. Men derved maa bemerkes, at dette sør fun, naar Gud „ser Verden i Kristus“. Thi paa den anden Side er Gud ogsaa vred paa den vanstro Verden og fordømmer den for dens Vanstro, det vil sige for dens egentlige Synds Skyld. Gud baade tilgiver og tilregner Synden for den hele Verden, og, vel at merke, dette sør samtidig. At saaledes Gud kommer i en uafbrudt Modsigelse med sig selv, synes ikke at bringe Synoden til Eftertanke; det maa saa være for „Berdens Retfærdiggjørelse“, og altsaa er det saa. Synodens Slutninger maa jo være rigtige, altsaa faar det ikke hjælpe, hvor frygtelige end Konsekvenserne maatte blive.

Ogsaa Læren om Troen undergaar en merkelig Forvridning under Indflydelsen af „Berdens Retfærdiggjørelse“. Troen vil sige, at jeg holder det for sandt, at Gud har retfærdiggjort mig ved Kristi Opstandelse; at jeg holder det for ganske vist, at Retfærdighed, Liv og Salighed er kommen over den hele Verden og over mig ved Kristi Opstandelse; at jeg faar dette at vide gjennem Ordet og Sakramenterne og bliver glad og frimodig, fordi jeg er frelst. At jeg paa samme Lid ved, at Gud fordømmer dem, som ikke tror, uagtet de er retfærdiggjorte af Gud paa samme Maade som jeg, og at jeg altsaa sætter min Lid til noget, som dog i Grunden ikke er tilforladeligt til Frelse, det maa ikke bringe mig i Evil om Synodens Lære. Thi „Berdens Retfærdiggjørelse“ kræver en saadan Lære om Troen, selv-følgelig maa den være rigtig.

Endelig har „Berdens Retfærdiggjørelse“ en sterk Indflydelse paa Læren om Maademidlerne og deres Virkning, eller paa Læren om Saliggjørelsens Orden, som vi kalder det i vor Børnelærdom. Evangeliet og fornemmelig Absolutionsordet er nemlig Budskabet

om, at Gud fra sin Side har forladt alle Synden, saa at naarsomhelst det lyder og til hvem det lyder, saa giver det paa Guds Begne en fuld Syndernes Forladelse, — at altsaa Ordet: „Dine Synder er dig forladte“, hver Gang det lyder over en Forsamling eller til en enkelt Person, altid giver alle som hører det, deres Synders Forladelse; Feilen er bare den, at de ikke tror det. Ordet erklærer dem altsaa alle fri og frelse; men Virkeligheden siger nei, de er ikke frelse. At Guds levende Ord altsaa bliver en død Bogstav, som nok siger noget, men det er dog ikke virkelig, det kan ikke bringe Synoden til Eftertanke; thi det vilde jo forstyrre Læren om „Verdens Retfærdiggjørelse“, altsaa maa det staa.

At Saliggjørelsens Orden derved forkvalles, at der ikke bliver noget Rum for et levende Forhold til Gud, først i Frygt og Angst, saa i Længsel og Raab om Frelse, saa i fuld Hengivelse til Maaden alene; at det hele omdannes til en udvortes Forhandling mellem Mennesket og Presten, saa at naar Presten siger: „Dine Synder er dig forladte“, saa skal Mennesket lade sig nære dermed og være glad derved, det bringer ikke Synoden til Eftertanke. Thi hvordan vilde det da gaa med Læren om „Verdens Retfærdiggjørelse“, og hvorledes kunde da Presten udføre sin Gjerning, at „gjøre Menneskene visse paa Saligheden?“

For at man kan se, at vi ikke har overdrevet noget i vor Fremstilling, eller at vi med Flid har udeladt noget, som Den norske Synode tager med i sin Lære om Verdens Retfærdiggjørelse, maa vi bede om Taalmodighed for nogle saa Citater af Synodesstrifterne. De vil kaste lidt lys over, hvorledes det egentlig hænger sammen med Synodens Lærestandpunkt.

At virkelig „Verdens Retfærdiggjørelse“ er saa central en Lære i Synodesystemet, som vi har fremstillet den, fremgaar ikke alene af hele Stridsmaaden og Stridens Gang; men der foreligger ogsaa meget sterke Udtalelser derom.

I Traktat No. 4*) heder det nemlig, efterat der er talt udførligt om Verdens Retfærdiggjørelse, paa Side 29 saaledes:

*) Den fuldstændige Titel lyder saaledes: „Om Retfærdiggjørelsen. Oversat fra „Forhandlinger i det første Møde af den evangelist Lutheriske Synodal-Konference i Nord-Amerika, afholdt i Milwaukee, Wisconsin, den 10—16de Juli 1872.“ — Udg.

„Ingen mene, at det her blot er en Strid om Ord; nei, her gjelder det at holde fast paa den aller vigtigste Sag*) mod Angreb og Bildfarelse. Navnlig har vi i dette Sekternes og Sværmeriets Land alvorligt at drive paa Læren om den almindelige Retfærdiggjørelse“**).

Men for at man kan se, hvorledes denne Lære behersker hele det theologiske System fra Begyndelsen til Enden, tror vi at burde hidsætte en saare merkelig Udtalelse af den gamle Pastor Ottesen, som i saa mange Maader var den egentlige Leder i Synodens Velmagtsdage. Han siger ved Trikonferensen i Decorah (Referat Side 82 og 83):

„S. Joh. 3, 16 er hele Saliggjørelsens Orden paa en Maade fremstillet. Guds Kjærligheds Raadslutning var ikke den, at Verden slet hen (som de gamle siger) skulde blive salig; men der skulde være en vis Orden. Først, at Sønnen skulde lide og dø, og det for alle; men alle skulde heller ikke nu slet hen blive salige; men enhver, som tror paa Sønnen. Ligesom der er en trinvis Udbitling i Raadslutningens Udførelse fra Guds Side, saaledes er der ogsaa en trinvis Fremadsfriiden i den Saliggjørelsens Orden, hvori Mennesket skal findes, hvis det vil blive saligt.

„Om man vilde sige, at Gud absolverede hele Verden, da han sagde: „Denne er min Søn, den elstelige, i hvilken jeg har Velbehag,“ eller da Frelseren paa Korset sagde: „Det er fuldblagt,“ da er Verdens Synd betalt, Straffen er baaret, da er dette ikke urigtigt; thi hvad er igjen? Ingen Ting. Fra den Side er alt fuldblagt. Gud er sandt, han vil ikke bryde sit Ord. Gud er retfærdig; han krævede Betaling, naar den er given, fordrer han ikke mere. Gud er stillet tilfreds, Gud forligte Verden med sig selv (2 Kor. 5, 19). Vil vi tale i en anden Forstand, da er der en Raadens Orden. Gud indeslutter sin Gave i Evangeliet og giver os det. Sædder jeg i evigt Fængselskab, og Kongen siger: J er fri! men Fængen vil ikke gaa ud, da bliver han der. Vi siger i vor Skriftebøn, at vi ofte har forstørret Gud, vi frygter for Guds strenge Brede, vi ihuskommer ogsaa, at vi skal døde vores Lemmer paa Jordens (Høyeri, Urenhed o. s. v., for hvilke Ting Guds Brede kommer over Bantroens Børn). Ligesaa vist som Gud i en Forstand ikke er vred, siger vi, at han i en an-

*) Udhævet af os.

den Forstand er vred, fordi Menneskene ikke vil bruge Sønnens Gave. Naar Gud ser Verden i Kristus, Retfærdighedens Sol, da ser han ikke andet end Retfærdigheden. Men Naadens Orden er, at enhver skal iføre sig Retfærdighedens Klædning; støder en den bort, da staar Synderen igjen i sine Psalter og skal udstødes, fordi han ikke troede paa Guds Søn."

Til Velhsning af, hvorledes denne Lære om Verdens Retfærdiggjørelse virker tilbage paa Læren om Gud, vil vi anføre etpar Ord af Professor Stub, som i dette Stykke dog kun gjentager, hvad Pastor Muus har sagt før ham. Professor Stub siger i St. Ansgar Referatet, Side 18 og 19:

„Det nemlig Sønnens fuldkomne Lovopfyldelse og Lydighed for den hele Verden ligesom breder sig ud over Verden og skjuler Syndernes Mangfoldighed for Faderens Øie, da maa han jo, naar han kun ser hen til Forløsergjerningen, sige: Jeg ser ingen Plet eller Rynke ved Verden. Denne Kjendelse af Gud, hvorunder intet andet kommer i Betragtning end Forløsergjerningens egen Bethydning for alle og hver enkelt i Forhold til Synd, Død og Satans Rig, er ikke paa nogensomhelst Maade en Erklæring om Delagtiggjørelse. Thi betragter nu Gud Verden udenfor Kristus, ser han hen til, hvorledes Menneskene af Naturen er, og hvorledes de fleste Mennesker stiller sig ligeoverfor Kristi Gjerning, da er det vist og sandt, at vi er alle af Naturen Bredens Børn, og at Guds Brede hviler over Vantroens Børn.“

Fremdeles, hvorledes Kroen bliver forvaltet ved denne Lære, saa at det kun bliver, at jeg holder visse Ting for sande, det viser Pastor Koren's Udtalelse i St. Ansgar, hvorfra vi citerer, uagtet man kunde hente endnu sterkere Udtalelser fra ældre Skrifter. Men vi foretrækker det sidste, fordi det tillige beviser, at der ikke er nogen Forandring hos de egentlige Høvdinger. Koren siger i St. Ansgar Referatet Side 26:

„Fremdeles alt det, som en arm Synder skal tro, maa være til; ellers maatte han tro en Løgn. Nu skal han tro Syndernes Forladelse, og selvfolgelig maa Synden være forladt. Kort sagt: Naar Evangeliet tilbyder, og Synderen skal tro Syndernes Forladelse, saa maa den være til.“

Endelig anfører vi af Traktat No. 4 en Udtalelse, som viser, hvor-

Iedes Maademidernes Virkning bliver fuldtommen udvortes og Sæliggjørelsens Orden sat gansse tilside. Æ Traktat No. 4 læser vi paa Side 39:

„Naar jeg holder Skriftemaal og absolverer, saa er jeg kun da en ret lutherisk Prest, naar jeg er vis paa, at jeg har afsløst alle tilstedeboende i det Sieblik, da jeg forkynchte dem Absolutionens Ord, og blot de er rette Luthermanere, som tror, at de i Sandhed er absolverede af Gud. Ingen skal tænke: Vidste blot Presten, hvad Slags Menneske jeg er, saa vilde han ikke absolvere mig; men nu ved jeg det, og dersor gjælder hans Absolution intet. Meget mere skal enhver gaa ud af Kirken med den Tanke: Nu har Gud benaadet os alle og tilgivet os vor Skyld. Men saaledes kan man blot tro da, naar man tror, at Verden er forløst; thi tror jeg det, da er Absolutionen intet andet end det, at de kristende underrettes om den Kjendsgjerning, at de for 1800 Aar siden er forløste, tilligemed den Opfordring: Tror nu dette, saa er Æ alle salige. Hvilke slette Mennesker maa Æ være, hvis Æ ikke tror det!“

Alle, som hænder til vor enfoldige Ørnelærdom, og hvorledes Guds Land lærer os den i en grundig Omvendelse, vil vel straks føle, hvad der mangler i denne Lære. Og jeg tror neppe, at nogen levende Kristen vil betænke sig paa at stemple det som død Lære, og en saadan Allemands Tro som en død Tro, som viist „de slette Mennesker“ letbindt vil tilegne sig.

Det har sin Interesse at pege ogsaa paa de øvrige Synodelærdomme, som har vendt det valte Folks Hjerte og Sind bort fra Synoden. Thi Kjendetegnene viser alle i een Retning. Det er ikke i almindelig Forstand kjætteri, som vi kan finde i Synodens Satser; vi erkjender villig, at de er Luthermanere, saalænge de holder fast ved den lutheriske Befjendelse; men hvad vi klager over, er død Lære og Mangl paa ret Land.

Æ Lægmandsspørsgæmalet, Søndagslæren, Slaverilæren, Læren om Hustruens Underkastelse, Skriftfortolkningen og Maadevalgslæren har dels den hele Synode i vedtagne Satser, dels enkelte fremtrædende Ledere utalt sig paa en saadan Maade, at det har vælt Modsigelse ikke alene af Prester eller Theologer, men meget mere af valte Lægefolf, som tildels er drevne ud af Den norske Synode for denne sin Oppositions Skyld. Og denne Kamp rundt omkring i

Folket og Menighederne fortjener den dybeste Sympathi, og jeg vilde næsten sige Erbødighed, fordi den har været ført paa ulige Vilkaar og mod en afgjort Overmagt. Visstnok kan der i denne Kamp være begaæet mange Feilstrin, og paa sine Steder har ikke Bevæggrundene været de reneste eller Midlerne de fuldkomneste; men der er i det hele og store et gjennemgaaende Træk ved denne Opposition, som man faar respekttere, det er Kjærligheden til Børnelærdommen og Kristendivet. Har Fveren i enkelte Tilfælde været uvis og Nidkærheden falsk, saa er dog denne Bevægelse den mest aandelige, som er gaaet gjennem vort Folk herover, og vi gjør vel i at merke paa den med alt Alvor. Og det, som har gjort Kampen saa hed mod Synoden i alle de sidstnævnte Spørgsmaal, er fremfor alt, at Den norske Synode i hvert af disse Spørgsmaal gav et Svar, som mere har Merke af død Orthodoksisme end levende Kristentro.

Men vi vender tilbage til Læren om Verdens Retfærdiggjørelse og hvad dermed staar i Forbindelse. Og vi agter at vise, hvori Forskjellen bestaar mellem Den norske Synodes Lære og den norske Børnelærdom, og vi vil finde, at Forskjellen ikke saa meget ligger i Afbigelser fra Børnelærdommen, som i Udeladelser og Fortielser af Ting, som efter Børnelærdommen hører med til Salighedsveien. Synodesystemet er ikke netop saa „fællest“ i de Lærdomme, som det tager med, som det er godt derved, at det forbigaar netop det, som er Livselementet i Kristendommen.

Der kan ikke være saa sørdeles meget at indvende mod Læren om „Verdens Retfærdiggjørelse“, der som dette besynderlige Udtryk kun betegner det samme som Kristi Gjenløsning, hans Lidelse, Død og Opstandelse for alle. Da figer vi kun, at dette Udtryk er det aller heldigste, som kan vælges for denne Sandhed, efterdi „Retfærdiggjørelse“ har faaet en ganske særegen Bethydning i vort kirkelige Sprog og bruges om, at Gud tilgiver en bødsædig og troende Synder hans Synd, hvilket ikke sker med nogen anden. Men naar „Verdens Retfærdiggjørelse“ atter og atter forklares derhen, at Gud retfærdiggjorde alle Mennesker for over 1800 Åar siden, at han dengang tilgav alle deres Synder, og at den troende kun retfærdiggjøres ved Troen paa denne Verdens Retfærdiggjørelse, hvori hans egen var medindbefattet, saa begynder der at komme ind en Udeladelse, en Forbigaaelse, en Forglemmelse, som er saa isinefal-

dende, at det ikke godtgaard an at lukke Sønene for den. Thi her mangler netop det, som gjør Kristentroen til Liv; det er den Helle-Ligaands Gjerning, som i al Stilhed er forbigaat. Det er vel ikke skeet forsærlig, men det er skeet saa gjennemgaaende, saa stadtig og saa ofte, at det ikke kan være andet end en Mangel ved selve Systemet, ikke en Forglemmelse af en enkelt Taler.

Vi ansørte ovenfor, hvad Pastor Ottesen sagde i Decorah om Naadens Orden; vi gjentager her lidt deraf: „Om man vilde sige, at Gud absolvrede hele Verden, da han sagde: „Denne er min Søn, den elskelige, i hvilken jeg har Velbehag,” eller da Frelseren paa Korset sagde: „Det er fuldbragt”, da er Verdens Synd betalt, Straffen er baaret, da er dette ikke urigtigt; thi hvad er igjen? Ingen Ting. Fra den Side er alt fuldbragt.“ Det benegtes ligefrem i disse Ord, at der var noget igjen fra Guds Side. Jalfald kan ikke vi forstaa det anderledes. Men der var dog vel ret meget igjen; der var det igjen, uden hvilket Kristi Gjenløsning intet vilde gavne os; der var den Helligaands Sendelse igjen.

Det er sørgeligt, at Frelserens dhrebare Ord paa Korset skal bruges til et Slags Bevis for denne Opfatning af Verdens Retsfærdiggjørelse, som gaar Aanden forbi. Jesus har fuldbragt sin Gjerning paa Jorden, den Faderen gav ham at fuldkomme; men han har ikke fuldendt og afsluttet Guds Gjerning til Menneskenes Frelse og Saliggjørelse, Gud vil gjøre endnu meget mere, han vil udgyde sin Aand over alt Kjød. Aanden Udgylde, det er Gjenløsningens aller nærmeste Frugt; men derom er Synoden og Pastor Muus's Satser og Frikonferensen i St. Ansgar temmelig tause. Og her er det, der kommer ind en saa betydelig Forskjel mellem Synodelæren og Børnelærdommen. Børnelærdommen driver paa, at Synodsforladelsen ikke under nogen Betingelse fører uden ved den Helligaand, Synoden derimod nøvner end ikke den Helligaand i sine Satser om Syndernes Forladelse.

Men Synoden vilde naturligvis her svare, at dette er en blodig Uretsfærdighed. Den har da aldri villet hverken negte eller fortie den Helligaands Gjerning. Den befjender jo, at alle maa tro for at blive frelste, og den befjender, at ingen kan tro uden ved den Helligaand.

Det kan være rigtig nof, at Synoden ikke har villet fortie

Nandens Gjerning med Forsæt og Overleg; vi gjør ikke nogen saadan Vaastrand. Vi gjør kun opmærksom paa ~~Ø~~ j e n d s g j e r n i n g e n, at Læren om „Verdens Retfærdiggjørelse“ gaar den Hellig-aands Gjerning forbi; om den vil gaa den forbi, det ved vi ikke; men endnu har vi ikke nogetsteds seet Synoden sætte Verdens Retfærdiggjørelse i nogen Forbindelse med Nandens Gjerning.

Men Synoden kan jo sige, at Troen er Nandens Gjerning, og dermed er den Sag i Orden. Men vi kan ikke være saa ganske tilfredse med dette Svar, naar vi erindrer, hvad det er, som skal troes ifølge „Verdens Retfærdiggjørelse“. Alle skal tro, at de er retfærdiggjorte, at Gud har tilgivet dem deres Synder. Altsaa, dersom denne Tro er Frugten af Nandens Overbevisning, saa maa Nanden overbevise Verden om Syndernes Forladelse. Men Skriften siger: N a n d e n s k a l o v e r b e v i s e V e r d e n o m S y n d. Og her bliver atter en betænkelig Forstjel mellem Synodesystemet og Guds Ord og Børnelærdommen. Synodesystemet gaar forbi den første og forsaavidt vigtigste Overbevisning, den om Synd, og springer med een Gang over til Overbevisningen om Syndernes Forladelse. Efter Synodesystemet skal der prædikes for alle: „Vær fri-modig, dine Synder er dig forladte“; efter Guds Ord skal der prædikes for alle: „Alle har syndet og flettes Guds Ere“; det skal alle tro. Forstjellen ligger atter mere i det som udelades, end i det som læres.

Det staar altsaa fast, at „Verdens Retfærdiggjørelse“, det vil sige den Lære, at Menneskene blev retfærdiggjorte, fri og frelse ved Kristi Død og Opstandelse for over 1800 Aar siden, giver ikke den Helligaands Udsendelse sin hele, fulde, selvstændige Plads i Frelsес-verket. Det kommer ikke frem med ret Styrke og Kraft, at Menneskets Frelse bestaar i N a n d e n S a m f u n d med den i Kristus forsonede Fader i Himmelten. Der forties en Del af Guds Frelsес-raad, og der tales, som om al Guds Gjerning til Menneskenes Frelse endte paa Golgata eller ved Frelserensaabnedes Grav. Det er Svagheden i „Verdens Retfærdiggjørelse“, naar den fastholdes i den Mening, som Synoden pleiede at tillægge den.

Men om muligt bliver denne Mangel paa Nand, denne Forbi-gaaelse af Guds levende Nand, endnu skarpere, naar vi kommer til den Lære om T r o e n, som Den norske Synode har udviklet under

Indflydelse af „Verdens Retfærdiggjørelse“. Det er her især, at Synoden forvilder sig ind i en død Lære om en dogmatisk Tro. Den er i al Korthed sammenfattet i den forslidte Synodeudtalelse: Alle dine Synder er dig forladte, det skal du tro. Det gjentages med trættende Ensformighed i Decorah Referatet, i Rock Prairie Referatet, i Traktat No. 4, og det dukker op igjen i St. Ansgar Referatet, fornemmelig i Pastor Korens Udtalelser. Denne skarpt tilfsaarde logiske Følgeslutning: Kristus døde for Verden, altsaa er Verden ved Kristi Opstandelse erflæret retfærdig; jeg er en af Verden, altsaa er jeg erflæret retfærdig, — det er Tros Indhold. At Tros derved synker ned til en fornuftig Beregning, eller ialtfald at den kun bliver, at jeg holder en vis Lære for sand, det er selvståeligt og kan ikke let undgaaes.

Hvor ganske anderledes levende er ikke Børnelærdommens Ord: „Tro paa Kristus eller komme til Kristus, min Herre.“ Det er den rette kristelige Tro, som ikke tror, at jeg er en af Verden, og derfor er jeg retfærdig med Verden, men som meget mere tror, at jeg er en af Verden, derfor er jeg fortapt med Verden; men jeg flyr til Jesu s, jeg griber ham, jeg holder ham fast, og han frelser mig. Den rette kristelige Tro har ikke denne eller hin Væresætning til sin Gjenstand eller sit Indhold, men Jesus selv, han som levede og døde og opstod for mig, han er Tros Gjenstand. Paa ham forlader en Synder sig og bliver frelst.

Men det er i Sandhed den Helligaands Gjerning at føre et Menneske hen til den Herre Jesus Kristus, saa at en arm Synder virkelig kan sige: Jesus er min, og jeg er hans. Kjød og Blod kan ikke gjøre det; men Aanden, Jesu Kristi Aand, kan drage et sønderknust Menneskehjerte hen til Korset og give det Fred; Aanden, den himmelske Faders Aand, kan drage en bange Sjæl tilbage til Faderhuset og lade ham erfare Guds Kjærlighed.

Efter Synodens Fremstilling ligger hele Begten paa den meget fornuftige Tale: Jeg er en af Verden; efter Skriftenes Bidnessbryd ligger hele Begten paa det uforklarende: Jeg er i min Frelser. Og i denne forskellige Fremstilling af Trosvisbuden og Frelsesvisbuden ligger der temmelig meget. Det kan gjerne være, at Synoden mener netop det samme, men da har den ialtfald skjult sin Menighed paa en forunderlig Maade. Naar Synoden siger: Jeg er

i Verden, altsaa er jeg frelst; thi „Verden i Kristus retfærdig er vor-den“, saa klinger det merkelig forskjelligt fra Apostelens Ord: „Saa er der da ingen Fordømmelse for dem, som er i Kristus Jesus, som ikke vandrer efter Kjædet, men efter Landen.“

Vi gjentager det: Synoden mener det kanske vel nok; men den lærer paa en død og dogmatisk Maade, som ikke giver Guds Fader-hjerte sin Ret, ikke giver Frelserens Kjærlighed til den enkelte Syn-der sin Blads, ikke giver Landen sin rette Gjerning og ikke giver Synderen den rette Frygt og Angst for den levende Gud og den rette Kjærlighed og Fortrolighed til en levende Frelser, som tager imod ham med en Broders Trofasthed og en Moders Omhed. Der er noget overvældende koldt og fattigt og fornuftigt i Synodens Regne-stykke: Verden er retfærdig, altsaa er jeg retfærdig. I al sin vel-mente Æver for at bringe Trøst, bare Trøst, ingen Sorg og Frygt mere, er denne Lære for et stakkels Synderhjerte temmelig trøstesløs; thi det mangler, at „Landen vidner med vor Land, at vi er Guds Ørn“.

Ikke bedre gaar det med Læren om N a a d e m i d L e r n e. Og-saa den bliver aandalss ved den Maade, hvorpaa de sættes i Forbin-delse med Læren om „den forhvervede Skat“, „Verdens Retfærdig-gjørelse“. Vistnok har ingen været ivrigere end Synoden til at paa-staa, at Guds Land virker gjennem Ordet og Sakramenterne og kun gjennem dem; og deri har den havt den fuldeste Ret. Men den Maade, hvorpaa Maademidlerne og da fornemmelig Ordet virker, be-skrives som saa død og mekanisk, at der sandelig ikke bliver meget Rum for Landen. Guds Ord er jo sandt, hedder det; naar Guds Ord altsaa siger: „Søn, vær frimodig, dine Synder er dig for-ladte,“ saa er sandt sandt, og det er netop det samme, til hvem det siges, naar det siges, hvor det siges og hvorledes det siges. Gud har sagt det, altsaa er det saa. Naar Guds Ord siger: „Mange er fal-dede, men saa udvalgte,“ saa er det det samme, hvor det siges, og naar det siges, og til hvem det siges, det bethyder altid, at i denne Flod Mennesker, som nu er samlet, er der mange faldede, men saa udvalgte. Og saa videre. Er det saaledes, vi har lært Guds Ords Virkning paa vores Hjerter? Er det saaledes, Landen virker gjennem Ordet? Eller ved vi det ikke, alle vi som har siddet i Guds Hus og hørt Livsens Ord, at det er sandt, at Landen uddeler til en-

hver især, hvad ham tilkommer? Er det ikke saa, at Ordet om Jesus og hans Kors og Død var os engang til Forbitrelse, saa blev det os til Sønderknuselse og hjertelig Ædmugelse, saa blev det os kanske ved den samme gode Aand til Hjertens Glæde og Fryd. Eller er der nogen Kristen, som ikke känner dette igjen? Efter Synodens System er derimod Ordet i Grunden en død Bogstav, som bibringer en enestående Forestilling, men ikke virker som levende Sæd, som brændende Ild, som svende Salt, som altid gjærende Surdeig. Aanden tager ikke Ordet i sin Tjeneste; men Ordet dræber Aanden ved sin Bogstav. Saa forekommer det os.

Vor Slutning er altsaa denne, at Synodens System er værre paa Grund af det som mangler deri, end paa Grund af det som findes deri. Der mangler en ret Erfjendelse af den Helligaands Gjerning. Og er dette Tilfælde, som det unegtelig ser ud, saa kan det lettelig forklares, hvorfor den norske Bækkelse og Den norske Synode staar saa skarpt imod hinanden. Thi man faar laste og klandre den norske Bækkelse, saa meget man vil; det er ikke destomindre sandt, at baade fra Hauges og fra Professor Johnsons Virksomhed gif der et Amandens Pust gjennem det norske Kirkefolk, som endnu kraftig føles og er blevet ligesom gjenoplivet ved Lars Øftedals velsignede Gjerning. Og herover iblandt os har disse Aandsrørelser sat sine Spor; men hvor der har været nogen Eftervirkning tilbage af den norske Bækkelse, der har den som en Regel ligget i Kamp mod Den norske Synode.

Men har Den norske Synode saaledes været ude af Stand til ret at samle i sig det egentlige aandelige valte Folk; har en større Del af den norske Bækkelses Børn søgt over i andre Samfund, og har Den norske Synode selv ikke været Redskab til nogen egentlig Bækkelse i nogen af sine Menigheder, saa er det ikke til at undres over, om den bliver svag og kraftesløs. Kirkens Liv er Aandens Liv; og hvor Aanden udslukkes, der falder Kirken sammen, medmindre den i al sin Hulhed og Aandsforladthed opretholdes som en Statsinstitution med Prester og Prestekald, som Tilfældet var i Nationalismens Tid.

Spørges der nu, om det er til vor Kirkes Gavn, at de øvrige Samfund i Amerika gaar sammen med Den norske Synode, saa er Svaret simpelt nok. At de øvrige Samfund gaar ind paa Den norske

Synodes gamle System og hele den Nandsretning, som aabenbarer sig i dette System, det kan ikke være gavnligt. Det vil være Døden, ikke Livet for vor Kirke. Men at det vil være baade ret og gavnligt at arbeide derhen, at alle norske Menigheder forenes i gudfrygtig Nand og levende Arbeide for Guds Sag, derom er ingen Kristen i Evil. Men skal dette kunne ske, saa maa for det første Synodeshystemet tilside; det maa da og blive borte iblandt os. Og for det andet maa der komme en sand og oprigtig Aftelse for Børnelærdommen iblandt os, saa at vi ikke skal udsættes for nye Lærdomme og nye Satser til enhver Tid. Og for det tredie maa det være de norske Menigheder i Amerika, som arbeider sammen til en norsk Frikirke; thi en Kirke af Prester og Theologer staar ikke i Længden mod de Fristelser, som den er udsat for. Men alt dette kan ikke ske uden ved Guds Nand.

Det nærmeste Haab om sand Forening ligger derfor i en levende Forkyndelse af Guds Ord og et kraftigt Arbeide for Herrens Sag. Hvor dette findes, der er det Vaarbud om en sand levende Frikirke, som samler i sig, hvad der vil staa sammen i Herren.

Derimod er Pastor Munus's næste Satser, som paa Frikonferensen i St. Ansgar syntes at være saa velkomne Fredsbud, ikke stikkede til at samle vort Folk. De er vistnok Udttryk for, at Synoden søger sin Svaghed; de er Udtryk for, at Synoden gjerne vilde legge de andre Samfund under sig; de er ogsaa Udtryk for, at Synoden endnu ikke er villig til at lade sig nøje med Befjendelsen og Børnelærdommen. Men dersor er ogsaa disse Satser stikkede til at vække nh Splid. De har gjort det og vil gjøre det. Der er i disse Satser den gamle Forbigaaelse af Nanden og Livet, og der er det gamle Forsøg paa at saa en Livskamp ombreiet til en Lærediskussion.

Har Synoden virkelig ikke forsøgt det bedre, end at det var en Strid om Læren, som har vælt al denne Ugreie i den norske Kirke i Amerika? Har den virkelig funnet tro, at Elling Eielsen og hans Samfund var Kjætttere? At Professor Weenaas og hans Disciple var Branglærere? Det er næsten utenfeligt, at ikke Synodens Ledere af og til har haft en Anelse om Sagens sande Sammenhæng. Det er ikke nærmest for Læren, disse Mænd har kjempet, det er for Kristenlivet. Stundom ser det jo ud som en Lærekamp, det er sandt; stundom igjen som en Forfatningsstrid, det er ogsaa sandt. Men

det kan dog vel ingen twile om, at Beveggrunden og Dribfjeren i hele Striden har været Frygten for, at Synodens Læresystem og Landsretning var farlig for Kristenlivet og Menighedsfriheden.

Dersom det rettelig forstodes, at det er derom Kampen dreier sig i sin dybeste Grund, og at her ligger Måsagen til, at vi ikke kan gaa med paa Synodens Satser og Læresystem, saa vilde vel Synoden ikke engang byde frem et saadant Kompromis om Læren som Pastor Muus's syv Satser. Vi har ingen anden Lære end Befjendelsen og Børnelærdommen, og vi vil ikke have nogen anden, saa vi behøver ikke at gjøre noget Kompromis og kan ikke gjøre det. Vil Synoden Fred, saa lad den ogsaa komme ned til samme Standpunkt, og lad os saa tale om Sammenslutning i alvorligt Arbeide. Vi har ikke Tid eller Präster at ødse paa en kunstig udklækket Værestrid. Herrens Arbeide maa gjøres, og Tiden bliver knappere Dag for Dag. Lad os heller synde os at arbeide i Bingaarden, der er fuldt op at gjøre. Lad os bygge Skoler paa Børnelærdommens Grund, og lad os bygge Samfund paa Menighedsfrihedens Grund, saa kommer Freden af sig selv som moden Frugt i Høstens Tid.

Der er neppe Evil om, at den større Flerhed i Den norske Synodes Menigheder er hjertelig enig i denne Betragtning af Stillingen. Menighederne har et sundere Syn paa Stillingens Alvor end mange Synodepræster. Her gjælder det om vort Folks dyreste og helligste Unliggender, og at vi kunde staa oprigtigt og redeligt sammen i Arbeidet for dem, derom dreier vores gladelige Forhaabninger fig.

Der er for Tiden megen Tale Mand og Mand imellem om, at Den norske Synode splittes, og det kan være, at der er Grund for saadan Tale. En udenforstaende kan ikke kjende saa vel til det. Men det vil neppe være til sandt Gavn for Menighederne. Er det ikke bedre at prøve at kjæmpe ud Kampen inden Synoden, drive Missourisatserne ud og saa gaa til Samarbeide med Landsmænd i de andre Samfund for det gamle og prøvede? Her er dog sikkertlig Samfund nok. Det vil snarere føre til Fred, om Den norske Synode renses fra sin døde Lære, end om den splittes. Kommer Menighederne frem med Kraft og Bestemthed overalt i Synoden, som der er Tegn til mangesteds, saa er Freden ikke langt borte.

Fjerde Afsnit.

[Som Aflutning paa dette Bind tilføies her de to Afhandlinger: „Søndagen og dens Helligholdelse“ og „Commonstolen“, der begge vedrører Spørgsmaal, som ikke blot, da disse Afhandlinger blev offentliggjorte, var af den første Interesse, men hvis Behandling er af blivende Betydning. Det vil ogsaa her træde klart frem, at medens det er en bestemt Retnings eiendommelige Læresætninger, Forfatteren laster Lys over og tilbageviser, saa gjøres dette ikke i Form af smaaligt Angreb paa Personer, men ved en paa Guds Ord og Historien bøgget Esterbøning af, hvad der er kristeligt og egte lutherst med Hensyn til disse Ting. Netop deraf har jeg troet, at disse Afhandlinger naturligt hørte hjemme i dette Bind. Hvor Forfatteren har anhydet den specielle Anledning til hver af disse Afhandlingers Fremkomst, har jeg ved Noter under Texten søgt at give de nødvendige Oplysninger. — Udg. I.]

I. Søndagen og dens Helligholdelse.

[Kilde: Kvartal-Skrift. 4de Aargang. 1878. Side 145—179. 5te Aargang. 1879. Side 28—44. — Udg. I.]

Hen kristne Søndag, Herrens og Menighedens Dag, er en herlig Frihedsdag for Guds Børn, og dens Belsignelse og sande Helligholdelse er en Hemmelighed, som er opbevaret for dem, „som ham elſſer“. Og dyrebar som den er, vil Djævelen og Verden og vort eget Kjød gjerne røve den fra os, og det paa en dobbelt Maade, enten ved at gjøre den til den værste Trældomsdag af alle Dage, eller ved at forføre os til at bruge Friheden til Anledning for Kjødet. Begge disse Afveie herover os Vederkøbelsen af Hviledagen, og det tør derfor ikke være ganske uden Værд for Kristendommet iblandt os, om vi ved

Guds Ords Lærdom søger at komme til en fast og klar Erfjendelse af Søndagens rette Væsen og den rette Maade at holde den. Tildels har der ogsaa vist sig enkelte misvisende Lærdomme om Søndagen og det tredie Bud inden vore lutherske Samfund hertillands, hvorfor det tør være af en særegen Interesse for os at udtales os derom.*)

Dersom vi virkelig for Alvor vil tage denne Sag under Overveielse, saa vil det være nødvendigt at undersøge Guds Ord lige fra Begyndelsen og se, hvorfor og hvorledes Herren har indsat Sabbaten, hvorledes Herren har forestrevet dens Holdelse for sit udvalgte Folk, hvilken Bethydning Loven har for den kristne Menighed, og hvilket Forhold der er mellem Sabbat og Søndag. Thi derom er alle enige, at Sabbat og Søndag er forskjellige, og dog er tillige alle enige om, at de paa nogen Maade staar i Forbindelse med hinanden. Men som det er umuligt at erkjende Kristus, uden at Loven er os en

*) Følgende Oplysninger vil maatte læste Lys over, hvad der her er hentydet til: Ved Den norske Synodes Aarsmøde i Holden Menighed, Goodhue Co., Minn., i 1862 behandlede Synoden bl. a. ogsaa „Læren om Søndagen“. (Se „Beretning om første overordentlige Synode for den norsk-evangelist-lutheriske Kirke i Amerika i Aaret 1862“, Side 20—41). Her heder det bl. a.: „Man gjorde først opmærksom paa, hvorledes den rette Lære om Søndagen for en stor Del havde været lidet fjendt eller ikke ret forstaet af mange i vore Menigheder, som tilforn havde lagt i en falsk eller i al Fald saare ulla Forestilling om det tredie Bud. Hertil var de forlede ved, at mange af de senere Lærere, hvis Skrifter var mest udbredte iblandt vojt Folk, virkelig dels havde ført ligefrem falsk Lære herom, dels i al Fald talt saare dunkelt og ullaart herom.“ (Side 20). „Dette havde da foranlediget den Opsats i Maanedstidenden No. 6 og 7 1862, som nu oplæftes og benyttedes som Grundlag for Forhandlingerne.“ (Side 21). Om denne „Opsats“ heder det saa videre: „Naar vi meddeler nedestaaende Fremstilling af den bibelske Lære om Søndagen, er vi ikke ubidende om, at enkelte af de ældre for vojt Folk befjendte Lærere i Kirken lige fra Begyndelsen af det forrige [lattende] Aarhundrede og efter dem ogsaa adskillige stjønt langtfra alle af de nulevende Prester og Lærere i Norge, har lært anderledes i dette Stykke, og det vil derfor ikke undre os, om enkelte Lærere ved første Øiefaast vil anse dette, som vi her fremfører, som en ny Lære og derfor i Begyndelsen blive noget urolige derover.“ (Side 21). Ovnenævnte „Opsats“ var forfattet af Pastor J. Ottesen og indeholdt 13 Sætser, med Forklaringer, Anmerkninger osv. De tre første Sætser lyder saaledes: „1ste Sat. Naar det i 3die Bud heder, „Kom ihu at du

Tugtemester til ham, saa er det og umuligt at hænde Søndagen, uden at Sabbaten viser os hen til den.

Vi agter derfor at begynde vor Undersøgelse med en Betragtning af

Sabbaten.

Vi føres tilbage lige til Skabelsen. Dens Gjerning er tilende. Herren har talt sit sidste Skaberord, og den sidste og førstte og herligste af alle jordiske Skabninger har faaet Liv og Ande ved Livspustet fra Herren selv. Herren har talt Belsignelsens Ord over Mennesket og lagt alle sine Hænders Gjerninger under ham. Da rinder Solen den syvende Dags Morgen, og Mattens Stilhed afbrydes af Lyset og Dagens Liv og Bevægelse. Og dog — der er ingen, som vaagner med et tungt Hjerte, med et sygt Sind, med et Dødens Legeme; der er intet Øhr, som gaar ud til Rob, der er intet, som

helliger Hviledagen", da har ikke dette Ord „Hviledagen" for os kristne noget saadan Henthåndning til en bestemt Dag, den, der laa deri for Jøderne. Gal. Kol. 2, 16; Rom. 14, 5. 6; Gal. 4, 9. 10. 2 den Sats. For os kristne menes dermed [derimod?] ved „Hviledagen" i 3die Bud hver Dag, vort hele Liv, som skal være os en aandelig Hviledag i Kristus. 3 die Sats. Denne aandelige Hviledag, som altsaa er de kristnes hele Liv, skal vi ifølge det 3die Bud hellige, og dette skal ved flittig rigtig Brug af Guds Ord. Dette er det moralste 3die Bud, som gjælder til alle Tider." (Side 22). Det sees under Diskussionen over disse 13 Sager med Styrke at være blevet hevdet, at Søndagens Helligholdelse ingen Nødvendighed er, at meget mere de, som hevdede en saadan Nødvendighed, støtte an imod den Lutheriske Reformations Grundprincip, Netfærdiggjørelsen af Troen alene (Side 35), og det tilføjes, at „af Skriften havde endnu ingen formaaet at bevise hin Mening om Nødvendigheden af en vis Dag, men de nævnte altid kun gamle Bøger og andre Menneskers Mening, hvorfra de igjen havde faaet den Mening, at en vis Dag var nødvendig." (Side 36). Tils slut oplyses det, at man paa Grund af andre Sager maatte afbryde Forhandlingerne om dette Emne; men „da man imidlertid ønskede at se, hvor mange der nu havde erkjendt den rene Lære i dette Stoffe, og var beredte paa at kunne tilstemme første Sats, erklaerede flere, at om de end ikke var imod Læren heri, men meget mere troede at stemme overens dermed, saa ønskede de dog bedre Tid til Oberveielse af Sagen, inden de vilde afgive Stemme derom. Paa Opfordring erklaerede imidlertid 48, at de forstod Sagen og var ganske enige i første Sats af Referatet". (Side 41). Forhandlingerne fortsattes paa Synodens næste Møde i 1863 i Rock River, Wis. — Udg.]

idag skal blive Vritte; der er intet Menneske, som vaagner med Hjertet fuldt af onde Lidenskaber, der er intet Menneske, hvem Dagen skal bringe Lidelse og Sorg og Suf. Hvad hører du, min Sjæl, paa denne første Dag, da Himmel og Jord er fuldendt med al deres Hær? Lovsang og Jubel af Hærfarerne, som fylder Himmel og Jord, Morgenstjernens Jubel og Guds Børns Frydesang. Det klinger med salige Toner, det smelter sammen i Harmoniens Fylde, det hæver sig som Vølgeslag mod Evigheden, og det synker som Solskins Fred over Jordens. Det er Lovsangens Vælde og Lovsangens Stilhed og Ro, som fylder det mægtige Hvælv, Herren selv har spændt over Jordens. Mennesketgaard ud, og som Lovsangen bruser gjennem Lundens Træer og bølger over de græsklædte Marker, saa bæver dens Klang gjennem hans Sjæl, saa slaar hans Hjerte ved dens Lyd med Jubel for Herren, hans Skaber.

„Gud hvilede paa den syvende Dag.“ Det er ikke givet vor svage og fortynede Forstand at begribe, hvad „Guds Hvile“ er. For den almægtige er Arbeidet ingen Møie, derfor er der heller ingen Træthed. Derfor er Hvilen ikke nogen Tornhelse af Guds Kraft; men den er den eviges og almægtiges Salighed og fuldkomne Ro, som ikke er blevet forstyrret ved Skabelsens Gjerning, men som nu, da Skabelsen er fuldendt, faar en ny Salighed, idet al Skabningen uden nogen Plet eller Rynke ligger for den altseendes Øje i den Herlighed, hvormed han selv har præget den, og Hærfarernes Lovsang opstiger ren og hellig for hans Trone, uden at der blander sig et Glimt af Mislyd deri. Gud glæder sig i sine Hænders Gjerning paa denne syvende Dag, og Evighedens Ro hersker gjennem Himmel og Jord, medens Herren hviler fra al sin Gjerning, som han har gjort. Endda er der fuldkommen Fred og intet uden Kærlighed mellem Gud og det Menneske, som er ståbt i hans Billede.

„Og Gud velsignede den syvende Dag og helligede den.“ Gud udvælger den syvende Dag fra alle andre Dage. Han gjør den til en hellig Tid, til en Tid, da de øvrige Dages jordiske Trævhed maa vige for at give Plads for Sjælens Opløftelse til Samfundet med den hellige. Naar han helliger den, saa er det ikke for sin Skyld, men for al Skabningens Skyld, for at den som lever i Tiden og i Eterniteten, skal have en udvalgt Tid, i hvilken den skal have en Fortmag af Evighedens Ro og Hvile. Over syvende Dag skal være som

Hvilepunkter paa Skabningens Vandring mod Forklarelsen, og være særskilt bestemt til at pege paa det Maal, som er sat den, den himmelske, uforgjængelige, evige Herlighed, hvormed den skal forhelliges. Derfor er den ogsaa en velsignet Tid. Den er bestemt til at give Forhengelsens og Fornhellsens Kræfter til Skabningen. Guds Velsignelse, som hviler over den syvende Dag, fylder den med Fred og Glæde og Vederkvægelse, saa at Hvilen ikke alene er Ledighed fra Arbeide, men den er en Gjenoplivelse af alle de Kræfter, Herren har nedlagt i Skabningen ved den Velsignelse, som han udtalte over den paa den Dag, han kaldte den tillive. Herren har ikke blot een Gang velsignet sin Skabning, men han har givet den en hellig Tid, paa hvilken han fornærer sin Velsignelse, vederkvæger det trætte og lader Ewighedens Kræfter tilflyde Skabningen, som endnu er Ewighedens undergivet.

Det er et overflødig og umyttigt Spørgsmaal, om der har været holdt nogen Sabbat efter Syndesfaldet, før Moseloven blev givet. Kun saa meget er ganske sikkert, at hvis den syvende Dag var en Hviledag for Herren og for den uskyldige, rene Skabning, som var fremkaldt ved hans Ord og Land, hvis den endog i Paradiset var en Formag og et Pant paa den evige Hvile, saa er det aabenbart, at Tranngen til en saadan Hviledag kun kunde blive større og dens Bethydning kun ydermere forsøges ved Synden. Arbeidet er ved Synden blevet til Møie og Besvær, ud mattende og trættende, svækrende og plagende, en Forbandelse for Mennesket; desto større Maade maatte en Hviledag være. Men vi har ikke noget afgjørende Vidnesbyrd af Skriften for, at Hviledagen blev gjengivet det faldne Menneske før ved Moseloven. Det kan derfor ikke med nogen Ret paastaaes, at saa har været Tilsælde; og der kan derfor heller ikke blive Tale om at hente noget Argument i vor Undersøgelse fra en mulig Brug af Hviledagen før Moses. Havde det været af nogen Bethydning for den kristne Menighed at vide noget om den Sag, saa havde Guds Ord ogsaa ladet os vide det.

Vi gaar derfor over til at omhandle den jødiske Sabbat.

Fire hundrede og tredive Aar havde Israels Børn været i Egypten, og den største Del af denne Tid havde de været Trælle under et haardt Aar. Uafbrudt, uden Hvile, uden Stans, Dag efter Dag, indtil det blev Aar og Aarhundreder, havde de arbeidet for frem-

mede Herrer. Da forbarmede Herren sig over dem og saa til deres Elendighed. Han sendte sin Ejener Moses til dem; og med en sterk Haand og en udrakt Arm førte Herren dem ud afraeldommens Hus. Paa Ørnebinger bar han dem, idet han kaldte dem fra Verdens Slaveri til sin Frihed og hvile i det forjættede Land.

Førend Israel naaede Sinai Bjerg, fik det dog allerede prøve, at Guds Kjærlighed er Verdens Forhagelse. Det maatte vandre gjennem Ørkenen, og der fattedes Vand og Brød. Da lod Herren Klippen give Vand og Himmelens regne Brød. Israel gif ud og samlede Manna i Ørkenen. Seks Dage samlede Israel, men paa den sjette Dag samlede de dobbelt saa meget som ellers, og de gif til Moses og fortalte ham det. Da sagde Moses: „Det er, hvad Herren har talt. Imorgen er det Sabbat, hellig Sabbat for Herren; men lader alt det, som bliver tilovers, ligge i Forvaring hos eder til morgen. Da hvilede Folket paa den syvende Dag.“ (2 Mos. 16, 23. 30). Det er Israels Folks første Sabbat. Ved den forberedes Lovgivningen; og Budet, som skulde gjøre Sabbathen til en bestandig Forordning for Israel, var derved allerede fjendt for Folket.

Saaledes forberedt kommer Israel til Sinai, hvor Herren vil sluttet Pakten med det. Der skal Israel lære at kjende sit høje Råd at være Herren en Eiendom fremfor alle Folk, et Kongerige af Prester, et helligt Folk. Dette er i en fort Sum det Maal, som Herren sætter for dem, og det Krav, som han stiller til dem gjennem sin hellige Lov. Dertil sigter den hele Lov, hvis Sum er denne: Efter den hellige, som kaldte eder, vorder ogsaa I hellige. Dertil sigter ogsaa det tredie Bud, ogsaa det er et Hellighedens Krav til Guds udvalgte Folk.

„Kom Hviledagen ihu, saa du holder den hellig. Seks Dage skal du arbeide og gjøre al din Gjerning. Men den syvende Dag er Sabbat for Herren, din Gud; da skal du intet Arbeide gjøre, hverken du eller din Søn eller din Datter, din Ejener eller din Ejenestepige eller dit Kvæg eller dine fremmede, som er inden dine Porte.“ (2 Mos. 20, 8—10). Saaledes lyder Budet. Det Folk som Herren har udvalgt, det Folk som er kaldet til Hellighed, det skal ikke fritasges fra Arbeidets Lov, det skal som hele den øvrige Slegts øde sit Brød i sit Ansights Sved; men medens det saaledes skal give Jordens,

hvad Jordens er, indtil det vender tilbage til Støb igjen, hvoraf det er taget, saa skal det dog ogsaa give Herren, hvad Herrens er. Det skal udfilles fra Folkene og opløstes til Herren ogsaa i dette Stykke, at det jordiske Arbeide skal stanse, og Sveden skal astørres af dets Bande, for at Blifket som droges nedad ved Arbeidets Møie, kan løfte sig frit mod Herren, mod Himlen, mod Evigheden, mod det høje aandelige Maal, som Herren har sat for sit Folk. Det udvalgte Folk skal have sin udvalgte Dag, Herrens Folk skal give Herren en af sine Dage, den syvende. Ved Herrens Hvile skal Arbeidet afbrydes hver syvende Dag, og den hellige Dag skal minde Folket om Hellighedens Krav, om at de flygtige Dage og Timer, som gaar saa hastig forbi under den jordiske Trævhed, de er ikke alene Førkænkelighedens og Førgjængelighedens Budbærere, men de er ogsaa hastig ilende Bud om, at Malet, den Herlighed som er Hellighedens Øn, rykker nærmere og nærmere, rolig og stille, men ogsaa ustanselig og uopholdelig som alt, hvad Herren bereeder for sit Folk.

Der anføres i den hellige Skrift tre Grunde for Sabbatens Helligholdelse. Den skal være en hellig Hviledag i Israel, fordi Gud hvilede paa den syvende Dag, (2 Mos. 20, 11); fordi Israel var i Trældom i Egypten, men af Herren udførtes til Frihed (5 Mos. 5, 15), og fordi den skal være et evigt Tegn mellem Herren og Israel paa dets Udvælgelse (2 Mos. 31, 12—18).

Da Sabbatsbudet blev givet fra Sinai Bjerg, tillægger Herren allerede: „Thi i sekts Dage gjorde Herren Himmelten og Jordten, Havet og alt det, som er i dem, og han hvilede paa den syvende Dag; dersor balsignede Herren Sabbatsdagen og helligede den“ (2 Mos. 20, 11). Derom altsaa skal Sabbatsdagen vidne for Israel, at dets Gud er Himmelens og Jordens Skaber. Det er det første og vigtigste Træk i Sabbatens Betydning. Den fører uafladelig hjerte og tanke til den første store Grundsandhed, hvorpaa al sand Guds-hjendelse og al sand Gudsfrugt i Israel hviler, den Sandhed, at Israels Gud er ingen ofmægtig Afgud, ingen tom, forfængelig Indbildung fostrret i et Menneskets forbendte Tanke; men han er den almægtige, alle Tings Ophav, Livets Kilde, i hvem alle lever og er og røres. Den peger etter og etter paa den ophøjede Stilling, som Israel har blandt Folkene. Thi medens Folkene har gjort sig Guder efter sine egne Drømme og tilbeder sine Hænders Gjerning og ikke tiltror

sine Guder Magt og Styrke udenfor det Folk, som har ståbt dem, saa tilbeder Israel den Gud, som eier Himmel og Jord; og derfor skal Israels Gud blive anerkjendt og æret og tilbedet af alle Folk, naar deres egne Afguder forlængst er glemte; derfor skal Israels Belsignelse blive Hedningernes Altraa og deres Frelse; derfor skal Saliggjørelsen komme fra Jøderne. Hver Sabbatsdag er en ny Paamindelse til Folket om den usigelige Raade, som Herren har vist det, at han har udvalgt det til en Ejendom fremfor alle andre Folk, og peger paa den herlige Fremtid, som han har forjættet det: „J dig og din Sæd skal alle Jordens Slegter blesignes.“

Det er altsaa selve Skabelsens Thulommelse, som Israel feirer i sin Sabbat; idet Israel paa Sabbatsdagen skuer tilbage til Skabelsen, saa løfter det ogsaa Synet mod Fremtiden; thi Verdens Skaber kan ikke lade sig nøje med at være Israels Frelser alene, men han maa ogsaa blive Verdens Frelser, alle Menneskers Frelser. Efter den store Skabelsesuge skal derfor Israels Uger indrettes, og det hellige Folks Tid skal være et Ufbillede af Herrens egen Tid. Herren har ståbt i seks Dage og hvilet paa den syvende Dag, saa skal ogsaa hans Folk virke og arbeide i seks Dage, men den syvende er Sabbat for Herren. Saaledes bliver Israels Uge og Sabbat en bestandig Prædiken, et evigt Vidnesbyrd baade for Folket selv og for Hedningerne trindt omkring. Den hellige og blesignede Sabbatsdag kommer altid igjen for paa en Gang at give Legemet dets Hvile og Landen dens Opløftelse; thi hvad hvilen er for Legemet, det er Nedskænkelsen i Herren og hans store Gjerninger for Landen. I Mindet om Skabelsen næres og vedligeholdes Haabet om Forløsningen; og hver tilbagevendende Sabbat er et Bant fra Herren paa, at det tabte Guds-billede efter skal gjenoprettes, den svundne Hellighed og Herlighed i Tidens Fylde skal gjengives Herrens Folk. Thi Herren holder ikke frem for sit Folk et herligt Billed af Renhed og Ufrygt og Salighed, kun for dermed at nedkaste Folket i Fortvilelse og Modløshed, fordi alt dette er tabt; men dette Minde peger mod det Maal, Herren har sat for sit Folk, og lægger Længsel og Fortrøstning i Israels Hjerte, medens det bier efter den Forløsning, som Herren har forjættet, og som skal føre Paradisets Ufrygt og Glæde tilbage til arme, sønder-knuste Hjerter, for hvem den syndige Verden er blevet en Gammerdal.

Det første Minde, som saaledes Sabbathen bærer i sig, er stort

og hærligt, og det maatte for den troende Israelsit være en kraftig Baamindelse om det store Kald, som var givet Guds Folk og tillige en saare nødvendig Styrkelse paa Vandringen mod Maaleet. Det andet Minde er af samme liflige Natur, ret skiftet til at gjøre Sabbaten til en Glædesdag. De ses Dages Arbeide og den syvende Dags Hvile mindede om Skabelsen, dersor altsaa er dette Tal saa dyrebart, denne Ugeinddeling saa hellig. Og naar nu Arbeidet ophørte, og den vederkøegende Hvile indtraadte, da fulde Israels derved mindes om, at saaledes lod Herren Egyptens Trældom afløses af en salig Befrielse og Hvile i det forjættede Land. Det er Sabbatens anden Befsignelse.

„*Chi du skal komme ihu, at du var Ejener i Egyptens Land, og at Herren, din Gud, førte dig ud derfra med en sterk Haand og med en udrakt Arm; dersor har Herren, din Gud, befalet dig at holde Sabbatsdagen.*“ Saaledes læser vi i 5 Mos. 5, 15. Det er ikke sagt, fordi Herren har forandret sit Sind, saa at Sabbaten ikke mere skulde være et Minde om Skabelsen; men det er sagt for ydermere at lære Israels, hvorledes det rettelig skal holde Sabbat. Befrielsen fra Egypten er det grundlæggende Under i Israels Folks Historie. Derpaa hviler Israels fremtidige Udvikling som Guds Folk. Og Sabbatens Hvile skal føre Israels Tanke tilbage til denne store guddommelige Velgjerning, hvorved Herren har forløst sit Folk fra Verdens Trældom. Gud har ikke alene slæbt Verden og udvalgt sig et Folk til at bære Vidnesbyrd herom; men Gud har ogsaa forløst dette Folk fra Verdens Magt. Han har paa underfuld Maade sprængt dets Lænker og brudt dets Fængsel og udført det til sin Frihed. Derved har han aabenbaret sig som den, der er sterkere end Menneskenes Styrke, vældigere i Magt end Folkesnes Riger. Derved har han vist sig som den naadige Frelser, der paa Ørnevinger bærer sit Folk og udfører det af alle dets Trængsler. Han har givet det tilskjende, at hans Folk ikke skal være Verdens Træl, men hans egen frie, førstefødte Søn. Guds Barn er ikke Menneskers Træl, men hans Eiendom som en synderlig King. Gud har forhvervet sig sit Folk ved at føre det ud af Trældoms Hus. Derved har han begyndt at lade sit Folk smage den Frihed, hvortil hvert Menneske var slæbt, men som tabtes, fordi Mennesket ved sit Kald blev Syndens Træl. Gud har allerede begyndt at gjenoprette Tabet, og Befrielsen fra Egypten

staar som den første store Kjendsgjerning, der vidner om, at trods Verdens og Djævelens Magt er Herrens sterke Haand og udrakte Arm dog den, som beholder Seier.

Naar derfor Sabbatsdagen kommer med dette store Minde til Israels Folk, saa er det saa langt fra, at det forstyrrer eller fortrænger Julommelsen af Skabelsens Verk, at det meget mere forsterker og forklarer dette Minde. Ved Besvielsen fra Egypten er det godt gjort ved en stor og slaaende Kjendsgjerning, at Herren baade vil og kan fornhe Jordens Skikkelse, optage Mennesket igjen i Samfundet med sig og gjenoprette sit Billede og sit Rige trods den Syndetrædom, hvormed Djævelen har bundet hans Slabninger. Forløsningen fra Trældommen er den Vei og det Middel, hvorved Herren vil føre sit Folk og sine Børn tilbage igjen til den Herlighed, hvortil Mennesket var skabt. Og naar Herren til Mindet om Skabelsen knytter Mindet om Forløsningen, saa er det, fordi han derved vil sige til sit Folk: Ikke ved din Kraft, ikke ved din Styrke, ikke ved dine Anstrengelser, men ved min Kraft, ved min sterke Haand og mægtige Arm skal du føres til det Maal, som vinker til dig fra Skabelsens Ufthylsminde. Barnemindet er ikke en fager Drøm, som svandt for aldrig mere at vende tilbage, men det er en sand og levende Virkelighed, som Herren gjennem Forløsningen fører dig op til. Dersor tro paa ham, ydmig dig under den veldige Frelserhaand, og du bliver hans Barn, og du faar endnu idag smage Livsligheden fra Herrens Ansigt, den Fred og Glæde, som Herren gav i Paradisets Have til Mennesket. Mindet om Besvielsen kommer med Trøst og Kraft til det Hjerte, som ved Mindet om Skabelsen er blevet fyldt med Længsel og Suk efter den tabte Paradisherliged.

Har vi nu rettelig tolket, hvad der for Guds Folk laa i disse to mægtige Minder, som Sabbatsdagen altid fører med sig, saa er det ikke ret vanskeligt at indse, hvorfor den kaldes et Tegn og dens Jagtagelse en Pakt for Israels Slegter. Var Sabbaten et stadig tilbagevendende Bidnesbyrd om, at Israels Gud var Himmelens og Jordens Skaber, som ved sit Folks Forløsning fra Verdensmagten havde aabenbaret sin Frelsermagt, der engang i Maade skulde udstrækkes til den hele Slegt, saa var Sabbatens Holdelse i Israel i sig selv et Tegn paa Israels Udvelgelse.

Hver Gang Ugens Arbeidsdage var tilende, og hele Israel hvi-

lede for Herren paa Sabbatdagen, saa var denne Dag med sin Stilhed og Ro et Tegn baade for Israels og for Hedningeverdenen paa, at dette Folk var enligt og affondret fra Hedninger. Medens Folkene trindt om havde det til sin Lod, givet dem af Gud selv, at de skulde høge ham, som de ikke kjendte, saa var Sabbatens Hvile et Vidne om, at Israels Lod var faldet paa lifligere Steder; thi her var det Folk, som havde fundet Herren og kunde hvile ud hos ham. Hos sin Gud havde Israels den Hvile og Fred, den Ro og Bederkægelse, som Hedningerne forgjæves høgte i alle Verdens Forfængeligheder, blandt hvilke de med øengstelig Uro spurgte efter det evige. Israels bekjendte ved sin Hvile paa den syvende Dag, at det var den eviges Folk, som tilhørte ham ved Forløsningen fra Egypten, og som biede paa en Sabbat, da Forfrænkelighed og Møsie ikke mere skulde være til, men evig Glæde for Herrens Ansigt skulde være hans udvalgtes Del. Det var Tegn paa, at Israels tilbad den eneste sande Gud, som havde gjort Himmel og Jord. Det var Tegn paa, at Israels haabede, at den Dag skulde komme, da al Jorden skulde synge med Fryd for Herrens Nahyn. Det er Tegn paa Israels Udvælgelse, Israels Forløsning, Israels Haab, naar der er Sabbat i det lille jødiske Folk, som trindt omgivet af Hedninger og mægtige Verdensriger med barnlig Tro og roligt Mod skuer op til sin Gud og bekjender: Vor Hjælp er hos Herren, han som gjorde Himmel og Jord. Derfor er Sabbatens Holdelse ogsaa en evig Pakt for Israels Slegter. Thi Herren har sat den som Pant paa sin Forjættelses Opfyldest, og naar Israels med Troskab klynger sig til dette Pant, saa er dets Hjerte opladt og dets Haand udstrakt til at tage imod Herrens Frelsergave, og det er alt Herren maa have for at velsigne sit Folk. Sabbaten binder Folket til Herren og Herren til Folket; derfor er den en Pakt og et Vaand, der aldrig svigter, saasandt Folket holder den i den Aand, hvori den er givet. Ewig og uløselig er Pakten; thi den viger ikke og den ophæves ikke, førend al den Salighed, som den bebuder, er blevet Herrens Folk tildel.

Vi vender os nu til Spørgsmaalet om, hvorledes Sabbaten holdtes i det gamle Testamente Tid. Det mest fremtrædende Punkt i Helligholdelsen er ligefrem alt Arbeides Ophør og den mest fuldkomne Hvile. Det er dette, som i de ti Bud paa det kraftigste indskærpes, at der paa den syvende Dag skal være en fuldkommen Hvile og

Ro gjennem hele Israels Folk og udover det ganse Land. Alt som lever og røres i Israel, skal paa den Dag nyde Hvilens Bederkvægelse og afholde sig fra alt Arbeide (2 Mos. 20, 10). Selv om Arbeidet syntes nofsaa nødvendigt, selv om nofsaa store verdslige Fordelte stod paa Spil og en Dags Arbeide kunde redde dem, saa gab det ingen Ret eller Frihed til at krænke og forstyrre den hellige Ro paa Herrens Dag. Derfor indstjørpes det udtrykkelig, at hverken Baaraann eller Høsttid gjorde nogen Undtagelse fra Sabbatsbuddet tilladelig (2 Mos. 34, 21). Ogsaa i Huset maatte der være den samme Stilhed som i Landet. Der skulde ingen Trævlhed være med Tillavning af Mad, ingen Røgen og Stegen, ikke engang Tid paa Urnen, i hvert Hus høstidelig Ro som i en Kirke (2 Mos. 16, 23; 25, 3). Heller ikke skulde nogen Israelit gaa udenfor Leiren, saa længe Israel var i Ørkenen (2 Mos. 16, 29), derfor blev al Reisen i den senere Tid betragtet som forbudt paa Herrens Dag. Overtrædelsen af disse Love straffedes med Døden.

Det fremgaar med Bestemthed af denne starpe Fremhævelse af den fuldkomne Hvile og Stilhed, at den er det første og det vigtigste i Sabbatens Helligholdelse i den gamle Pakt. I denne Hvile ligger Mindet om Skabelsen, i den ligger Mindet om Befrielsen fra Trældommen, i den ligger ogsaa Tegnet paa Israels særegne Stilling blandt Folkene. Og derfor kan vi sige, at denne Hvile ikke alene er en Legemets Bederkvægelse, men den er ogsaa Landens Oploftelse til Gud. Om den ikke blev en Landens Hvile i Herren for alle, saa er ikke det Sabbatshvilens Skyld, men det er Menneskehjertets Forvendthed; og det er ikke andet end det, som ogsaa træffer Guds Ord, at det ikke faar give den nogen Hvile i Gud, som ikke oplader Hjertet dersor. Det er selve Hvilen, som er en Gudsdyrkelse; derfor indstjørper ogsaa Profeterne netop dette som det vigtigste: „Du skal intet Arbeide gjøre“ (Jer. 17, 21; Ei. 56, 2; 58, 13; Am. 8, 5; Neh. 13, 15, 19).

Det er derfor ogsaa udtrykkelig betegnet i Loven ved flere Bestemmelser, at Hvilen er Hvile for Herren, ikke for Kjødet. Det daglige Morgen- og Aftenoffer blev for døbet paa Sabbattdagen (4 Mos. 28, 9). Det skede for at betegne, at derjom Israel hver Dag hengav sig selv til Herren sin Gud, saa var det førstilt Sabbaten, der i enhver Henseende var beredt for Israel til Selvhengivelse for

Herren. — **S**kuebrødenne blev ombryttede paa Sabbaten (3 Mos. 24, 8). De betegnede Israels aandelige Frugt i gode Gjerninger, og naar de nye Skuebrød fremlagdes paa Sabbaten, saa var det altsaa, fordi Israels hellige Liv i Gud saa langt fra at stanse paa Sabbatsdagen, netop da fil sin Forhengelse, sin Forhelse ved Hvilken fra Jordelivets Møsie og Besvær og Nedænkelsen i Gud og Betragtningen af hans store Gjerninger i Fortiden. — Endelig er der paa Sabbatsdagen hellig Forsamling for Herren (2 Mos. 23, 3). I Tabernaklets Færgaard samledes hele Israel til Øen, muligens ogsaa til Læsning af Guds Ord.

Denne sidste Bestemmelse om Sabbatens Helligholdelse, at den feires ved en „hellig Forsamling“, gjør „Herrens Dag“ ogsaa til „Menighedens eller Folkets Dag“. Det Folk, som Ugens sekst Dage igjennem har maattet arbeide og stræbe hver paa sin Kant, samles paa Sabbaten om Tabernaklet for Herrens Ansigt; og dette Møde er et kraftigt Middel til at bevare Bevidstheden om, at de mange Israeliter dog er ett Israel, at de er et Folk, hvis Hoved og Konge er Herren. Og saaledes tjener Sabbaten det samme store Formaal som de tre store aarlige Høitider, da hver Mand i Israel drog op fra sine Boliger til Helligdommen for at sees for Herrens Ansigt.

Men paa den anden Side bragte ogsaa Bestemmelsen om en „hellig Forsamling“ paa Sabbaten en ny Indretning tillive i Israel. Da nemlig Israel ikke længere var samlet i en Leir, men havde faaet sine Boliger i Kana'ans Land, saa blev det selvfølgelig umuligt for hele Israel hver Sabbat at samles ved Helligdommen. Derfor opkom senere i Tiden den Skif i hver Øy at samles om Læsningen af Guds Ord paa Sabbatsdagen (Ap. Gj. 15, 21). Naar dette blev almindeligt, og i hvilken Tid de i det nye Testamente saa ofte omtalte Synagoger blev indrettede omkring i Øerne, ved vi ikke med Bestemthed. Vi finder i 2 Kong. 4, 23 et Vidnesbyrd om, at Folket paa Sabbaten samledes hos Profeten Elisa; men det som er af den aller største Bigtighed for os, er den Kjendsgjerning, at paa Kristi og Apostlernes Tid var der selv i de mindste israelitiske Øer en Synagoge og i de større Øer en Mangfoldighed af Synagoger, hvor Folket kom sammen og læste og hørte Guds Ord. Og denne Maade at holde Sabbaten paa bliver et Eksempel for den kristne Menighed i dens Sammenkomster til Opbyggelse.

Det er altsaa i to Ting, Sabbatens Helligholdelse især bestod: Hvile fra alt Arbeide og „hellig Forsamling“. Det første, Arbeidets fuldkomne Ophør, er hvad vi kalder et S y m b o l, et Billede, hvor ved Tanke og Hjerte skal løftes til Betragtning af Fortidens store Minder og Fremtidens store Forjættelse. Det er altsaa af samme Art som Israels Offere, et Tegn, som peger paa h a m, s o m s k a l k o m m e, en Skygge, som i sin Tid viger for Legemet. Det andet derimod, den „hellige Forsamling“, er ikke blot et Tegn, men det er ogsaa ligefrem en Tilbedelse i Aland og Sandhed, en Helligholdelse, som mere og mere faar sit egentlige Indhold i og af Guds Ord, som bliver evindelig; og dersor er det netop denne Maade at holde Sabbat paa, som direkte og usorandret optages i den første kristne Menighed.

Hørend vi imidlertid kan forlade den gamle Pakts Sabbat, maa vi, fornemmelig for at kunne forstaa den Sabbatsstrid, som Farisæerne reiste med Christen, endnu omtale, hvorledes den jødiske Theologi forklarede Sabbatsloven. Det er et gjennemgaaende Træk i Jødefolkets Historie, at jo mere det forhærdede sig mod Herrens Ord, og jo mere blottet det blev for Herrens Aland, desto sterkere blev det bundet i Bogstavtrældom og udvortes, aandløs Jagtagelse af den ydre Gudsdyrkelse med dens Ceremonier. Aller tydeligst kommer dette frem i Sabbatens Helligholdelse. De jødiske Theologer og fornemmelig Farisæernes Sekt gjorde Sabbatshvilen til en saare besværlig og yderlig pinlig Trældom, istedetfor at den skulle være en Legemets og Alandens Bederkøegelse. De havde ingen aandelig Erfjendelse af Sabbatens og Lovens Væsen, derfor kunde de ikke lade sig nøje med Guds Bud, men maatte forklare og fortolke det paa en saadan Maade, at om nogen skulle følge alle deres Forordninger, saa blev der næsten ikke Tid eller Anledning til i Aland og Sandhed at hvile for Herren. Men hvad de saaledes tabte i indre Sandhed og Ensfold for Gud, det bragte dem til Gjengjeld en forsængelig Ere i deres egne og andre Menneskers Fine. De oprettede sig en Egenretsfærdighed af sin udvortes Jagtagelse af Sæbbater og Nymaaner og Høitider.

Denne jødisse Forvendelse af Sabbatsbuddet bestod i en endeløs Række af Forordninger om, hvad Loven mener, naar den figer: „Du skal intet Arbeide gjøre.“ Der var 39 Hovedstykker af Ar-

beide, som var forbudte, og til hvert af disse knyttede sig en Mangfoldighed af Underafdelinger. De 39 Hovedarbeider er: at faa, pløie, høste, binde Korn, tørске, kaste, rense Korn, male, sigte, knø, bage, klippe Uld, vaske, banke Tøi, farve, spinde, sætte Væv op, gjøre to Væveknuder, twinde eller stille to Traade, knytte eller løse en Knude, sh eller sprette op to Sting, jage eller slagte et Raadhyr, flaa det, salte Huden, berede Skindet, skrabe det eller sonderskjære det; skrive to Bogstaver eller stryge dem ud for at skrive dem om igjen; brygge, rive ned, slukke Ild eller antænde den, banke flad med en Hammer, bære fra et Sted til et andet. Af disse Forbud kan man danne sig en lidens Forestilling om, hvorledes Budene kunde blive utallige og Overholdelsen en bestandig Pine, men tillige hvilken glimrende Anledning til at dømme andre og ophøie sig selv der var at finde i disse Sabbatsforordninger. Man kan ogsaa faa et Indblik i, hvor forsædlig Frelseren efter Farisærernes Mening forsyndede sig, naar han tillod sine Disciple at plukke Afs paa Sabbaten, eller naar han sagde til den syge ved Bethesda Dam: „Tag din Seng og ga!“ Men saa kan man ogsaa faa Shn for, hvor fuldkommen nødvendigt det var baade for Frelseren og Apostlerne at oprykke med Rod det frødige Ukrud, som saaledes veksede over det tredie Bud; thi det var ingenlunde plantet af Faderen i Himmelten. Vi forstaar, at for Tilbedelsen i Land og Sandhed maatte det være et Hovedpunkt at indprente, at dette „Bogstavens Bæsen“ var Gud en Vederstyggetighed; og saa langt fra at gjøre nogen retsædlig for hans Pine var det kun en Nabenharelse af, at den der blev hængende i saadan udvortes Ting, han havde ikke engang et Glimt af Forstand paa Retfærdighedens og Hellighedens evige Krav i Herrens Lov.

Loven i den nye Paft.

En ganske kort Betragtning af dette store og vigtige Spørgsmaal vil uden Uvil netop hei kaste et Lys over den Sag, som vi behandler. Thi det som gjælder den hele Lov, maa ogsaa gjælde det tredie Bud. Det som gjælder Øffer og Prestedømme og Kongedømme, maa ogsaa gjælde Sabbaten.

„Loven“ bruger vi dels om hele Israels Forsatning, alle dets Indretninger, alle Bestemmelser for Folkets Liv, Folkets Re-

gjering, Folkets Gudsdyrkelse, fort sagt om alle de forskjellige Bud, som gjør Israel til et særeget Folk blandt Folkene, dels bruger vi „L o v e n“ særskilt om Guds hellige Abenbarelse af hans Vilje om o n d t o g g o d t, S h n d o g H e l l i g h e d.

Kristus er kommen for at opfylde Loven (Matt. 5, 17). Det maa forstaaes om en Opfyldestelse i enhver Retning, i alle Dele og paa alle Maader. Han kom, saa „u n d e r L o v e n“ som en virkelig, sand Israelit, ja, som den rette Israel. Alt hvad Gud havde forordnet for Israel og krævet af Israel, det skulde han udføre og yde og opfylde. Loven forordnede Offere; han skulde være Offer og bringe Offer. Loven forordnede Prester; han skulde være den rette, fuldkomne Prest. Loven vilde et Kongedømme i Herrens Folk; han skulde være den sande Konge. Loven forordnede Tempel i Guds Menighed; han skulde selv være det rette Tempel. Loven befalede Hvile og Høihed; han skulde være den rette Sjælens Hvile. Loven krævede af Israel, at det skulde være et h e l l i g t Folk; han var den rette og syndefri Israel.

Saaledes er Jesus kommen for at opfylde. I ham er baade Lov og Forjættelse blevet Ja og Amen. Men efterdi han bliver til e v i g T i d, saa er hans Opfyldestelse en e v i g O p f y l d e l s e, og der trænges i al Evighed i n g e n a n d e n. Han er Offer og Prest, Tempel og Konge, Hvile og Høihed, Retfærdighed og Hellighed til evig Tid. Loven er fuldkommen opfyldt, Israels Folks Maal er fuldkommen naaet, alt hvad der af Gud har været krævet, er ydet fuldkommen og bestandig. Dersor er der i den nye Pakt kun dette ene, som spørges efter, at komme t i l J e s u s og blive i h a m; dersom nogen er i h a m, da er Kristus ham L o v e n s E n d e til Retfærdighed (Rom. 10, 4), og han skylder ikke Loven noget, ikke det aller mindste.

Er da Loven tilintetgjort? Det være langtfra; den er opfylt ved Kristus og stadsæst ved Kroen. Saa længe Jesus Kristus er, er han ogsaa Lovens Opfylder, og saa længe Loven opfyldes, er den ikke affkaffet. Himmel og Jord skal forgaa, men ikke det mindste Bogstav, ikke en Tøddel af Loven. Men det kjødelige Israel med Offer af Bulle og Olser, med Tempel af Sten og med Sabbat og Nymaane og Jubelaar, med alle Forbillederne, med alle Skrigerne, med Prester som dør, og Konger som veksler, det maa vige for den

sande Israels og hans Opførsel af Loven. Og istedefor et Folk efter Kjødet kommer det Folk efter Landen, som ikke er Jøde eller Græker, Træl eller fri, Mand eller Kvinder, men hvor alle er ett, een ny Skabning i Kristus.

Er der da ingen Brug mere for Loven i den nye Psalt, siden den er opført i Kristus? Jo, der er netop den aller største Nutte af Loven. Thi det ene fornødne for alle, som lever i den nye Pals tid, er jo at komme til Kristus og blive i ham; men dertil er Loven den rette Tugtemester, efterdi der er ingen, som kan kalde Jesus Frelser uden i sit Hjertes Nød og Sømmer og Sønderknuselse. Loven skal drive os baade til at fly til Kristus Jesus med al vor Synd og til at blive i Frelseren i Tro og en god Samvittighed.

Loven er god, siger Apostelen, dersom nogen bruger den lovlig (1 Tim. 1, 8). Loven er hellig, siger den samme Apostel, og Budet er helligt og retfærdigt og godt (Rom. 7, 12). Loven er Guds Helligheds Nabebarelse, hellig som Herren, fuldkommen, retfærdig og god som han. Men ingen Synder kan se Gud og leve, og for Synderen er Hellighedens Krav ikke Liv, men Død. Thi Syndens onde Lyst bliver levende i Hjertet ved Budet. Synden reiser sig i os til Trods mod Budet, til Trods mod Gud. Loven gjør Synden til Overtrædelse, og dersor vi ikke den Brede (Rom. 4, 15). Men Guds Brede er Synderens Død, og Loven bliver altsaa til Død. Den Kamp, som opstaar i et Menneskehjerte mellem Hellighedens Krav og Syndens Lyst, den ender altid, hvis den er fuldt oprigtig, med Menneskets fuldkomne Sønderknuselse. Men først i saadan syndig Sammers Følelse kan et Menneske for Alvor tage sin Tilslugt til den Frelser, som blev regnet blandt Misdevere. Og naar det da lyder med Landens Magt til Hjertet: „Straffen laa paa ham, at vi skulde have Fred,” da dør vi ved Loven fra Loven, da forsættes vi med Kristus, for at vi skal leve for Gud. Da brister Syndens Neb og Lovens Baand i samme Stund, og det arme, forpine Hjerte, der er plaget af Syndens Lyst og Lovens Dom, ligger sjælvende og dog saligt ved sin Frelsers Bryst. Loven har gjort sin første Gjerning, Synderen er kommen til Kristus og er fri i ham. Da er vi som døde løste fra Loven (Rom. 7, 6; Gal. 2, 19).

Naar Apostelen taler saaledes om Loven, da er det klart, at det

neermeſt er Hellighedens Bud, han mener, ikke ſaa meget Israels folkelige Indretninger og borgerlige Love. Ogsaa diſſe ſidſte har gjennem Israels hele Historie opdraget Israel for Frelſen, ſom ſkulde komme, ogsaa diſſe ſidſte har fundet ſin evige Opfyldelſe i Kristus, ogsaa fra dem er vi fri i Kristus. Men de var givne af Gud for Israels Folk til Tegn og forbillede for Frelſeren og hans Menighed, og da Israels Historie fuldendes i Kristus, da ophører forbilledeerne, fordi de er opfyldte. Hellighedens evige Bud derimod er ikke alene for Israels Folk, men for hvert enkelt Menneske en Tugtemester til Kristus. Israels folkelige og borgerlige Love tilhører Historien og ophører med Israels Historie; Guds hellige Vilje aabenbaret i hans Lov tilhører Evigheden og bliver altid ſig ſelv lig. Men naar nogen er kommen til Kristus og har fundet Frelſe hos ham, da er han fri, fordi han af fri Raade har facet Jesus Kristus haade til Retfærdighed og Helliggjørelſe og Forløſning; og Loven er ikke længer en Ebang og en Trusel, men den er indſkrevet ved Manden i Hjertet, og Kjærligheden, ſom er Loven s Fyld e, er udøſt i vores Hjertter ved den Helligaand, ſom er os given. Den ſom kommer til Kristus, bliver ikke fri til at overtræde Loven; men han bliver fri fra „Verdens Vørnelærdom“ (Gal. 4, 3), fra den „Kraftesløſe og fattige Vørnelærdom“ (Gal. 4, 9), fra de gamle Offere, de menneskelige Preſter, det udbortes Tempel, de gamle Dage og Tider og Maaneder og År, ſom Israel maatte holde til Tegn paa ham, ſom ſkulde komme. Den ſom kommer til Kristus, bliver ikke fri til at overtræde Guds hellige Bud; men han bliver fri til at holde dem, han bliver fyldt med den Kjærlighed, ſom ikke frugter, men ſom opfylder Loven uden Frygt (Luk. 1, 74).

Lovens Betydning for den nye Pakts Folk er dog ikke dermed udſømt. Thi den, ſom kommer til Frelſeren drevet af Ordenen fra Sinai, han er vel kommen hjem, og dog er han endnu i Udlændighe‐dens Land. Der staar endnu tilbage en Vandring i Kristus, medens vi er i Verden. Og der er Fristelſe og Fal'd paa Veien, der er mange Afveie, hvorpaa vi kan løkkes bort fra vor Anſører og vort Hoved. Og gjennem alt er der vort hyndige Kjød, ſom ikke alene ſelv altid er og indtil vor Dødsdag bliver „Dødens Legeme“, men ſom ogsaa hindrer og besmitter Mandens Gjerning i os. Og Loven, ſom ikke er mod de fuldkomne, ikke mod de retfærdige, ikke mod Mandens nye

Frugter og det Guds Menneske, som ikke synder, Loven er hele Tiden mod Kjødet og Kjødets Gjerninger. Vi er frie efter Aanden, vi er ikke frie til at gjøre Kjødets og Tankernes Vilje. Derfor er Loven fremdeles vor Tugtemester, at vi skal kjende og erkjende den Syndens Lov, som er i vore Lemmer (Rom. 7, 23), og altid paam høge Ren-selje og Syndernes Forladelse i Vammets Blod. Derfor er Loven os ogsaa et Lys paa vor Sti og en Lygte for vor Fod til at vise os de slibrige Steder og de skarpe Ansistødsstene og de slugende Afgrunde, som Mørkets Fyrste gjerne vil lægge for Guds Piligrimes Fod paa Vandringen gjennem Verdens Nat og dens uklare Taager. Loven med sit gjennemtrængende Lys spredet Mørket foran os og hjælper til at vise, hvor Jesu Fod har sat et Merke, i hvilket vi sikkert tør gaa, og hvor der er en træg omend saare træng Bei for vor trætte og blø-dende Fod. Derfor er Herrens Bidnesbhyrd trofast, det gjør den en-soldige vis; Herrens Bud er rent, det oplyser Vinene.

Søger vi at samle vor korte Betragtning af dette vigtige Punkt i faa Ord, saa er Slutningen denne, at Jesu Gjerning er Lovens fulde Opfyldelse og derfor dens Stadfæstelse til evig Tid. Derfor har hver den, som er i den Herre Jesus Kristus, i ham en fuld Lov-opfyldelse, en fuldkommen Retfærdighed for Loven, og Loven har intet mere at kræve. Derved er alle Forbilleder og Tegn, som findes i den gamle Pælt, afskaffede for Kristi Menighed, og derved er ogsaa Loven indsscreven i de troendes Hjerte, saaledes at de i frivillig Ly-dighed elsker Gud og derved bliver Lovens Gjørere, ikke dens Hørere alene. Men saa længe og saa langt, som vi er udenfor Kristus, er vi endnu under Lovens hele Dom og Trældom, og saalænge vi endnu ikke har ombyttet Tiden med Evigheden og Forfrænkeligheden med Uforfrænkeligheden, bliver vi altid bundne af de Former, som alt Liv, endog vort aandelige Liv i Gud, derved bliver underlagt.

Kristus og Sabbaten.

„Da Tidens Fylde kom, udsendte Gud sin Søn, født af en Kvinde, født under Loven, for at han skulle frifjøbe dem, som var under Loven, for at vi skulle faa den sonlige Udlaaelse“ (Gal. 4, 4. 5). Efter dette Sted stod Jesus Kristus selv i et andet Forhold til Loven end hans troende. Han var selv under Lo-

vens Trældom, Straf og Forbandelse, for at vi som tror, skal vorde fri i ham. Han underkastede sig Omstjærelse og Offer og Tempelreiser og alle de udvortes Forordninger for Israels Folk, for at vi ikke mere skulle være bundne af dem; han opfyldte Helligheden's Krav og led Syndens Straf i vort Sted, at vi ikke mere skulle være under Forbandelsen, men ved Troen paa ham erholde Syndernes Forladelse, Rettsærdighed for Gud og evigt Liv.

Vi maa derfor vente at finde, at Jesus Kristus ogsaa iagttager Sabbaten, ligesom han underkaster sig Omstjærelsen; men vi maa ogsaa tillægge, at deraf at Jesus holder Sabbat paa jødisk Vis, deraf har ingen Ret til at slutte, at vi maa gjøre det samme. Evertimod, deraf følger snarere det omvendte, at vi ikke mere skal holde Sabbat efter Bogstavens gamle Væsen, men efter Mandens nye Vis og Maade.

Dog, naar Guds Søn holder Sabbat, saa er det til samme Tid saa, at han ogsaa deri efterlader os et Eksempel, at vi skal efterfølge hans Godspor. Ligesom han i sin Omgjængelse i Templet er vort Forbillede, saaledes ogsaa i den Maade, hvorpaa han holder Sabbat. Men ligesom han ophæver det udvortes jødiske Tempel ved at sige: „Her er den, som er større end Templet“ (Matt. 12, 6), saaledes ophæver han den udvortes jødiske Sabbat ved at sige: „Menneskens Søn er Herre ogsaa over Sabbaten“ (Matt. 12, 8).

S dette Vis altsaa maa vi se Jesu Holdelse af Sabbaten, og komme ihu, at han var under Loven, for at vi skulle være under Maaden, og at han tillige gif foran paa den Vei, hvorpaa vi baade skal og kan følge ham Trin for Trin.

Jesus fulgte paa Sabbaten den sedvanlige jødiske Stik i hans Tid, nemlig at gaa i Synagogerne for at læse og betragte Guds Ord der (Matt. 12, 9; Mark. 1, 21; 3, 1; 6, 1; Luk. 4, 16; 6, 6; 13, 10). Men i Synagogerne synes det, at Fariseerne og de skriftloge paa den Tid havde meget at sige og var „ledende Mænd“. Jesus havde en større Magt over Folkets Hjerte og Sind, fordi hans Lærdom havde Ensfoldets Myndighed og Kjærligheden's Ynde, og fordi han selv vandrede den Kjærligheden's og Ydmigheden's Vei, som han pegede paa. Lægedom for de syge og Barmhjertighed med de faldne var at finde hos ham istedetfor Dom og Kulde hos Fariseerne. Det gav Forargelse og Forbitrelse, Skinsyge og Had i Fariseernes Hjer-

te. „Synderes og Solderes Ven“ blev de „retfærdiges“ Affly, og de hadde ham snart indtil Døden.

Før Farisæerne blev det dersor en Livssag at børste Frelseren hans Agtelse og Tillid blandt Folket og at tage hans Liv, hvis det ikke lykkedes at hindre hans Fremgang. For at naa sit Maal vilde de fremstille Lovens Opfølger som Lovens Overtræder, og Guds Søn som den, der nedbrød Guds Anordning.

Hertil synes de at have en god Anledning ved den Maade, hvor paa Kristus holdt Sabbat. De fandt snart, at han vandrede i en Frihed, som bestemt stred imod deres Overlevering, og at hans Disciple fulgte ham heri. Og Evangelierne viser os paa en forunderlig klar Maade, hvorledes Farisæernes Bitterhed voksede just ved de Sammenstød, som Frelseren havde med dem i Synagogerne, idet han helbrede syge paa Sabbaten og til samme Tid saaledes stoppede Munden paa Farisæerne, at de ikke havde et Ord til Undskyldning for sin hjerteløse Dom over ham og hans Gjerning.

De vigtigste Træk, som vi her fremhæver, er Jesu Helbredeelse af den syge Mand ved Bethessa Dam (Joh. 5), hvor Jesus figer til den syge: Tag din Seng og gaa! Det var Sabbat, og Frelseren besvarer Farisæernes haarde Ord med den bestemte Avisning: „Min Farer arbeider indtil nu, og ogsaa jeg arbeider.“ Dersor søgte de at slaa ham ihjel.

Paa en anden Sabbat gif Jesus ind i en Synagoge. En Mand med en visse Haand var der, og Farisæerne tog bare paa ham for at se, om han vilde helbrede ham. De spurgte ham, om det var tilladt at helbrede paa Sabbaten; og han svarede: Naar et Faar falder i en Brønd paa Sabbaten, saa drager I det op; hvor meget bedre er ikke et Menneske; dersor er det tilladt at gjøre vel paa Sabbaten. Men Farisæerne gif straks hen og lagde op Raad mod ham sammen med Herodianerne, hvorledes de kunde slaa ham ihjel (Matt. 12. Luk. 6. Mark. 3).

Atter i en Synagoge paa Sabbaten var der en Kvinde, som havde været syg i atten År. Og Synagogeforstanderen vilde vise hende bort, fordi det var Sabbat; men Jesus svarede: Du Hykler, enhver løser sin Ølse og sit Aaben paa Sabbaten og fører det til Brønden for at drikke; skulde det ikke være Ret, at denne Abrahams Datter, som Satan har bundet i atten År, skulde løses paa Sabbatsdagen. Og

alle hans Modstandere blev beskjænmede, men Folket frydede sig over hans store Gjerninger (Luk. 13).

Og endnu en Gang mødte han Farisæerne i en Farisæers Hus paa en Sabbat. Og der var en vattersottig Mand tilstede. Og han spurgte dem: Er det tilladt at helbrede paa Sabbaten? Men de taug; men Jesus helbredede den syge (Luk. 14).

Boruden disse Helbredelser omtaler vi endnu Disciplene, som plukkede Aks paa Sabbaten og spiste Kornene (Matt. 12, 1—8). Deres Brøde var i Farisæernes Ære den, at de høstede Korn paa Sabbaten. Denne Beretning er af saa meget større Bethydning for os just af den Grund, at her handles om *D i s c i p l e n e*, og Jesus forsvarer dem ved at give et lidet Indblik i, hvorledes hele den gamle Pakts Hellighed forsvinder ved Siden af den nye Pakt, som oprettes ved ham. Og Jesu Ord ved denne Lejlighed fører os derfor lige ind i Kjernen af Spørsgsmaalet om de gammeltestamentlige Anordningers Bethydning i den nye Pakt. Han svarer Farisæerne med at henviser først til David, som aad Skuebrødene, dernæst ved at pege paa, at Presterne ved selve Tempeltjenesten brød Sabbatsbudet, og derpaa lægger han til: „Her er den, som er større end Templet.“ Dersom altsaa Tempeltjenesten gjør Presterne fri for Sabbatsbudets Bogstav, hvor meget mere er Jesu Disciple, som er i ham, fri for al Bogstabtrældom. Han som er det rette Guds Tempel, han giver dem, som er i ham, en langt større Frihed end det gamle Tempel gav dem, som der forrettede Prestetjeneste. Men han lægger endnu til et større Ord, som viser endnu længere frem: „Sabbaten blev til for Menneskets Skyld, ikke Mennesket for Sabbatens Skyld. Saa er da Menneskens Søn Herre ogsaa over Sabbaten“ (Mark. 2, 27. 28). Derved er det sagt, at Sabbaten og dens udvortes Jagtagelse ikke er en Ordning, der med Nødvendighed følger af Guds Væsen, saaledes som Kjærlighedens Krab er en nødvendig Følge af Guds egen Natur; men Sabbaten er en guddommelig Orden, der er sat for Menneskets Skyld. Og naar den har høet Mennesket den Hjælp, som den kunde og skulde give, saa er det Menneskens Søn givet at raade over den; thi han er dens Herre. Derfor gjelder det her, at Herren har Behag i Misfunktion og ikke i Offer (Matt. 12, 7), og dette Ord skulde veilede Farisæerne fremfor deres Overlevering, saa at de ikke ufjærlig fordomte de uskyldige Disciple, som ikke havde overtraadt Guds Bud,

men kun Menneskebud, hvormed Fariseerne troede atære Gud. Herren vil ikke dyrkes ved udbortes Gjerninger; de er ham en Bederstthæg- gelighed, naar der bag dem er den Tanke, at de er tilstrækkelige til at affspise hans Fordringer med; men Herren vil dyrkes ved et Hjerte, som er fyldt af Kjærligedens nye Væsen.

Kaster vi et Blik tilbage paa disse Brydninger mellem Kristus og Fariseerne angaaende Sabbatsbuddet, og vi spørger, hvorledes Kristus nu altsaa har talt om og handlet med Sabbaten, saa finder vi i hans Omgjængelse en fuldstændig Uafhængighed af Fariseernes Menneskebud og affhelige Bogstavtrældom, men til samme Tid den fuldkomne Underkastelse under Guds Bud og Anordning, som tilhørte hans Frelserkald. Han var i Fariseernes Øine en Sabbats- bryder, han er for Loven dens fuldkomne Opfølger.

Vi finder ogsaa, at han i Ord og Gjerning efterlader os denne Verdom, at den rette Gudsdyrkelse ikke bestaar i at hvile fra udbortes Arbeide for derved at skaffe sig en meget behvem Adgang til at rose sig for Gud og Mennesker; men den sande Gudsdyrkelse er Hjertets Hengivelse til Gud i Tro og Kjærliged.

Der er ogsaa i hans Ord, naar han forsvarer sine Disciples Færd paa Sabbaten, en Anhydning af, at ligesom det gamle jødiske Tempel er forbilledligt og maa vige for ham, som er det sande Tempel, saaledes maa ogsaa den gamle jødiske Sabbat vige for ham, som er den rette Sjælens Hvile.

Den Kristne Menighed og Sabbaten.

Der er neppe nogen gammeltestamentlig Indretning, som har en saa stor Bethydning for Kristendommens Udbredelse og Menigheds- dannelsen som Sabbaten. Med underligt Alvor og hjertelig Formaning havde Profeten Esaias i det 56de Kapitel paalagt Israel at holde Sabbaten i den sidste Tid, før Herren kom. Jo mere Tiden nærmede sig for Herrens Komme, desto mere stulde Israel, som paa den Tid var adspredt blandt Hedningerne, give Agt paa Sabbatens Helligholdelse. Vi ved, at Omskjærelsen og Sabbaten var de to Paktestegn for Israel, de var derfor ogsaa den største For- argelse for Hedningerne. Der funde derfor være en særegen Fri- stelse for Israel i Adspreelsen til at ophøre med Sabbatshvilen. Paa

de mangfoldigste Maader kom Israels fuldkomne Hvile fra alt Arbeide paa den syvende Dag i Strid med den hedenske Verden trinct om dem. Dersor giver Profeten Israel en saa indtrængende Formaning for disse sidste Tider, at de ikke maa forsage og opgive Paktestegnet, men holde Sabbaten hellig og lære de fremmede det samme. Derigjennem skal Beien banes for Hedningernes Indgang i Guds Rige, og derved skal Herrens Tempel blive et Bedehus for alle Folk (Ej. 56, 1—7).

Som Profeten havde spaet, saaledes skede det ogsaa. Det romerske Rige havde været Middel til at kaste Jøderne omkring i hele Hedningeverdenen. De var blevne „udsaaede“ blandt Folkene. De havde ogsaa bevaret Paktestegnene, baade Omfjærelse og Sabbat. De havde paadraget sig Verdens Had og Nomernes Foragt; men de havde holdt ud. De havde reist sine Synagoger rundt om i Byerne, og de havde hver Sabbat læst Moses i dem (Ap. Ej. 15, 21). Og trods Forfølgelse og Bespottelse havde de dog næsten overalt vundet nogle „fremmede“, som samledes med dem for at høre det underlige, sterke Guds Ord, som læstes hver Sabbat.

Til denne jødiske Missionsvirksomhed knytter Apostlernes Missionsarbeide sig ganske nær. De havde Net og Adgang til at tale i Synagogerne; de gif derind paa Sabbatsdagen, naar Ordets Læsning samlede Folket; de talte frimodig Evangeliet til dem, som allerede var beredte ved Lovens Hørelse. Og høstede de end ofte Had og Forfølgelse af Jøderne, saa bandt de desto flere af Hedningerne. Og hvad den jødiske Synagoge med megen Misie og under stor Videlse havde spaet, det blev en Glædeshøst for den kristne Menighed. Sabbatens Overholdere i Hedningeverdenen blev de første, som indgik i det nye aandelige Tempel, som Evangeliet rejste, hvor det lød.

Stor og uburderlig var saaledes Sabbaten for Kristi Evangeliums Udbredelse; og dog finder vi hverken i det nye Testamente eller i Kirkens Historie noget som helst Spor af, at Apostlerne gjorde noget for, at de kristne Menigheder stulde vedblive at feire Sabbaten paa jødisk Vis. Det var en Selvfølge, at de kristne af Jøderne holdt baade Tempel og Sabbat i Aare en lang Tid, og at de tildels ophøiede disse gamle „affkaffede“ Indretninger over Frelseren, den Herre Jesus Kristus; men vi finder aldrig, at de kristne af Hedningerne blev lært at holde Sabbaten. Meget mere finder vi, at naar vildfarende Jø-

de kristne vilde legge hele Moselovens Lag paa de hedningekristnes Nakke, saa optraadte Apostlerne derimod med megen Kraft og Bestemthed. Og Paulus advarer særstilt mod at lade sig besnære af saadanne Værdomme, som etter vilde føre de kristne under „Verdens Vørnelærdom“ og føre dem til den Anskuelse, at den rette Gudsdyrkelse ikke bestod i Hjertets Tro og Landens Frihed, men i visse udvortes Stikke og Ceremonier, og han nævner blandt disse udvortes Stikke ogsaa Sabbater og Dage og Maaneder og Aar (Gal. 4, 10; Kol. 2, 16).

Man kan derfor forarbe sig over Apostlernes og Menighedens Frihed, saa meget man vil, og der har naturligvis altid været dem, som har gjort det, og der er mange saadanne den Dag idag; men det kan set ikke forandre Sagen, som er den, at den gamle Dag er forbi, og Menigheden holder

En ny Dag.

Bor Frelser opstod fra de døde den første Dag i Ugen. Dermed begynder en ganse ny Tid. Jesu Kristus, Guds Søn, var al Skabningens førstefødte; nu er han ogsaa den førstefødte af de døde, Hørstegeorden af de opstandne. Han var Skabningens Hoved; nu er han ogsaa Menighedens Hoved og sit Legemes Saliggjører. Nu er Skabelsens Hærlighed blegnet for Forløssningens, og det jordiske Liv og den gamle Slegt er traadt tilbage for det himmelske Liv og den nye, Guds Vørns Slegt. Jesu Kristi Opstandelse deler derfor hele Verdenshistorien i to store Tider, Skabelsens Tid og Gjenløsningens Tid; og det kan ikke undre os, om alle gamle Dage og Tider maa vige for den nye Tid, som nu begynder. Skabelsen bliver ikke længere det store Minde, hvortil Guds Vørn skuuer tilbage; thi nærmere end Skabelsens Lys straaler os imøde Retfærdighedens Sol, der oprandt paa Paaskemorgen, og dens Lys overstraaler alt.

Israels Menighed forenede med Thukommelsen af Skabelsen Mindet om Frelsen fra Egypten paa sin Sabbat; men hvor falmer ikke dette Minde ved Siden af Paaskedagsmindet? Hvad Skabelsen havde bestemt Mennesket til, og hvad Besvielsen fra Egypten havde betegnet og aflagget, det var nu opfyldt og virkelig tilstede; Guds Søn, fri og frelst, ja Seierherre over Død og Helvede, stod midt i den syndige Verden, rede til at drage efter sig alle, som vilde modtage den

Førloessning, som er i hans Blod. Befrielsen fra Egypten glemmes for Befrielsen fra Synd, Død og Satans Rige; og der er ingen, som kan undre sig, om den nye Dag med det nye, himmelske Frihedsminde overstraaler den gamle Dag med dens jordiske Frihedsminde.

Og dersom Dagen til Minde om Skabelsen og Befrielsen fra Egypten havde været Pætestegn for det gamle Israels, saa er der nu et nyt Tegn, som er Jøder en Forargelse og Grækere en Daarlighed, det er den forsætede og gjenopstandne Guds Søn; og det bør ikke give nogen noget Anstød, at det nye Tegn overstraaler det gamle, der kun var Villede paa det som skulde komme.

Det er Kristi Opstandelse og Mandens Udgrydelse, som ophever den gamle Tid og begynder den nye, og Jerusalems Ødelæggelse følger til et afgjørende Vidnesbyrd om, at den gamle Pakt med dens udvortes Indretninger er afløst af den nye. Abrahams Afskom efter Kjødet er ikke længere Guds Israels; men Jesus Kristus og alle de, som er forenede i ham, de er det nye Guds Folk, de er det Israels efter Manden, der ikke skal opøre at volse og tiltage, førend det bor fra Hav til Hav, fra Floden indtil Jordens End.

Det nye Folk ser tilbage til sin Skabelses og Førloessnings Dag paa lignende Maade som det gamle Folk. Men den store grundlæggende Kjendsgjerning for det nye Folk er Jesu Kristi Opstandelse; den store Dag i det nye Folks Liv er den Dag, paa hvilken Menighedens Hoved og Herre stod med Triumf og Seier over alle sine Fjender. Da han bragte Liv og Uforkænkelig hed for Dagen, da var der givet Ugens første Dag et Minde, som var langt helligere, langt større, langt kraftigere end det Minde, som Ugens sidste Dag bar med sig.

Det har været forsøgt at føre den kristne Menighed tilbage under Omfjærelsen, det har ogsaa været forsøgt at føre den tilbage under Sabbaten. Det er fuldkommen tilstrækkeligt for at afdise denne Bildfarelse at pege paa de første kristne Menigheders Eksempel og paa Apostelens Ord i Gal. 4 og Kol. 2. Men der har paa den anden Side ogsaa været dem, som har villet berøve Menigheden dens nye Dag ved at fremkomme med den Paastand, at i den nye Pakt er der enten ingen hellig Dag, eller ogsaa er alle Dage hellige, og vor Sabbat er ikke en Dag, men det er Jesus Kristus selv. Ogsaa mod denne Stjævhed sætter vi de første Menigheders Eksempel. Thi saa rigtigt som

det er, at vor Sabbat er Jesus Kristus, og at vi derfor ikke mere holder Sabbaten, saa urigtigt er det at berøve Menigheden dens nye Dag med det store Opstandelsesminde, den Dag som lige fra Kristi Opresning fra de døde og indtil denne Stund har været holdt i Menigheden og af Menigheden med Guds Ords Læsning og Betragtning, hvorved den er blevet en Opstandelsens og Gjensædelsens Dag for Tusinder og efter Tusinder, som end i Ewigheders Ewighed vil præse Herren for det Søndagssminde, han har givet dem.

Ingen redelig Forskning kan komme til noget andet Resultat, end at Opstandelsedagen har været feiret i den kristne Menighed lige fra den Dag, da Kristus opstod. Paa selve Opstandelsedagen finder vi Disciplene forsamlede, og Jesus aabenbarer sig for dem (Joh. 20, 19). Otte Dage derefter finder vi dem efter forsamlede, og efter aabenbarer Frelseren sig for dem (Joh. 20, 26). Og langt ude i Lilleasien, i Troas, finder vi Skriften og Dagen igjen, naar det i Ap. Gj. 20, 7 siges, at Brødrene i Troas var forsamlede paa den første Dag i Ugen „for at bryde Brødet“. Hvem skulle vel have indført den Skriften og den Dag i Troas, om ikke den samme Apostel Paulus, som der havde prædiket Evangeliet? Den samme Dag, Ugens første Dag, bliver ogsaa i 1 Kor. 16, 2 af Paulus fremholdt som den passende Dag til Indsamling af Kjærlighedsgaver for de fattige Menigheder, og Grunden dertil er vel netop den, at Menigheden da var samlet til Brødsbrydelse og Kjærlighedsmaaltid, hvorved Kollekten passende kunde optages. Der er ogsaa al Grund til at tro, at „Herrens Dag“ i Joh. Aab. 1, 10 er Betegnelsen af Søndagen, da dette virkelig er Søndagens Navn i hele den gamle Kirke.

Efter alle disse Vidnesbyrd er der ingen Ebil om, at Menigheden har feiret Søndagen som sin Festdag lige fra Begyndelsen af. Det kan derfor ikke nytte enten at ville føre os tilbage til Sabbaten, eller at ville tage Søndagen fra os. Den er saa gammel som Menigheden, og den vil følge Menigheden, saalænge den er paa Jorden under Forkænkelighedens og Timelighedens Krar.

Gaar vi fra det nye Testamente over til Kirkens ældste Lærere og deres Skrifter, saa forefinder vi en uafbrudt Række af Vidnesbyrd, som alle samstemmer herom, at Menigheden ikke holder Sabbat; thi Kristus er dens Sabbat. Men Menigheden holder Søndagen som sin Forsamlingsdag, sin Festdag, sin Kommuniondag. Vi vil her kun

ansøre nogle ganske saa Eksempler, som vi tror er ganste tilstrækkelige til at vise, at paa den ene Side betragter de Sabbaten som ophævet tilligemed Omskjærelsen og de udbortes Øffere, paa den anden Side er Søndagen Menighedens uundværlige Dag til Øvn og Læsning og Kommunion.

I Barnabas's Brev (*), skrevet i Begyndelsen af det andet Aarhundrede, læser vi: „Gud skabte Verden i seks Dage, derved betegnes, at i seks Tuisinde Aar skal alle Ting tilende bringes. Og ved Hvilen paa den syvende Dag betegnes, at Sønnen skal komme igjen og dømme de ugodelige og tilintetgjøre denne Verden, og da skal han hvile i Herlighed paa den syvende Dag. Den ottende Dag er da den nye Verdens Begyndelse. Derfor holder vi den ottende Dag med Glæde, paa hvilken Kristus opstod,aabenhærede sig og opfor til Himmelset.“

Fra den samme Tid er Plinius's berømte Brev om de kristne til Keiser Trajan†). Den store Hedning fortæller om saadanne, som ved Keiserens Befaling havde forladt de kristnes Forsamling, og deres Vidnesbyrd om Kristi Efterfølgere: „Men de paastod, at deres største Brødre eller Bildfarelse var den, at de pleiede paa en bestemt Dag før Solopgang at komme sammen og synge en Lovsang for Kristus som Gud. Og derefter pleiede de at gaa fra hinanden for siden igjen at samles for at nyde et Maaltid af forskellige, men uskyldige Spiser.“ Det er tydeligt nok, at det allerede er et Særfjende for de kristne, at de har sin bestemte Dag til Gudstje-

*) Brevets Forfatter er ukjendt; men det er forfattet i Tiden mellem 95 og 125 eft. Kr. Sit Navn har det faaet derfra, at det i Oldtiden tilhørte, men som det synes med urette, blev anset for at være forfattet af den fra Aposteltiden velkjendte Missionær Barnabas (Ap. Gj. 4, 36 o. fl. St.). — Udg.

†) Statholder i Bithynien i Lilleasien. I Oberensstemmelse med Keiser Trajans (98—117 eft. Kr.) Forbud mod hemmelige Foreninger fulgte han de kristne i sin Provins, og de som ikke vilde fornegte sin Tro, straffede han med Døden. Men han blev snart betænkelig over sin egen Hærd, dels paa Grund af de anlagedes store Antal, som omfattede alle Samfundsklasser og Aldre, dels fordi en nsiagtig Undersøgelse af den hele Bevægelse havde overthdet ham om, at den var fedelig ren og politisk usærlig, og kun kunde blandes som en haardnakket Obertrø. Af denne Grund stred han en Redegjørelse til Keiseren og udbød sig hans Anvisning. Det er i denne Redegjørelse, de ovenfor citerede Ord findes. — Udg.

nesten, og vi finder, at der er to Sammenkomster af Menigheden paa denne bestemte Dag, den første Sammenkomst en sedvanlig Guds-tjeneste, den anden en Kommunion.

*T u s t i n u s M a r t h **), der led Døden for sin kristne Tro omkring Aar 165, beskriver noget nærmere de kristnes Søndagsguds-tjeneste saaledes: „Paa Søndagen kommer alle, som bor i Bherne og paa Landet, sammen paa ett Sted; da Iæses Apostlernes og Profeternes Skrifter, saavidt Tiden tillader det. Naar Forelæseren stanser, holder Forstanderen en Formaningstale til at efterfølge disse ypperlige Værdomme. Derpaa staar vi alle op til Bøn, og naar den er tilende, bliver der fremhaaret Brød og Vin og Vand, og Uddelingen begynder; til de fraværende sendes det ved Diaconerne. De som har Oversflod og god Vilje, giver efter Behag; det som paa denne Maade samles, opbevares af Forstanderen. Denne uddeler deraf til faderløse og Enker, eller til syge og trængende eller til fremmede; overhovedet sørger han for alle fattige. Men vi forsamler os om Søndagen, ikke alene fordi det er den første Dag, paa hvilken Gud har skabt Verden, men ogsaa fordi vor Frelser paa den Dag opstod fra de døde. Thi han blev korsfästet paa Dagen før Lørdag; og paa Dagen efter Lørdag, som er Søndag, visste han sig for sine Apostle og Disciple og lært dem det, som vi nu fremstiller.“

Den samme Justin, som saa udtrykkelig og klart bevidner Søndagens Helligholdelse ved Skriftlæsning, Prædiken, Bøn og Kommunion, omtaler ogsaa ligesaa tydeligt, at Sabbaten er affløst. Han siger til en Jøde, som bebreider de kristne, at de ikke holder Sabbaten: „Den nye Lov kræver af eder, at I skal holde en bestandig Sabbat, og I tror, naar I har tilbragt en Dag i Dovenstab, at I er gudfrugtige, og I forstaar ikke, hvorfor dette har været beslægt eder.“ Og efter: „Ligesom derfor Omstjærelsen begyndte fra Abraham, og Sabbaten og Øfrene fra Moses, idet de var befalede eder for eders Folks Hjerters Haardheds Skyld, saaledes var de ogsaa efter Jøderens Raad bestemte til at opnære i Jesus Kristus, Guds Søn.“

*) Efter længe at have søgt Fred i den græske, hedenske Filosofi blev han henbist til Kristendommen og fandt i den, hvad han før forgjæves havde søgt. Han blev en ivrig Forsvarer af Kristendommen og de kristne. Det efterfølgende Citat er hentet fra et af hans Forsvarsstrifter for de kristne.
— Udg.

Det fremgaar med en merkelig Klarhed af disse Udtalelser, at det er den kristne Menigheds sikre Overbevisning, at den gamle Dag er opfyldt og ophævet ved Kristus, og at Menigheden feirer en ny Dag, Kristi Opstandelsesdag, idet denne tillige fremtræder for Menighedens Bevidsthed som den første Skabelsesdag, Lysets Dag. Det legemlige og det aandelige Lys frembrød begge af Mørket paa denne Dag, og som den legemlige Sol spreder sine Straaler over den ganske Jord, saaledes er det Menighedens høje Kald at spredre Evangeliet om Retsfærdighedens Sol fra Jordens ene Ende til den anden. Søndagen er den Dag, som Menigheden særlig benytter, og som den nødvendigvis trænger for at spredre Straalerne af Jesu Herlighed i Verdensnatten og Verdensmørket.

Det er ingen Sag selv for et usvært Øie at se, hvorledes der ogsaa straks indtræder en ikke ubetydelig Forskjel i den Maade, hvorpaa Sabbaten holdtes i Israel, og den Maade, hvorpaa den kristne Menighed feirede Søndag. I det gamle Testamente er Hvileen fra alt Arbeide det første og fornemste, i det nye Testamente er Ordet og Nadverten og Menighedens Forsamling om dem aabenbart det vigtigste Træk i Helligholdelsen. Det svarer til de to Pakters Natur og Væsen. Israel er det biende og længtende Gudsfolk, som vel tilbeder den eneste sande Gud og deraf tryggelig hviler i ham, men som endnu ikke har naaet til den Dag, da „Hedningernes Lys“ er oprundet i dets Midte. Israel er udført fra Hedningerne og bor ensomt blandt Folkene, det er indadvendt og hier i Stilhed paa Herrens Time. Derfor er dets Sabbat en stille Hvilens Dag for Herren, og den er et Tegn og et Vidnesbyrd ved selve sin ophøjede Størst for de urolige og sjælende Hedningefolk. Underledes med det nytestamentlige Gudsfolk. Det har til sit Kald at fulde den ganske Jord med Vidnesbyrdet om Frelseren, om ham som vil have alle Folk til sine Disciple. Tiden er kommen, da „Guds Rige“ skal udbredes fra Jerusalem til Samaria og indtil Verdens Enden, og dertil svarer den nye Dag. Den er Evangeliets og Prædikenens Dag, den er Dagen, da Menigheden opløfter sin Røst og råber Brudens „Kom!“ til hver hungrig og tørstende Sjæl; og saa langt fra at den fuldkomne Hvile fra alt Arbeide er det fremtrædende, er det tværtimod saa, at den kristne Menighed først da for Alvor forstaar sin Dag, naar den er kommen til en grundig

Erfjendelse af, hvad Herren mener, naar han siger: „Min Fader arbeider indtil nu, og ogsaa jeg arbeider.“ Det er Arbeidet, Vandens kraftige Idret for Guds Riges Udbredelse, for Ordets Forkyndelse, for Sjælenes Frelse, som er det mest fremspringende i Helligholdelsen af den Dag, som er Menighedens Dag til Juhommelse af Guds Søns Seier over Død og Grav og Helvede. Ved Siden deraf fremtræder ogsaa Menighedens Hvile i Samfundet med sin Herre og Frelser i Nadveren som et bestemt Træk i den første kristne Menigheds Søndag.

Det er allerede berørt, at de Jødekiristne ogsaa feirede Sabbaten. Den forsvinder mere og mere, og Sabbatsholdelsen bliver snart en Partisag for enkelte Jødekiristne, som ikke turde eller vilde tage Stridet fuldt ud og erkjende Jesus Kristus som Lovens Ende til Retsædighed for hver den som tror.

Vi finder ikke fra den aller ældste Tid noget ligefremt Vidnesbyrd om, at de kristne af Hedningerne agholdt sig fra legemligt Arbeide paa Søndagen udenfor den Tid, i hvilken Menigheden var samlet om Ordet og Nadveren. Det varer dog ikke længe, førend det bliver en inden Menigheden anerkjendt Sag, at det maa saa være. *Certuli-an**) er den første, som omtaler, at Arbeidet stansede om Søndagen. Det er jo ogsaa en Selvfølge, at dersom Menigheden virkelig havde erkjendt denne Dag som Herrrens Dag, som Dagen der var ofret til Herrrens Ords Betragtning, til Menighedens Opbyggelse i Kroen, til Guds Riges Udbredelse, saa maatte alt andet Arbeide vige for den store, hellige Sag, som særlig skulle fremmes paa denne Dag.

Det var allerede forlængst den kristne Menigheds Vis at afbryde det legemlige Arbeide paa Søndagen, da Kristendommen blev Stats-religion i det romerske Rige. *Keiser Konstantin*, som paa saa mange Maader ved Lovgivning og Politik søgte at fremme den Religion, som han selv befjendte sig til, søgte ogsaa ved Lov at stanse Arbeidet paa Søndagen baade blandt Hedninger og kristne. Hans Lov er den første Helligdagslov-givning, som findes inden Kristen-

*) Udbmerket Abborat og Taler. Han blev først i en modnere Alder ombendt til Kristendommen. Døde som Presbyster omkr. 220 eft. Kr. „Han var en ildfuld og energisk Karakter, i sine Skrifter som i sit Liv en kraftig Mand, med glædende Begeistring for Evangeliet Sandhed.“ (J. H. Kurtz). — Udg.

heden, og den er derfor af den Vetydning, at vi anfører den her: „Alle Dommere, Bybeboere og Haandverkere skal hvile paa den hellige Søndag. Men Landmændene kan frit og efter Behag bestjæftige sig med Agerdyrkningen. Thi det hænder ofte, at Saaning og Plantning ikke kan udføres saa heldigt paa nogen anden Dag, saa at de ved at forsømme Lejligheden kunde forspilde de Belsignelser, som den guddommelige Godhed udøser over os.“ — Naar vi erindrer, at denne Lov er givet for hele det romerske Rige, baade for kristne, navnchristne og Hedninger, saa forstaar vi, at den gaar saa langt som paa nogen Maade muligt henimod et fuldstændigt Forbud mod alt Arbeide paa Søndagen.

Vi maa imidlertid merke os, at netop paa denne Tid, da Kampen mellem Jødedom og Kristendom ganske ophørte, fordi Jøderne ikke længere havde nogen Anledning til at angribe de kristne, paa denne Tid begynder den Anskuelse at dukke op, at Søndagen ikke er en ny Dag, men at den er den jødiske Sabbat, som er blevet flyttet til en anden Dag. Og der fremkommer derfor Krab paa, at alle Forordninger for Sabbathen skal oversøres paa Søndagen. Eftersom Keiser Konstantins Statsreligion vænnede Folk til at betragte Menigheden som et udvortes og kjødelig Guds Rige paa Jorden, sneg der sig ind mange jødiske former i Kirken. Og iblandt dem trængte ogsaa den Mening sig frem, at Søndagen intet andet var end Sabbathen forflyttet til en ny Dag. Det tog dog lang Tid, før end denne Anskuelse blev almindelig anerkjendt. Thi da der ikke kunde opvises noget eneste Sted af den hellige Skrift, som bevidnede, at enten Herren selv eller Apostlerne havde forordnet en saadan Overførelse af Sabbathen til Søndagen, saa var det ikke let at svare paa det Spørgsmål: Hvem har overflyttet Sabbathen, og hvem har haft Ret til at gjøre det? Det er først langt ned i Middelalderen, da den katholske Kirke vovede at sige og gjøre hvad som helst, at man faar til Svar: „K i r-f e n“ har forandret Dagen fra Lørdag til Søndag, og alt som er befalet om Sabbathen, gjælder derfor ogsaa om Søndagen.

Søndagen var imidlertid ingenlunde den katholske Kirkes eneste Helligdag, og Evangeliets Prædiken var dengang ikke meget anset i Kirken. Der var en Sværme af andre Helligdage for Helgener og Helgeninder af alle Slags. Alle skulle være mindst ligesaa gode som Søndagen, og det blev derfor vanskeligt nok at gjennemføre en

fuldkommen Arbeidsstansning, naar Tallet af Hviledage blev saa stort. En udvortes Jagtagelse maatte der dog være, for at der kunde være en fortjenslig Gjerning mere. Den vigtigste „Helligholtelse“ af alle disse Dage blev derfor at høre „Messe“ og, naar det kom høit, skrifte for Presten. Resten af Dagen blev gjerne brugt til Forlystelser eller til Arbeide.

Reformationen og Søndagen.

Reformatorerne, baade Luther og Calvin, blev nødt til at tage Spørgsmalet om Søndagen og Helligdagene under den alvorligste Overveielse. Og dersom der er noget, som træder frem i begge disse Mænds Gjerning, saa er det det alvorlige Krav, at Guds Ord skalde komme til sin Ret igjen og sættes paa den øverste Plads baade i Kirken og den enkelte Menighed. Luther traadte op mod hele den katholske Betragtning af Kirken som et udvortes Rige med en Pave i Spidsen, hvor Guds Ord kun sit Plads, forsaavidt det lod sig bruge i Geistlighedens Tjeneste til at binde Samvittighederne under dens Haand. For ham var Ordet den Livskilde, af hvilken hver enkelt troende øste sit Liv, og ved Kirken forstod han først og fremst dem, som var gjensidte ved denne levende og usforkrænkelige Sæd; og saa mange som ved Ordet og Sakramenterne samledes paa ethvert Sted, var for ham den kristne Menighed. Hvad han derfor udelukkende saa hen til, var, hvorledes Søndagen igjen kunde træde i Ordets og Menighedens Tjeneste, istedetfor i Geistlighedens eller Kirkens; hvorledes Søndagen og Helligdagene kunde ophøre at blive Dovensabens og Udsbævelsernes Dage og istedet deraf blive Helligjørelsens og Guds Ords Dage.

Det var deraf naturligt nok, at Luther maatte blive en kraftig Modstander af den katholske Kirkes Helligholdelse af Søndagen. Ligesom hans klare Syn paa Retfærdiggjørelsen af Troen alene gjorde ham til det kraftigste Bidne mod den letvindte Maade, hvorpaa Katholikerne erhvervede sig en Fortjeneste for Gud ved at holde Helligdage og gjøre Valsarter, saaledes gjorde hans levende Indsigts i Ordets og Menighedens Væsen ham til en midkjær Bekjæmper af den katholske Geistligheds Betragtning af Søndagen, som om den var en Dag mere til at dysse Lægfolket i Sovn ved Messe og Skrifte, end

en Dag til Menighedens Opbygelse i Troen og dens kraftige Arbeide for at bringe Ordet nær til Synderes Hjerter.

Luthers Udtalelser om Søndagen maa derfor altid sees i dette Lys og læses med det for Øie, at det var hans Kald fra Gud at nedrive indtil Grunden hele den prægtige Menneskebygning, som den katolske Kirke havde reist, og istedet derfor at pege paa den sande Frelsens Bei, paa Guds levende Tempel, paa Guds Evangeliums overvættet Herlighed. Hans hele Betragtning af Søndagen er derfor simpelthen denne, at Sabbaten er opfyldt i Kristus, ikke ophævet af Kirken; at Søndagen er antaget til Menighedens Dag i fuld Frihed, uafhængigt af Sabbaten; at ingen har nogen Fortjeneste for Gud ved efter Kirkens Bud at afholde sig fra Arbeide paa Søndagen; at endelig Søndagen skal helligholdes af Menigheden, ikke ved Doven-skab og Forlystelser, men ved Guds Ords Læsning, Betragtning og Efterlevelse.

Det falder ikke Luther ind, at Kirken eller nogen menneskelig Magt kunde flytte Sabbaten fra Lørdag til Søndag. Heller ikke kommer det i hans Tanke, at Gud skulde have forordnet en saadan Ombrytning, naar derom intet er aabenbaret i hans Ord. Han ved, at Omfjærelse og Offer og Tempel og Sabbat har fundet sin fuldkomne, evige Opfyldelse i Sønnen og derfor ikke mere er udvortes Ceremonier i den kristne Kirke. Men det er ligesaa fjernt fra hans Tanke, at det tredie Bud skulde være ophævet paa samme Maade. Men dets Mening er for ham ikke denne: „Afhold dig fra Arbeide paa den syvende Dag;“ men: „Hellighold Søndagen, som er Menighedens Forsamlingsdag, ved at læse og høre og arbejde Guds Ord.“ Bistnok mener Luther, at Menigheden gjerne kunde forsamlles hver Dag om Guds Ord; men han udtaler ogsaa, at det mindste, som kan gaa an for Menigheden, er at have een Dag om ugen til sin Samlingsdag, paa hvilken ogsaa det legemlige Arbeide skal opøre, uden forsaabidt det maatte være nødvendigt, for at det kan give Plads for den hellige Gjerning, som paa denne Dag skal øves.

Enhver som vil, kan selv ved at gjennemlæse alvorligt den 28de Artikel af den augsburgske Konfession og Luthers store Katekismus over det tredie Bud forvisse sig om, at dette er Luthers Standpunkt. Saa bestemt som han hevder, at Sabbaten ikke er for den kristne Menighed, saa bestemt fræver han, at Søndagen skal h e l l i g h o l-

des. Saa bestemt som han benegter, at den udbortes Hvile eller fine Klæder og Krans i Haaret er en Helligholdelse, saa eftertrykkelig kræver han, at det verdslige Arbeide og de verdslige Forlystelser skal vige inden Menigheden for Guds Ord's Hørelse og ForkynELSE, Betragtning og Læsning.

Det vilde være nødvendigt at indføre her hele Luthers Forklaring over det tredie Bud i hans store Katekismus, om vi skulle føre noget egentlig g y l d i g t Bevis for vor Paastand om, at dette er Luthers Mening. Men vi haaber, at denne højperlige Bog er saa vel udbredt, at enhver som har nogen Tanke for Sagen, selv kan læse det lille Stykke. Der har imidlertid saa ofte været anført Igssrevne Stykker og Stumper af Luther, efter Missourishnodens Maade at læse Luther paa, indtil mange synes at tro, at Luther er en Forsvarer baade af Søndagsarbeide og af den Betragtning, at det er fuldkommen nok at høre een „Messe“ om Søndagen; vi tror derfor, at det ikke vil slade hverken Luthers Eftermøle eller Menighedens Kristendom her at anføre et Par Udtalelser, der sætter Sagen i sit rette Lys.

Luther gaar ud fra, at Sabbaten i sin udbortes Betydning er en Dag for Søderne, ikke for den kristne Menighed. Dernæst fremholder han, at der maa være en vis Dag til Menighedens Forsamling, at dette m i n d s t maa være een Dag om Ugen, og at paa den Dag har Folket fri fra Arbeide. Derpaa siger han, at Budet: „D u s s a l h e l l i g h o l d e s v i l e d a g e n“ betyder at holde den hellig, eller øve Hellighed paa denne Dag. Og saa kommer Spørgsmaalet: „Hvorledes gaar det nu til med saadan Helligholdelse? Ikke saaledes, at man sidder bag Øvnen og ikke foretager sig noget grovt Arbeide; heller ikke saaledes, at man sætter en Krans paa Hovedet og ifører sig fine Klæder, men som sagt saaledes, at man omgaaes med Guds Ord og øver sig deri.“ — „T h i G u d s O r d e r H e l l i g d o m m e n o v e r a l l e H e l l i g d o m m e , j a , d e n e n e s t e H e l l i g d o m , s o m k r i s t n e f j e n d e r o g h a r.“

Fra dette uroffelige Udgangspunkt taler saa Luther hele Tiden, og derfor kommer han nødvendigvis til det Resultat, at den katolske Søndag uden Guds Ord var vederstyggelig for Gud, den rette Helligholdelse bestod derimod netop i Menighedens hellige Beskjæftigelse med sin eneste Helligdom. Luther siger derfor saaledes om det tredie Bud: „Læg derfor Merke til, at dette Buds Kraft og Magt ikke be-

staar i at hvile, men i at helligholde, saa at denne Dag faar en særlig Øvelse. Thi andre Arbeider og Syuler faldes ikke egentlig hellige Øvelser, medmindre Mennesket allerede tilforn er helligt. Men her maa en saadan Gjerning ske, hvorved et Menneske selv kan blive helligt, hvilket som sagt alene ske ved Guds Ord. Hertil har man ogsaa bestemt og forordnet Sted, Tid, Personer og hele den udvortes Gudstjeneste, for at saadant ogsaa offentlig kan blive øvet."

„Da der nu ligger saa megen Vegt paa Guds Ord, at uden samme ingen Hviledag bliver helligholdt, saa skal vi vide, at Gud vil have dette Bud strengelig over holdt og vil straffe alle dem, som foragter hans Ord, ikke vil høre eller lære det, i Vendrighed paa den Tid, som dertil er anordnet. Dersor synner ikke alene de mod dette Bud, som grovelig misbruger og vanhelliger Hviledagen, som f. Exs. de, der for sin Gjerrigheds eller Letfærdigheds Skyld forsømmer at høre Guds Ord eller ligger i Vertshusene, er gale og fulde som Svin, men ogsaa den øvrige Hob, der hører Guds Ord som andet Tant og Kun af Vane gaar til og fra Prædikenen, og naar Aaret er omme, kan de iaar ligesaa meget som ifjor. Thi hidtil har man ment, at man har helligholdt Hviledagen ret, naar man om Søndagen havde hørt en Messe eller Evangeliet læse; men efter Guds Ord har ingen spurgt, ligesom heller ingen har lært det.“

Saa meget om Luthers Opfattelse. Den er klar og gjennemskuelig nok, og havde man enfoldig ladet den være, hvad den er, saa havde man hverken berøvet Luther hans Ære eller Menigheden dens Ørnelcerdom for at øge Vanekristendommens Magt og paanhøje Prestestanden over Guds Ord og Guds Menighed.

Efter Luthers Tid har der været ført og føres fremdeles en heftig Strid mellem Lutheriske Theologer om Søndagen. Luthers Menning har man tildels forladt, og nye Synsmaader har været fremsatte. Nogle mener nemlig omtrent som Katholicerne, at Sabbaten ikke er ophøjet men overslyttet til Søndagen, andre derimod mener, at Sabbaten er ophevet, og dermed er ogsaa det tredie Bud egentlig talt ophevet, saa at dets Bethydning kun er den, at vi alle Dage, hele vort Liv igjennem, flittig skal bruge Guds Ord. Disse Øderligheder, som begge er lige langt baade fra Guds Ords

Sandhed og Luthers Standpunkt, er os kanské nær nok i dette Land, saa at det kan være af Interesse at betragte dem lidt nærmere.

Vi kan dog med fuldkommen Tryghed forbogaa de Lutheriske Theologers Stridigheder om Sagen og gaa over til Fremstillingen af Søndagens Forhold til det tredie Bud, hvorved vi da vil have den bedste Anledning til forteligt at berøre de afgivende Standpunkter, som har gjort sig gjeldende.

Søndagen og det tredie Bud.

Den jødiske Sabbat var til, før det tredie Bud blev givet paa Sinai Bjerg. Vil man ikke indrømme, at Sabbaten blev indstiftet ved Skabelsen, saa faar man dog tilstaa, at Tidens Inddeling i Uger og Sabbatshvilen er klart og bestemt afmalet i de seks Skabelsesdage og Guds Hvile paa den syvende Dag. Men i ethvert Fald holdt Israels Folk Sabbat i Ørkenen, før de naaede frem til Sinai Bjerg, efter 2 Mos. 16, 22—30, som vi allerede ovenfor har paavist.*)

Det er altsaa ikke det tredie Bud, som først indsætter og fastsætter Sabbaten som Jødernes Hviledag. Og Hovedsagen i det tredie Bud er derfor ikke at udvælge og udfille den syvende Dag som den hellige Dag; men Hovedsagen i det tredie Bud er at indfjærpe Folket, at det skal hellige den allerede tidligere udsondrede Dag, og at forklare, hvori saadan Helligholdelse især skulde bestaa, nemlig i Hvile fra alt Arbeide, efterat seks Dage af Ugen var anvendte til trofast Arbeide i deres Ansigts Sved.

Det er derfor fuldt berettiget efter Guds Ord at sjælne mellem Sabbaten og det tredie Bud. Og dersom vi med Rette har paastaaet, at det nye Testamente lærer, at Sabbaten er fuldendt og opført i Kristus, saa at han er vor rette Hvile, saa staar det tilbage at undersøge, hvilken Bethydning da det tredie Bud har for Menigheden, om det indeholder et Hellighedens Krav, som er gjeldende og bindende ogsaa for Guds Folk i den nye Pakt.

Det er nu aabenbart, at det tredie Bud har dette tilfølles med alle andre Bud, at det er en Lægemester til Kristus, og at det derfor først og fremst har den store Bethydning at pege fra Sinai hen til

*) Se Side 316. — Udg.

Golgata og vidne: Vil du være hellig og ren, saa fly hen til den Kilde mod Synd og Urenhed, som er aabnet i Jesu Saar og Bunder. Vil du se Gud, saa søger Helligheden, hvor den er at finde, i Guds Søn, ikke i dig selv; thi du er idel Urenhed.

Men vi kan ikke blive staaende der. Dersom der er et Helligheds Krav i det tredie Bud, som driver os hen til Frelseren, saa maa dette Hellighedens Krav ogsaa fuldkommes i os ved den Kraft, vi øser af Frelserens Død og Liv for os. Ogsaa det tredie Bud maa da være os et Lys paa den Vej, vi vandrer i Jesu Efterfølgelse.

At Sabbaten med den udvortes Hvile er en Ceremoni, der tilhører den gamle Rækt, derom kan der efter det nye Testamente ikke være nogen Evil. Alle de som søger at gjenindføre Sabbaten blandt os, de hører derfor til dem, som intet har med Kristus at gjøre, siden de vil retsærdiggjøres ved Loven (Gal. 5, 4). Men derimod kræver det tredie Bud af os, at vi skal være hellige ogsaa deri, at vi rettelig og efter Guds Vilje bruger den Tid, han selv giver os i Timeligheds- og Forkrænkelsighedens Verden. Ligesom det jødiske Folk ved sin Uge og dens Dage skulde have sit Liv og sin Tid inddelt og anordnet efter Guds egen Tid, saaledes er det Guds Vilje, at ogsaa den kristne Menighed skal dele Tiden rettelig i sin Omgjængelse i Verden efter den Anvisning, han selv giver den.

Naar man derfor siger, at det tredie Bud betyder dette, at vort hele Liv skal være en aandelig Hviledag for Herren og i Herren, saa er det at forveksle Sabbaten og det tredie Bud. Sabbaten betyder: Søg din Hvile i Herren, ikke i Verden! Det tredie Bud betyder: Del din Tid ret, lad det himmelske Kald faa sin særegne Tid og hold den hellig, lad dit jordiske Kald faa sine Dage og arbeid i dem med Flid og ernær dig redelig.

Skulde det tredie Bud kun betyde dette: „Hold alle Dage hellige og læs og betrægt Guds Ord hver Dag,” hvad Rum blev der da for den Del af Budet, hvori det hedder: Seks Dage skal du arbeide og gjøre al din Gjerning? Kanske dette da skal betyde: Du skal arbeide alle Dage? Der var i Menigheden i Thessalonika ogsaa nogle saadanne, som var blebne saa aandelige og store, at de ikke skjætte om at arbeide, men altid vilde have Hviledag, idet de mente, at Frelsens Dag og Vederkøvelsens Tider nu var komne. Men hvad siger Paulus til dem: „Saadanne hyder og formaner vi ved vor

Herre Jesu Christus, at de arbeider i Stilhed og æder sit eget Brød.“ Der er ingen Evil om, at baade det tredie Bud og alle de andre Bud betyder dette: Frygt Gud og hold hans Ord høer Døg; men hvad alle Bud indeholder, dertil behøves ikke noget særligt Bud.

Der er ingen Kristen, som vil negte, at ogsaa Troskaben i det jordiske Kald er en Gudstjeneste, hvor den øves i den rette Land, helliget ved Guds Ord og Øen; men deraf at slutte, at saa behøver ikke det himmelske Kald nogen føregen Tid, det er aldeles uberettiget. Ligesaavel som Israels Folk maatte have sin „Sabbat for Herren“, for at dets Arbeide paa de øvrige Dage kunde være helligt, saaledes behøver ogsaa det nytestamentlige Guds Folk sin føregne Tid til Guds Ord og Ønnen, for at derved dets Arbeide i det jordiske Kald kan være helligt, idet det i Ønnen samler det adsprede Sind og oplukker Hjertet for Landen og gjennem Ordet modtager Guds Land, i hvis Kraft da alt Arbeide gjøres.

Nødvendigvis maa Forarbeidelsen af vor Saliggjørelse med Frygt og Væben have sin bestemte Tid. Og det er netop dette, det tredie Bud anordner og tillader for den kristne Menighed, om vi ellers ved Landens Lys lærer ret at forstaa Forskjellen mellem Sabbaten og det tredie Bud. Det er umuligt, saa længe vi er under Forkrenkelighedens og Timelighedens Love, at vi kan gjøre to Arbeider i den samme Tid. Vi kan bevare Kroen og Kristi Sind midt under det jordiske Kalds Træbleshed; men det er aldeles umuligt, at vi kan arbeide for fuldt Alvor med jordiske Ting og timelige Forretninger og til samme Tid vedblive at være kristne, hvis ikke det himmelske Kald og Guds Riges Sag og Ønnen faar sin Tid og sine føregne stille Stunder, der kommer med Hvile og Fornøjelse for det aandelige Liv.

Den rette kristelige Ædmighed vil viselig erkjende, at saadanne Tider er nødvendige. Og det er vel for alle bedst at erkjende, at Gud som tjender vort Væsen, har vidst bedre end vi, hvad der tjener til vor Fred, naar han har givet os Besaling om, at vi skal holdt en bestemt Tid af vort Liv. Vi ved alle, at Apostelen siger: „Beder uden Afladelse!“ Men dersom nogen deraf vilde slutte, at saa behøver altsaa Ønnen ingen føregen Tid, da svarer vi med Frelserens Ord: „Men du, naar du beder, da gaf ind i dit

Kammer og luf din Dør, og bed til din Fader, som er i Løndom"; og vi spørger: Er ikke her talt baade om Tid og Sted for Bønnen?

Disse Bedetimer og Undagtsstunder er altsaa baade nødvendige og besalede. Men det er endnu ikke sagt, hvor ofte de skal holdes. Der er Tider, da et Menneske af Herrens Land nødes til i Dage og Uger at aflade fra alt jordisk Arbeide, for at Herrens Verk kan have Fremgang i det samme Menneske. Der er andre Tider, da Kampen er stillere og Bølgerne roligere; da kommer vel Bønnens føregne Stunder af sig selv til at blive fortære og sjeldnere end i Nødens haarde Tid. Men i ethvert Fald er det det tredie Bud, som baade giver Tilladelse og Besafning til at give Herren alle disse Timer og Dage, som er fornødne for det aandelige Livs Fødsel og Vækst. Og saa længe der har været kristne paa Jorden, har det altid været agtet nødvendigt af dem at hellighølde ved Guds Ord og Bønen vis Tid hver Dag. Det er en Opfyldestelse af det tredie Bud.

Den kristne lever dog ikke sit nye Liv, Guds Landes Liv, alene og for sig selv. Det er meget mere et Samfundsliv i den ene Land. Hvor Kristenlivet ikke har Adgang til at udfolde sig som Menighedsliv, der bliver det aldrig ret fyldigt og kraftigt. En kristen som lever alene midt i Menneskevrimlens Ørken eller i Eneboerlivets Ensomhed, bliver lig et veirslagent og forkørsløbet Træ paa en nogen Hei. Kristendommen danner altid Samfund, hvor den kan, og Menigheden er dette Samfunds oprindelige og rette Skikkelse. Derved bliver Kristenlivet et Liv i inderlig Forening om Herren og Frelseren og hans dyrebare Maademidler. Guds Ords Betragtning og Bønnen bliver ikke alene hver enkelts Sag, men tillige den hele Menigheds Fællesgjerning.

Denne Menighedens fælles Opbyggelse ved Ordet og Sakramenterne maa ogsaa have sin bestemte Tid og Lime. Den kræver dette saa meget mere, som det jo er mange, som skal komme sammen, og enhver trænger at vide, hvilken Tid Stevnet skal være. Det kan umulig her overlades til den enkelte at kalde Menigheden sammen paa den Tid, som just falder ham beleilig, enten den enkelte er Prest eller Lægmænd; men nødvendigvis maa der være en Tid, om hvilken alle er enige, og som der ikke kan reises nogen Disput om.

Menigheden har fra den første Tid havt Søndagen til denne Dag for sin Fællesmøde til Guds Ords Hørelse og til sin Vederkøbogelse

ved Herrens Sakramenter. Og saa viist som det er, at det tredie Bud ikke har indsat Sabbaten, saa viist er det ogsaa, at det ikke er det tredie Bud, som har indsat Søndagen. Menigheden har, ledet af det store Minde om Jesu Opstandelse og ved Herrens Aand, valgt og antaget denne Dag, uden at et udvortes Bud har trunget den dertil, og uden at Menigheden har givet den som et Bud og en Lov for nogen. Men en daarlig og forsængelig Egenvisdom vilde det være, om nogen vilde tiltage sig at have en Dag for sig selv, eller at paa-staa, at enhver anden Dag kunde være ligesaa god.

Det er derfor ikke det tredie Bud, som indsætter den første Dag i Ugen til Menighedens Dag; det er Menigheden selv, som i Guds Aands Visdom og Frihed har udvalgt Dagen. Det ligger derimod i det tredie Bud, at Menigheden maatte have denne Dag engang hver Uge. Dersom det gamle Guds Folk maatte give Herren en Dag af de syv og de øvrige seks Dage maatte arbeide i sit jordiske Kald, og dersom denne Væsel af Arbeide og Hvile var et Gjennskin af Guds egen Tid, saa har Luther visstelig Ret, naar han siger, at Menigheden m i n d s t maa have een Dag om Ugen til Guds Ords Betragtning. Det er ikke raadeligt for noget Menneske at tænke, at nu i vore Dage kunde man ligesaa gjerne have hver femte Dag eller hvert tiende Dag. Der er ikke den rette Enfold og Ndmighed i saadan Tale. Herren har havt sine vise Raad ogsaa med Tidens Inddeling i Uger, og vi gjør vel, om vi agter derpaa.*)

Men naar nu Menigheden har sin bestemte Dag, som den ofrer til den fælles Opbyggelse i Herren, saa kommer nu det tredie Bud og siger: „H e l l i g h o l d denne Dag!“ Og det vil sige: Lad Herrens Ord og Vøn i Menighedens Forsamling og i hvert Hus i Menigheden hellige baade Dagen og den, som holder den. Alt i det tredie Bud dreier sig om at h e l l i g h o l d e; og det faar vi stakkels

*) Man sammenligne hermed følgende Udtalelse fra Den norske Synodes før omtalte Forhandlinger om „Læren om Søndagen“: „For Prædikeembedets Skyld var det jo nødvendigt at tage en Dag til offentlig Forsamling om Ordet, og sjønt det tilvisse stod de kristne frit for at kunne have valgt enten hvert 4de eller hvert 10de Dag enten Søndag eller Fredag eller baade Søndag og Fredag eller hveranden Onsdag etc., saa var det klart, at naar nu Kirken havde valgt en vis Dag til Helligdag og Hviledag, saa burde man holde slig kirkelig Orden „af Kjærlighed og for Freds Skyld“, som den Augsb. Conf. siger“. Synodens Aarsberetning, 1862. Side 36.—Udg.

Forkrænkelighedens Børn nok finde os i med Ødmøjhed og Selverfjendelse, at vi aldrig paa Jordens rækker længere, end at der udtræbes til vor Helliggjørelse, til vor fuldkomne Veredelse, til vor Kamp for den himmelske Krone ogsaa en bestemt Tid, som udtaget fra Jordelivets Trælvhed kan helliges til vor Salighedssag alene. Og Budet: „Hellighold Hviledagen!“ er derfor ligesaadigt et Ceremonialbud, som noget andet af de ti Guds Bud.

Der er derfor ikke nogen simplicere og enfoldigere og klarere Maade, hvorpaa Forholdet mellem Søndagen og det tredie Bud kan fremstilles end den, vi forefinder i Børnelærdommen, naar der spørges: „Hvad godt beslægs i det tredie Bud? At helligholde Hviledagen. Hvilkun var Hviledagen hos Jøderne? Den syvende Dag, paa hvilken Gud hvilede, det er, lod af at stabe. Hvilkun er Hviledagen hos de kristne? Den første Dag i Ugen, paa hvilken Kristus opstod fra de døde.“ Disse ligefremme Spørgsmaal og Svar er virkelig en saa klar Veiledning om Sagen, som der gjøres nødvendig for den, der ikke er blevet bortlebet fra Enfoldigheden ved spidsfindige Spørgsmaal. Kun at alle merker sig vel, at Søndag og Sabbat ikke er det samme, og dog er det ligesaabel Guds Bud til os som til Jøderne at helligholde Hviledagen.

Søndagens Helligholdelse.

Det mest fremtrædende ved den jødiske Sábbats Helligholdelse var den fuldstændige Aft holdelse fra alt udvortes Arbeide; men vi har allerede vist, at denne Hvile skulde være Hvile „før Herren“, det vil sige, den skulde være Landens Bederkbægelse ved Thukommelsen af Herrens store Gjerninger ved Verdens Skabelse og ved Fortsættningen fra Egyptens Trældom. Vi har ogsaa vist, hvorledes den jødiske Sabbat blev holdt i Synagogen ved Læsning og Betragtning af Guds Ord. Og vi har pegt paa, at den Maade, hvorpaa Jøderne holdt „Gudstjeneste“ i Synagogen, blev et ligefremt Mønster for de kristne Menigheder, naar de kom sammen til sin Opbyggelse.

Mange kristne Mennesker har ikke lagt Merke til, at Sabbaten er opfylldt i Kristus, og de har derfor været tilbørlige til at sætte Aft holdenhed fra alt Arbeide som det første ogsaa i vor Søndags Hel-

ligholdelse. Det er neppe rigtigt. Først i vor Helligholdelse af Søndagen kommer Menighedens Forsamling om Ordet og Sakramenterne. For denne Sags Skyld er nemlig Dagen udvalgt, og ved disse Maademidlers rette Brug for os selv og andre skal Dagen helliges og vi helliges paa den. Vi finder, at i de apostoliske Menigheder var det ikke Hovedsagen at afholde sig fra alt Arbeide paa en bestemt Dag; men Hovedsagen var at samles om Ordet og Sakramenterne. At Paulus ikke ansaa det for at være nogen væsentlig Ting for de kristne at afholde sig fra Arbeide enten paa Sabbaten eller Søndagen, fremgaar vel ganske tydeligt af Rom. 14, 5. 6: „En agter den ene Dag hellig fremfor den anden; en anden agter hver Dag lige. Enhver være fuldt forvisset i sit eget Sind. Den som tager vare paa Dagen, gjør det for Herren, og den som ikke tager vare paa Dagen, gjør det for Herren.“ Meningen hermed kan ikke være nogen anden end den, at det maa være en Sag, som enhver faar afgjøre efter sin egen Samvittighed, om han skal gjøre Forskjel paa Dage i den Forstand, at han ikke tør arbeide paa Sabbaten. Abenbart siger dette Sted intet, hverken om den kristne maa have sin Andagtsstund hver Dag, eller om Menigheden maa have sin Forsamlingstime hver Dag eller en Dag i Ugen; men det siger tydelig nok, at det er enhver tilladt at lade være at arbeide eller at arbeide paa Sabbaten, eftersom hans Samvittighed tilsteder ham det. Hovedsagen er og bliver, at det anmeldige Liv baade for den enkelte og for Menigheden faar den tilstrækkelige Tid.

Vi har ovenfor antydet, at det turde være den bedste Veiledning for den kristne Menighed til en ret Helligholdelse af Søndagen at merke sig vel, hvad Frelseren siger i Joh. 5, 17: „Min Fader arbeider indtil nu, og jeg arbeider.“ Det er et stakkels elendigt Menneske, som har ligget syg i otte og tredive Aar, som Jesus har helbredet paa Sabbaten. Jøderne søger at slaa ham ihjel for denne gode Gjerning, og da er det Jesus besvarer deres Ugudelighed med det anførte Ord. Det er hans Mening, at der er et uafbrudt Herrrens Virke til Frelse og Lægedom for den faldne Slegt, og saa langt fra, at det stanser paa Sabbaten, er meget mere Sabbaten netop Dagen, som fremfor nogen anden Dag er blevet til for Menneskets Skyld, det vil sige for Menneskets Frelse og Gjenoppreisning.

Merker vi os dette ret, saa ser vi altsaa, at det netop er Arbeide,

som skal til i den Tid, som er os givet til Guds Ords Betragtning. Det er først og fremst Herrens Tid til at arbeide paa vores Sjæles Frelse, naar han samler os om sit Ord hver Søndag. I sit hellige Ord vil han ikke synge os en deilig Sang, som vi skal høre og nyde og glemme (Ez. 33, 32), men han vil arbeide paa vores Hjerter med dette Ord. Som en Hammer skal det sønderknuse stenhaarde Menneskehjerter, som en lægende Salve skal det forbinde det sønderslagne. Det er Herrens fulde Albør, at han vil arbeide paa vor Frelse gennem det Ord, han taler til os; og er Søndagen viet til Herrens Ord, saa er den ogsaa viet til Aandens Frelsergjerning i Hjerterne.

Men det bliver da vor første Søndagsgjerning at følge Herren, medens han findes; og han findes altid, naar hans Ord falder paa os, at vi skal komme hen til ham for at finde Hvile. Der er kanské dem som tror, at det ikke er noget Arbeide at følge Herren; saadan har ikke forsøgt derpaa. Thi saa siger Frelseren: „Stræber alvorlig at gaa ind gennem den snevre Port! Thi mange, siger jeg eder, skal følge at komme ind og skal ikke kunne“ (Luk. 13, 24). Der er ikke noget Arbeide, som saaledes kræver den højest Anstrengelse, som det at trænge sig ind i Guds Rige. Det er en Kamp paa Liv og Død som Jakobs Kamp med Gud; en Kamp, hvori Mennesket overvinder Gud og overbindes af ham til samme Tid; en Kamp, hvori Mennesket prøver al sin Styrke og tilsidst kun seirer ved at opgive alt for at synke afmægtig og sønderknust ned for Kristi Kors. Til dette Arbeide, til denne Kamp faldes vi, hvergang vi hører Herrens Kald; og naar Herrens Ord lyder til os i Menighedens Gjæstfrihed, saa er det Herrens Krav til os, at vi etter paanly skal op til Arbeidet og Kampen og efter overbindes af ham, for at vi ogsaa kan overvinde alle Fiender, som vil hindre vor Frelse.

Men der er endnu mere Arbeide at gjøre, og det kræver sin Tid. Ingen behøver at frygte, at Dagen skal være for lang, saa at han maa tage sat paa sin jordiske Kaldsgjerning for ikke at blive skyldig i Døvenskab.

Guds Rige skal udbredes over den ganske Jord, og vi skal være Herrens Vidner i en ond og vanartet Elegts. Vi skal være det bestandig ved al vor Omgjengelse; men særlig skal vi ogsaa ved Herrens Ord følge at drage Sjæle hen til Gud, følge at formane og opmunstre vores Medvandrere paa Veien. Det som i denne Henseende paaligger

hver enkelt kristen, paaligger saa meget mere den hele Menighed. Og kan den enkelte kristen tage til denne Gjerning den *Tid*, som han finder beleilig, og benytte alle de smaa Anledninger til at paaminde med Herrens Ord, som det daglige Liv saa ofte giver, saa maa Menigheden have sin bestemte, af alle dens Medlemmer kjendte *Tid* til denne Gjerning. Søndagen er til for dette Niemed, og Menighedens offentlige Gudstjeneste paa denne Dag skal derfor ikke alene være en Talen i Tunger, som kun er til Opbyggelse for den som forstaar det, men ogsaa en profetisk Forkyndelse, stikket til at overbevise dem om Synd og Naade, som mere tilfældig er tilstede i Menighedens Forsamling. Det bliver da Menighedslemmernes Gjerning om Søndagen ikke alene at drage ret mange til Guds Hus, for at Aanden kan naa dem med det hellige Kald, men ogsaa at gaa omkring til dem, som af en eller anden Grund ikke kan eller ikke vil eller ikke tør komme i Menighedens Forsamling, for om mulig ved Samtale og *Bøn* at kaste en lidet Gnist af det himmelske Lys ind i Hjerterne.

Kommer hertil Arbeidet med Børnenes Opbyggelse i Søndags-skolen og Samlinger til Ghukommelse af og *Bøn* for Missionssagen, saa er det ikke nogen Fare for, at en kristen vil finde en Dag om Ugen at være for megen *Tid* for Guds Menighed til det aandelige Arbeide, som Guds Rige kræver. Meget mere maa vi nok sige med Luther, at een Dag om Ugen er det mindste, vi kan noie os med som en kristen Menighed, og vi finder virkelig ogsaa, at hvor der er noget alvorligt Liv i en Menighed og nogen sand Vækelse, der bliver det nødvendigt, at Menigheden samles hyppigere til aandelige Sammenkomster og aandeligt Arbeide end alene om Søndagen.

Det er altsaa et aandeligt Arbeide, som er det første i Menighedens Helligholdelse af sin Søndag. Og det træder da ogsaa særdeles frem i Embedets Gjerning paa den Dag, at Søndagens Helligholdelse er Arbeide for Guds Rige. Thi det kan vel ikke negtes, at Presterne maa gjøre et temmelig alvorligt Arbeide paa Søndagene i vore Menigheder. At reise og prædike, reise igjen og prædike paa et andet Sted for kanske endda ved Hjemkomsten at prædike den tredie Gang, det er haardt Arbeide, og dog er det en Helligholdelse af Hvileaden, om det ellers ikke i den rette Land.

Men er da de kristne saadanne Trælle, at de maa arbeide baade Søndag og Hverdag? Om Søndagen i aandeligt Arbeide, om Hver-

dagen i legemligt Arbeide, det er sandelig ingen mageligt Stilling. Og det er ogsaa sandt, dersom nogen tror, at det er mageligt enten for Aanden eller for Kjødet at være en kristen, saa har han taget ganske feil. Og dog er der ingen Trældom for de kristne i deres Hellighøldelse af Søndagen, men vel en Trældom for deres Kjød, som de altid stræber at undertvinge. Thi der er Hvile i Arbeidet for Guds Rige for den Sjæl, som har fundet sin Fred i dette Rige, som er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand. Saalagde jo Frelseren til Disciplene: „Min Mad er at gjøre min Faders Vilje.“ Det faar ogsaa Herrens troende erfare.

Men Søndagens Hellighøldelse indeslutter ogsaa Hvile i en anden Bethydning. Det er kristnes Vis at hvile fra legemligt Arbeide paa den Dag, for at Menigheden uhindret kan anvende denne Tid for Guds Rige. Og det er ret, at saa sør; det er nødvendigt, at saa sør. Det himmelske Kald fræver denne Tid for sig alene, Menighedens alvorstfulde Gjerning fræver denne Tid, og vi tror at turde tillægge: Det jordiske Kald og vort skræbelige Legeme fræver denne Hvile. Gud har villet det saa, derfor har han styrret det saa, at Ugen er bleven Tidsinddeling og Søndagen vor Hviledag.

Den udbortes Hvile var dog kun en daarlig Hvile for Guds Folk. Det nyder ogsaa hver Søndag en langt hærligere Hvile. Naar Verdens Adspredelse, som ogsaa Guds Vørn lider under i sit jordiske Kald, om Søndagen maa vige for Nedhænkelsen i Herrens Ord og Herrens Frelse; naar Sindet faar No og Sjælen Fred i Hengivelsen til Herren paan; naar Hjertet ret faar udøse sin Nød for Herren i Øen, da fornemmer en kristen en Førsmag af den evige Hvile, og hans Søndag bliver ham som et Besøg paa Forklarelsens Bjerg til saligt Møde med Frelseren og hans tro Disciple, hvorfra han med fornøjet Mod og Tro stiger ned igjen til den daglige Gjerning. Det er en forunderlig Fryd om Søndagen at mødes i Herrens Hus med Herren og hans Menighed; det er ikke mindre lifligt at have en ensom Time med Herren paa den bærsignede Hviledag.

Saaledes kommer vor Søndag igjen Uge efter Uge med Opstandelsens rige Minde, med den opstandne Frelsers Kald: „Staa op fra de døde!“ med Aandens Pinsebind og Aandens Kirke til Menighedens Opbyggelse. Den bærsignede Dag drager Hjertet tilbage til Menighedens første Dag, da den lille Flok sad sjælvende bag lukkede

Døre, men da ogsaa Jesus stod midt i blant dem med sin Fredshilsen, tilbage til den ensomme Emmausvandring med Trelseren ved Aftentid, tilbage til Landens brusende Veir, tilbage til alle de velsignede Møder, som Guds Menighed har haft paa denne Dag. Og saa løfter den samme Dag vores Hjerter op til en Forsmag af den Sabbatshvile, som er tilbage for Guds Folk, til den Dag, da alle Guds Helgens Søndagsminder og Søndagslængsler er evig forklarede i den Dag, hvis Sol er Lammet og hvis Lhs er han, som sidder paa Tronen. Søndagen forener Mindet om Kristi Seier og Triumph med Haabet om vor Krans og Krone hos Gud; og dens rette Helligholdelse skal tjene til, at Kristi Seier bærer sin Frugt i vor Saliggjørelse.

2. Commonsskolen.

[Kilde: Kvartal-Skrift. 2den Årgang. 1876. Side 184—190. 8de Årgang. 1877. Side 73—95. — Udg.]

Det er en ganske vis og sikkert Sag, at hvor der er et frit Folk, der er der altid et kraftigt Arbeide for Folkets Oplysning, medens overalt hvor Tyranni og Trældom har haft sin Plads, der har Mørke og Uvidenhed ogsaa ligesom haft Hjemstavn. Det er umuligt, at Folkesfriheden kan blive varig, hvor der ingen Folkeoplysning er, og det er umuligt, at Tyranniet kan bestaa, hvor Folket har en sand og sund Oplysning. Det er derfor, ethvert frit Folk paa Jorden agter denne Sag for at være af den største og dybeste Interesse. Det frie Folk agter sin Oplysning, sin Dannelses, sin Skole for sin Friheds Vern og Fædrelandets Pryd. Derfor er der ingen alvorlig Mand, der elsker sit Folk og sit Land, uden at hans Hjerte slår med kraftigere Slag i hans Bryst, naar det gjælder Folkeundervisningen. Han føler, at det er om hver Mandes og hvert Barns Vel der handles, at det er om Folkets Fremtid der spørges, naar det er Skolens Anliggender, som drøftes. Der er ingen Fader med Hjertet paa rette Sted, som ikke har en sterk Følelse af Ansvar og Pligt, naar der er Spørgsmaal om Folkeskolen. Der er ingen Moder med en sand Kjærlighed til sit Barn, som ikke stundom med Uro og Frygt, stundom med Glæde og Haab, tænker paa sit Barns Skolegang. Fra den største og høiest stillede Statsmand og ned til den fattigste og ringeste i Folket har Skolen den alvorligste Bethydning for alle. I Folkets Thingsal og i Fattigmandens Hytte er den lige vigtig og omfattet med le-

vende Deltagelse. Thi den rører ved det hele Folks Vel, og den rører ved hver Mands Fremtidshaab, hans Søn og hans Datter.

Det er dersor ganske naturligt, at der hvor Friheden har givet Folket Mund og Mæle, Ret og Stemme i dets egen Sag, der har altid Folkeskolen været som en Indling, og den har faaet en stor Del af Folkets Omhu og dets Omtanke. Og det er saaledes intet Under, at Norge siden 1814 har lagt en seregen Elff paa den og arbeidet den op fra intet til en af de bedste i Verden. De Røster, som enten af en jammerlig Sparsommelighed eller en affyelig Ligegyldighed for Folket har høvet sig mod Folkeskolen, har der altid været faa, og de er blevne færre. Med en beundringsværdig Enighed og ikke lidens Opfrelse har det hele Folk fra øverst til nederst taget i med denne Sag, og Folket har Grund til at glæde sig over Frugterne.

I de Forenede Stater er der en Folkeskole, som vi er vant til i daglig Tale at kalde „Commonscole“ eller Distriktskolen; og vi vil i det følgende kalde den med Navnet Commonstolen, fordi dette passer bedst til dens Beskaffenhed*).

Commonstolen i Amerika er næsten saa gammel som Indvandringen til de Forenede Stater, men var dog langtfra straks brugt overalt. Der er en befjendt Fortælling fra den Tid, da de Forenede Stater endnu var engelske Kolonier, som viser, hvor forskjellig Betragtningen af denne Sag allerede dengang var. I 1670 sendte den engelske Regierung Forespørgsel til Gubernørerne i de amerikanske Kolonier om, hvorledes det stod til med Skolevæsenet og dets Indtægter. I Connecticut svarede Gubernøren: „En Fjerdedel af Koloniens aarlige Indtægter anvendes til Understøttelse af frie Skoler til vores Børns Opdragelse“; men Gubernør Berkely af Virginia svarede paa Spørgsmålet: „Jeg takker Gud, at her er ingen frie Skoler og ingen fri Presse, og jeg haaber, vi ingen skal have i de første hundrede Aar.“ Den Land, som taler ud af Virginiasvaret, har holdt sig længe i Amerika; men baade Virginia og de øvrige aristokratiske Sydstater har maattet opgive sit Standpunkt i denne Sag, og der er nu ingen Stat i Unionen, som ikke har sin Commonskole, om det end er med meget forskellig Interesse den drives i de

*) Det er netop paa Grund af det af Forfatteren her udtalte, at Utdrøftet „Commonstolen“ istedetfor „Folkeskolen“ fremdeles er beholdt i nærværende Udgave af denne Afhandling. — Udg.

forstjellige Stater. Tornemmelig viser enkelte af Sydstatene endnu en ualmindelig Ligegyldighed i denne Sag. Vi nævner kun som Eksempel, at i 1873 maatte man i Alabama lukke alle Commonskoler paa Landet, fordi Staten havde benyttet sig saa sterkt af Skolefondet til andre Udgifter, at man intet havde til at betale Læserne med*).

I de Forenede Stater har Føllesregjeringen intet at gjøre med Skolevæsenet, som ganske er henvisst til de enkelte Stater, der hver i sin Konstitution har Bestemmelser om Skolevæsenets Ordning ved Oprettelse af frie Commonskoler. En naturlig Følge heraf er, at der er en stor Forskjel i Commonskolens Indretning i de forstjellige Stater, men der er dog visse Grundsfætninger, der er følles for alle Staternes Skolevæsen, og det er disse almindelige amerikanske Grundsfætninger, som vi nærmere vil betragte.

Folkeskolen i Norge, som de fleste af os kender lidt til, har været og er fremdeles saa væsentlig Religionsskole, at det første Træk af Commonskolen, som springer Norskerne i Øinene er, at der ikke læres Religion†). Mången Nordmand, som kom over hertil, har visseledig maattet tænke sig om en Stund, hvorend han ret kunde indse, hvad man da lært paa Commonskolen, naar man ikke lært Religion. Det er blevet Skif af den Grund at kalde Commonskolen „religionsløs“, hvilket kan være rigtig nok, hvis det ikke ofte var blevet brugt for dermed at gjøre Skolen til en Skrämsel for trofylldige Folk og holde Norskerne borte fra den‡). Commonskolen kan ikke i

*) Report of the Commissioner of Education 1874, Page 5.

†) Den nye norske Skolelov har dog i høj Grad indskrænket Religionsundervisningen i Folkeskolen i Norge og indført en næppe nye sag. Der ved bliver den staaende igjen tilsyneladende nærmest som „et nødvendigt On-de“, som man dog ikke bovede at læste rent paa Porten. At Religionsundervisningen i Statsstolen i Norge derfor i mange Tilsælder er af et saare twilsomt Værk, vil være indlysende. Derfor gjælder det, som i denne Afhandling er sagt om den amerikanske Commonskole, ogsaa i nogen Grad den norske Folkeskole. — Udg.

‡) Følgende Oplysninger vil her maaesse være af Interesse: Den norske Synode havde lige siden 1859 Spørgsmaalet om Børneskolen under Overbevælse ved flere af sine Marsmøder. De nedenfor anførte Udtalelser vil vise, hvordan man betragtede denne Sag. I sin Indstilling til Synodemødet i 1866 siger den Komite, som havde forberedt Sagen for Mødet: „Spørgsmaalet, om det er ønskeligt at indrette Menigheds-

A m e r i k a v æ r e R e l i g i o n s s k o l e . Den er nemlig Statsskole, og det er Statens Mening med den, at den skal være fri og aaben for alle Børn inden Statens Grænser, og at alle Børn uden Undtagelse skal kunne benytte den hel og holden, saadan som den er. Men det er nojsom befjendt, at Religionsskole kan ikke engang en Konferentsmenighed og en Synodemenighed holde sammen; hvorledes skulde da i Commonskolen alle Religionspartier og Kirkesamfund kunne holde Religionsskole sammen? Men Staten har heller ingenomhøstet Ret til at holde Religionsskole; thi Staten har ingen Ret til at afgjøre, hvilket Kirkesamfund har den rene Lære, og saaledes ingen Ret til at besale over, hvilken Lære der skal føres i Commonskolen. Og om Staten kunde finde ud den rene Lære, saa vilde det alligevel være en himmelraabende Uretfærdighed at lukke Skolen, som alle maa bidrage til, for alle dem, som ikke kunde anerkjende Statens Overbevisning. Overalt hvor der spørges om Samvittighed og Overbevisning, der har Staten ingen Ret til at herske, ligefaalsidt som den har Magt dertil. Den har Magt til at sætte Love om alle Ting, som vedrører Liv og Gods, men den har ingen Magt og endnu mindre Ret til at

skolerne saaledes, at vi ikke behøver at bruge de engelske Common Schools, kan derfor ikke besvares anderledes end med et bestemt ja." (Aarsberetning 1866, Side 20. Komiteens Medlemmer var Pastor Brandt og Professorerne Larsen og Schmidt). Den første Sats i Komiteens Indstilling lyder saaledes: „1. For kristne maa det ansees for naturligst kun at benytte kristelige Skoler for sine Børns Undervisning". (Side 30). Denne Sats blev enstemmig tilstemt af Synoden (Side 34); og „efterat Begreberne om en kristelig Skole ved den foregaaende Debat om Sats 1 var blevne klarere, var alle enige i, at de amerikanske Districtsskoler ikke kan faldes kristelige. — — — Flere mente, at de rettest maatte karakterisieres som „hedenfle"“ (Side 35). Andre vilde have Udtrykket „verdslige“ istedet for „hedenfle". (Side 35). Efter nogen Debat enedes man om at bruge Udtrykket „religionsløse Statskoler". (Side 37). Hvorledes man endnu i 1874 saa paa denne Sag, fremgaar klart af en Del for dette Aars Synodemøde af Pastor B. J. Muus fremsatte „Satsser om "Common school"“, hvoraf Sats 6 lyder saaledes: „Da stor Nød kan berettige til at udsætte sig selv og andre for store Fristelser, saa kan man ikke påstaa, at det under alle Omstændigheder er Synod at benytte "Common school"; men det er de kristnes Pligt efter Evne at arbeide til at oprette kristelige Skoler for sine Børn.“ (Aarsberetning 1874, Side 62). — Udg.

sætte Love, som vedkommer Sjælenes Salighed, hvorom al Religion dreier sig. Det er derfor en aldeles rigtig Grundsætning, som Amerika har fastslaaet, at i Statens Skoler maa ikke undervises i Religion. Derimod er det Statens Ret og Pligt at lægge den yderste Vinn paa, at alle dens Borgere skal blive saa oplyste og saa indsigtfulde Mænd som muligt. Det er Statens og alle gode Borgeres Vern mod Folkets Underfuelle, mod Folkets Ushængighed af daalige Politikere og samvittighedsløse Demagoger, som Borgerne stæber at opbygge ved en god Folkeskole. Det er en Planteskole for gode Borgere, Staten ønsker, det er ikke en Planteskole for et enkelt Kirkesamfund, en enkelt Sekt. Og ligesom det saaledes af Forholdenes Natur er nødvendigt og af Statens Væsen retsædigt, at Statskolen ikke underviser i Religion, saa er der intet, som kan være bedre for os norske, end at saa er. Thi der er vel ingen saa ensfoldig, at han kan tro, at Religionsundervisningen i de amerikanske Skoler kunde blive overensstemmende med den lutheriske Tro og Lære, i hvilken vi er opdragne, og i hvilken vi med en rolig og fuld Overbevisning ser den reneste og ensfoldigste Kristenlære i Verden. Vi glæder os derfor af inderste Hjerte over, at den amerikanske Commonskole ikke underviser i Religion; thi om den gjorde det, skulle den være lidet gavnlig for os. Det er derfor saa langt fra, at vi stræmmes af dette Navn „religionsløs Skole“, som man har givet den for dermed at gjøre den mistænklig, at vi tvertimod vil lægge vor Kraft til for at forsvare Commonskolen mod dem, som vil opnøde den for at sætte Religions-skoler ifstedsfor.

Det er endelig ogsaa det, som bedst fremmer Kristendommens Sag iblandt os i denne Retning, at ikke Staten, men Menigheden selv faar tage Religionsundervisningen i sin Haand. Den har nemlig en større Duelighed til at prøve Nanderne og en større Omhyggelighed i Valget af de Mænd, til hvem Børnenes Religionsundervisning betroes. Det er Menighedens Ret og Pligt, og enhver Menighed føler det, at den maa arbeide for, at de opvoksende unge kan føres hen til Gud ved hans Ords Undervisning. Og naar Staten maa erkjende, at de bedste kristne er de bedste Borgere, saa gjør den ogsaa Ret i at verne om Menigheden paa den eneste Maade, som Staten kan det, nemlig ved at give Menigheden frie Hænder i sin egen Sag. Amerika har sin folkelige Styrke i frie Menigheder, og det vil

vogte sig vel for at børge Menigheden nogen af dens Rettigheder. Derfor lad Religionsskolen være og blive Menighedens Sag, og lad Statskolen vedblive at være uden Religionsundervisning som før. Alle norske burde indse, at her er deres Vej klar og sikker.

Den næste store Grundsetning i Commonstolens Ordning er den, at den virkelig skal være en Skole for alle. Det er Hensigten med denne Skole, at den skal være fælles saavel for den rige som for den fattige, at den skal være aaben for hvert Barn, som vokser op i vores Byer og Landdistrikter, at den saaledes skal danne et fælles Foreningsbaand mellem alle Statens Borgere. Fra deres tidligste Barndom af skal de unge vænne sig til den Betragtning, at de alle har den samme Ret og det samme Ansvar, at de alle og enhver har sin lille Plads i det fælles store Arbeide, som er Folkets. Der er nemlig en stor Fare, som altid truer et frit Folk, og som lurer paa enhver Undledning til at komme ind og tilintetgjøre Friheden, det er Standsforskjellen eller Aristokratiet. Imod dette søger det frie Folk en Beskyttelse ved Commonstolen. Det aabner den for alle, det indbyder enhver til at komme ind, det samler de riges Børn saavel som de fattiges til fælles Arbeide og fælles Leg, for at deres Opdragelse skal forene dem, deres Barndomsminder knytte dem sammen, deres Fremtidstanker, som spirer saa tidlig i Ungdommens Hjerte, skal nedlægges under lige Vilkaar, og de unge i Fællesskab skal føres hen til Folkets dyre Minder og se dets Feiltron i Historien, for at de deraf skal lære at elskke sit Land og sit Folk og opflammes til et daadskraftigt Liv for dette. Der er en stor og skøn Tanke i denne Barndommens Forening, som Commonstolen skal være Hjem for; og det er værdigt et frit Folk at lægge sine bedste Kræfter og sine ofte surt forhvervede Penge til for at gjøre dette Hjem, som er Republikens Arnested, saa hyggeligt og venligt, saa tiltrekkende og dragende som muligt. Ifstedsfor med sure Miner at betale Skolesskat, fordi Loven twinger os dertil, skal vi meget mere med Glæde give vor Del til Skolens Udgifter, for at det lille Børnesamfund, som arbeider for Folk og Land, maa have de bedste Midler til at kunne arbeide. Vi skal visstnoe ikke stræbe at gjøre vores Skolehuse til en Eftersigning af de riges hølige Huse; men vi skal heller ikke udsætte vores Børns Helbred og Sundhed for de største Farer og livsvarig Slade ved at lade Skolehuset være det elendigste Skur, som findes i Settlementet. Vi skal stræbe

efter i alle Maader at indrette hele Skolen saa, at Arbeidet paa det bedste kan lykkes til Sjæls og Legems Udvikling. Hvor alle skal mødes, hør der i enhver Henseende være et Udstyr, som hverken er fremmed for den fattiges Barn eller frastødende for den riges.

Den tredie amerikanske Grundsetning, som vi ikke noksom kan fremholde Bethydningen af, er den, at Folket selv har hele Kontrolsen og Tilsynet med Skolen. Dersor har Folket selv Ansvarret, hvis Skolen er daarlig. Selv vælger Folket sit Skolestyre og sin Superintendent, og ingen anden Mhndighed har Ret til enten at antage Lærere eller eksaminere Lærere end netop disse. Skal vi dersor faa en god Skole iblandt os, saa lad os vælge de rette Mænd til paa vore Begne at ordne Skolevæsenet. Der flages saa ofte og saa høit af Norskerne over Commonskolen, over at den er saa daarlig, at der ingen Orden er, at Børnene bliver saa usikkelige der. Men hvem kan vi takke for det uden os selv? Over hele Skolen har vi fuld Raadighed, hvorfor styrer vi den da ikke saa, at den kan være ligesaa god som nogen anden Skole? Ogsaa dette Princip, det folkelige Selbstyre i Skolefagen, kan vi ikke andet end bifalde. Thi hvem har Byrden, og hvem har Fordelene af Skolen uden Folket? Hvem har Skaden, hvis den er daarlig, og Gavnet, hvis den er god, om ikke Folket? Dersor, hvad Folket bører og hvad Folket faar igjen, det er det billigt, at Folket selv styrer med. I enhver Henseende er det Folket, som maa have den største Æver for at faa Skolen god, og er Folket ligegyldigt i en saa stor og vigtig Sag, saa kan til sidst ingen Zwang hjælpe. Lad hver Mand tage Del i de fælles Interesser og Skolen være Gjenstand for alles Omhu; lad ingen klage uden over sig selv, og alle arbeide paa at faa Skolen god, saa vil Skolens Sag trives godt iblandt os.

Skal det norske Folk i Amerika indtage sin rette Plads, skal det blive en frisk og levende Strømning i den amerikanske Udvikling, saa maa det for Alvor benytte Commonskolen og oparbeide Commonskolen. Vi maa faa Lærere som duer, Skolestyrer som duer, Superintendenter som gjør sin Pligt. Vore Børn maa vokse ind i dette Lands Sprog og Historie, og vi skal se en Slegt vokse op efter os, som skal magte de Opgaver, som vi har maattet lade ligge.

Commonskolen og Kristendommen.

Vi har i det foregaaende pegt paa de tre store amerikanske Grund-sætninger i Folkeskolen, som vi med stor Bestemthed fastholder som betydelige Fremstridt fremfor den europæiske Almueskole. Disse er, at Skolen er uden Religionsundervisning, at den er en Skole uden Standsforskjel, og at den er en Skole, som fuldt ud er styret af Folket.

Vi kommer nu til et Spørgsmaal, som har været meget drøftet iblandt os norske, nemlig om Commonskolen er brugbar for kristne, om den kristelige Familie og den kristne Menighed kan benytte den for sine Børn eller ikke; om Commonskolen, fordi den er uden Religionsundervisning, er hedensk og saaledes uforligelig med Kristendommen, at alle kristne maa holde sine Børn deraf. Det er uden Tvil et saare vigtigt Spørgsmaal for mange iblandt os, og det maa afgjøres paa en eller anden Maade af alle dem, som har Børn, og vi tør tro, at en rolig Betragtning af denne Sag ikke vilde være ubekommen for mange, som er halvt forstræmte i sin Sambittighed ved de affelhellige Ting, som siges mod Commonskolen, og endnu mere af de letsindige Grunde, hvormed den forsvares. Det gjælder om at finde en fast Grund, hvorpaa vi kan staa ikke alene i dette Spørgsmaal, men i Virkeligheden i hele vort Forhold til det borgerlige Liv.

Der var en Tid, da man i den kristne Kirke agtede alle jordiske Ting for urene og vanhellige, ikke ved vor Synd men i sig selv, saaledes at intet var rent, uden hvad Kirken rensede og helligede. Man betragtede alt det som vanhelligt og urent, som ikke Kirken drog ind under sig og sin Indflydelse, sit Styre og sin Helligelse. Deraf fulgte det da som nødvendigt, at Kirken stræbte at bringe alt ind under sig, for at alt kunde helliges. Det var Katholicismens mægtige Tid, da Kirken egentlig bestod af Geistligheden, og Geistligheden var hel-liget ved Indvielsen, og den kunde igjen rense og hellige Lægfolket og Jordens Ting ved sin kraftige Indvirkning.

Det var en uundgaaelig Følge af den katolske Betragtning af Kirken og Verden, at Lægfolket, som man dengang kaldte Menigheden eller „den verdslige Stand“, bestandig maatte være i stor An-segtelse og Tvil, om deres Stand og Stilling var ret forenlig med Kristendommen. De manglede den rolige Tillid til Gud, at han med

Belbehag saa til deres Trossab i deres jordiske Kald. De havde ingen frimodig Bisched om, at Gud var med dem i deres huslige og borgerlige Liv, i deres Haandverk eller Markarbeide, i deres Kjøbmandsstab eller paa deres Ager. Husfaderen var øengstelig, fordi han var Egtemand og Fader, Husmoderen fordi hun var Hustru og Moder; Bonden frygtede for, at hans Arbeide med den forbandede Jord var en Forbandelsens Tjeneste, Kjøbmanden frygtede, at hans Besattelse med den urette Mammon altid var og blev en Mammonstjeneste. Kirken kaldte det ikke en god og velbehagelig Gjerning at dyrke Jord og arbeide i sit Ansigs Sved for det daglige Brød, Kirken kaldte ikke Egtestanden en hys og af Gud besalet Stand. Den havde andre gode Gjerninger at nævne. At leve ugift, at gaa i Kloster, at valfarte til hellige Steder, at læse et bestemt Antal Paternoster eller Ave Maria om Dagen osb.

Lægfolket kunde ikke tjene Gud med saadanne gode Gjerninger, som Kirken lært. De var nu engang nødt til at drive sin verdslige Haandtering, og naar de efter Kirkens Fremstilling derved nødvendigvis førte et verdsligt Liv, saa tænkte den store Mængde som saa: „J vort jordiske Kald tjener vi ikke Gud, vi er der udenfor hans Rige og hans Belbehag, og siden det engang er saa, saa lad os ret benytte vor Frihed fra Guds Rige og hans Kirke der; lad os ret for Alvor tjene Kjødet og Verden, og lad os saa siden ved en Balsart, ved en streng Faste, ved en Gave til Kirken, ved Almisser til de fattige, eller paa Dødsleiet i vort Testamente gjøre op vor Regning med Kirken og med Gud. Lad os tage Ugens seks Dage til vort Kjøds Lyft og saa den sybende Dag til Kirkens gode Gjerninger.“ Eller ogsaa gif det saaledes til, at hvor Alvoret blev større og Bekymringen for Sjælens Frelse blev sterkere end Kjødets Begjær og Verdens Tilløftelse, der søgte en saadan bekymret Sjæl No og Hvile ved at begrave sig i et Kloster og skjule sig i en Munkelappe for saaledes at komme i geistlig Stand, forsage Verden og tjene Gud.

Denne falske Opfattelse af Verden beror i sin inderste Grund paa en oversladisk Betragtning af Synden. Thi ligesom man i vore Dage har lagt til Guds Ord adskillige Synder, som Gud ikke har forbudt, som for Eksempel at en Lægmand beder offentlig, saaledes havde ogsaa den katolske Kirke lagt mange Synder til Guds Ord, som Gud ikke havde forbudt; men den havde til Gjengjeld forbigaet

de svære Ting i Loven, og fornemmelig havde den ikke agtet paa, hvad Guds Ord figer om det onde Hjerte, hvorfra alle de Ting udgaar, som gjør et Menneske urent. Den havde derfor heller aldrig lært denne Katekismusleske, at alle Guds Bud kræver dette: „Vi skal over alle Ting frugte og elske Gud.“ Den havde søgt baade Synden og de gode Gjerninger i visse udbortes Handlinger og i disse alene; den indre Mod, hvorfaf begge Dele fremgik, et vantro eller troende Hjerte, lært Folk lidet eller intet om.

Det kan nu alle sejonne, hvordan det maatte gaa i Livet, naar man saaledes bortrev hele Grundvolden, hvorpaa det daglige Liv skal hvile, nemlig Guds Anordning, og naar hele det jordiske Liv ikke længere blev opfattet som en Gudstjeneste, som en Husholdning, i hvilken det gjaldt at befindes tro; naar hele Statssamfundet og Huslivet og Haandverkene og Jorddyrkningen og alle et Lands Erhvervs-filder blev betragtede som Mammonstjeneste, medens til samme Tid Geistligheden agtedes som en hellig Stand, hvis Arbeide og Gjerninger var Gud velbehagelige, enten de var gjorte i Gud eller ikke. — Lægfolket blev raat og vildt, dets jordiske Kald manglede det rette Ansvar og den rette Fred og Tryghed; en almindelig Demoralisation af Folket blev Frugten. I det jordiske Kald, i Mammonstjenesten, der kunde alle Slags Ugadelighed øves; de gode Kirkegjerninger maatte jo alligevel til for at lægge Forsoning over det hele; og om der da var lidt mindre eller lidt mere at sone for, kom det ikke saa noie an paa. Men Geistligheden, „den rene, for hvem alt var rent“, den blev tifold verre. Den høieste Grad af Korruption trængte ind der, fordi den hellige Stand var Gud velbehagelig, og Standens Hellighed brugtes som Dække over al Personernes Urenhed. Klostermurene, hvis Hellighed var uomtvistelig, blev Skul og Skjerm for al Ugadeligheds Bedersthæggelighed.

I mod denne overfladiske Betragtning af Synd og Hellighed, denne letfindige Opfattelse af Verden og Kirken, satte den Lutheriske Reformation nogle ensoldige Sandheder af Guds Ord og fuldkastede med een Gang baade Læren om den verdslige Stands eller Lægfolkets Urenhed og Geistlighedens Hellighed. Troen, den sande, levende Tro, som renser Hjertet, var det eneste, hvorefter der spurgtes. Uden Tro er der idel Synd og Urenhed for Gud, i Troen er der idel Retfærdighed og Fred hos Gud. Derfor er Geistlighedens Hellig-

hed intet andet end hvid, skinnende Kalk over Raaddenhedens Grav, hvis der ingen Tro er til Retfærdighed; men derfor er ethvert jordisk Kald og Trostlaben deri virkelig Gud velbehagelig og en Gudsdyrkelse, hvis Hjertet er renset ved Troen, saaledes at enhver Gjerning er i Troen og i Gud.

Hvad der gjør Mennesket urent, det er Hjertet og dets onde Tanke, og hvor dette er uforandret, der er baade Geistlighed og Lægfolk vanhelligt og urent; men hvor Troen er i Hjertet, der er der ingen Forstjel paa geistlig eller Lægmand, men de er begge Herren til Velbehag hver i sit Kald, og den ene trænger ingen Helligelse fra den anden. Saaledes gav Luther „den verdslige Stand“ eller Lægfolket igjen Guds Ords Trøst og styrkede dets Haand med Gud, saaledes at det fik en stor og freidig Tillid i sit jordiske Arbeide og turde lægge Haanden paa Blogen med den Forvisning, at det var Guds Vilje, at den Jord, som var forbandet for Menneskets Synd, skulle opdyrkedes og renses fra Torne og Tidsel, ja, blomstre og bære Frugt under Menneskets Arbeide i dets Ansigt Sved. Fremfor alt var det ham magtpaalliggende at vide, at den verdslige Øbrighed var en Gud velbehagelig Stand, og at den ikke trængte nogen Sanktion fra Paven eller Kirken. Den har sin egen quoddommelige Besaling, og det er derfor tilladeligt for kristne at beklæde verdslige Øbrighedsposter, ja, det er just kristne Mennesker, som er velskikkede dertil.

Dette store og skriftmaessige Syn paa Livet, dette alvorlige og uforståede Blik paa Jordens Ting, gav da naturligt ogsaa hele det jordiske Liv sin rette Thngde, sit rette Ansvar. Thi hvor hele Livet i Troens Freidighed blev en Gudstjeneste, en Hengivelse af alle sine Kræfter til Gud, der blev der ikke nogen Plads for Ligeghylighed i det jordiske Kald. Der blev ikke Rum for en saadan Betragtning som den, at vi kan tjene Mammon Ugens sekss Dage og saa den syvende Dag lade os hvidbasse af Presten, som raaber: Fred! Fred! og ingen Fare! — Der blev Oprigtighed og Trofasthed, god Samvittighed og glad Hjerte, freidigt Væsen og frimodig Handling, hvor denne Reformationens Betragtning trængte ret ind og slog Rød i de troendes Hjerte.

Disse Sandheder ligger til Grund for, hvad vi har at sige om Skolen og Kristendommen, og ogsaa Luther gif i sin Begrundelse af den verdslige Skole for kristne altid tilbage til dem. Vi vil derfor

tillade os her at anføre nogle Udtalelser af Luther, der viser hans og Reformationens Standpunkt i denne Sag.

„Man har,” siger Luther, „fundet paa at kalde Pave, Biskop, Prest og Klosterfolk den geistlige Stand; Fyrster, Herrer, Haandverksfolk og Bønder den verdslige Stand. Dette er en fiffig Forklaring og Løgn. Dog skal ingen skrämmes deraf; thi alle kristne er sandelig af geistlig Stand, og der er ingen forskel mellem dem uden alene med Hensyn til Embede; saaledes som Paulus siger (1 Kor. 12), at vi alle sammen er ett Legeme, dog har hvert Lem sin Gjerning, hvormed det tjener de øvrige. Det kommer altsammen deraf, at vi har een Daab, ett Evangelium, een Tro, og er alle lige kristne (Ef. 4, 5). Thi Daab, Evangelium og Tro kan alene frembringe et geistligt og kristent Folk.“

Ligesaa bestemt som Luther saaledes forkastede Læren om en dobbelt Stand, lige saa kraftigt forkastede han Læren om to Slags udvortes Gjerninger, geistlige og verdslige. Der er Menneskets naturlige Stand og de gjensødtes eller retsfærdiggjortes Stand, og der er det naturlige Menneskes Gjerninger og Troens Gjerninger. Det var den Inddeling og alt beherskende Skilsmisse, som han vilde erkjende; nogen anden kjendte Guds Ord ikke. Derom taler han saaledes: „For det første maa man vide, at der ikke findes andre gode Gjerninger end alene de, som Gud har besalet, ligesom der ikke findes nogen Synd uden alene, hvad Gud har forbudt. Den derfor, som vil kjende og gjøre gode Gjerninger, han behøver kun at lære Guds Bud. Saaledes taler Kristus i Matt. 19, 17: „Vil du blive salig, saa hold Budene.“ Og da den rige Ungling spørger ham (Matt. 19, 18), hvad han da skal gjøre for at blive salig, da foreholder Kristus ham intet andet end de ti Bud. Derfor maa vi lære at hjelne de gode Gjerninger af Guds Bud og ikke af Gjerningerenes Skin, Storhed eller Mængde i sig selv; heller ikke efter Menneskers Godthøje eller menneskelige Love og Skifte, saaledes som vi ser, at dette haade er skeet og endnu ster ved vor Blindhed med stor Foragt for Guds Bud.“

„For det andet er Troen paa Kristus den første, største og aller øedlejte gode Gjerning, som han selv siger i Joh. 6, 28, da Jøderne spurgte ham: Hvad skal vi gjøre, for at vi kan gjøre Guds Gjerninger? Han svarede: Dette er den gode Guds Gjerning, at J tror

paa den, som han har udsendt. Men nu, naar vi hører eller prædiker dette, saa løber vi let over det, og vi agter det for en ringe og let Sag at gjøre det; men her skalde vi just stanse længe og ret efterstræbe denne gode Gjerning. Thi i denne Gjerning maa alle andre Gjerninger gjøres og modtage sin Godhed ligesom sit Liv fra den."

„For det tredie: Spørger du dem, om de agter det for gode Gjerninger, naar de arbeider i sit Haandverk, gaar, staar, spiser, drifker, sover og gjør allelags Arbeide for Legemets Næring og det almindelige Vel, om de tror, at Gud har sit Velbehag over dem deri, saa vil du finde, at de siger nei, og de indsnevrer de gode Gjerninger saaledes, at de kun bestaar i at bede i Kirken, faste og give Almisse; andre Gjerninger agter de ganske forgjæves og som noget, Gud ikke bryder sig om; og saaledes afforter og formindsker de ved sin for-dømmelige Vanstro den Ejeneste, som skyldes Gud, for hvem alt er en Dyrkelse, som gjøres, tales eller tænkes i Tro.“

„Saaledes lærer Prædikeren 9, 7: „Gaa hen, spis med Glæde dit Brød og drif vel tilmode din Vin; thi forlengst har Gud Velbehag i dine Gjerninger.“ Og saaledes siger Kristus i Joh. 8, 29: „Jeg gjør altid, hvad ham behager.“ Hvorledes gjorde han altid, hvad ham behagede, da han dog aad og drak og sov til sin Tid?“

„For det fjerde: Her kan nu enhver selv føle og kjende, om han gjør godt eller ikke. Thi finder han i sit Hjerte den Tillid, at det er Gud velbehageligt, saa er Gjerningen god, om det end var saa lidet som at plukke Halmstraa. Er denne Tillid der ikke, saa er Gjerningen ikke god, om den endog oppvalte alle døde, og et Menneske lod sig brænde. Det lærer St. Paulus i Rom. 14, 23: „Alt hvad der ikke sker af eller i Troen, er Synd.““

„For det femte: I denne Tro bliver alle Gjerninger lige, og den ene er som den anden. Al Forskjel mellem Gjerninger falder bort, de være store eller smaa, sorte eller lange, saa eller mange. Thi Gjerningerne er ikke i sig selv Gud velbehagelige, men for Troens Skyld, som alene og uden Forskjel er, lever og virker i enhver enkelt Gjerning og i dem alle sammen. Deraf følger, at en kristen, som lever i denne Tro, behøver ingen Lærer i gode Gjerninger; men hvad der kommer ham for, gjør han, og det er alt vel gjort, som Samuel sagde til Saul, 1 Sam. 10, 6, 7: „Du skal blive en anden

Mand, naar Herrens Land kommer over dig. Gjør da du, hvad du finder for godt, thi Gud er med dig."

Og særlig om at beklæde Øvrighedsposter, indehave Embeder osv., siger Luther: „Æjere, vær dog ikke saa fræk, at du siger, at en kristen ikke kan føre det Embede, som er Guds egen Gjerning, Orden og Skabning. Ellers maatte du ogsaa sige, en kristen maatte ikke øde, drifte eller gifte sig, hvilket dog ogsaa er Guds Gjerninger og Orden. Men er det Guds Gjerning og Skabning, saa er det godt og saa godt, at enhver kan leve deri kristeligt og gudfrygtigt. Derfor skal du ogsaa agte Sverdet og Myndigheden, ligesom Egtestanden og Agerbruget og Haandverkene, som ogsaa Gud har indsat. Ligesom nu en Mand kan tjene Gud i Egtestanden, i Jorddyrkning eller Haandverk, Næsten til Gavn, og maatte tjene Gud dermed, naar det var nødvendigt for Næstens Skyld, saaledes kan han ogsaa tjene Gud som Øvrighed, og skal tjene ham deri, naar det er til Næstens Gavn; thi de er Guds Tjenere og Haandlangere, som straffer det onde og beskytter det gode."

Paa denne uroffelige Grundbold byggede Luther i al sin Betragtning af de Ting, som hører det jordiske Liv til. Han førte med en afgjørende Bestemthed hele Spørgsmaalet tilbage til dette enfoldige, men evighedstunge Spørgsmaal: Tror du, eller tror du ikke? All Guds Ordning er god, det er godt at spise, drifte, sove, arbeide. At dyrke Jorden, at drive Handel og Haandverk, fare tilssø og være Soldat, at beklæde Embeder og styre Land og Folk, det er alt gode Gjerninger, naar det gjøres i Troens Frimodighed med god Sambitighed, Gud til Ere og Næsten til Gavn. Derfra gif han ud, naar han paa det kraftigste opfordrede Vhraadene i Thyslands frie Stæder til at oprette kristelige Skoler. Og vi har ingenlunde undset os for at tage saa meget med af Luthers Standpunkt her, fordi det ogsaa nu er tilfælde blandt os, at Pietisme og Orthodoksimne har forsvakt mange oprigtige Sjæle og givet spidsfindige Ord til dem, som gjerne vil se et ubidende Folk under sig. Og det er fra en falso Betragtning af disse Ting, at Modstanden mod Commonskolen har været rejst.

Luther og Folkestolen.

Naar Luther taler om Skolerne, som han vilde have oprettet overalt, saa har han derfor bestandig to sterke Grunde, som han paa sin sedvanlige kraftige Maade holder frem. Den ene er Skolens aandelige Gavn og Nutte, den anden er Skolens verdslige Nødvendighed. Men da Luther udtrykker sig saa sterkt baade om religiøse og verdslige Studiers Gavn, at man rimeligvis i vore Dage vilde agte det for en altfor dristig Tale, saa skal vi ogsaa her anføre nogle faa af hans egne Ord, for at man kan se, at Luther ikke bævede tilbage for Konsekvenserne af sit eget Standpunkt. I sin Prædiken om at holde Børn i Skole taler Luther først om det aandelige Gavn, Skolerne gjør for Guds Rige. Der skal nemlig Prester og Lærere uddannes, og hvad Gavn sande Prester og Lærere gjør, uttaler han saaledes: „Bed deres Embede og Ord opholdes Guds Rige i Verden, Guds Ere, Navn og Prism, den sande Gudserkjendelse, den rette Kristi Tro og Kundskab, Kristi Lidelses, Blods og Døds Frugt, den Helligaands Gaver, Gjerninger og Kraft, den rette, halige Brug af Daaben og Sakramentet, den oprigtige, rene Evangeliets Lære, den rette Maade at tugte og forsætte Legemet og meget, meget mere.“

Og om den verdslige Lærdom uttaler han sig saaledes: „Saa er nu Juristerne og de Lærde i dette verdslige Rige de Folk, som opholder saadan Ret og derved det verdslige Rige. Og ligesom en from Theolog og rettskaffen Prædikant i Kristi Rige heder en Guds Engel, en Frelser, en Profet, en Prest, saaledes kunde man ogsaa kalde en from Jurist og en tro Lerd i Keiserens verdslige Rige en Profet, en Prest, en Engel og Frelser. Og omvendt, ligesom en Kjætter eller falsk Prædikant i Kristi Rige er en Djævel, Thy, Morder og Bespotter, saaledes er ogsaa en falsk, utro Jurist i Keiserens Hus eller Rige en Thy og Skjelm, en Forræder, Nidding og hele Rigets Djævel.“

Og spørger man, hvad Luther vilde, man skulde lære i Skolerne baade for det kirkelige og borgerlige Embede, saa har han givet et meget tydeligt og bestemt Svar derpaa, baade i sin Opfordring til Byraadene om Skolers Oprettelse og i sin Beskrivelse af, hvorledes Skoler skal indrettes. Det vigtigste, Skolen kan undervise i, er Sprogene: „Derfor, kjære Thyssere, lad os her lufte Øjnene op og tække

Gud for det ædle Klenodie og holde fast derpaa, at det ikke efter skal tages fra os, og Djævelen fremme sin Vilje. Thi det kan vi ikke negte, at hvorvel Evangeliet alene er kommet og daglig kommer ved den Helligaand, saa er det dog kommet ved Sprogenes Middel og har tiltaget og maa bevares derved. Saa kjært derfor som Evangeliet er os, saa fast lad os holde paa Sprogene. Og lad det være os sagt, at vi ikke godt kan beholde Evangeliet uden gjennem Sprogene. De er Skeden, hvori dette Aandens Sverd er stukket; de er det Skrin, hvori man bærer dette Klenodie; de er det Kar, hvori man holder denne Drif; de er den Skat, hvori denne Kjerner ligger. — Derfor har ogsaa Apostlerne anset det for ganske nødvendigt at affatte og føste det nye Testamente i det græske Sprog, uden Evil for at de kunde forvare det der sikret og tilforladeligt for os, ligesom i et helligt Skrin. Thi de har seet alt det, som skulle komme og nu er seet, at hvis det nemlig alene blev bevaret i Hovedet, hvorledes mange vilde og gruelige Uordener og Forvillinger, mangeslags Sind, Uforstand og Lærdomme vilde opstaa i Kristenheden, hvilke man ingenlunde kunde afværge og heller ikke beskytte de ensoldige imod, hvis ikke det nye Testamente var paalidelig affattet i Skrift og Sprog. Derfor er det vist, at hvor Sprogene ikke vedbliver, der maa til sidst Evangeliet gaa under."

Ligesaa om Skolens Bethydning for det borgerlige Liv: „Lad os nu tage Legemet for os og sætte: Om der nu ikke var nogen Sjæl eller Himmel eller Helvede, og vi alene skulle se hen til det timelige Regimenter i Verden, behøvedes da ikke meget mere Skoler og Icerde Folk end i det aandelige? — Her er det nu ikke nødvendigt at tale om, at det verdslige Regimenter er en guddommelig Orden og Stand, hvorom jeg har sagt saa meget, at jeg haaber, ingen twiler derpaa; men derom er Spørgsmaalet, hvorledes man skal saa duelige Folk dertil. Og her gjør Hedningerne, især Romerne og Grekerne, stor Skam paa os, de som slet ikke har vidst, om en saadan Stand var Gud velbehagelig, men dog med saadan Albør og Tlid opdrog Gutter og Piger dertil, at jeg maa skamme mig, naar jeg tenker paa vore kristne og især paa vore Thyskere, vi som er som Stok og Dyr og figer: Hvad skal Skolerne til, naar man ikke skal blive geistlig? Vi ved dog eller skalde vide, hvilken nødvendig og Gud velbehagelig Ting det er, at en Thyrste, Herre, Maadsherre eller hvem der skal regjere, er lært og due-

lig til at føre saadant Embede kristeligt. — Og om der nu slet ingen Sjæl var, og om man ikke trængte Skoler og Sprog for Bibelens og Guds Skyld, saa var der dog Grund til allestedts at oprette de aller bedste Skoler baade for Gutter og Piger, siden Verden for at bevare den verdslige Orden dog behøver duelige Mænd og Kvinder, saa at Mændene kunde regjere Land og Folk rettelig, og Kvinderne kunde styre Hus og Børn og Thende vel. Saadanne Mænd og Kvinder maa komme af Gutter og Piger, derfor er det vigtigt, at man lærer og opdrager Gutter og Piger rettelig dertil. — Hvis man derfor sendte dem i Skole, til duelige Lærere og Lærerinder, hvor de lærte Sprog og andre Kunster og Historie, saa kunde de høre hele Verdens Historie og Frasagn, hvorledes det er gaaet denne Stad, dette Rige, denne Fyrste, denne Mand, denne Kvinde, og i fort Tid holde frem for sig hele Verdens Væsen og Liv, Raad og Anslag, Lykke og Ulykke fra Begyndelsen af ligesom et Speil. Deraf kunde de da lære at styre sig selv og skille sig med Gudsfrugt i Verdens Løb og blive kluge og forstandige af de samme Historier. Den Lust derimod, som man faar udenfor Skolen, den vil gjøre os kluge af vor egen Erfaring. Men før dette sfer, er vi hundrede Gange døde og har levet al vor Tid i Uforstand, thi til egen Erfaring hører lang Tid. — Jeg taler nu for mig; havde jeg Børn og Udkomme dertil, saa skulde de ikke alene lære Sprogene og Historien, men Sang og Musik og hele Mathematiken. Ja, hvor ondt gjør det mig ikke, at jeg ikke har læst mere i Digterne og Historien, og at ingen har lært mig dem. Istedet derfor har jeg maattet læse den Djævelens Verme, Filosoferne og Sofisterne, med stor Bekostning, Misie og Skade, saa at jeg har Streb nok med at seie det ud igjen."

Disse Skoler, som Luther saaledes taler om, og som Øvraadene skulde oprette, er altsaa omtrent hvad vi kunde kalde Latin- og Borgerskoler, og aabenbart er det hans Mening, at disse skal være tilgjængelige for alle, siden han vil, at baade Gutter og Piger skal gaa der. Og han er endog af den Mening, at Øbrigeden hør paalægge alle at sende sine Børn i Skole, altsaa hvad vi kalder tvungen Skolegang. Fra disse Skoler skulde da de dueligste gaa til Universiteterne og der egentlig studere de forskjellige Videnskaber, Theologi, Retsvidensfab og Medicin. Hans Standpunkt med Hensyn til Univer-

titetsstuderne kan vi imidlertid her forbrigaa, da det ikke er af Betrydning just for Commonskolen.

Vilde da Luther ingen Religionsundervisning have i Skolerne? Der er ingen Tvil om, at Luther vilde have Religionsundervisning. Guds Ord først og sidst er Luthers alvorlige Krav, og det er derfor ganske vist, at han vilde have Ungdommen opdraget deri med al Kraft.

Theologerne, som før hans Tid især havde studeret den „rene“ Kirkelære og forsømt Guds Ord, de skulde nu først og fremst studere den hellige Skrift. Hvis ikke den blev studeret ved Højskolerne, saa var de „store Porte til Helvede.“ Og han raader alle fra at sende sine Børn til saadanne Skoler, hvor ikke Guds Ord regerer*). Men da Luther agtede den hele kristne Menighed som rette, aandelige Prester, saa vilde han, at hvert Kristenmenneske allerede ved sit niende eller tiende Åar skulde kende det hele Evangelium. Og derfor siger han, at den vigtigste Læsse baade i høje og lave Skoler skulde være den hellige Skrift og Evangeliet. „Gud give,“ lægger han til, „at hver Bør og saa havde en Pigeskole, hvori Pigerne en Stund hver Dag kunde høre Evangeliet enten paa thysk eller Latin.“ Det er hans Ønske, at dette saaledes kunde blive. Og da han er kommen saa langt, at han virkelig havde nogen Ændflydelse paa Skolens Ændretning i hans Land, saa anbefaler han, at den første Skolegang indrettes saaledes, at man først lærer ABC, hvori indeholdes Alfabetet, Fadervor, Kroen og andre Bønner. Maar den er lært, saa begynder man med Latinen. I anden Klasse læses derpaa Latin og Grammatik osv. Men her lægger han til, at Skolemesteren skal tage en Dag om Ugen, Onsdag eller Lørdag, som skal bruges til Børnenes kristelige Undervisning. „Thi,“ siger han, „nogle lærer ikke Børnene noget af den hellige Skrift, andre lærer dem ikke andet end den hellige Skrift; begge Dese er uteaelige. Thi det er nødvendigt at lære Børnene Begyndelsen til et helligt og kristeligt Liv; men der er dog mange Grunde, hvorfor Børnene ogsaa skal saa andre Bøger ihørende, hvorfra de kan lære at tale.“ I denne Religionsskole skal da læres Fadervor, Kroen og Budene. Børnene skal lære udenad nogle lette Salmer og siden tage for sig Matthæus' Evangelium. I den tredie Klasse taler han ikke mere om nogen Religionsundervisning.

*) Til den kristelige Adel af den thyske Nation.

Hvis vi nu for Alvor betænker, hvorledes det stod til paa Luthers Tid, at der ingen Folkeskole var, at der ingen Menighed var, at alt skulle begynde fra nyt, saa at man maatte være glad til, at man funde saa en lidet Skole igang, næsten hvordan den saa var, saa er det med Forbauselse, man læser Luthers Udtalelser, saa klare og bestemte om Sagen. Der er endnu ikke indtraadt den Skilsmissé mellem Stat og Kirke, som nu er blevet Reformationens Frugt. Der er ikke endnu nogen Forksel mellem Folkeskole og Menighedsstole. Alligevel har Luther langtsra den Forestilling, som nu enkelte Lutheranere har gjort gjældende, at det er Kirken eller Menigheden, som skal oprette Skoler baade for religiøs og borgerlig Undervisning. Evertimod, han henbender sig til *B y r a a d e n e* for at saa oprettet *k r i s t e l i g e* *S k o l e r*, hvorved han mener Skoler for et kristeligt Folk i Mod-sætning til de katholske Klosterskoler for den geistlige Stand. Han vil have Religionsundervisning i Folkeskolen, men han forlanger en særstilt Dag om Ugen dertil. Og dersom vi lægger Merke til, at Luther med Bestemthed hevder, at det verdslige Rige er en guddommelig Ordning, og at det er en nødvendig Ting, at Folk i Skoler opdrages dertil, og at dette bliver en lige nødvendig Skole, enten der saa er nogen Sjæl og nogen Evighed eller ikke, saa bliver det klart, at Luther heller ikke her har svigtet sit store Princip, at det borgerlige og kirkelige er to Ting, som ikke skal blandes sammen. Det bliver en uafviselig historisk Sandhed, at Luther har villet en borgerlig Undervisning paa borgerligt Grundlag, en borgerlig Skole, oprettet af Byen, hvis Hovedfag er Sprog og Historie, og en religiøs Undervisning paa religiøst Grundlag, med Katekismen og Bibelen til Undervisningsstof. At man fornemmelig paa Landet maatte have samme Lærer i begge Skoler, forandrer ikke Sagen det ringeste. — Jeg maa tilstaa, at jeg gif til denne Undersøgelse af Luthers Standpunkt i Skolesagen med den Tanke, at han vilde have borgerlige Skoler paa religiøst Grundlag, at han vilde, at Menigheden skulle have alt Skolevesenet i sin Haand; men Undersøgelsen har lært mig, at Luther vil have borgerlige Skoler for borgerlig Undervisning, religiøse Skoler for religiøs Undervisning. Imidlertid faar man ikke vente, at Luther funde tale om de Forholde, som endnu ikke fandtes paa hans Tid; og da der dengang ikke var nogen Adskillelse mellem Folk og Menighed, saa faar man heller ikke vente, at Luther har tal

om en særligt Folkeskole og Menigheds-skole, men man maa lade sig nøje med det ovenfor udtalte Resultat, at Luther giver den borgerlige Undervisning en selvstændig og berettiget Blads for sig selv, saaledes at den borgerlige Undervisning ikke trænger til en Helligelse eller Indbielte ved at stilles under Geistlighedens Kontrol og i uopløselig Forbindelse med Religionsundervisningen.

Seg har undersøgt saa udførlig Luthers Standpunkt og lagt det frem her, fordi det er en afgjort Sag, at Reformationen har givet Stødet til Folkeskolen og til hele den Udvikling, som Skolevæsenet siden den Tid har faaet. Det er ikke saa meget, fordi det er Luthers Ord, at de har Begt, men det er, fordi de er den Mands Ord, som viste Veien, hvorpaa man funde komme ud af Katholicismens Troeldom og Mørke, fordi de er Grundlæggerens Ord, og den senere Udvikling ser med Rette tilbage til Begyndelsen for at prøve, om den er gaaet frem saaledes, som den fra først af stevnede.

Den amerikanske Folkeskole.

Vi kommer nu tilbage til vores egne Forhold, og vi forefinder, at Amerika har gjennemført de Principer, som Luther vovede at hevde i Forholdet mellem geistlig og verdslig Magt, mellem Kirke og Stat. Vi ser, at Amerika har vovet at oprette en verdslig Styrrelse uden Kirkens Helligelse, et borgerligt Rige med sin Ret til at bestaa uafhængig af Kirken, at det amerikanske Folk har vovet at sætte i sin Spids en Præsident, som hverken er viet eller salbet eller kronet af nogen Kirke, men hvis Embede derfor lige fuldt er Gud til Øre og Folket til Gavn, saafremt det føres rettelig. Vi har et Folk, som styrer sig selv, vi har en Kirke, som styrer sig selv. Den ene hindrer ikke den anden. Men et Punkt, hvor de lettelig kan komme til at støde mod hinanden, er just Skolen; thi baade Stat og Kirke handler med de samme Mennesker, de samme Børn, og saaledes er der Mulighed for Rivninger, og de er virkelig komne her.

Det staar nu klart, at efter ret kristelig Betragtning er det jordiske Kald Guds Orden og Vilje, og at vor Færd deri er Gud velbehagelig, hvis den er i Tro. Uden Tro er det umuligt at behage Gud; men er dore Hjerter rensede ved Troen, saa er Kaldsgjerningen ren og god for Gud, efterdi han selv har ordnet den. Er vi uden Tro,

saa er Guds Orden derved uforstyrret, men vi er urene og Shydere, og vor Udførelse af Kaldet er ikke velbehagelig for Gud. Om en er Jorddýrker, saa er han i et Kald, som Gud har forordnet; hvis han ikke saar med Tro og høster med Tak, saa er hans Arbeide en Forbandelse og en Mammonstjeneeste; men Jordbruget er alligevel et af Gud forordnet Kald. Hvis han derimod arbeider i Tro, saa er baade Kaldet og hans Arbeide deri en Gudstjeneste og velsignet af Herren. Altsaa trænger Kaldet selv ingen Menselse eller Indvielse, men vort shndige Hjerte trænger Helligelse ved Troen, vort Arbeide trænger at blive velbehageligt ved Troen for Sønnens Skyld.

Og saa følger da Spørgsmalet: Hvis det af Gud ordnede jordiske Kald er ret og ham velbehageligt, kan det da være uret at oplæres dertil? Hvis det er Guds Vilje, at Jorden skal dyrkes, er det da mod Guds Vilje at oplæres til en duelig Jorddýrker? Hvis det er en god Gjerning at være Sømand, er det da Shyd at lære at seile? Hvis det er godt i Guds Øine at bygge Huse og reise Lader, er det da ikke ret og billigt, at nogen gaar i Tømmermandslære og bliver en duelig Husbygger eller Snedker? Eller for at komme til det brændende Spørgsmaal: Hvis det er Guds Vilje, at et Folk skal have Styrelse og borgerlig Regjering, er det da Uret, at nogen oplæres dertil? Hvis i et frit Folk alle er kaldte til at være med i Styrelsen, er det da urigtigt, at alle erhverver sig den nødvendige Uddannelse deraf? Nu tænker jeg neppe, at der findes nogen, som vil svare nei paa noget af disse Spørgsmaal. Jeg tænker, alle vil sige, at herom er der ingen Evil; og hvis vi kan anse dette for afgjort, gaar vi et Skridt videre.

En Landbrugsskole f. Eks. er altsaa berettiget, en Sømandsskole er berettiget, en Borgersskole er berettiget, en Commonskole er berettiget; den behøver ikke at være Religionsskole for at være i fuld Overensstemmelse med Guds Orden. Er det da rigtigt at kalde saadanne Skoler hedenske?*) Man ikke dette er at kaste Folk Blaar i Øinene ved at give Skolen et ffrækkeligt Navn, som ikke svarer til dens Væsen? Minder ikke dette temmelig sterkt om den fiffige Politik at kalde sig selv den retroende og renlærende Kirke og alle andre for Partier? Man finder ud et Navn, som er stikket til at ffræmme

*) Sammenlign Side 360—61, Note.

Folket, og derpaa anvender man det paa det, som man vil fræemme Folket fra.

Vi finder det ganske tydeligt, at Commonskolen, som skal være det selvstyrede Folks Skole for de opvoksende Borgere, maa kaldes en borgerlig Skole, ikke en hedensk Skole, og vi vober, i Erfjendelsen af at den borgerlige Orden er efter Guds Wilje, at paastaa, at den borgerlige Skole ogsaa er ham til Behag. Vi nærer dersor heller ingen Ebil om, at troende Forældre med god Samvittighed kan sende sine Børn derhen, for at de kan erholde den fornødne borgerlige Undervisning. Vi har da bestandig den Forudsætning, at Commonskolen kun giver borgerlig Undervisning og intet andet.

At nu Borgerfamfundet, Staten, Øyen, Kommunen er den rette Myndighed til at oprette saadanne borgerlige Skoler, derom kan der ikke disputeres. Men bestemt maa vi forfaste, at Borgerfamfundet har noget med at oprette religiøse Skoler. Heller ikke kan det vel strides om, at kristnes Børn ogsaa maa have Undervisning i Religion. Daaben kræver den kristelige Børneopdragelse og Undervisning. Og det er dersor klart nok, at vi maa have en Religionsskole. Spørgsmålet bliver da, om det er gavnligt at slaa disse to Skoler sammen, om det er en hensigtsmessig Ordning, at Commonskolen ogsaa underviser i Religion, eller at Religionsskolen ogsaa underviser i borgerlige Fag? Om det er gavnligt, at Borgerfamfundet har Religionsundervisning, eller Menigheden har Borger-skole? Vi har allerede erkjendt, at ingen har Ret til at kræve det ene eller det andet som en nødvendig Ordning, medmindre han er en Katholik.

Det bliver Spørgsmaal, om den borgerlige Undervisning vinder noget derved, at der i den samme Skole ogsaa undervises i Religion, eller om Religionsundervisningen vinder noget ved, at der i den samme Skole undervises i de borgerlige Fag. Vi kan ikke indse Fordelen deraf. At Religionen bliver en Lekse ved Siden af de andre Lekser, kan neppe give Religionsundervisningen større Yhlde og Frisshed. Det er en Ordning, som er ganske velfortillet til at bringe Barnet den Forestilling, at Religionsundervisningen er af samme Art, af samme Betydning, af samme Verdi som al anden Undervisning; men det er lidet fortillet til at give Religionsundervisningen den Betydning, som den bør have, nemlig at være uforfalsket aandelig Melt

for de smaa, som Herren har taget ind i sit Samfund. Det gaar saa saare let for sig, at Religionen derved bliver Hukommelsens og Forstandens Sag istedetfor Hjertets og Vandens. At man ynder denne Betragtning af Religionen der, hvor man sætter Læren over Livet, undrer mig ikke; men vi som har troet, at Læren er for Livets Skylde, ikke ombendt, vi kan ikke anse den Ordning for den fuldkomneste, som fører med sig de omtalte Farer.

Men, vil man sige, er da ikke Religionen en alt gjennemtrængende Magt? Skal den ikke følge os overalt, og er det ikke den, som skal give hele Undervisningen dens rette Liv? Maa ikke alt som læres, ses i Guds Ords Livs, hvis det skal sees i sin sande og rette Betydning? Der er vist ingen kristen, som negter det. Men opnaaes dette Resultat virkelig ved at have Religionsundervisning i Commonstolen? Der er kun een Maade, hvorpaa dette opnaaes, det er ved at Lærerne er kristne, og at Børnene er kristne. Hvis Læreren ingen kristen er, saa er det ingen Gavn deri, at han ogsaa underviser i Religion; hvis han er en kristen, saa vil hans hele Undervisning være baaret af Kristi Sind, selv om han ikke underviser i Religion. Hvis Barnet er et ugodeligt Barn, saa bliver dets Indsigt i borgerlige Kunnskaber ikke mere behersket af Guds Vand deredt, at det ogsaa lærer Religion; hvis Barnet er et fromt Barn, saa forhindrer det slet ikke Kristi Vandts Virkning i dets Hjerte, om det ikke har en Religionstime i Borger-skolen; Vandten kan lige fuldt forklare alle Ting og veilede Barnet til al Sandhed, hvis der kun er Anledning for Barnet til jævnlig at faa aandelig Føde af Herrens Ord, saa at Vandten ikke udslykkes.

Vi kommer da til den Slutning, at det hverken er nødvendigt eller gavnligt under vores Forholde, at Religionsundervisning og borgerlig Undervisning drives i samme Skole. Vi staar paa dette, at hvis den Lutheriske Betragtning er rigtig, at Stat og Kirke kan være ganske uafhængige af hinanden, saa kan ogsaa Borger-skole og Religions-skole være uafhængige af hinanden. Den ene er Statens Sag, den anden er Menighedens Sag. Men dersom det er Ret og Pligt for kristne at være ikke alene i Menighed men ogsaa i Borger-samfund, saa er det Ret og Pligt for kristne at sende sine Børn baade i Borger-skolen og Religions-skolen. Det er et Overgreb af Staten at ville undervise i Religion; thi det tilkommer Menigheden. Men da er det

ligesaa meget et Overgreh af Menigheden at ville tiltrive sig den borgerlige Undervisning. Der kan gives Nødsforholde, som kan gjøre det nødvendigt; men dersom det opstilles som et nødvendigt Princip, da er det en katholst Fornegtelse af, at det borgerlige Kald, det borgerlige Liv, er Guds Orden og ham velbehageligt ved Kroen.

Ser vi nu hen til vore kjære norske i Amerika, saa er her en Grund mere til at sende Børnene i Commonskolen. Vi er Indvandrere i et stort fremmed Land. Vi er kaldte til at deltage i dette Lands Sthrelse, vi har vor Borgerpligt at fuldføre og vort Lands Sthre og Fremtid at bære Ansvarer for. Men her gjælder det fremfor alt, at de kristne i Landet tager alvorlig Del i alle Landets Anliggender, hvis de ikke engang vil høre Dommen: Du lade Ejener, du grob dit Gund i Jorden, tag nu dit og gak bort i den evige Fld. Dette Lands Synd og Ugudelighed skal komme over os, hvis vi ikke har taget i med i Arbeidet for at lede det i ret Spor. Men fremfor alt skal vort Ansvar blive tungt, om vi overlod til hensynsløse Politikere at styre Folkets Skole og træk os med vore Børn ud af Gjerningen. Hvis vi ikke anstrengte os til det hørste, for at Commonskolen skulde være en sand og ret Skole, hvorledes har vi da været Salt i Verden? Og dersom vi ikke sender vores egne Børn til Commonskolen, saa er det for det første umuligt, at vi kan drives af den rette Interesse til at tage os af Skolefagen, og for det andet er det meget twilsomt, om nogensinde vores Børn i Sandhed vil blive saa hjemme i Landets Sprog og Udvikling, at de med Kraft kan tage sin Del af Landets Sthre, naar de vokser op. Vi burde egentlig alle sammen gaa i Commonskolen for at blive lidt fortrolige med vort nye Hjem; og det aller mindste vi er forpligtede til, er at sende vores Børn dit, for at de kan blive hjemme i Landet og ikke være som Stok og Sten, der hverken kan høre eller tale.

Hvis vi nu ser paa den store Skare af norske, som bor udoer Amerikas Præriier, og vi ved, at en stor Flerhed af disse af sine Prester har været fraraadet at sende sine Børn i Commonskolen, staar det da saa glimrende til blandt os i Sammenligning med andre Nationer, at vi virkelig kan prise denne Isolering? Norskerne har intet vundet, men tabt meget ved at holde sig fra at lære, hvad der kunde læres i Commonskolen. De har ikke vundet frem til at hænde og føle, at det Land vi lever i, er vort Land, de har ikke faaet den fulde An-

sværfsfølelse, som det giver at vide, at Landet og Folket er vort Land og vort Folk; de har ikke vundet frem til at se, hvorom det egentlig gjælder i det amerikanske Borgerliv, og hvorfor dette Folk leber og virker. Derimod tør ingen negte, at de i høi Grad har tilegnet sig, hvad der er det raaeste og uslesie og elendigste i det amerikanske Liv. De har vist ikke staet tilbage for nogen i Drif og Svir, de har snarere overgaet de „hedenske“ Amerikanere i Druffensfab og Last. De har ikke aflagt sin gamle norske Bondefulhed, men ved at færdes med den laveste Klaesse af amerikanske Politikere har de uddannet den til den eiendommelige amerikanske „Smarthed“, som dog burde betragtes med Foragt og Afsky af hver ødel norsk Mand. — Denne Demoralisation af vort Folk kan nu slet ikke skyldes paa for meget Kjendsskab til Amerika, men dens Rod ligger deri, at Indvanderne ikke har seet de alvorlige folkelige Opgaver, som ligger for os, ikke har erkjendt Nødvendigheden af at arbeide dygtig for at faa den nødvendige Kundskab til at forstaa og løse dem. I de elendigste Brødpolitikeres Spor har ogsaa Norskerne ladet sig forsøre til den Bevægning, at Embederne og Statsstyrkelsen er et „Bytte“, et „Rov“, som tilhører „Seierherrerne“, at Folkets Embeder skal være en Kilde til skammelig Binding for Embedsjægere. Og det er vist, at hvis den Uvidenhed, hvori norske Prester har holdt den norske Befolkning herover, har bidraget noget til dette Uvoesen, saa er det enhver Kristiens Pligt at staa saadant Presteskab imod, som i Forening med Katholikerne holder Folket borte fra de Skoler, som skal forene os med alt, hvad der er godt og ædelt i den amerikanske Udvilning, og aabne vore Øyne for den fulde amerikanske Folkeopgave, som er folkeligt Selvstyre i Retfærd og Fred, ikke Politikeres Udsugelse af Folket til egen Lumpen Fordel. — Jeg tror ikke, at en fast og jevn Skole-søgning i Commonskolen alene kan gjøre os til rette Borgere, men det er den ene nødvendige Betingelse, forudsat at vi til samme Tid gjør vor Commonskole til en god Commonskole. Den anden nødvendige Betingelse for at blive gode Borgere, det er at vi bliver oprigtige kristne, men dertil hjælper Kun Guds Ord og hans Menighed. Men jeg tror ikke, at nogen sand kristen vil forsømme nogen af Betingelserne for at blive en god Børger. Vi norske Mænd er dog viselig ikke udhygtigere end nogen anden til at tage Del i et frit Folks Fremgang, men dersom vi skal tage Del i det amerikanske Folks Best

og ikke blive som nogle forfræbde Overgræer paa en nogen Høi, saa faar vi vist føge Jordbund der, hvor den er at finde, vi faar nok finde os i at blive en lidet bitte Del af et stort Folk og ikke strebe efter at være et Folk for os selv.

Men hvoraaf kommer det, at de norske Kirkesamfund har saa meget imod Commonstolen? Det siges, at det er for Kristendommens og den Lutheriske Kirkes Skyld. Jeg tror ikke det. Jeg tror, at det er for Pietismens og Orthodoksimmens Skyld. Det er for Vanthroens og Renaceriets Skyld. Det er den gamle Historie, at jeg ikke tror, at Kristendommen tør komme ud i Livet, fordi jeg er bange for, at denne fædre Dribhusplante skal tage Skade. Men sand Kristendom er ikke en Drishusplante. Den har sin dybe Rød, som den ikke blotter for hvert Øie, den har sin hellige Kilde, som den ikke udsætter for Solens Tørke; men den er ikke bange for at staa ude baade i Storm og Slud. Men hvor man har indsnedret Kristendommen enten til en vis udvortes Maade at være paa, eller en vis udvortes Maade at tænke paa, hvor Kristendommens Væsen ikke længere er Tro og Kjærlighed, men enten en foreskrevne høre Kristelighed i Tale og Færd, eller en foreskrevne Dogmatik, der tror jeg nok, at man maa have den i Glas og Ramme, i Vaas og Lufte; thi ude i Livet vil den Slags Kulhed snart opdages og blottes, Scæbekoblen vil briste, og saa har man en Draabe Skillevand istedetfor de glimrende Farver. — Jeg tror heller ikke, den Lutheriske Kirke traenger om at gjemmes af i en Krog. Har den nogen Kraft i sig, saa lad den komme ud, lad den vise sin Kraft i den aabne Brydning i det frie Folk; tør den ikke være med der, saa har den tabt sin Kraft og er som det saltløse Salt. — Der er nok af Forældre, som har den Mening, at de maa holde Børnene borte fra alle Farer baade legemlige og aandelige, som ingen Tro har til Gud, at han vil bevare deres Børn, som vilde sætte et Gjørde om Habet og Søen, hvis det var muligt, for at deres Børn ikke skulde drukne. Men jeg tror ikke, at der er megen sand Kristendom deri. Der er Vanthro og Feighed deri. Og Feighed er det, Vanthro er det, naar man er saa bange for Commonstolen, naar man endelig vil sætte et udvortes Gjørde om sin Faareflot, om sin Menighed. Og om nu de amerikanske Skoler skulde være gjennemtrængte af en uguadelig Land, om Amerikanernes Børn skulde være

saa meget værre end vores Vørn, hvad jeg ikke tror, har vi da gjort vor Pligt ved at redde vort eget Skind og lade Resten i Stikken?

Det frie Folk trænger to Ting, en kraftig Borgersskole og en levende Religionsskole; Folket faar den ene gjennem Borgerhjemfunden, den anden gjennem Menigheden. De kristne Borgere agter det for Pligt og Ret at tage Del i begge Skoler, at ikke Folket skal blive uden Salt og Menigheden uden Forbindelse med Folket. En Stat, som holder Religionsskole, straffes med en død og hul Kirke, en Menighed, som holder Borgersskole, straffes med Presteherredømme og katholsk For-mørkelse af Folkelivet.

OMWL
BX 8055 .L8 S9x 1909
v.1
Sverdrup
Profesor Georg Sverdrups
samlede skrifter i udvalg

UNIVERSITY OF MINNESOTA

wils v. 1
BX 8055.L8 S9x 1909
Sverdrup, Georg, 1848-1907.
Professor Georg Sverdrups samlede skrift

3 1951 001 418 118 8